

4

**NACIONALNA KONFERENCA
O VARNOSTI V LOKALNIH
SKUPNOSTIH**
● **KONFERENČNI ZBORNIK**

**SKLEPNE UGOTOVITVE RAZISKOVANJA
(2015 - 2018)**

**11. DECEMBER 2018
SLOVENSKA BISTRICA**

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih

Sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018)

Konferenčni zbornik

Uredniki

red. prof. dr. Gorazd Meško

izr. prof. dr. Andrej Sotlar

izr. prof. dr. Branko Lobnikar

December 2018

Naslov	4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih
Podnaslov	Sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): Konferenčni zbornik
Title	4 th National Conference on Local Safety and Security
Subtitle	Research Findings (2015–2018): Conference proceedings
Uredniki <i>Editors</i>	red. prof. dr. Gorazd Meško (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
	izr. prof. dr. Andrej Sotlar (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
	izr. prof. dr. Branko Lobnikar (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
Recenzija <i>Review</i>	izr. prof. dr. Zoran Kanduč (Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani)
	zasl. prof. dr. Darko Maver (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
Jezikovni pregled <i>Proofreading</i>	Barbara Erjavec
Tehnična urednika <i>Technical editor</i>	Jan Perša, mag. inž. prom. (Univerzitetna založba Univerze v Mariboru) Urška Pirnat, mag. var. (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designer</i>	Jan Perša, mag. inž. prom. (Univerzitetna založba Univerze v Mariboru)
Grafika na ovitku <i>Cover graphic</i>	Pixabay.org (CC0)
Grafične priloge <i>Graphic material</i>	Avtorji
Konferenca	4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih
Datum in kraj konference	11. december 2018, Slovenska Bistrica

Izdajateljica / *Co-published by*
 Univerza v Mariboru
 Fakulteta za varnostne vede
 Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija
<https://www.fvv.um.si>, fvv@fvv.uni-mb.si

Založnik / *Published by*
 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
 Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija
<http://press.um.si>, zalozba@um.si

Izdaja
Edition Prva izdaja

Vrsta publikacije
Type of publication e-knjiga

Dostopno na
Available at <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/374>

Izdano
Published at Maribor, december 2018

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba

Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranjevanjem v elektronski obliki.

Zbornik 4. nacionalne konference Varnost v lokalnih skupnostih je nastal v okviru programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih (P5-0397 (AA)), 2015–2018), ki jo financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

ARRS

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

351.78+352(082)(0.034.2)

NACIONALNA konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih (4 ; 2018 ; Slovenska Bistrica)

4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih [Elektronski vir] : sklepne ugotovitve raziskovanja (2015-2018) : konferenčni zbornik / uredniki Gorazd Meško, Andrej Sotlar, Branko Lobnikar]. - El. zbornik. - Maribor : Univerzitetna založba Univerze, 2018

Način dostopa (URL): <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/374>. -
Nasl. v kolofonu: 4th National Conference on Local Safety and Security

ISBN 978-961-286-220-6 (pdf)

doi: 10.18690/978-961-286-220-6

1. Dr. vzp. stv. nasl. 2. Meško, Gorazd

COBISS.SI-ID [95725825](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:coibiss-95725825)

ISBN 978-961-286-220-6 (PDF)
978-961-286-221-3 (Broš.)

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6>

Cena
Price brezplačni izvod

Odgovorna oseba založnika
For publisher red. prof. dr. Zdravko Kačič, rektor Univerze v Mariboru

4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih Sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018)

GORAZD MEŠKO, ANDREJ SOTLAR IN BRANKO LOBNIKAR

Povzetek Zbornik prispevkov predstavlja recenzirane prispevke, ki so bili predstavljeni na četrti nacionalni konferenci Varnost v lokalnih skupnostih v Slovenski Bistrici v decembru 2018. Glavna tema konference povzema sklepne ugotovitve raziskovanja v okviru raziskovalnega projekta Varnost v lokalnih skupnostih, ki se je izvajal na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Prispevki v zborniku se osredotočajo na različne vidike varnosti v lokalnih skupnostih, in sicer na zaznavanje varnosti in preventivnih dejavnosti (zaznavanje virov ogrožanja, zaznava policijskega dela, zaznava varnosti v urbanih okoljih, vpliv socialne države na varnost in situacijsko preprečevanje kriminalitete); in različne perspektive varnosti v lokalnih okoljih (varnost v mestnih občinah, pooblastila občin, položaj migrantov v lokalnem okolju, zaznavanje vojske, informacijska varnost občanov in varovanje gospodarskih subjektov).

Ključne besede: • lokalne skupnosti • varnost • raziskava • programska skupina • Slovenija •

NASLOVI UREDNIKOV: dr. Gorazd Meško, redni profesor, vodja programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih (2015–2018), Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, e-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si. Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, e-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si. Dr. Branko Lobnikar, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si.

4th National Conference on Local Safety and Security Research Findings (2015–2018)

GORAZD MEŠKO, ANDREJ SOTLAR & BRANKO LOBNIKAR

Abstract The conference proceedings present peer reviewed papers presented from the fourth national conference on Local safety and security in Slovenska Bistrica in December 2018. A lead topic of the conference summarizes research findings on local safety and security which were done in the framework of the research programme carried out at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor. Papers in the proceedings discuss various aspects of local safety and security, including perception of safety and security and crime prevention (perception of sources of threats, perception of police work, perception of safety in urban areas, the impact of the welfare state on safety and security and situational crime prevention); and various perspectives on local safety and security (safety in town municipalities, position of migrants in local communities, perception of armed forces, information security of residents and security of economic entities).

Keywords: • local communities • safety and security • research
• research programme • Slovenia •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Gorazd Meško, Ph.D., Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si. Andrej Sotlar, Ph.D., Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenia, e-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si. Branko Lobnikar, PhD, Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si.

Kazalo/*Table of Contents*

Konferenčni prispevki/*Conference Proceedings*

Predgovor Gorazd Meško, Andrej Sotlar in Branko Lobnikar	1
Pregled raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji An overview of research on safety and security in local communities in Slovenia Urška Pirnat, Rok Hacin in Gorazd Meško	7
Strah pred kriminaliteto, policijsko delo v skupnostih v Sloveniji Fear of crime, community policing and provision safety/security Gorazd Meško	44
Ni pomembno, kaj je res, ampak kar ljudje verjamejo, da je res – stabilnost javnega mnenja o virih ogrožanja It does not matter what is true, but what people believe is true – the stability of public opinion on sources of threats Bernarda Tominc in Andrej Sotlar	73
Ocena uspešnosti policijskega dela v Sloveniji – primerjava percepcije prebivalcev v letih 2011 in 2017 Evaluation of police effectiveness in Slovenia – comparison of residents' perceptions in 2011 and 2017 Branko Lobnikar in Kaja Prislan	105
Varnost v urbanih lokalnih skupnostih – primerjava med soseskami v Ljubljani Safety and security in urban local communities – a comparison between neighbourhoods in Ljubljana Urška Pirnat in Gorazd Meško	141
Vpliv socialne države na varnost ljudi v lokalnem okolju Impact of the welfare state on the safety of people in local communities Srečo Dragoš in Vesna Leskošek	176

Situacijsko preprečevanje kriminalitete – med obeti in nezaželenimi učinki Situational crime prevention – between prospects and unwanted effects Gorazd Meško in Rok Hacin	189
Pregled študij o načrtovanju in oblikovanju okolja kot obliki situacijskega preprečevanja kriminalitete Studies review on planning and environmental design as a form of situational crime prevention Gorazd Meško in Rok Hacin	223
Kriminaliteta v mestnih občinah v Republiki Sloveniji Crime in town municipalities in the Republic of Slovenia Katja Eman in Rok Hacin	249
Pravodajna moč in zakonska pooblastila občin na področju lokalne varnosti in sankcioniranja prekrškov Analysis of legislative power and legal authorities of local communities in the field of minor offences Bojan Tičar	269
Globalni izzivi begunstva v lokalni perspektivi: pravni položaj in integracija prosilcev za mednarodno zaščito v Sloveniji The global challenges of refugee protection in a local perspective: legal status and integration of persons with refugee status in Slovenia Aleš Bučar Ručman, Maja Modic in Benjamin Flander	287
V iskanju verodostojne varnostne funkcije sodobnih oboroženih sil – med teoretičnimi koncepti, kompleksnim varnostnim okoljem, normativnimi okviri in javnim mnenjem In the search for reliable security function of modern armed forces – between theoretical concepts, complex security environment, normative frameworks and the public opinion Andrej Sotlar in Bernarda Tominc	313
Mobilne naprave: način za izboljšanje učinkovitosti lokalne samouprave Mobile devices: a way to increase the efficacy of the local self-government Blaž Markelj in Sabina Zgaga Markelj	335
Uporabniki kibernetskega prostora med lokalnim realnim in globalnim kibernetskim prostorom Cyberspace users between the local real space and global cyberspace Igor Bernik	361

Varovanje gospodarskih subjektov: od zagotavljanja reda in varnosti do preprečevanja kaznivih dejanj – študija primera trgovsko-zabavišnega kompleksa	375
Security of economic entities: from crime prevention to ensuring order and security – a case study of the shopping and entertainment complex	
Andrej Sotlar in Miha Dvojmoč	

Predgovor

GORAZD MEŠKO, ANDREJ SOTLAR IN BRANKO LOBNIKAR

Na Inštitutu za varstvoslovje Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru smo leta 2015 začeli raziskavo o varnosti v lokalnih skupnostih (št. P5-0397, financer Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije) v okviru prve programske skupine v zgodovini naše fakultete. Vsebina raziskovanja programske skupine nadgrajuje velik del predhodnih raziskovalnih dejavnosti raziskovalcev Fakultete za varnostne vede in pedagoškega procesa na vseh treh stopnjah študija. Pridobitev prve programske skupine je rezultat dela, ki se je s proučevanjem varnosti v lokalnih skupnostih začelo v sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja na pobudo profesorja Janeza Pečarja in se je nadaljevalo s podoktorskim raziskovalnim delom na Univerzi v Cambridgeu leta 2001, kjer je vodja programske skupine preučeval različne strategije in prakse preprečevanja kriminalitete v zahodnih družbah. Temu so sledili članstvo v Evropskem forumu za urbano varnost (EFUS), projekt Sveta Evrope o preprečevanju vsakodnevnega nasilja v demokratični družbi (2002–2004) in prevodi publikacij Sveta Evrope o zagotavljanju varnosti v mestih ter Evropskega foruma za urbano varnost o z znanjem podprtem odzivanju na varnostne pojave, predvsem na kriminaliteto v lokalnih okoljih. Posebna spodbuda za naše raziskovalno delo na področju varnosti v lokalnih skupnostih je bil evropski projekt CRIMPREV (2006–2009), ki nam je omogočil spoznati dosežke evropskih raziskovalcev varnosti in preprečevanja kriminalitete ter dejavno sodelovati v razpravah o

prioritetah raziskovanja na področju kriminologije, varstvoslovja in drugih družboslovnih področij, ki se ukvarjajo s preučevanjem varnosti v Evropi.

Preden smo na Fakulteti za varnostne vede pridobili financiranje programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih, smo izvedli ciljni raziskovalni projekt o občutkih ogroženosti in vlogi policije pri zagotavljanju varnosti v lokalnih okoljih (2010–2012). Kasneje smo sodelovali v evropskem projektu URBIS (2012–2014) o upravljanju varnosti v urbanih okoljih in izvedli študijo o policijski dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. Izvedli pa smo tudi temeljni raziskovalni projekt o zakonitosti in legitimnosti policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij (2013–2016), ki je v ospredje postavil zaupanje v organe pregona in zaznavanje njihove legitimnosti pri državljanih in prebivalcih v lokalnih okoljih. Zaupanje in legitimnost sta tudi pomembna dejavnika pri zagotavljanju varnosti v lokalnih okoljih, saj sodobne nadzorstvene dejavnosti, predvsem policijsko delo v skupnosti, temeljijo na zaupanju, legitimnosti in partnerskem sodelovanju predstavnikov različnih institucij in civilne družbe.

Od leta 2015 skupina raziskovalcev FVV intenzivno raziskuje zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji. Vsako leto raziskovanja smo zaključili z nacionalno konferenco o varnosti v lokalnih skupnostih. Leta 2015 smo tako organizirali konferenco v Ljubljani, kjer so bili udeleženci predvsem varnostni strokovnjaki iz občin in občinskih redarstev. Predstavili smo jim raziskovalne dosežke iz preteklosti in razpravljali o raziskovanju v prihodnje, predvsem pa o problemih, ki tarejo prakse na področju varnosti v slovenskih občinah. Leta 2016 smo v Murski Soboti organizirali drugo nacionalno konferenco, ki je imela mednarodni značaj, saj so poleg raziskovalcev in praktikov iz Slovenije prispevke predstavili tudi predstavniki hrvaške in madžarske policije. Leta 2017 smo organizirali konferenco v Novem mestu, kjer smo predstavili preliminarne rezultate empiričnega raziskovanja varnosti v štiriindvajsetih slovenskih občinah in na istem številu policijskih postaj, pri čemer smo primerjali zaznave varnostnih problemov in možnosti za partnersko sodelovanje na področju zagotavljanja varnosti v teh lokalnih skupnostih. Četrto nacionalno konferenco o zagotavljanju varnosti v lokalnih skupnostih smo leta 2018 organizirali v Slovenski Bistrici, kjer smo v skladu s tradicijo predhodnih konferenc predstavili primere dobrih praks in ugotovitve raziskovalcev programske skupine FVV ter kolegov s Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani.

Z zadovoljstvom ugotavljamo, da smo z organizacijo nacionalnih konferenc, izdajo zbornikov prispevkov, objavami v drugih nacionalnih in mednarodnih publikacijah ter dejavnim udeleževanjem v nacionalnih in mednarodnih forumih, konferencah in delovnih skupinah realizirali veliko večino zastavljenih ciljev na začetku raziskovalnega dela. Natančno smo pregledali vso relevantno literaturo in postavili močne teoretske temelje raziskovanja. Vzpostavili smo odlično sodelovanje z vrhunskimi raziskovalci na področju varnosti v lokalnih skupnostih in preprečevanja kriminalitete iz tujine, izvedli dve obsežni empirični raziskavi, ugotovitve sproti predstavljali strokovni javnosti in jih uvajali v vsakodnevno prakso varnostnih strokovnjakov, na novo tvorjeno znanje pa smo sproti uvajali tudi v pedagoški proces, saj smo raziskovalne ugotovitve vključili v predmete vseh študijskih programov Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Četrta nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih v Slovenski Bistrici je tudi zaključna konferenca štiriletnega dela programske skupine, kjer predstavljamo nekaj najbolj celostnih ugotovitev našega raziskovanja. Pričujoči zbornik, ob vseh prejšnjih, predstavlja zaključno poročilo o vseh realiziranih ciljih raziskovalnega dela programske skupine od leta 2015 dalje.

Poleg dejavnega raziskovalnega dela, ki ga je označevalo odlično sodelovanje prebivalcev Slovenije (1.266), policistov (519) in drugih sodelujočih v raziskovanju ter soorganizatorjev konferenc (Mestna občina Ljubljana, Mestna občina Murska Sobota, Mestna občina Novo mesto, Občina Slovenska Bistrica, Generalna policijska uprava in vodstva policijskih uprav), smo razprave in ugotovitve o varnosti v lokalnih skupnostih širili tudi preko meja Slovenije s prispevki na mednarodnih konferencah Evropskega kriminološkega združenja, Ameriškega kriminološkega združenja in konferencah v jugovzhodni Evropi ter Rusiji.

Vsebine programske skupine smo vključili tudi v teme bienalne mednarodne konference Criminal Justice in Central and Eastern Europe, ki jo od leta 1996 dalje organizira Fakulteta za varnostne vede. Vodilna tema konference leta 2016 je bila varnost in družbeno nadzorstvo v lokalnih skupnostih, na konferenci leta 2018 pa smo se ukvarjali z dokazi (predvsem znanstvenimi) podprtim oblikovanjem varnostnih in kriminalitetnih politik.

Člani programske skupine so izvedli tudi številna predavanja na univerzah v tujini in na srečanjih strokovnih združenj in evropskih institucij. Predavanja v okviru programa Erasmus in drugih programov smo izvedli na univerzah v tujini (Beograd, Budimpešta, Essex, La Laguna, Liverpool, Moskva, Novi Sad, Podgorica, Praga, Sarajevo, Sheffield, St. Peterburg, Teesside, Tsukuba in Zagreb). Poleg tega smo ob podpori švicarske znanstvene fundacije rezultate raziskovanja predstavili na Univerzi v Lozani in sodelovali v magistrskem programu Evropske policijske akademije (CEPOL).

V okviru programske skupine smo izvedli tri bilateralne projekte, enega s kolegi iz Arizona State University, ZDA (o varnosti v mestnih soseskah), drugega s kolegi iz Kubanske univerze v Krasnodaru, Rusija (o varnosti v turističnih krajih na Črnem in Jadranskem morju), in tretjega s kolegi iz Univerze v Zagrebu, Hrvaška (o preprečevanju radikalizacije v lokalnih okoljih). Vsi bilateralni projekti so se pokazali kot kakovostna nadgradnja dela programske skupine.

Raziskovalna spoznanja iz dela programske skupine smo, kot smo že omenili, vključili tudi v pedagoško delo na Fakulteti za varnostne vede, saj smo v obstoječe predmete vključili nove vsebine, na magistrskem programu v študijskem letu 2017/18 pa začeli izvajati nov predmet *Varnost v lokalnih skupnostih*. V okviru tega predmeta študenti predstavljajo svoje raziskovalno delo na mednarodnih študentskih konferencah, v pripravi pa je tudi drugi zbornik raziskovalnega dela študentov o varnosti v lokalnih okoljih s pogledi mladih, perspektivnih prihodnjih strokovnjakov za varnostne zadeve. S prakso vključevanja študentov v raziskovalno delo bomo nadaljevali tudi v prihodnosti.

Pri delu programske skupine sta sodelovala dva mlada raziskovalca, ki sta na začetku svoje znanstvene kariere spoznavala raziskovalno delo in dejavno sodelovala v vseh dejavnostih programske skupine. Z vključevanjem magistrskih in doktorskih študentov v raziskovalno delo programske skupine smo zagotovili kontinuiteto in prenos raziskovalnega dela na mlajše rodove raziskovalcev Fakultete za varnostne vede.

Glede na dinamiko raziskovalnega dela načrtujemo objave tudi po zaključku dela programske skupine, v letih 2019 in 2020.

Odziv na kakovost našega raziskovalnega dela se je v letu 2018 pokazala tudi s povabilom Evropske mreže za preprečevanje kriminalitete (EUCPN) in vlade

Republike Avstrije, ki je v drugi polovici 2018 predsedovala Svetu Evropske unije, k sodelovanju pri ocenjevanju najboljših evropskih projektov s področja preprečevanja kriminalitete v lokalnih okoljih in policijske dejavnosti. To povabilo je dodatna potrditev kakovosti naših prizadevanj prispevati novo znanje, ki ne bo pomembno samo za slovensko, ampak tudi za mednarodno okolje.

Za sodelovanje v času dela programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih se zahvaljujemo predstavnikom slovenskih občin, še posebej pa Mestni občini Ljubljana, Mestni občini Murska Sobota, Mestni občini Novo mesto in Občini Slovenska Bistrica za pomoč pri organizaciji nacionalnih konferenc, vodstvu slovenske policije in vodstvom policijskih uprav Ljubljana, Murska Sobota, Novo mesto in Maribor. Zahvaljujemo se vsem praktikom, ki so sodelovali z nami in predstavili prispevke na nacionalnih konferencah. Posebna zahvala gre recenzentoma preteklih in pričujočega zbornika, zasl. prof. dr. Darku Mavru in izr. prof. dr. Zoranu Kanduču. Zahvala gre tudi osebju Oddelka za raziskovalno in umetniško dejavnost Univerze v Mariboru in strokovnim sodelavcem Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, ki so bili vedno na voljo za odgovore na vprašanja glede vodenja in administriranja programske skupine.

Na koncu se uredniki zbornika zahvaljujemo članicam in članom programske skupine in drugim avtorjem, ki so skupaj z nami iskali odgovore na kompleksna vprašanja o (varnostnih) problemih in zagotavljanju varnosti. Pričujoč zbornik vsebuje 15 prispevkov, pod katere se je podpisalo 18 avtorjev. Obravnavane vsebine odražajo pestrost varnostne problematike v lokalnih skupnostih. Ocenjujemo, da smo na veliko raziskovalnih vprašanj uspeli odgovoriti, neodgovorjena vprašanja pa nam predstavljajo raziskovalne izzive v prihodnosti.

Pregled raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji

URŠKA PIRNAT, ROK HACIN IN GORAZD MEŠKO

Povzetek Prispevek predstavlja pregled raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji po letu 2000. Predstavljeni so glavni raziskovalni projekti s področja zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih, ki se osredotočajo na proučevanje občutkov varnosti pri prebivalcih, socialno kohezijo v skupnostih in policijskim delom v skupnosti. Ugotovitve se nanašajo tudi na raziskovanje varnosti v lokalnih skupnostih, ki so jih raziskovalci na Fakulteti za varnostne vede izvedli pred letom 2017. V drugem delu je predstavljena raziskava o varnosti v lokalnih skupnostih iz leta 2017, ki je bila izvedena v okviru Programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in predstavlja nadgradnjo do sedaj opravljenih raziskav. Opravljene so bile analize glede občutkov varnosti pri prebivalcih in zaznave policijskega dela v skupnosti.

Ključne besede: • varnost • lokalne skupnosti • raziskava • zaznave • Slovenija •

NASLOVI AVTORJEV: Urška Pirnat, mag., asistentka, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: urska.pirnat@fvv.uni-mb.si. Dr. Rok Hacin, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si. Dr. Gorazd Meško, redni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

An overview of research on safety and security in local communities in Slovenia

URŠKA PIRNAT, ROK HACIN & GORAZD MEŠKO

Abstract The paper presents an overview of research on safety and security in local communities in Slovenia after the year 2000. The main research project in the field of ensuring safety and security in local communities are presented, as well as research findings on residents' feelings of safety, social cohesion and community policing are demonstrated. Findings are also referred to research on safety and security in local communities carried out at the Faculty of Criminal Justice and Security University of Maribor before the year 2017. In second part of the paper research on safety and security in local communities from 2017 which was carried out at the Faculty of Criminal Justice and Security University of Maribor is presented. Presented results are an upgrade of the results so far collected. For the purpose of the paper, analyses were made regarding residents' feelings of safety and the perception of community policing.

Keywords: • safety/security • local communities • research • perception • Slovenia •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Urška Pirnat, MA, Assistant, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: urska.pirnat@fvv.uni-mb.si. Rok Hacin, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si. Gorazd Meško, PhD, Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Varnost predstavlja cilj, h kateremu teži vsaka družba, ne glede na stopnjo njene razvitosti. Kot taka, varnost predstavlja osnovni pogoj vsake družbe in njenega razvoja, pri čemer imajo vsi prebivalci pravico do nje. Varnost objektivno predstavlja odsotnost groženj pridobljenim vrednotam, subjektivno pa odsotnost strahu, da bodo te vrednote napadene (Wolfers, 1962). Ob samem opredeljevanju pojma varnosti je pomembno opredeliti tudi, kdo varnost zagotavlja; v najširšem obsegu se varnost zagotavlja na mednarodni, nacionalni, lokalni in individualni ravni. Ne glede na ravni zagotavljanja varnosti je le ta po svoji naravi dedno lokalna, saj imajo viri ogrožanja varnosti vedno lokalne posledice (Sotlar, 2015). Zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih¹ se osredotoča predvsem na preventivno dejavnost, saj lahko skupnost nameni pozornost tistim skupinam ljudi, ki so z vidika kriminalitete bolj ogrožene. Zagotavljanje varnosti na tak način se osredotoča na področja, kako izboljšati sodelovanje ljudi v skupnosti, kako se lahko izboljša lokalno nadzorstvo ter kako naj delujejo državne institucije v skupnosti. Pri tem je ključno usposabljanje vseh lokalnih virov (Pečar, 1991). Evropska listina lokalne samouprave poudarja, da varovanje in krepitev lokalne samouprave v evropskih državah predstavlja pomemben prispevek k načelom demokracije in decentralizacije moči (Svet Evrope, 1985).

Lokalne skupnosti se v Sloveniji glede na urbanizacijski vidik delijo na podeželske (ruralne) in mestne (urbane) skupnosti, razmejitev le teh pa ni vedno enotna (Vlaj, 1998). Zagotavljanje varnosti na ravni lokalnih skupnosti predvideva že država, ki to odgovornost poleg policije nalaga tudi občinam. Tako je zagotavljanje varnosti na lokalni ravni postalo sestavni del sistema notranje varnosti, ki se uresničuje s prenosom pooblastil z državnoupravne ravni na lokalno raven (Modic, Lobnikar in Dvojmoč, 2014). V Sloveniji lokalno okolje pravno določa Ustava Republike Slovenije (1991), ki v 9. členu zagotavlja pravico do organizacije lokalne samouprave². Zakon o lokalni samoupravi (2007) občinam

¹ Lokalna skupnost je povezana s teritorialnim področjem in ljudmi, ki na tem območju živijo. Opredeljujejo jo ljudje, ki prebivajo na določenem območju in izražajo skupni interes v zagotavljanju pogojev za družbeno življenje in zadovoljevanju skupnih potreb (Pečar, 1991; Vlaj, 1998). V okviru skupnosti posamezniki zadovoljujejo biološke, sociološke, gospodarske in emocionalne potrebe, prav tako pa tudi potrebo po varnosti (Pečar, 1991).

² Ustava Republike Slovenije v poglavju o samoupravi določa, da lokalno samoupravo v občinah in drugih lokalnih skupnostih uresničujejo prebivalci Slovenije (138. člen), da je občina oblika samoupravne lokalne skupnosti, ki obsega naselje ali več naselij, povezanih s skupnimi potrebami in interesi prebivalcev (139. člen), in nalaga odgovornost občinam, da lokalne zadeve, ki se tičejo prebivalcev občine, lahko ureja samostojno (140. člen) (Ustava Republike Slovenije, 1991).

v 21. členu med drugimi nalogami nalaga tudi zagotavljanje varnosti na naslednjih področjih: varstva okolja, socialne varnosti, prometne varnosti, javnega reda in miru, požarne varnosti in varnosti v primeru elementarnih in drugih nesreč (Zakon o lokalni samoupravi [ZLS], 2007). Občinam je naložena odgovornost sprejetja občinskega programa varnosti na podlagi ocenjenih varnostnih razmer v občini. Občinski program varnosti predstavlja podlago za vrsto in obseg nalog, ki jih izvaja občinsko redarstvo (Zakon o občinskem redarstvu [ZORed], 2006).

Policija kot temeljna državna institucija zagotavlja varnost na lokalni ravni. Policija skrbi za varovanje življenja, osebne varnosti ter premoženja prebivalcev, preprečuje, odkriva in preiskuje kriminaliteto ter vzdržuje javni red in mir (Zakon o nalogah in pooblastilih policije [ZNPPol], 2013). Že po svoji organiziranosti svoje naloge opravlja glede na teritorialni vidik, za neposredno izvrševanje nalog pa so zadolžene območne policijske postaje, ki delujejo na lokalni ravni (Zakon o organiziranosti in delu v policiji [ZODPol], 2013). Sprejeta Strategija policijskega dela v skupnosti iz leta 2013 narekuje partnerski odnos med policijo in lokalno skupnostjo, večjo vidnost policije v skupnosti in večji občutek varnosti prebivalcev in njihovo zaupanje v delo policije (Ministrstvo za notranje zadeve, 2014a). Policija za izboljšanje varnosti v lokalni skupnosti sodeluje z občinskimi organi, organizacijami in institucijami, ki so usmerjene v zagotavljanje varnosti predvsem na področju preprečevanja kriminalitete. V te namene se sporazumno ustanovljajo varnostni sveti, sosveti ali druge oblike partnerskega sodelovanja med policijo in predstavniki lokalnih skupnosti (Meško, Nalla in Sotlar, 2006; Policija, 2015; ZODPol, 2013).

Za učinkovito zagotavljanje varnosti v lokalnih okoljih je nujno treba natančno razumeti dejavnike, ki vplivajo na samo varnost. Pri tem gre za preučevanje raznovrstnega nabora področij, ki se nanašajo na varnost na lokalni ravni, in sicer: 1) preučevanje obsega kriminalitete, 2) ugotavljanje vzrokov in posledic kriminalitete, 3) merjenje zaznav prebivalcev glede virov ogrožanja, potencialnih tveganj in subjektov zagotavljanja varnosti, 4) raziskovanje kakovosti življenja v skupnostih in 5) preučevanje vloge vseh subjektov, ki na lokalni ravni zagotavljajo varnost (European Forum for Urban Security, 2007; 2016). Omenjenih področij so se lotili tudi raziskovalci v slovenskem okolju, ugotovitve študij predstavljamo v tem prispevku.

V prispevku so v prvem delu povzete glavne ugotovitve raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji po letu 2000. Predstavljeni so glavni raziskovalni

projekti s področja lokalne varnosti, raziskave, ki so se osredotočale na občutke varnosti pri prebivalcih, socialno kohezijo v lokalnih skupnostih in podane ugotovitve raziskav s področja policijskega dela v skupnosti, ki predstavlja temeljno dejavnost zagotavljanja varnosti na lokalni ravni. V nadaljevanju je predstavljena tudi vloga občin pri zagotavljanju varnosti. V drugem delu prispevka so predstavljene ugotovitve raziskave o varnosti v lokalnih skupnostih na vzorcu prebivalcev iz 24 slovenskih občin glede občutkov varnosti in policijskega dela v skupnosti iz leta 2017.

2 Raziskovanje varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji po letu 2000

Kot prvi raziskovalni projekt na področju varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji po letu 2000 predstavljamo projekt Meška in sodelavcev (2000) o strahu pred kriminaliteto, policijskem preventivnem delu in javnem mnenju o policiji. Ugotovitve projekta so pokazale, da policijsko delo v skupnosti³ zmanjšuje kriminaliteto, zmanjšuje probleme v skupnosti in prav tako zmanjšuje strah pred kriminaliteto. Strah pred kriminaliteto je bil že pred tem prepoznan kot skrb vzbujajoč problem, saj lahko pri občanih povzroča občutke ranljivosti in posledično nerazumno vedenje, ki vodi v ustvarjanje novih varnostnih problemov (Meško in Kovčo, 1999). Leta 2001 so ugotovitve raziskovalnega projekta o skladnosti pričakovanih prebivalstva in policije glede policijskega dela v skupnosti nakazale, da so prebivalci naklonjeni policijskemu delu v skupnosti in da vidijo preventivno dejavnost kot temeljno dejavnost policije. Nasprotno od tega pa so policisti zaznavali temeljno policijsko dejavnost v preiskovanju kriminalitete (Pagon in Lobnikar, 2001a). Naslednji projekt je predstavljal raziskovanje o možnostih za ustanovitev mestne policije v Ljubljani ali redefiniranje vloge državne policije. Avtorja sta preučevala mnenja policistov glede policijskega dela v skupnosti; le ti so bili odprti za nove pristope v policijski dejavnosti, vendar še vedno naklonjeni tudi tradicionalnemu izvajanju policijske dejavnosti. Prebivalci Ljubljane so izrazili pozitiven odnos do ustanovitve mestne policije in pripravljenost sodelovati s tovrstno obliko policije (Pagon in Lobnikar, 2001b).

³ Teoretična izhodišča za policijsko delo v skupnosti je mogoče najti v modelu pomiritve (angl. *reassurance model*), ki razlaga zaupanje v policijo (Skogan, 2009). Bahn (1974) je prvi predpostavljala, da močna formalna družbena kontrola in policija, ki je učinkovita, vodita v zaupanje prebivalcev, da jih bo policija zaščitila. Povey (2001) je trdil, da je zaznava varnosti in reda v soseskah rezultat policijskega dela, ki mora biti vidno, dostopno in domače/sprejemljivo prebivalcem skupnosti.

Meško je v okviru dejavnosti Sveta Evrope (2003) prevedel priročnik o preprečevanju kriminalitete v urbanih okoljih, katerega namen je praktično prispevanje k razvoju politike in odpiranju novih razsežnosti v razmišljanju o preprečevanju kriminalitete in reševanju varnostnih problemov v mestih. Opravljena je bila tudi študija o lokalnih preventivnih dejavnostih glede odzivanja na vsakodnevno nasilje v osmih evropskih državah (Butchart et al., 2004). Ugotovitve so pokazale, da imajo kriminaliteta in varnostne problematike posledice predvsem na lokalni ravni, zato je treba dati prednost reševanju tovrstne problematike na lokalni ravni tako v obliki represivnega odzivanja kot tudi v razvijanju programov za ozaveščanje občanov in rizičnih skupin. Za uspešno delovanje takih programov je nujna politična volja in financiranje različnih pobud, ki morajo biti usmerjene v prizadevanje za dvig kakovosti življenja (delo z mladimi, kakovostno preživljanje prostega časa, skrb za družine, zmanjševanje kulturnih trenj, opolnomočenje prebivalcev za reševanje problemov), pomembno vlogo pri tovrstnih dejavnostih ima tudi policijsko delo v skupnosti, ki temelji na reševanju problemov in medsebojnem sodelovanju. V istem letu je Meško (2004b) na podlagi Evropske listine o urbanih okoljih (Svet Evrope, 1992) opravil študijo o možnostih upoštevanja listine pri preventivnih in varnostnih dejavnostih v slovenskih občinah. Ugotovitve so pokazale, da centralizirana ureditev in neopredeljena vloga občin na področju zagotavljanja javne varnosti in preprečevanja kriminalitete predstavljajo oviro na poti do sodobnega preprečevanja kriminalitete na lokalni ravni. Pokazalo se je tudi, da so občinski sveti za varnost v večini primerov *ad hoc* posvetovalna telesa županov, medtem ko bi morala delovati na podlagi medsebojnega sodelovanja in vključevanja predstavnikov raznovrstnih institucij, ki nosijo odgovornost na področju določanja prednosti za reševanje kriminalitetne in varnostne problematike v občinah (Meško, 2004b).

Meško in Lobnikar (2005a) sta preučevala, v kakšni meri varnostni sveti prispevajo k zagotavljanju lokalne varnosti in kakšno je njihovo sodelovanje z institucijami formalnega družbenega nadzorstva. Ugotovitve so pokazale, da v nekaterih občinah varnostni sveti delujejo učinkovito, medtem ko v drugih obstajajo zgolj formalno. Avtorja sta ovire za bolj učinkovito delovanje videla v nejasnih vlogah sodelujočih v varnostnih svetih, različnemu razumevanju tako varnostnih problemov kot partnerstva, pomanjkanju ustrezne zakonodaje, neznanju in nepripravljenosti za sodelovanje in izogibanju odgovornosti za reševanje varnostnih problemov. Pozitivni učinki svetov za varnost so bili vidni v demokratizaciji družbenega nadzorstva, sodelovanju občanov, spodbujanju

ozaveščenosti javnosti, spoznavanju različnih deležnikov na področju varnosti in razpravah o lokalnih varnostnih problemih. V študiji o zagotavljanju varnosti v urbanih lokalnih skupnostih so Meško, Tominc in Sotlar (2013) izvedli intervjuje s predstavniki lokalnih skupnosti⁴, ki se ukvarjajo z zagotavljanjem varnosti na lokalni ravni. Rezultati so pokazali, da predstavniki kot odgovorno za reševanje varnostnih problemov v urbanih okoljih vidijo policijo, saj je za to zakonsko pristojna in primerno usposobljena. Lokalnim predstavnikom so pripisali manjšo vlogo v zagotavljanju varnosti, saj so njihova pooblastila omejena z zakoni. Poudarili so željo po vzpostavitvi partnerskega odnosa med vsemi akterji s področja zagotavljanja lokalne varnosti in njihovim tesnim sodelovanjem.

V več študijah je bilo opravljeno raziskovanje prostorske porazdelitve kriminalitete v urbanih okoljih v Sloveniji. Raziskava o geografski porazdelitvi odklonskih dejanj v Ljubljani je pokazala, da se prijavljena kazniva dejanja gostijo v centru mesta in na območju BTC-ja. Analize so prav tako pokazale gostitve določenih kaznivih dejanj na specifičnih območjih, kar nakazuje na potrebo po dodatnih preventivne in nadzorstvenih dejavnostih (Meško et al., 2003). Naslednja analiza je pokazala podobne vzorce gostitve kaznivih dejanj v Ljubljani s poudarkom na značilnostih teh območij, ki so predstavljale visoko prehodnost prebivalcev na vsakodnevni ravni, bližino avtoceste in anonimnost prebivalcev (Meško, Maver in Eman, 2010). V preučevanju značilnosti območij z visoko gostitvijo kaznivih dejanj je bilo v nadaljevanju ugotovljeno, da je za območja z visoko stopnjo premoženjske kriminalitete značilno naslednje: 1) dnevne migracije ljudi, 2) nezadostna varnost na parkiriščih, 3) pomanjkanje varnostnega osebja, 4) nepazljivost prebivalcev in 5) visoka koncentracija turistov in šolarjev (Hacin in Eman, 2016). Glavna pomanjkljivost teh raziskav je bila, da so bile analize osredotočene na najbolj pogosto prijavljena kazniva dejanja policiji, in sicer premoženjsko kriminaliteto, nasilniško kriminaliteto in kršitve javnega reda in miru⁵.

⁴ Intervjuji s predstavniki lokalnih skupnosti so bili izvedeni v glavnih mestih držav nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, in sicer v Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu, Beogradu in Skopju.

⁵ Treba se je zavedati dejstva, da policijska statistika prijavljenih kaznivih dejanj vsebuje pomanjkljivosti, saj ne odseva dejanskega stanja kriminalitete, vendar se temu le približa (Boivin in Quillet, 2014; MacDonald, 2002). Zadnja viktimizacijska študija v urbanih okoljih v Sloveniji tako kaže na porast kaznivih dejanj v zvezi z vozili. Tudi najpogostejša kazniva dejanja, ki niso bila prijavljena policiji, so predstavljala poškodovanje vozil, tatvine iz vozil in poskuse vlomov (SURs, 2009).

2.1 Občutki varnosti in socialna kohezija v lokalni skupnosti

Pozornost raziskovalcev se je usmerila na preučevanje občutkov varnosti pri prebivalcih, ki predstavlja enega izmed elementov kakovosti življenja prebivalcev. Skrb za osnovne potrebe ljudi in za kakovost življenja (zlasti za zdravje) je tesno povezana z vsemi vrstami zaskrbljenosti – vključno z zaskrbljenostjo pred kriminaliteto. Državljeni svojega življenja ne zaznavajo kot kakovostnega, če živijo v strahu. Zaznani viri ogrožanja imajo pomemben vpliv na oblikovanje prepričanj o tem, v kakšnem okolju prebivalci živijo. Ocena prebivalcev glede kakovosti okolja, v katerem živijo, je v večji meri kot hujša kazniva dejanja, ki niso tako pogosta, odvisna od pogostejših dogodkov, ki jih doživljajo na vsakodnevni ravni (Rocatto, Russo in Vieno, 2011).

Merjenje občutkov varnosti pri prebivalcih je bilo izmerjeno v viktimizacijskih študijah, izvedenih v Sloveniji⁶ (Pavlović, 1993; 1999, Umek, 2004; SURS, 2009). Rezultati nakazujejo na občutke varnosti pri prebivalcih, saj je delež tistih, ki se počutijo ogroženo, majhen (približno tretjina), razlike so bile zaznane tudi glede na: 1) tip območja – prebivalci Ljubljane so se počutili bolj ogroženo kot ostali, 2) glede na spol – ženske so izražale manjše občutke varnosti in glede na starost – starejše prebivalce je bilo rahlo bolj strah (Pavlović, 1999). Koncept strahu pred kriminaliteto in potencialno viktimizacijo je bil v slovenskem okolju prvič predstavljen ob koncu prejšnjega stoletja, ko sta Meško in Pavlović (1998) poudarila vlogo občutkov ranljivosti in značilnosti strahu pred kriminaliteto. Leto kasneje je bil predstavljen in uporabljen socio-psihološki in demografski model za preučevanje strahu pred kriminaliteto (Meško in Umek, 1999). Raziskave o strahu pred kriminaliteto so pokazale na razlike med urbanostjo okolja in stopnjo strahu, prebivalci urbanih okolij so izražali večji strah pred kriminaliteto kot prebivalci ruralnih okolij (Meško in Areh, 2003; Meško, Šifrer in Vošnjak, 2013; Meško in Umek, 1998). Model merjenja strahu pred kriminaliteto je bil kasneje dopolnjen z dodatnimi družbenoekonomskimi dejavniki, ki imajo vpliv na strah, in sicer: družbene mreže, stopnja nereda v soseski, možnost viktimizacije, posledice viktimizacije za življenje, resnost kaznivega dejanja, zaupanje v javne institucije in preventivni ukrepi. Zaskrbljenost zaradi kriminalitete in občutke ogroženosti so prebivalci povezovali z znaki nereda, ki se kažejo predvsem z

⁶ Izvedene viktimizacijske študije so bile del projekta ICVS (International Crime Victim Survey) in so bile v Sloveniji opravljene trikrat – leta 1992, 1997 in 2001; leta 2008 je bila študija opravljena z namenom testiranja vprašalnika, a so naknadno objavili tudi rezultate. Leta 1992 je vzorec vseboval samo anketirance iz Ljubljane, v naslednjih ponovitvah pa prebivalce iz celotne Slovenije.

alkoholiziranimi osebami in brezdomeci na ulici, prosjačenjem, skupinami postopajočih mladostnikov in vandalizmom. Nered v soseski je na strah pred kriminaliteto vplival le v urbanih okoljih, v ruralnih je predstavljal manjši problem. Prebivalci ruralnih okolij so z manjšo stopnjo verjetnosti ocenili možnost, da bi se jim v prihodnjem letu zgodilo katero od kaznivih dejanj (Vošnjak, 2011; Meško 2012; Meško, Šifrer in Vošnjak, 2013).

Raziskava na vzorcu prebivalcev iz Podravja je glede občutkov varnosti pokazala, da se prebivalci počutijo najbolj ogrožene zaradi kršitev javnega reda, ki jim sledi kriminaliteta in stanje prometne varnosti. Delež prebivalcev, ki se je počutil varno, je presegal 85 % (Virtič in Gorenak, 2008). Raziskava o občutkih ogroženosti in zagotavljanju varnosti v lokalnih skupnostih iz leta 2011 je pokazala, da prebivalci kot najbolj ogrožajoče dejavnike zaznavajo dejavnike negotovosti, kamor spadajo revščina, brezposelnost in gospodarsko nazadovanje. Dejavnikom negotovosti sledijo znaki družbenega nerada v okolju (uživanje alkohola in drog na javnih mestih), organizirana kriminaliteta, pomembno vlogo kaže tudi varnost v cestnem prometu (Sotlar in Tominc, 2012). Ugotovitve študije o implementaciji policijskega dela v skupnosti so pokazale, da se prebivalci v lokalnih skupnostih počutijo varno, kot najbolj problematičen varnostni problem so prebivalci navedli kopičenje smeti in ničvrednega blaga v njihovem okolju (Lobnikar, Prisljan in Modic, 2017). Dalje so bili na vzorcu prebivalcev iz 24 slovenskih občin analizirani občutki varnosti in zaznava virov ogrožanja v lokalnih skupnostih. Ugotovila sta, da se dve tretjini prebivalcev počuti varno v svoji soseski in prav tako tudi med sprehajanjem ponoči, podoben odstotek je tistih, ki se počutijo sproščeno. Med vsemi varnostnimi grožnjami so prebivalci kot najbolj problematične izpostavili brezposelnost, alkoholizem, preprodajo drog, pijančevanje, kopičenje smeti in revščino. Glede odzivanja na varnostne probleme v lokalni skupnosti so anketiranci najpogosteje navedli, da o njih najpogosteje govorijo v krogu družine, s prijatelji ali znanci, zelo majhen delež prebivalcev se pri tem obrne na predstavnike občine (Flander in Hribernik, 2017; Tominc in Sotlar, 2017). Vprašanje migracij in z njimi povezanih virov ogrožanja je raziskoval Bučar Ručman (2014; 2015) in pri tem opredelil dva vira kriminalitete kot posledice migracij v slovenskem prostoru. Pri prvem gre za kriminaliteto, ki je povezana z izkoriščanjem migrantov, pri drugem pa za kriminaliteto priseljencev in njihovih potomcev. Frangež in Bučar Ručman (2017) sta v študiji potrdila obstoj trgovine z ljudmi v namene prisilnega prosjačenja in prisilne kriminalitete nad migranti v Sloveniji. Meško, Hacin, Pirnat in Eman (2018) izpostavljajo, da se ob migracijah pogosto pojavljajo tudi

družbena izolacija, alkoholizem, droge, prostitucija, nezaposlenost in procesi marginalizacije. Glede zaznavanja migracij kot virov ogrožanja v lokalnih skupnostih je bilo ugotovljeno, da na zaznavo vpliva občutek varnosti, saj so prebivalci, ki so imeli večji občutek varnosti, pojave povezane z migracijami zaznavali kot manj problematične (Hacin in Eman, 2017).

Pomembna vloga zaskrbljenosti zaradi kriminalitete na kakovost življenja se kaže tudi v dejstvu, da ljudje prilagodijo svoje vedenje strahu pred kriminaliteto in se na primer izogibajo določenim območjem in aktivnostim, zavarujejo sebe in svojo lastnino in so bolj previdni (Umek, 2004). Na splošno je ta težava povezana s sodobnim razmišljanjem o varnosti v lokalnih skupnostih. Meško (2004a) je ugotovil, da predstavniki lokalnih skupnosti v Sloveniji pripisujejo precejšen pomen naslednjim dejavnikom preprečevanja kriminalitete, ki naj bi domnevno rešili problem kriminalitete in strahu pred njo. Ti so:

- *socialna preventiva* (usposabljanje za starševstvo, reševanje socialnih problemov, učencem prijazne šole, sposobni učitelji, dostopnost dejavnosti v prostem času in odgovornost lastnikov podjetij);
- *samozaščitni ukrepi* (dostopnost informacij o preprečevanju kriminalitete in samozaščitno vedenje posameznikov);
- *formalno družbeno nadzorstvo* (polijsko delo in kaznovanje storilcev kaznivih dejanj in kazenskopravni odziv na kriminaliteto) in
- *zasebno družbeno nadzorstvo* (varnostniki v šolah, zasebni varnostni sektor, 'varnostni nadstandard' in nevladne organizacije za pomoč oškodovancem).

Treba je upoštevati tudi vlogo policije pri zmanjševanju strahu starejših pred kriminaliteto. Meško (2000) je v študiji, ki jo je izvedel v Sloveniji, ugotovil, da je razen žensk tudi starejše moške in ženske bolj strah kot mlajše. Njihovo pričakovanje morebitnih nevarnosti v življenjskem okolju je bolj izrazito kot pri mladih ljudeh, saj ima poškodba ali premoženjska škoda težje posledice pri starejših kot pri mlajših ljudeh. Sposobnost starejših, da se spopadajo z vsakdanjimi problemi kot tudi s potencialnimi storilci, je manjša (Klančnik in Pavšič Mrevlje, 2013; Pavšič Mrevlje, 2014). Meško, Fallshore in Jevšek (2007) so na podlagi pregleda preteklih študij razpravljali, kakšna vrsta policijskega dela lahko vpliva na večjo stopnjo občutkov varnosti. Ugotovitve se nanašajo na primerjavo med izvajanjem tradicionalnega policijskega dela in policijskim delom

v skupnosti. Pri tem je cilj policijskega dela v skupnosti izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev, ki se ga da izmeriti tudi z občutki varnosti. Policijsko delo v skupnosti se ukvarja z vsakodnevnimi težavami, kot so kršitve javnega reda in miru, nered v soseski, vznemirljive okoliščine in podobno, ki predstavljajo za prebivalce pomembne vire zaskrbljenosti. Gre za preventivno dejavnost za izboljšanje stanja in ponovne vzpostavitve reda v soseskah, nered v soseskah pa na zaskrbljenost zaradi kriminalitete vpliva v večji meri kot kriminaliteta sama (Meško, Fallshore in Jevšek, 2007).

Poleg občutkov varnosti pri prebivalcih pomembno vlogo nosi tudi socialna kohezija, saj odseva družbene in institucionalne vezi, ki zagotavljajo družbeno blaginjo prebivalcem in kakovostno življenje (European Forum for Urban Security 2016; Rus, 1990). Koncept socialne kohezije vsebuje tri dimenzije življenja državljanov, in sicer ekonomsko, politično in družbeno kulturno (Acket, Borsenberger, Dickes in Sarracino, 2011). Model družbene kakovosti (Beck, van der Maesen in Walker, 1997) tako predstavlja štiri osnovne elemente socialne kohezije ki so:

- *socialna in ekonomska varnost* (temeljna zaščita dohodka, spodbujanje dela, zaščita pred boleznimi in zaščita zdravja),
- *socialna vključenost* (vzpostavljanje enakosti in pravičnosti, vzpostavljanje ukrepov proti razlogom strukturnega izključevanja, kot sta revščina ter diskriminacija),
- *skupnostna povezanost* (zagotavljanje življenja v skupnosti z minimalno skupnostno povezanostjo, ohranjanje socialnih mrež in oblike solidarnosti),
- *krepitev možnosti in sposobnosti posameznikov* (zagotavljanje njihovih možnosti vključevanja v procese odločanja na različnih ravneh skupnosti (Beck, van der Maesen in Walker, 1997: 286).

Visoka stopnja socialne kohezije med prebivalci tako krepi neformalno družbeno nadzorstvo in občutke varnosti, vpliva na zmanjšanje kriminalitete in vpliva na bolj pozitivno zaznavanje policije kot nosilke zagotavljanja varnosti na lokalni ravni (Lee, 2000, Reisig in Cancino, 2004; Raudenbush in Sampson, 1999).

Novakova (2001) je v svoji teoretični razpravi poudarila pomen vzpostavljanja socialne kohezije, saj le te predstavlja povezovalni element med gospodarskim in

socialnim delom družbenega sistema. V raziskavi o varnosti o lokalnih skupnostih (Meško et al., 2012) je bil uporabljen merski instrument merjenja socialne kohezije (McKee, 2001), ki je pokazal visoko zanesljivost tudi za slovenski prostor. Rezultati so pokazali, da so prebivalci v slovenskih občinah izkazali visoko stopnjo skupnostne povezanosti, najbolj so se popolnoma strinjali s trditvijo, da bi jim sosed v stiski posodil denar. Pokazale so se statistično značilne razlike v stopnjah skupnostne povezanosti glede tipa bivališča in velikosti kraja bivanja prebivalcev. Tako so prebivalci hiš izražali višjo stopnjo skupnostne povezanosti kot prebivalci blokov, posledično so tudi prebivalci strnjenih vaških naselij bolj skupnostno povezani kot prebivalci v mestih (Meško et al., 2012). Ob ponovitvi študije leta 2017 so rezultati glede skupnostne povezanosti prebivalcev dali podobne rezultate (Flander in Hribnik, 2017; Lobnikar, Prisljan in Modic, 2017). V primerjavi z ostalimi evropskimi državami se Slovenija po stopnji kakovosti življenja in socialne kohezije uvršča v sam vrh, delež prebivalcev, ki so zadovoljni s kakovostjo življenja, je leta 2015 znašal 86 %, 81 % prebivalcev pa je izrazilo zaupanje v druge prebivalce v njihovi skupnosti⁷ (European Commission, 2016). V študiji o socialni prevenciji kriminalitete je Flander (2015) preučeval stopnjo tveganja revščine in socialne izključenosti in ju primerjal s stopnjo kriminalitete. Ugotovil je, da je bilo za statistične regije z visoko povprečno stopnjo tveganja revščine in socialne izključenosti značilna visoka stopnja pravnomočno obsojenih oseb.

2.2 Policijsko delo v skupnosti kot temeljna dejavnost zagotavljanja lokalne varnosti

Policijsko delo v skupnosti v Sloveniji se je začelo izvajati kot del demokratizacije družbe in družbeno političnih sprememb. Po osamosvojitvi Slovenije so se stare prakse izvajanja policijske dejavnosti začele opuščati, predstavljen je bil nov koncept policijskega dela, ki je usmerjen v skupnost (Jere, Sotlar in Meško, 2012; Lobnikar in Meško, 2010; Meško, 2009; Meško in Lobnikar, 2018). Kot prvi poskus implementacije policijskega dela v skupnosti lahko štejemo projekt Javna varnost, ki se je začel izvajati leta 1991, kasneje se je preimenoval v Projekt policija in je vseboval elemente policijskega dela v skupnosti. Sam projekt je obsegal tudi analize elementov policijskega dela v skupnosti, kjer so se pokazali spodbudni rezultati v korist implementaciji (Meško in Lobnikar, 2005b). Vendar pa je preoblikovanje tradicionalnega policijskega dela v policijsko delo,

⁷ Vzorec je obsegal samo prebivalce urbanih sosesk v Ljubljani.

usmerjeno v skupnost, naletelo na številne ovire predvsem v smislu implementacije tovrstnega dela na vseh ravneh (lokalni, regionalni in državni ravni). Poleg pomanjkljivosti implementacije je težavo predstavljalo še pomanjkanje finančnih virov in vprašanje ocenjevanja učinkovitosti policijskega dela v skupnosti (Meško, 2001; Meško in Klemenčič, 2007; Pečar, 2002). Predstavniki vodstev policijskih postaj in vodje policijskih okolišev so opozorili na pomanjkljivost sistema kadrovanja in preobremenjenosti policistov, saj morajo vodje policijskih okolišev opravljati tudi ostalo policijsko delo in se tako ne morejo posvetiti samo policijskemu delu v skupnosti (Meško in sodelavci, 2012). Tudi Ivančič in Žibrat (2016) sta poudarila, da se v praksi še vedno pojavljajo težave glede pomanjkanja finančnih sredstev, spreminjanje narave policijskega dela in nepripravljenost tako občanov kot ostalih subjektov za sodelovanje s policijo. Od leta 2000 je bilo opravljeno veliko število raziskav s področja policijskega dela v skupnosti tako na vzorcih policistov in prebivalcev kot tudi županov in ostalih predstavnikov občine (Meško et al., 2012). V nadaljevanju so predstavljene ključne ugotovitve teh raziskav.

Kosmač in Gorenak (2005) sta na vzorcu vodij policijskih okolišev, ki predstavljajo temelj delovanja policijskega dela v skupnosti, ugotovila stališča vodij do tovrstnega dela. Ugotovila sta, da vodje policijskih okolišev dobro poznajo normativne akte, ki urejajo policijsko delo v skupnosti in so s svojim delom zadovoljni. Problemi so se pojavili pri sodelavcih, ki so slabo razumeli vlogo in naloge vodij, izrazili so tudi pomanjkanje posluha pri lokalnih skupnostih, saj je bilo ustanavljanje in sodelovanje posvetovalnih teles na nizki ravni. Podobno sta ugotovila tudi Meško in Lobnikar (2005b), saj vzpostavljanje lokalnega partnerstva prek varnostnih sosvetov ni prineslo zelenih rezultatov. Predstavniki lokalnih skupnosti vidijo policijo kot odgovorno za reševanje problemov na lokalni ravni. Meško (2006) je v študiji o profesionalnosti slovenske policije ugotovil, da policisti dojemajo policijsko delo v skupnosti kot koristno za policijo in ljudi v skupnostih, vodje policijskih okolišev so kot glavne probleme navedli pomanjkanje kadra, prav tako so navedli, da prebivalci niso pripravljeni sodelovati s policijo pri skupnem reševanju problemov in nudenju različnih informacij. Tudi Virtič (2006) je ugotovil, da prebivalci izkazujejo pripravljenost za sodelovanje s policijo⁸ (več kot polovica prebivalcev na območju Policijske uprave Maribor je bila pripravljena sodelovati s policijo) in so

⁸ Podobno sta glede pripravljenosti prebivalcev na sodelovanje s policijo ugotovila Virtič in Gorenak (2008).

z delom policije zadovoljni. Ne glede na oceno zadovoljstva s policijo je bilo ugotovljeno, da prihaja do razhajanj med pričakovanji prebivalcev do policije, saj po njihovi oceni policisti ne izpolnjujejo njihovih pričakovanj predvsem pri zavzetosti pri reševanju problemov prebivalcev. Gorenak in Prijatelj (2005) sta 2003 izvedla raziskavo o stališčih in ocenah do dela policistov na vzorcu prebivalcev na območju Policijske uprave Krško in Novo mesto. Anketiranci so najvišje ocenili delo policistov kot zakonito, da policisti pri opravljanju svojih nalog uživajo njihovo podporo, da ob varnostnem pojavu dovolj hitro odreagirajo, slabše pa so ocenili zadovoljstvo z delom policistov, uspešnost dela policistov na represivnem področju, uspešnost na preventivnem področju in nepristranskost policistov pri obravnavanju oseb. Zadovoljstvo v zvezi s postopki policistov je bilo najvišje pri prizadevanju policistov za varnost s preventivnimi nasveti, hitrosti ukrepanja ob interventnih primerih, pripravljenosti policistov za pomoč posameznikom, najnižje pa so prebivalci ocenili kakovost obveščanja javnosti o delu policije. Lobnikar s sodelavci (2005) je anketiral prebivalce Slovenije ob prihodnji schengenski meji glede stališč do dela policistov na obmejnih območjih. V zvezi z delom policistov na obmejnem območju so anketiranci najvišje ocenili uspešnost vzpostavljanja in zagotavljanja reda in miru na obmejnem območju, uspešnost izvajanja kontrole prehajanja državne meje, preprečevanje ilegalnih prehodov in spoštovanje dostojanstva prebivalcev obmejnega območja. V zvezi s pripravljenostjo prebivalcev na sodelovanje s policijo je polovica anketiranih izrazila močno podporo pri posredovanju podatkov o ilegalnih prehodih državne meje.

Leta 2006 je Ministrstvo za notranje zadeve naročilo raziskavo o ocenah in stališčih slovenske javnosti o delu policije, kjer je bilo ugotovljeno, da je bila skoraj polovica prebivalcev z delom policije zadovoljna in je vanjo zaupala. V ocenjevanju uspešnosti delovanja policije na različnih področjih so izpraševanci najbolj pozitivno ocenili izvajanje kontrole na mejnih prehodih, ki ji po zaporedju sledijo uveljavljanje pravil v cestnem prometu, preprečevanje ilegalnih prehodov države, zagotavljanje in vzdrževanje javnega reda in miru, preiskovanje organizirane kriminalitete, odkrivanje in prijemanje storilcev kaznivih dejanj, preprečevanje zlorabe drog, preprečevanje vandalizma, preiskovanje gospodarske kriminalitete in odkrivanje korupcije v državi (Kurdija in Vovk, 2006). Leta 2010 je bila izvedena ponovna raziskava o stališčih slovenske javnosti o policiji. Prebivalci so izrazili zadovoljstvo s sodelovanjem policije z lokalnim okoljem, dve tretjini prebivalcev je menilo, da se policisti trudijo pri reševanju težav v lokalnem okolju, najslabše pa so ocenili prisotnost policije na terenu. Več

kot polovica anketiranih je sodelovanje med prebivalci in vodjo policijskega okoliša ocenila zadovoljivo (Černič, Makarovič in Macur, 2010). Izvedbo naslednje javnomnenjske raziskave o stališčih policije je prevzelo Ministrstvo za notranje zadeve, rezultati so pokazali na povišanje tako stopnje zadovoljstva z delom policije kot stopnje zaupanja v policijo (Ministrstvo za notranje zadeve, 2014b). V primerjavi z letom 2014 se je leta 2016 povečal odstotek prebivalcev, ki so menili, da vodja policijskega okoliša dobro sodeluje z lokalno skupnostjo, prav tako se je povečal odstotek prebivalcev, ki menijo, da se policija trudi reševati težave v lokalnem okolju (Ministrstvo za notranje zadeve, 2016).

Iz ugotovitev raziskav je razvidno, da pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo predstavlja pomemben dejavnik vzpostavljanja policijskega dela v skupnosti. Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo je odvisna od več dejavnikov, med njimi pomembnega predstavlja zaznavanje policije kot pravične v policijskih postopkih (Lobnikar, Sotlar in Meško, 2013; Meško, Reisig in Tankebe, 2012). Nadaljnja študija je pokazala, da je vpliv postopkovne pravičnosti na pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo večji kot pa ocena učinkovitosti policije (Meško et al., 2014). V preučevanju stopnje podrejanja policiji je bilo ugotovljeno, da normativni vidik (učinkovitost policije) vpliva na pripravljenost podrejanja policiji in uboganja direktiv policistov (Reisig, Tankebe in Meško, 2014). V raziskavi o partnerskem odnosu med policijo in prebivalci je bilo ugotovljeno, da imajo policisti in občani drugačen pogled na partnerski odnos. Policisti imajo bolj negativno mnenje o tem, v kolikšni meri so občani pripravljeni sodelovati z njimi in jim nuditi informacije, še vedno pa so policisti prepričani v to, da jih občani obvestijo, če vidijo sumljive dogodke. Med prebivalci so se pokazale razlike v odnosu do sodelovanja s policisti glede na demografske značilnosti – starejši od 40 let in prebivalci manjših občin imajo bolj pozitivne poglede na partnerski odnos med državljani in policisti. Stopnja pripravljenosti za sodelovanje je med prebivalci manjša kot pri policistih, najbolj pa so s policisti pripravljeni sodelovati starejši, ki živijo v manjših občinah, policistke so bile bolj pripravljene sodelovati z občani pri policijskem delu v skupnosti. Pomembna ugotovitev študije je tudi ta, da so občani pripravljeni sodelovati s policisti pri policijskem delu v skupnosti, zaznava policistov pa je drugačna, saj ne zaznajo pripravljenosti občanov za tako sodelovanje (Nalla, Meško in Modic, 2016).

V okviru ciljnega raziskovalnega projekta *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni (2010–2012)*, ki ga je izvedla Fakulteta za

varnostne vede Univerze v Mariboru, je del raziskovanja obsegal analizo obstoječih oblik policijskega dela v skupnosti, v ta namen je bilo izvedeno tudi anketiranje prebivalcev v 24 slovenskih občinah. Glede uspešnosti policistov na področju policijskega dela v skupnosti so anketiranci najbolj ocenili nudenje pomoči pri zaščiti in reševanju, ki ji sledi preventivno delovanje, zmanjševanje strahu pred kriminaliteto v skupnosti, usmerjanje pozornosti na povratnike, sodelovanje s prebivalci v občini, zmanjševanje števila ponovnih klicev z istega naslova, preprečevanje vandalizma in nazadnje preprečevanje zlorabe drog (Meško in sodelavci, 2012). Ocena implementacije policijskega dela v skupnosti je bila izvedena tudi v večkulturni lokalni skupnosti, katere del prebivalstva predstavlja romska skupnost. Rezultati so pokazali, da statističnih razlik med romsko skupnostjo in ostalimi prebivalci glede zaznave policijskega dela ni, kar nakazuje na uspešno implementacijo policijskega dela v skupnosti v analiziranem lokalnem okolju (Lobnikar, Hozjan, Šuklje in Banutai, 2013). Na podlagi koncepta merjenja stopnje implementacije policijskega dela v skupnosti (McKee, 2001) je bil v slovenskem okolju uporabljen preveden vprašalnik. Ugotovitve so pokazale, da so aktivnosti policije, da organizacijsko uvede pristop policijskega dela v skupnosti, prinesle pozitivne rezultate. Prostor za izboljšave se je pokazal na področju zagotavljanja nepristranskosti policistov v postopkih (Lobnikar in Modic, 2015). Lobnikar, Prisljan in Modic (2016) so kasneje uporabili dopolnjen vprašalnik, ki vsebuje dimenzije merjenja uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti in vsebuje naslednja področja: 1) merjenje kakovosti stikov s policisti, 2) zaznava kriminalitete in nereda, 3) strah pred kriminaliteto in 4) merjenje skupinske povezanosti prebivalcev. Dve tretjini anketirancev je ocenilo, da so policisti v postopkih objektivni in pravični, rezultati pa nakazujejo, da je implementacija policijskega dela v skupnosti dala pozitivne rezultate, saj se prebivalci počutijo varno, izražajo skupinsko povezanost in zaznavajo obravnavo policije kot kakovostno. Primerjava ocene uspešnosti policistov na različnih področjih delovanja med prebivalci in policisti je pokazala, da policisti svoje delo ocenjujejo bolj uspešno kot ga prebivalci. Največje razlike so se pokazale pri ocenjevanju zakonitosti dela policistov, varovanju človekovih pravic in svoboščin, obravnavi pritožb nad delom policije in odzivanju na nujne klice (Lobnikar in Prisljan, 2017). Opravljena je bila tudi analiza vpliva zaznane prisotnosti policije v soseski na mnenje prebivalcev o policijskem delu, ki je pokazala, da zaznava prisotnosti policije pozitivno vpliva na mnenje prebivalcev o policijskem delu (Modic, 2017). Raziskava, izvedena v urbanih lokalnih okoljih v Sloveniji, je nakazala, da prebivalci zaznavajo policijo različno glede na varnostno stanje soseske, v kateri živijo, pri čemer je bolj kot dejansko stanje

kriminalitete in nereda pomembno zaznavanje tovrstnih problemov. Tako so prebivalci, ki so zaznali manj nereda in kriminalitete v soseskah, imeli boljše mnenje o učinkovitosti policije in tudi o postopkovni pravičnosti policije (Meško in Pirnat, 2017).

2.2.1 Vloga občin pri zagotavljanju lokalne varnosti

Tičar (2015) je raziskoval, kako je varnost v lokalnih skupnostih urejena s pravnega vidika in poudaril, da je poleg policije občina pomemben nosilec zagotavljanja lokalne varnosti na širšem področju. Pri tem gre predvsem za delovanje občinskega redarstva in varnostnih sosvetov. Raziskava o varnostnih sosvetih v Sloveniji je pokazala, da je v letu 2010 v posameznih občinah delovalo 179 varnostnih sosvetov, v večini primerov so bili njihovi ustanovitelji župani občin v sodelovanju s policijo, predstavniki šol, socialnih služb, zasebnovarnostnih podjetij, društev in nevladnih organizacij. Povprečno so se člani varnostnih sosvetov sestali od enkrat to trikrat letno, kot temeljnega nosilca zagotavljanja varnosti so dojemali policijo, ki ji sledijo občinska redarstva in zasebnovarnostna podjetja (Ministrstvo za notranje zadeve, 2010). Istega leta je bila opravljena tudi raziskava o stališčih županov in občinskih svetnikov do dela policistov v 42 slovenskih občinah. Župani in občinski svetniki so najvišje ocenili kompetence policistov in zadovoljstvo z delom policistov, izkazali so tudi visoko stopnjo pripravljenosti za sodelovanje s policisti (Gorenak in Gorenak, 2010). Predstavniki policije ocenjujejo, da sodelovanje z občino poteka predvsem v neformalni obliki in je v veliki meri odvisno od pripravljenosti predstavnikov občin, pri tem pa občinski načrt varnosti predstavlja zgolj formalnost. Varnostni sosveti po njihovem mnenju niso zaživel v polni meri, glede na izkušnje je policija tista, ki na koncu nosi vso pobudo in odgovornost za reševanje problemov v skupnosti. Predstavniki občin so aktivnosti v varnostnih sosvetih opisovali predvsem glede na velikost posameznih občin – v manjših občinah so poleg obravnave poročil policije in občinskega redarstva (kar je bilo značilno za večje občine) na sejah varnostnega sosveta obravnavali tudi poročila ostalih institucij s področja varnosti (inšpekcijske službe, gasilska društva, osnovne šole, Sveti za preventivo in vzgojo v cestnem prometu) (Meško et al., 2012; Modic, 2015).

Občinska redarstva so po svoji vsebini in načinu delovanja vpeta v lokalno skupnost in povezana s prebivalci na območju svojega delovanja (Dvojmoč, 2007). Njihova vloga se je v zadnjih letih korenito spremenila in dobiva večji

pomen, tako v vedno večjih pristojnostih v cestnem prometu kot tudi v zagotavljanju javnega reda in miru (Modic, Lobnikar in Dvojmoč, 2014). Tičar, Kandolf in Dvojmoč (2017) so preučevali pooblastila mestnih redarstev in mestnih inšpektorjev na področju prekrškov v praksi in ugotovili, da imajo občine pri uveljavljanju prekrškov veliko vlogo, saj na tak način dosegajo spoštovanje pravnega reda na lokalni ravni. Redarstva tako s svojimi pooblastili vplivajo na višjo stopnjo reda in varnosti, njihova vloga pa je najbolj vidna v zagotavljanju cestnega prometa. V zadnjih letih je viden tudi napredek v razvoju sodelovanja med policijo in redarstvi predvsem na preventivnem področju v obliki sprejetja strategij, ki poudarjajo skupno delovanje policije in redarstev v skupnosti⁹ (Dvojmoč, 2017).

3 Raziskava o varnosti v lokalnih skupnostih

3.1 Metodologija

Za zbiranje podatkov je bil uporabljen posodobljen vprašalnik o varnosti v lokalnih skupnostih iz leta 2011 (Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc (2012). Anketiranje je potekalo v spomladanskih mesecih leta 2017 na območju osmih policijskih uprav (znotraj vsake policijske uprave so bile zbrane tri policijske postaje, ena velika, srednja in pa majhna – skupno 24 policijskih postaj). Na območjih policijskih postaj smo izbrali občine po enakem vzorcu (mestne, srednje in majhne), kjer smo anketirali prebivalce. Pred samo izvedbo anketiranja je izkušena raziskovalka, ki je sodelovala tudi v študiji 2011, izvedla usposabljanje anketarjev ter hkrati koordinirala potek anketiranja. Zbrani podatki so bili vneseni v elektronsko verzijo ter analizirani s statističnim programom SPSS. Za potrebe študije so bile izvedene naslednje analize: opisna statistika, factorska analiza, bivariatne analize in regresijske analize.

3.2 Ugotovitve

3.2.1 Značilnosti vzorca

Vzorec predstavljajo polnoletni občani, ki so se prostovoljno odločili za sodelovanje v študiji. Skupno je bilo v vzorec zajetih 1.266 občanov. V vzorec je

⁹ Primer Mestne občine Ljubljana, ki je sprejela Strategijo v skupnost usmerjenega dela mestnega redarstva Mestne občine Ljubljana, ki poudarja okrepljeno sodelovanje med redarstvom in policijo (Mestna občina Ljubljana, 2011).

bilo zajetih 596 moških in 668 žensk (dva anketiranca nista odgovorila na vprašanje o spolu). Približno 20 % anketirancev je bilo starih med 18 in 30 let, 27,2 % med 31 in 45, približno četrtna obsojencev je bila starih med 46 in 60 in 24,7 % anketirancev je bilo starejših od 61 let (dva anketiranca nista odgovorila na vprašanje o starosti). Približno 13 % anketirancev je končalo osnovno šolo, skoraj polovica eno izmed srednjih šol, približno 40 % anketirancev pa je doseglo eno izmed višjih oblik izobrazbe (10 anketirancev ni odgovorilo na vprašanje o izobrazbi). Nadalje je bila več kot polovica anketirancev zaposlena, četrtna upokojena, 12 % se je šolalo in približno 4 % anketiranih je bilo brezposelnih (4 anketiranci niso odgovorili na vprašanje o zaposlitvi). Skoraj 40 % anketirancev je živelo v večjem mestu oziroma mestni občini, 17,4 % anketirancev je živelo v primestnem naselju ali manjšem mestu, 24,5 % anketirancev je živelo v strnjem vaškem naselju, 18,2 % je živelo v hiši na samem, zaselku ali manjši vasi in 13 anketirancev ni odgovorilo na vprašanje.

3.2.2 Faktorska analiza

V tabeli 1 so predstavljene spremenljivke, ki smo jih po opravljenih faktorskih analizah (Metoda glavnih osi; rotacija Varimax) vključili v regresijske analize.

Tabela 1: Faktorska analiza – občani

Spremenljivke	F. U.	M	S. O.	Mediana	Modus
Občutek varnosti pri občanih ^a ($\alpha = 0,87$; KMO = 0,71; var. = 69,86 %; SUM = 11,62; S. O. = 2,68)					
Prebivalci se v njihovi soseski počutijo sproščeno.	0,79	3,91	0,97	4,00	4
Prebivalci se počutijo varno.	0,95	3,99	0,95	4,00	4
Ko se prebivalci ponoči sprehajajo po soseski, se počutijo varno.	0,77	3,73	1,08	4,00	4
Socialna kohezija v soseski ^a ($\alpha = 0,91$; KMO = 0,89; var. = 58,38 %; SUM = 23,32; S. O. = 6,28)					
Prebivalci si med seboj pomagajo.	0,76	3,26	1,02	3,00	3
Soseska je tesno povezana.	0,82	2,99	1,10	3,00	3
Prebivalci si medsebojno zaupajo.	0,82	2,98	1,11	3,00	3
Sosedje se med seboj poznajo.	0,71	3,75	1,07	4,00	4
Prebivalci po potrebi stopijo skupaj in rešujejo skupne probleme.	0,79	3,25	1,10	3,00	3
Ko koga ni doma, se lahko zanese na sosede, da bodo pazili na njegov dom oziroma pazili na morebitne težave.	0,75	3,53	1,21	4,00	4
Če bi kdo v stiski potreboval 25 EUR, bi mu jih sosed posodil.	0,68	3,55	1,22	4,00	5
Migracije (varnostni pojav v vaši občini) ^b ($\alpha = 0,90$; KMO = 0,84; var. = 64,64 %; SUM = 10,35; S. O. = 5,29)					
Begunci.	0,86	2,07	1,32	2,00	1
Tuji delavci.	0,85	2,08	1,20	2,00	1
Migranti.	0,90	2,05	1,29	2,00	1
Berači ali klateži.	0,72	2,19	1,26	2,00	1
Pripadniki drugih narodnosti ali kultur.	0,67	2,17	1,22	2,00	1

Socialni problemi^b ($\alpha = 0,84$; KMO = 0,68; var. = 66,21 %; SUM = 9,82; S. O. = 3,29)					
Brezposelnost.	0,90	3,48	1,23	4,00	3
Revščina.	0,88	3,28	1,23	3,00	3
Gospodarsko nazadovanje.	0,63	3,06	1,33	3,00	3
Ulična kriminaliteta^b ($\alpha = 0,90$; KMO = 0,68; var. = 57,25 %; SUM = 18,71; S. O. = 7,07)					
Vandalizem.	0,85	2,83	1,32	3,00	3
Nasilje na ulici.	0,85	2,31	1,28	2,00	1
Prostaško ogovarjanje.	0,81	2,50	1,27	2,00	1
Roparski napadi.	0,74	2,37	1,26	2,00	1
Tatvine.	0,68	3,10	1,19	3,00	3
Preprodaja droge.	0,67	2,91	1,42	3,00	3
Skupine mladostnikov, ki se zbirajo na določenem območju.	0,66	2,57	1,24	2,00	2
Ekološki problemi^b ($\alpha = 0,77$; KMO = 0,66; var. = 55,41 %; SUM = 11,01; S. O. = 3,94)					
Onesnaženost naravnega okolja.	0,89	2,94	1,25	3,00	3
Propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti.	0,71	2,92	1,28	3,00	3
Kopičenje smeti na javnih mestih.	0,59	3,01	1,28	3,00	3
Zloraba alkohola in drog^b ($\alpha = 0,88$; KMO = 0,83; var. = 61,03 %; SUM = 15,94; S. O. = 5,09)					
Pijančevanje na javnih mestih.	0,83	3,18	1,24	3,00	3
Točenje alkohola mladostnim osebam.	0,85	3,22	1,26	3,00	3
Točenje alkohola pijanim osebam.	0,85	3,47	1,21	4,00	4
Alkoholizem.	0,71	3,17	1,16	3,00	3
Kajenje marihuane na javnih mestih.	0,64	2,89	1,31	3,00	3
Javni red in mir^b ($\alpha = 0,86$; KMO = 0,71; var. = 67,01 %; SUM = 6,89; S. O. = 3,06)					

Hrup ali glasna glasba iz lokalov.	0,87	2,43	1,21	2,00	2
Hrup ali glasna glasba z zasebnih zabav.	0,86	2,29	1,14	2,00	1
Prireditve na prostem ponoči.	0,71	2,18	1,12	2,00	1
Naloge občine, redarstva in inšpekcij^c ($\alpha = 0,81$; KMO = 0,79; var. = 52,43 %; SUM = 16,49; S. O. = 3,10)					
Občina skrbi za red v občini.	0,83	3,36	0,97	3,00	3
Občina opravlja naloge občinskega redarstva.	0,71	3,49	1,06	4,00	4
Občina opravlja nadzorstvo nad krajevnimi prireditvami.	0,69	3,46	0,91	3,00	4
Občina opravlja inšpekcijsko nadzorstvo nad izvajanjem občinskih predpisov.	0,66	3,09	0,94	3,00	3
Uspešnost policije^c ($\alpha = 0,93$; KMO = 0,93; var. = 53,50 %; SUM = 13,40; S. O. = 3,10)					
Zagotavljanje varnosti.	0,82	3,50	0,89	4,00	4
Varovanje osebne varnosti.	0,78	3,51	0,95	4,00	4
Varovanje življenja.	0,76	3,76	0,92	4,00	4
Zakonitost opravljanja dela.	0,74	3,50	0,93	4,00	4
Varovanje premoženja ljudi.	0,74	3,22	0,97	3,00	3
Preventivno delovanju.	0,73	3,25	0,96	3,00	3
Spoštovanje človekovih pravic.	0,72	3,44	0,94	3,00	3
Vzdrževanje javnega reda.	0,71	3,49	0,86	4,00	4
Sodelovanje s prebivalci v občini.	0,71	3,04	1,01	3,00	3
Hitro odzivanje na nujne klice prebivalcev.	0,66	3,46	1,05	4,00	4
Preiskovanje kaznivih dejanj.	0,65	3,21	0,96	3,00	3
Pozitivno mnenje o policiji^a ($\alpha = 0,86$; KMO = 0,68; var. = 68,12 %; SUM = 9,26; S. O. = 2,64)					
Večina prebivalcev ima pozitivno mnenje o policiji.	0,93	2,94	1,02	3,00	3
Večina državljanov ima pozitivno mnenje o delu policije.	0,86	2,94	0,99	3,00	3

Večina prebivalcev spoštuje policiste.	0,66	3,38	0,99	3,00	3
<i>Policijsko delo v skupnosti</i> ^a ($\alpha = 0,85$; KMO = 0,83; var. = 54,24 %; SUM = 15,69; S. O. = 4,17)					
Slovenska policija je pripravljena upoštevati predloge prebivalcev.	0,81	3,04	1,06	3,00	3
Slovenska policija je motivirana za reševanje težav prebivalcev.	0,79	3,21	1,07	3,00	3
Slovenska policija se zaveda potreb prebivalcev.	0,78	3,02	1,02	3,00	3
Slovenska policija uspešno varuje prebivalce.	0,72	3,35	1,01	3,00	3
Slovenska policija je dovolj prisotna na terenu.	0,53	3,06	1,14	3,00	3

Metoda glavnih osi; Rotacija Varimax.

^a Spremenljivke so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – se sploh ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam.

^b Spremenljivke so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – sploh ni problem do 5 – zelo velik problem.

^c Spremenljivke so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – nezadostno do 5 – odlično.

3.2.3 Pearsonov test korelacije

Pred izvedbo regresijskih analiz je bil izveden Pearsonov test korelacije (tabela 2). Test je bil izveden iz dveh razlogov: 1) preliminarne ocene dejavnikov, ki vplivajo na občutek varnosti občanov in njihovo zaznavo policijskega dela v skupnosti, in 2) preveriti korelacije med neodvisno spremenljivko in ostalimi spremenljivkami – problem multikolinearnosti. Rezultati testa so razkrili, da obstajajo statistično pomembne korelacije med občutkom varnosti pri občanih in: 1) socialno kohezijo v soseski ($r = 0,64$; $p < 0,01$), 2) migracijami (varnostni pojav v vaši občini) ($r = -0,27$; $p < 0,01$), 3) socialnimi problemi ($r = -0,22$; $p < 0,01$), 4) ulično kriminaliteto ($r = -0,37$; $p < 0,01$), 5) ekološkimi problemi ($r = -0,25$; $p < 0,01$), 6) zlorabo alkohola in drog ($r = -0,22$; $p < 0,01$), 7) javnim redom in mirom ($r = -0,27$; $p < 0,01$), 8) nalogami občine, redarstva in inšpekcij ($r = 0,24$; $p < 0,01$), 9) uspešnostjo policije ($r = 0,26$; $p < 0,01$), 10) pozitivnim mnenjem o policiji ($r = 0,20$; $p < 0,01$) in policijskim delom v skupnosti ($r = 0,19$; $p < 0,01$). Najmočnejša korelacije je bila identificirana med občutkom varnosti pri občanih in socialno kohezijo v soseski.

S Pearsonovim testom je bilo preverjeno, ali obstaja problem multikolinearnosti med spremenljivkami; ali neodvisna spremenljivka visoko korelira z drugimi spremenljivkami. Korelacije, katerih vrednosti so višje od 0,80, so problematične, saj je nemogoče opredeliti posamezne vrednosti regresijskih koeficientov, ker obstaja neskončno število možnih kombinacij ustreznih koeficientov (Field, 2009). Iz tabele 2 je razvidno, da so korelacije med spremenljivkami ustrezne – med spremenljivkami ni multikolinearnosti. Opravljeni so bili nadaljnji diagnostični testi, ki so potrdili odsotnost multikolinearnosti med spremenljivkami; test Variance Inflation Factor [VIF] je bil za vsako spremenljivko v ustvarjenih modelih ustrezen (tabeli 3 in 4).

Tabela 2: Pearsonovi koeficienti za ključne spremenljivke

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Občutek varnosti pri občanah	-										
Socialna kohezija v soseski	0,64**	-									
Migracije (varnostni pojav v vaši občini)	-0,27**	-0,22**	-								
Socialni problemi	-0,22**	-0,27**	0,46**	-							
Ulična kriminaliteta	-0,37**	-0,31**	0,62**	0,64**	-						
Ekološki problemi	-0,25**	-0,24**	0,52**	0,61**	0,73**	-					
Zloraba alkohola in drog	-0,22**	-0,18**	0,37**	0,47**	0,66**	0,49**	-				
Javni red in mir	-0,27**	-0,17**	0,51**	0,40**	0,62**	0,53**	0,50**	-			
Naloge občin, redarstva in inšpekcij	0,24**	0,24**	-0,06*	-0,08**	-0,04	-0,05	0,00	-0,04	-		
Uspešnost policije	0,26**	0,28**	-0,10**	-0,12**	-0,13**	-0,11**	-0,04	-0,08**	0,34**	-	
Pozitivno mnenje o policiji	0,20**	0,23**	-0,09**	-0,12**	-0,14**	-0,11**	-0,08**	-0,06*	0,19**	0,57**	-
Policijsko delo v skupnosti	0,19**	0,24**	-0,09**	-0,09**	-0,11**	-0,09**	-0,05	-0,05	0,29**	0,77**	0,55**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

3.2.4 Napovedovanje občutka varnosti pri občanih

V tabeli 3 so predstavljeni rezultati OLS regresijske analize, ki je bila izvedena za napovedovanje občutka varnosti pri občanih. Oblikovani so bili trije modeli. V Modelu 1 je bil preverjen vpliv socialne kohezije v soseski, socialnih problemov, ekoloških problemov, zlorabe alkohola in drog, javnega reda in miru, nalog občin, redarstva in inšpekcij, pozitivnega mnenja o policiji, policijskega dela v skupnosti in demografskih dejavnikov na občutek varnosti občanov. Rezultati so pokazali, da: 1) socialna kohezija v soseski ($\beta = 0,55$; $p < 0,001$), 2) zloraba alkohola in drog ($\beta = -0,05$; $p < 0,05$), 3) javni red in mir ($\beta = -0,13$; $p < 0,001$), 4) naloge občin, redarstva in inšpekcij ($\beta = 0,09$; $p < 0,001$), 5) pozitivno mnenje o policiji ($\beta = 0,06$; $p < 0,05$), 6) spol ($\beta = -0,06$; $p < 0,01$) in 7) vrsta občine ($\beta = 0,11$; $p < 0,001$) vplivajo na občutek varnosti pri občanih. Skupno model pojasnjuje 44,6 % variance občutka varnosti pri občanih, zajetih v vzorec.

Model 2 je poleg spremenljivk, uporabljenih v Modelu 1, zajemal tudi zaznave migracij kot varnostnega pojava v občini. Rezultati so pokazali, da: 1) socialna kohezija v soseski ($\beta = 0,55$; $p < 0,001$), 2) migracije (varnostni pojav v vaši občini) ($\beta = -0,08$; $p < 0,01$), 3) socialni problemi ($\beta = 0,06$; $p < 0,05$), 4) zloraba alkohola in drog ($\beta = -0,05$; $p < 0,05$), 5) javni red in mir ($\beta = -0,11$; $p < 0,001$), 6) naloge občin, redarstva in inšpekcij ($\beta = 0,09$; $p < 0,001$), 7) pozitivno mnenje o policiji ($\beta = 0,06$; $p < 0,05$), 8) spol ($\beta = -0,06$; $p < 0,01$) in 9) vrsta občine ($\beta = 0,11$; $p < 0,001$) vplivajo na občutek varnosti pri občanih. Skupno model pojasnjuje 45,0 % variance občutka varnosti pri občanih, zajetih v vzorec.

V Modelu 3 sta poleg spremenljivk, zajetih v Modelu 2, dodani spremenljivki ulična kriminaliteta in uspešnost policije. Rezultati so pokazali, da: 1) socialna kohezija v soseski ($\beta = 0,53$; $p < 0,001$), 2) socialni problemi ($\beta = 0,09$; $p < 0,001$), 3) ulična kriminaliteta ($\beta = -0,19$; $p < 0,001$), 4) ekološki problemi ($\beta = 0,07$; $p < 0,05$), 5) javni red in mir ($\beta = -0,08$; $p < 0,05$), 6) naloge občin, redarstva in inšpekcij ($\beta = 0,09$; $p < 0,001$), 7) uspešnost policije ($\beta = 0,11$; $p < 0,01$), 8) policijsko delo v skupnosti ($\beta = -0,07$; $p < 0,05$), 9) spol ($\beta = -0,06$; $p < 0,01$) in 10) vrsta občine ($\beta = 0,09$; $p < 0,001$) vplivajo na občutek varnosti pri občanih. Skupno model pojasnjuje 46,4 % variance občutka varnosti pri občanih, zajetih v vzorec.

Tabela 3: OLS regresijska analiza: občutek varnosti pri občanih

Občutek varnosti pri občanih	Model 1				Model 2				Model 3			
	s. e.	β	t	VIF	s. e.	β	t	VIF	s. e.	β	t	VIF
Socialna kohezija v soseski	0,01	0,55***	23,41	1,24	0,01	0,55***	23,33	1,25	0,01	0,53***	22,74	1,26
Migracije (varnosti pojav v vaši občini)					0,01	-0,08**	-2,87	1,59	0,01	-0,04	-1,41	1,73
Socialni problemi	0,02	0,05	1,73	1,77	0,02	0,06*	2,16	1,81	0,02	0,09***	3,19	1,89
Ulična kriminaliteta									0,02	-0,19***	-4,86	3,70
Ekološki problemi	0,02	-0,01	-0,16	1,94	0,02	0,01	0,46	2,04	0,02	0,07*	2,20	2,34
Zloraba alkohola in drog	0,01	-0,05*	-1,99	1,56	0,01	-0,05*	-1,99	1,56	0,02	0,00	-0,10	1,84
Javni red in mir	0,02	-0,13***	-5,05	1,59	0,02	-0,11***	-4,03	1,73	0,02	-0,08*	-2,94	1,79
Naloge občin, redarstva in inšpekcij	0,02	0,09***	4,34	1,15	0,02	0,09***	4,31	1,15	0,02	0,09***	4,04	1,18
Uspešnost policije									0,01	0,11**	3,18	2,60
Pozitivno mnenje o policiji	0,03	0,06*	2,19	1,49	0,03	0,06*	2,22	1,49	0,03	0,03	1,19	1,59
Policijsko delo v skupnosti	0,02	0,00	-0,08	1,52	0,02	0,00	-0,13	1,52	0,02	-0,07*	-2,16	2,48
Spol	0,11	-0,06**	-2,65	1,02	0,11	-0,06**	-2,69	1,02	0,11	-0,06**	-2,74	1,02
Starost	0,05	-0,03	-1,11	1,11	0,05	-0,03	-1,30	1,11	0,05	-0,03	-1,25	1,12
Vrsta občine	0,13	0,11***	4,67	1,17	0,13	0,11***	4,62	1,17	0,13	0,09***	3,83	1,20
F	91,83***				85,35***				77,43***			
R ²	44,6 %				45,0 %				46,4 %			
N	1.266				1.266				1.266			

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

3.2.5 Napovedovanje zaznave policijskega dela v skupnosti pri občanih

V tabeli 4 so predstavljeni OLS regresijske analize za napovedovanje zaznave policijskega dela v skupnosti pri občanih. V modelu je bil preverjen vpliv občutka varnosti pri občanih, socialne kohezije v soseski, migracij kot varnostnega pojava v občini, socialnih problemov, ekoloških problemov, zlorabe alkohola in drog, javnega reda in miru, nalog občin, redarstva in inšpekcij, uspešnost policije, pozitivnega mnenja o policiji in demografskih dejavnikov na zaznavo policijskega dela v skupnosti pri občanih. Rezultati so pokazali, da: 1) občutek varnosti pri občanih ($\beta = -0,06$; $p < 0,05$), 2) uspešnost policije ($\beta = 0,66$; $p < 0,001$) in 3) pozitivno mnenje o policiji ($\beta = 0,15$; $p < 0,001$) vplivajo na zaznavo policijskega dela v skupnosti pri občanih. Skupno model pojasnjuje 34,1 % variance občutka varnosti pri občanih, zajetih v vzorec.

Tabela 4: OLS regresijska analiza: policijsko delo v skupnosti

Policijsko delo v skupnosti	s. e.	β	t	VIF
Občutek varnosti pri občanih	0,04	-0,06*	-2,33	1,94
Socialna kohezija v soseski	0,02	0,05	1,75	1,87
Migracije (varnosti pojav v vaši občini)	0,02	-0,01	-0,44	1,77
Socialni problemi	0,03	-0,01	-0,45	1,95
Ulična kriminaliteta	0,02	-0,04	-1,15	3,91
Ekološki problemi	0,03	0,00	0,00	2,36
Zloraba alkohola in drog	0,02	0,01	0,25	1,85
Javni red in mir	0,04	0,02	0,65	1,75
Naloge občin, redarstva in inšpekcij	0,03	0,04	1,98	1,20
Uspešnost policije	0,01	0,66***	26,15	1,68
Pozitivno mnenje o policiji	0,04	0,15***	6,11	1,59
Spol	0,16	0,02	0,81	1,03
Starost	0,08	0,04	1,74	1,12
Vrsta občine	0,19	-0,04	-1,67	1,23
F	115,564***			
R ²	60,8 %			
N	1.266			

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

4 Razprava

V prvem delu prispevka smo predstavili glavne ugotovitve raziskav s področja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji po letu 2000. Prvi raziskovalni projekti so se tako osredotočali predvsem na izvajanje policijskega dela v skupnosti in merjenju pripravljenosti prebivalcev na sodelovanje s policijo. Pomembne ugotovitve je prineslo tudi sodelovanje s Svetom Evrope (2003), ki se je osredotočalo na preprečevanje kriminalitete in krepitev vloge občin pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni. Pri tem pomembno vlogo igrajo varnostni sveti, ki so ustanovljeni na pobudo županov in združujejo tudi ostale subjekte na področju varnosti (policija, občinska redarstva in inšpekcije, svete za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, prebivalce), vendar je njihova vloga pogosto odvisna od samih pobud občin.

Raziskovalci so velik del pozornosti namenili tudi občutkom varnosti pri prebivalcih, saj le ti predstavljajo enega izmed vidikov kakovosti življenja na lokalni ravni. Koncept proučevanja strahu pred kriminaliteto (Van der Wurff, Van Staalduinen, in Stringer, 1989) je bil uspešno vpeljan v slovensko okolje in nadgrajen v večjem številu študij o strahu pred kriminaliteto. Ključne ugotovitve teh študij so pokazale na pomembne razlike v občutkih varnosti glede na okolje, v katerem prebivalci živijo, saj je bil občutek ogroženosti veliko bolj izražen v urbanih predelih. Pomembne so tudi demografske spremenljivke, ki kažejo, da ženske in starejši izražajo večjo stopnjo občutkov negotovosti. Poleg občutkov varnosti je za samo kakovost življenja prebivalcev pomembna še vpetost v lokalno okolje oziroma skupinska povezanost. Študije o socialni koheziji, v katerih je bil razvit in testiran merski instrument za merjenje socialne kohezije (McKee, 2001), so pokazale, da je za lokalne skupnosti v Sloveniji značilna visoka stopnja skupnostne povezanosti in zaupanja v skupnost.

S področja policijskega dela v skupnosti je bilo v slovenskem prostoru opravljeno večje število raziskav, ki so se usmerile na naslednja področja: 1) merjenje pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policijo, 2) merjenje zadovoljstva s policijo, 3) merjenje uspešnosti dela policije na različnih področjih in 4) merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti. V raziskavah so bili podatki pridobljeni tako na vzorcih policistov, vodjih policijskih postaj in vodjih policijskih okolišev kot tudi na vzorcih predstavnikov občin in samih prebivalcev. Ugotovitve kažejo v korist vzpostavljanju policijskega dela v skupnosti, saj tovrstno delo vpliva na večje občutke varnosti pri prebivalcih in pozitivne

zaznave policije. Glede same uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti so raziskave pokazale pozitivne rezultate, še vedno se najde nekaj prostora za izboljšave (predvsem na področju zaznave policije kot uspešne na različnih področjih dela). Pomembno dejstvo, ki je bilo ugotovljeno v več raziskavah, je tudi to, da so prebivalci v večji meri izkazovali pripravljenost za sodelovanje s policijo, kot so le to zaznavali policisti.

V drugem delu prispevka smo se osredotočili na raziskavo o Varnosti v lokalnih skupnostih iz leta 2017, ki so jo opravili raziskovalci na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Raziskava predstavlja ponovitev študije iz leta 2011 (Meško et al., 2012) in nadgradnjo že predstavljenih rezultatov (Meško, 2017). V analizi podatkov smo s faktorsko analizo vprašalnika dobili več področij, ki predstavljajo elemente varnosti v lokalnih skupnostih. Za napovedovanje občutkov varnosti pri prebivalcih je bilo uporabljenih več regresijskih modelov, ki dajo približno enak odstotek pojasnjene variance občutka varnosti. Socialna kohezija je v vseh modelih predstavljala statistično pomemben faktor, kar pomeni, da prebivalci, ki so med seboj bolj povezani in si bolj zaupajo, izražajo tudi večje občutke varnosti. Glede povezave virov ogrožanja in občutkov varnosti je treba izpostaviti faktor javni red in mir, saj je v vseh treh modelih vplival na občutke ogroženosti v negativni smeri – prebivalci, ki zaznavajo več znakov kaljenja javnega reda in miru, izražajo nižjo stopnjo občutkov varnosti. Pomemben vpliv na občutke varnosti pri prebivalcih kaže še zloraba alkohola in drog ter socialni problemi v skupnosti. Več znakov nereda, povezanega z uživanjem alkohola in drog, in več zaznanih socialnih problemov vplivata na manjšo stopnjo občutkov varnosti. Na zaznavo občutkov varnosti vplivajo tudi institucije, ki se ukvarjajo s področjem varnosti, in sicer policija, pri čemer policijsko delo v skupnosti in pozitivno mnenje o policiji vplivata na večje občutke varnosti. Tudi vloga občin (delo občinskega redarstva in inšpekcij) kaže pozitiven vpliv na občutke varnosti. Preučili smo tudi zaznavanje policijskega dela v skupnosti, kjer smo ugotovili, da je ključen dejavnik, ki vpliva na zaznavo tovrstnega dela uspešnost policije. Tisti prebivalci, ki menijo, da je policija uspešna, imajo tudi bolj pozitivno mnenje o policijskem delu v skupnosti. Podoben vpliv (vendar bolj šibek) ima tudi pozitivno mnenje o policiji.

Iz pregleda raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji je mogoče sklepati, da je bila tovrstna tematika preučevana poglobljeno in je pripomogla k razširjanju znanja o zagotavljanju varnosti v lokalnih okoljih. Opaziti je razlike med preučevanjem varnosti v urbanih in ruralnih okoljih; za ruralna okolja je

značilno, da so prebivalci med sabo bolj povezani in se bolj poznajo, izražajo manjše občutke ogroženosti in tudi drugače zaznavajo policijo kot subjekt zagotavljanja varnost kot prebivalci urbanih okoljih. Raziskave so se v večini osredotočale na urbana lokalna okolja, poraja se vprašanje, v kolikšni meri se kriminološke teorije obnesejo tudi v ruralnih okoljih. Izzive za raziskovanje v prihodnosti tako vidimo v raziskovanju varnosti v ruralnih lokalnih okoljih in primerjavi ugotovitev z urbani okolji. Pri tem je treba preučiti značilnosti kriminalitete v ruralnih okoljih, oblike družbenega nadzorstva v tovrstnih okoljih, vlogo subjektov zagotavljanja varnosti in varnostno problematiko, ki je značilna za ruralna okolja. Na tak način bodo ugotovitve novih raziskav nadgradile že obstoječe znanje in s tem pripomogle k še bolj učinkovitemu zagotavljanju varnosti v lokalnem okolju.

Literatura

- Acket, S., Borsenberger, M., Dickes, P. in Sarracino, F. (2011). *Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach*. Luxembourg: CEPS.
- Bahn, C. (1974). The reassurance factor in police patrol. *Criminology*, 12(3), 338–345.
- Beck, W., L., van der Maesen, A. in Walker, A. (1997). *The social quality of Europe*. The Hague: Kluwer Law International.
- Boivin, R. in Quillet, F. (2014). Space and time variations in crime-recording practices within a large municipal police agency. *International Journal of Police Science & Management*, 16(3), 171–183.
- Bučar Ručman, A. (2014). *Migracije in kriminaliteta: pogled čez meje stereotipov in predsodkov*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Bučar Ručman, A. (2015). Življenje v multikulturnih lokalnih skupnostih: od pasti generatorjev konflikta do primerov dobre prakse. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov Prve nacionalne konference o varnosti v lokalnih skupnostih*, Ljubljana, 27. november 2015 (str. 75–83). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Butchart, A., Kinnunen, A., Lapeyre, F., Lemaitre, A., Marcus, M., Meddings, D. ... Tavares, C. (2004). *Confronting everyday violence in Europe: an integrated approach: final report*. Strasbourg: Council of Europe.
- Černič, M., Makarovič, M in Macur, M. (2010). *Javnomenjska raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev Republike Slovenije o delu policije 2009*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici.
- Dvojmoč, M. (2007). Umestitev občinskih redarstev v nacionalno-varnostno strukturo Republike Slovenije. *Varstvoslovje*, 9(3-4), 251–258.
- Dvojmoč, M. (2017). Občinska redarstva v Sloveniji – analiza dosedanjega razvoja in pogled v prihodnost. *Varstvoslovje*, 19(1), 80–98.
- European Commission. (2016). *Quality of life in European cities 2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Forum for Urban Security. (2007). *Guidance on local safety audits: A compendium of international practice*. Pariz: European Forum for Urban Security.

- European Forum for Urban Security. (2016). *Methods and tools for a strategic approach to urban security*. Pariz: European Forum for Urban Security.
- European Urban Charter. (1992). Strasbourg: Council of Europe.
- Flander, B. (2015). Socialna izključenost, kriminaliteta in (ne)varnost v lokalnih skupnostih. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov Prve nacionalne konference o varnosti v lokalnih skupnostih, Ljubljana, 27. november 2015* (str. 65–74). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Flander, B. in Hribernik, N. (2017). Socialna kohezija in varnost v lokalnih skupnostih – stališča prebivalcev. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 45–54). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Frangč, D. in Bučar Ručman, A. (2017). *Specific forms of human trafficking in Slovenia: overview and preventive measures*. Police Practice and Research. Doi: 10.1080/15614263.2017.1291562.
- Gorenak, V. in Gorenak, I. (2010). Pripravljenost županov in svetnikov za sodelovanje s policisti – primer Slovenije. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik prispevkov, 12. slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Gorenak, V. in Prijatelj, M. (2005). Stališča in ocene prebivalcev do dela policistov kot kriterij merjenja uspešnosti policije. *Organizacija*, 38(7), 347–353.
- Hacin, R. in Eman, K. (2016). Uporaba metod policijske analitike pri preprečevanju premoženjske kriminalitete v slovenskih urbanih okoljih. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v lokalnih skupnostih, zbornik povzetkov*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Hacin, R. in Eman, K. (2017). Migracije, socialna kohezija in zaznava varnostnih pojavov. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 77–84). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Ivančič, D. in Žibrat, B. (2016). Izkušnje Policijske uprave Murska Sobota pri izvajanju policijskega dela v skupnosti na območju Pomurja. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih* (str. 3–11). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Klančnik, A. T. in Pavšič Mrevlje, T. (2013). Kriminaliteta nad starejšimi in izhodišča za varno staranje v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 15(3), 385–397.
- Kosmač, F. in Gorenak, V. (2005). Ocene in stališča vodij policijskih okolišev do policijskega dela v skupnosti. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja* (str. 125–135). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Kurdija, S. in Vovk, T. (2006). *Raziskava o ocenah in stališčih slovenske javnosti o delu policije*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja.
- Jere, M., Sotlar, A. in Meško, G. (2012). Praksa in raziskovanje policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 3–13.
- Lee, R. M. (2000). Community cohesion and violent predatory victimization: A theoretical extension and cross-national test of opportunity theory. *Social Forces*, 79(2), 683–706.
- Lobnikar, B., Hozjan, U., Šuklje, T. in Banutai, E. (2013). Policing a multicultural community: a case study of the Roma community in northeastern Slovenia. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 38(2), 191–209.

- Lobnikar, B. in Meško, G. (2010). Responses of police and local authorities to security issues in Ljubljana, The capital of Slovenia. V M. Cools, S. De Kimpe, A. Dormaels, M. Easton, E. Enhus, P. Ponsaers, in G. Vande Walle (ur.), *Police, policing, policy and the city of Europe* (str. 175–195). The Hague: Eleven International Publishing.
- Lobnikar, B. in Prislán, K. (2017). Uspešnost policijskega dela v skupnosti: podobnosti in razlike v samozaznavi policistov in oceni prebivalcev. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 55–66). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Lobnikar, B. in Modic, M. (2015). Analiza kakovosti policijskega dela v lokalnih skupnostih: pogled prebivalcev Slovenije. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov Prve nacionalne konference o varnosti v lokalnih skupnostih, Ljubljana, 27. november 2015* (str. 55–64). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Lobnikar, B., Pagon, M., Umek, P., Sotlar, A., Bučar-Ručman, A., Tominc, B. in Butinar, J. (2005). *Raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev obmejnih območij do dela policistov na bodoči schengenski meji: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Lobnikar, B., Prislán, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
- Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
- MacDonald, Z. (2002). Official crime statistics: Their use and interpretation. *The Economic Journal*, 112(477), 85–106.
- McKee, A. J. (2001). The community policing evaluation survey: Reliability, validity, and structure. *American Journal of Criminal Justice*, 25(2), 199–209.
- Mestna občina Ljubljana. (2011). *Strategija v skupnost usmerjenega dela mestnega redarstva Mestne občine Ljubljana*. Pridobljeno na: <https://www.ljubljana.si/assets/mestna-uprava/Mestno-redarstvo/strategija-v-skupnost-usmerjenega-dela-mestnega-redarstva-mestne-obcine-ljubljana.pdf>
- Meško, G. (ur.). (2000). *Strah pred kriminaliteto, policijsko preventivno delo in javno mnenje o policiji: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G. (2001). V skupnost usmerjeno policijsko delo – izziv za slovensko policijo? *Teorija in praksa*, 38(2), 272–289.
- Meško, G. (2004a). Local safety councils in Slovenia: A story on attempts to make communities responsible for solving crime and safety problems. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe – Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 734–744) Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Meško, G. (2004b). Partnersko zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti – želje, ideali in ovire. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(3), 258–265.
- Meško, G. (2006). Policing in a post-socialist country: Critical reflections. V *Understanding crime: Structural and developmental dimensions and their implications for policy*. (Plenary address at the annual conference of the ESC). Tübingen: Institut für Kriminologie der Universität Tübingen.
- Meško, G. (2009). Transfer of crime control ideas: Introductory reflections. V G. Meško in H. Kury (ur.), *Crime policy, crime control and crime prevention – Slovenian perspectives* (str. 5–19). Ljubljana: Tipografija.

- Meško, G. (2012). A Reflection on selected fear of crime factors in Ljubljana, Slovenia. *Varstvoslovje*, 14(4), 422–434.
- Meško, G., Dvoršek, A., Dobovšek, B., Umek, P in Bohinc, U. (2003). *Analiza porazdelitve nekaterih odklonskih pojavov v Ljubljani*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Meško, G., Fallshore, M. in Jevšek, A. (2007). Policija in strah pred kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(4), 340–351.
- Meško, G., Hacin, R., Pirnat, U. in Eman, K. (2018). Migration issues in Slovenia: Beyond the rhetoric of university-level criminology and crime prevention education for sustainable development. V H. Kury in S. Redo, (ur.), *Refugees and migrants in law and policy: Challenges and opportunities for global civic education* (str. 495–528). Cham: Springer.
- Meško, G. in Areh, I. (2003) Strah pred kriminaliteto v urbanih okoljih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(3), 144–152.
- Meško, G. in Klemenčič, G. (2007). Rebuilding legitimacy and police professionalism in an emerging democracy: The Slovenian experience. V T. Tyler (ur.), *Legitimacy and criminal justice – International perspectives* (str. 84–114). New York: Russell Sage Foundation.
- Meško, G. in Kovčo, I. (1999). Strah pred kriminaliteto v Sloveniji in Hrvaški. *Varstvoslovje*, 1(2), 26–30.
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2005a). The contribution of local safety councils to local responsibility in crime prevention and provision of safety. *Policing*, 28(2), 353–373.
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2005b). Policijsko delo v skupnosti: Razumevanje uvoženih idej, njihova kontekstualizacija in implementacija. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja* (str. 89–109). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2018). Police reforms in Slovenia in the past 25 years. *Policing*, doi: 10.1093/police/pay008
- Meško, G. in Pavlovič, Z. (1998). Strah pred kriminaliteto – izzivi za raziskovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 49(4), 346–353.
- Meško, G. in Pirnat, U. (2017). Kriminaliteta in zaznavanje varnosti v urbanih soseskah. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 35–44). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Meško, G., Nalla, M. in Sotlar, A. (2006). Cooperation on police and private security officers in crime prevention in Slovenia. V E. Marks, A. Meyer in R. Linssen (ur.), *Quality in crime prevention* (str. 133–143). Nordstedt: Books on Demand.
- Meško, G., Reisig, M. D. in Tankebe, J. (2012). Postopkovna pravičnost, legitimnost policije in sodelovanje javnosti s pravosodnimi organi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(2), 112–122.
- Meško, G., Šifrer, A. in Vošnjak, L. (2013). Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 14(3), 259–276.
- Meško, G. in Umek, P. (1999). Značilnosti socialnopsihološkega in demografskega modela strahu pred kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(2), 131–137.
- Meško, G., Maver, D. in Klinkon, I. (2010). Urban crime and criminal investigation in Slovenia. V G. W. Corner, A. Corner in D. K. Das (ur.), *Urbanization, policing and security: global perspectives* (str. 301–322). New York: CRC Press.

- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G., Tankebe, J., Jere, M., Eman, K. in Reisig, M. D. (2014). Vpliv postopkovne pravičnosti in legitimnosti policijske dejavnosti na spoštovanje zakonov pri slovenskih mladostnikih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(1), 35–47.
- Meško, G., Tominc, B. in Sotlar, A. (2013). Urban security management in the capitals of the former Yugoslav republics. *European Journal of Criminology*, 10(3), 284–296.
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2010). *Poročilo o raziskavi stanja na področju v skupnost usmerjenega policijskega dela – stališča občinskih varnostnih svetov*. Ljubljana. Ministrstvo za notranje zadeve.
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2014a). *Poročilo o delu policije za 2013*. Pridobljeno na [https://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/d23b09715da3480fc1257ced0040d1c4/\\$FILE/LetnoPorocilo2013.pdf](https://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/d23b09715da3480fc1257ced0040d1c4/$FILE/LetnoPorocilo2013.pdf)
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2014b). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/JM_o_policiji_2013_internet_1_.pdf
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2016). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije 2016*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno na http://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2017/02_februar/06_jm_raziskava_o_delu_policije/POROCILO_Ocene_Prebivalcev_O_Delu_Policije_2016.pdf
- Modic, M. (2015). Vloga in vidiki sodelovanja občin pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni – predstavitev ugotovitev ciljnega raziskovalnega projekta. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov Prve nacionalne konference o varnosti v lokalnih skupnostih*, Ljubljana, 27. november 2015 (str. 46–54). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Modic, M. (2017). Vpliv zaznane prisotnosti policije v soseski na mnenje prebivalcev o policijskem delu. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 27–34). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Modic, M., Lobnikar, B. in Dvojmoč, M. (2014). Policijska dejavnost v Sloveniji: analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije. *Varstvoslovje*, 16(3), 217–241.
- Nalla, K. M., Meško, G. in Modic, M. (2016). Assessing police-community relationships: is there a gap in perceptions between police officers and residents? *Policing and Society*, 28(3), 271–290.
- Novak, M. (2001). Socialna kohezija v primežu prenovljenega pojmovanja. *Družboslovne razprave*, 27(36), 23–37.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001a). V skupnost usmerjeno policijsko delo: primerjava med mnenji policistov in prebivalcev. *Varstvoslovje*, 3(3), 182–189.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001b). *V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: Ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranje dela državne policije: končno poročilo s popravki*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Pavlovič, Z. (1993). Mednarodna anketa o viktimizaciji: Ljubljana 1992. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(2), 129–138.

- Pavlovič, Z. (1999). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (3. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 50(2), 122–130.
- Pavšič Mrevlje, T. (2014). Viktimizacija starejših v Mestni občini Ljubljana. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 65(2), 96–107.
- Pečar, J. (1991). *Neformalno nadzorstvo: kriminološki in sociološki pogledi*. Radovljica: Didakta.
- Pečar, J. (2002). Preprečevanje kriminalitete in policija. *Varstvoslovje*, 4(2), 122–131.
- Policija. (2015). Posvetovalna telesa, *Policija.si*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/en/policijske-uprave/pu-ljubljana/posvetovalna-telesa>
- Povey, K. (2001). *Open all hours: A thematic inspection report on the role of police visibility and accessibility in public reassurance*. London: Her Majesty's Inspectorate of Constabulary.
- Raudenbush, S. W. in Sampson, R. J. (1999). Ecometrics: Toward a science of assessing ecological settings, with application to the systematic social observation of neighborhoods. *Sociological Methodology*, 29, 1–41.
- Reisig, M. D. in Cancino, J. M. (2004). Incivilities in nonmetropolitan communities: The effects of structural constraints, social conditions, and crime. *Journal of Criminal Justice*, 32, 15–29.
- Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2014). Compliance with the Law in Slovenia: The Role of Procedural Justice and Police Legitimacy. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 20(2). 259–276.
- Roccatto, M., Russo, S. In Vieno, A. (2011). Perceived community disorder moderates the relation between victimization and fear of crime. *Journal of Community Psychology*, 39(7), 884–888.
- Rus, V. (1990). *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo.
- Skogan, W. G. (2009). Concern about crime and confidence in police? Reassurance or accountability? *Police Quarterly*, 12(3), 301–318.
- Sotlar, A. (2015). Reševanje varnostnih problemov – med nacionalno, lokalno in človekovo varnostjo. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov* (str. 26–33). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2012). Zaznava deklarativnih virov ogrožanja nacionalne varnosti v slovenski družbi. *Varstvoslovje*, 14(3), 231–258.
- Statistični urad Republike Slovenije [SURSTAT]. (2009). *Pilotna anketa o žrtvah kriminala*. 2009. Pridobljeno na <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=3035>
- Svet Evrope. (1985). *Evropska listina lokalne samouprave*. Pridobljeno na http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/122/index.html
- Svet Evrope. (1992). *European Urban Charter*. Strasbourg: Council of Europe.
- Svet Evrope. (2003). *Preprečevanje kriminalitete v urbanih okoljih: priročnik za lokalno samoupravo* (Zbirka Slovenija in Svet Evrope, 26). Ljubljana; Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK (prevod Gorazd Meško).
- Tičar, B. (2015). Pravna ureditev varnosti na lokalni ravni. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov Prve nacionalne konference o varnosti v lokalnih skupnostih, Ljubljana, 27. november 2015* (str. 34–45). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Tičar, B., Kandolf, S. in Dvojmoč, M. (2017). Pooblastila občin za pravno urejanje in dejansko sankcioniranje lokalnih prekrškov v teoriji in praksi. V G. Meško, K.

- Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 95–108). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2017). Trendi percepcije javnosti do virov ogrožanja v lokalni skupnosti. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 17–26). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Umek, P. (2004). Viktimizacijska študija 2001. V G. Meško (ur.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa in dileme* (str. 149–162). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
- Ustava Republike Slovenije (1991, 1997, 2000, 2003, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 75/16).
- Van der Wurff, A., Van Staalduinen, L. in Stringer, P. (1989). Fear of crime in residential environments: Testing a social psychological model. *Journal of Social Psychology*, 129(2), 141–60.
- Virtič, F. (2006). Razhajanje med oceno stanja in med pričakovanji ljudi do policije iz območja PU Maribor. V B. Lobnikar, (ur.), *Raznolikost zagotavljanja varnosti, VII. Dnevi varstvoslovja*, (str. 646–656). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Virtič, G. in Gorenak, V. (2008). Varnost v lokalni skupnosti – študija primera. *Lex Localis*, 6(1), 41–70.
- Vlaj, S. (1998). *Lokalna samouprava: občine in pokrajine*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vošnjak, L. (2011). *Strukturalna analiza socio-demografskega, socialno psihološkega in celostnega modela zaskrbljenosti ljudi glede kriminalitete in sodobnih oblik negotovosti* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and collaboration: Essay on international politics*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Zakon o lokalni samoupravi [ZLS]. (2007, 2008, 2009, 2010, 2012). *Uradni list RS*, (94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12).
- Zakon o občinskem redarstvu [ZORed]. (2006, 2017). *Uradni list RS*, (139/06, 9/17).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije [ZNPPol]. (2013, 2015, 2017). *Uradni list RS*, (15/13, 23/15, 10/17).
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji [ZODPol]. (2013, 2014, 2015, 2016). *Uradni list RS*, 15/13, 11/14, 86/15, 77/16).

Strah pred kriminaliteto, policijsko delo v skupnosti in zagotavljanje varnosti

GORAZD MEŠKO

Povzetek Prispevek predstavlja razpravo o povezanosti med strahom pred kriminaliteto, policijskim delom v skupnosti in zagotavljanjem varnosti v lokalnih okoljih. Rezultati raziskav kažejo na različne povezave med strahom pred kriminaliteto pri prebivalcih in prisotnostjo policije v soseskah. V prispevku so predstavljeni dejavniki strahu pred kriminaliteto, protislovja in neskladja v študijah strahu pred kriminaliteto. Poleg tega prebivalci različno dojemajo vlogo policije pri zagotavljanju varnosti in različno razumejo prisotnost policije v svojem življenjskem okolju. Predstavljeni so tudi programi za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto in izzivi pri izvajanju takšnih programov. V sklepnem delu prispevka so predstavljeni izzivi za raziskovanje povezanosti strahu pred kriminaliteto, policijskim delom v skupnosti in zagotavljanjem varnosti v prihodnosti.

Ključne besede: • strah pred kriminaliteto • lokalne skupnosti • soseske • policija • policijsko delo v skupnosti •

Fear of crime, community policing and provision of safety/security

GORAZD MEŠKO

Abstract The paper presents a discussion on the relationships between fear of crime, community policing and provision of safety/security in local communities. The results of studies show different correlations of fear of crime and police presence in their neighbourhoods. Also, factors of fear of crime are presented including paradoxes and different findings of fear of crime studies. In addition, local residents perceive the role of the police differently in their living environments. Programmes for the reduction of fear of crime and challenges of implementation of such programmes are also presented. The paper is concluded by challenges for the future research of fear of crime, community policing and provision of safety in the future.

Keywords: • fear of crime • local communities • neighbourhoods • police • community oriented policing •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Gorazd Meško, PhD, Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.2>
Available at: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-220-6

1 Uvod

Izsledki raziskav po 1980 kažejo, da ima strah pred kriminaliteto močan vpliv na dobro počutje velikega dela prebivalstva. Nekatere študije celo pričajo o tem, da je strah pred kriminaliteto večji problem kot kriminaliteta sama (Bennett, 1990; Hale, 1992; Warr, 1984). Chambers in Tombs (1984) sta poročala, da je več kot polovica njunih anketirancev (58 %) izjavila, da so bili v zadnjem letu zaskrbljeni zaradi možnosti, da postanejo žrtve kaznivega dejanja. Praviloma se počuti ogrožena zaradi kriminalitete ali nereda približno ena tretjina udeležencev v raziskavah, o čemer pričajo tudi slovenske raziskave. Raven strahu pred kriminaliteto oz. občutki ogroženosti se razlikujejo glede na način zbiranja podatkov, pri čemer je bistveno bolj izražena stopnja strahu pred kriminaliteto v kvantitativnih kot v kvalitativnih študijah (Meško, Petrovec, Muratbegović, Areh in Rep, 2006).

Znanstveno zanimanje za strah pred kriminaliteto je povezano z zgodovinskim procesom socialnih, demografskih in kulturnih sprememb v zahodni družbi. Boomkens (2004) trdi, da so te tri strukturalne spremembe sodobne zahodne družbe povzročile nastanek novega družbenega in političnega vzdušja, v katerem je varnost postala ključna tema. Globalni proces individualizacije, fleksibilizacije, informatizacije, proces globalizacije gospodarskih in kulturnih odnosov ter kriza javnega sektorja so imeli razdiralne učinke na lokalne skupnosti. Med te učinke spada propad tradicionalnih družb, za katere so bili značilni socialna kohezija, predvidljivo gospodarsko okolje in lokalna specifičnost. Ti razdiralni učinki so ustvarili družbo, v kateri sta občutek ogroženosti ter iskanje določene identitete in varne skupnosti postala stalni in določujoči značilnosti.

Garland (2000, str. 367) opisuje *kulturno formacijo* v družbah, ki imajo visoko stopnjo kriminalitete. V takšnih pogojih se ljudje začnejo bolj zavedati kriminalitete in se tako ujamejo v krog institucij in dnevnih praks, ki od njih zahtevajo, da prevzamejo identiteto dejanskih (ali potencialnih) žrtev kaznivih dejanj ter da mislijo, čutijo in se obnašajo v skladu s tem. V odgovor se družbeno nadzorstvo ne osredotoča predvsem na storilce (npr. rehabilitacija), ampak na žrtve kaznivih dejanj. To pa vodi v bolj represivno ukrepanje zoper storilce (Roberts, Stalans, Indemaur in Hough, 2003).

2 Dejavniki, ki vplivajo na pojav strahu pred kriminaliteto

Mnogi raziskovalci so preučevali strah pred kriminaliteto na empirični ravni, poskušali pa so ga razložiti tudi na teoretični način. Tega so se večinoma lotili predvsem sociologi. Torej, demografske spremenljivke, kot so starost, spol, dohodek na gospodinjstvo, prijateljske vezi, trajanje prebivanja, pretekle izkušnje viktimizacije itd., so predlagali za ključne dejavnike pri razlagi strahu pred kriminaliteto. Ta pristop imenujemo tudi *sociodemografski model* strahu pred kriminaliteto. Takšni modeli so se izkazali za koristne pri analizi strahu pred kriminaliteto. Vendar pa so raziskovalci pri osredotočenju na sociološke spremenljivke v veliki meri zanemarili socialnopsihološke in psihološke dejavnike, ki so lahko prav tako pomembni pri analizi strahu pred kriminaliteto (Farrall, Ditton, Bannister in Gilchrist, 2000; Van der Wurff, Van Staaldin in Stringer, 1989). Sociološko pogojeno razmišljanje, ki prevladuje v literaturi, zanemarija pomembne procese, ki se lahko pojavijo na individualni ravni.

Primer kombiniranja sociodemografskih in socialnopsiholoških značilnosti strahu pred kriminaliteto so *orodja za zmanjševanje kriminalitete* (angl. *crime reduction tools*), ki vsebujejo tri poglobitne modele za analizo obsega in narave ravni strahu pred kriminaliteto (European Communities, 2004). Prvi model je *model viktimizacije*, po katerem visoke ravni kriminalitete (sociodemografski dejavnik) pripeljejo do večjega števila žrtev in tako povzročijo višje ravni strahu zaradi predvidevanja, da bomo postali žrtev (socialnopsihološki dejavnik). *Model ranljivosti* kaže, da osebne značilnosti, kar je tudi socialnopsihološki dejavnik, prispevajo k strahu pred kriminaliteto. Po tem modelu sta socialna in/ali fizična ranljivost med poglobitnimi razlogi za strah pred kriminaliteto. *Model družbenega nadzora* kaže, da je pomanjkanje družbenega nadzora glavni vzrok za strah: neotesanost, kršitev javnega reda in miru, propadanje soseske vodijo do dejanskih ali simboličnih groženj, ki krepijo strah pred kriminaliteto. Ti trije modeli kažejo, da obstajajo različne vrste sociodemografskih in psiholoških dejavnikov, ki lahko prispevajo k pojavu strahu pred kriminaliteto. Po modelu ranljivosti so sociodemografski dejavniki, kot so starost, spol, zdravje in revščina, lahko povezani s socialno in fizično ranljivostjo. Po modelu družbenega nadzora so mediji in okolje pomembni psihološki dejavniki (socialnopsihološki dejavniki).

Xu, Fiedler in Flaming (2005) so pri raziskavah uporabljali dejavnike, ki so podobni ukrepom za zmanjševanje kriminalitete, da bi tako analizirali povezave med kriminaliteto in kršitvami javnega reda in miru ter znaki družbenega in

fizičnega nereda (angl. *incivility*) ter med vlogo policijskega dela v skupnosti. Xu et al. (2005) so uporabljali Kellingovo in Wilsonovo (1982) teorijo o razbitih oknih (angl. *broken-windows-theory*) za analizo strahu pred kriminaliteto (Kelling in Wilson, 1982). Ta teorija poudarja prioriteto vzdrževanja reda v zvezi s policijskim delom v skupnosti. Vzdrževanje reda je tako že začetek zmanjševanja strahu pred kriminaliteto. Če nikomur ni mar za stanje stavb v soseski, ne bo kolektivne pripravljenosti prebivalcev, da posredujejo za skupno dobro in preprečijo razvoj propadanja okolja. Tako se bosta na koncu kriminaliteta in/ali strah pred njo samo še povečala. Izsledki Xuja et al. (2005) so pokazali, da način, kako prebivalci dojemajo policijsko delo v skupnosti, odzivanje na kršitev javnega reda in miru ter na visoko stopnjo kriminalitete, jasno napoveduje strah državljanov pred kriminaliteto. Do enakih rezultatov so prišli Hope in Hough (1988), Covington in Taylor (1991), Taylor in Harrell (1996) ter McGarrell, Giacomazzi in Thurman (1997). Po vseh teh študijah ima policijsko delo v skupnosti celovit cilj, ki je naravnan tako na kršitve javnega reda in miru kot na kriminaliteto in poudarja tako organizacijske ukrepe kot sodelovanje skupnosti pri ocenjevanju in vzdrževanju varnosti v skupnosti. Ti izsledki kažejo, da policijsko delo v skupnosti neposredno zmanjšuje kriminaliteto. Predvsem pa ima pozitiven vpliv na zmanjšanje strahu pred kriminaliteto pri prebivalcih.

3 Strah pred kriminaliteto – protislovja in neskladja

Prizadevanja za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto so povezana s pojmovanjem ljudi o vlogi policije v družbi in kriminalitetni politiki ter medijskih predstavah o kriminaliteti in odzivanju nanjo. Poskusi nadzorovanja situacij in oseb, ki ljudi prestrašijo, vsebujejo spreminjanje določenih dejavnikov v soseskah, ki lahko negativno vplivajo na socialno strukturo soseske.

V sodobni družbi velja, da je strah pred kriminaliteto rezultat vedno večje stopnje kriminalitete v soseskah in v družbi nasploh. Dejansko v ZDA stopnja kriminalitete pada, medtem ko strah pred kriminaliteto ostaja enak ali pa se celo povečuje (Haynie, 1998; Warr, 1984). Neskladja opazimo tudi pri spolu – kljub manjši verjetnosti, da bodo ženske postale žrtve kaznivega dejanja, se te počutijo bolj ogrožene kot moški (Ferraro, 1996; Haynie, 1998; Warr, 1984), saj verjetno obstaja vrsta (tudi strukturnih) viktimizacij, ki niso prijavljene policiji.

3.1 Protislovja in neskladja ugotovitev študij o strahu pred kriminaliteto

Po Van der Vijveru (2004) je javna razprava o ogroženosti polna protislovij in neskladij. Prvo je *diferencialno pojmovanje kriminalitete* (Van der Vijver, 1993). Ljudje običajno mislijo, da je naraščajoča kriminaliteta (relativno) majhen problem v njihovi soseski, večji problem v mestu in velik problem v celotni državi. Ko ljudje govorijo o kriminaliteti na državni ravni, je ta povezana z umorom, posilstvom, oboroženimi ropi in drugimi vrstami hudih kaznivih dejanj. Ko ljudje govorijo o kriminaliteti v svoji soseski, omenijo probleme, ki so povezani z znamenji propadanja soseske: vandalizem, onesnaženje, nemirni mladostniki na ulici itn. Analize občutka ogroženosti v Van der Wurffovem (1992) modelu se usmerjajo na obravnavo strahu, ki ga ljudje doživljajo na lokalni ravni, pri čemer ni mogoče izločiti vpliva kriminalitete, ki se dogaja izven njihovega kraja bivanja, službovanja in območja rekreativnih dejavnosti.

Drugo protislovje se nanaša na *objektivnost zaznave kriminalitete* (Van der Vijver, 1993). Občutki ogroženosti niso sami po sebi povezani s tveganjem, nevarnostjo ali viktimizacijo: zaznati je razhajanja med »dejanskim« problemom (negotovost, ki jo »objektivno izmerijo« odkrita kazniva dejanja) in »subjektivnim videnjem« problema (negotovost, kot jo doživljajo prebivalci). Precenjenost strahu, ki je povezana z verjetnostjo viktimizacije v Nemčiji in v Združenem kraljestvu, odseva to razhajanje (Farrall, Bannister, Ditton in Gilchrist, 1997; Kury, Woessner, Lichtblau in Neumaier, 2004). Razhajanja kažejo tudi raziskave v ZDA (Ferraro, 1996; Haynie, 1998; Warr, 1984). Raziskave Vana der Wurffa so pokazale, da se ljudje, ki so bili žrtev kaznivega dejanja, niso počutili nič bolj ogrožene kot ljudje, ki to niso bili. Starostniki in ženske so poročali o relativno visokem občutku ogroženosti, a vendar so bili sami redkokdaj žrtve. Van der Wurff (1992) pripominja, da starejše ljudi njihov življenjski slog velikokrat obvaruje pred tveganjem. Tako sta ranljivost in obvladljivost glavni razlagi za to vrsto strahu pred kriminaliteto, ki ga občutijo starejši ljudje.

Tretje protislovje je povezano s *pojavo naraščajoče kriminalitete* (Van der Vijver, 1993). Kriminaliteto običajno predstavljajo kot pojav, ki se slabša, vendar pa so izsledki anket pokazali, da je strah pred kriminaliteto v soseskah na Nizozemskem ostal bolj ali manj na enaki ravni (Van der Vijver, 1993). Kot smo omenili poprej, v ZDA raven kriminalitete upada, strah pred kriminaliteto pa ostaja na enaki ravni ali pa celo narašča. Iz tega izhaja ugotovitev, da ravni in vrste kriminalitete niso

neposredno povezane s strahom pred kriminaliteto. Če hočemo zmanjšati strah pred kriminaliteto, zgolj ukrepi za zmanjšanje kriminalitete ne zadoščajo (Meško, 2000). Raziskava v Ljubljani in Sarajevu je pokazala močnejši vpliv socialne povezanosti in neformalnega nadzorstva na strah pred kriminaliteto kot formalno družbeno nadzorstvo (Meško, Fallshote, Muratbegović in Fields, 2008).

3.2 Strah pred kriminaliteto pri ženskah in starejših ljudeh

Eden izmed glavnih problemov v zvezi s strahom pred kriminaliteto je višja raven strahu, o kateri bolj govorijo ženske kot moški. Raziskave o strahu pred kriminaliteto kažejo, da je strah žensk velikokrat povezan z njihovo manjšo fizično močjo in večjo ranljivostjo (Michau, 2005). Ženske razkrivajo svoj strah na podlagi teh dveh dejavnikov (Stanko, 1995). Ranljivost pa lahko vodi do neracionalnih reakcij celo ob objektivno manjši ravni kriminalitete. Te reakcije so posledica višje ravni strahu, o katerem govorijo ženske, vplivajo pa tudi na njihovo dobro počutje. Obstajajo razlike med ravnmi strahu pri moških in ženskah, kar je razlog, zakaj zmanjševanje tega strahu zahteva različne pristope. Ko ženske govorijo o občutku ogroženosti, tudi izrazijo visoko stopnjo zavedanja o tveganjih. Ženske čutijo, da imajo manj nadzora nad svojim osebnim in javnim prostorom (Gilchrist, Bannister, Ditton in Farral, 1998) ter se pogosto doživljajo kot »lahke tarče« kaznivih dejanj (Pain, 1997). Zato je potrebno, da razumemo strah žensk pred kriminaliteto in vzroke zanj (Plan It Safe, 2014). Pain (1997) je ugotovila, da se ženske bolj bojijo javnih prostorov kot zasebnih, kljub dejstvu, da se večina napadov dogaja v zasebnih prostorih. Pain (1997) je prav tako opozorila, da je mlajše ženske bolj strah kot starejše. Bolj nemočne, kot se ženske počutijo, večji je njihov strah pred kriminaliteto (Plan It Safe, 2014).

Obstaja več dejavnikov, povezanih s strahom pred kriminaliteto, ki lahko prispevajo k občutku ogroženosti (Plan It Safe, 2014). Ženske se najbolj bojijo kaznivih dejanj, ki jih izvršujejo moški storilci, npr. spolno nadlegovanje ali posilstvo. Spolna kazniva dejanja povzročajo večji strah kot rop, ker so veliko bolj grozljiva (Plan It Safe, 2014). Ferraro (1996) trdi, da posilstvo lahko nastopa v vlogi »hujšega kaznivega dejanja«, ki zasenči vsa ostala. Dejavniki, ki se povezuje s strahom pred kriminaliteto, je izkušnja nadlegovanja ženske. Nadlegovanje v raznih oblikah se dogaja v javnih prostorih. Nadlegovanje je lahko zastrašujoče, kar pojasnjuje občutke nemoči in ogroženosti. Zato žrtve nadlegovanja poročajo o višjih ravneh strahu pred kriminaliteto (Haynie, 1998). Običajno so telesno bolj

ranljive, kar skoraj vedno pripelje do spolnega napada (prav tam). Izkušnja telesnega nasilja lahko poveča strah žensk pred kriminaliteto na splošno. Ženske, ki so doživele nasilje v družini, se bolj bojijo kot tiste, ki tega nasilja niso doživele (Plan It Safe, 2014). Problem je tudi razumevanje nasilja nad ženskami. Ženske, ki so bile čustveno ali telesno zlorabljene, pogosto kaznivega dejanja ne prijavijo, zlasti še, če do nasilja pride v njihovi lastni družini. Nasilja v družini ne dojemajo kot kaznivo dejanje. Če že prijavijo nasilje v družini ali nadlegovanje, običajno naletijo na pičel odziv policije. Pomanjkanje razumevanja je lahko tudi posledica pomanjkanja informacij, kar lahko povzroči, da ne ukrepajo niti takrat, ko bi se moralo. In nazadnje ženske ocenjujejo lastno tveganje viktimizacije na podlagi informacij iz medijev. Način, kako mediji poročajo o kriminaliteti, lahko zavede ženske v prepričanje, da je kriminalitete veliko več, kot jo je v resnici, in tako poveča strah med ženskami (Haynie, 1998).

Družba mora najti rešitve, kako naj se sooči s to specifično problematiko. Soseske lahko načrtujemo brez »skrivališč« za potencialne storilce (načrtovanje varnih mestnih območij). Moramo razviti strategije za zmanjševanje strahu žensk pred kriminaliteto v javnih prostorih. Te strategije morajo biti primarno vključene v varnostne načrte skupnosti. Tako se ženske lahko počutijo varnejše v svoji soseski (Plan It Safe, 2014). Ustvarjanje varnejšega okolja lahko pripomore k zmanjševanju strahu žensk pred kriminaliteto. Varnejše skupnosti omogočajo ženskam sodelovanje v javnem življenju, ker zmanjšajo njihove občutke ogroženosti in podaljšajo čas, ki ga ženske preživijo v skupnostih, ter hkrati zvišajo tudi njihovo udeležbo v javnem življenju (Plan It Safe, 2014).

Do zdaj so rešitve za zmanjševanje strahu žensk pred kriminaliteto vključevale ustvarjanje ženskam prijaznih območij pri preoblikovanju mest. Vendar pa moramo tudi upoštevati države, v katerih še vedno obstajajo neenakosti med moškimi in ženskami. Ukoreninjena prepričanja, vloge, v katerih nastopajo ženske v njihovi družbi, ter prepričanja o vrednosti žensk so razlogi za nasilno vedenje njihovih intimnih partnerjev. Države in civilna družba morajo razviti preventivne pristope, ki spodbujajo varstvo človekovih pravic in socialno enakost žensk (Michau, 2005). Dejavniki na različnih ravneh lahko vplivajo na to, kako moški ravnajo z ženskami: nasilno ravnanje izhaja iz kompleksa individualne, medsebojne, občinske in socialne dinamike. Rešitve morajo upoštevati različne stopnje individualnih sprememb in mobilizacije skupnosti. Zgolj osveščanje ni dovolj.

Vzpostavljane zaupanja in postavljanje vzorov ima tudi pomembno vlogo za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto med ženskami. Več žensk, zaposlenih v policiji, bi lahko pomenilo rešitev tega problema. Drugi morebiten pozitiven stranski učinek žensk, zaposlenih v policiji, je, da so te na splošno bolj potrpežljive kot moški in bolj prožne pri reševanju problemov. Vendar so težave pri zaposlovanju žensk v policiji, ki večinoma izhajajo iz negativne naravnosti moških do žensk (Price, 1996). Policistke se bolj zanašajo na sposobnost komuniciranja. Tudi njihov način delovanja je drugačen, zato jih javnost tudi drugače dojema, kar lahko prispeva k pozitivni komunikaciji med policijo in skupnostjo ter h kulturnim spremembam (Stanko, 1995).

Treba je upoštevati tudi vlogo policije pri zmanjševanju strahu starejših pred kriminaliteto. Meško (2000) je v študiji, ki jo je izvedel v Sloveniji, ugotovil, da je razen žensk tudi starejše moške in ženske bolj strah kot mlajše. Njihovo pričakovanje morebitnih nevarnosti v življenjskem okolju je bolj izrazito kot pri mladih ljudeh, saj ima poškodba ali premoženjska škoda težje posledice pri starejših kot pri mlajših ljudeh. Sposobnost starejših, da se spopadajo z vsakdanjimi problemi kakor tudi s potencialnimi storilci, je manjša. Oh (2003) je obravnaval družbene vezi med starostniki, ki so temeljile na trajanju prebivanja, kriminalni viktimizaciji in zaznanih kršitvah javnega miru in reda. Domneva se, da so dejavniki, ki prispevajo k navezanosti ljudi na življenjsko okolje, povezani z dolžino bivanja na določenem območju in s tem, kako so ljudje vzpostavili in vzdrževali družbeno mrežo (ohranjanje stikov s sosedi in z drugimi prebivalci). Ljudje, ki so bili viktimizirani, trpijo za depresijo in niso povezani z drugimi člani družine, sosedi in prijatelji (Oh, 2003, str. 495). Zanimiva ugotovitev je, da kriminalna viktimizacija krepí sosedske vezi, kar prispeva k zmanjšanju nadaljnjih viktimizacij. Starejši so prav tako kot druge starostne skupine dovzetni za zunanji in socialni nered, ki je povezan z njihovim zaupanjem in doživljanjem socialne kohezije, vendar socialni in zunanji nered, ki ga doživljajo starejši, zmanjšuje njihovo pripravljenost za sodelovanje pri stabilizaciji soseske (Oh, 2003, str. 503). Zato starejši potrebujejo več pozornosti, ki jo policisti zagotavljajo v okviru policijskega dela v skupnosti. V slovenski raziskavi Meško, Šifrer in Vošnjak (2012) ugotavljajo, da na strah pred kriminaliteto najmočnejše vpliva socialna povezanost ljudi v soseski, da obstajajo statistično pomembne razlike med mestnimi in vaškimi okolji, predvsem glede zaznavanja fizičnega nereda (neurejene zgradbe, zanemarjene soseske ipd.), socialnega nereda (berači, klateži, brezdomci in pijanci na ulicah). Pomembne vpliv ima tudi deljena viktimizacija (viktimizacija bližnjih, znancev in medijske prezentacije kriminalitete), glede

starosti in spola pa raziskava kaže, da se strah v mestnih okoljih povezuje s spolom (ženske) in s starostjo (starejši ljudje), medtem ko v vaških okoljih samo s spolom (ženske). Pri načrtovanju stikov z občani v okviru policijskega dela v skupnosti je treba upoštevati specifičnost značilnosti urbanih in ruralnih okolij.

3.3 Soočanje s strahom pred kriminaliteto

Van der Vijver (1993) je uporabil Lernerjevo (1980) tezo o veri v pravični svet (angl. *belief in the just world*), da bi doumel, kako se ljudje soočajo z morebitnimi nevarnimi situacijami. Ta teorija trdi, da ljudje želijo in morajo verjeti, da živijo v svetu, kjer vsak dobi, kar si zasluži, in kjer si vsak zasluži, kar se mu zgodi. Tako lahko svoj vsakdan preživijo z občutkom upanja in zaupanja v prihodnost. V pravičnem svetu ni nedolžnih žrtev, vendar pa se hkrati vsi zavedamo, da nedolžne žrtve vseeno obstajajo. Sodna oblast vzdržuje našo podobo pravičnega sveta, ker je simbol tako za zaščito »dobrega« kot za izkoreninjenje grožnje kriminalitete z bojem proti »zlu«. Če pa je nekdo postal žrtev kaznivega dejanja, ki vzbuja ogorčenje, to pomeni kršenje dojemanja pravičnega sveta, mora biti takšno dojemanje ponovno vzpostavljeno. To je bolj povezano z bojem proti nepravici, ki so jo ljudje izkusili, kot pa s prijetej storilca. Zato se želijo žrtve in javnost prepričati, da policija in ministrstvo za pravosodje delata vse, kar je v njihovi moči, da bi rešili primer (Lasthuizen, van Eeuwijk in Huberts, 2005).

Lernerjeva teza o veri v pravični svet je problematična v številnih pogledih. Tisk in televizija prikazujeta svet, kjer lahko vsak, najsi bo dober ali slab, postane žrtev (Lerner, 1980). Teorija ne pojasni, zakaj se veliko ljudi počuti ogrožene, čeprav – po tej teoriji – večina ljudi verjame, da so dobri državljani, kar naj bi jih obvarovalo pred slabimi stvarmi, torej tudi pred kriminaliteto. Zato moramo najti druge razlage, da bi razumeli, kako se ljudje spopadajo z morebitnimi nevarnimi situacijami. Čeprav je ta teorija nekoliko protislovna, vseeno pojasnjuje, da ljudje želijo verjeti, da živijo v svetu, kjer je hudo kaznovano in dobro nagrajeno. V sodobni družbi politiki to teorijo prenašajo v politiko represivnih in kazenskih ukrepov, s katero se bojujejo proti zlu, in tako dobrim državljanom zagotavljajo varnost (Lasthuizen et al., 2005).

Različni ljudje uporabljajo različne strategije, da bi s tem premostili protislovje med verovanjem v pravični svet in zavedanjem, da se slabe stvari lahko in se zgodijo dobrim ljudem. Sherwood, Singh in Singh (1994) ter Tweksbury in Mustaine (2003) so navedli različne metode, s katerimi se ljudje lahko ubranijo, da bi postali žrtve kaznivega dejanja. Pri sebi imajo lahko kij, piščal, nož, puško

ali drugo orožje, ki je namenjeno obrambi; lahko poskusijo zvišati število družinskih članov, starejših od 16 let; lahko tudi zmanjšajo obseg nočnih dejavnosti, ki potekajo zunaj doma in lahko namestijo protivlomno alarmno napravo. V anketi, izvedeni med študenti, sta Tweksbury in Mustaine (2003) ugotovila, da je za tiste študente, ki so bolj boječi, bolj verjetno, da se bodo zatekli k samozaščitnim ukrepom. Ironično pa je, da sta ugotovila tudi, da je za tiste študente, ki se počutijo bolj varne doma, bolj verjetno, da bodo uporabili samozaščitne ukrepe kakor tisti, ki se počutijo ogrožene. Ta povezava ni povsem jasna; bolj verjetno je, da daje prav uporaba teh samozaščitnih ukrepov občutek varnosti in ne obratno. Meško, Cegnar, Cerar, Gavez in Ulčar (2007) so ugotovili, da tisti, ki se počutijo bolj varne, hočejo ta občutek zadržati oz. vzdrževati. Tweksbury in Mustaine (2003) sta postavila hipotezo, da se ljudje, ki imajo več stikov s tujci, teh tudi manj bojijo.

Meško, Šifrer in Vošnjak (2012) ugotavljajo, da je prepričanje o sposobnosti ubraniti se pred potencialnim storilcem pomemben dejavnik občutka varnosti. Pri tem gre za dva dejavnika – fizično in psihično moč ter varovalne mreže v dnevnih rutinah, ki se nanašajo predvsem na zanašanje na t. i. sposobne varuhe (prijatelje, družinske člane, znance), ki bodo pomagali potencialnemu oškodovancu, če bi se znašel v težavah.

4 Dojemanje vloge policije: protislovja in neskladja

Eden izmed osrednjih protislovij v zvezi s tem, kako javnost gleda na policijo, ima opraviti z vlogo policije v družbi (Van der Vijver, 1993). To protislovje je tesno povezano z idejo o diferencialnem zaznavanju kriminalitete. Na splošno so ljudje prepričani, da je naloga policije »zatirati kriminaliteto in boj proti kriminaliteti«. Ko pa jih vprašamo, kaj pričakujejo od policije v svoji soseski, se boj proti kriminaliteti izkaže kot dokaj nepomemben (Van der Vijver, 1993).¹ Na lokalni ravni obstajata po mnenju prebivalcev dve vrsti prednosti: policija bi se morala hitro in primerno odzivati na nujne situacije in biti dosegljiva, vidna in dostopna: prebivalci hočejo imeti policijsko postajo, hočejo poznati policiste po imenih in celo imeti »svojega lastnega policista« v soseski; ta naj bi hodil po

¹ O tem sta pisala že Pečar in Skalar (1973), ki poudarjata, da je prisotnost policije v lokalnem okolju, vljudno in spoštljivo opravljanje policijskega dela zelo pomembno za ustvarjanje prepričanja, da policija služi ljudem in zagotavlja njihovo varnost ter da je »pri roki«, da pomaga ljudem, če se znajdejo v težavah (kajti nekateri ljudje imajo tudi strah pred policijo, dodal avtor prispevka).

soseski in bil v stiku s prebivalci (McConville in Shepherd, 1992; Meško, 2000; Van der Vijver, 2004). Mehanizem, ki se skriva za peš patroljo in z njo povezanim manjšim strahom pred kriminaliteto, ostaja nepojasnen, saj so ugotovitve glede učinkov (intenzivnega) peš patroljiranja niso enoznačne (Salmi, Gronroos in Keskinen, 2004).

Drugo protislovje je povezano z mnenjem javnosti o strahu pred kriminaliteto: veliko jih je prepričanih, da večje število policistov zmanjšuje strah pred kriminaliteto in stopnjo kriminalitete (Bayley, 1994). Poznamo dva vidika tega prepričanja. Prvič, večje število policistov ne pomeni nujno, da bo več policistov na ulicah in med ljudmi v soseskah. Drugič, večja prisotnost in vidnost policistov bi lahko imeli nasproten učinek. Javnost bi lahko dobila občutek, da je nekaj narobe ali da je soseska postala manj varna. Več policistov za zmanjšanje strahu pred kriminaliteto je verjetno nekoliko poenostavljen odgovor. To je le kratkoročna psihološka rešitev. Takoj ko se ljudje privadijo na število policistov, jih želijo imeti še več, namreč zato, ker se še vedno bojijo kriminalitete in nereda iz drugih razlogov (npr. zdravja ali finančne situacije).

Lasthuizen et al. (2005) so ugotovili, da ima negativno javno mnenje (zaradi pomanjkanja policijskega dela v skupnostih) velik vpliv na občutek ogroženosti. Vendar anketa med odraslimi in mladostniki na Finskem (Salmi et al., 2004) kaže, da je tiste ljudi, ki so večkrat videli policiste v peš patroljah, ko so klepetali s prebivalci ali jim dajali informacije, manj strah kriminalitete kot tiste, ki so videli policiste le v avtomobilih. Ta povezava je opazna v obeh anketiranih skupinah, vendar je bila pri odraslih močnejša. Za najstnike, ki so policiste večkrat videli v peš patroljah, je to pomenilo manj strahu pred kaznivimi dejanji zoper življenje in telo (nasilje), ne pa tudi manj strahu pred kaznivimi dejanji zoper lastnino (premoženjska kazniva dejanja). Podoben učinek so ugotovili tudi v skupini odraslih, vendar razlika ni bila statistično značilna. Za obe skupini je bilo to, da so večkrat videvali policijo v policijskih avtomobilih, povezano z večjim strahom pred kaznivimi dejanji tako zoper telesno nedotakljivost kot zoper lastnino. Oba načina vidnosti (peš patrolja in motorizirana policija) sta vplivala na zmanjšanje strahu pred obema oblikama kriminalitete (nasilje in zoper premoženje). V študiji (Salmi et al., 2004) so prebivalci, ki so policiste večkrat videli v peš patrolji, pozitivno dojemali policijo: zanje je bila policija bolj prijateljska in njim bližja. Po drugi strani pa so ljudje, ki so večkrat videli policiste v policijskih avtomobilih, imeli negativno mnenje o policiji. Zdi se, da so bližji stiki s policijo glavni dejavnik za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto. Zaključek, ki so ga avtorji podali, je,

da so prebivalci območij, kjer je peš patrolja aktivna, bolj zadovoljni z delom policije kot prebivalci območij z motoriziranimi policijskimi patroljami.

Drugi problem z določanjem vloge policije je, da se raven strahu pred kriminaliteto na podeželju in mestnih območjih razlikuje. Ljudje na podeželju bodo manj verjetno govorili o strahu pred kriminaliteto kot ljudje v mestih (European Communities, 2004). Zaradi različnega občutja povezanosti skupnosti (socialne kohezije) na mestnih in podeželskih območjih so tudi pričakovanja javnosti do policije drugačna. Podeželska območja imajo bolj »skupnostne družbe«, torej bolj gosto mrežo individualne medsebojne odvisnosti z občutnimi kulturnimi obvezami do medsebojnih obveznosti. Kazniva dejanja v manjših mestih in vaseh močno vplivajo na občutek ogroženosti v skupnosti. Zdi se, da je potreba po dostopnem, vidnem in dosegljivem policistu, ki pozna vse ljudi in ve vse, največja na podeželju.

Za urbana območja so značilne šibke vezi med prebivalci in visoka mobilnost prebivalstva (Hope, 1995). Ljudje imajo drug o drugem malo informacij zaradi strategije družbenega izogibanja ali moralnega minimalizma. Življenje ljudi v mestih ni osredotočeno na bivališče, temveč na celotno mesto (delo, prijatelji itd.). Tako je zasebnost pomembnejši vidik življenja kot komunalizem (ali še bolj skrajno – avtoritarni komunitarianizem). Zasebnost lahko ohrani red bivalnega okolja prebivalcev. Poudarek ni na območju, ampak na problemih na splošno. Zato prebivalcev ne zanima policija, ki varuje določeno sosese ali določene ljudi, temveč želijo, da policija reši probleme, ki so bolj opazni v mestu: mladina, ki se brezsilno potika naokoli, priseljenci, bagatelna kazniva dejanja, prekrški itn.

Policijsko delo in policijo (kot organizacijo in pojmovanje policistov) je težko enoznačno opredeliti.¹ Ne le, da v javnosti obstajajo različni pogledi na policijsko delo, tudi policisti sami različno gledajo nanj. Pogosto si ti različni pogledi nasprotujejo in otežujejo upravljanje policijskih organov. Policisti potrebujejo določeno mero svobode pri svojem delu, da se zmorejo soočiti z vsemi vrstami varnostnih razmer. Ta svoboda pomeni, da imajo policisti priložnost delovati v skladu s svojimi pogledi na policijsko delo. Van der Torre (1993) razlikuje štiri nasprotujoče si načine delovanja policije, ki odsevajo različne poglede na policijsko delo: pragmatičen pristop (uporaba policijskih pooblastil za hitro in

¹ To poudarjata tudi Pečar in Skalar (1973), saj ljudje do policije gojijo ambivalentna čustva. Na eni strani jih ne marajo, ker jih lahko kaznujejo, omejujejo, zalotijo pri izvrševanju prepovedanih dejanj, na drugi strani pa jih potrebujejo, ko se znajdejo v težavah, ko so viktimizirani, nemočni ipd.

učinkovito odzivanje na kršitve), pesimistični pristop (policija nima veliko vpliva na probleme), pristop vzdrževanja reda (policisti kot redarji) in pristop socialnega delavca (človeška dimenzija, socialna funkcija policije). Upoštevati moramo, da se prepričanje o vlogi policista pri zmanjševanju strahu pred kriminaliteto od policista do policista razlikuje. Različne načine policijskega dela je pogosto težko kombinirati v eni policijski enoti, ker so cilji, merila in prioritete različni (Xu et al., 2005).

5 Vloga politike in medijev pri ustvarjanju strahu pred kriminaliteto

Strah pred kriminaliteto ima močan vpliv na politične odločitve. Opazimo lahko, da se je v zahodni družbi zahteva po kaznovanju storilcev v zadnjih letih povečala (Roberts et al., 2003) pogosto na podlagi pristopa, ki je usmerjen v žrtve kaznivih dejanj. Strah pred kriminaliteto je tako pomemben element kaznovalnega populizma, da politiki priznavajo in izrabljajo strah pred kriminaliteto, ki ga ustvarjajo mediji, zloglasni primeri in spremembe nekaterih pravnih norm (pogosto sprejetih brez zadostnega strokovnega posvetovanja in pod pritiskom tistih, ki se sklicujejo na moralo) (Kury et al., 2004). Politične elite so spregledale, da družba ni samo žrtev kriminalitete, temveč tudi vzrok zanjo. Politiki se v boju proti kriminaliteti in zagotavljanju varnosti soočajo z navidezno dilemo »svobode ali varnosti«. Zdi se, da politične elite žrtvujejo svobodo za varnost. Izjavljajo, da je njihov cilj varovanje državljanov pred viktimizacijo, vendar je njihov skriti cilj dokaj pogosto politična korist (tj. ponovna izvolitev) (Meško, 2004).

Danes je kriminaliteta običajen pojav v naši družbi in kakor večino drugih problemov (npr. brezposelnost) jo politiki obravnavajo kot rešljiv problem. Zdi se, da hoče sodobna družba izkoreniniti vse zlo v družbi, da bi lahko »dobri državljani« živeli svobodno, ne da bi občutili strah (upravičevanje vere v pravični svet). Ta perspektiva zmanjševanja kriminalitete in zmanjševanja strahu pred njo vzbuja velika pričakovanja državljanov glede varnosti.

Problem strahu pred kriminaliteto je tudi politično vprašanje, ker politiki, ki zlorabljajo strah pred priseljenci, revnimi, »južnjaki«, »vzhodnjaki« in drugimi marginaliziranimi in stigmatiziranimi družbenimi skupinami, pripisujejo kriminaliteto tem skupinam, da bi tako v javnosti, ki jim zaupa, okrepli svojo verodostojnost. Vpliv medijev na posameznikovo pripisovanje kriminalitete določenim skupinam, okoliščinam in morebitna viktimizacija zahtevajo dodatne raziskave. Medije pogosto dojemajo kot glavne povzročitelje strahu pred

kriminaliteto; poudarjanje nasilnih dramatičnih vsebin po televiziji v času, ko je gledanost največja, samo še krepi strah pred kriminaliteto. Raziskave, ki so jih izvedli Romer, Jamieson in Aday (2003), so pokazale, da spremljanje dnevnih televizijskih poročil povečuje strah in zaskrbljenost zaradi kriminalitete. Lasthuizen et al. (2005) so ugotovili, da je en sam primer nasilja, o katerem mediji izčrpno poročajo, dovolj, da ustvari občutek ogroženosti v javnosti. Zato je vpliv medijske osredotočenosti zelo pomemben. Še več, mediji igrajo tudi vlogo dirigentov policijske dejavnosti z ustvarjanjem pritiska na policijo in ustvarjanjem slike, da je policija nemočna in neučinkovita.

6 Metode za »zmanjševanje« strahu pred kriminaliteto

Od leta 1990 dalje je strah pred kriminaliteto postal mednarodno obravnavana in raziskovana tema. Do nedavnega se je Evropska unija osredotočala predvsem na preprečevanje in preiskovanje različnih vrst kaznivih dejanj (predvsem na organizirano in nadnacionalno kriminaliteto), vendar pa se je postopoma začela zavedati pomembnosti strahu pred kriminaliteto kot dejavnika kakovosti življenja. Zmanjševanje strahu pred kriminaliteto je zdaj ena izmed prednostnih nalog Evropske mreže za preprečevanje kriminalitete (EUCPN). Kar nekaj ukrepov in dobrih praks za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto je opisanih v poročilu, ki ga je podala EUCPN (2018). Čeprav raziskave o strahu pred kriminaliteto temeljijo na preprostih vprašanjih o tem, ali se nekdo boji iti ven zvečer. Interpretacije mednarodnih anket o žrtvah kriminalitete (ICVS) EUCPN izpostavljajo posledice nekaterih metod za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto. Te metode so pogosto povezane s preprečevanjem kriminalitete in ne zgolj s strahom pred kriminaliteto.

6.1 Načrtovanje varnega življenjskega okolja

Eden izmed poglavitnih preventivnih ukrepov za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto je *načrtovanje varnega življenjskega okolja* predvsem v mestnih okoljih, saj je strah pred kriminaliteto bolj značilen za urbana okolja. Nekatera okolja lahko spodbujajo kriminaliteto in tudi strah pred njo. Načrtovanje varnega mestnega okolja je način zmanjševanja kriminalitete in je tudi zagotovilo ljudem, da je na tem območju varno živeti. V tem primeru gre za odstranjevanje »okoljskih dejavnikov«, ki spodbujajo pojav kriminalitete, kot so neurejena okolja, smeti, razbita okna, znamenja vandalizma, grafiti itn. Odprti vidni prostori, naraven nadzor, več ulične razsvetljave in zunanja podoba območja

lahko vplivajo na raven kriminalitete in tudi na strah pred njo. Število uličnih svetilk naj bi bilo povezano s strahom pred kriminaliteto, vendar rezultati študije o vplivu ulične razsvetljave, ki jo je izvedlo Ministrstvo za notranje zadeve v Združenem kraljestvu, kažejo, da več ulične razsvetljave ni prineslo nekega splošnega povečanja občutka varnosti, razen pri ženskah (Atkins, Husain in Storey, 1991; European Communities, 2004). Nekateri dejavniki v zvezi s prebivališči lahko tudi bolj vplivajo na strah kot pa na dejansko tveganje za kriminaliteto: večja/višja, ko je stanovanjska stavba, višja je stopnja strahu prebivalcev pred kriminaliteto, kar kaže na pomen odtujenosti ljudi na zaznavo virov ogroženosti (European Communities, 2004; Newman in Franck, 1980).

Težava pri načrtovanju varnega mestnega okolja je, da se velikokrat dojema kot pretirano strukturiranje in discipliniranje na javnih prostorih, in sicer zato, ker ima omejevanje priložnosti za izvrševanje kaznivih dejanj lahko za posledico, da se mesto zdi manj vabljivo zaradi številnih urbanistično-tehničnih ukrepov. Odstranjevanje javnih stranišč in klopi, na katerih spijo brezdomci, lahko sicer zmanjša prekrške in kriminaliteto, prebivalci pa to tolmačijo kot poskus, da so mesta videti kot trdnjava namesto kot odprto, vabljivo in varno območje (Van der Vijver in Terpstra, 2004). Druga težava pri načrtovanju varnega mestnega okolja je, da se problem lahko prenese z enega območja na druga znotraj mesta. Ali pa se lahko spremenijo vrste kaznivih dejanj; morda se ta ne dogajajo več v javnih, temveč v zasebnih prostorih, npr. lahko se poveča število vlomov v stanovanja na drugih, manj varovanih območjih.

6.2 Socialni pristop k preprečevanju kriminalitete

Poleg načrtovanja varnega mestnega okolja obstaja tudi bolj socialni pristop k preprečevanju kriminalitete in zmanjševanju strahu pred njo. Ta pristop poudarja družbene in gospodarske vzroke za kriminaliteto, potrebo, da se obravnavajo dejavniki motivacije, ki spodbujajo kriminaliteto, ter ljudje kot glavne akterje družbenega nadzora (Crawford, 2004). Rezultat tega pristopa so decentralizirane in v sosesko usmerjene perspektive in politike, ki jih sestavljata dve ključni strategiji (Van der Broeck, 2004). Prva strategija vključuje več nadzora na ulicah in boljše varovanje javne in zasebne lastnine. To so vidni in dostopni policisti, ki so prijateljski in strogi v svojem pristopu. Hkrati pa morajo tudi prebivalci bolj odgovorno prepoznavati kriminaliteto. Obstajajo različni primeri te strategije: projekti vrste »čuvaji soseske«, ki jih novačijo zaradi krepitve družbenega nadzora, programi peš patrolj v soseskah, katerih cilj je zagotoviti varnost in

občutek pomiritve (European Communities, 2004). Druga, v sosesko usmerjena strategija, vključuje boljšo integracijo mladih, brezposelnih in etničnih manjšin ter oblike socialne pomoči ogroženim skupinam prebivalcev (Van der Broeck, 2004).

Obe strategiji se primarno osredotočata na lokalno ureditev in na partnerski pristop: sodelovanje raznih organizacij in udeleženih strani, horizontalne mreže, ki vključujejo lokalne občinske organe, večje javne službe, prostovoljne in poslovne sektorje kakor tudi pomembne skupine, skupnosti in združenja. Skoraj vse nizozemske občine razvijajo strategije, ki naj bi izvajale tako socialno in varnostno politiko. Razlog za te strategije, usmerjene v območja, je domneva, da ker se problemi pojavljajo znotraj soseske, so razlogi in rešitve teh problemov prav tako na tem območju (Duyvendak, 2004). Zlasti na tistih območjih, kjer se je sestava prebivalstva hitro spreminjala, se kaže velika potreba po posredovanju strokovnjakov. V teh dinamičnih soseskah se življenje prebivalcev zelo razlikuje. Družbene vezi so pogosto šibke. Pripravljenost, da nekaj spremenimo, je lahko zelo nizka, ker v soseski ni dejavnikov, ki bi to spodbujali.

Vsi ti ukrepi vsebujejo elemente, ki obvladujejo želje lokalne oblasti do policije: na voljo bi moralo biti zadostno število policistov v vozilih in v peš patroljah. Potrebna niso nobena posebna dodatna finančna sredstva, le motivacija, da se policisti bolje povezujejo s prebivalstvom, ne le v smeri represivnega ukrepanja (Salmi et al., 2004). Dodatni dejavniki vključujejo več pozornosti policije, namenjene specifičnim lokalnim problemom (npr. skupine mladih, ki povzročajo nemir, nemir v bližini barov ali nemir, ki ga povzroči specifična skupina), redni nadzor na javnih krajih, ki naj poteka tako, da bo viden državljanom; policija pa bi morala biti tudi bolj dostopna za lokalne prebivalce (Terpstra, 2004).

7 Policijsko delo v skupnosti in strah pred kriminaliteto

Najbolj zgodnji poskusi, da bi zmanjšali obseg kriminalitete v soseskah z namenom zmanjševanja strahu, so bili izvedeni na nacionalnih in lokalnih ravneh, pri čemer je imela najpomembnejšo vlogo predvsem policija. V preteklosti so se nacionalne kriminalitetne politike osredotočile na programe za prekvalifikacijo brezposelnih, na policijsko represivno delo, ki vsebuje predvsem boj proti storilcem kaznivih dejanj in varuje druge občane, ter s proaktivnim delovanjem, predvsem s peš patroljiranjem. Sodobnejše politike so namenile več pozornosti rešitvam na lokalni ravni. Ustvarjalci nadzorstvenih politik so se osredotočili na

metode neformalnega družbenega nadzora znotraj sosesk, kjer sodelujejo policisti, socialni delavci in prebivalci. To metodo oz. filozofijo policijske dejavnosti imenujemo policijsko delo v skupnosti. Filozofija policijskega dela v skupnosti temelji na sodelovanju policije s prebivalci v skupnosti in institucijami z namenom identificirati probleme in iskati ter izvajati ustrezne ukrepe za reševanje varnostnih problemov (Meško, 2001). Miller in Hess (2002) dodajata, da se policijsko delo v skupnosti usmerja tudi v zmanjševanje strahu pred kriminaliteto in odzivanje na kriminaliteto ter preprečevanjem kriminalitete. Trojanowicz et al. (2002) poudarjajo, da policijsko delo v skupnosti tudi v idealnih razmerah ni edini način za reševanje kriminalitetnih problemov v skupnostih, vendar vpliva na spremembe v policijski organizaciji in tradicionalnem opravljanju policijskega dela. Temelji na prepričanju, da policija in prebivalci skupaj izboljšujejo kakovost življenja v skupnosti. Policisti so zato postavljeni v novo vlogo svetovalcev, spodbujevalcev in podpornikov pobud v skupnosti.

Van der Wurff (1992) in Xu et al. (2005) razlagajo, da je sosedski pristop le delni odgovor na strah pred kriminaliteto. Soseska se zdi primerna za ukrepanje proti problemom, ki povzročajo strah, hkrati pa ponuja priložnosti, da pokažemo in sporočimo, da strah na območju ni potreben. Duyvendak (2004) navaja dva pomembnejša razloga za osredotočenje na sosesko v povezavi z izboljšanjem občutka varnosti oz. zmanjševanja strahu pred kriminaliteto. Ljudi preteklost ali tradicija ne vežeta več na neki prostor, zato si bolj resno in bolj skrbno izberejo prostor, kjer živijo in delajo. Lokalne vezi postanejo pomembnejše, ker so druge vezi z družbo izginile. Drugič, lokalno okolje se zdi najbolj očitni prostor za zmanjševanje raznih vrst družbenih problemov, kot sta kriminaliteta in ogroženost.

Po Duyvendaku (2004) obstajata dve možnosti reševanja strahu pred kriminaliteto v soseskah. Prva dojema sosesko kot gojitvena tla za skupek kriminalnih elementov, kjer se problemi združujejo in rastejo. S tega vidika so soseske same vzrok kriminalnega obnašanja in občutka ogroženosti in zato so za zmanjšanje strahu pred kriminaliteto potrebne temeljite spremembe v soseski. Drugi vidik dojema sosesko kot privlačen, gostoljuben, zdrav in celo zdravilen prostor, ki omogoča, da si opomorejo vsi, ki so socialno šibki ali izključeni iz družbe. V tem primeru lahko soseska pripomore k rešitvi varnostnih problemov. Ta dva vidika vsebujeta idejo Xuja et al. (2005), da je »dezorganiziranost« soseske osrednji vzrok problemov družbene varnosti. Sklepa, do katerega so prišli

Duyvendak (2004) in Xu et al. (2005), sta različna. Duyvendak (2004) zaključuje, da bo povečanje kolektivne učinkovitosti (tj. krepitev socialnih mrež, socialne kohezije in skupnih pričakovanj v socialnih mrežah) rešilo veliko problemov, medtem ko Xu et al. (2005) zaključujejo, da ima kolektivna učinkovitost manj pomembno vlogo pri nadzoru nemira, kriminalitete in strahu, kot ga pa ima policijsko delo v skupnosti. Čeprav je vloga kolektivne učinkovitosti manjša v teoriji Xuja et al. (2005), to ne pomeni, da ni pomembna. Policijsko delo v skupnosti temelji na ideji sodelovanja skupnosti. Krepitev dobrih odnosov med prebivalci soseske lahko izboljša sodelovanje s policijo in hkrati izboljša neformalni družbeni nadzor.

Različne študije strahu pred kriminaliteto kažejo, da so višje ravni blaginje, predvsem zdravja in kakovosti življenja, povezane z manjšim strahom pred kriminaliteto. Skrb za osnovne potrebe ljudi in za kakovost življenja (zlasti za zdravje) je tesno povezana z vsemi vrstami strahu – vključno s strahom pred kriminaliteto.

Policijsko delo v skupnosti je trenutno eden izmed osrednjih konceptov pri (policijskem) preprečevanju kriminalitete in zmanjševanju strahu pred njo. Namen tradicionalnega policijskega dela je boj proti kriminaliteti, medtem ko je cilj policijskega dela v skupnosti izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev. Pri tradicionalnem policijskem delu se rezultati merijo s statistiko, pri policijskem delu v skupnosti pa z zadovoljstvom s policijo, s strahom pred kriminaliteto med prebivalci in kakovostjo življenja v skupnostih. Prebivalce najbolj skrbijo situacije, s katerimi se soočajo dnevno: kršitve javnega reda in miru, vznemirljive okoliščine, nered, hrup ipd., s katerimi se ukvarja policija, ki deluje v skupnosti, in manj tradicionalno represivno policijsko delo. Razlika med obema pristopoma je, da je klasično policijsko delo preiskovanje in obvladovanje kriminalitete, policijsko delo v skupnosti pa se odziva na kršitve javnega reda in miru ter skrbi za kakovost življenja prebivalcev. Tradicionalno policijsko delo je usmerjeno predvsem v preiskovanje kaznivih dejanj. To pomeni, da se ne ukvarja s problemi skupnosti; tako se težave nadaljujejo ali pa celo stopnjujejo. Vedno bolj velja prepričanje, da je zmanjševanje strahu pred kriminaliteto naloga policije, ki je pristojna za policijsko delo v skupnosti (Salmi et al., 2004; Winkel, 1986). To je preventivno delo za izboljšanje stanja ali ponovno vzpostavitev reda v soseski. Ker t. i. socialni in fizični nered vzbujata več strahu kot kriminaliteta sama, je ta naloga pri zmanjševanju strahu pred kriminaliteto zelo pomembna.

Policijsko delo v skupnosti ne more v celoti dohajati zahtev javnosti in je rešitev samo za nekatere probleme, ki se nanašajo na strah pred kriminaliteto (vidnost in dostopnost policije) in na zmanjševanje kriminalitete v življenjskih okoljih. Policije v večini evropskih držav še nimajo posebnih strategij za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto (Salmi et al., 2004). Tudi dejavnosti EUCPN v letu 2018 so usmerjene v iskanje rešitev na področju policijskega dela v skupnosti in »upravljanje strahu pred kriminaliteto«, saj so razprave o tem različne – od tega, da prisotnost policije vodi v več varnosti, do tega, da imajo ljudje občutek, da prisotnost policije pomeni več problemov v njihovih skupnostih. Salmi et al. (2004) je prišel do zaključka, da peš patrolje zmanjšujejo strah pred kriminaliteto, vendar so drage in se počasi odzivajo na nujne situacije v urbanih okoljih. Policisti, ki so pretežno opravljali patroljiranje z vozili in preiskovali kazniva dejanja, so izrazili negativno stališče do policijskega dela v skupnosti, saj so bili prepričani, da je policijsko delo v skupnosti bolj podobno socialnemu delu kot pravemu policijskemu delu. Policistom, ki so izvajali policijsko delo v skupnosti, so očitali, da so morali (drugi policisti) namesto njih opravljati intervencije in se hitro odzivati na varnostne pojave, medtem ko so policisti, ki so izvajali policijsko delo v skupnosti, pretežno »klepetali s prebivalci«. Policijsko delo v skupnosti se dopolnjuje z idejo o različnem pojmovanju kriminalitete. Upošteva, da imajo ljudje različne potrebe, in hkrati ustvarja situacije, kjer se večini teh potreb ustreže. Policisti verjamejo tudi, da so varnostni problemi ljudi v soseskah majhni v primerjavi s tem, kar se dogaja v celotnem mestu in da ljudje doživljajo probleme v svojih skupnostih za večje, kot dejansko so, zato jih v primerjavi z drugimi okolji opisujejo predimenzionirano. To je razumljivo, saj je posameznikov problem v tistem trenutku zanj največji problem. Policijsko delo v skupnosti je pomembno tudi zaradi strahu pred kriminaliteto med starostniki. Starejši ljudje so pogosteje doma, zato je vidnost in dostopnost policistov v njihovi soseski pomembna. Zaradi njih se počutijo bolj varne ali pa jih je manj strah zapustiti dom. Policijsko delo v skupnosti pogosto ni ustrezen odziv na strah žensk pred kriminaliteto. Ženske se bolj bojijo hudih kaznivih dejanj (npr. posilstva), medtem ko je za policista, ki opravlja delo v skupnosti, pogosto značilno, da rešuje majhne probleme in da ni nujno, da jih bo ubranil pred posiljevalcem. Zato je za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto, ki ga občutijo ženske, potreben drugačen pristop. Danes novi način spopadanja z dejansko stopnjo kriminalitete in s strahom pred njo vključuje več odgovornosti javnosti, zahteva pa tudi partnerstvo med policijo, javnostjo in drugimi strokovnjaki. Strokovnjaki z različnih področij se zavedajo, da strah pred kriminaliteto povzročajo ne le stopnja kriminalitete, ampak tudi socialni problemi na lokalni in

nacionalni ravni. Ta novi pristop ponuja več možnosti za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto, ker je multidisciplinaren: reševanje sociodemografskih problemov (npr. soseske z veliko priseljenci, s slabimi bivalnimi pogoji, vandalizem, nizek socialni in družbeni standard) in socialnopsiholoških problemov (npr. strah pred kriminaliteto, vezanost na socialne mreže, druženje z ljudmi v soseski, ocena lastne privlačnosti za storilce kaznivih dejanj, samoatribucije in različne atribucije ipd.).

8 Razprava

Strah pred kriminaliteto je pomemben dejavnik, ki vpliva na kakovost življenja. Nanj ne vpliva samo policija, temveč tudi politika in mediji. Policija je le del verige pri zmanjševanju (ali večanju) strahu pred kriminaliteto, ki ga pogosto povzročijo mediji in politika. Strah pred kriminaliteto je pomemben element kaznovalnega populizma, in sicer zato, ker politiki ta strah izrabljajo. Politiki zatrjujejo, da je njihov cilj varovati državljane pred viktimizacijo (Salmi et al., 2004), vendar je dokaj pogosto njihov skriti cilj politična korist. V situaciji, kjer mediji in politiki povečujejo strah in kjer ljudje niso zadovoljni z delom policije, lahko prebivalstvo prevzame nadzor nad lastno varnostjo. V skrajnem primeru pa to vodi v vigilantizem, ki kaže, da formalno družbeno nadzorstvo ne deluje.

Čeprav je policija le člen v varnostni verigi, je odgovorna in ima tudi možnosti za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto. Izobraževanje in poklicne možnosti za ženske v vrstah policije so velikega pomena za prihodnost. Ti ukrepi lahko močno vplivajo na organiziranost policije in tudi na njen način delovanja. Seznanjanje novih policistov s pomembnostjo upoštevanja občutkov ogroženosti pri ljudeh in več žensk v vrstah policije lahko pripomore k ravnotežju med prijaznostjo, razumevanjem položajev, v katerih se znajdejo različni ljudje, in učinkovitostjo. Lahko celo izboljša kakovost življenja žensk, zlasti v tistih državah, kjer ženske in moški niso enakopravni in kjer nasilje v družini velja za nekaj običajnega. Seveda pa rešitve za kazniva dejanja, storjena v družini, vključujejo ozaveščenost celotne družbe.

Van der Wurffove (1992) in druge raziskave o strahu pred kriminaliteto (Farrall et al., 1997, 2000) kažejo, da je ta strah delno povezan z značilnostmi sosesk in s splošnim družbenim vzdušjem (demografske, socialne, ekonomske in politične posebnosti). Raziskave v Sloveniji in BiH kažejo na to, da drugi vidiki, npr. povojni problemi, kot so brezposelnost, travme in raven kriminalitete, vplivajo

na strah pred kriminaliteto (Meško et al., 2006). V BiH je strah pred kriminaliteto v močni zvezi z družbeno dezorganizacijo, medtem ko je v Sloveniji bolj povezan z neoliberalističnim družbenim vzdušjem – tekmovalnostjo, egoizmom, pojmovanjem tujcev kot vira nevarnosti ipd. Sosedski pristopi, predvsem pa ustvarjanje socialnega kapitala (npr. podporne socialne mreže) so obetajoči. Podoba kriminalitete, kot jo prikazujejo mediji (»vsakomur se lahko zgodi«, neobvladljivost situacij, negotovost), je mednarodni in nacionalni problem, ki se ga ne more rešiti samo na lokalni ravni. Na eni strani so neodvisni mediji pomemben steber demokratične družbe, predvsem razvoj rumenega tiska in (zelo pristranskega) medijskega prikazovanja kriminalitete vodi v ustvarjanje strahu pred kriminaliteto – možni odzivi na veliko količino informacij o kriminaliteti vodijo v preobčutljivost ali apatijo. Podobe o kriminaliteti in storilcih kaznivih dejanj v medijih lahko vodijo do legitimizacije ostrejših politik za zmanjševanje kriminalitete (npr. policijska dejavnost, ki temelji na nični toleranci).

Pri »zmanjševanju« občutkov ogroženosti oz. strahu pred kriminaliteto se je treba zavedati, da je strah pred kriminaliteto človeški odziv oz. da je strah človeško čustvo, ki ljudi naredi bolj čuječe v negotovih situacijah. Seveda pa je vprašanje, kdaj in v katerih situacijah so smiselne intervencije za zmanjšanje strahu pred kriminaliteto. To je predvsem tedaj, ko strah vodi v moralno paniko in prihaja do kaznovalnega populizma, ki temelji na namišljenih (ali pretirano populistično predstavljenih) nevarnih posameznikov in skupinah, ki jih ni mogoče več obvladati. Ambicija, da bo policija »upravljala« strah pred kriminaliteto, je še en prenos odgovornosti na policijo na področju, kjer lahko sama zelo malo naredi, če nima podpore drugih državnih in lokalnih institucij, medijev ter ljudi v skupnosti. Kljub temu pa lahko policija s prisotnostjo v soseskah in ustreznim odzivanjem poskrbi za prepričanje ljudi, da se odziva na kršitve zakonov, kar je pomemben del zagotavljanja varnosti prebivalcev (angl. *reassurance*) in vpliva na zaupanje v policijo in pojmovanje legitimnosti policijske dejavnosti pri prebivalcih.

Pečar in Skalar (1973) sta poudarjala pomen policijske preventivne dejavnosti v skupnosti in humanega dela policistov (tedaj miličnikov) pri izvajanju formalnega družbenega nadzorstva z vsemi skupinami ljudi, s katerimi prihajajo pri svojem delu v stik policisti, predvsem pa pri delu z ranljivimi in marginalnimi družbenimi skupinami. Pozabila nista niti na to, da so tudi dobri odnosi med sodelavci predpogoj za kakovostno delo s strankami policije. Policisti, ki zagotavljajo varnost na profesionalen način, ne zmanjšujejo le strahu ljudi pred kriminaliteto,

temveč tudi pred policijo in so prepričani, da ta dela v interesu ljudi (ne le vladajočih elit), kot ugotavlja tudi Greene (2015), ki razpravlja o dimenzijah policijskega dela v demokratični družbi – med zaznavanjem policije kot »okupacijske sile« na določenih območjih, kjer živijo »problematični ljudje«, do legitimizacije policijske dejavnosti pri zagotavljanju varnosti vseh državljanov, pri čemer opozarja tudi na problem policijskega dela v skupnosti kot oblike legitimiziranja še bolj represivnega dela policije. Poudarja tudi, da se morajo skupnosti in policija bolj usmeriti v ugotavljanje tega, kaj dejansko škodi ljudem in skupnostim, kot pa na poudarjanje tveganj za ljudi in splošno »strašenje s temi tveganji« na eni strani, na drugi strani pa manipulacijo s strahom pred kriminaliteto, ki ga proizvajajo predvsem mediji (pri tistih, ki nimajo neposrednih izkušenj s kriminaliteto) in čim boljšo skrbjo za oškodovance kaznivih dejanj, torej tistih, ki so bili dejansko viktimizirani. Furedi (2006) poudarja, da živimo v času, ko je vladanje s strahom sestavni del sodobnih družb. Meni, da se je treba bolj bati ustvarjalcev (predvsem umetno ustvarjenih) strahov, ki so del potrošniške družbe. Če njegovo razpravo postavimo v polje policijskega dela in zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih, ugotavljamo, da policije prevzemajo še eno dodatno vlogo – upravljanje strahu pred kriminaliteto, ki ima lahko negotove izide, predvsem če gre za prizadevanja za ustvarjanje »občutka varnosti« oz. zmanjševanje strahu pred kriminaliteto, kar je nekako v nasprotju s prevladujočo kulturo strahu na večini drugih področij družbenega življenja.

Študije o strahu pred kriminaliteto so bile značilne za obdobje od 1980 do 2010. V zadnjih letih je teh študij bistveno manj. Študija, ki obravnava uspešnost policijskega dela v skupnosti in občutkov varnosti/strahu pred kriminaliteto oz. viktimizacijo v Sloveniji, so opravili Lobnikar, Prislan in Modic (2016). Ugotavljajo, da ugotovitve glede tega, kdo se glede na demografske značilnosti počuti bolj ogrožen oz. da zaznavajo več možnosti za viktimizacijo, potrjujejo predhodne ugotovitve glede žensk, medtem ko ugotavljajo, da je strah pred kriminaliteto bolj izražen pri mladih kot pri starejših prebivalcih. Nasprotno si in nekonsistentne ugotovitve narekujejo potrebo po nadaljnem raziskovanju povezanosti med občutki varnosti, policijskim delom v skupnosti in načini zagotavljanja varnosti v lokalnih okoljih v daljšem časovnem obdobju z uporabo kvantitativnih in kvalitativnih raziskovalnih metod.

Literatura

- Atkins, S., Husain, S. in Storey, A. (1991). *The influence of street lighting on crime and fear of crime* (Crime prevention unit paper, 28). London: Home Office.
- Bayley, D. (1994). *Police for the future*. New York: Oxford University Press.
- Bennett, T. (1990). Tackling fear of crime. *Home Office Research Bulletin*, (28), 14–19.
- Boomkens, R. (2004). Towards the capsular city? Public safety and public fears. V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 17–26). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- Covington, J. in Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighbourhoods: implications of between and within neighborhood sources for current model. *Sociological Quarterly*, 32(2), 231–250.
- Crawford, A. (2004). The governance of urban safety and the politics of insecurity. V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 65–85). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- Chambers, G. in Tombs, J. (1984). *The British crime survey Scotland*. Scottish Office Central Research Unit.
- Duyvendak, J. W. (2004). Neighbourhoods, cohesion and social safety V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 27–35). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- European Communities. (2004). *A review of scientifically evaluated good practices for reducing feelings of insecurity or fear of crime in the EU member states*. Pridobljeno na http://www.eucpn.org/pubdocs/review_reducing_feelings_insecurities_fear_crime_en.pdf
- EUCPN (2018). The european crime prevention award (ECPA) and best practice conference (BPC). Pridobljeno na: <https://eucpn.org/events/european-crime-prevention-award-ecpa-and-best-practice-conference-bpc>
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton J. in Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the 'fear of crime': Findings from a major methodological study. *British Journal of Criminology*, 37(4), 658–679.
- Farrall, S., Ditton, J., Bannister, J. in Gilchrist, E. (2000). Social psychology and the fear of crime: re-examining a speculative model. *British Journal of criminology*, 40(3), 399–413.
- Ferraro, K. F. (1996). Women's fear of victimization: Shadow of sexual assault? *Social Forces*, 75(2), 667–690.
- Furedi, F. (2006). *Culture of fear revisited*. London: Bloomsbury.
- Garland, D. (2000). The culture of high crime societies: Some preconditions of recent 'law and order' policies. *British Journal of Criminology*, 40(3), 347–375.
- Gilchrist, E., Bannister, J., Ditton, J. in Farrall, S. (1998). Women and the »fear of crime«. *British Journal of Criminology*, 38(2), 283–298.
- Greene, R. J. (2015). *Measuring and understanding what the police do*. Predavanje na CEPOL konferenci. Lizbona, 8. oktober 2015.
- Hale, C. (1992). *Fear of crime: A review of the literature*. Canterbury: University of Kent.
- Haynie, D. (1998). The gender gap in fear of crime, 1973–1994: A methodological approach. *Criminal Justice Review*, 23(1), 29–50.
- Hope, T. (1995). Community crime prevention. V M. Tonry in D. Farrington (ur.), *Building a safer society* (str. 21–89). Chicago: The University of Chicago Press.
- Hope, T. in Hough, M. (1988). *Area and crime and incivility: A profile from the British crime survey*. London: Home Office Research Study.

- Kelling, G. L. in Wilson, J. Q. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly*, 249(3), 29–38.
- Kury, H., Woessner, G., Lichtblau, A. in Neumaier, A. (2004). Fear of crime as background of penal policy. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe – Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 126–133). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Lasthuizen, K., van Eeuwijk, B.A.P. in Huberts, L. W. J. C. (2005). How policing can reduce feelings of insecurity: Results from survey research in the Netherlands. *Police Practice & Research*, 6(4), 375–390.
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world – A fundamental delusion*. New York, London: Plenum Press.
- Lobnikar, B., Prislán, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
- McConville, M. and Shepherd, D. (1992). *Watching police, watching communities*. London; New York: Routledge.
- McGarrell, E., Giacomazzi, A. in Thurman, Q. C. (1997). Neighbourhood disorder, integration and the fear of crime. *Justice Quarterly*, 14(3), 479–500.
- Meško, G. (2000). *Strah pred kriminaliteto, policijsko preventivno delo in javno mnenje o policiji: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G. (2001) V skupnost usmerjeno policijsko delo – izziv za slovensko policijo. *Teorija in praksa*, 38(2), 272–289.
- Meško, G., Cegnar, K., Cerar, I., Gavez, T. in Ulčar, M. (2007). *Attitudes towards punishment in Slovenia*. Dublin: University College of Dublin.
- Meško, G., Šifrer, J. in Vošnjak, L. (2012) Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih. *Varstvoslovje*, 14(3), 259–276.
- Meško, G., Fallshore, M., Muratbegović, E. in Fields, C. B. (2008). Fear of crime in two post-socialist capital cities – Ljubljana, Slovenia and Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. *Journal of Criminal Justice*, 36(6), 546–553.
- Meško, G., Petrovec, D., Muratbegović, E., Areh, I. in Rep, M. (2006). Strah pred kriminaliteto v Sloveniji in Bosni in Hercegovini: izidi primerjalne študije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(1), 3–14.
- Michau, L. (2005). *Good practices in designing a community-based approach to prevent domestic violence*. Pridobljeno na <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/michau.community.pdf>
- Miller, L. in Hess, K. M. (2002). *The police in the community: Strategies for the 21st century*. Belmont: Wadsworth.
- Newman, O. in Franck, K. A. (1980). *Factors influencing crime and instability in urban housing developments*. Washington: National Institute of Justice.
- Oh, J.-H. (2003). Assessing the social bonds of elderly neighbors: The roles of length of residence, crime victimization, and perceived risk. *Sociological Inquiry*, 73(4), 490–510.
- Pain, H. R. (1997). Social geographies of women's fear of crime. *Transaction of the Institute of British Geographers*, 22(2), 231–244.
- Pečar, J. in Skalar, V. (1973). *Milicionarski odnosi sa javnošću*. Beograd: Savezni sekretariat za unutrašnje poslove.
- Plan It Safe. (2014). *Community safety and women's fear of crime*. Pridobljeno na http://www.lawlink.nsw.gov.au/swp/swp.nsf/pages/swp_2

- Price, B. R. (1996). Female police officers in The United States. V M. Pagon (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Comparing firsthand knowledge with experience from the west* (str. 635–640). Ljubljana: College of Police and Security Studies.
- Roberts, J. V., Stalans, L. J., Indermaur, D. in Hough, M. (2003). *Penal populism and public opinion: Lessons from five countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Romer, D., Jamieson, K. H. in Aday, S. (2003). *Television news and the cultivation of fear of crime*. Oxford: Oxford University Press.
- Salmi, S., Gronroos, M. in Keskinen, E. (2004). The role of police visibility in fear of crime in Finland. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 27(4), 573–590.
- Sherwood, W. J., Singh, B. K. in Singh, B. B. (1994). Urban youth, fear of crime, and resulting defensive actions. *Adolescence*, 29(114), 223–330.
- Stanko, E. (1995). Women, crime, and fear. V W. Skogan (ur.), *Reactions to crime and violence* (Annals of the American Academy of Political and Social Science, 39) (str. 46–58). Beverly Hills: Sage Publications.
- Taylor, R. B. in Harrell A. V. (1996). *Physical environment and crime*. Washington: National Justice Institute of Justice.
- Terpstra, J. (2004). Governing the police in the local governance of crime and disorder. V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 87–105). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- Trojanowicz, R. C., Kappeler, V. E. in Gaines, L.K. (2002). Community policing: A contemporary perspective. Cincinnati: Anderson.
- Tweksbury, R. in Mustaine, E. E. (2003). College students' lifestyles and self-protective behaviors. *Criminal Justice and Behavior*, 30(3), 302–327.
- Van den Broeck, T. (2004). »Words like daggers«... A community's perspective on social safety policy in urban areas. V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 107–132). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- Van der Torre, E. J. (1993). *Police work: Police styles, community policing, professionalism*. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Van der Vijver, K. (1993). *De burger en de zjn van strafrecht*. Lelystad: Koninklijke Vermande BV.
- Van der Vijver, K. (2004). Public safety and the role of the police: Some theoretical considerations. V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 37–51). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- Van der Vijver, K. in Terpstra, J. (2004). Introduction. V K. Van der Vijver in J. Terpstra (ur.), *Urban safety: Problems, governance and strategies* (str. 1–14). Enschede: Institute for Social Safety Studies (IPIT).
- Van der Wurff, A. (1992). *Nature and backgrounds of fear of crime in residential surroundings*. Amsterdam: Dissertation University of Amsterdam.
- Van der Wurff, A., Van Staalduinen, L. in Stringer, P. (1989). Fear of crime in residential environments: Testing a social psychological model. *Journal of Social Psychology*, 129(2), 141–60.
- Warr, M. (1984). Fear of victimization: Why are women and the elderly more afraid? *Social Science Quarterly*, 65(3), 681–702.
- Winkel, F. W. (1986). *Probleemgeoriendeerd politieren in Hoorn: Bevindingen uit de bevolkingspeiling*. Amsterdam: Stichting Mens & Recht.

Xu, Y., Fiedler, M. L. in Flaming, K. H. (2005). Discovering the impact of community policing: The broken windows thesis, collective efficacy, and citizens' judgment. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42(2), 123–146.

Ni pomembno, kaj je res, ampak kar ljudje verjamejo, da je res – stabilnost javnega mnenja o virih ogrožanja

BERNARDA TOMINC IN ANDREJ SOTLAR

Povzetek Viri ogrožanja so najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na določanje ciljev, ki si jih država in lokalna skupnost zastavljata na področju varnosti, pri čemer je zaželeno, da v središče svojih varnostnih prizadevanj postavita potrebe posameznika. Lokalna skupnost je najbolj tesno povezana z zagotavljanjem varnosti posameznika, saj človek najprej opazi in občuti dogajanje v svojem življenjskem in delovnem okolju, to pa vpliva na kakovost njegovega življenja. Prispevek prikazuje relativno stabilnost javnega mnenja o najbolj in najmanj pomembnih virih ogrožanja skozi daljše obdobje merjenja. Rezultati longitudinalne raziskave Slovensko javno mnenje in raziskav, ki jih je opravila Fakulteta za varnostne vede v letih 2011 in 2017, namreč potrjujejo, da so za prebivalce Slovenije najbolj ogrožajoči dejavniki, ki se nanašajo na socialnoekonomske razmere in kakovost življenja, šele nato sledi kriminaliteta. Javno mnenje ključno vpliva na legitimnost varnostne politike, vendar ta ne more biti kredibilna, če njeni oblikovalci ne upoštevajo tudi strokovne javnosti ter dolgoročnih političnih dogovorov in usmeritev.

Ključne besede: • viri ogrožanja • javno mnenje • policisti • prebivalci • varnostna politika •

NASLOVA AVTORJEV: Bernarda Tominc, predavateljica, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si.
Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.3>

ISBN 978-961-286-220-6

Dostopno na: <http://press.um.si>.

It does not matter what is true, but what people believe is true – the stability of public opinion on sources of threats

BERNARDA TOMINC & ANDREJ SOTLAR

Abstract Sources of threats are the most important factors that determine security objectives set by the state and the local community. It is desirable that needs of the individual are placed in the centre of state and local security endeavours. The local community is most closely related to security provision of the individual, since one first perceives and feels the events in living and working surroundings, which also affects the quality of one's life. The paper presents the relative stable public opinion on the most and the least important sources of threats over a longer period of measurement. The results of longitudinal research Slovene Public Opinion Survey and surveys on security in local communities conducted by Faculty of Criminal Justice and Security in 2011 and 2017 confirm that from the standpoint of inhabitants of Slovenia, the most threatening factors are related to socio-economic conditions and quality of life, followed by crimes. Public opinion has an important impact on the legitimacy of security policy, which cannot be credible if security policy makers do not take into consideration also the professional public and long-term political agreements and guidelines.

Keywords: • sources of threats • public opinion • police officers • inhabitants • security policy •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Bernarda Tominc, Lecturer, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si. Andrej Sotlar, Ph.D., Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenia, e-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Henry Kissinger, politik, diplomat, strokovnjak za nacionalno varnost in Nobelov nagrajenec za mir, je nekoč dejal, da v mednarodnih odnosih ne šteje tisto, kar je resnično, ampak tisto, kar je dojeto kot resnično (Pilger, 2014). Verjamemo, da tudi, ko govorimo o zaznavanju groženj in posledičnem zagotavljanju varnosti v lokalni skupnosti, ni bistveno drugače, zato smo njegovo parafrazirano misel upali zapisati tudi v naslov prispevka.

Danes je varnost treba obravnavati širše kot kdaj koli poprej, tudi z vidika družbenega blagostanja in razvoja, kar pa ni lahka naloga, saj je varnost širok koncept, opredelitev varnosti pa izjemno kompleksna naloga. Varnost ni pojem, okrog katerega bi postavljali ostre meje (Williams, 2012), po drugi strani pa je to koncept, ki se ga konstantno spreminja in dopolnjuje (Smith, 2002). To ne pomeni samo, da je težko doseči soglasje o definiciji/pomenu določenega koncepta (Williams, 2012), ampak da obstajajo nekateri pojmi v družboslovni teoriji, ki so konstantni predmet prerekanj, saj neka nevtralna definicija ni možna (Smith, 2002). Ko govorimo o varnosti posameznika, moramo upoštevati tudi sociološko perspektivo, ki jo lahko pojasnimo s t. i. Thomasovim teoremom. Ta predpostavlja, da ko ljudje opredelijo situacije kot resnične, so resnične v njihovih posledicah¹ (Merton, 1995; Scott in Marshall, 2009). Na področju varnostnih pojavov in izzivov lahko takšnih primerov najdemo veliko. Nedavne množične migracije so pokazale tudi tovrstno obnašanje ljudi. Kljub temu, da večina Slovencev ni bila v stiku z migranti in begunci, je na podlagi medijskih poročanj, družabnih omrežij, nekaterih (diskriminatornih) izjav politikov ipd. med ljudmi zavel strah, da so migranti in begunci po definiciji slabi ljudje in da nam želijo storiti nekaj slabega (terorizem, posilstva, kriminaliteta). Dejstvo, ki se ga pogosto premalo zavedamo, pa je, da lahko pripisovanje določene lastnosti subjektu, le tega vodi v takšno vedenje (npr. mladostnik, ki je na izgled nekoliko drugačen od povprečja, se ga oceni kot delinkventnega, se od njega distancira, kar ga potem dejansko potisne v delinkventna dejanja). Po Mertonu (1948) je to samoizpolnjujoča prerokba.

¹ Trditev, ki je pozneje postala družboslovni teorem, »If men define situations as real, they are real in their consequences«, je prvič objavljena leta 1928 v knjigi *The Child in America* avtorjev Williama Isaaca Thomasa in Dorothy Thomas.

Oblikovalci politik morajo upoštevati mnenja javnosti in preko tega poskušati razumeti, zakaj in kako družba, lokalna skupnost in posamezniki reagirajo v določenih situacijah. Kot odločevalci ne smejo preslišati izraženih potreb družbe, družbenih skupin in posameznikov, tako tudi s svojo razpravo in odločitvami ne smejo ustvarjati moralne panike. Bojazen je realna in se manifestira skozi t. i. sekuritizacijo, proces, v katerem politični voditelji, vlade, skupine pritiska in drugi zainteresirani določeno zadevo vzamejo iz konteksta in le to definirajo kot varnostni problem oziroma razglasijo dejansko ogroženost in tako legalizirajo ukrepe, ki jih želijo izvesti ali uresničiti. Sekuritizacija groženj je odvisna tudi od pripravljenosti ciljnih subjektov za sprejemanje tovrstnih opredelitev političnih in drugih elit, saj se grožnja ne šteje kot direktna posledica grožnje same, ampak kot rezultat (politične) interpretacije te grožnje (Buzan, Wæver in Wilde, 1998). Torej v bistvu ne gre za realnost neke grožnje, ampak za proces, v katerem pride do konstrukcije skupnega razumevanja pojava, ki ga je treba označiti kot grožnjo (Wæver, 2004). K sreči se oblikovalci varnostne politike ne zatekajo samo k javnemu mnenju in tudi vedno ne instrumentalizirajo procesa odločanja za prenapenjanje svojih, ozkih političnih ali celo ideoloških interesov, ampak so zavezani (če so pametni) tudi k ocenam strokovne javnosti, dolgoročnim političnim dogovorom in usmeritvam na področju zagotavljanja varnosti in tudi tujim izkušnjam.

V prispevku proučujemo, kakšno je javno mnenje o virih ogrožanja v Sloveniji skozi obdobje dobrih dveh desetletij. Pri tem smo uporabili rezultate raziskav Slovensko javno mnenje (SJM), rezultate raziskave, ki jo je leta 2011 opravila Fakulteta za varnostne vede (Tominc in Sotlar, 2012), in rezultate njej podobne študije iz leta 2017 (Tominc in Sotlar, 2017). Pri tem nas ne zanima samo zaznavanje groženj med slovenskim prebivalstvom, ampak tudi značilnosti in trendi javnega mnenja ter proces oblikovanja ustrezne varnostne politike, ki jo država vzpostavlja prav zaradi groženj.

2 Javno mnenje o virih ogrožanja

2.1 Nekatere značilnosti javnega mnenja o varnostnih temah

Malešič in Vegič (2007; 2009) sta na podlagi razprav o racionalnosti (odzivnosti), doslednosti, stanovitnosti in zanesljivosti javnega mnenja preverjala te značilnosti tudi za javnomnensjske trende o ključnih varnostno političnih temah po letu 1990 na skupinah spremenljivk, vezanih na občutke ogroženosti in zagotavljanje

varnosti v Sloveniji (podpora članstvu v Natu, vloga vojaške organizacije pri zagotavljanju varnosti, prehod iz obvezniške na poklicno vojsko in zaupanje vojaški organizaciji ipd.).

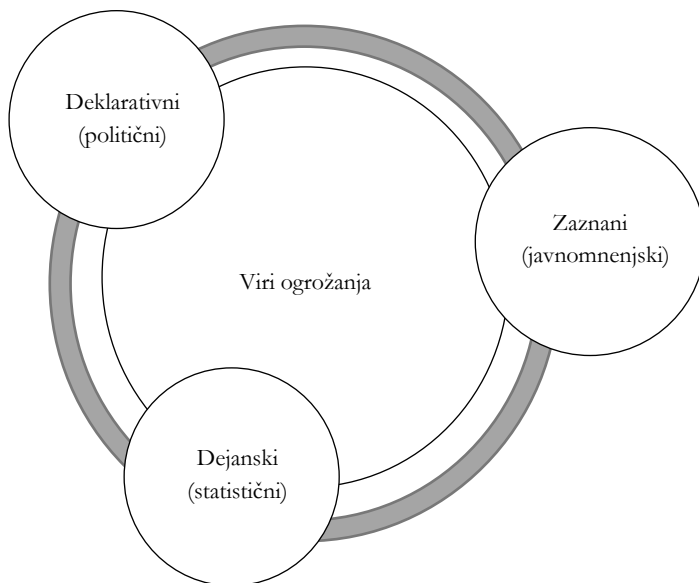
Pri analizi sta izhajala iz ugotovitev raziskovalcev javnega mnenja na varnostnem področju, in sicer Jamesa Burka, Benjamina Paga, Roberta Shapira in Jana Hartla. Ameriški raziskovalec javnega mnenja Burk (1994) je dokazoval, da dolgoročni trendi v ameriškem javnem mnenju o varnostnih vprašanjih kažejo, da je javno mnenje visoko organizirano, da se racionalno odziva na dostopne informacije ter da dolgoročno teži k stanovitnosti. Če se spreminja, je to običajno razumen odgovor na spremenjene okoliščine in nove informacije (Malešič in Vegič, 2007). V razpravi se dotakneta tudi intenzivnosti javnega mnenja. Kot povzemata, gre za to, ali so ljudje o določenih varnostnih zadevah trdno prepričani in so pripravljeni sprejeti določene ukrepe npr. glede terorizma (visoko intenzivno javno mnenje), ali pa gre zgolj za mlačen odnos brez določenih motivov v ozadju (nizko intenzivno javno mnenje) (Hartl v Malešič in Vegič, 2007). Ko gre za zapletena strokovna vprašanja glede varnosti, javnost o določenih vprašanjih nima ravno izoblikovanega mnenja, se pa anketiranci čutijo dolžne vsebinsko odgovoriti na vprašanja (Page in Shapiro, 1983; Malešič in Vegič, 2007).

Ugotovila sta, da lahko odzivanje slovenskega javnega mnenja na ključne varnostne teme označimo kot racionalno, saj so varnostne preference javnosti realne in imajo pomen, spremembe v odnosu do določenih varnostnih vprašanj pa so prej ali slej reakcija javnosti na spremenjene okoliščine in informacije, ki jih prejema iz množičnih medijev, kar kaže na dokajšno stanovitnost. V tem smislu je javno mnenje lahko opora v procesu reševanja ključnih varnostnih vprašanj, s katerimi se sooča politična elita. Slovensko javno mnenje kaže tudi na doslednost, vsebuje smiselne vzorce in ni notranje protislovno. Namreč slovenska javnost ključne projekte države na področju varnosti podpira, vendar pa vedno ne sledi mnenju političnih elit. Slovenska javnost kljub svoji vrednotni usmerjenosti, ki kaže zavzemanje za mir in podporo mirovnim gibanjem, kljub zaznavanju nevojaškega ogrožanja varnosti in precejšnji socialnoekonomski določenosti podpira, kljub nekolikšni stopnji neskladja s splošno vrednotno usmerjenostjo, ključne projekte slovenskih oblasti na varnostnem, obrambnem in vojaškem področju. Lahko bi rekli, da gre za pragmatičen odnos do konkretnih vprašanj v danem vrednotnem kontekstu (Malešič in Vegič, 2007; 2009).

Nekatera varnostna vprašanja slovenska javnost obravnava zelo intenzivno (npr. članstvo v Natu), pri drugih pa kljub visokim odstotkom, namenjenih določenim spremenljivkam, intenzivnosti ni mogoče potrditi (npr. visok ugled vojske in zaupanje vanjo v družbi v nasprotju težavam pri novačenju kadra za Slovensko vojsko). Majhen odstotek odgovorov 'ne vem' tudi pri zahtevnih vprašanjih spet posredno kaže na visoko intenzivnost mnenja (Malešič in Vegič, 2007).

2.2 Ugotovitve ključnih raziskav javnega mnenja o virih ogrožanja v Sloveniji

Analizirati in realno ocenjevati virov ogrožanja ni tako enostavno, saj imamo opraviti vsaj s tremi ravnmi, opredeljenimi na podlagi pojavnosti oziroma zaznavnosti (slika 1). Tako lahko govorimo o t. i. deklarativnih, za katere velja, da so običajno zapisani v strateških dokumentih s področja varnosti in jih je sprejela politična elita na osnovi podlag strokovne javnosti. Druga dimenzija so zaznani viri ogrožanja, ki se ugotavljajo na podlagi javnomnenjskih in drugih raziskav, se pravi, da gre za vire ogrožanja, ki so prepoznani med prebivalci, pa najsi bodo dejanski ali ustvarjeni. Tretja kategorija pa so dejanski viri ogrožanja, saj je dejansko prišlo do njih in so statistično dokumentirani (Tominc in Sotlar, 2012). Za potrebe poglavja se osredotočamo le na javnomnenjske raziskave.

Slika 1: Struktura virov ogrožanja glede na zaznavnost (Tominc in Sotlar, 2012).

Kontinuirano in sistematično družboslovno opazovanje in proučevanje javnega mnenja o varnostnih, obrambnih in vojaških vprašanjih se v Sloveniji izvajata v okviru raziskovalnega programa Slovensko javno mnenje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, in sicer pod znanstvenim okriljem Obramboslovnega raziskovalnega centra (ORC). Za začetek preučevanja javnega mnenja o varnostnih zadevah v Sloveniji lahko opredelimo raziskovalni projekt Pripravljenost družbenopolitičnega sistema za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito iz leta 1982. Prvo javnomnenjsko raziskavo o nacionalni varnosti Slovenije je ORC izvedel leta 1990 (Toš et al., 1990). Metodološko in vsebinsko izpopolnjeno raziskavo so ponovili leta 1994 (Toš et al., 1994). Naslednjih 10 let je bilo proučevanje virov ogrožanja vključeno v raziskave javnega mnenja vsake 2 leti, in sicer leta 1999 (Toš et al., 1999) in leta 2001 (Toš et al., 2001). Leta 2003 (Toš et al., 2003) je bila izvedena javnomnenjska raziskava, ki se nanaša na nacionalno in mednarodno varnost in je bila ponovljena v letih 2005 (Jelušič et al., 2005), 2007 (Malešič et al., 2007), 2009 (Malešič et al., 2009) in 2012 (Hafner Fink et al., 2012). Tudi leta 2015 so bila izmerjena stališča o varnosti (Hafner Fink in Malešič, 2015), vendar z nekoliko drugačnimi spremenljivkami.

Na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru sta bili v zadnjem desetletju opravljeni dve večji empirični raziskavi, ki sta se v enem delu nanašali tudi na proučevanje stališč prebivalcev o dejavnih ogrožanja varnosti. Prvi nabor virov ogrožanja oziroma ogrožajočih pojavov (ki so v dobršni meri primerljivi tudi z dejavniki, ki so vključeni v SJM), o katerih smo spraševali respondente, smo pripravili leta 2011, ko smo v okviru Ciljnega raziskovalnega programa »Konkurenčnost Slovenije 2006–2013« izvedli raziskovalni projekt z naslovom Občutek ogroženosti in zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih. S proučevanjem virov ogrožanja pa smo nadaljevali tudi leta 2017 v okviru raziskave programske skupine FVV UM »Varnost v lokalnih skupnostih« (2015–2018), ki je vsebovala tudi večino vprašanj iz prve raziskave. Rezultati teh raziskav so podlaga za analizo v nadaljevanju.

2.2.1 Rezultati raziskav Slovensko javno mnenje

Ugotovitve raziskav SJM kažejo, da se velika večina vprašanih prebivalcev Slovenije na splošno počuti zelo varno, kar je razvidno iz tabele 1.

Tabela 1: Občutek varnosti/ogroženosti med prebivalci Slovenije

Se počutite varno ali ogroženo? (v %)	2001	2003	2005	2007	2009	2012	2015
Varno	71,9	81,9	81,8	78,4	72,0	68,0	78,8
Ogroženo	10,9	13,8	9,4	10,4	17,2	22,3	14,0
Ne vem, ne morem odgovoriti, brez odgovora	17,2	4,3	8,8	11,2	10,8	9,7	7,2

Viri: Toš et al., 2001; Toš et al., 2003; Jelusič et al., 2005; Malešič et al., 2007; Malešič et al., 2009; Hafner-Fink et al., 2012; Hafner Fink in Malešič, 2015

Po letu 2005 sicer zaznamo nihaj v zaznavanju varnosti navzdol, razloge pa lahko iščemo v slabšanju gospodarskega položaja in s tem povezanimi socialnimi razmerami v Sloveniji. Največje nihanje zaznamo v letu 2012, ko je dobra petina vprašanih (22,3 %) odgovorila, da se v danem družbenem in političnem položaju na splošno počutijo ogroženo, hkrati pa je kot najbolj ogrožajoč dejavnik ocenjena brezposelnost (tabela 2). Po drugi strani se iz leta v leto manjša delež prebivalcev, ki ne vedo ali ne morejo odgovoriti, ali se počutijo varno ali ogroženo.

Tabela 2: Dejavniki ogrožanja varnosti Slovenije (N = 1.000)

Grožnje/leto	1994	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2012
Brezposelnost	-*	3,35	3,14	3,26	3,24	2,97	3,46	3,73
Kriminal	3,14	3,46	3,28	3,28	3,2	3,2	3,18	3,52
Mamila, narkotiki	2,95	3,45	3,41	3,28	3,21	3,17	3,12	2,95
Prometne nesreče	-*	3,21	3,24	3,16	3,12	3,34	3,22	2,88
Revščina	-*	3,13	3,05	3,08	3,05	2,99	3,25	3,51
Uničevanje okolja	3,17	3,35	3,07	2,91	3,06	3,04	3,12	3,03
Razprodaja državnega premoženja	3,01	3,14	2,87	3,06	2,96	3,03	3,19	3,17
Ekonomski problemi	3,08	3,22	2,99	2,92	2,85	2,69	3,14	3,54
Zmanjševanje števila rojstev	2,25	3,29	3	3,09	3,14	2,98	2,6	2,52
Samomori	-*	3,08	2,88	2,82	2,72	2,74	2,74	2,58
Notranjepolitična nestabilnost	2,89	2,94	2,53	2,59	2,45	2,51	2,61	3,06
Begunci, ilegalni priseljenci	2,68	2,98	2,74	2,59	2,49	2,52	2,47	2,01
Zaostajanje na področju znanosti in tehnologije	2,66	2,83	2,33	2,47	2,55	2,41	2,67	2,30
Naravne in tehnološke nesreče	2,80/ 2,76	3,19	2,76	2,62	2,73	2,85	2,83	2,68
Nalezljive bolezni, AIDS idr.	-*	2,77	2,43	2,21	2,28	2,22	2,23	1,98
Konflikti na ozemlju nekdanje Jugoslavije	2,72	2,74	2,09	2,31	2,22	2,15	2,26	1,78
Skrajni nacionalizem	2,48	2,53	2,2	2,14	2,15	2,07	2,14	1,89
Terorizem	2,45	2,64	2,09	1,87	1,9	1,91	1,79	1,63
Vojaške grožnje s strani drugih držav	2,36	2,21	1,79	1,76	1,68	1,7	1,68	1,39
Spori s sosednjimi državami	-*	-*	-*	-*	-*	-*	-*	1,75
Napadi na računalniške sisteme in omrežja	-*	-*	-*	-*	-*	-*	-*	2,03
Energetska odvisnost od tujine	-*	-*	-*	-*	-*	-*	-*	2,54
Finančna kriza, recesija	-*	-*	-*	-*	-*	-*	-*	3,63

Legenda: 1 – sploh ne ogroža, 4 – zelo ogroža; * – spremenljivka v raziskavi ni bila zajeta.

Vir: Toš et al., 1994; Toš et al., 1999; Toš et al., 2001; Toš et al., 2003; Jelušič et al., 2005; Malešič et al., 2007; Malešič et al., 2009; Hafner-Fink et al., 2012; Malešič in Vegič, 2009

Glede na to, da je bila za merjenje stališč respondentov uporabljena štiristopenjska lestvica, kjer 1 pomeni, da dejavnik sploh ne ogroža, 4 pa, da zelo ogroža varnost, lahko s precejšnjo zanesljivostjo trdimo, da dejavnike, ki imajo srednjo vrednost višjo od 3, prebivalci zaznavajo že kot precejšen problem, in obratno, da dejavnike s srednjo vrednostjo nižjo od 2 prebivalci ne zaznavajo kot posebej problematične.

Iz tabele 2 je razvidno, da so grožnje, kot so terorizem, vojaške grožnje drugih držav in spori z drugimi državami², v celotnem proučevanem obdobju (1994–2012) zaznane kot dejavniki, ki najmanj ogrožajo varnost v Sloveniji. Prav tako se skrajni nacionalizem in nalezljive bolezni ter konflikti na območju nekdanje Jugoslavije dojemajo kot nizko ogrožajoče dejavnike varnosti. Po drugi strani prebivalstvo kot najpomembnejše vire ogrožanja prepoznava dejavnike negotovosti socialnoekonomske narave, kriminaliteto ter malo manj tudi naravne in tehnološke nesreče, ti viri ogrožanja pa imajo izvor v ožjem življenjskem okolju oz. v lokalnem okolju. Zaznava ogrožanja ekonomskih dejavnikov je bila leta 1999 dokaj velika, potem ko se trend obrne navzdol in leta 2007 v času gospodarske konjunktore doseže najnižjo vrednost. Leta 2009 beležimo obrat v nasprotno smer in le-ti postajajo vedno bolj pomembni pri zaznavanju varnosti. Ta trend sovпада z razvojem gospodarske in finančne krize, ki se manifestira tudi skozi uradne statistične podatke o brezposelnosti, ki je vrh (13,1 %) dosegla v letih 2013 in 2014 (tabela 3).

Tabela 3: Stopnja brezposelnosti glede na časovno obdobje – Slovenija

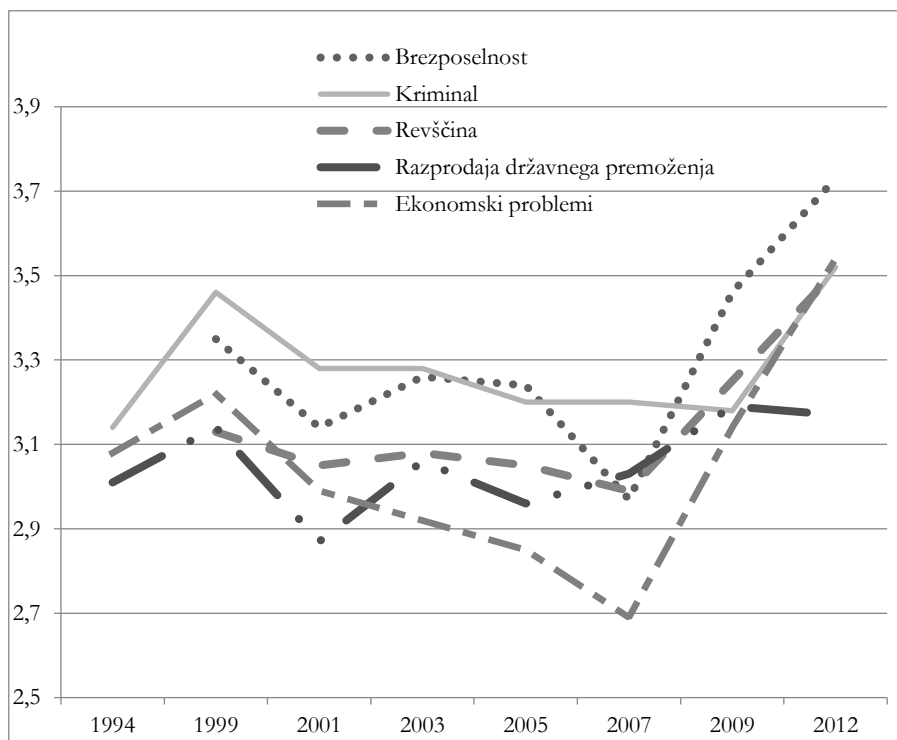
Leto	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Stopnja registrirane brezposelnosti, povprečje (v %)	7,7	6,7	9,1	10,7	11,8	12,0	13,1	13,1	12,3	11,2	9,8

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2017

Medtem ko imajo najbolj problematični dejavniki s konca prejšnjega stoletja, kot so kriminaliteta, mamila, narkotiki in uničevanje okolja, vseskozi trend upadanja, čeprav leta 2009 še vedno presegajo povprečno vrednost 3, pa so v vzponu societalni dejavniki, kot so brezposelnost, revščina in razprodaja družbenega premoženja, ki so poleg prometnih nesreč (te se vedno močno zaznane, čeprav se število prometnih nesreč s smrtnim izidom zmanjšuje) ocenjeni z najvišjimi povprečnimi vrednostmi v letu 2009 in torej ocenjeni za tiste, ki najbolj ogrožajo varnost v Sloveniji. V letu 2012 je bilo kot 5 najbolj ogrožajočih dejavnikov zaznanih brezposelnost ($\bar{x} = 3,73$), ekonomski problemi ($\bar{x} = 3,54$), kriminal ($\bar{x} = 3,52$), revščina ($\bar{x} = 3,51$) in razprodaja državnega premoženja ($\bar{x} = 3,17$), medtem ko je finančna kriza, recesija ($\bar{x} = 3,63$), ki ima resda drugo najvišjo srednjo vrednost, vendarle posledica takratnih težkih gospodarskih in socialnih razmer, ki so po naravi kratkotrajnega značaja, zato je dejavnik v smislu trenda irelevanten. Graf 1 prikazuje zaznavanje petih dejavnikov v obdobju 18 let, pri

² Dejavnik je prvič merjen v letu 2012.

čemer vidimo, da redkokateri dejavnik v vseh teh letih zdrsne bistveno pod srednjo vrednost 3, kar dokazuje, da je javno mnenje glede najpomembnejših virov ogrožanja zelo stabilno. Če k temu dodamo še uničevanje okolja in prometne nesreče, ki imata pri skoraj vseh merjenjih srednjo vrednost nad 3, potem dobimo kar dobro predstavbo, kaj je po mnenju prebivalcev v letih 1994–2012 najbolj ogrožalo varnost v Sloveniji.

Graf 1: Trend dejavnikov ogrožanja varnosti, ki so bili leta 2012 zaznani kot najbolj ogrožajoči.

Hafner Fink in Malešič (2015) sicer pišeta, da so leta 2015 kot vir ogrožanja societalne dejavnike prehitele takrat aktualne množične migracije (tabela 4), kar je poleg velike medijske pozornosti migrantski krizi v Sloveniji in drugje po Evropi, verjetno prispeval tudi politični diskurz, ki je migracije obravnaval ne le kot politični, humanitarni in zaščitno-reševalni, ampak tudi kot varnostni problem.

Tabela 4: Zaskrbljenost zaradi nesreč oziroma dogodkov/groženj, ki jih lahko povzroči človek

Kako zaskrbljeni ste ...	teroristični napadi	naravne nesreče (npr. poplave, potresi)	razlitje nafte, jedrske nesreče	oboroženi. spopadi	socialno-ekonomska kriza (nižji standard, brezposelnost ipd.)	množične migracije (begunci, ilegalni priseljenci, ekonomski migranti)
zelo sem zaskrbljen/-a	16,5	10,6	13,7	14,8	29,9	33,9
dokaj sem zaskrbljen/-a	31,3	38,0	34,6	30,4	49,1	42,1
nisem preveč zaskrbljen/-a	38,0	39,6	40,0	38,7	18,0	20,2
sploh nisem zaskrbljen/-a	13,2	11,4	10,7	15,0	2,6	3,2
ne vem, brez odgovora	1,0	0,4	1,0	1,1	0,4	0,6

Vir: Hafner Fink in Malešič, 2015

2.2.2 Rezultati raziskave CRP: Občutek ogroženosti in zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih (2011)

V raziskavi so sodelovali polnoletni prebivalci Republike Slovenije in policisti. V vzorec so bili vključeni prebivalci 24 slovenskih občin (majhnih, srednjih in velikih) in policisti 24 policijskih postaj (3 z vsake od osmih policijskih uprav), ki izvajajo pristojnosti na območjih teh občin. V kvantitativno analizo je bilo vključenih 1.542 popolno izpolnjenih anketnih vprašalnikov, od tega se jih 981 nanaša na prebivalce, 561 pa na policiste (Tominc in Sotlar, 2017). Kar zadeva vire ogrožanja, smo ugotavljali, kako prebivalci in policisti zaznavajo tako deklarativne vire ogrožanja kot dejavnike ogrožanja v lokalnem okolju.

Osnova za oblikovanje izbora spremenljivk, vključenih v raziskavo o stališčih do deklarativnih virov ogrožanja (na globalni, nadnacionalni in nacionalni ravni), je bil torej trenutno še vedno veljavni strateški dokument o nacionalni varnosti (ReSNV-1, 2010), ki je bil v času raziskave v veljavi že leto in pol.

Tabela 5: Deklarativni viri ogrožanja in tveganj 2011

		\bar{x}	σ
Globalni	Podnebne spremembe	2,88	0,80
	Globalna finančna in gospodarska tveganja	3,79	0,76
	Krizna žarišča	2,99	0,85
Nadnacionalni	Terorizem	2,74	0,98
	Nedovoljene dejavnosti na področju orožja	2,64	0,95
	Organizirana kriminaliteta	3,23	0,86
	Delovanje tujih obveščevalnih služb	2,89	0,91
	Vojaške grožnje	2,61	0,97
Nacionalni	Ogrožanje javne varnosti	3,51	0,72
	Naravne nesreče	3,12	0,89
	Antropogene nesreče	3,09	0,85
	Uničevanje okolja	3,13	0,81
	Zdravstveno epidemiološke grožnje	2,48	0,96
	Dejavniki negotovosti	3,64	0,75

Lestvica: 1– ne ogroža; 5 – zelo močno ogroža

Vir: Tominc in Sotlar, 2012

Iz tabele 5 je razvidno, da so prebivalci kot najbolj ogrožajoče dejavnike opredelili tiste, ki imajo izvor v nacionalnem okolju, med njimi gre posebej poudariti »dejavnike negotovosti« (brezposelnost, slabo delovanje države in javnih služb, revščina) ter »ogrožanje javne varnosti« (npr. finančne prevare, korupcija, gospodarska kriminaliteta, ponarejanje listin). Kot najbolj ogrožajoč vir ogrožanja na globalni ravni prebivalci poudarjajo »globalna finančna in gospodarska tveganja«, kar ni presenetljivo, če upoštevamo, da sta se svet in Slovenija takrat nahajala v finančni in gospodarski krizi, ki je imela ob tem še multiplikatorski učinek in močno vplivala tudi na gospodarsko nazadovanje držav ter posledično tudi na stopnjo brezposelnosti in revščine. Med nadnacionalnimi viri ogrožanja so prebivalci kot najbolj ogrožajoč dejavnik poudarili »organizirano kriminaliteto«, kar je do neke mere presenetljivo, saj organizirana kriminaliteta skorajda nima takojšnjega in neposrednega vpliva/posledic na posameznika. Prebivalci nacionalne vire ogrožanja vsekakor zaznavajo kot bolj ogrožajoče od nadnacionalnih ali globalnih groženj (Meško, Sotlar, Lobnikar, Tominc in Jere, 2012). Če te ugotovitve primerjamo z ugotovitvami raziskav SJM, vidimo, da so kot najbolj ogrožajoči poudarjeni zelo podobni dejavniki. Res pa je, da je tokrat šlo za petstopenjsko lestvico in da se noben vir ogrožanja ni približal srednji vrednosti 4. Takšna zaznava groženj pač ni presenetljiva, saj je prav zagotavljanje varnosti na tej (lokalni) ravni najbolj

konkretno in povezano z zagotavljanjem kakovosti življenja posameznika in družbe, v kateri živi.

Poleg stališč o deklarativnih virih so nas zanimala stališča o (varnostnih) pojavih v lokalni skupnosti, pri čemer smo anketirali tako prebivalce kot policiste. Iz tabele 6 je razvidno, da je 21 pojavov (od skupno 65), katerih povprečje presega srednjo vrednost $\bar{x} = 3$, pri čemer najvišja izmerjena srednja vrednost pojava na 5-stopenjski lestvici, kjer 1 pomeni, da neki pojav sploh ni problem, 5 pa, da je to velik problem, znaša $\bar{x} = 3,95$.

Tabela 6: Zaznavanje najbolj motečih pojavov v lokalni skupnosti (2011)

Varnostni pojavi	skupaj		policisti		prebivalci		t - vrednost
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	
Napadi neznancev na ljudi in pretepi	2,44	1,21	2,63	1,22	2,33	1,20	4,77*
Nasilje na ulici	2,59	1,13	2,82	1,12	2,44	1,12	6,46*
Spolni napadi/posilstva	2,19	1,14	2,31	1,09	2,12	1,16	3,13*
Huligani na športnih prireditvah	2,55	1,29	2,72	1,32	2,45	1,26	3,93*
Prostitucija	2,32	1,19	2,49	1,09	2,22	1,23	4,50*
Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje	2,75	1,06	2,89	0,98	2,67	1,10	4,19*
Napad prostoživeče/gibajoče živali	2,31	1,10	2,37	1,03	2,27	1,14	1,92
Prostaško ogovarjanje	2,72	1,12	2,79	1,10	2,68	1,14	1,93
Nasilje v družini	3,28	1,08	3,60	0,96	3,08	1,10	9,52*
Roparski napadi oz. tatvine denarja, torbic ali denarnic	2,89	1,28	3,20	1,24	2,70	1,27	7,43*
Tatvina motornega kolesa ali avtomobila	2,72	1,16	2,91	1,08	2,61	1,19	5,04*
Vlomi v avtomobile	3,02	1,22	3,37	1,18	2,81	1,20	8,97*
Vlomi v stanovanja	3,12	1,18	3,55	1,08	2,86	1,17	11,54*
Namerno poškodovanje vozila	2,87	1,15	3,20	1,09	2,67	1,15	8,92*
Tatvina kolesa	2,83	1,23	3,07	1,18	2,68	1,23	6,24*
Rop pošte/banke/menjalnice ali druge finančne institucije	2,78	1,32	2,95	1,32	2,68	1,32	3,91*
Vandalizem	2,97	1,08	3,18	1,03	2,84	1,09	6,05*
Goljufije	3,22	1,10	3,46	0,98	3,08	1,15	6,86*
Namerno uničevanje prometnih znakov, postajališč, javne razsvetljave	2,88	1,07	2,78	0,95	2,94	1,13	-3,03*
Grafiti	2,46	1,10	2,60	1,07	2,38	1,11	3,83*
Požig	2,32	1,07	2,45	1,05	2,24	1,09	3,66*
Kolesarji izven kolesarskih stez	3,03	1,22	3,03	1,15	3,03	1,25	0,00
Pešci izven pločnikov (na cesti)	2,89	1,19	3,05	1,13	2,80	1,22	4,12*
Objestna vožnja kolesarjev	2,53	1,19	2,61	1,18	2,48	1,19	2,13*
Divjanje z avtomobili	3,53	1,04	3,48	0,94	3,56	1,10	-1,58
Nepravilno parkiranje	3,13	1,19	3,22	1,16	3,07	1,21	2,43*
Onesnaženost naravnega okolja	2,87	1,05	2,74	0,94	2,95	1,10	-4,01*
Divja odlagališča	2,99	1,12	2,89	1,04	3,04	1,16	-2,59*
Zapuščeni avtomobili	2,30	1,01	2,31	0,91	2,30	1,07	0,25
Razlitje kemikalij	2,00	1,04	1,95	1,00	2,03	1,06	-1,55
Uporaba pesticidov	2,78	1,13	2,61	1,05	2,89	1,17	-4,63*
Nalezljive bolezni pri ljudeh	2,14	1,02	2,13	1,02	2,14	1,03	-0,28
Nalezljive bolezni pri živalih in rastlinah	2,13	0,97	2,09	0,97	2,16	0,98	-1,25
Potresi	2,10	1,09	1,99	1,02	2,17	1,12	-3,24*
Neurja	2,82	1,11	2,76	1,11	2,85	1,11	-1,53

Veliki požari v naravnem okolju	2,27	1,05	2,27	1,02	2,28	1,07	-0,19
Poplave	2,66	1,20	2,53	1,15	2,73	1,23	-3,26*
Suše	2,75	1,11	2,65	1,09	2,82	1,12	-2,82*
Organizirana kriminaliteta	3,12	1,24	3,50	1,07	2,89	1,27	10,05*
Promet z drogami	3,40	1,21	3,75	1,02	3,18	1,26	9,64*
Preprodaja droge	3,56	1,14	3,79	0,96	3,42	1,21	6,61*
Gospodarska kriminaliteta	3,39	1,18	3,59	1,07	3,27	1,23	5,42*
Korupcija	3,32	1,19	3,39	1,13	3,28	1,22	1,87
Nelegalna ulična prodaja	2,58	1,15	2,67	1,07	2,52	1,20	2,48*
Tuji delavci	2,48	1,15	2,76	1,07	2,31	1,16	7,84*
Tujci	2,52	1,18	2,98	1,12	2,25	1,12	12,42*
Ilegalni migranti	2,52	1,18	2,86	1,13	2,31	1,16	9,24*
Turisti	1,85	1,03	2,01	1,08	1,75	0,98	4,74*
Hrup ali glasna glasba iz lokalov/z zasebnih zabav	2,54	1,05	2,79	0,98	2,38	1,06	7,74*
Prireditve na prostem ponoči	2,32	1,02	2,54	0,98	2,18	1,03	6,78*
Skupine mladostnikov, ki se zbirajo na določenem območju/pohajkujejo po mestu	3,03	1,12	3,16	1,08	2,96	1,14	3,39*
Odvržene narkomanske igle/injekcije	2,74	1,29	2,84	1,23	2,67	1,32	2,48*
Urinitanje na javnem kraju	2,47	1,12	2,72	1,32	2,45	1,26	3,93*
Kopičenje smeti na javnih mestih	3,03	1,16	2,91	1,07	3,09	1,20	-3,09*
Propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti	2,89	1,07	2,93	1,02	2,86	1,10	1,32
Pijančevanje na javnih mestih	3,26	1,11	3,29	1,08	3,24	1,12	0,89
Točenje alkohola mladostnikom in/ali pijanim osebam	3,34	1,08	3,34	0,99	3,34	1,14	-0,07
Alkoholizem	3,35	1,03	3,52	0,95	3,25	1,07	5,17*
Kajenje marihuane na javnih mestih	3,10	1,16	3,22	1,04	3,03	1,23	3,10*
Brezposelnost	3,95	1,03	3,96	0,95	3,94	1,07	0,27
Revščina	3,58	1,07	3,80	0,99	3,45	1,10	6,40*
Gospodarsko nazadovanje	3,41	1,14	3,46	1,09	3,38	1,17	1,35
Homoseksualci	1,87	1,10	1,98	1,15	1,81	1,07	2,92*
Berači ali klateži	2,41	1,19	2,64	1,21	2,27	1,16	6,03*
Pripadniki drugih narodnosti in kultur	2,19	1,16	2,32	1,14	2,11	1,16	3,61*

Lestvica: 1 – sploh ni problem, 5 – zelo velik problem

* Sig (2-stranski) – $p < 0,05$

Po mnenju vseh anketiranih so najbolj ogrožajoči tisti dejavniki v lokalni skupnosti, ki jih lahko označimo kot dejavnike negotovosti (brezposelnost, revščina), opojne substance (alkohol, droge), organizirana kriminaliteta (preprodaja drog in gospodarska kriminaliteta ter korupcija) in ogrožanje varnosti v prometu.

Kot najbolj ogrožajoči pojavi po mnenju prebivalcev in policistov izstopajo brezposelnost ($\bar{x} = 3,95$), revščina ($\bar{x} = 3,58$), preprodaja droge ($\bar{x} = 3,56$), divjanje z avtomobili ($\bar{x} = 3,53$), gospodarsko nazadovanje ($\bar{x} = 3,41$), promet z drogami ($\bar{x} = 3,40$), gospodarska kriminaliteta ($\bar{x} = 3,39$), alkoholizem ($\bar{x} = 3,35$), točenje alkohola mladoletnim in/ali pijanim osebam ($\bar{x} = 3,34$) in korupcija ($\bar{x} = 3,32$). Kot najmanj moteči dejavniki pa so zaznani turisti ($\bar{x} = 1,85$), homoseksualci ($\bar{x} = 1,87$), razlitje kemikalij ($\bar{x} = 2,00$), potresi ($\bar{x} = 2,10$), nalezljive bolezni pri živalih in rastlinah ($\bar{x} = 2,13$), nalezljive bolezni pri ljudeh ($\bar{x} = 2,14$), spolni napadi/posilstva ($\bar{x} = 2,19$) in pripadniki drugih narodnosti in kultur ($\bar{x} = 2,19$).

Stališča prebivalcev in policistov se statistično značilno razlikujejo pri 49 dejavnikih. Dejavniki negotovosti, kot so brezposelnost, revščina in gospodarsko nazadovanje, so ocenjeni kot najbolj ogrožajoči dejavniki ogrožanja in tveganja. Razlika v stališčih prebivalcev in policistov je le pri revščini kot viru tveganja varnosti, kjer zanimivo, policisti pojav ocenjujejo za bolj ogrožajočega oziroma tveganega. Tudi sicer v večini primerov policisti ostreje ocenjujejo dejavnike ogrožanja in tveganja, zgolj pri pojavih, ki se navezujejo na naravne in druge nesreče ter ogrožanje okolja, prostora in naravnih dobrin, prebivalci dojemajo kot bolj ogrožajoče kot policisti³. Ti dejavniki so kopičenje smeti na javnih mestih, poplave, suše, potresi, uporaba pesticidov, onesnaženost naravnega okolja, divja odlagališča in goljufije. Stališča prebivalcev in policistov glede dejavnikov, ki se nanašajo na ogrožanje življenja, telesa ter spolne nedotakljivosti (napadi neznancev na ljudi in pretepi, nasilje na ulici, spolni napadi/posilstva, huligani na športnih prireditvah, prostitucija, zanemarjanje otroka in surovo ravnanje in nasilje v družini), se prav tako statistično značilno razlikujejo. Dejavnike, ki se nanašajo na ogrožanje življenja, telesa ter spolne nedotakljivosti, policisti močneje ocenjujejo kot varnostni problem kot prebivalci, čeprav je povprečna vrednost relativno nizka, razen pri spremenljivki nasilje v družini, ki je med vsemi navedenimi zaznano kot najbolj ogrožajoče ($\bar{x} = 3,28$).

³ Pojavi, pri katerih se pojavi statistično značilna razlika v stališčih in jih policisti označujejo kot bistveno bolj ogrožajoče, so v tabeli 6 v stolpcu t-vrednost označeni kot pozitivna vrednost z zvezdico.

Tudi dejavnike, ki se nanašajo na ogrožanje premoženja (roparski napadi oz. tatvine denarja, torbic ali denarnic, tatvina motornega kolesa ali avtomobila, vlomi v avtomobile, vlomi v stanovanja, namerno poškodovanje vozila, tatvina kolesa, rop pošte/banke/menjalnice ali druge finančne institucije, vandalizem, goljufije, grafiti, požig), se statistično značilno razlikujejo pri vseh pojavih, vendar le namerno uničevanje prometnih znakov, postajališč, javne razsvetljave je v očeh prebivalcev večji problem kot pri policistih. Tudi tukaj so povprečne vrednosti nizke, izstopajo goljufije ($\bar{x} = 3,22$) ter vlomi v stanovanja ($\bar{x} = 3,12$) oziroma avtomobile ($\bar{x} = 3,02$).

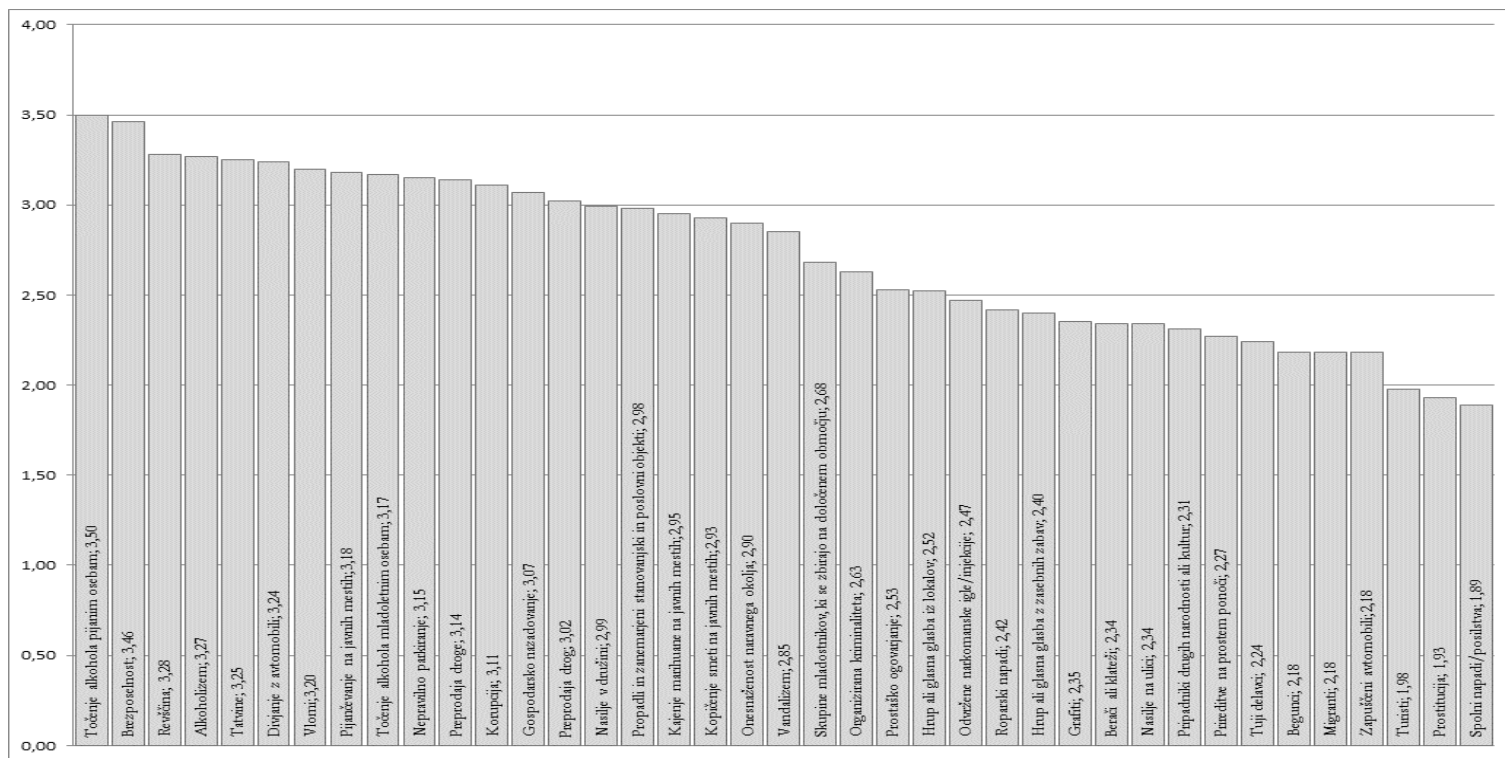
Stališča prebivalcev in policistov glede dejavnikov, ki jih lahko povežemo z (organizirano) kriminaliteto (organizirana kriminaliteta, promet z drogami, preprodaja droge, gospodarska kriminaliteta in nelegalna ulična prodaja), se prav tako razlikujejo. Izjema je spremenljivka korupcija, kjer so stališča obeh skupin podobna. Te dejavnike policisti ocenjujejo nekoliko bolj kot varnostni problem kot prebivalci. Povprečna vrednost odgovorov je najvišja pri postavkah, povezanih s prepovedanimi drogami. Tudi stališča prebivalcev in policistov o pojavih, ki jih povezujemo z legalnimi in ilegalnimi migracijami, se statistično značilno razlikujejo; policisti ocenjujejo ilegalne migracije kot večji varnostni problem kot prebivalci, čeprav je povprečna vrednost še vedno nizka, kar sovpada z ugotovitvami SJM v istem obdobju.

Že prej smo ugotavljali, da so pojavi, povezani z drogami, bolj zaznani kot vir ogrožanja in tveganja kot ostali. Povprečna vrednost pojavov, povezanih z zlorabo opojnih substanc (pijančevanje na javnih mestih, točenje alkohola mladoletnim in/ali pijanim osebam, alkoholizem, kajenje marihuane na javnih mestih), je v povprečju višja kot pri drugih pojavih. Vendar pa obstaja statistično značilna razlika v stališčih med prebivalci in policisti le pri zaznavi alkoholizma in kajenja marihuane na javnih mestih. V teh primerih je dejavnik bolj moteč v očeh policistov kot pa prebivalcev. Mnenja obojih se znatno ne razlikujejo pri oceni pijančevanja na javnih mestih kot dejavnika ogrožanja in tveganja ter pri točenju alkohola mladoletnim in/ali pijanim osebam.

2.2.3 Rezultati raziskave programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih (2017)

Z raziskovanjem stališč prebivalcev do virov ogrožanja oziroma motečih varnostnih pojavov smo na FVV nadaljevali v okviru projekta programske skupine FVV UM »Varnost v lokalnih skupnostih« (2015–2018). Vzorec v raziskavi leta 2017 je bil določen na enak način kot v raziskavi leta 2011, s tem, da je bilo v kvantitativno analizo vključenih 1.785 popolno izpolnjenih anketnih vprašalnikov, od tega se jih 1.266 nanaša na prebivalce, 519 pa na policiste. Vprašalnik je vseboval 39 spremenljivk (varnostnih pojavov), kar je manj kot leta 2011, vendar je bilo med njimi 31 identičnih kot pri prvi raziskavi (Tominc in Sotlar, 2017).

Iz grafa 2 in tabele 7 je razvidno, da je samo 14 pojavov (od skupno 39), katerih srednja vrednost presega 3, pri čemer najvišja izmerjena srednja vrednost pojava znaša 3,50. Glede na to, da je bila uporabljena 5-stopenjska lestvica, ne moremo trditi, da prebivalce in policiste kateri koli pojav pretirano vznemirja. Kot najbolj ogrožajoči pojavi pa izstopajo točenje alkohola pijanim osebam ($\bar{x} = 3,50$), brezposelnost ($\bar{x} = 3,46$), revščina ($\bar{x} = 3,28$), alkoholizem ($\bar{x} = 3,27$) in tatvine ($\bar{x} = 3,25$). Med najmanj motečimi pojavi pa najdemo spolne napade/posilstva ($\bar{x} = 1,89$), prostitucijo ($\bar{x} = 1,93$), turiste ($\bar{x} = 1,98$), ki jim sledijo begunci, migranti in zapuščeni avtomobili, ki vsi dosegajo enako srednjo vrednost ($\bar{x} = 2,18$).

Graf 2: Zaznavanje najbolj motečih pojavov v lokalni skupnosti (2017)

Tako policisti kot prebivalci se torej strinjajo, da so najbolj ogrožajoči socialnoekonomski dejavniki, kot so brezposelnost, revščina in problemi, povezani z zlorabo alkohola (tabela 7). Ob tem velja opozoriti, da je samo 12 takih spremenljivk, kjer so stališča policistov in prebivalcev glede problemov v lokalni skupnosti podobna, se pravi, da med njimi ni statistično značilnih razlik. To so prostaško ogovarjanje, grafiti, točenje alkohola pijanim osebam, vandalizem, odvržene narkomanske igle/injekcije, nasilje na ulici, brezposelnost, gospodarsko nazadovanje, nepravilno parkiranje, korupcija, revščina ter pijančevanje na javnih mestih. Pri 27 ocenjenih dejavnikih pa prihaja do statistično značilnih razlik v stališčih med prebivalci in policisti. Med njimi je kar 22 dejavnikov, ki bolj motijo policiste kakor prebivalce. To so: turisti, vlomi, tuji delavci, berači ali klatèži, tatvine, pripadniki drugih narodnosti ali kultur, migranti, nasilje v družini, preprodaja drog, skupine mladostnikov, ki se zbirajo na določenem območju, organizirana kriminaliteta, hrup ali glasna glasba z zasebnih zabav, begunci, alkoholizem, hrup ali glasna glasba iz lokalov, prireditve na prostem ponoči, preprodaja droge, kajenje marihuane na javnih mestih, prostitucija, propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti, roparski napadi in zapuščeni avtomobili. Ni presenetljivo tudi dejstvo, da policisti določenim pojavom, ki imajo značaj kaznivih dejanj, pripisujejo bistveno večji pomen kot prebivalci. To na primer velja za vlome, ki so jih policisti prepoznali celo kot največji problem med vsemi pojavi, pa tatvine in preprodajo droge. Policisti so namreč strokovna javnost, ki ima pregled nad stanjem kriminalitete, in to se odraža tudi pri njihovih zaznavah. Po drugi strani pa prebivalci, za razliko od policistov, ocenjujejo kot večje probleme naslednje dejavnike: onesnaženost naravnega okolja, spolni napadi/posilstva, točenje alkohola mladoletnim osebam, kopičenje smeti na javnih mestih in divjanje z avtomobili.

Tabela 7: Zaznavanje najbolj motečih pojavov v lokalni skupnosti (2017)

Varnostni pojavi	Skupaj		Prebivalci		Policisti		t-vrednost
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	
Alkoholizem	3,27	1,11	3,17	1,15	3,52	0,94	-6,70*
Točenje alkohola mladoletnim osebam	3,17	1,19	3,22	1,26	3,05	0,98	3,08*
Točenje alkohola pijanim osebam	3,50	1,14	3,47	1,21	3,56	0,95	-1,66
Pijančevanje na javnih mestih	3,18	1,20	3,18	1,24	3,16	1,09	0,41
Kajenje marihuane na javnih mestih	2,95	1,24	2,89	1,31	3,11	1,03	-3,84*
Preprodaja droge	3,14	1,29	3,05	1,37	3,36	1,04	-5,13*
Kopičenje smeti na javnih mestih	2,93	1,21	3,01	1,28	2,74	1,00	4,80*
Hrup ali glasna glasba iz lokalov	2,52	1,15	2,43	1,21	2,76	0,93	-6,22*
Hrup ali glasna glasba z zasebnih zabav	2,40	1,09	2,29	1,14	2,65	0,91	-7,07*
Priveditve na prostem ponoči	2,27	1,07	2,18	1,12	2,51	0,89	-6,60*
Begunci	2,18	1,31	2,07	1,32	2,43	1,23	-5,21*
Tuji delavci	2,24	1,19	2,08	1,20	2,64	1,07	-9,62*
Migranti	2,18	1,28	2,05	1,29	2,49	1,19	-6,73*
Berači ali klateži	2,34	1,59	2,19	1,26	2,72	2,15	-6,49*
Turisti	1,98	1,16	1,78	1,09	2,47	1,18	-11,39*
Prípadniki drugih narodnosti ali kultur	2,31	1,21	2,17	1,22	2,66	1,10	-8,40*
Korupcija	3,11	1,34	3,10	1,42	3,14	1,12	-0,70
Gospodarsko nazadovanje	3,07	1,25	3,06	1,33	3,12	1,02	-1,04
Brezposelnost	3,46	1,16	3,48	1,22	3,41	0,97	1,26
Revščina	3,28	1,16	3,28	1,23	3,30	0,97	-0,46
Nasilje v družini	2,99	1,19	2,87	1,26	3,28	0,91	-7,73*
Skupine mladostnikov, ki se zbirajo na določenem območju	2,68	1,18	2,57	1,24	2,96	0,97	-7,09*
Prostaško ogovarjanje	2,53	1,20	2,50	1,27	2,60	0,99	-1,72
Vandalizem	2,85	1,23	2,83	1,32	2,92	0,99	-1,54
Nasilje na ulici	2,34	1,21	2,31	1,28	2,39	1,03	-1,30
Organizirana kriminaliteta	2,63	1,27	2,52	1,33	2,90	1,07	-6,30*
Preprodaja drog	3,02	1,33	2,91	1,42	3,30	1,04	-6,47*
Prostitucija	1,93	1,11	1,87	1,15	2,09	0,98	-3,94*
Spolni napadi/posilstva	1,89	1,12	1,93	1,20	1,80	0,88	2,48*
Divjanje z avtomobili	3,24	1,17	3,33	1,24	3,02	0,94	5,64*
Neppravilno parkiranje	3,15	1,20	3,16	1,27	3,12	0,99	0,80
Tatvine	3,25	1,15	3,10	1,19	3,61	0,96	-9,53*
Roparski napadi	2,42	1,22	2,37	1,26	2,53	1,12	-2,74*
Vlomi	3,20	1,19	3,01	1,22	3,68	0,95	-12,44*
Propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti	2,98	1,20	2,92	1,27	3,12	0,98	-3,53*
Onesnaženost naravnega okolja	2,90	1,18	2,94	1,25	2,81	0,97	2,23*
Grafiti	2,35	1,15	2,32	1,22	2,41	0,94	-1,67
Zapuščeni avtomobili	2,18	1,11	2,15	1,18	2,26	0,92	-2,21*
Odvržene narkomanske igle/injekcije	2,47	1,33	2,49	1,40	2,41	1,14	1,32

Lestvica: 1 – sploh ni problem, 5 – zelo velik problem

* Sig (2-stranski) – $p < 0,05$

3 Kaj nam sporočajo prebivalci o virih ogrožanja v zadnjih 25 letih?

Proučevanje javnega mnenja o zadevah, ki so splošnega družbenega pomena z enakim instrumentarijem in v daljšem časovnem obdobju, je pomembno, ker ne samo, da pokaže, kako družba trenutno »dih«, temveč pokaže tudi trend gibanja stališč. To je z vidika oblikovanja javnih politik in strategij še mnogo pomembnejše, saj se te ne morejo oblikovati od primera do primera, pa naj bodo še tako fleksibilne, kar je sicer zaželeno, a dostikrat nerealno pričakovano. Z javnim mnenjem o virih ogrožanja ni nič drugače. In kaj nam rezultati predstavljenih najbolj relevantnih raziskav v Sloveniji povedo? Povedo nam, da imamo po zaslugi znanstveno-raziskovalnih institucij izmerjeno javno mnenje o virih ogrožanja po ključnih ravneh merjenja, in sicer:

- glede dejavnikov, ki po mnenju prebivalcev najbolj ogrožajo varnost v Sloveniji,
- glede varnostnih pojavov v lokalni skupnosti in
- glede deklarativnih (politično določenih) virov ogrožanja nacionalne varnosti Slovenije.

Če kaj pokaže stabilnost javnega mnenja o varnostnih vprašanjih, potem so to gotovo rezultati raziskav o dejavnikih, ki najbolj ogrožajo varnost v Sloveniji (SJM). Javnost praktično že dve desetletji kot najpomembnejše vire ogrožanja prepoznava dejavnike negotovosti, ki so socialnoekonomske narave (brezposelnost, ekonomski problemi, revščina, razprodaja državnega premoženja), kriminaliteto ter malo manj tudi naravne in tehnološke nesreče. Posebna zanimivost teh dejavnikov je, da se njihov učinek še kako odraža v lokalnem okolju, vendar pa se morajo politike in strategije za njihovo zoperstavljanje v glavnem oblikovati na nacionalni ravni (npr. z ekonomsko, davčno in socialno politiko, s strategijo preprečevanja kriminalitete, z zagotavljanjem ustreznih virov itd.). Po drugi strani prebivalstvo grožnjam, kot so terorizem, vojaške grožnje drugih držav, skrajni nacionalizem, nalezljive bolezni in konflikti na območju nekdanje Jugoslavije, praktično skozi celotno proučevano obdobje ne pripisuje večjega pomena.

Da bi ugotovili trend zaznavanja varnostnih problemov v lokalni skupnosti, smo primerjali rezultate raziskav iz 2011 in 2017 ter ugotovili, da se javno mnenje tudi tu bistveno ne spreminja. Tudi v letu 2017 so v ospredju societalni problemi in pojavi, kot so brezposelnost, revščina, ekonomski problemi in celo alkoholizem ter divjanje z avtomobili, šele za tem pride na vrsto kriminaliteta, kot so tatvine, vlomi, preprodaja droge ipd. (Tominc in Sotlar, 2017). V ospredju so torej podobni viri kot v preteklosti, vendar jim respondenti (prebivalci in policisti) leta 2017 ne pripisujejo tako velikega pomena kot leta 2011. Tako smo primerjali 31 pojavov in ugotovili, da se pri manjšem delu pojavov (4) odnos/stališče prebivalcev in policistov ni spremenilo, in sicer pri dojemanju prireditev na prostem ponoči, beračev ali klatežev, nepravilnega parkiranja in onesnaženosti naravnega okolja kot vira ogrožanja. Večini pojavov (24) anketiranci pripisujejo nekoliko manjšo pomembnost (resnost), le pri treh pojavih je srednja vrednost narasla, in sicer pri spremenljivkah turisti, pripadniki drugih narodnosti ali kultur ter propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti. Tudi če naredimo primerjavo samo za prebivalce in samo za policiste, je rezultat zelo podoben opisanemu, saj gre pri večini spremenljivk za statistično značilen upad zaznavanja posameznega pojava kot problema v lokalni skupnosti. Skratka – prebivalci in policisti bistveno ne spreminjajo svojega mnenja o tem, kaj je tisto, kar lokalno skupnost najbolj ogroža, obremenjuje ali moti, so pa tudi mnenja, da problemi niso tako zelo pereči kot v preteklosti.

Ko gre za zaznavanje deklarativnih virov ogrožanja, ne moremo govoriti o trendu, saj so bila stališča respondentov na takšen način izmerjena samo enkrat, je pa res, da je marsikakšen deklarativni vir bil uvrščen tudi v druge anketne vprašalnike. Anketirani so prvič izražali stališča o virih ogrožanja, ki so popolnoma enaki kot tisti, ki so zapisani v Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti RS ([ReSNV-1], 2010), zato bi rezultati morali biti zanimivi tudi oblikovalcem varnostne politike, ki te vire definirajo, še posebej, če upoštevamo spoznanja raziskovalcev javnega mnenja o podpori odločitvam političnih elit. No, rezultati so pokazali, da se oblikovalci politik, kar zadeva deklarativne vire groženj, niso bistveno zmotili. Drugo vprašanje pa je, ali bodo na osnovi potreb in pričakovanj prebivalcev tudi oblikovali in realizirali varnostno politiko in področne varnostne strategije. Ne samo zato, ker je to predpogoj vsake kredibilne in legitimne (varnostne) politike, ampak tudi zato, ker je v situaciji omejenih resursov, tudi na varnostnem področju, treba postaviti prioritete, ki jih diktirajo najbolj pereči problemi. Pri tem ne gre pozabiti, da je prioritarno reševanje societalnih problemov lahko ključ do rešitve tudi mnogih drugih varnostnih

groženj. K reševanju socialnoekonomskih problemov pa jih navajajo rezultati pravzaprav vseh obravnavanih raziskav in to v obdobju četrto stoletja, ne glede na gospodarske razmere v državi, in ne glede na to, ali je šlo za dejavnike, ki ogrožajo varnost celotne Slovenije, ali pojave, ki so moteči v lokalni skupnosti, ali pa politično določene (deklarativne) vire ogrožanja.

4 Oblikovanje varnostne politike – kje lahko pomaga javno mnenje?

Definiranje varnostnih tveganj in groženj je na višjih družbeno organizacijskih ravneh vedno politični akt, saj gre za oblikovanje t. i. javnih politik. Posamično javno politiko lahko opredelimo kot dolgo vrsto bolj ali manj povezanih izbir (izbira je lahko tudi ne delovati), ki jih sprejmejo vladna telesa in uradniki (Dunn v Hafner, 2001). Javne politike so odločitve oziroma pravila obnašanja, ki so zavezujoča na ozemlju, ki ga nadzoruje državna ali druga avtoriteta, kot je lokalna, regionalna, nacionalna ali nadnacionalna politična oblast (Hafner, 2001).

Ko gre za oblikovanje varnostne politike, imajo ključno besedo seveda države (Hafner, 2001), v določeni meri pa tudi mednarodne organizacije, ki prevzemajo del suverenosti nacionalnih držav. Državni akterji (zakonodajna in izvršna oblast) imajo namreč monopol nad odločanjem, čeprav se v ta proces vključujejo tudi neformalni akterji (nevladne organizacije, strokovna združenja in zbornice, gospodarski subjekti, mediji, javno mnenje) in organi lokalne samouprave. Nacionalna raven zagotavljanja varnosti je pomembna, ker omogoča osnovo za zagotavljanje delovanja države in družbe s pomočjo političnih, gospodarskih, socialnih, varnostnih, obrambnih, zaščitno-reševalnih in drugih ukrepov. Nacionalnovarnostna politika mora izhajati iz čim bolj jasnega poznavanja groženj in upoštevati sodobno »človekocentrično«pojmovanje in zaznavanje varnosti, kjer gre za to, kako ljudje opredelijo lastno varnost, kaj je njim pomembno in kakšne so njihove potrebe (Sotlar, 2015). Čim višja stopnja človekove varnosti je tudi temeljni namen slovenske nacionalnovarnostne politike, ki je opredeljena kot »uravnotežena celota vizije, strategij, programov, načrtov in dejavnosti države, potrebnih za odzivanje na vire ogrožanja in tveganja njene nacionalne varnosti«(ReSNV-1, 2010) in bi jo morale (so)oblikovati številne resorne politike. Zunanja, obrambna, notranjevarnostna in zaščitno-reševalna politika so tudi uradno del nacionalnovarnostne politike RS, prav nič pa ne bi škodilo, če bi se vključile tudi gospodarska, okoljska, energetska, socialna, zdravstvena, znanstveno-izobraževalna in še katera.

Ne glede na to, da se sodobni viri ogrožanja pojavljajo na različnih ravneh, imajo vedno lokalne posledice, saj najbolj intenzivno vplivajo na kakovost življenja posameznika v lokalni skupnosti. Državo kompleksno varnostno okolje sili k decentralizaciji moči in prenos odgovornosti tudi na druge subjekte, vseeno pa ne sme biti indiferentna do dogajanja na lokalni ravni tudi zato, ker lahko določen problem/izziv/grožnja dobi nacionalne in celo mednarodne razsežnosti. Nekatere upravne naloge se tako prenašajo na lokalne skupnosti. S svojimi pristojnostmi in odločitvami lokalna samouprava posega na vsa področja življenja lokalne skupnosti in njena osnovna naloga je, da zagotavlja pogoje za nemoten razvoj organizacij in posameznikov znotraj lokalne skupnosti (Mumel in Bošnjak, 2007). Pri lokalni samoupravi gre v bistvu za oblikovanje in izvajanje javnih politik na natančno določenem geografskem in političnem prostoru, ki jo predstavlja neka lokalna skupnost. Znotraj lokalne skupnosti je pomembna tudi interakcija, v kateri se krepijo vezi med prebivalci in oblikovalci politike, saj delijo skrb za dobrobit celotne lokalne skupnosti. Za razliko od državnega nivoja je v lokalni skupnosti omogočena bolj neposredna komunikacija med prebivalci in uradniki ter med različnimi lokalnimi akterji, kar vse spodbuja in olajšuje artikulacijo interesov in pričakovanj prebivalcev (Letki, 2016).

Tudi v Sloveniji se razvijajo organizacije, ki se nanašajo na policijsko, nadzorstveno, inšpekcijsko in zaščitno-reševalno, skratka varnostno dejavnost v najširšem pomenu, ki jih ustanovljajo ali pa vsaj spodbujajo in (so)financirajo lokalne skupnosti (Sotlar, 2015). Vse te organizacije izvajajo javne politike, hkrati pa prispevajo tudi k oblikovanju lokalnih varnostnih strategij, saj jih je mogoče tretirati kot strokovne organizacije.

Poleg tega je za izboljšanje varnosti v lokalni skupnosti mogoče ustanoviti tudi varnostne sosvete kot posvetovalna telesa, preko katerih se v obliki partnerskega sodelovanja predlagajo in usklajujejo aktivnosti za zagotavljanje varnosti v določeni občini ali skupini občin. Do katere mere, če sploh, bi se morali z lokalnimi prebivalci posvetovati in jih vključiti v ustvarjanje akcijskih načrtov in lokalne strategije za preprečevanje kriminalitete in zagotavljanje varnosti, je težko in občutljivo vprašanje. Nekoč je prevladovalo mnenje, da lokalni prebivalci najboljše vedo, kakšni so njihovi problemi in kaj bi bilo treba v zvezi z njimi storiti. Vprašanje je, do kolikšne mere to res drži. Čeprav so lahko dober vir informacij o vidnih problemih lokalne kriminalitete (in bi jih glede tega morali upoštevati), je manj jasno, zakaj bi imeli posebno znanje o tem, kaj bi bilo najboljše narediti, da bi rešili probleme, kot sta npr. kriminaliteta in nered (Meško in Sotlar, 2012).

V tem smislu je javno mnenje koristnejše, ko gre za prepoznavanje varnostnih problemov v skupnosti, kot pa za iskanje najprimernejših rešitev za njihovo reševanje. Ob vprašljivi kompetentnosti laične javnosti obstaja tudi nevarnost, da bi odzivanje na kriminaliteto, ki temelji na javnem mnenju, lahko vodilo tudi v svet represije in intenzivnejše širjenje mrež družbenega nadzorstva (Crawford v Meško in Sotlar, 2012). Po drugi strani je vprašanje, kaj storiti s stališči policistov, ki sodelujejo v raziskavah, ki ne odgovarjajo samo kot občani, ampak tudi kot strokovnjaki za varnost. Vendar, kot tudi ugotovitve predstavljenih raziskav kažejo, kriminaliteta za prebivalce in policiste sploh ne predstavlja največjega problema, zato tudi glavnih rešitev ni pričakovati s strani institucij kazenskega pravosodja.

(Laična) javnost se v določanje agende na varnostnem področju najuspešneje vključi, če (ko) je sposobna artikulacije in homogenizacije javnega mnenja glede določenega (varnostnega) problema. Pri tem jim lahko pomagajo nevladne organizacije, ki imajo interes sodelovati pri oblikovanju politik (npr. oblikovanju strategij, predpisov itd.). Njihova participacija je v določeni meri zagotovo smotrna, saj lahko na primer društva in združenja tudi po strokovni plati prispevajo k ustrežnejšemu definiranju družbenih problemov in vplivajo na njihovo reševanje. Ne morejo pa o tem odločati. Oblikovalci varnostne politike in posameznih strategij bodo zato storili najboljše, če bodo pozorno analizirali dolgoročne trende javnega mnenja glede virov ogrožanja, zaznave prebivalcev primerjali s trendi dejanskih (statistično dokazljivih) virov ogrožanja, ki je prišlo do njih v daljšem časovnem obdobju, hkrati pa se naslonili na mnenje strokovnjakov na državnem in lokalnem nivoju tako glede realnosti in resnosti samih groženj kot glede strategij za zoperstavljanje z njimi. Na ta način je možno določiti tudi deklarativne vire ogrožanja, ki se zapišejo v dolgoročne nacionalne varnostne strategije, pri čemer je v tem primeru treba upoštevati tudi mednarodno politično-varnostno okolje in ocene partnerjev iz tega okolja. Takšnih strategij pa se je treba tudi držati, ne glede na spremembe oblasti na državni ali lokalni ravni! To je najboljša popotnica za oblikovanje legitimne in kredibilne varnostne politike.

5 Zaključek

Rdeča nit slovenskega javnega mnenja, ko gre za vire ogrožanja, so že četrto stoletja societalni problemi in pojavi, se pravi negotovosti, tveganja in grožnje, ki koreninijo v ekonomskih in socialnih razmerah, v katerih živijo ljudje. To samo dodatno potrjuje našo trditev, da bi v varnostno politiko morale bistveno več prispevati »nevarnostne« javne politike, kot so gospodarska, socialna, izobraževalna ipd. Kriminaliteta in naravne nesreče sta varnostna pojava, ki ju javnost tudi konstantno zaznava, po svoji naravi pa dokazujeta, da morata država in lokalna skupnost zagotoviti tako dolgoročno strategijo kot takojšnje odzivanje varnostnega sistema na grožnje. Absolutne varnosti sicer ni, si pa k njej družba prizadeva, in sicer tako, da poskrbi za nevtralizacijo groženj oziroma zaščito pred njimi, kar pa ni možno brez ustrezne zaznave in vrednotenja virov ogrožanja. Šele na tej osnovi lahko družba pripravi ustrezne mehanizme za zoperstavljanje in to je tisto, kar prebivalci potem prepoznajo v strategijah delovanja policije, vojske, redarjev, zasebnega varstva, civilne zaščite, gasilcev, zdravstvenega sistema in mnogih drugih subjektov zagotavljanja varnosti. Zaradi kompleksnosti sodobnega varnostnega okolja je nujno multiagencijsko zagotavljanje varnosti, pri čemer je pri iskanju rešitev treba izhajati iz potreb posameznika in skupnosti. K takšnemu razumevanju zagotavljanja varnosti so prispevale paradigme poglobljanja varnostnih vprašanj, ki niso samo širile nabora virov ogrožanja države, ampak so razširile tudi referenčni objekt na nedržavne subjekte, vključno s posameznikom.

Kljub temu je definiranje (ne)varnosti vse prevečkrat rezultat oziroma interpretacija političnega procesa in ne toliko posledica realnih neposrednih groženj. Vsekakor pri tem ne gre podcenjevati propagande in širjenja napačnih informacij v javnih medijih in na družbenih omrežjih. Tudi slabo upravljanje (»vladanje«) in šibke institucije, nezmožne učinkovitega delovanja in s tem odzivanja na grožnje in tveganja lahko same predstavljajo dejavnik tveganja. A določena mera politično definiranih virov ogrožanja je neizbežna in celo nujna, saj v smislu dolgoročnih nacionalnih strategij določa smer izgradnje varnostnega sistema, ki ne more biti odvisen zgolj od vsakokratne volje politične elite (odločevalcev), ki je trenutno na oblasti, ali od, v danem trenutku, najbolj perečih varnostnih pojavov. Vsi pojavi namreč niso konstantni, temveč se mnogi pojavljajo ciklično, se med sabo povezujejo in multiplicirajo. V tem smislu je odločevalcem zagotovo v pomoč konstantnost javnega mnenja o virih ogrožanja in varnostnih tveganjih. Ne gre ga sicer precenjevati, a tudi ne podcenjevati. Tisto,

kar je najbolje storiti, je zaznave prebivalstva soočiti s podatki, ocenami in napovedmi strokovnjakov, kar bo pripeljalo do relativizacije pomena posameznih dejavnikov tveganja, hkrati pa bo zagotovilo, da v dolgoročni varnostni politiki ne izostanejo strategije za soočenje z varnostnimi izzivi, ki jih prebivalstvo morda trenutno še ne zaznava preveč intenzivno, se bodo pa lahko v prihodnosti razvili v tveganja ali celo grožnje. Del takšnih izzivov se vedno nanaša tudi na dogajanje v mednarodnem varnostnem okolju, ki ga respondenti težje občutijo na svoji koži in temu primerno tudi manj zaznavajo.

Ob upoštevanju vsega navedenega bo varnostna politika dosegala legitimnost in bo videti kredibilno, saj bo upoštevala tudi druge dejavnike in akterje. Ali bo tudi delovala uspešno in učinkovito, pa bo jasno v fazi implementacije, skozi delovanje varnostnega sistema na državni in lokalni ravni. Varnostni sistem navkljub najbolje napisanim strategijam ne bo mogel biti uspešen, če mu ne bodo zagotovljeni ustrezni viri in sredstva. Zato mora biti zagotavljanje virov tudi ena izmed ključnih nalog varnostne politike.

Literatura

- Burk, J. (1994). The public and the military. *Javnost/Public*, 1(4), 13–27.
- Buzan, B., Wæver, O. in Wilde, J. D. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Hafner, D. F. (2001). Analiza politik — akterji, modeli in načrtovanje politike skupnosti. V D. Jalovac (ur.), *Jadranje po nemirnih vodah managementa nevladnih organizacij*, (str. 53–62). Ljubljana: Zavod Radio študent.
- Hafner-Fink, M. et al. (2012). *Slovensko javno mnenje 2012/1: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti, Mednarodna raziskava o družini in spreminjanju spolnih vlog IV., Primerjalna raziskava volilnih sistemov CSES V. in Longitudinalni program SJM 2012 [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Hafner Fink, M. in Malešič, M. (2015). *Slovensko javno mnenje 2015: Mednarodna raziskava Stališča o delu (ISSP 2015), Mednarodna raziskava Stališča o vlogi države (ISSP 2016), Ogledalo javnega mnenja in raziskava Stališča o varnosti [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Jelušič, L. et al. (2005). *Slovensko javno mnenje 2005/2 Nacionalna in mednarodna varnost (CRP Znanje za varnost in mir) in Mednarodna povolilna raziskava [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Letki, N. (2016). Neighbourhood association. (2016). V *Encyclopedia Britannica*. Pridobljeno na <https://www.britannica.com/topic/neighborhood-association>

- Malešič, M. et al. (2007). *Malešič, Marjan in skupina. Slovensko javno mnenje 2007: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti; vojaški poklici [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Obramboslovni raziskovalni center, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Malešič, M. et al. (2009). *Slovensko javno mnenje 2009/2: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2007). Javno mnenje o varnostnih temah: Splet naključij ali dosleden vzorec? *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 44(1/2), 49–66.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2009). Slovene public opinion about security issues: A coincidence or a consistent pattern? V G. Caforio (ur.), *Advances in military sociology: Essays in honor of Charles C. Moskos*. (str. 99–119). Bingley: Emerald.
- Merton, R. K. (1948). The self-fulfilling prophecy. *The Antioch Review*, 8(2), 193–210.
- Merton, R. K. (1995). The Thomas teorem and the Matthew effect. *Social Forces*, 74(2), 379–424.
- Meško, G. in Sotlar, A. (2012). Preprečevanje kriminalitete v lokalnih skupnostih: med ad hoc pristopi in na znanju temelječih preventivnih dejavnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(3), 229–239.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Tominc, B. in Jere, M. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni*. Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Mumel, D. in Bošnjak, B. (2007). Pomen odnosov z javnostmi v lokalni skupnosti. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 38(4), 629–649.
- Page, B. I. in Shapiro, R. Y. (1983). Effects of public opinion on policy. *The American Political Science Review*, (77)1, 175–190.
- Pilger, J. (13. 5. 2014). In Ukraine, the US is dragging us towards war with Russia. *The Guardian*. Pridobljeno na <https://www.theguardian.com/commentsfree/2014/may/13/ukraine-us-war-russia-john-pilger>
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-1). (2010). *Uradni list Republike Slovenije*, 27/2010).
- Scott, J. in Marshall, G. (2009). *A dictionary of sociology (3 izdaja)*. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Smith, S. (2002). The contested concept of security. V S. Smith (ur.) *The concept of security before and after September 11 (RSIS Working paper, No. 23)*. Singapore: Nanyang Technological University. Pridobljeno na http://dr.ntu.edu.sg/bitstream/handle/10220/4423/RSIS-WORKPAPER_31.pdf?sequence=1
- Sotlar, A. (2015). Reševanje varnostnih problemov – med nacionalno, lokalno in človekovo varnostjo. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: zbornik prispevkov* (str. 26–33). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2012). Zaznava deklarativnih virov ogrožanja nacionalne varnosti v slovenski družbi. *Varstvoslovje*, 14(3), 231–258.
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2017). Trendi percepcije javnosti do virov ogrožanja v lokalni skupnosti. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: konferenčni zbornik / 3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih* (str. 17–25). Maribor: Univerzitetna založba Univerze. Pridobljeno na <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/300>
- Toš, N. et al. (1990). *Slovensko javno mnenje 1990/3: Raziskava stališč o nacionalni varnosti ter o vprašanjih energetike in ekologije [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza Edvarda

- Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Toš, N. et al. (1994). *Slovensko javno mnenje 1994/5: Nacionalna varnost in mednarodni odnosi [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Toš, N. et al. (1999). *Slovensko javno mnenje 1999/1: Demokratizacija v vzhodno-evropskih državah (mednarodna raziskava) in Nacionalna varnost [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Toš, N. et al. (2001). *Slovensko javno mnenje 2001/3: Raziskava o zdravju in zdravstvu IV. in Raziskava o obrambi in varnosti [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Toš, N. et al. (2003). *Slovensko javno mnenje 2003/3: Nacionalna in mednarodna varnost; vojaški poklic [datoteka kodirne knjige]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Wæver, O. (2004). *Aberystwyth, Paris, Copenhagen new 'schools' in security theory and their origins between core and periphery*. Pridobljeno na <https://edoc.site/queue/40010349-ole-waever-aberystwyth-paris-en-new-schools-in-security-theory-and-their-origins-between-core-and-peripherypdf-pdf-free.html>
- Williams, P. (2012). *Security studies: An introduction*. New York: Routledge.
- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2017). *Strokovna izhodišča za leto 2018*. Pridobljeno na https://www.ess.gov.si/_files/10610/Strokovna%20izhodišča_2018.pdf

Ocena uspešnosti policijskega dela v Sloveniji – primerjava percepcije prebivalcev v letih 2011 in 2017

BRANKO LOBNIKAR IN KAJA PRISLAN

Povzetek V prispevku predstavljamo kriterije, ki jih v tujini uporabljajo pri oceni uspešnosti dela policije, in jih primerjamo s kriteriji slovenske policije, opredeljenimi v strategiji policijskega dela v skupnosti. Z ozirom na kriterije smo z raziskavo ($n = 1.000+$) primerjali ocene prebivalcev s stališči policistov glede uspešnosti njihovega dela v lokalnih skupnostih. Prebivalci so policistom pripisali povprečno oceno »dobro«, policisti pa so se samoocenili nekoliko bolje. Kot najuspešnejše so prebivalci ocenili varovanje državne meje, aktivnosti pri krepitvi zaščite in reševanja, urejanju prometa ter vzdrževanju javnega reda. Najnižje so ocenili uspešnost preiskovanja gospodarske kriminalitete. Ugotovitve raziskave kažejo, da bi se policisti v prihodnje morali osredotočiti na okrepitev kakovosti stikov s prebivalci in izboljšave v obravnavi pritožb nad njihovim delom. V prispevku smo s primerjavo dveh študij iz različnih časovnih obdobj (2011 in 2017) analizirali tudi spremembe v percepcijah glede uspešnosti policijskega dela. Rezultati kažejo, da so se v tem obdobju stališča prebivalcev glede uspešnosti policije statistično značilno izboljšala.

Ključne besede: • policijsko delo v skupnosti • kriteriji uspešnosti • legitimnost • policija • Slovenija •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Branko Lobnikar, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e- pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si. Dr. Kaja Prislan, docentka, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e- pošta: kaja.prislan@fvv.uni-mb.si.

Evaluation of police effectiveness in Slovenia – comparison of residents' perceptions in 2011 and 2017

BRANKO LOBNIKAR & KAJA PRISLAN

Abstract In this paper we present the criteria for assessing the police performance used by different researchers and police organisations, and match them with the criteria of the Slovenian police defined by the community policing strategy. With respect to these criteria and based on a survey ($n = 1.000+$), we analysed the performance of police work in local communities and compared the residents' perceptions with police officers'. The residents evaluated police performance with the average grade "good", while police officers assessed themselves with higher estimates. Residents evaluated the police as being most successful in state borders control, civil protection and rescue, traffic regulation and maintenance of public order. The effectiveness of investigating economic crime received the lowest score. The research indicates that in the future, police should focus on improving the quality of contacts with residents and treatment of police complaints. The paper also examined the changes in residents' perceptions by comparing the results of studies, from two time frames (2011, 2017). We found that in the course of these years evaluations of police performance significantly improved.

Keywords: • Community policing • performance criteria • legitimacy • police • Slovenia •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Branko Lobnikar, PhD, Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si. Kaja Prislan, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: kaja.prislan@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Strateški cilj vsake sodobne in demokratične policijske organizacije je zagotoviti sprejetost oziroma legitimnost policije med prebivalci in pridobiti njihovo zaupanje. Med številne dejavnike, ki se povezujejo z legitimnostjo in zaupanjem v policijo, sodi tudi uspešnost policije pri opravljanju policijskega dela. Določanje in merjenje uspešnosti policijskega dela je pomemben element za strateško vodenje sodobne policijske organizacije, saj se na ta način ugotavlja pravilnost dela policije, napredek pri doseganju ciljev in vpliv, ki jih imajo spremembe ali reforme na (zaznano in dejansko) uspešnost. Kiedrowski et al. (2013) navajajo, da je namen merjenja uspešnosti doseganje pozitivnega razvoja ob obvladovanju stroškov, hkrati pa ohranjanje nadzora nad kakovostjo policijskih storitev. Gre za stalen proces, v katerem je treba stremeti k odkrivanju dobrih praks pri ocenjevanju in merjenju.

Uspešnost policije je sicer med težje merljivimi indikatorji, zato že z vidika določanja področij in načinov merjenja ter kvantificiranja rezultatov predstavlja metodološki izziv. Posledično tudi v literaturi najdemo pogoste razprave o pristopih k ocenjevanju uspešnosti policijskega dela in dobrih praksah. Razlog je v kompleksni naravi policijskega dela, ki zajema raznotera policijska opravila, ki jih ni mogoče vedno presojati na enak način. Sodobne policije se namreč soočajo z vse bolj kompleksnimi izzivi, zaradi česar so tudi policijske naloge vedno bolj zahtevne. Razvoj tehnologije in vpliv globalnih groženj na lokalna okolja na primer pomembno vpliva na pojav novih oz. drugačnih manifestacij varnostnih groženj (Ludwig, Norton in McLean, 2017), kar nadalje vpliva na spremembe v delu policije. Določene aktivnosti policije je lažje ocenjevati kot nekatere druge, pri tem pa velja, da je lažje meriti dejavnosti, ki jih povezujemo s tradicionalnim delom policije (na primer preiskovanje kaznivih dejanj ali vzpostavljanje ter ohranjanje javnega reda in miru), težave pa se pojavijo pri merjenju uspešnosti sodobnih pristopov policijskega dela, kot je na primer policijsko delo v skupnosti (Kochel, Parks in Mastrofski, 2013). Ugotovimo lahko, da so pri klasičnem policijskem delu kazalci uspešnosti relativno jasni, medtem ko je ocenjevanje uspešnosti sodobnih pristopov veliko težje, saj gre predvsem za merjenje mnenj in stališč ljudi, njihovega zadovoljstva s kakovostjo življenja in tudi delom policije, percepcijo ogroženosti in kakovosti stikov ter odnosov s policisti. Težavo pri merjenju predstavlja tudi kompleksna dinamika javnega mnenja, ki je pod vplivom številnih spremenljivih okoliščin, zaradi katerih ni mogoče

predpostavljati o vsesplošnih in enotnih dejavnikih, ki napovedujejo predpostavke javnosti o uspehu policije in njihov odnos do policijskega dela in policijske organizacije.

Osrednja tema tega poglavja je opis kriterijev uspešnosti policijskega dela v lokalnih skupnostih, saj razprave na to temo predstavljajo aktualno raziskovalno vprašanje na področju proučevanja policijske dejavnosti. Najprej je predstavljena povezanost zaznane uspešnosti policijskega dela z drugimi temeljnimi dejavniki, ki vplivajo na odnos javnosti do policije; v drugem delu poglavja pa so predstavljene različne metode merjenja policijskega dela v lokalnih okoljih. Sledi predstavitev raziskovalnih rezultatov ocene uspešnosti policijskega dela v lokalnih skupnostih v Sloveniji, ki vključuje percepcije prebivalcev o uspešnosti policije, prav tako so predstavljena stališča policistov o tej vsebini, kar omogoča primerjavo mnenj. S primerjavo rezultatov dveh enakih raziskav, opravljenih v ločenih časovnih obdobjih, je obenem podana tudi analiza vpliva sprememb v slovenski policiji na uresničevanje strateških ciljev na področju policijskega dela v skupnostih.

2 Povezava med uspešnostjo in legitimnostjo policije

V demokratičnih družbah ljudje upravičeno pričakujejo, da bo policija etična, kompetentna, pravična in zaupanja vredna. Zaznava tovrstnih lastnosti pri ocenjevanju policije pomembno vpliva na odnos javnosti do policijske organizacije in policijskega dela. Študije ugotavljajo, da bodo posamezniki, ki zaupajo v policijo, bolj verjetno izkušnje s policijo ocenjevali kot pozitivne, prav tako pa se bodo prej podredili njeni avtoriteti – ji priznali legitimnost njenega delovanja (Bradford, 2010; Tyler, 1990; Tyler in Huo, 2002; Tyler in Fagan, 2008). Odnos, ki ga ima javnost do policije, seveda ni enostaven konstrukt, saj nanj vpliva več različnih dejavnikov, ki pa so tako ali drugače medsebojno povezani, velikokrat so tudi soodvisni. Med te dejavnike sodi na primer zaznava uspešnosti policijskega dela. Percepcije javnosti o tem, ali policija svoje delo opravlja dobro, še posebej na področju preprečevanja kriminalitete, ima močan vpliv na oceno policijske legitimnosti. Študije namreč ugotavljajo, da imajo ljudje, ki policijo zaznavajo kot legitimno, boljše percepcije glede njene uspešnosti pri opravljanju policijskega dela (Sunshine in Tyler, 2003; Hinds in Murphy, 2007). Legitimnost pri tem pomeni, da javnost oz. skupnost priznava instituciji moč in avtoriteto ter pravico do izvajanja njenih pooblastil. Konkretnije se kaže v prepričanju ljudi, da so dolžni upoštevati policijo, da ima policija enake vrednote kot prebivalci in

da sledijo/delujejo po uveljavljenih pravilih (Jackson et al., 2011; Jackson in Bradford, 2010).

Zaznana legitimnost policije je pomembna, ker vpliva na pripravljenost ljudi spoštovati pravila, pripravljenost na sodelovanje in partnerske povezave ter pripravljenost na poročanje o kaznivih dejanjih in policiji prispevati potrebne informacije (Fagan in Tyler, 2004; Lind in Tyler, 1988; Murphy, Hinds in Fleming, 2008; Reisig, Bratton in Gertz, 2007; Sunshine in Tyler, 2003; Tyler, 1990; Tyler in Fagan, 2008). Tovrstne karakteristike legitimnosti so v raziskavah pogosto dokazane, vendar ne v vseh primerih. Čeprav so zaznana policijska uspešnost, legitimnost in pripravljenost na sodelovanje s policijo pogosto v povezavi, ti vplivi niso absolutni in prisotni v vseh primerih oz. vseh proučevanih okoljih.

Če pogledamo najprej povezavo med zaznano uspešnostjo in legitimnostjo, so korelacije lahko neposredne ali posredne. Velikokrat ima zaznava uspešnosti neposreden vpliv na zaznano legitimnost, se pa lahko kot mediatorska spremenljivka pojavi tudi stopnja zaznane pravičnosti policistov. Četudi policija pri svojem delu dosega cilje, posamezniki vedno ne ocenjujejo le rezultata policijskega dela, temveč tudi način doseganja teh ciljev – ali policisti postopke izvajajo pravično, skladno z vrednotami in normami, ob spoštovanju človekovih pravic (Tankebe, 2008). Niti ni nujno, da sta uspešnost policijskega dela in zaznana legitimnost povezani. Odsotnost takšne povezave je pri proučevanju legitimnosti policije v državah razvoja ugotovil Tankebe (2009). V okoljih, kjer je policija tradicionalno uporabljala represiven pristop pri opravljanju policijskih nalog, je ocena uspešnosti policije dovolj močan dejavnik pripravljenosti za sodelovanje med policijo in prebivalci. V okoljih, ki jih pestijo varnostne težave, si ljudje najbolj želijo učinkovitega dela policije in se manj ukvarjajo z vprašanji pravičnosti in stopnjo zaznane legitimnosti policije. Slednja postane pomembnejša v okoljih z razvitimi demokratičnimi praksami in manj izrazitimi varnostnimi problemi.

Čeprav se na prvi pogled lahko zdi, da je ugotavljanje vplivnih dejavnikov, povezanih s policijsko uspešnostjo, enostavno, je pravzaprav dinamika med dejavniki z vidika vzročno-posledičnih korelacij močno spremenljiva. Zato je ocena uspešnosti policijskega dela zapletena, saj je treba upoštevati različna okolja, kjer policija izvaja svoje naloge, upoštevajoč tudi različne tradicije

policijske dejavnosti. V nadaljevanju predstavljamo ugotovitve nekaterih odmevnih raziskav, ki so proučevale korelacije med stališči in odnosi do policijskega dela ter policijske organizacije.

2.1 Soodvisnost dejavnikov, ki vplivajo na javno zaznavo policije

Kot pogost dejavnik vpliva na stopnjo zaznane legitimnosti policije se pogosto omenja zaupanje v policijo. Zaupanje se nanaša na prepričanje ljudi, da ima policija prave namene in da so policisti kompetentni narediti to, kar javnost od njih pričakuje (Jackson et al., 2011). Stanko in Bradford (2009) opisujeta model zaupanja v policijo in ugotavljata, da je zaupanje pogojeno s percepcijami o policijskem delu (npr. zaznana vidnost policije, ocena stikov s policisti, stališča glede obvladovanja kriminalitete), zaskrbljenostjo glede kriminalitete in nereda ter širšimi socialnimi okoliščinami (kot so na primer socialna kohezija in kolektivna učinkovitost). Zaupanje je tako kot legitimnost povezano tudi s pripravljenostjo prebivalcev poročati o kaznivih dejanjih, enak vpliv ima glede na raziskave pogosto tudi zaznana uspešnost policije, ki nadalje vpliva tudi na uspešno preiskovanje kaznivih dejanj. Ljudje, ki policiji zaupajo, bodo bolj verjetno dogodke prijavili policiji, prav tako bodo bolj pripravljeni z njimi sodelovati pri odkrivanju in preiskovanju kaznivih ravnanj. Sodelovanje javnosti s policijo pa je že v osnovi predpogoj za uspešnost policije, zato je zaupanje eden izmed temeljnih dejavnikov, ki jih je treba vključiti v proučevanje uspešnosti policije (Tankebe, 2008).

Evropske študije poročajo o nekaterih neposrednih povezavah zaznane uspešnosti policije na pripravljenost poročati nasilna in premoženjska kazniva dejanja. To kažejo rezultati analize iz 16 zahodnih evropskih držav (Goudriann, Lynch in Nieuwbeerta, 2004), kakor tudi nekatere britanske raziskave, ki potrjujejo še vpliv na sodelovanje ljudi pri zbiranju informacij in prijavljanju sumljivih pojavov (Kochel et al., 2013). Večina študij iz Združenih držav Amerike pa na primer ne ugotavlja neposredne povezave med oceno uspešnosti policije in pripravljenostjo prebivalcev na sodelovanje, večji vpliv na slednje ima drug vidik legitimnosti – zaznana moralnost in pravičnosti policistov (Fagan in Tyler, 2004; Sunshine in Tyler, 2003), kar poročajo tudi druge študije, npr. iz Nizozemske (Goudriaan, Wittebrood in Nieuwbeerta, 2006).

Stanko in Bradford (2009) navajata, da na zaupanje v policijo vpliva predvsem stopnja skupnostne povezanosti, sledi zaznana učinkovitost in pravičnost policije, medtem ko med demografskimi skupinami (na primer med moškimi in ženskami) ni večjih razlik. Številni avtorji podobne dejavnike povezujejo s percepcijami o uspešnosti in ugotavljajo, da na presojo uspešnosti dela policije vplivajo skupnostna povezanost, zaznava stopnje kriminalitete in nereda v okolju ter percepcije glede pravičnosti in transparentnosti policijskega dela (Tyler, 1990; Tyler in Huo, 2002; Reisig et al., 2007). Huo in Tyler (2002) na primer ugotavljata, da je zaupanje v policijo povezano s pogostostjo stikov med prebivalci in policisti. Pri tem gre za zanimivo dinamiko med različnimi pojavnimi oblikami stikov; na eni strani ljudje, ki zaznavajo pogosto prisotnost policije v svojem okolju, tudi bolje ocenjujejo uspešnost policije, na drugi strani pa imajo neposredni stiki (izkušnje) s policijo (kot je na primer vpletenost v postopke kot žrtev ali osumljenec) negativen vpliv na zaupanje v policijo. Tudi Fitzgerald, Hough, Joseph in Qureshi (2002), Jackson, Bradford, Hohl in Farral (2009) ter Roberts in Hough (2005) navajajo, da vidnost policije vpliva na oceno njene uspešnosti. Študije kažejo, da število policistov v lokalnem okolju v določeni meri sicer korelira z uspešnostjo, vendar le do določene mere; preveč policistov lahko namreč povzroči ravno obratni učinek in se kaže v zaznani neučinkovitosti dela in strahom pred kriminaliteto (Stockdale, Whitehead in Gresham, 1999).

Med dejavnike, ki vplivajo na stopnjo zaznane uspešnosti policije, sodita tudi pretekla viktimizacija in občutek varnosti (O'Connor, 2008), poleg tega pa tudi dejavniki iz okolja, na katere pa policija nima vpliva, kot na primer narava družbenih sprememb (Jones in Newburn, 2002; Loader in Mulcahy, 2003; Reiner, 1992, 2000). Ne glede na raznolikost ugotovitev predstavljenih študij pa lahko povzamemo, da je zaznava uspešnosti policije pomembno povezana z zaznano stopnjo legitimnosti, s tem pa se povezujejo tudi dejavniki, kot so zaupanje v policijo, percepcija pravičnosti in transparentnost dela policistov. Na mnenje ljudi o policiji pa vpliva tudi njihova zaznava socialne kohezivnosti (oziroma družbene anomalije), njihov občutek glede kriminalitete in zaznava stopnje varnosti v skupnostih, v katerih živijo.

Kot je razvidno iz pregleda dosedanjih raziskovalnih dognanj so odnosi med predstavljenimi dejavniki izjemno kompleksni, saj večstransko vplivajo drug na drugega. Omenjen izziv se posledično odraža tudi pri presojanju in merjenju uspešnosti policijskega dela.

3 Merjenje uspešnosti policijskega dela

Merjenje oziroma ocenjevanje uspešnosti policijskega dela je pomembno predvsem zato, da ugotovimo, ali policija pri svojem delu dosega prave rezultate in ali so cilji, ki jim sledi policija, tudi ustrezno postavljeni. Vse, kar vpliva na uspešnost policije, je sicer težko izmeriti, a se je hkrati treba zavedati, da tudi tisto, kar lahko izmerimo, nima nujno tudi vpliva na uspešnost dela policije. Prav tako se rezultati sprememb, ki jih policijske organizacije uveljavljajo pri svojem delu, ne pokažejo takoj. Slednje še posebej velja pri zaznavah in ocenah javnosti; prebivalci potrebujejo nekaj časa, da opazijo in sprejmejo spremembe pri policijskem delu, enako velja za spremljanje vplivov novih pristopov (na primer obveščevalno vodene policijske dejavnosti) na dinamiko pojavnosti kriminalitete (Stanko in Bradford, 2009). Merjenje učinkovitosti in uspešnosti policijskega dela je zelo zahtevna naloga, saj gre za kompleksno vprašanje, na katero ni mogoče odgovoriti z enostavnimi metodami ocenjevanja (Coleman, 2012; Maguire, 2003; Moore in Braga, 2003). Ta metodološki izziv, se odraža v raznolikih pristopih, ki jih v raziskavah uporabljajo različni avtorji. Poizkusi merjenja policijskega dela se sicer razvijajo, odkar obstaja sodobna policijska organizacija, so se pa pristopi in pogledi na to skozi čas močno spreminjali (Maguire in Uchida, 2000). Tradicionalno so bili kazalci uspešnosti policijskega dela indikatorji in številke, ki jih je bilo mogoče zlahka izmeriti (npr. število kazni, čas odzivanja na prijave, število rešenih primerov ipd.), medtem ko so se študije javnega mnenja v teh ocenah pričele upoštevati nekoliko kasneje, z vpeljavo profesionalizacije v policijo (Maslow, 2015). Generalno gledano je razvoj metod merjenja uspešnosti policijskega dela sledil različnim konceptom policijskega dela, pristope pa delimo na tradicionalne in sodobne.

Tradicionalno se policija z dogodki in problemi ukvarja reaktivno, z odzivanjem na njihov pojav, zato so klasične naloge policije povezane z odkrivanjem storilcev kaznivih dejanj, zbiranjem dokazov, preprečevanjem kriminalitete, nadzorom prometa ipd. dejavnostmi. Nadgradnjo tega pristopa predstavlja uvajanje novih pristopov policijskega dela, ki je usmerjeno v reševanje konfliktov med prebivalci, vzpostavljanje partnerskih povezav v skupnostih, zmanjševanje in zatiranje socialnega nereda, soustvarjanje in vzdrževanje dobrih odnosov v skupnosti ipd., kar prištevamo med sodobnejše pristope policijskega dela (Maslow, 2015; Karn, 2013). Izhajajoč iz klasičnih oblik policijskih nalog se je ocenjevanje uspešnosti policije tradicionalno fokusiralo na kvantitativne, enostavno merljive indikatorje,

kot so (povzeto po: Ludwig et al., 2017; Grabosky, 1988; Carr-Hill in Stern, 1973; Maslov, 2015):

- velikost policijske organizacije oz. število policistov na prebivalca,
- število obravnavanih in število rešenih primerov,
- število prijavljenih kaznivih dejanj,
- število utemeljenih pritožb zoper policiste,
- število aretacij in število izrečenih kazni,
- odzivni čas policistov ipd.

Takšne statistike lahko sicer ponudijo določene uporabne informacije, vendar so z vidika ocenjevanja uspešnosti policijskega dela pomanjkljive. Tudi primerjanje vhodov-izhodov oziroma »inputov in outputov« (npr. razmerje med številom policistov ali porabljenim denarjem-investicijami, glede na število rešenih primerov), ki je na področju dela javnih služb priljubljena ekonomsko osnovana metodologija, za ocenjevanje uspeha policijskega dela ni najbolj veljavna metoda. Thanassoulis (1995) pravi, da spremenljivke, ki ocenjujejo količino, ali policistov ali njihovih aktivacij z vidika kazni, patrolj, porabljenega denarja ipd., niso indikatorji uspeha temveč zgolj kazalci prioritete (proračuna). Prav tako ti podatki ne opišejo dejanskega stanja varnosti v nekem okolju. Število rešenih primerov oz. zabeleženih kaznivih dejanj na primer ni dober indikator za ocenjevanje uspeha dela policije, saj zanemara temno polje kriminalitete, prav tako pa se policijska uspešnost ne more reducirati zgolj na nekaj statistik rešenih primerov oz. prijav dogodkov (Mosher, Miethe in Phillips, 2002). Podobno velja tudi za število pritožb zoper policiste (Grabosky, 1988). Pritožbe so sicer eden izmed možnih indikatorjev uspešnosti dela policije, vendar imajo tako kot ostali določene pomanjkljivosti – pritožbe niso nujno utemeljene, njihovo reševanje lahko traja tudi več let, prav tako se lahko povečajo zaradi večje samozavesti prebivalcev oz. večjega zaupanja v sistem ali pa sledijo kakšnemu v javnosti neprijetnemu dogodku, npr. ustanovitvi nove policijske enote/organizacije v okolju. Veliko pritožb zaradi pomanjkanja informacij ni mogoče razrešiti, povečana demokratičnost in zavzetost za delo z ljudmi pa se lahko na drugi strani odraža v več utemeljenih pritožbah (Prenzler in Lewis, 2005). So pa področja, poudarjena v pritožbah, zagotovo indic glede smeri, v katere bi se morale fokusirati spremembe ali povečana pozornost glede pravilne uporabe pooblastil (Brereton, 2000). Enako je tudi s spremljanjem količine/števila kaznivih dejanj in

kriminalitete – povečanje ali zmanjšanje ni indikator uspeha, je pa indic o trendih na določenem področju policijskega dela. Pomanjkljivost opisanih tradicionalnih metod ocenjevanja je tudi v neupoštevanju oz. zanemarjanju okolja in konteksta, v katerem se izvaja policijsko delo. Določene skupnosti so kompleksnejše in zahtevnejše (na primer multikulturne, geografsko razpršene ipd.), tudi struktura policijskih organizacij se razlikuje (Ogilvie, Allard in Stewart, 2008). Nedvomno pa glavno oviro oz. težavo pri ocenjevanju uspešnosti policije ob upoštevanju tradicionalnih metod predstavlja raznolikost policijskih nalog ter raznoterost vsakodnevnih policijskih opravil, saj raznolika narava policijskega dela otežuje standardiziran pristop k merjenju rezultatov njihovega dela. Še posebej pa zapisano velja za preventivne aktivnosti policije, saj je zelo težko oceniti vpliv preventivne dejavnosti na (ne)pojavnost dogodkov (Ludwig et al., 2017).

Ob zavedanju teh pomanjkljivosti oz. omejitev ekonomskih metodologij in z vse večjim poudarjanjem kakovosti pri policijskem delu so se indikatorji ocenjevanja uspešnosti dela policije postopno prilagajali spremembam v naravi policijskega dela. Novejši pristopi poudarjajo, da je treba upoštevati raznoliko naravo dela policije, zato se ukvarjajo z vprašanjem, kako oceniti uspešnost in učinkovitost policistov pri posameznih vrstah/oblikah dela (Ogilvie et al., 2008). Vedno bolj izrazite so tudi zahteve po tem, da je treba kakovostnejše oceniti pravilnost investicij oziroma znati oceniti, ali so viri ustrezno razdeljeni in porabljeni z vidika koristi teh investicij za skupnosti, kjer policisti opravljajo svoje delo (Schulenberg, 2014). V raziskovalni in strokovni sferi se pri ocenjevanju dela policijske organizacije zato vse bolj poudarja in izpostavlja potreba po ocenjevanju vpliva izboljšav in novih strategij na javno percepcijo, občutke varnosti in zaupanje v policijo. Izmeriti je treba, kaj policisti počnejo in kakšen vpliv imajo te aktivnosti na stanje v okolju, ne pa o uspehu sklepati zgolj na podlagi porabljenega denarja ali količine aktivnosti. Sodobni pristopi k ocenjevanju učinkovitosti policijskega dela temeljijo na presoji zadovoljstva ljudi in ugotavljanju, ali lahko policija z alokacijo virov doseže enako stopnjo zadovoljstva, preostale vire pa usmeri v tista področja, na katerih so potrebne izboljšave (Ludwig et al., 2017). Sparrow (2000) pravi, da bolj, kot bodo pri ocenah upoštevani dosežki in vplivi, in manj, kot se bomo ukvarjali s številom nekih aktivnosti, bolj objektivna in celovita bo ocena in presoja policijskega dela.

Sodobni načini ocenjevanja uspešnosti policijskega dela zajemajo uporabo kombinacije različnih tehnik in metodologij. Maslow (2015) ob pregledu pristopov več držav in policijskih organizacij opisuje tri sklope oziroma kategorije študij, ki zbirajo različne vrste podatkov in v kombinaciji omogočajo bolj objektivno oceno glede policijske uspešnosti:

- študije javnega mnenja, ki analizirajo, kako ljudje ocenjujejo policijo oz. koliko so zadovoljni z njenim delom,
- študije kakovosti stikov s policisti in viktimizacijske študije,
- študije med zaposlenimi v policiji (glede njihovih percepcij o delu, zadovoljstva z delovnim mestom in integriteti).

Med uporabne vire podatkov torej sodijo tako javnomnenjske raziskave kakor tudi intervjuji s policisti in policijskimi šefi, ankete med policisti (glede zadovoljstva z delom, samolegitimnosti, organizacijske pravičnosti in podobno), analize uspešnosti implementacije načrtovanih sprememb, presoje stopnje upoštevanja predlogov prebivalcev ali policistov glede izboljšav, analize pritožb. Temu sledi kar nekaj policijskih organizacij; v Veliki Britaniji se na primer od 2014 dalje ocenjuje skupna in posamična učinkovitost policijskih organizacij v državi (Her Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services [HMICFRS], 2017). Vsako leto se na podlagi javnega mnenja izdela ocena v obliki zbranih točk (indeks), ki se primerja s preteklimi leti, nato pa oceni napredek. Na podlagi rezultatov se predlagajo izboljšave in naslednje leto ocenjuje vpliv izvedenih ukrepov. Poleg javnega mnenja se pri ocenjevanju policije upoštevajo še druga področja, na primer rezultati policistov pri testiranjih, ustreznost tehnične in materialne opreme, kakovost programov izobraževanja ter naslavljanje prioritet določenih v strategijah. Vlada Združenega kraljestva je sicer že med letoma 2001 in 2003 uvedla alternativno obliko ugotavljanja uspešnosti policijskih enot, poznano kot »radar pristop«, ki zajema merjenje kriterijev na petih vsebinskih sklopih: zmanjšanje kriminalitete, uspešnost preiskovanja kaznivih dejanj, promocija javne varnosti, osredotočenost na državljane in poraba finančnih sredstev. Namen takšnega pristopa merjenja policijske uspešnosti je bil ugotoviti, ali posamezne policijske organizacije sledijo ciljem ministrstva, pristojnega za notranje zadeve. Na podlagi postavljenih področij spremljanja (kriterijev uspešnosti) in primerjave med enotami pa so ugotavljali, kako dobro se je odrezala določena enota na območju celotne države (Spottiswoode, 2000).

Kot je razvidno iz predlogov in opisanih primerov, obstaja več področij in načinov ocenjevanja uspešnosti policijskega dela, za pridobitev najbolj zanesljive in celovite ocene pa je priporočena kombinacija pristopov in ocenjevanje dela na različnih vsebinskih področjih dela. Zagotovo med najbolj pogoste oblike ocenjevanja policije v znanstveno-raziskovalni sferi sodijo raziskave javnega mnenja, zato v nadaljevanju podrobneje predstavljamo načine merjenja in uporabljene indikatorje na tem področju.

3.1 Indikatorji merjenja policijske uspešnosti

Pri merjenju mnenja prebivalcev o delu policije oziroma njihovega zadovoljstva s policijo se navadno uporabljajo splošna vprašanja o zadovoljstvu s policijo in posebna vprašanja glede zadovoljstva s specifičnimi področji/oblikami in načini dela. Med splošna vprašanja sodijo ocene naklonjenosti policiji, odobravanja njenega dela, spoštovanje policistov, zadovoljstvo z njenim delom, zaupanje v policijo ipd., medtem ko se specifična vprašanja navezujejo na konkretnije vidike, po navadi na zaznano sposobnost policije obvladovati določene vrste kriminalitete oziroma sposobnost izvajanja točno določene oblike dela.

Glavna težava javnomnenjskih raziskav oziroma študij percepcij prebivalcev je njihova struktura. Pristopi k ocenjevanju so namreč različni, pogosto se zgodi, da so merska orodja nepravilno zasnovana, niso preverjena, da ne razlikujejo med različnimi dejavniki in da niso standardizirana med različnimi organizacijami ali časovnimi obdobji, kar onemogoča primerjavo rezultatov (Maslow, 2015). Temeljno vprašanje, s katerim se na nivoju uporabljene metodologije prav tako ukvarjajo raziskovalci uspešnosti policijskega dela, je povezano tudi z izbiro pravih indikatorjev merjenja.

Kiedrowski et al. (2013) poudarjajo, da merjenje uspešnosti policije ne sme biti preširoko zastavljeno, pomembno je, da se ocenjujejo pravi kazalniki. Merila bi se morala razvijati glede na okoliščine delovanja policijske organizacije in cilje, ki jih želi doseči vodstvo policijske organizacije. Med odmevne študije, ki so razvijale indikatorje ocenjevanja policijske uspešnosti, sodi na primer študija Maguira in Johnsona (2010), ki sta metodo oblikovala na podlagi teoretičnega konstrukta in ga testirala na šestih dimenzijah policijskega dela po uveljavljenem konceptu Mastrofskega (1999). Omeniti velja Colmana (2012), ki je indikatorje izoblikoval v sodelovanju s strokovnimi policijskimi interesnimi skupinami ter pristop Jacksona et al. (2011), ki so analizirali vpliv zaupanja v policijsko

učinkovitost na zaznano pravičnost kazenskega sistema, glede na pristop k merjenju, ki ga uporablja European Social Survey. V tabeli 1 v nadaljevanju so predstavljeni različni indikatorji, ki so jih v svojih raziskavah o uspešnosti dela policije uporabili različni avtorji.

Tabela 1: Indikatorji ocenjevanja policijske uspešnosti

Avtorji	Faktorji in indikatorji merjenja zaznave policijske uspešnosti
Sunshine in Tyler (2003)	<ul style="list-style-type: none"> • Delo na področju kriminalitete – sposobnost nuditi pomoč, obvladovanje kaznivih dejanj • Odzivnost policije – odzivanje na klice, pomoč žrtvam • Stopnja strahu pred kriminaliteto • Percepcije o stanju v skupnostih – kakovost dela policistov v skupnostih
Kochel, Parks in Mastrofski (2013)	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost vzdrževanja javnega reda in miru • Zadovoljstvo z delom policije • Odzivnost policije • Skladnost in pravilnost dela policije • Spoštovanje policije in njene avtoritete • Zaupanje v policijo
HMICRFS (2017) – PEEL Police effectiveness study	<ul style="list-style-type: none"> • Preprečevanje kriminalitete, antisocialnega vedenja in varovanje ljudi • Preiskovanje kaznivih dejanj in preprečevanje povratništva • Zaščita tistih, ki so ranljivi, pred škodo in podpora žrtvam • Reševanje resne in organizirane kriminalitete
Prenzler in Lewis (2005)	<ul style="list-style-type: none"> • Percepcija glede enotnega delovanja policije in vpliva, ki ga ima na kriminaliteto • Ocena postopkov – primernosti izvedbe, strokovnosti, zakonitosti, sodne ocene o pridobivanju dokazov • Zadovoljstvo pritožnikov na postopke in žrtev prijavljenih kaznivih dejanj • Zaupanje ljudi v policijo • Informiranje javnosti o delu policije • Občutek varnosti prebivalcev
MOPAC (2018) – Metropolitan Police Public Attitude (PAS) survey	<p><i>Preprečevanje kriminalitete:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Terorizma in organizirane kriminalitete • Kriminalitete z drogo • Odzivanje na pomoč • Vidnost na terenu/patrolje • Podpora žrtvam in pričam • Javno odmevni dogodki o policiji • Nadzor in urejanje prometa <p><i>Način izvajanja nadzora (pravičnost)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Spoštljiva obravnava v postopkih • Pravična in nediskriminatorna obravnava • Pomoč in podpora žrtvam • Prijaznost in dostopnost

	<p><i>Ovladovanje dogodkov in skupnostna povezanost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Zanesljivost policije • Razumevanje problemov v skupnosti • Prepričanje o tem, da policija počne prave stvari • Prepričanje o tem, da policija prisluhne občanom <p><i>Zaznava nereda/ antisocialnega vedenja:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Postopanje • Neurejenost • Vandalizem, grafitiranje • Alkoholiziranost na javnih mestih
Stanko in Bradford (2009)	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost policije izpolniti pričakovanja (uspešnost) • Način ravnanja z ljudmi (pravičnost) • Način odzivanja na skrbi in potrebe prebivalcev (integracija v skupnost) • Stanje v lokalnem okolju (nered) – temeljni vpliv na oceno policije
Ludwig, Norton in McLean (2017)	<ul style="list-style-type: none"> • Število operativnih policistov na število prebivalcev • Zadovoljstvo žrtev s policisti • Prepričanje o tem, da policija svoje delo dobro opravlja • Prepričanje prebivalcev o tem, da se lahko zanesejo na policijo, ko jo potrebujejo • Spoštljivost in pravičnost policistov • Upoštevanje policistov problemov v skupnosti • Zaupanje v policijo • Zaznava porasta problemov v skupnosti • Ocena učinkovitosti pri odzivanju na kriminaliteto
Kiedrowski, Petrunik, Ron in Melchers (2013)	<ul style="list-style-type: none"> • Zmanjšanje viktimizacije oziroma ogroženosti zaradi kriminalitete • Zmanjšanje povratništva • Odkrivanje storilcev kaznivih dejanj • Strah pred kriminaliteto in občutek osebne varnosti • Vzdrževanje reda na javnih površinah • Pravična raba policijskih pooblastil in avtoritete • Pravična in učinkovita raba finančnih in materialnih virov • Zadovoljstvo ljudi glede kakovosti dela
Coleman (2012)	<ul style="list-style-type: none"> • Legitimnost, vodenje in management • Uspešnost pri uveljavljanju avtoritete • Občutki varnosti • Stanje kriminalitete in nereda v skupnosti • Kršitve policistov • Odnosi policije s skupnostmi
Maguire in Johnson (2010)	<p><i>Dostopnost:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pripravljenost policije na pogovor z ljudmi o njihovih skrbih glede policije • Odzivnost na klice v sili • Zagotovitev možnosti ljudem v postopkih naknadnega kontaktiranja policistov • Enostavnost dostopa do policije <p><i>Kompetence policistov:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Poznavanje postopkov • Poznavanje zmogljivosti in virov, ki so na voljo v organizaciji • Usposobljenost

	<p><i>Pravičnost:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Objektivnost in poštenost • Zaznavanje pristranskosti kot problem • Nepristranske odločitve policistov ob reševanju problemov in sporov v skupnosti • Enakovrednost obravnave • Poštenost ob izdajanju kazni • Spoštljiv odnos in primeren ton • Spoštovanje in upoštevanje čustev • Pozornost in pripravljenost prisluhniti • Policisti se v postopkih predstavijo in ponudijo kontakt <p><i>Zanesljivost:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Konsistentnost pri zagotavljanju storitev • Prizadevanje za zagotavljanje varnih skupnosti za prebivalce • Primerno odzivanje na potrebe prebivalcev • Izpolnitev obljub – zanesljivost policistov <p><i>Odzivnost:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prizadevanje za varnost in dobrobit prebivalcev • Odzivnost klicnih centrov na klice prebivalcev • Informiranje in obveščanje prebivalcev • Prepričanje, da policisti izpolnjujejo pričakovanja večine prebivalcev glede odzivanja na probleme • Hitra odzivnost na zaznan problem
European Social Survey (2010)	<ul style="list-style-type: none"> • Zaznava uspešnosti policije pri preprečevanju kriminalitete • Zaznava uspešnosti policije pri odkrivanju storilcev • Zaznava hitrosti odzivanja policije na klice v sili

Predstavljene indikatorje in dimenzije so avtorji definirali na podlagi lastnih raziskav (z ugotavljanjem vpliva dejavnikov), preko analize drugih metodologij in orodij ali pa v sodelovanju z ekspertnimi skupinami. Navadno se percepcije javnosti/ljudi ocenjuje z analiziranjem njihovega ne/strinjanja s postavljenimi trditvami, s seštevkom odgovorov pa se lahko izračuna tudi končni indeks zaupanja ali zadovoljstva z delom policije. Pri tem pa je treba opozoriti, da kljub sistematični izbiri indikatorjev in strukturirani metodi ne moremo pojasniti vseh dejavnikov in vidikov, ki vplivajo na javne percepcije o policiji; splošno uporabljena metoda PAS na primer pojasni 30–40 % vplivov na javno zaupanje v policijo. Kljub temu, da je lahko pojasnjena varianca nizka, pa ni priporočljivo uporabiti velike količine indikatorjev (Stanko in Bradford, 2009).

4 Indikatorji ocenjevanja uspešnosti Strategije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji

Če želimo ocenjevati uspešnost policijskega dela, moramo najprej jasno opredeliti, kaj razumemo pod pojmom uspešno policijsko delo. Uspešni smo, če dosegamo zastavljene cilje. Cilje za slovensko policijo postavlja minister za notranje zadeve z usmeritvami, kot so na primer Temeljne usmeritve za pripravo srednjeročnega načrta razvoja in dela policije 2013–2017 (Ministrstvo za notranje zadeve, 2012). Na podlagi tega dokumenta je bila sprejeta tudi strategija policijskega dela v skupnosti (Policija, 2013), kjer je pomen preventivnih programov na ravni lokalnih skupnosti bistveno bolj poudarjen. Osnovni namen dokumenta *Policijsko delo v skupnosti* (Policija, 2013) je, da policija z določenimi ukrepi na področju organizacije dela, delovnih procesov, usposabljanja in izobraževanja ter tudi s spremembo miselnosti o vlogi policijskega dela v skupnosti poveča učinkovitost in uspešnost dela policije na vseh področjih. Iz tega izhajajo tudi cilji policijskega dela v lokalnem okolju:

- več partnerskega sodelovanja z lokalno skupnostjo, državnimi organi in civilno družbo,
- večja vidnost in okrepljena prisotnost policistov v lokalni skupnosti,
- večji občutek varnosti ter
- večje zaupanje v delo policije in zadovoljstvo z njim.

Od leta 1994, ko se je začel izvajati projekt Policija na lokalni ravni, s katerim so bili postavljeni tudi prvi sistemski temelji policijskega dela v skupnosti, je bil dosežen velik napredek na tem področju (več o implementaciji policijskega dela v skupnosti v Sloveniji glej v Lobnikar, Prisljan in Modic, 2016). Policija ugotavlja, da je to proces, ki se mora ves čas prilagajati novim gospodarskim in družbenim spremembam. Uspešnost tovrstnega procesa pa policija lahko preverja s pregledom doseženih ciljev, ki si jih je zastavila v temeljnih dokumentih na področju policijskega dela v skupnosti. V dokumentu *Policijsko delo v skupnosti* (Policija, 2013) je poudarjeno na primer, da je število izvedenih represivnih ukrepov le obrobni kazalnik uspešnosti (kar se veže tudi na naše prejšnje ugotovitve o veljavnosti tradicionalnih pristopov merjenja uspešnosti policijskega dela). Tega ni mogoče primerjati z usmerjenimi aktivnostmi za doseganje rezultatov na določenih področjih dela, na katerih so pomembni tudi

kvalitativni rezultati. Tako so si v slovenski policiji postavili naslednja dodatna merila in kazalnike za merjene uspešnosti policijskega dela v skupnosti (Policija, 2013):

1. učinkovito reševanje varnostnih problemov (odpravljeni varnostni problemi oziroma vpliv na njihovo zmanjševanje);
2. pravočasna zaznava in primernost načina reševanja problemov (odzivni čas policije od zaznave do začetka reševanja problema);
3. profesionalno opravljanje nalog (rezultati nadzorov, število pritožb in pohval);
4. profesionalen odnos do ljudi (anketa javnega mnenja, število pritožb in pohval)
5. zaupanje ljudi v delo policistov (anketa javnega mnenja);
6. zadovoljstvo z delom policistov (anketa javnega mnenja);
7. občutek varnosti (anketa javnega mnenja);
8. sodelovanje z državljani in predstavniki lokalne skupnosti pri preventivnih projektih (število preventivnih aktivnosti skupaj s predstavniki lokalne skupnosti in vsebina izvedenih nalog);
9. pozitiven odnos do žrtev kaznivih dejanj (število pohval in pritožb, anketa javnega mnenja);
10. vidnost in prisotnost policistov v lokalni skupnosti (anketa javnega mnenja in načrti izvajanja posameznih nalog);
11. število vsebinsko kakovostnih in dobrih rešitev ter praks pri delu v skupnostih,
12. drugi kazalniki uspešnega dela policista/policijske enote v skupnosti.

Kot je razvidno iz opisanih kazalnikov, je večina kriterijev usmerjena v percepcijo in stališča prebivalcev. Vsebina meril, ki se nanašajo na ocene prebivalcev, je po naravi povezana tudi z zadovoljstvom in zaupanjem prebivalcev. Sklenemo lahko, da indikatorji uspešnosti slovenske policije na področju policijskega dela v skupnosti sodijo med sodobne pristope ocenjevanja uspešnosti in so primerljivi z indikatorji, ki jih uporabljajo tudi druge policijske organizacije ter raziskovalci s področja policijske dejavnosti.

Na podlagi opisanih pristopov lahko tudi natančneje opredelimo namen študije, ki je opisana v nadaljevanju. V analizi želimo najprej primerjati ocene prebivalcev s samooceno policistov, glede tega kako uspešni so policisti pri svojem delu v

lokalni skupnosti, predvsem pa želimo preveriti, kakšne so bile spremembe v percepciji prebivalcev v dveh časovnih obdobjih: v letu 2011 in 2017. Pri tem bomo primerjali odgovore na področjih, ki se vežejo na temeljno policijsko dejavnost (uspešnost pri vzdrževanju reda in miru, urejanju cestnega prometa, varovanju državne meje, preiskovanju kaznivih dejanj in drugih, klasičnih oblik policijskega dela), analizirali pa bomo tudi (samo)ocene o tem, kako uspešni so policisti pri spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, kako zakonito opravljajo svoje delo, kako ocenjujejo stopnjo transparentnosti dela policije in v kolikšni meri policisti sodelujejo s prebivalci v lokalnih okoljih. Raziskava se tako opira na kriterije, ki so si jih za merjenje uspešnosti zastavili v slovenski policiji, so pa primerljivi tudi s kriteriji, ki smo jih lahko ugotovili pri pregledu tuje literature s tega področja.

5 Raziskava o (samo)oceni uspešnosti policijskega dela – opis vzorca in instrumentarija

V raziskavi o uspešnosti policijskega dela v lokalnih skupnostih nas je zanimalo, kako prebivalci ocenjujejo uspešnost policijskega dela na različnih področjih, rezultate njihovih odgovorov pa smo primerjali s samooceno policistov, ki policijsko delo izvajajo v tistih okoljih, kjer smo anketirali prebivalce. Z raziskavo želimo pridobiti informacije, s katerimi bo policijski menedžment lažje spremljal uresničevanje svojih strateških usmeritev glede na uveljavljene kriterije merjenja uspešnosti policijskega dela v lokalnih skupnostih. Za analizo smo uporabili podatke iz nacionalne reprezentativne študije, ki je bila izvedena v letih 2011 in 2017 v okviru programske skupine *Varnost v lokalnih skupnostih* na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru (P5-0397 (AA), 2015–2018), ki jo financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Natančen opis načina zbiranja podatkov in uporabljenega instrumentarija v letu 2011 je opisan v Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc (2012), način zbiranja podatkov in uporabljenega instrumentarija v letu 2017 pa v Meško (2017). Za potrebe te študije smo s pomočjo 23 spremenljivk (predstavljene so v tabeli 2 v nadaljevanju) preverili, kako anketiranci (tako prebivalci v lokalnem okolju kot policisti, ki tam opravljajo policijske naloge) ocenjujejo uspešnost posameznih vidikov policijske dejavnosti. Njihove ocene smo merili s pomočjo trditev na petstopenjski lestvici Likertovega tipa, kjer je 1 pomenila najnižjo oceno, 5 pa najvišjo oceno uspešnosti. Uporabljen merski instrument je bil notranje visoko konsistenten, saj je Cronbachov koeficient α znašal .955. Na posamezno trditev

je odgovorilo med 1.775 do 1.781 anketirancev (samo prebivalci v letu 2011 = 961, samo prebivalci v letu 2017 = 1.266)

5.1 Predstavitev in interpretacija rezultatov raziskave

Na začetku smo, da bi videli, kako se vsebinsko porazdeljujejo posamezne aktivnosti, ki jih izvajajo policisti, opravili faktorsko analizo – uporabili smo metodo glavnih komponent (KMO = .95; $p = .00$, Shapiro-Wilk testi normalne porazdelitve imajo vsi p -vrednost 0,00; vrednosti asimetrije in sploščenosti pa se gibajo vrednosti 0 in nikoli ne presegajo mej $-1/1$). Porazdelitev posameznih trditev, s katerimi smo ocenjevali uspešnost policijskega dela v skupnosti, v posamezne vsebinske sklope je prikazana v tabeli 2 v nadaljevanju.

Tabela 2: Porazdelitev posameznih aktivnosti policije v vsebinske sklope

USPEŠNOST POLICIJE PRI ...	FAKTORJI (skupaj pojasnjeno 63,5 % variance)		
	<i>Zagotavljanje varnosti</i> (50,7 %)	<i>Preiskovanje kaznivih ravnanj</i> (6,9 %)	<i>Varnost na meji – tujci</i> (5,9 %)
Spoštovanju človekovih pravic	,786		
Zakonitosti opravljanja dela	,773		
Varovanju življenja	,722		
Zagotavljanju varnosti	,709		
Varovanju osebne varnosti	,690		
Hitrem odzivanju na nujne klice prebivalcev	,673		
Obravnavanju pritožb občanov zoper policije	,656		
Zagotavljanju javnosti svojega delovanja	,649		
Vzdrževanju javnega reda	,639		
Nudenju pomoči pri zaščiti in reševanju	,570		
Varovanju premoženja ljudi	,544		
Nadzorovanju in urejanju prometa	,543		
Preventivnem delovanju	,520		
Sodelovanju s prebivalci v občini	,510		
Preprečevanju zlorabe drog		,777	
Preprečevanju vandalizma		,748	
Preiskovanju gospodarske kriminalitete		,723	
Zmanjševanju števila ponovnih klicev iz istega naslova		,714	
Usmerjanju pozornosti na povratnike		,709	
Preiskovanju kaznivih dejanj		,469	
Preprečevanju ilegalnih prehodov državne meje			,843
Varovanju državne meje in opravljanju mejne kontrole			,821
Opravljanju nalog v zvezi s tujci			,801

Metoda glavnih komponent; Varimax rotacija s Kaiser normalizacijo

Vidimo lahko, da so se posamezne policijske aktivnosti porazdelile v tri vsebinske sklope, pri čemer se je v prvi vsebinski sklop uvrstilo največ policijskih nalog povezanih s tradicionalnimi aktivnostmi zagotavljanja varnosti, v drug sklop so se uvrstile aktivnosti, ki so vsebinsko povezane s preiskovanjem kaznivih ravnanj, v tretji samostojni sklop pa so se razvrstile naloge, povezane z varovanjem državne meje in nadzorom tujcev. V tabelah, ki so predstavljene v nadaljevanju,

so prikazani rezultati ocen uspešnosti teh policijskih nalog po posameznih vsebinskih sklopih: ločeno so predstavljene ocene prebivalcev in samoocene policistov, testi razlik med ocenami skupin, poleg povprečnih vrednosti so predstavljeni tudi odstotki tistih, ki so posamezno nalogo ocenili kot zelo dobro (sešteli smo ocene 4 in 5), prav tako prikazujemo spremembe v ocenah prebivalcev skozi primerjavo rezultatov med dvema obdobjema merjenja.

Tabela 3: Primerjava ocen med prebivalci in policisti pri zagotavljanju varnosti (leto 2017)

Ocena uspešnosti policistov pri ...	Prebivalci			Policisti			Ocena razlik t-test/p
	M	S.O.	% (4 + 5)	M	S.O.	% (4 + 5)	
Nudnju pomoči pri zaščiti in reševanju	3,76	,89	62,6	3,96	,92	72,7	-4,20/,00
Varovanju življenja	3,76	,92	63,0	4,21	,80	82,8	-10,41/,00
Nadzorovanju in urejanju prometa	3,51	,92	53,0	3,82	,76	67,8	-6,8/,00
Varovanju osebne varnosti	3,51	,95	51,0	3,98	,84	73,4	-10,34/,00
Zagotavljanju varnosti	3,50	,88	50,8	3,87	,83	71,2	-8,84/,00
Zakonitosti opravljanja dela	3,50	,93	50,9	4,40	,72	90,0	-21,94/,00
Vzdrževanju javnega reda	3,49	,86	51,6	3,87	,71	74,1	-9,0/,00
Hitrem odzivanju na nujne klice prebivalcev	3,46	1,05	50,5	4,10	,89	79,4	-13,06/,00
Spoštovanju človekovih pravic	3,44	,94	47,7	4,34	,73	87,9	-21,59/,00
Preventivnem delovanju	3,25	,96	40,6	3,57	1,0	55,8	-6,21/,00
Varovanju premoženja ljudi	3,22	,97	37,3	3,59	,93	55,4	-7,62/,00
Zagotavljanju javnosti svojega delovanja	3,20	,93	35,8	3,70	,86	62,6	-10,84/,00
Sodelovanju s prebivalci v občini	3,04	1,01	31,0	3,48	,94	51,8	-8,87/,00
Obravnavanju pritožb občanov zoper policije	3,04	,95	27,9	3,92	,93	73,7	-17,99/,00

Rezultati v tabeli 3 kažejo, da so prebivalci v prvem sklopu kot najuspešnejše policiste ocenili na področju nudenja pomoči pri aktivnostih s področja zaščite in reševanja. Zaščita in reševanje, še posebej tisti del, ki je povezan z delom gasilcev, je na področju zagotavljanja varnosti v Sloveniji sicer najbolj ocenjena

varnostna aktivnost (več o tem v Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012) in rezultati kažejo, da k tej oceni pomembno pripomorejo tudi policisti. Enako visoko oceno so prebivalci dali policistom tudi na področju varovanja življenja in telesne integritete, k tem področjem pa se pridružujejo še dobre ocene na področju zagotavljanja varnosti v cestnem prometu. Prebivalci so v tem vsebinskem sklopu najslabše ocenili obravnavo pritožb občanov zoper policiste, a je kljub temu povprečna ocena še vedno višja od 3 (dobro). Če gledamo samo ocene prebivalcev, lahko rečemo, da je ta vsebinski sklop aktivnosti policistov dobro ocenjen, najbolj akutne naloge policije – varovanje življenja – pa so ocenjene kot zelo dobro. Kažejo pa rezultati primerjave na močno odstopanje med oceno uspešnosti policistov s strani prebivalcev in samooceno policistov. Ocene, ki so si jih pripisali policisti, so pri vseh zapisanih nalogah statistično značilno višje, kot so ocene, ki so jih policisti dobili od prebivalcev. Največja odstopanja lahko opazimo pri oceni zakonitosti dela policistov – policisti so skoraj popolnoma prepričani, da zakonito opravljajo svoje delo, ocena prebivalcev pa je nižja skoraj za eno stopnjo. Velika razhajanja vidimo tudi pri obravnavi pritožb občanov, spoštovanju človekovih pravic, hitrem odzivanju na nujne klice in zagotavljanju javnosti dela policistov. Čeprav so ocene prebivalcev rahlo nad povprečno oceno, pa lahko ugotovimo, da policisti svoje delo na tem vsebinskem področju ocenjujejo kot bolj uspešno. V nadaljevanju pa v tabeli 4 za isti vsebinski sklop prikazujemo primerjavo med percepcijami glede uspešnosti dela policistov, kot so jo poročali anketirani prebivalci v letih 2011 in 2017.

Tabela 4: Primerjava ocen prebivalcev v letih 2011 in 2017 pri aktivnostih policistov, povezanih z zagotavljanjem varnosti prebivalcev

Uspešnost policistov pri ...	Leto	M	S.O.	t-test/p
Nudnju pomoči pri zaščiti in reševanju	2011	3,39	,964	-9,06/,000
	2017	3,76	,895	
Varovanju življenja	2011	3,32	,967	-10,6/,000
	2017	3,76	,920	
Nadzorovanju in urejanju prometa	2011	3,29	,927	-5,46/,000
	2017	3,51	,923	
Varovanju osebne varnosti	2011	3,14	,977	-8,86/,000
	2017	3,51	,949	
Zakonitosti opravljanja dela	2011	3,03	,887	-11,9/,000
	2017	3,50	,932	
Vzdrževanju javnega reda	2011	3,21	,900	-7,21/,000
	2017	3,49	,863	
Hitrem odzivanju na nujne klice prebivalcev	2011	3,07	1,056	-8,57/,000
	2017	3,46	1,049	
Spoštovanju človekovih pravic	2011	2,96	,908	-11,9/,000
	2017	3,44	,943	
Preventivnem delovanju	2011	2,98	,938	-6,59/,000
	2017	3,25	,964	
Varovanju premoženja ljudi	2011	2,91	,942	-7,61/,001
	2017	3,22	,966	
Zagotavljanju javnosti svojega delovanja	2011	2,89	,891	-8,09/,000
	2017	3,20	,929	
Sodelovanju s prebivalci v občini	2011	2,86	,972	-4,22/,000
	2017	3,04	1,006	
Obravnavanju pritožb občanov zoper policije	2011	2,75	,915	-7,40/,000
	2017	3,04	,952	

Analiza primerjanih podatkov kaže, da so prebivalci v tem vsebinskem sklopu uspešnost dela policistov v letu 2017 ocenili z višjo povprečno vrednostjo kot v letu 2011. Pri tem lahko ugotovimo, da so ocene pri vseh trditvah statistično značilno višje v letu 2017, kjer so vse povprečne vrednosti višje, kot je ocena 3 (na petstopenjski ocenjevalni lestvici). Ne da bi ocenjevali, kateri so tisti dejavniki, ki so vplivali na zvišanje ocene uspešnosti, lahko ugotovimo, da so prebivalci policistom pri izvajanju nalog, vezanih na zagotavljanje varnosti, v letu 2017 v primerjavi s prvim merjenjem v letu 2011 prisodili višjo oceno uspešnosti. Da bi lahko natančneje ugotovili, kakšna je bila ta dinamika, v tabeli 5 v nadaljevanju prikazujemo iste ocene, skupinjene v tri vrednosti – sešteli smo odstotke tistih, ki so policistom pripisali oceni 1 in 2 (nezadostno in zadostno), oceno 3 (dobro) ter oceni 4 in 5 (prav dobro in odlično).

Tabela 5: Primerjava ocen prebivalcev v letih 2011 in 2017 pri aktivnostih policistov, povezanih z zagotavljanjem varnosti prebivalcev

Uspešnost policistov pri ...	Leto	(1 + 2) %	(3) %	(4 + 5) %
Nudenju pomoči pri zaščiti in reševanju	2011	16,0	37,3	46,7
	2017	7,4	40,0	52,6
Varovanju življenja	2011	17,1	40,0	42,9
	2017	18,0	43,0	39,0
Nadzorovanju in urejanju prometa	2011	17,5	41,1	41,4
	2017	12,8	34,3	52,9
Varovanju osebne varnosti	2011	22,6	43,0	34,4
	2017	13,3	35,7	51,0
Zakovitosti opravljanja dela	2011	24,1	47,3	28,6
	2017	12,5	36,7	50,8
Vzdrževanju javnega reda	2011	20,5	40,0	39,5
	2017	11,3	37,1	52,6
Hitrem odzivanju na nujne klice prebivalcev	2011	27,5	37,6	34,9
	2017	16,6	32,9	50,5
Spoštovanju človekovih pravic	2011	27,7	46,3	26,0
	2017	13,8	38,5	46,7
Preventivnem delovanju	2011	28,1	44,2	27,7
	2017	20,3	39,1	40,6
Varovanju premoženja ljudi	2011	29,6	46,9	23,5
	2017	28,1	44,2	27,7
Zagotavljanju javnosti svojega delovanja	2011	28,6	49,4	22,0
	2017	19,8	44,3	35,9
Sodelovanju s prebivalci v občini	2011	34,8	41,3	23,9
	2017	28,7	40,3	31,0
Obravnavanju pritožb občanov zoper policije	2011	35,2	46,2	18,6
	2017	23,5	48,5	28,0

1 – nezadostno; 2 – zadostno; 3 – dobro; 4 – prav dobro; 5 – odlično

V letu 2017 je več kot 52 % anketiranih prebivalcev najvišjo oceno uspešnosti policistom pripisalo na področju nadzora in urejanja prometa, nudenju pomoči pri zaščiti in reševanju ter vzdrževanju javnega reda in miru. Pri urejanju in nadzoru prometa lahko na primer ugotovimo, da je več kot deset odstotkov anketiranih v letu 2017 v primerjavi z letom 2011 policistom pripisalo najvišjo oceno. Še večji skok pri oceni uspešnosti lahko vidimo pri vzdrževanju javnega reda in mira. V letu 2017 se je zelo popravila tudi najvišja ocena pri hitrem odzivanju na klice prebivalcev – ocena je v najvišji skupini poskočila za celih petnajst odstotkov. Je pa še vedno veliko prebivalcev relativno nezadovoljnih z uspešnostjo policije na področju varovanja premoženja ljudi (28 % anketiranih je

policistom pripisalo najnižji možni oceni; ta odstotek se ni znatno popravil niti v primerjavi z letom 2011), z načinom obravnavanja pritožb občanov zoper policijo (čeprav se je delež nezadovoljnih na tem področju iz dobre tretjine v letu 2011 znižal na slabo četrtino v letu 2017) in pri preventivnem delu policije (v letu 2017 je ena petina prebivalcev nezadovoljna z uspešnostjo policije pri njenem preventivnem delu). V nadaljevanju v tabeli 6 predstavljamo, kako so anketiranci ocenili naloge s področja preiskovanja kaznivih ravnanj.

Tabela 6: Primerjava ocen med prebivalci in policisti pri preiskovanju kaznivih ravnanj (leto 2017)

Ocena uspešnosti policistov pri ...	Prebivalci			Policisti			Ocena razlik t-test/p
	M	S.O.	% (4 + 5)	M	S.O.	% (4 + 5)	
Preiskovanju kaznivih dejanj	3,21	0,96	38,8	3,29	,82	39,3	/
Zmanjševanju števila ponovnih klicev iz istega naslova	3,05	0,95	28,4	3,18	1,02	39,2	-2,53/,012
Preprečevanju zlorabe drog	3,03	1,06	31,7	3,26	,93	40,5	-4,67/,00
Preprečevanju vandalizma	3,03	1,04	30,3	3,36	,92	43,4	-6,53/,00
Usmerjanju pozornosti na povratnike	3,02	1,01	30,1	3,43	1,01	50,8	-7,64/,00
Preiskovanju gospodarske kriminalitete	2,85	1,11	28,7	3,04	1,07	34,5	-3,42/,001

Rezultati primerjave ocen med policisti in prebivalci glede uspešnosti dela policistov na področju preiskovanja kaznivih dejanj kažejo, da tako prebivalci kot policisti preiskovanje kaznivih dejanj soglasno ocenjujejo kot dobro. Pri ostalih nalogah iz tega vsebinskega področja pa zopet prihaja do razkoraka med ocenami prebivalcev in samoocenami policistov; ti so, tako kot pri prejšnjem vsebinskem sklopu, svoje delo ocenili kot bolj uspešno. Prebivalci so v letu 2017 najnižjo oceno policistom pripisali pri uspešnosti preiskovanja gospodarske kriminalitete, pa tudi policisti so se pri tej nalogi ocenili najnižje. Kot povprečne pa so ocenili aktivnosti povezane s preprečevanjem vandalizma, zlorabe drog in preprečevanjem povratništva, kar kaže na prostor za izboljšave. So pa pri tem vsebinskem sklopu odstopanja med ocenami prebivalcev in ocenami policistov

veliko manjša kot pri prvem vsebinskem sklopu. Tako kot pri prejšnjem vsebinskem sklopu nas je tudi pri tem zanimalo, ali so se percepcije prebivalcev glede na ocene iz prvega (2011) in drugega (2017) obdobja zbiranja podatkov kaj spremenile. Rezultati so prikazani v tabeli 7.

Tabela 7: Primerjava ocen prebivalcev v letih 2011 in 2017 pri aktivnostih policistov, povezanih s preiskovanjem kaznivih ravnanj

Uspešnost policistov pri ...	Leto	M	S.O.	t-test / p
Preiskovanju kaznivih dejanj	2011	2,92	,89	-7,33/,000
	2017	3,21	,96	
Zmanjševanju števila ponovnih klicev iz istega naslova	2011	2,81	,83	-6,23/,000
	2017	3,05	,95	
Preprečevanju zlorabe drog	2011	2,75	,98	-6,34/,000
	2017	3,03	1,06	
Preprečevanju vandalizma	2011	2,78	,93	-5,94/,000
	2017	3,03	1,04	
Usmerjanju pozornosti na povratnike	2011	2,87	,86	-3,73/,000
	2017	3,02	1,01	
Preiskovanju gospodarske kriminalitete	2011	2,61	,96	-5,30/,000
	2017	2,85	1,11	

Tako kot pri vsebinskem sklopu zagotavljanje varnosti prebivalcev tudi pri preiskovanju kaznivih dejanj lahko ugotovimo, da so prebivalci policistom v letu 2017 pripisali višjo uspešnost pri vseh dejavnostih, ki smo jih uvrstili v ta vsebinski sklop. Povprečna vrednost zgolj pri preiskovanju gospodarske kriminalitete ni presegla sredinske vrednosti 3, je bilo pa izboljšanje uspešnosti dela policije pri nalogah, vezanih na preiskovanje kaznivih ravnanj, v letu 2017 v primerjavi z letom 2011 statistično značilno višje. Tudi pri tem vsebinskem sklopu ocene uspešnosti prikazujemo razvrščene v tri vrednosti (slabo, povprečno, dobro) – rezultati so prikazani v tabeli 8.

Tabela 8: Primerjava ocen prebivalcev v letu 2011 in 2017 pri aktivnostih policistov, povezanih s preiskovanjem kaznivih ravnanj

Uspešnost policistov pri ...	Leto	(1 + 2) %	(3) %	(4 + 5) %
Preiskovanju kaznivih dejanj	2011	28,0	47,8	24,2
	2017	20,6	40,6	38,8
Zmanjševanju števila ponovnih klicev iz istega naslova	2011	31,4	52,5	16,1
	2017	25,5	46,6	27,9
Preprečevanju zlorabe drog	2011	37,7	42,6	19,7
	2017	31,4	36,9	31,7
Preprečevanju vandalizma	2011	36,3	43,2	20,5
	2017	28,8	40,8	30,4
Usmerjanju pozornosti na povratnike	2011	30,3	48,7	21,0
	2017	29,6	40,4	30,0
Preiskovanju gospodarske kriminalitete	2011	43,9	39,5	16,6
	2017	37,9	33,4	28,7

1 – nezadostno; 2 – zadostno; 3 – dobro; 4 – prav dobro; 5 - odlično

Slabih 40 % anketiranih je pripisalo najvišjo oceno policistom pri preiskovanju kaznivih dejanj, v primerjavi z letom 2011 je ta delež prebivalcev večji za 14 %. Čeprav je še vedno največ prebivalcev (dobra tretjina) zelo nezadovoljnih s preiskovanjem gospodarske kriminalitete, se tudi pri tej aktivnosti kaže trend izboljšanja ocen prebivalcev – dobrih deset odstotkov več kot v letu 2011 jih je policistom leta 2017 pripisalo najvišjo oceno tudi pri tej aktivnosti. Delo na področju kaznivih ravnanj je kompleksno in pogosto zelo zahtevno in je zato tudi težko zagotavljati uspešnost policistov na tem področju, kljub temu pa ne moremo zanemariti dejstva, da je v letu 2017 še vedno vsaj četrtina prebivalcev zelo nezadovoljna z uspešnostjo dela policistov na tem področju. Večina ocen se je razvrstila pri oceni 3 – dobro, skupini tistih prebivalcev, ki so policijo tu ocenili z najnižjo ali pa z najvišjo oceno pa sta podobno veliki.

V tabeli 9 v nadaljevanju so prikazani še rezultati ocen uspešnosti za zadnji vsebinski sklop, ki se veže na področje varovanja državne meje in nadzora tujcev.

Tabela 9: Primerjava ocen med prebivalci in policisti pri nalogah s področja varovanja državne meje in nadzora tujcev (leto 2017)

Ocena uspešnosti policistov pri ...	Prebivalci			Policisti			Ocena razlik t-test/p
	M	S.O.	% (4 + 5)	M	S.O.	% (4 + 5)	
Varovanju državne meje in opravljanju mejne kontrole	3,63	,95	57,7	3,65	,94	61,5	/
Preprečevanju ilegalnih prehodov državne meje	3,45	1,02	50,3	3,48	,96	53,1	/
Opravljanju nalog v zvezi s tujci	3,44	,95	48,2	3,55	,92	55,4	-2,34/,019

Pri tem vsebinskem sklopu smo ugotovili še najmanjša razhajanja med prebivalci in policisti, saj je ocena prebivalcev in policistov pri vseh nalogah s področja nadzora državne meje, nalog s področja tujcev in preprečevanja ilegalnih prehodov presegala povprečno vrednost 3, statistično značilno razliko pa smo ugotovili samo pri oceni opravljanju nalog v zvezi s tujci, kjer je samoocena policistov malenkost, a statistično značilno višja kot ocena prebivalcev. V tabeli 10 so prikazani še rezultati analize primerjave ocen prebivalcev z vidika prvega (2011) in drugega (2017) ocenjevanja.

Tabela 10: Primerjava ocen prebivalcev v letih 2011 in 2017 pri aktivnostih policistov, povezanih z varovanjem državne meje in nadzora tujcev

Uspešnost policistov pri ...	Leto	M	S.O.	t-test/p
Varovanju državne meje in opravljanju mejne kontrole	2011	3,45	,96	-4,31/,00
	2017	3,63	,95	
Preprečevanju ilegalnih prehodov državne meje	2011	3,33	,97	2,82/,005
	2017	3,45	1,02	
Opravljanju nalog v zvezi s tujci	2011	3,20	,91	-6,12/,00
	2017	3,44	,95	

Tudi pri tem vsebinskem sklopu lahko ugotovimo, da so ocene prebivalcev o uspešnosti policistov pri izvajanju nalog s področja varovanja državnih meja in tajske problematike v letu 2017 v primerjavi z letom 2011 statistično značilno višje. Hkrati pa lahko ugotovimo tudi, da so v primerjavi s prej predstavljenima vsebinskima sklopoma povprečne ocene v tem vsebinskem sklopu najvišje, saj se gibljejo okoli 3,5. Podrobnejšo porazdelitev ocen v analiziranih obdobjih prikazujemo v tabeli 11.

Tabela 11: Primerjava ocen prebivalcev v letu 2011 in 2017 pri aktivnostih policistov, povezanih z varovanjem državne meje in nadzora tujcev

Uspešnost policistov pri ...	Leto	(1 + 2) %	(3) %	(4 + 5) %
Varovanju državne meje in opravljanju mejne kontrole	2011	14,1	36,1	49,8
	2017	11,2	31,2	57,6
Preprečevanju ilegalnih prehodov državne meje	2011	17,1	38,2	44,7
	2017	16,7	32,9	50,4
Opravljanju nalog v zvezi s tujci	2011	19,2	44,6	36,2
	2017	14,5	37,4	48,1

V letu 2017 je večina prebivalcev z najvišjo oceno ocenila varovanje državne meje in delo policistov pri izvajanju mejne kontrole, polovica prebivalcev je najvišjo oceno policistom prisodila tudi pri preprečevanju ilegalnih prehodov državne meje. Največji skok v oceni pa lahko vidimo pri opravljanju nalog v zvezi s tujci, saj v primerjavi z letom 2011 skoraj 12 % več prebivalcev policistom pri tej nalogi pripisuje najvišjo oceno. Dobrih 16 % anketiranih prebivalcev pa je nezadovoljnih s preprečevanjem ilegalnih prehodov državne meje – delež nezadovoljnih pri tej nalogi se med analiziranimi letoma ni bistveno spremenil.

6 Razprava

Če povzamemo glavne ugotovitve predstavljene analize, lahko rečemo, da prebivalci delo policistov ocenjujejo kot relativno uspešno. Pri 22 od 23 aktivnosti, ki so jih ocenjevali, so jim pripisali oceno, višjo od 3 (s šolskimi ocenami bi lahko rekli, da so jih ocenili kot dobre). Zgolj pri preiskovanju gospodarske kriminalitete je bila povprečna ocena prebivalcev nižja od te vrednosti. Pomembna je tudi ugotovitev, da so se pri 20 nalogah policisti statistično značilno samoocenili višje, kot so jih ocenili prebivalci. Največja razhajanja smo ugotovili pri oceni zakonitosti dela policistov, pri varovanju človekovih pravic in svoboščin, obravnavi pritožb nad delom policije ter oceni o

uspešnosti hitrega odzivanja na nujne klice. Tudi pri varovanju življenj posameznikov, ki so ga prebivalci ocenili najboljše, je razlika v njihovi oceni in samooceni policistov velika. Če primerjamo rezultate po posameznih faktorjih, lahko vidimo, da so anketiranci najboljše ocenili delo policistov pri varovanju državne meje, najmanj zadovoljni pa so z njihovim uspehom pri preiskovanju kaznivih dejanj. Takšne rezultate lahko povežemo z dogajanjem v Sloveniji zadnja leta. Slovenska policija je namreč veliko naporov in virov usmerila v obvladovanje begunske krize in varovanje schengenske meje, kar je lahko v kombinaciji s pomanjkanjem kadrovskih virov v policiji in odmevnih primerov glede sistemskih nepravilnosti, korupcije ter pogostim opozarjanjem medijev o prisotnosti trgovine s prepovedanimi drogami in kaznivih dejanjih povratnikov pri ljudeh vzbudilo občutke glede neuspešnosti obvladovanja tovrstne kriminalitete.

Pri analizi sprememb ocen uspešnosti dela policistov smo ugotovili, da so prebivalci uspešnost policije v letu 2017 skoraj pri vseh aktivnostih ocenili višje kot v letu 2011. Najbolje so prebivalci ocenili aktivnosti na področju varovanja državne meje, sledi jim področje zagotavljanja varnosti vsakdanjega življenja, najnižja pa je bila ocena pri preiskovanju kaznivih dejanj. Med najuspešnejše dejavnosti policije v letu 2017 uvrščamo tudi urejanje in nadzor prometa (slabih 53 % prebivalcev je to delo policistov ocenilo kot zelo uspešno), pri tem pa lahko ugotovimo, da je pri tej nalogi v primerjavi z letom 2011 več kot deset odstotkov anketiranih v letu 2017 policistom pripisalo najvišjo oceno. Velik skok v ocenah smo prav tako ugotovili pri vzdrževanju javnega reda in mira, policisti pa so v primerjavi s prvim merjenjem v letu 2011 uspešnejši tudi pri hitrem odzivanju na klice prebivalcev – ocena je v najboljše ocenjeni skupini poskočila za celih petnajst odstotkov. Največ anketiranih prebivalcev (skoraj 60 %) pa je najvišjo oceno policistom pripisalo pri varovanju državne meje in opravljanju mejne kontrole. Čeprav so se povprečne ocene v letu 2017 v primerjavi z letom 2011 statistično značilno zvišale, pa je dobra četrtnina prebivalcev še vedno izredno nezadovoljna z uspešnostjo policije na področju varovanja premoženja ljudi (odstotek se ni znatno popravil niti v primerjavi z letom 2011), z načinom obravnavanja pritožb občanov zoper policijo (čeprav se je delež nezadovoljnih na tem področju z dobre tretjine v letu 2011 znižal na slabo četrtnino v letu 2017) in pri preventivnem delu policije (v letu 2017 je ena petina prebivalcev nezadovoljna z uspešnostjo policije pri njenem preventivnem delu). Dobra tretjina prebivalcev je v letu 2017 še vedno zelo nezadovoljnih s preiskovanjem gospodarske kriminalitete, skupina

tistih, ki so 2017 policiji pripisali nizko oceno, pa je velika (dobra četrtnina vseh anketiranih) tudi pri preprečevanju zlorabe drog in preprečevanju vandalizma.

Kriteriji, ki si jih je policija (Policija, 2013) določila za merjenje svoje uspešnosti, se vežejo na odpravo oziroma zmanjševanje varnostnih problemov, izpostavili so tudi pomen odzivnega časa ter profesionalno opravljanje nalog, ki se kaže preko rezultatov nadzora in načina reševanja pritožb. Ugotovimo lahko, da so ocene prebivalcev na teh področjih sicer dobre, višje od povprečja, vendar pa prihaja do prevelikega odstopanja med percepcijami prebivalcev in policije. Z vidika postavljenih kriterijev v strategiji lahko sklepamo, da so prebivalci manj zadovoljni z odnosi in odzivnostjo policistov (čeprav se te ocene glede na prvo anketiranje v letu 2011 zvišujejo), višjo uspešnost pa policiji pripisujejo pri uresničevanju glavnih ciljev, povezanih s poslanstvom policije – reševanje življenj in nudenje pomoči prebivalcem. Še posebej velik je napredek na področju vzdrževanja javnega reda in pri najpogostejši nalogi, kjer se policisti srečujejo s prebivalci – urejanju in nadzoru cestnega prometa.

Splošen pregled stanja kaže, da kljub zadovoljstvu z delom policije obstaja ogromno prostora za napredek in izboljšave. Glede na ugotovljena stališča, ki so na meji (ocena 3), bi bilo treba prioriteto okrepiti dejavnosti (in obveščanje javnosti o teh aktivnostih) na področjih preprečevanja in preiskovanja gospodarske kriminalitete, trgovine s prepovedanimi drogami, vandalizma in povratništva. Izboljšanja si anketiranci želijo tudi na področju kakovosti odnosov policistov s prebivalci in na področju učinkovitosti reševanja pritožb.

Kriteriji, ki jih slovenska policija uporablja za merjenje uspešnosti svojega dela, so primerljivi s kriteriji, ki jih v svojih analizah uporabljajo tuji avtorji. V analizi smo se uprli samo na 23 aktivnosti, ki smo jih merili v raziskavi, za celovito oceno uspešnosti pa bi morali oceniti tudi druge dejavnike, ki se pomembno vežejo na določanje uspešnosti (in s tem legitimnosti) dela policije. Pri tem gre izpostaviti delo z žrtvami kaznivih dejanj, stopnjo strahu pred kriminaliteto ter predanost policistov skupnosti, kjer izvajajo svoje naloge (t. i. izkazovanje iskrenega skrbniškega odnosa). Naj na koncu razprave še enkrat poudarimo, da je ob vseh opisanih kriterijih, s katerimi merimo uspešnost dela policistov, treba razumeti tudi stališča policistov, če želimo identificirati ovire in zadržke, ki vplivajo na njihovo učinkovitost in kakovost odnosov s prebivalci.

Kljub opisanim pomanjkljivostim pričujoče študije pa so rezultati lahko v pomoč policijskim vodjem, da še enkrat (skupaj s policisti) premislijo, v kolikšni meri so njihove ocene realne, predvsem pa, da razmislijo, zakaj prihaja do odstopanj v stališčih med policisti in percepcijo prebivalcev. Zelo verjetno lahko razlog najdemo tudi v načinih komuniciranja policije z javnostmi, kjer bi se morali policisti, policijski vodje pa še posebej, zavedati pomena kakovostnega komuniciranja s prebivalci. Dejstvo je namreč, da četudi policisti dobro opravijo svoje delo, pa tega ne komunicirajo dovolj učinkovito, ali pa se jim to sploh ne zdi pomembno, ne morejo pričakovati, da bo njihovo delo ocenjeno ustrezno. Legitimnost vedno izhaja iz ocene uporabnikov varnostnih storitev, raziskave pa so tudi pokazale, da stopnja legitimnosti pomembno vpliva na pripravljenost prebivalcev, da sodelujejo s policisti (Reisig, Tankebe in Meško, 2014). Delo policistov mora biti seveda opravljeno uspešno in učinkovito, je pa potem tudi enako pomembno, da so prebivalci učinkovito seznanjeni z opravljenim delom. Če pri komuniciranju svojega dela policisti ne bodo uspešni, bodo sodbe prebivalcev temeljile na stereotipih, medijsko izpostavljenih negativnih primerih ali pristranski osebni izkušnji.

Literatura

- Bradford, B. (2010). The quality of police contact: Procedural justice concerns among victims of crime in London. *SSRN Electronic Journal*. DOI: 10.2139/ssrn.1596754
- Brereton, D. (2000). Policing and crime prevention: Improving the product. V D. Chappell in P. Wilson (ur.), *Crime and the Criminal Justice System in Australia: 2000 & Beyond* (str. 121–136). Sydney: Butterworths.
- Carr-Hill, R. A. in Stern, N. H. (1973). An econometric model of the supply and control of recorded offences in England & Wales. *Journal of Public Economics*, 2, 289–318
- Coleman, T. G. (2012). *A model for improving the strategic measurement and management of policing: The police organizational performance index (POPI)* [doktorska disertacija]. University of Regina: Saskatchewan, Canada. Pridobljeno na https://ourspace.uregina.ca/bitstream/handle/10294/3775/Coleman_Terence_197703880_PhD_PLST_Fall2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- European social survey. (2010). *Justice. ESS5*. Pridobljeno na <http://www.europeansocialsurvey.org/data/themes.html?t=justice>
- Fagan, J. in Tyler, T. R. (2004). Policing, order maintenance and legitimacy. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in central and eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/mesko/207975.pdf>
- Fitzgerald, M., Hough, M., Joseph, I. in Qureshi, T. (2002). *Policing for London*. Cullompton: Willan.

- Goudriaan, H., Lynch, J. in Nieuwebeerta, P. (2004). Reporting to the police in Western Nations: A theoretical analysis of the effects of social context. *Justice Quarterly*, 21(4), 933–969.
- Goudriaan, H., Wittebrood, K., & Nieuwebeerta, P. (2006). Neighborhood characteristics and reporting crime. *British Journal of Criminology*, 46, 719–742. DOI: 10.1093/bjc/azi096
- Grabosky, P. (1988). Efficiency and effectiveness in Australian policing. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*, 16, 1-6.
- Hinds, L. in Murphy, K. (2007). Public satisfaction with police: Using procedural justice to improve police legitimacy. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 40(1), 27–43.
- Her Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services [HMICFRS]. (2017). *PEEL: Police effectiveness 2017*. Pridobljeno na <https://www.justiceinspectors.gov.uk/hmicfrs/publications/peel-police-effectiveness-2017/>
- Jackson, J., Bradford, B., Hohl, K. in Farral, S. (2009). Does the fear of crime erode public confidence in policing? *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 3(1), 100–111.
- Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Kouha, J., Stares, S., Widdop, S., Fitzgerald, R., Yordanova, M. in Galev, T. (2011). Developing European indicators of trust in justice. *European Journal of Criminology*, 8, 267–285.
- Jackson, J. in Bradford, B. (2010). Police legitimacy: A conceptual review. *SSRN Electronic Journal*. DOI: 10.2139/ssrn.1684507
- Jones, T. in Newburn, T. (2002). The transformation of policing? Understanding current trends in policing systems. *British Journal of Criminology*, 42, 129–146.
- Karn, J. (2013). *Policing and crime reduction: The evidence and its implications for practice. Police effectiveness in a changing world project*. The Police Foundation. Pridobljeno na <http://www.police-foundation.org.uk/uploads/catalogerfiles/policing-and-crime-reduction/police-foundation-police-effectiveness-report.pdf>
- Kiedrowski, J., Petrunik M., Ron T. M. in Melchers L. (2013). *Canadian police board views on the use of police performance metrics*. Pridobljeno na http://www.oacp.on.ca/Userfiles/Files/NewAndEvents/Report_Police_Performance_Metrics%20Feb2013.pdf
- Kochel, T., Parks, R. in Mastrofski, S. (2013). Examining police effectiveness as a precursor to legitimacy and cooperation with police. *Justice Quarterly*, 30(5), 895–925. DOI: 10.1080/07418825.2011.633544
- Lind, E. A. in Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum.
- Loader, I. in Mulcahy, A. (2003). *Policing and the condition of England*. Oxford: Oxford University Press.
- Lobnikar, B., Prislán, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
- Ludwig, A., Norton, M. in McLean, I. (2017). *Resource allocation processes in policing in Great Britain – Project report. A Gwilym Gibbon Centre for Public Policy Working Paper*. Oxford: Nuffield College.
- Maguire, E. R. (2003). Measuring the performance of law enforcement agencies. *Calea Update Magazine*, 83. Pridobljeno na <http://www.calea.org/calea-update-magazine/issue-83/measuring-performance-law-enforcement-agencies-part-1-of-2-oart-articl>

- Maguire, E. R. in Johnson, D. (2010). Measuring public perceptions of the Police. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 33(4), 703–730.
- Maguire, E. R. in Uchida, C.D. (2000). Measurement and explanation in the comparative study of American police organizations. V D. Duffee (ur.) *Criminal Justice 2000: Vol 4. Measurement and Analysis of Crime and Justice* (str. 491-557). Washington, DC: National Institute of Justice. Pridobljeno na http://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_4/04j.pdf
- Maslow, A. (2015). *Measuring the performance of the police: The Perspective of the public. Research report 2015-R034*. Ontario: Research Division, Public Safety Canada.
- Mastrofski, S. (1999). *Policing for people*. Washington, DC: Police Foundation.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: CRP(V5-1038 A): poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G. (2017). Uvodna predstavitev rezultatov raziskave o varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji v letu 2017. V G. Meško, K. Eman, U. Pirnat (ur.) *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 3-16). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Moore, M. H. in Braga, A. (2003). *The »bottom line« of policing: what citizens should value (and measure)» in police performance. police executive research forum*. Pridobljeno na <http://www.policeforum.org/library/police-evaluation/BottomLineofPolicing.pdf>
- MOPAC. (2018). *Public attitude survey 2017-18. Technical report quarter 52*. Swansea: Opinion Research Services.
- Mosher, C., Miethe, T. in Phillips, D. (2002). *The mismeasure of crime*. Thousand Oaks: Sage.
- Murphy, K., Hinds, L., in Fleming, J. (2008). Encouraging public cooperation and support for police. *Policing and Society*, 18(2), 136–155
- O'Connor, C. D. (2008). Citizen attitudes toward the police in Canada. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 31(4), 578–595.
- Ogilvie, J. M., Allard, T. J. in Stewart, A. L. (2008). *Impact of Police Numbers on Crime*. J. M. Griffiths, Griffiths University, Australia.
- Policija (2013). *Policijsko delo v skupnosti*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Prenzler, T. in Lewis, C. (2005). Performance indicators for police oversight agencies. *Australian Journal of Public Administration*, 64(2), 77–83.
- Reiner, R. (1992). »Policing a postmodern society«. *The Modern Law Review*, 55(5), 761–781.
- Reiner, R. (2000). *The politics of the police, 3rd edn*. Oxford: Oxford University Press.
- Reisig, M. D., Bratton, J. in Gertz, M. (2007). The construct validity and refinement of process-based policing measures. *Criminal Justice & Behavior*, 34(8), 1005–1028. DOI: 10.1177/0093854807301275.
- Roberts, J. in Hough, M. (2005). *Understanding public attitudes to criminal justice*. Maidenhead: Open University Press.
- Schulenberg, J. L. (2014). Systematic social observation of police decision-making: the process, logistics, and challenges in a Canadian context. *Quality & Quantity*, 48, 297–315.
- Sparrow, M. (2000). *The regulatory craft: Controlling risks, solving problems, and managing compliance*. Washington DC: Brookings Institute.
- Spottiswoode, C. (2000). *Improving police performance. London: Public Services Productivity Panel*, H. M. Treasury. Pridobljeno na

- <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/media/2/8/231.pdf>
- Stanko, E. A. in Bradford, B. (2009). Beyond measuring 'how good a job' police are doing: The MPS model of confidence in policing. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 3(1), 322–330.
- Stockdale, J. E., Whitehead C. M. E. in Gresham P. J. (1999). *Applying economic evaluation to policing activity*. *Police Research Series Paper No. 103*. London: Policing and Reducing Crime Unit, Research, Development and Statistics Directorate.
- Sunshine, J. in Tyler, T. (2003). The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing. *Law and Society Review*, 37(3), 513–547
- Tankebe, J. (2008). Police effectiveness and police trustworthiness in Ghana: An empirical appraisal. *Criminology & Criminal Justice*, 8(2), 185–202. DOI: 10.1177/17488958080888994
- Tankebe, J. (2009). Public cooperation with the police in Ghana: Does procedural fairness matter? *Criminology*, 47(4), 1265–1293.
- Thanassoulis, E. (1995). Assessing police forces in England and Wales using data envelopment analysis. *European Journal of Operational Research*, 87, 641–657.
- Tyler, T. (1990). *Why people obey the law*. New Haven: Yale University Press.
- Tyler, T. in Huo, Y. (2002). *Trust in the law: Encouraging public cooperation with the police and courts*. New York: Russell Sage Foundation.
- Tyler, T. R. in Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 6, 231–275.

Varnost v urbanih lokalnih skupnostih – primerjava med soseskami v Ljubljani

URŠKA PIRNAT IN GORAZD MEŠKO

Povzetek Namen prispevka je predstaviti rezultate o raziskavi o varnosti v urbanih okoljih v Sloveniji, kjer smo preučevali zaznave glede kriminalitete, družbenih procesov in zaznave policije v urbanih soseskah v Ljubljani. Za namen študije je bilo izvedeno anketiranje v urbanih predelih Ljubljane, ki je potekalo med oktobrom in decembrom leta 2016. Soseske, kjer je potekalo anketiranje, so bile izbrane glede na manjšo in večjo obremenjenost s kriminaliteto in prekrški zoper javni red in mir. V okviru preliminarne študije je bila izvedena factorska analiza vprašalnika, ki je pokazala dvanajst faktorjev, ki se vsebinsko vežejo na zaznavo odklonskih dejanj v soseski, zaznavo policije in družbene procese v lokalnih skupnostih. Primerjava zaznav med manj in bolj problematičnimi soseskami kaže na razlike v zaznavanju varnosti glede na problematičnost območja. Ugotovitve kažejo, da varnostne razmere vplivajo na zaznavanje prebivalcev glede varnosti in lahko vplivajo na zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih.

Ključne besede: • varnost v lokalnih skupnostih • zaznave • soseske • urbana okolja • raziskava •

NASLOVA AVTORJEV: Urška Pirnat, mag., asistentka, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: urska.pirnat@fvv.uni-mb.si. Dr. Gorazd Meško, redni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

Safety and security in urban local communities – a comparison between neighbourhoods in Ljubljana

URŠKA PIRNAT & GORAZD MEŠKO

Abstract The aim of the paper is to present a research on safety and security in urban areas. The results of the research relate to the perception of crime, social processes, and police in neighbourhoods in Ljubljana. A survey was carried out in the municipality of Ljubljana (low-risk and high-risk areas that were defined on the basis of the number of criminal and public disorder offenses), data were collected from October to December 2016. The preliminary analysis of gathered data showed twelve factors that represent residents' perception on safety and security in local communities. Further findings indicated differences in the perception of crime, the police and social processes between low-risk and high-risk areas. We can conclude, that type of the living area influence residents' perception on safety and security in local communities.

Keywords: • safety and security in local communities • perceptions • neighbourhoods • urban areas • research •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Urška Pirnat, M.A., Assistant, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: urska.pirnat@fvv.uni-mb.si. Gorazd Meško, PhD, Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Značilnosti življenja v urbanih okoljih lahko razložimo na podlagi naslednjih med sabo prepletajočih dejavnikov: 1) poselitve, 2) gostote poselitve in 3) heterogenosti družbenih skupin (European Commission, 2014; Park, 1952; Rebernik, 2008; Wirth, 1938). Družbeno življenje tako predstavlja organsko družbo, za katero je značilno: 1) pogosti stiki med prebivalci, ki se med sabo ne poznajo dobro, 2) neosebni odnosi, 3) pomanjkanje občutka za deljenje enakih interesov, 4) pomanjkanje občutka pripadnosti in 5) prebivalci ne poznajo porekla in razmer drug drugega. S sociološkega pristopa se v urbanih okoljih pojavljajo naslednje problematike: 1) stanovanjski problemi, 2) nezaposlenost, 3) kulturna trenja in 4) kriminaliteta (Rebernik, 2008; Shaw in McKay, 1942). Gledano s kriminološkega in viktimološkega pristopa viktimizacijske študije kažejo, da je kriminaliteta in z njo povezane posledice večji problem v urbanih okoljih, saj je stopnja kriminalitete v urbanih okoljih višja kot v ruralnih (Adams in Serpe, 2000; Alvazzi del Frate in van Kesteren, 2004; Pavlovič, 1998).

Pojem urbane varnosti, ki se je razvil v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je odziv na preprečevanje viktimizacij v urbanih okoljih s pomočjo celostnega pristopa v obravnavi problematike. Pristop temelji na strategiji preprečevanja kriminalitete, ki poleg vloge policije in kazenskega pravosodja poudarja še vlogo mest in njihovih pristojnosti pri zagotavljanju varnosti (Alvazzi del Frate in van Kesteren, 2004). Urbana varnost tako temelji na večagencijskem pristopu, ki vsebuje: 1) analizo kriminalitete na podlagi pojavnih oblik kriminalitete, vzrokov zanjo in njenega obsega ter 2) identifikacijo vseh ključnih deležnikov na državni in lokalni ravni, ki kakorkoli pripomorejo k preprečevanju viktimizacij (United Nations, 1995). Evropski forum za urbano varnost kot pomemben vidik v zagotavljanju varnosti poudarja merjenje varnosti z različnih vidikov za čim boljši vpogled na varnostne težave v urbanih lokalnih skupnostih. Merjenje varnosti v urbanih lokalnih skupnostih mora vsebovati: 1) demografski kontekst preučevanega urbanega okolja, 2) informacije o kriminaliteti, njeni porazdelitvi in obsegu nereda, 3) vzroke in posledice kriminalitete, 4) zaznavo prebivalcev glede virov ogrožanja varnosti, potencialnih tveganj in subjektov zagotavljanja varnosti, 5) določanje kakovosti življenja v urbanih lokalnih skupnostih in 6) opredelitev vseh deležnikov, ki kakorkoli pripomorejo k zagotavljanju varnosti na lokalni ravni (European Forum for Urban Security, 2007; 2016).

Evropska listina o urbanih okoljih kot temeljno pravico poudarja pravico prebivalcev do varnosti, v poglavju o varnosti v urbanih okoljih pa poudarja načela, ki jih je treba upoštevati pri zagotavljanju varnosti v urbanih lokalnih skupnostih. Načela so naslednja: 1) zagotavljanje varnosti mora temeljiti na preprečevanju kriminalitete in delu policije, 2) lokalna politika na področju urbane varnosti mora temeljiti na najnovejših podatkih o kriminaliteti, 3) preprečevanje kriminalitete temelji na sodelovanju vseh članov skupnosti, 4) tesno sodelovanje med policijo in lokalno skupnostjo, 5) opredeljena lokalna politika na področju drog, 6) razviti programi za preprečevanje kriminalnega povratništva in razvoj alternativnih zapornih kazni, 7) vzpostavljena pomoč žrtvam kriminalitete in 8) preprečevanje kriminalitete mora biti prednostno obravnavno in ustrezno financirano (The European Urban Charter, 2008).

Izhajajoč iz teoretičnega okvirja je namen prispevka je predstaviti izvedeno raziskavo o varnosti v urbanih lokalnih skupnostih, kjer smo ugotavljali zaznave prebivalcev glede varnosti.¹⁵ V prvem delu prispevka so tako predstavljena teoretična izhodišča, na podlagi katerih je bilo opravljeno empirično raziskovanje. Pri predstavitvi rezultatov se osredotočamo na predstavitev ugotovitev raziskovanja varnosti v urbanih lokalnih skupnostih na primeru Ljubljane. Tretji del predstavlja študija, izvedena v Ljubljani, katere ugotovitve se nanašajo na primerjavo zaznav prebivalcev glede varnosti v manj in bolj problematičnih soseskah ter dejavnikov, ki vplivajo na zaznavo policije. V zaključku so predstavljene glavne ugotovitve raziskave, omejitve in izzivi za raziskovanje varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v prihodnje.

2 Izbrani dejavniki zaznavanja varnosti v lokalnih skupnostih

Na podlagi pregleda literature, ki se je osredotočala na urbana okolja in zaznave prebivalcev glede varnosti v skupnosti, kjer živijo, smo teoretična izhodišča razdelili na tri večja področja. Prvo predstavljajo družbeni procesi v skupnosti, kjer smo se osredotočili na sociološki pristop razlage družbenega življenja v mestih. Drugo področje predstavljajo viri ogrožanja v urbanih okoljih ter zaznave virov ogrožanja z viktimizacijske perspektive. Tretje področje predstavlja

¹⁵ Raziskava je bila izvedena v okviru Bilateralnega projekta Slovenija-ZDA z naslovom Kriminaliteta, družbeni procesi in zaznava kriminalitete v lokalnih skupnostih in Programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih (P5-0397), ki jo financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Vodji projekta sta prof. dr. Mike Reisig, Arizona State University, in prof. dr. Gorazd Meško, Univerza v Mariboru.

zaznava policije, kot temeljne institucije, ki zagotavlja varnost na lokalni ravni. Vsa tri področja in teoretični modeli so predstavljeni v naslednjih podglavjih.

2.1 Družbeni procesi v skupnosti

S sociološkega pristopa lahko družbeno življenje v urbanih okoljih in kakovostjo življenja v urbanih skupnostih razložimo s tremi med seboj povezanimi perspektivami: 1) ekološke perspektive, 2) perspektive družbene dezorganizacije in 3) perspektive kolektivnega vedenja. Ekološka teorija razlaga družbene procese v urbanih okoljih na podlagi družbenih značilnosti okolja, in sicer je za urbana okolja značilna visoka stopnja poselitve in oblikovanje različnih družbenih skupin glede na nacionalne, etnične, starostne razlike, razlike v spolu (Wirth, 1938) ter razlike glede na ekonomski položaj, koncentracijo priseljencev in prehodnost prebivalcev (Shaw in McKay, 1942). Perspektiva družbene dezorganizacije izpostavlja urbana območja z visoko stopnjo mobilnosti prebivalcev in večjim številom različnih družbenih skupin kot družbo, ki ne predstavlja več celote. Prebivalci takih območij ne vzpostavijo skupnih norm in vrednot, kar posledično vodi v oslABLJENE družbene vezi (Lobnikar et al., 2014; Masters in Roberson, 1990; Shaw in McKay, 1942; Warner, 2007). Družbeni kapital je v veliki meri odvisen od družbenih vezi, ki jih prebivalci v svojih okoljih vzdržujejo. Integracija v skupnost in močne družbene vezi pa vplivajo na boljšo vzpostavitev družbenega nadzorstva (Morenoff, Sampson in Raudenbush, 2001; Portes, 1998). Pomemben kazalec družbene dezorganizacije predstavlja tudi odklonsko vedenje mladih, ki prebivalce skupnosti opominja na nezmožnost vzpostavitve skupnih norm ter vrednot in nezmožnost vzpostavitve učinkovite družbene kontrole (Sampson in Groves, 1989). Učinkovit nadzor nad mladimi v smislu nadzora institucij primarne socializacije in s tem preprečevanja njihovega odklonskega vedenja predstavlja enega izmed dejavnikov kakovosti življenja v soseski, saj prebivalci z vzpostavljanjem nadzora učinkujejo na družbeno sprejemljivo vedenje mladih (Haynie, 2001).

Ker so za urbana okolja značilne heterogene družbene skupine tudi glede na etničnost, se na podlagi različnih družbenih skupin lahko ustvarjajo negativni družbeni procesi v obliki odnosa do migrantov v lokalnem okolju. Na podlagi Blumerjeve teorije (1958) lahko razložimo zaznavo migrantov glede na raven družbene skupine predvsem v nastajanju stereotipov. Prebivalci predstavljajo dominantno družbeno skupino, medtem ko migranti predstavljajo skupino, ki je

na neki način podrejena dominantni skupini. V tem pogledu se v dominantni skupini lahko razvijejo naslednji občutki: 1) občutek superiornosti, 2) občutek, da je podrejena skupina drugačna, 3) občutek za pravico do lastninjenja in 4) strah pred podrejeno skupino (Black, 1958).

Koncept socialne kohezije odseva družbene in institucionalne vezi, ki zagotavljajo družbeno blaginjo prebivalcem, pri čemer se osredotoča na zagotavljanje kakovostnega življenja vsem državljanom (European Forum for Urban Security 2016; Rus, 1990). Vzpostavljanje socialne kohezije med prebivalci v soseski pozitivno vpliva na zmanjšanje kriminalitete, krepi neformalno družbeno nadzorstvo in tudi bolj pozitivno vpliva na zaznavanje policije, ki kot institucija zagotavlja varnost na lokalni ravni (Jackson in Bradford, 2009; Lee, 2000, Reisig in Cancino, 2004; Raudenbush in Sampson, 1999). Poleg koncepta socialne kohezije je za zmanjševanje neenakosti in zagotavljanje boljše kakovosti življenja pomembna še socialna prevencija kriminalitete, ki temelji na predpostavki, da kriminaliteta predstavlja problem v družbi zaradi neenakomerno porazdeljenih zmožnosti prebivalcev za ustvarjanje uspešnega življenja (Crawford, 1999). Socialna prevencija kriminalitete se tako osredotoča na zagotavljanje enakih možnosti izobraževanja in zaposlovanja, ki v svojem bistvu pomenijo tudi odstranjevanje vzrokov za kriminaliteto (Cao in Culen, 2001; Meško, 2002).

2.2 Viri ogrožanja in zaznava virov ogrožanja

Proces oblikovanja zaznav prebivalcev glede kriminalitete in virov ogrožanja lahko razložimo s pomočjo dveh teorij, in sicer instrumentalne in ekspresivne teorije (Tyler in Boeckmann, 1997). Zaznava kriminalitete na podlagi instrumentalne teorije se oblikuje na podlagi posameznikovih izkušenj s kriminaliteto in viktimizacijo. Ekspresivna teorija razlaga, da je zaznava kriminalitete odvisna od družbenih ter čustvenih dejavnikov, vloge kulture v družbi in družbenih procesov (Jackson, 2004). Raziskovalci, ki so se osredotočali na razmerje med omenjenima teorijama, so prišli do zaključka, da družbeni ter čustveni dejavniki veliko bolj vplivajo na zaznavo kriminalitete kot same izkušnje z viktimizacijo, saj se tovrstni dejavniki vežejo tudi na splošno zaskrbljenost zaradi kriminalitete in občutke ogroženosti družbenega nereda v skupnosti. Pri tem gre za zaskrbljenost posameznikov glede razpada vzpostavljenih vrednot v družbi ter družbenih vezi med posamezniki, kar na simbolični ravni pomeni tudi razpad družbe kot celote (King in Maruna, 2009).

Ugotovitve mednarodnih viktimizacijskih študij v urbanih okoljih v Evropi kažejo, da najpogostejšo obliko viktimizacije predstavlja premoženjska kriminaliteta in kriminaliteta v povezavi z vozili. V okviru premoženjske kriminalitete so najpogostejšo obliko viktimizacije predstavljale kraje in vlomi. V povezavi z vozili najpogostejše oblike viktimizacije predstavljajo kraje iz vozila, vandaliziranje vozil in kraja vozil. Kazniva dejanja z znaki nasilja ne predstavljajo pogoste oblike viktimizacije v urbanih okoljih, v okviru merjenja tovrstnih viktimizacij pa so bili najpogostejši ropi in napadi na osebe (Alvazzi del Frate in van Kesteren, 2004; Pavlović, 1993; 1998; van Dijk, van Kesteren in Smit, 2007; van Dijk, Manchin, van Kesteren in Hideg, 2005). Vire ogrožanja za prebivalce poleg kriminalitete predstavljajo tudi ostala stanja, ki niso kazniva, a vendar mejijo na kršenje zakonov in jim je pozornost posvečena tudi v preventivnih strategijah (Di Ronco, 2016). Model antisocialnega vedenja razlaga nered v soseskah kot vir ogrožanja za prebivalce, saj jih opozarja na družbene težave in potencialno viktimizacijo (Covington in Taylor, 1991; Perkins et al., 1990; Raudenbush in Sampson, 1999).

Prebivalce zaznava kriminalitete v urbanih soseskah opominja na tveganje viktimizacije in odseva šibko družbeno nadzorstvo. Znaki kriminalitete vplivajo na obnašanje prebivalcev v naslednjih vidikih: 1) čustveni vidiki – občutki ranljivosti, zaskrbljenost zaradi kriminalitete, strah pred kriminaliteto, 2) kognitivni vidik – spremenjeno mišljenje in 3) vedenjski vidik – izogibanje krajem in ljudem, ki jih prebivalci zaznavajo kot nevarne (Innes, 2004; Umek, 2004). Prebivalci zaznavo znakov kriminalitete in nereda v soseskah povezujejo z zaznano kakovostjo življenja, saj jim vzdrževanje reda in miru ter zmanjševanja kriminalitete predstavlja dejavnika kakovostnega življenja (Reisig in Parks, 2000). Ugotovitve raziskav, ki so se osredotočale, v kakšnem razmerju zaznana kriminaliteta in nered v soseskah vplivata na občutke ogroženosti prebivalcev, so pokazale, da bolj kot sama kriminaliteta na občutke ogroženosti vpliva nered v okolju, saj se z njimi srečujejo veliko bolj pogosto kot s posameznimi primeri kaznivih dejanj (Bottoms, 2009; Carvalho in Lewis, 2003; Innes, 2004; Sampson, 2009). Nered v soseskah prebivalci dojemajo kot procese družbene dezorganizacije in s tem na zatajitev mehanizmov družbenega nadzorstva in družbene težave v soseski, ki gledano z viktimizacijske perspektive, vplivajo na občutke ranljivosti (Gau in Pratt, 2010; Lewis in Salem, 1986; Skogan, 1990).

2.3 Zaznava policije

Raziskave, ki so se osredotočale na vlogo policije v lokalnih okoljih, so merile različne vrste zaznav prebivalcev glede policije in njihovega dela. Ugotovitve teh raziskav razlagajo, kako okolje in skupnost vplivata na zaznavo prebivalcev glede policije (Gau, 2010; Jesilow, Meyer in Namazzi, 1995; Higginson in Mazerolle, 2014; Lobnikar, Prislan in Modic, 2017; Nix, Wolfe, Rojek in Kaminski, 2015; Reisig in Parks, 2003; Skogan, 2009). Različne vidike zaznav policije in njihovega dela ob postavitvi v širši kontekst lahko združimo pod pojem zaznavanja legitimnosti policije. Legitimnost policije predstavlja občutek ljudi, da določeni avtoriteti oziroma instituciji pripisujejo pravico za vladanje in se ji podredijo oziroma gre pri legitimnosti za sprejetje prilagojenega obnašanja v skladu s pričakovanji avtoritete (Tyler, 1990: 25). Zaznava legitimnosti policije vsebuje dva vidika, in sicer instrumentalni vidik in normativni vidik (Hough, Jackson in Bradford, 2013; Sunshine in Tyler, 2003b; Tyler, 1990). Normativni vidik legitimnosti poudarja vlogo pravičnosti v policijskih postopkih. Ker prebivalci v policiji vidijo avtoriteto, ocenjujejo pravičnost v postopkih na podlagi naslednjih predpostavk: 1) način, kako so sprejete odločitve, in 2) kakovost stika s policisti. Način sprejetja odločitev je vezan na nepristranskost, nevtralnost in objektivnost v policijskih postopkih, medtem ko se kakovost stika osredotoča na ocenjevanje vedenja policistov v postopkih glede na vljudnost, spoštljivost in dostojanstvenost (Blader in Tyler, 2003; Tyler, 1990; 2003). Instrumentalni vidik legitimnosti se osredotoča na učinkovitost policije kot nosilca avtoritete, ravno učinkovitost predstavlja podlago za priznano legitimnost. Zaznavanje policije kot učinkovite razlaga model odgovornosti policije, pri katerem prebivalci policijo kot učinkovito zaznavajo skozi njeno primarno dejavnost, ki predstavlja preprečevanje in boj proti kriminaliteti ter vzdrževanje javnega reda in miru (Skogan, 2009). Prebivalci tako na podlagi zaznane kriminalitete in znakov nereda v soseski ocenjujejo učinkovitost policije (Kelling in Coles, 1996; Weitzer in Tuch, 2005). Podrejanje policiji v smislu sprejemanja in upoštevanja direktiv policistov predstavlja naslednji vidik zaznave legitimnosti policije. Prebivalci, ki policijo zaznavajo kot legitimno avtoriteto, so se ji pripravljani podrediti in ubogati policiste ter prilagoditi svoje vedenje do te mere, da zadostijo pričakovanja policistov (Tyler, 2003). Dojemanje legitimnosti policije v javnosti ima poleg naštetih učinkov vpliv tudi na samozaznano legitimnost policistov. Raziskava, ki je preučevala samoznano legitimnost policistov, je potrdila, da policisti, ki menijo, da jih prebivalci vidijo kot legitimne, tudi sami sebe zaznavajo kot legitimne (Meško et al., 2014).

Policija za uspešno in učinkovito opravljeno delo velikokrat potrebuje pomoč prebivalcev, predvsem v smislu posredovanja različnih informacij. Pripravljenost prebivalcev sodelovati s policijo lahko razložimo na podlagi dveh modelov, in sicer instrumentalnega in normativnega modela. Instrumentalni model pripravljenost na sodelovanje razlaga na način, da gre pri pripravljenosti prebivalcev sodelovati s policijo za samo-motivirano vedenje, ki temelji na predpostavki, da prebivalci, ki vidijo policijo kot učinkovito izkazujejo pripravljenost sodelovati (Sunshine in Tyler, 2003b; Tankebe, 2009). Normativni model poudarja vidik legitimnosti, pri čemer zaznana legitimnost vpliva na pripravljenost prebivalcev sodelovati s policijo (Sunshine in Tyler, 2003b; Tyler in Fagan, 2008). Pri tem igra veliko vlogo tudi postopkovna pravičnost, saj s tem, da prebivalci zaznavajo policijo kot pravično, okrepi zaupanje vanjo, kar posledično vodi do višje pripravljenosti za sodelovanje (Hough, Jackson, Bradford, Myhill in Quinton, 2010).

Prebivalci policiste v svoji okolici zaznavajo kot avtoriteto, ki skrbi za družbeni red in odseva tako družbene kot moralne vrednote. Pri tem je pomembno, da je vrednostni sistem policistov in prebivalcev enak, saj to prebivalcem omogoča identifikacijo s policisti (Sunshine in Tyler, 2003a). Prebivalci, ki se identificirajo s policisti, verjamejo, da policisti ščitijo vrednote, ki so značilne za njihovo skupnost. Moralna identifikacija s policisti tako vpliva na zaznavo prebivalcev glede policije kot predstavnike njihove skupnosti z enakim sistemom vrednot (Jackson in Bradford, 2009; Jackson in Sunshine, 2007).

3 Raziskovanje varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v Sloveniji – primer Ljubljane

V prispevku se osredotočamo na raziskovanje varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v Ljubljani, ki po najnovejših kriterijih Evropske unije spada med gosto poseljena urbana območja in večja mesta v Evropi (European Commission, 2014; 2015). Urbano področje Ljubljane obsega 288.929 prebivalcev in se razprostira na 279,44 km² površine (Ljubljana v številkah, 2017). Med glavnimi mesti velja za eno izmed najbolj varnih mest na svetu z visoko stopnjo kakovosti življenja (World's Capital Cities, 2017). Glede na ostala evropska mesta prebivalci Ljubljane izražajo visoko stopnjo občutka varnosti in zadovoljstva, saj se jih 91 % počuti popolnoma varno, 86 % jih je zadovoljnih s kakovostjo življenja, 81 % prebivalcev pa zaupa ostalim prebivalcem v soseski

(European Commission, 2016). Ljubljana spada pod administrativno območje Policijske uprave Ljubljana, v mestu je pet policijskih postaj, prometna policijska postaja, policijska postaja za izravnalne ukrepe, policijska postaja vodnikov službenih psov in postaja konjeniške policije (Policija, n. d.). Leta 2016 je bilo na območju Policijske uprave Ljubljana zabeleženih 28.174 kaznivih dejanj, od tega se jih je 75 % zgodilo v mestu Ljubljana (Policija, 2017). Poleg policije je za varnost odgovorna tudi občina, predvsem v sodelovanju s policijo in prebivalci, saj Zakon o organiziranosti in delu v policiji (2013) predvideva ustanovitev posvetovalnih teles občine na področju zagotavljanja varnosti. Leta 2015 je bilo na območju Ljubljane aktivnih 12 takih posvetovalnih teles, še vedno pa glavno vlogo v zagotavljanju varnosti nosi policija kot nosilec pooblastil in izvajalec varnostnih ukrepov (Meško, Tominc in Sotlar, 2013; Policija, 2015). Vloga Mestne občine Ljubljana v zagotavljanju varnosti je predvidena v Zakonu o lokalni samoupravi (2007), ki nalaga, da mora občina glede na ocenjene varnostne razmere sprejeti občinski program varnosti. Občinski program varnosti Mestne občine Ljubljana (2008) se osredotoča na zagotavljanje javne varnosti in izboljšanje kakovosti življenja, ki se izvaja v tesnem sodelovanju s policijo, mestnim redarstvom in prebivalci.

Začetki raziskovanja varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v Ljubljani segajo v prejšnje stoletje. Prvo obsežnejše področje preučevanja predstavlja raziskovanje in merjenje porazdelitve kriminalitete in drugih odklonskih vedenj v Ljubljani. Leta 1992 se je Slovenija priključila mednarodnemu projektu International Crime Victim Survey in v okviru projekta izvedla viktimizacijsko študijo v Ljubljani v letih 1992, 1997, 2001 in 2008 (Pavlovič, 1993; 1998; Umek, 2004; SURS, 2009). Ugotovitve zadnje viktimizacijske študije kažejo porast kriminalitete v Ljubljani v povezavi z vozili (vandaliziranje vozila, tatvine vozil in koles ter tatvine iz vozil), v zvezi s premoženjsko kriminaliteto so poleg tatvin najpogostejšo viktimizacijo predstavljali še vlomi. Najpogostejša kazniva dejanja, ki niso bila prijavljena policiji, so predstavljala vandaliziranje vozila, poskus vloma in tatvine iz vozil (SURS, 2009). Raziskava o prostorski porazdelitvi kriminalitete v Ljubljani je odkrila, da je največja gostota kriminalitete značilna za mestno središče v koncentričnem območju enega kilometra. Za to območje so bili značilni visok vsakodnevni pretok prebivalcev, bližina avtoceste in anonimnost (Meško, Maver in Klinkon, 2010). V nadaljevanju je bilo ugotovljeno, da je za območja v Ljubljani z visoko stopnjo premoženjske kriminalitete značilno naslednje: 1) dnevne migracije ljudi, 2) nezadostna varnost na parkiriščih in pomanjkanje varnostnega osebja, 3) nepazljivost ljudi in 4) visoka koncentracija turistov in

šolarjev, ki so lahke tarče žeparjev (Hacin in Eman, 2016). Lobnikar in Meško (2010) sta na podlagi ugotovitev predhodnih študij naredila analizo stanja varnosti v Ljubljani in odzivanju institucij na lokalni ravni. Kot ključni varnostni problemi so bili identificirani sledeči pojavi: prometna varnost, nered v soseskah, kriminalna žarišča in organizirana kriminaliteta. V odzivanju na kriminaliteto sta avtorja izpostavila večje število iniciativ, ki so spodbujale varnost predvsem na področju implementacije policijskega dela v skupnosti, ustanavljanju svetov za varnost in spodbujanju dela mestnega redarstva pri vzdrževanju javnega reda in miru ter nadzoru prometne varnosti. Ugotovitve študije, ki je merila tudi zaznave prebivalcev glede kriminalitete in nereda, kažejo na to, da prebivalci kot problematično glede kriminalitete zaznavajo napade, kraje in rope, glede nereda v soseskah pa vandalizem, smeti na ulicah in popivanje na javnih mestih (Lobnikar, Prisljan in Modic, 2017).

Drugo preučevano področje predstavlja raziskovanje strahu pred kriminaliteto. Leta 1998 sta Meško in Pavlovič (1998) predstavila koncept strahu pred kriminaliteto in potencialno viktimizacijo ter pomembnost občutkov ogroženosti ter ranljivosti. Sociopsihološki in demografski model strahu pred kriminaliteto (Meško in Umek, 1999) je bil uporabljen za merjenje strahu pred kriminaliteto v Ljubljani, ugotovitve so pokazale, da je strah pred kriminaliteto v Ljubljani povezan s spolom (ženske so bile bolj boječe), starostjo (starejši so izkazovali večji strah), socialno-ekonomskim položajem posameznika, družbenimi mrežami, viktimizacijo in konceptom zaznave nepoznanih ljudi in območij kot nevarnih (Meško in Areh, 2003; Meško in Šifrer, 2008). Tovrstna modela strahu pred kriminaliteto sta bila uporabljena še v raziskavi, ki je ugotavljala razlike med različnimi urbanih okolji, ki se razlikujejo tudi v kulturnem kontekstu in prišla do zaključka, da so prebivalci Sarajeva izražali višji strah pred kriminaliteto kot prebivalci Ljubljane, strah pred kriminaliteto pa je bil povezan s spolom, zmožnostjo obrambe pred napadalcem, sprehajanjem ponoči in lastništvom nepremičnine (Meško, Fallshore, Muratbegović in Fields, 2008). Primerjalna študija o strahu pred kriminaliteto v glavnih mestih republik in avtonomne pokrajine nekdanje Jugoslavije je potrdila ugotovitve zahodnoevropskih in ameriških študij o strahu pred kriminaliteto, ki je odvisen od šibkih družbenih mrež, zaskrbljenosti zaradi kriminalitete, verjetnosti potencialne viktimizacije, posledic viktimizacije, nizke sposobnosti samoobrambe in demografskih dejavnikov (Meško et al., 2012). Raziskovanje strahu pred kriminaliteto se je nato usmerilo v preučevanje vloge policije pri zmanjševanju strahu pred kriminaliteto

in implementacijo policijskega dela v skupnosti. Odstranjevanje nereda v soseski, načrtovanje varnega okolja, izboljšanje stanja ulic in razsvetljave so bili prepoznani kot ključni dejavniki, ki pripomorejo k zmanjševanju strahu pred kriminaliteto v Ljubljani (Meško, Fallshore in Jevšek, 2007). Merjenje strahu pred kriminaliteto v urbanih in ruralnih območjih je pokazalo, da prebivalci urbanih okolij izražajo višji strah pred kriminaliteto, ki je povezan z neredom v soseskah in nepovezanostjo prebivalcev (Meško, Šiferer in Vošnjak, 2012).

Policijska dejavnost je po osamosvojitvi Slovenije začela s preoblikovanjem iz tradicionalnega policijskega dela v policijsko delo, usmerjeno v skupnost (Jere, Sotlar in Meško, 2012), pri tem pa naletela na številne ovire v smislu implementacije tovrstnega dela na lokalni, regionalni in državni ravni, pomanjkanju finančnih zmožnosti ter ocenjevanju učinkovitosti policijskega dela v skupnosti (Meško, 2001). V luči teh sprememb so se raziskave na začetku osredotočale na preučevanje mnenj tako prebivalcev kot policistov v Ljubljani glede implementacije policijskega dela v skupnosti. Ugotovitve so pokazale, da so prebivalci izkazovali višjo pripravljenost sodelovanja s policijo, kot so pričakovali policisti, in so bili naklonjeni tako policijskemu delu v skupnosti kot ustanovitvi mestne policije (Pagon in Lobnikar, 2001a; 2001b). V preučevanju legitimnosti policije je bil na vzorcu mladih iz Ljubljane in Maribora preizkušen model postopkovne pravičnosti, ki je potrdil vlogo postopkovne pravičnosti v povezavi z legitimnostjo policije, ki je vplivala na zaupanje v policijo in pripravljenost sodelovanja z njo. Poleg tega je bil prepoznan tudi vpliv zaznave učinkovitosti policije na zaznavo legitimnosti policije (Meško, Reisig in Tankebe, 2012). Primerjava vpliva postopkovne pravičnosti in zaznave učinkovitosti policije na legitimnost policije je pokazala, da je vpliv postopkovne pravičnosti večji kot zaznana učinkovitost policije (Meško et al., 2014). Legitimnost policije je bila dalje preučevana še v okviru podrejanja policiji in rezultati so pokazali, da je legitimnost povezana s pripravljenostjo podrejanja policiji, prav tako se je pokazal vpliv instrumentalnega vidika legitimnosti (učinkovitost policije) na pripravljenost podrejanja policiji (Reisig, Tankebe in Meško, 2014). Kasneje se je pozornost usmerila na preučevanje učinkovitosti policijskega dela v skupnosti, na podlagi katerega je bil razvit nov vprašalnik za merjenje učinkovitosti tovrstnega dela, ki je meril kvaliteto stika s policisti, zaznavo kriminalitete in nereda, strahu pred kriminaliteto in skupnostne povezanosti. Ugotovitve so pokazale, da se prebivalci v svojih lokalnih skupnostih počutijo varno in zaznavajo postopkovno pravičnost policistov, kar nakazuje na uspešnost implementacije policijskega dela v skupnosti (Lobnikar, Prislan in Modic, 2016).

4 Opis uporabljene metode in instrumentarija raziskave o varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v Ljubljani

Postavljena teoretična izhodišča iz prejšnjega poglavja smo preverili v empiričnem raziskovanju varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v Ljubljani. Pri tem smo se osredotočili na družbene procese v urbanih okoljih in merjenje zaznav prebivalcev glede kriminalitete, virov ogrožanja ter policije. V nadaljevanju smo te zaznave preučevali glede na razlike v varnostnih razmerah v urbanih skupnostih, zato smo se osredotočili na soseske, ki so manj obremenjene s kriminaliteto in neredom, in soseske, ki so bolj obremenjene s kriminaliteto in neredom. Opis metod in rezultati raziskave so predstavljeni v naslednjih podpoglavjih.

4.1 Zbiranje podatkov

Za zbiranje podatkov je bil uporabljen povsem nov vprašalnik, ki je meril zaznave prebivalcev glede različnih vidikov varnosti v urbanih soseskah in je vseboval zaznave glede družbenih procesov, policije kot subjekta zagotavljanja varnosti na lokalni ravni in zaznavo varnostnih težav v soseski. Za namene anketiranja je bilo izbranih 10 sosesk v urbanih delih Ljubljane. Soseske so bile izbrane glede na 5 administrativnih policijskih območij v Ljubljani, v vsakem območju je bila izbrana po ena manj in po ena bolj problematična soseska glede na število kaznivih dejanj in prekrškov zoper javni red in mir. Podatke o številu kaznivih dejanj in prekrškov je posredovala vsaka policijska postaja posebej. Po izbiri sosesk so bile naključno izbrane hiše in stanovanjski objekti, kjer je potekalo anketiranje, pri čemer je bilo uporabljeno kvotno vzorčenje na način, da je bilo v vsaki soseski anketiranih 100 anketirancev.

Anketiranje je bilo opravljeno od vrat do vrat, pri čemer so bili anketirani polnoletni anketiranci s prebivališčem v Mestni občini Ljubljana. Zbiranje podatkov je potekalo od oktobra do decembra v letu 2017, podatke so zbirali za anketiranje usposobljeni študenti Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Pred anketiranjem so bili anketiranci povabljeni k sodelovanju v raziskavi in obveščeni, da je njihovo sodelovanje prostovoljno in anonimno, nato pa jim je bil na kratko predstavljen kontekst raziskovanja. Za izpolnjevanje enega anketnega vprašalnika so anketiranci v povprečju potrebovali 30 minut.

4.2 Opis vprašalnika

Vprašalnik je vseboval več dimenzij, ki so merile družbene procese v soseski (skupinska povezanost, odklonska vedenja mladih, odnos do drugih etničnih skupin), zaznavo virov ogrožanja (nered v soseski in kriminaliteta), več dimenzij zaznave policije, stike s policijo in demografske podatke. Vprašalnik je bil obdelan s faktorško analizo (Principal Axis Factoring in rotacija Varimax), ki je pokazala visoko zanesljivost vprašalnika (Cronbach $\alpha = 0,855$ in vrednost KMO = 0,910). Faktorška analiza je izločila dvanajst faktorjev, ki predstavljajo zaznavo varnostnih pojavov, družbenih procesov ter zaznavo policije v urbanih soseskah. Faktorje smo poimenovali: postopkovna pravičnost, moralna identifikacija, učinkovitost policije, nered v soseski, sodelovanje s policijo, odnos do migrantov, kriminaliteta v soseski, socialna kohezija, tradicionalne vrednote, odklonskost mladih, podrejanje policiji in socialna prevencija.¹⁶

4.3 Opis vzorca

Vzorec je vseboval 1.000 polnoletnih prebivalcev, stanujočih v desetih soseskah v Ljubljani, izmed tega je bilo pet sosesk opredeljenih kot manj problematičnih in pet kot bolj problematičnih glede na obremenjenost s kaznivimi dejanji in prekrški zoper javni red in mir. Iz manj problematičnih območij je vzorec obsegal 45,4 % moških in 54,6 % žensk, iz bolj problematičnih območij pa 48,3 % moških in 51,7% žensk. Starostna struktura vzorca je v obeh tipih sosesk v večini predstavljala druga starostna skupina (25–64 let), najmanjši odstotek pa je predstavljala starostna skupina od 65 let in več. Visokošolska izobrazba je v obeh tipih območja predstavljala največji odstotek, ki ji je sledila srednješolska izobrazba. Iz manj problematičnih sosesk je bilo v zadnjem letu žrtev kaznivega dejanja 6,7 % prebivalcev, iz bolj problematičnih sosesk pa 11,4% prebivalcev. Lokalnega policista, ki je zadolžen za sosesko, je v manj problematičnih soseskah poznalo 4,9 % prebivalcev, v bolj problematičnih soseskah pa 12,2% prebivalcev. V zadnjem letu je stik s policijo (enega ali več) imelo 34 % prebivalcev iz manj problematičnih sosesk in 32,2 % prebivalcev iz bolj problematičnih sosesk.

Glede na demografsko strukturo vzorca je bila opravljena tudi primerjava s statističnimi demografskimi podatki za enako obdobje za vsako izbrano sosesko

¹⁶ Natančen opis vprašalnika in rezultat faktorške analize sta predstavljena v prispevku o preliminarnih rezultatih študije v konferenčnem zborniku Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji (Meško in Pirnat, 2017).

posebej, ki je pokazala, da je bil odklon med zbranimi podatki in statističnimi podatki glede na strukturo spola za največ 4 %, glede na strukturo starostnih razredov pa 10 %.

5 Rezultati

Analiza podatkov je bila osredotočena na primerjavo zaznav prebivalcev glede različnih dejavnikov varnosti v manj in bolj problematičnih soseskah in ugotavljanju morebitnih razlik v zaznavi prebivalcev glede policije, kot izbranega vidika varnosti v lokalnih skupnostih. Preučevane zaznave prebivalcev predstavljajo faktorji, pridobljeni z analizo vprašalnika, in so bili predstavljeni v prejšnjem poglavju. V prvem delu analiz smo za ugotavljanje razlik v zaznavah prebivalcev uporabili diskriminantno analizo in opisno statistiko faktorjev za manj in bolj problematično območje posebej, da smo lahko razlike tudi vsebinsko opisali. Za preučevanje napovedovanja zaznav prebivalcev glede postopkovne pravičnosti policije in učinkovitosti policije smo izvedli dve regresijski analizi, za vsak odvisen faktor posebej. Ker smo želeli preučiti, ali se vpliv ostalih spremenljivk na zaznavo postopkovne pravičnosti policije razlikuje glede na varnostno situacijo v lokalni skupnosti, smo regresijsko analizo izvedli dvakrat, in sicer prvo regresijsko analizo za prebivalce manj problematičnih okolij in drugo za prebivalce bolj problematičnih okolij.

V tabeli 2 so prikazani rezultati diskriminantne analize glede zaznav prebivalcev v manj in bolj problematičnih soseskah. Iz rezultatov je razvidno, da se statistično značilne razlike v zaznavah glede na manj in bolj problematične soseske pojavijo pri sedmih faktorjih, in sicer pri: 1) učinkovitosti policije ($p < 0,01$), 2) neredu v soseski ($p < 0,001$), 3) sodelovanju s policijo ($p < 0,01$), 4) odnosu do migrantov ($p < 0,01$), 5) kriminaliteti v soseski ($p < 0,001$), 6) socialni koheziji ($p < 0,001$) in 7) odklonskosti mladih ($p < 0,001$). Preučevanje teh razlik iz vsebinskega vidika pokaže, da prebivalci v manj problematičnih soseskah zaznavajo policijo kot bolj učinkovito in izkazujejo večjo pripravljenost sodelovanja s policijo. Prav tako prebivalci iz manj problematičnih sosesk zaznavajo manj nereda, kriminalitete in odklonskega vedenja mladih v soseski. Prebivalci manj problematičnih sosesk izražajo bolj pozitiven odnos do migrantov in zaznavajo več socialne kohezije kot prebivalci bolj problematičnih sosesk.

Tabela 2: Rezultati diskriminantne analize glede zaznav prebivalcev v manj in bolj problematičnih soseskah

	Manj problematične		Bolj problematične		Wilksova	
	\bar{x}	S.O.	\bar{x}	S.O.	Lambda	F
Postopkovna pravičnost	2,83	0,66	2,73	0,65	0,99	3,56
Moralna identifikacija	2,63	0,69	2,58	0,65	0,99	1,12
Učinkovitost policije	2,57	0,74	2,43	0,72	0,99	7,71**
Nered v soseski	1,67	0,52	2,19	0,68	0,84	181,53***
Sodelovanje s policijo	3,14	0,69	2,99	0,76	0,99	10,56**
Odnos do migrantov	1,98	0,71	2,11	0,78	0,99	7,74**
Kriminaliteta v soseski	1,55	0,59	1,85	0,67	0,95	53,37***
Socialna kohezija	2,77	0,58	2,61	0,62	0,98	18,60***
Tradicionalne vrednote	2,81	0,77	2,80	0,83	1,00	0,04
Odklonskost mladih	2,08	0,54	2,22	0,60	0,96	14,29***
Podrejanje policiji	2,66	0,82	2,70	0,70	0,99	0,85
Socialna prevencija	3,55	0,59	3,48	0,63	0,99	3,44

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

V tabeli 3 so predstavljeni rezultati regresijskih analiz za faktor postopkovna pravičnost policije za manj in bolj problematična območja. Iz tabele 3 je razvidno, da na zaznavo postopkovne pravičnosti policije v manj problematičnih območjih statistično značilno vpliva: 1) moralna identifikacija ($\beta = 0,32$; $p < 0,001$), 2) učinkovitost policije ($\beta = 0,35$; $p < 0,001$), 3) sodelovanje s policijo ($\beta = 0,12$; $p < 0,12$), 4) podrejanje policiji ($\beta = 0,09$; $p < 0,001$), in 5) starost ($\beta = 0,01$; $p < 0,05$). Regresijski model pojasni 59 % variance v manj problematičnih soseskah. Na zaznavo postopkovne pravičnosti policije v bolj problematičnih okoljih vpliva 1) moralna identifikacija ($\beta = 0,42$; $p < 0,001$), 2) učinkovitost policije ($\beta = 0,31$; $p < 0,001$), 3) nered v soseski ($\beta = 0,18$; $p < 0,001$), 4) sodelovanje s policijo ($\beta = 0,08$; $p < 0,001$), 5) tradicionalne vrednote ($\beta = 0,06$; $p < 0,05$) in 6) odklonskost mladih ($\beta = -0,11$; $p < 0,01$). Regresijski model pojasni 53 % variance v bolj problematičnih soseskah.

Tabela 3: Regresijski analizi za napovedovanje zaznav postopkovne pravičnosti policije v manj in bolj problematičnih soseskah

Postopkovna pravičnost	Manj problematične				Bolj problematične			
	β	S.N.	t	VIF	β	S.N.	T	VIF
Moralna identifikacija	0,32***	0,04	8,00	1,99	0,42***	0,04	9,78	1,93
Učinkovitost policije	0,35***	0,03	10,21	1,74	0,31***	0,04	8,72	1,66
Nered v soseski	0,00	0,05	-0,09	1,48	0,18***	0,04	4,81	1,60
Sodelovanje s policijo	0,12***	0,03	4,22	1,13	0,08***	0,03	2,86	1,19
Odnos do migrantov	-0,03	0,03	-1,08	1,19	-0,03	0,03	-0,89	1,23
Kriminaliteta v soseski	0,02	0,04	0,54	1,42	-0,06	0,04	-1,57	1,55
Socialna kohezija	0,06	0,04	1,52	1,18	0,07	0,04	1,93	1,21
Tradicionalne vrednote	0,01	0,03	0,37	1,26	0,06*	0,03	2,21	1,19
Odklonskost mladih	0,02	0,04	0,49	1,18	-0,11**	0,04	-2,67	1,39
Podrejanje policiji	0,09***	0,03	3,64	1,15	0,00	0,03	-0,01	1,12
Socialna prevencija	0,02	0,03	0,44	1,12	-0,02	0,03	-0,53	1,08
Čas bivanja	0,00	0,00	-0,06	1,68	0,00	0,00	0,18	1,50
Starost	0,01*	0,00	2,40	1,69	0,00	0,00	1,27	1,44
Izobrazba	0,02	0,02	0,88	1,14	-0,01	0,02	-0,54	1,09
Spol	0,04	0,04	0,95	1,06	0,07	0,04	1,76	1,07
Viktimizacija	-0,04	0,08	-0,50	1,08	-0,05	0,07	-0,79	1,08

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tabela 4 prikazuje rezultate regresijskih analiz za napovedovanje zaznavanja učinkovitosti policije v manj in bolj problematičnih območjih. Iz same tabele je razvidno, da na zaznavo učinkovitosti policije v manj problematičnih območjih vpliva: 1) postopkovna pravičnost ($\beta = 0,52$; $p < 0,001$), 2) moralna identifikacija ($\beta = 0,34$; $p < 0,001$), 3) nered v soseskah ($\beta = -0,13$; $p < 0,05$) in 4) izobrazba ($\beta = -0,06$; $p < 0,05$). Regresijski model pojasni 51 % variance v manj problematičnih soseskah. Na zaznavo učinkovitosti policije v bolj problematičnih območjih vpliva: 1) postopkovna pravičnost ($\beta = 0,43$; $p < 0,001$), 2) moralna identifikacija ($\beta = 0,32$; $p < 0,001$), 3) nered v soseskah ($\beta = -0,14$ $p < 0,01$), 4) socialna kohezija ($\beta = 0,08$; $p < 0,05$) in 5) podrejanje policiji ($\beta = 0,08$; $p < 0,05$). Regresijski model pojasni 46 % variance v bolj problematičnih soseskah.

Tabela 4: Regresijski analizi za napovedovanje zaznav učinkovitosti policije v manj in bolj problematičnih soseskah

Učinkovitost policije	Manj problematične				Bolj problematične			
	β	S.N.	t	VIF	β	S.N.	T	VIF
Postopkovna pravičnost	0,52***	0,05	10,21	2,04	0,43***	0,05	8,72	1,89
Moralna identifikacija	0,34***	0,05	6,92	2,05	0,32***	0,05	6,06	2,14
Nered v soseski	-0,13*	0,05	-2,36	1,46	-0,14**	0,04	-3,09	1,64
Sodelovanje s policijo	0,02	0,04	0,46	1,18	0,01	0,03	0,28	1,21
Odnos do migrantov	0,05	0,04	1,44	1,19	0,03	0,03	0,99	1,23
Kriminaliteta v soseski	-0,07	0,05	-1,40	1,41	-0,03	0,04	-0,63	1,55
Socialna kohezija	-0,02	0,04	-0,52	1,19	0,08*	0,04	1,99	1,21
Tradicionalne vrednote	-0,02	0,03	-0,69	1,26	-0,03	0,03	-0,87	1,20
Odklonskost mladih	-0,08	0,05	-1,79	1,17	-0,02	0,05	-0,38	1,41
Podrejanje policiji	0,02	0,03	0,68	1,18	0,08*	0,04	2,28	1,11
Socialna prevencija	0,04	0,04	1,03	1,12	0,02	0,04	0,48	1,08
Čas bivanja	0,00	0,00	-0,06	1,68	0,00	0,00	-1,94	1,49
Starost	0,00	0,00	-0,87	1,71	0,00	0,00	-0,27	1,44
Izobrazba	-0,06*	0,03	-2,35	1,12	-0,03	0,03	-1,31	1,08
Spol	0,05	0,05	1,13	1,05	-0,06	0,05	-1,21	1,07
Viktimizacija	0,07	0,10	0,68	1,08	0,15	0,08	1,92	1,08

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

6 Razprava in zaključek

V prispevku smo analizirali podatke, ki so bili pridobljeni v raziskavi, ki je merila zaznave kriminalitete, policije in družbenih procesov v urbanih soseskah v Ljubljani, pri tem pa smo se osredotočili na primerjavo teh zaznav med manj in bolj obremenjenimi soseskami s kriminaliteto in prekrški zoper javni red in mir. V prvem delu analiz podatkov je diskriminantna analiza pokazala, da prihaja do statistično značilnih razlik med zaznavami prebivalcev v manj in bolj problematičnih soseskah pri sedmih faktorjih, ki predstavljajo učinkovitost policije, sodelovanje s policijo, zaznavo nereda v soseski, zaznavo kriminalitete v soseski, zaznavo odklonskega vedenja mladih, socialno kohezijo in odnos do migrantov. Vežano na faktorje, ki predstavljajo zaznavo policije (učinkovitost in sodelovanje s policijo) lahko sklepamo, da imajo prebivalci manj problematičnih sosesk bolj pozitivno mnenje o policiji, kar sovpada z ugotovitvami predhodnih študij (Bottoms, 2009; Covington in Taylor, 1991; Innes, 2004; Reisig in Parks, 2003). Glede na varnostne razmere v soseskah se pokaže, da prebivalci manj problematičnih sosesk zaznavajo manj odklonskega vedenja in kriminalitete (znaki nereda v soseski, kazniva dejanja, odklonsko vedenje mladih), kar sovpada

s tipom območja glede na stopnjo kriminalitete in prekrškov. V naši raziskavi se je torej potrdilo, da zaznava virov ogrožanja odseva dejansko izmerjeno stanje v soseski, poudariti je treba, da so določene študije ugotovile, da poleg objektivno izmerjenega stanja na zaznavo virov ogrožanja vplivajo še demografski dejavniki – spol, starost, izobrazba, čas bivanja in življenjski stil (Hinkle in Yang, 2014; Hipp, 2010; Larkin, German, Hua in Curry, 2009; Perkins, Meeks in Taylor, 1992; Piquero, 1999). V zvezi z družbenimi procesi v skupnosti lahko sklepamo, da se prebivalci razlikujejo glede skupinske povezanosti, saj se v manj problematičnih soseskah kaže bolj pozitiven odnos do migrantov in višja stopnja socialne kohezije.

Ker so se pokazale razlike med zaznavami prebivalcev iz manj in bolj problematičnih sosesk, smo v drugem delu analiz želeli ugotoviti, če se pokažejo tudi razlike v napovedovanju zaznav policije glede na tip območja, kjer prebivalci živijo. Regresijska analiza za manj problematične soseske je pokazala, da poleg moralne identifikacije, učinkovitosti policije in pripravljenost sodelovati s policijo (vpliv teh faktorjev je bil viden v obeh tipih sosesk) na zaznavo postopkovne pravičnosti policije vpliva še pripravljenost podrejanja policiji in starost prebivalcev. V interpretaciji vpliva pripravljenosti podrejanja policiji le v neproblematičnih soseskah je treba upoštevati, da je ta dejavnik močno povezan z zaznano legitimnostjo policije (Tyler, 2003), na zaznano legitimnost policije pa vpliva tako postopkovna pravičnost kot učinkovitost policije (Tyler, 1990). Sklepamo torej lahko, da v neproblematičnih soseskah, kjer ljudje zaznavajo policijo kot bolj učinkovito, na zaznano legitimnost bolj vpliva instrumentalni vidik (učinkovitost policije), saj na tak način lahko pojasnimo razliko v vplivu pripravljenosti podrejena policiji le v manj problematičnih soseskah. Ugotovitev, da učinkovitost policije bolj vpliva na zaznano legitimnost, je potrdila tudi študija, ki je preučevala postopkovno pravičnost v Gani (Tankebe, 2009).

V nadaljevanju je regresijska analiza za napovedovanje postopkovne pravičnosti v bolj problematičnih soseskah pokazala vpliv zaznanega nereda v soseski, tradicionalnih vrednot in zaznanega odklonskega vedenja mladih, ki pa se ni pokazalo tudi v manj problematičnih soseskah. Vpliv teh treh dejavnikov lahko razložimo na podlagi prepričanja o učinkovitosti policije. Prebivalci bolj problematičnih sosesk zaznavajo več nereda v soseskah, več zaznanega nereda pa vpliva na večjo stopnjo zaznane postopkovne pravičnosti policije. To ugotovitev lahko povežemo z dejstvom, da so prebivalci bolj problematičnih

sosesk v večji meri poznali lokalnega policista, ki je zadolžen za njihovo sosesko. Ker gre pri tovrstnem policijskem delu za reševanje problemov v skupnosti in posledično ukvarjanje z neredom v soseski, lahko sklepamo, da prebivalci skozi zaznan nered v soseski vidijo vlogo policije predvsem kot avtoritete, ki v svojih prizadevanjih zmanjševanja nereda v soseski ravna postopkovno pravično. Zaznano odklonsko vedenje mladih vpliva na manjšo zaznano postopkovno pravičnost policije. Ker je značilno, da gre pri zaznavi odklonskega vedenja za dejavnik družbene dezorganizacije, prebivalce taka vedenja opominjajo na spodletelo učinkovito družbeno kontrolo (Sampson in Groves, 1989), posledično pa tudi na neučinkovitost policije. Sklepamo lahko, da se za zaznavo postopkovne pravičnosti skriva zaznava učinkovitosti policije, saj prebivalci postopkovno pravičnost policistov pri preprečevanju odklonskega vedenja mladih bolj ocenjujejo z vidika njihove učinkovitosti.

Na zaznavo učinkovitosti policije v obeh tipih sosesk vplivajo postopkovna pravičnost, moralna identifikacija in zaznan nered v soseski. Bolj, kot prebivalci zaznavajo postopkovno pravičnost policije in se z njo tudi moralno identificirajo, boljše mnenje imajo o njeni učinkovitosti. Vpliv zaznanega nereda v soseski na zaznane učinkovitost policije sovпада z modelom odgovornosti policije, ki razlaga zaznavo učinkovitosti policije na podlagi zaznane kriminalitete in nereda v soseski (Jesilow et al., 1995; Kelling in Coles, 1996; Reisig in Parks, 2000; Skogan, 2009). Kljub temu je treba omeniti, da smo v raziskavi potrdili le vpliv zaznanega nereda v soseski, ne pa tudi zaznane kriminalitete. Razlog za to gre iskati predvsem v nizki stopnji zaznane kriminalitete tako v manj kot bolj problematičnih soseskah. Predhodne študije merjenja zaznav virov ogrožanja so poudarile, da je za prebivalce bolj pomembna zaznava nereda v soseski, s katerim se srečujejo na vsakodnevni ravni, kot pa zaznava kriminalitete, ki so ji priča le občasno (Bottoms, 2009; Innes, 2004; Sampson, 2009). V manj problematičnih soseskah poleg naštetih faktorjev na zaznavo policije vpliva še izobrazba, in sicer v obratnem sorazmerju – manj izobraženi prebivalci zaznavajo policijo kot bolj učinkovito in obratno. Enak vpliv na zaznavo policije glede izobrazbe so potrdile tudi predhodne študije, ki so se ukvarjale z merjenjem zadovoljstva policije v Sloveniji (Ministrstvo za notranje zadeve, 2009; 2014; 2016). Naslednja ugotovitev raziskave kaže na to, da prebivalci bolj problematičnih sosesk, ki so med sabo bolj skupnostno povezani, zaznavajo policijo kot bolj učinkovito. Do podobnih ugotovitev so prišle tudi študije, ki so raziskovale vpliv socialne kohezije na zadovoljstvo s policijo, pri čemer so tisti prebivalci, ki so zaznavali tudi postopkovno pravičnost policije, so se moralno identificirali s policijo kot

predstavniki njihove skupnosti in izražali visoko stopnjo socialne kohezije, imeli bolj pozitivna mnenja o policiji (Jackson in Bradford, 2009; Jackson in Sunshine, 2007). Poleg socialne kohezije vpliva na zaznano učinkovitost policije tudi pripravljenost podrejanja policiji. To ugotovitev lahko umestimo v instrumentalni vidik legitimnosti policije v povezavi s pripravljenostjo podrejanja policiji (Reisig, Tankebe in Meško, 2014), vendar se naša ugotovitev nanaša na obratno zvezo, torej tisti prebivalci, ki so se pripravljene podrediti policiji, jo zaznavajo kot bolj učinkovito.

Glavno omejitev predstavljene raziskave vidimo predvsem v metodologiji raziskovanja in zbiranja podatkov. Ker je bilo za zbiranje podatkov določeno kvotno vzorčenje in je po izboru sosesk v vsaki soseski podvzorec predstavljalo po 100 anketirancev, se ugotovitve raziskave nanašajo le na izbrane soseske in ne na celotno urbano območje. Poleg tega je primerjava demografske strukture vsake posamezne soseske v vzorcu s statističnimi demografskimi podatki pokazala odstopanja (za največ 10 %). Ugotovitve raziskave tako ne moremo posploševati na celotno urbano območje Ljubljane.

Prispevek predstavlja nadaljnje in bolj poglobljeno raziskovanje preliminarne raziskave o varnosti v urbanih lokalnih skupnostih v Sloveniji (Meško in Pirnat, 2017; Meško, Pirnat in Kastrin, 2017). Glavne ugotovitve se nanašajo na razlike v zaznavah prebivalcev glede na varnostno stanje sosesk, v katerih prebivajo. Glede na teoretična izhodišča smo potrdili modele, ki razlagajo zaznave prebivalcev glede varnosti. Izzive za raziskovanje v prihodnje vidimo v preučevanju vplivov družbenih značilnosti sosesk na varnostno stanje sosesk (kriminaliteta, nered, odziv prebivalcev), kar poudarjajo tudi raziskave v mednarodnem kontekstu (Ambrey, Fleming in Manning, 2014; Hipp, 2010; Sampson in Sharkey, 2008). Prav tako vidimo priložnost za raziskovanje tudi v nedavni ugotovitvi, da se porazdelitev kriminalitete razlikuje glede na različna urbana okolja (Hipp in Kim, 2017), kar odpira nova področja preučevanja glede na primerjavo različnih urbanih okolij, za katera so značilni različni družbeni procesi in različne družbene strukture sosesk. S primerjavo različnih urbanih okolij bi lahko odkrili ključne dejavnike, ki vplivajo na varnost v urbanih lokalnih skupnostih, kar bi posledično omogočilo tudi višjo stopnjo zagotavljanja varnosti.

Literatura

- Adams, E. R. in Serpe, T. R. (2000). Social integration, fear of crime and life satisfaction. *Sociological Perspectives*, 43(4), 605–629.
- Alvazzi del Frate, A. in van Kesteren, J. (2004). *Criminal victimisation in urban Europe – Key findings of the 2000 International Crime Victim Surveys*. Turin: UNICRI.
- Ambrey, C. L., Fleming, C. M. in Manning, M. (2013). Perception or reality, what matters most when it come to crime in your neighbourhood? *Social Indicators Research*, 119(2), 877–896.
- Black, M. (1958). Notes on the meaning of 'rule'. *Theoria*, 24, 139–161.
- Blader, S. L. in Tyler. T. R. (2003). A four-component model of procedural justice: defining the meaning of a 'fair' process. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 29(6), 747–758.
- Blumer, H. (1985). Race. Prejudice as a sense of group position. *Pacific Sociological Review*. 1, 3–7.
- Bottoms, A. (2009). Disorder, order and control signals. *The British Journal of Sociology*, 60(1), 49–55.
- Cao, L. in Cullen, F. T. (2001). Thinking about crime and control: A comparative study of Chinese and American ideology. *International Criminal Justice Review*. 11, 58–81.
- Carvalho, I. in Lewis, D. A. (2003). Beyond community: Reactions to crime and disorder among inner-city residents. *Criminology*, 41(3), 779–812.
- Covington, J. in Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implication of between – and within – neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231–249.
- Crawford, A. (1999). Questioning appeals to community within crime prevention and control. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 7, 509–530.
- European Commission. (2014). A harmonised definition of cities and rural areas: the new degree of urbanisation. *Regional Working Paper 2014*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2014_01_new_urban.pdf
- European Commission. (2015). *Trust, local governance and quality of public service in EU regions and cities*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2016). *Quality of life in European cities 2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Forum for Urban Security. (2007). *Guidance on local safety audits: A compendium of international practice*. Pariz: European Forum for Urban Security.
- European Forum for Urban Security. (2016). *Methods and tools for a strategic approach to urban security*. Pariz: European Forum for Urban Security.
- Gau, J. M. (2010). A longitudinal analysis of citizen's attitudes about police. *Policing*, 33(2), 236–252.
- Gau, J. M. in Pratt, T. C. (2010). Revisiting broken windows theory: Examining the sources of the discriminant validity of perceived disorder and crime. *Journal of Criminal Justice*, (38), 758–766.
- Hacin, R. in Eman. K. (2016). Uporaba metod policijske analitike pri preprečevanju premoženjske kriminalitete v slovenskih urbanih okoljih. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v lokalnih skupnostih. zbornik povzetkov*. Pridobljeno na

- https://estudij.um.si/pluginfile.php/379185/mod_resource/content/1/2-nac-konf-VLS-2016.pdf
- Haynie, D. L. (2001). Delinquent peers revisited: does network structure matter? *American Journal of Sociology*, 106, 1013–1057.
- Higginson, A. in Mazerolle, L. (2014). Legitimacy policing of places: the impact on crime and disorder. *Journal of Experimental Criminology*, 10(4), 429–457.
- Hinkle, J. C. in Yang, S. (2014). A new look into broken windows: What shapes individual's perceptions of social disorder? *Journal of Criminal Justice*, 42, 26–35.
- Hipp, J. R. (2010). Resident perceptions of crime and disorder: How much is 'bias' and how much is social environment differences? *Criminology*, 48(2), 475–508.
- Hough, M., Jackson, J. in Bradford, B. (2013). Legitimacy, trust and compliance: An empirical test of procedural justice theory using the European social survey. V J. Tankebe in A. Liebling (ur.), *Legitimacy and criminal justice: An international exploration*, (str. 1–27). Oxford: Oxford University Press.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myill, A. in Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust and institutional legitimacy. *Policing*, 4(3), 203–210.
- Innes, M. (2004). Signal crimes and signal disorders: Notes on deviance as communicative action. *The British Journal of Sociology*, 55(3), 335–355.
- Jackson, J. (2004). Experience and expression: Social and cultural significance in the fear of crime. *British Journal of Criminology*, 44, 946–966.
- Jackson, J. in Bradford, B. (2009). Crime, policing and social order: On the expressive nature of public confidence in policing. *The British Journal of Sociology*, 60(3), 493–521.
- Jackson, J. in Sunshine, J. (2007). Public confidence in policing: A neo-Durkheimian perspective. *British Journal of Criminology*, 47(2), 214–233.
- Jere, M., Sotlar, A. in Meško, G. (2012). Praksa in raziskovanje policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 3–13.
- Jesilow, P., Meyer, J. in Namazzi, N. (1995). Public attitudes toward the police. *American Journal of Police*, 14(2), 67–88.
- Kelling, G. L. in Coles, C. M. (1996). Fixing broken windows: Restoring order and reducing crime in our communities. New York: Martin Kessler Books.
- King, A. in Maruna, S. (2009). Is conservative just a liberal who has been mugged? Exploring the origins of punitive views. *Punishment and Society*, 11, 147–169.
- Larkin, C. A., German, D., Hua, W. in Curry, A. D. (2009). Individual – level influences on perceptions of neighborhood disorder: A multilevel analysis. *Journal of Community Psychology*, 37(1), 122–133.
- Lee, R. M. (2000). Community cohesion and violent predatory victimization: A theoretical extension and cross-national test of opportunity theory. *Social Forces*, 79(2), 683–706.
- Lewis, D. A. in Salem, G. W. (1986). *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*. New Brunswick, N. J.: Transaction Books.
- Ljubljana v številkah. (2017). *Ljubljana.si*. Pridobljeno na <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ljubljana-v-stevilkah/>
- Lobnikar, B., Hozjan, U., Šuklje, T in Banutai, E. (2014). Policing a multicultural community: a case study of the Roma community in northeastern Slovenia. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 38(2), 191–209.
- Lobnikar, B. in Meško, G. (2010). Responses of police and local authorities to security issues in Ljubljana, the capital of Slovenia. V M. Cools et al. (ur.), *Police, policing*,

- policy and the city in Europe* (str. 161–179). The Hague: Eleven International Publishing.
- Lobnikar, B., Prislán, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 67(2), 89–110.
- Masters, R. in Roberson, C. (1990). *Inside criminology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Meško, G. (2001). V skupnost usmerjeno policijsko delo – izziv za slovensko policijo? *Teorija in praksa*. 38(2), 272–289.
- Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G., Fallshore, M. in Jevšek, A. (2007). Policija in strah pred kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 58(4), 340–351.
- Meško, G., Fallshore, M., Muratbegović, E. in Fields, C. (2008). Fear of crime in two post-socialist capital cities – Ljubljana, Slovenia and Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. *Journal of Criminal Justice*. 36, 546–553.
- Meško, G. in Areh, I. (2003). Strah pred kriminaliteto v urbanih okoljih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 54(3), 144–152.
- Meško, G. in Pavlovič, Z. (1998). Strah pred kriminaliteto – izzivi za raziskovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 49(4), 346–353.
- Meško, G. in Pirnat, U. (2017). Kriminaliteta in zaznavanje varnosti v urbanih soseskah. V G. Meško, Eman, K. in Pirnat, U. (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja za raznav varnosti v Sloveniji: konferenčni zbornik* (str. 35–43). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Meško, G. in Šifrer, J. (2008). Strah pred kriminaliteto v mestnem okolju – raziskava. *Revija varstvoslovje*. 10(4), 539–560.
- Meško, G. in Umek, P. (1999). Značilnosti socialnopsihološkega in demografskega modela strahu pred kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 50(2), 131–137.
- Meško, G., Maver, D. in Klinkon, I. (2010). Urban crime and Criminal Investigation in Slovenia. V G. Corder, A. Corder in D. K. Das (ur.). *Urbanization, policing and security: Global perspectives* (str. 301–322). Boca Raton. London. New York: Taylor & Francis Group.
- Meško, G., Pirnat, U. in Kastrin, A. (2017). *A project on local safety and security Slovenia 2016–2018*: prispevek predstavljen na Final conference Tackle insecurity in marginalized areas, 3–5 April 2017, Budimpešta.
- Meško, G., Reisig, M. D. in Tankebe, J. (2012). Postopkovna pravičnost. legitimnost policije in sodelovanje javnosti s pravosodnimi organi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 63(2), 112–122.
- Meško, G., Šifrer, J. in Vošnjak, L. (2012). Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 14(3), 259–276.
- Meško, G., Tankebe, J., Čuvan, B. in Šifrer, J. (2014). Samozaznava legitimnosti policistov in pravosodnih policistov v Sloveniji: perspektive postopkovne pravičnosti nadrejenih, odnosov s sodelavci in zaznane legitimnosti policije v javnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(3), 221–231.
- Meško, G., Tankebe, J., Jere, M., Ema, K. in Reisig, M. D. (2014). Vpliv postopkovne pravičnosti in legitimnosti policijske dejavnosti na spoštovanje zakonov pri slovenskih mladostnikih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 65(1), 35–47.
- Meško, G., Tominc, B. in Sotlar, A. (2013). Urban security management in the capitals of the former Yugoslav republics. *European Journal of Criminology*. 10(3), 284–296.

- Meško, G., Vošnjak, L., Muratbegović, E., Budimlić, M., Bren, M. in Kury, H. (2012). Fear of crime in urban neighbourhoods: A comparative analysis of six capitals. *Varstvoslovje*, 14(4), 397–421.
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2009). *Javnomenjska raziskava o ocenah in stališjih prebivalcev Republike Slovenije o delu policije – 2009*. Pridobljeno na <http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/SOJ/word/JMrazi skava.pdf>
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2014). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/JM_o_p oliciji_2013_internet_1_.pdf
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2016). *Ocena in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije 2016*. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2017/02_februar/06_jm_raziskava_o_delu_policije/POROCILO_Ocene_Pr ebivalcev_O_Delu_Policije_2016.pdf
- Morenoff, J. D., Sampson, R. in Raudenbush, S. W. (2001). Neighborhood inequality, collective efficacy, and the spatial dynamics of urban violence. *Criminology*, 39(3), 517–558.
- Nix, J., Wolfe, S. E., Rojek, J. in Kaminski, R. J. (2015). Trust in the police the influence of procedural justice and perceived collective efficacy. *Crime & Delinquency*, 61(4), 610–640.
- Občinski program varnosti Mestne občine Ljubljana. (2008). *Uradni list RS*, (117/08).
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001a). V skupnost usmerjeno policijsko delo: primerjava med mnenji policistov in prebivalcev. *Varstvoslovje*, 3(3), 182–189.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001b). *V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: Ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranje dela državne policije: končno poročilo s popravki*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Park, R. E. (1952). *Human communities: The city and human ecology*. Glencoe: Free Press.
- Pavlović, Z. (1993). Mednarodna anketa o viktimizaciji: Ljubljana 1992. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(2), 129–138.
- Pavlović, Z. (1998). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (1. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 257–265.
- Perkins, D. D., Florin, P., Rich, C. R., Wandersman, A. in Chavis, M. D. (1990). Participation and the social and physical environments of residential blocks: Crime and community context. *American Journal of Community Psychology*, 18(1), 83–115.
- Perkins, D. P., Meeks, J. W. in Taylor, R. B. (1992). The physical environment of street blocks and resident perception of crime and disorder: Implications for theory and measurement. *Journal of Environmental Psychology*, 12(1), 21–34.
- Piquero, A. (1999). The validity of incivility measures in public housing. *Justice Quarterly*, 16(4), 793–818.
- Policija. (2015). Posvetovalna telesa, Policija.si. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/en/policijske-uprave/pu-ljubljana/posvetovalna-telesa>
- Policija. (n. d.). Policijska uprava Ljubljana. *Policija.si*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/policijske-uprave/184-policijska-uprava-ljubljana>

- Policija. (2017). *Letno poročilo o delu policije za 2016*. Pridobljeno na <http://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2016.pdf>
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and application in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
- Raudenbush, S. W. in Sampson, R. J. (1999). Ecometrics: Toward a science of assessing ecological settings, with application to the systematic social observation of neighborhoods. *Sociological Methodology*, 29, 1–41.
- Rebernik, D. (2008). *Urbana geografija: Geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Reisig, M. D. in Cancino, J. M. (2004). Incivilities in nonmetropolitan communities: The effects of structural constraints, social conditions, and crime. *Journal of Criminal Justice*, 32, 15–29.
- Reisig, M. D. & Parks, R. B. (2000). Experience, quality of life, and neighbourhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police. *Justice Quarterly*, 17(3), 607–630.
- Reisig, M. D. in Parks, B. R. (2003). Neighborhood context, police behavior and satisfaction with police. *Justice Research and Policy*, 5(1), 37–65.
- Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2014). Compliance with the Law in Slovenia: The Role of Procedural Justice and Police Legitimacy. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 20(2), 259–276.
- Rus, V. (1990). *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo.
- Sampson, R. J. (2009). Analytic approaches to disorder. *The British Journal of Sociology*, 60(1), 83–93.
- Sampson, R. J. in Groves, W. B. (1989). Community structure and crime: Testing social-disorganization theory. *American Sociological Review*, 94(4), 774–802.
- Sampson, R. J. in Sharkey, P. (2008). Neighborhood selection and the reproduction of concentrated racial inequality. *Demography*, 45, 1–29.
- Shaw, C. R. in McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Skogan, W. G. (1990). *Disorder and decline: Crime and the spiral decay in American neighborhoods*. Berkeley: University of California Press.
- Skogan, W. G. (2009). Concern about crime and confidence in the police: Reassurance or accountability? *Police Quarterly*, 12(3), 301–318.
- Sunshine, J. in Tyler, T. R. (2003a). Moral solidarity. Identification with the community, and the importance of procedural justice: The police as prototypical representatives of a group's moral values. *Social Psychology Quarterly*, 66(2), 153–165.
- Sunshine, J. in Tyler, T. R. (2003b). The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing. *Law & Society Review*, 37(3), 513–548.
- SURS. (2009). *Pilotna anketa o žrtvah kriminala. 2009*. Pridobljeno na <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=3035>
- Tankebe, J. (2009). Public cooperation with the police in Ghana: Does procedural fairness matter? *Criminology*, 47(4), 1265–1293.
- The European Urban Charter. (2008). *Congress of local and regional authorities of the Council of Europe*. Pridobljeno na <https://5cidade.files.wordpress.com/2008/11/the-european-urban-charter.pdf>
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. New Haven in London: Yale University Press.

- Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. *Crime and Justice: A Review of Research*, 30, 283–357.
- Tyler, T. R. in Boeckmann, R. (1997). Three strikes and you are out, but why? The psychology of public support for punishing rule breakers. *Law and Society Review*, 31, 237–265.
- Tyler, T. R. in Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities? *Journal of Criminal Law*, 6, 231–275.
- Umek, P. (2004). Viktimizacijska študija 2001. V G. Meško (ur.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa in dileme*, (str. 149–162). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo,
- United Nations. (1995). *Guidelines for cooperation and technical assistance in the field of urban crime prevention* 1995/9. Pridobljeno na <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1995/eres1995-9.htm>
- van Dijk, J. J. M., van Kesteren, J. in Smit, P. (2007). *Criminal victimisation in international perspective: Key findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*. Haag: WODC.
- van Dijk, J. J. M., Manchin, R., van Kesteren, J. in Hideg, G. (2005). *The burden of crime in the EU. Research report: A comparative analysis of the European survey of crime and safety (EU ICS)* 2005. Pridobljeno na http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/EUICS_-_The_Burden_of_Crime_in_the_EU.pdf
- Warner, B. D. (2007). Directly intervene or call the authorities? A study of forms of neighborhood social control within a social disorganization framework. *Criminology*, 45(1), 99–129.
- Weitzer, R. in Tuch, S. A. (2005). Determinants of public satisfaction with the police. *Police Quarterly*, 8, 279–297.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of Life. *The American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.
- World's Capital Cities. (2017). World's Safest Capital Cities. *Worldscapitalcities.com*. Pridobljeno na <https://www.worldscapitalcities.com/worlds-safest-capital-cities/>
- Zakon o lokalni samoupravi [ZLS]. (2007, 2008, 2009, 2010, 2012). *Uradni list RS*, (94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12).
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji [ZODPol]. (2013, 2014, 2015, 2016). *Uradni list RS*, 15/13, 11/14, 86/15, 77/16)

Vpliv socialne države na varnost ljudi v lokalnem okolju

SREČO DRAGOŠ IN VESNA LESKOŠEK

Povzetek Osnovna teza prispevka je, da socialna država povečuje občutek varnosti, ker krepi družbeno kohezijo z obsežnimi in kakovostnimi storitvami in programi, in sicer na makro ravni, kjer država zagotavlja dostopnost do storitev javnega dobrega, in mikro ravni, kjer ljudje te pravice in možnosti uveljavljajo oz. koristijo. Pri zmanjševanju neenakosti so uspešnejše tiste lokalne skupnosti, ki so sposobne vključiti ljudi pri načrtovanju in izvajanju programov, ker s tem povečujejo zaupanje, kar ima pozitivne učinke na percepcijo varnosti. Revščina je eden od najpomembnejših indikatorjev neuspešnosti politik, saj je neposreden odraz stopnje družbenih neenakosti, ki je na Slovenskem sicer nizka, vendar s trendom povečevanja, kar je odraz tega, da politične in ekonomske elite ne zmorejo konsistentnega (še manj konsenzualnega) odgovora na vprašanje, ali je povečevanje družbenih neenakosti nekaj dobrega ali nekaj slabega. Zato je pri odnosu do neenakosti glavni dejavnik varnostnega tveganja na Slovenskem socialna distanca med javnostjo in elitami (moči).

Ključne besede: • družbene neenakosti • revščina • zaupanje
• socialni kapital • socialna politika •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Srečo Dragoš, docent, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo, Topniška ulica 31, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si. Dr. Vesna Leskošek, redna profesorica, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo, Topniška ulica 31, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: vesna.leskosek@fsd.uni-lj.si.

Impact of the welfare state on the safety of people in local communities

SREČO DRAGOŠ & VESNA LESKOŠEK

Abstract Basic thesis is that the welfare state increases the perception of safety and social cohesion with providing extensive and quality services on macro level where the state ensures access to services and micro level, where people exercise their right and use services. More successful are local communities that involve people in creating programmes, what increases trust and has positive impact on the perception of safety. Poverty is one of the most important indicators of successfulness of efforts to minimise social inequalities that are in Slovenia low but with trends of increasing what is a consequence of the fact that political and economic elites cannot manage a consistent (and consensual) answer to the question of whether the increase in social inequality is something good or something bad. Therefore, in relation to inequality, the main factor of security risk in Slovenia is the social distance between the public and the elites of powers.

Keywords: • Community policing • performance criteria • legitimacy • police • Slovenia •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Srečo Dragoš, PhD, Assistant Professor, University of Ljubljana, Faculty of Social Work, Topniška ulica 31, Ljubljana, Slovenia, e-mail: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.
Vesna Leskošek, PhD, Full Professor, University of Ljubljana, Faculty of Social Work, Topniška ulica 31, Ljubljana, Slovenia, e-mail: vesna.leskosek@fsd.uni-lj.si.

1 Uvod

Osnovno izhodišče prispevka je, da socialna država povečuje občutek varnosti, ker povečuje družbeno kohezijo, omogoča boljši nadzor nad lastnim življenjskim potekom in povečuje možnosti za udeležbo pri odločanju o skupnem dobrem. V državah blaginje (državah, ki obsežneje zagotavljajo socialno varnost ljudi) obstaja širši konsenz o porabi javnih sredstev za zagotavljanje večje enakosti. Nasprotno pa povečevanje revščine in neenakosti ter rastočega prepada med revnimi in bogatimi povečuje občutek ogroženosti, nevarnosti in nezaupanja. Na mikro ravni se ti občutki odražajo v zaupanju v skupnost, v kateri ljudje živijo. Občutek varnosti in občutek umeščenosti v skupnost sta medsebojno povezana. Ljudje z večjim socialnim kapitalom in širšimi socialnimi mrežami bolj zaupajo v to, da bo skupnost zanje poskrbela, če jim bo šlo slabo in so zato pripravljeni v večji meri prispevati v skupno dobro na ravni skupnosti. V skupnostih, ki temeljijo na neenakostih, je socialni kapital odvisen od socialnega statusa, v skupnostih, ki temeljijo na enakosti, pa predvsem od redistributivne moči socialne države (Dragoš in Leskošek, 2003).

Risely (2006, v Bilandžić, 2017, str. 344) varnost opredeli kot produkt družbenih procesov, ki reducirajo tveganja in vplivajo na normalizacijo, predvidljivost in zaupanje ljudi. Varnost je povezana z vrednotami humanosti, razumevanjem in sposobnostjo zživljanja v položaj drugega (empatičnost) in pomeni odsotnost strahu pred tem, da bi bile te vrednote ogrožene. Pomemben element varnosti je zaupanje v to, da bomo dobili podporo drugih, ko jo bomo potrebovali bodisi v skupnosti, v kateri živimo, ali pa od države, ki zagotavlja institucionalni okvir storitev, ki nam lahko olajšajo življenje in posredno vplivajo na varnost. Socialna država z organizacijo storitev in programov zagotavlja skupno dobro, ki je dosegljivo vsakomur pod istimi pogoji in viša raven kakovosti naših življenj. Alcock (2016) skupno dobro poveže z državo blaginje, usmerjeno v zagotavljanje zdravega in izobraženega okolja, kjer vsi bolje živijo in ne le nekateri. Gre torej za razmerje med varnostjo in družbeno neenakostjo, ki jo bomo obravnavali v nadaljevanju.

V nadaljevanju bomo najprej predstavili sedanje stanje neenakosti v Sloveniji in ga umestili v mednarodni kontekst. Nadaljevali bomo s pregledom socialnovarstvenih kompetenc lokalnih okolij, kjer ljudje uresničujejo svoje pravice in prejemajo potrebne storitve. Iz tega bo razvidno, kako lokalne

skupnosti omogočajo ljudem socialno varnost, ki je ena od glavnih pogojev participacije na lokalni ravni.

2 Kontekstualizacija – varnost in neenakost

Varnost je ena od najredkejših in najdragocenejših dobrin, ki je zelo različno razporejena po državah in ni dostopna na trgu. Tržno dostopen je le občutek varnosti (npr. ocene o redukciji tveganja zaradi članstva v NATO), medtem ko je dejanska varnost predvsem indikator strukture. V državah, kjer je varnost ogrožena, gredo ključni kazalci državnega bogastva navzdol, od ekonomskih do socialnih. Zmanjševanje varnosti povečuje posredne in neposredne ekonomske stroške ter zmanjšuje kakovost življenja. Posredni ekonomski stroški nastajajo z nerealiziranimi kapitalskimi naložbami, ki se izogibajo nevarnim okoljem, neposredne stroške pa predstavljajo sredstva za sanacijo in redukcijo varnostnih tveganj. Po tem kriteriju je Slovenija ena od najbolj varnih držav v Evropski uniji in s tem med najboljšimi tudi v svetovnem merilu. Stroški, povezani z nasiljem, znašajo v Sloveniji le štiri odstotke BDP. S tem se v globalni primerjavi uvrščamo med najboljših 23 držav na svetu, ki imajo najmanjše stroške, med evropskimi državami pa smo na šestem mestu (za primerjavo: stroški v zvezi z nasiljem znašajo v ZDA 12 % njihovega BDP, v Siriji in Iraku pa 54 %). Po kriteriju družbene varnosti in zaščite je Slovenija na odličnem osmem mestu v svetu, po kriteriju militarizacije pa med petimi najmanj militariziranimi državami sveta (GPI, 2016, str. 110–112). Enaki – torej izjemno ugodni – so tudi podatki evropske družboslovne raziskave, kot je npr. European Social Survey (ESS), ki temelji na spraševanju prebivalcev evropskih držav po njihovem občutku varnosti (glej tabelo 1).

Tabela 1: Trije najpomembnejši kriteriji varnosti, primerjava Slovenije z evropskim povprečjem

VPRAŠANJE	ODGOVOR (%)	LETO	SI	EU ¹⁷
1. Ste bili vi ali kdo od članov vašega gospodinjstva v zadnjih petih letih žrtev vloma ali fizičnega napada?	Da	2002	11,5	21,2
		2014	10,5	17,0
		2016	9,4	/
2. Se počutite varno, kadar zvečer hodite (ali bi hodili) sami po vaši soseski?	Ne ¹⁸	2002	9,9	21,8
		2014	6,3	18,9
		2016	7,5	/
3. Ali pripadate kakšni skupini, ki v naši državi trpi zaradi diskriminacije, neenakopravnosti?	Da	2002	5,5	6,7
		2014	3,4	8,1
		2016	3,6	/

Vir: Toš, 2017

Po vseh varnostnih kriterijih je Slovenija vseskozi v evropskem vrhu, vključno po treh glavnih, ki so prikazani v prvi tabeli. Leta 2014 je bil pri prvem kriteriju (žrtev nasilja) izmerjen še manjši delež od slovenskega samo na Madžarskem in v Avstriji, dve leti kasneje pa smo ta odstotek še znižali; pri drugem kriteriju smo bili istega leta najboljši v Evropi, po majhnosti deleža diskriminiranih pa na drugem mestu (boljša od nas je bila le Portugalska). A največja grožnja te optimistične slike je razumevanje tistega podatka, ki je osnova navedenih uspehov, to je nizke stopnje družbenih neenakosti. O razlagi tega dejstva se slovenske politične in ekonomske elite – za razliko od javnega mnenja (!) – nikakor ne morejo poenotiti. Je slovenska stopnja družbenih neenakosti, ker je ena od najmanjših na svetu, nekaj dobrega ali nekaj slabega? Bi jo zaradi ugodnih učinkov na varnost in kakovost življenja morali ohraniti, ali pa je treba neenakost povečati, da bi z večjimi nagradami za zgornje sloje bili ti še bolj produktivni, z revščino spodnjih slojev pa bi brezposelne in prejemnike pomoči bolj motivirali k zaposlitvi na tistih delovnih mestih, ki so najmanj plačana, a potrebna? Če bi bilo nujno neenakost dvigniti na evropsko povprečje (zaradi konkurenčnosti), ali velja isto tudi za varnostne kazalce, stopnjo kriminalitete, zapornikov, nezadovoljstva itd.?

¹⁷ V anketiranje je vključenih 23 evropskih držav in Izrael.¹⁸ Združeni odgovori »ogroženo« in »zelo ogroženo«, merjeni na štiristopenjski lestvici.

Stopnja neenakosti je v tesni zvezi s kakovostjo življenja, kar kažejo vsi ključni kazalci, od varnostnih, izobraževalnih, socialnih, zdravstvenih, kulturnih do političnih in subjektivnih kazalnikov kakovosti. Gre za dejstva, ki jih potrjuje velika količina raziskav in podatkov (Caplovitz, 1979; Oxfam, 2016; Wilkinson in Pickett, 2012; Penner et al., 2012; GPI, 2016; Rus, 1990; Umberson, 2014; Frazer in Marlier, 2015; Heap in Fors, 2015; Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar, 2011; Hrženjak, 2015; Börcsh et al., 2011; Artnik et al., 2012)¹⁹. Med temi dejstvi so tudi takšna, ki jih sploh ne bi pričakovali, npr. odgovor na vprašanje, od česa je odvisna internacionalna pomoč manj razvitim državam. Odstotek BDP, ki ga države-donatorice namenjajo državam v razvoju, ni odvisen od bogastva, velikosti, ekonomske razvitosti, kulturne tradicije, demokratičnega ali religijskega profila države, ki pomoč daje, temveč od njene notranje stopnje neenakosti. Države z manjšo neenakostjo so bolj darežljive in obratno (Wilkinson in Pickett, 2012, str. 63–64). Pri tem je pomembno, da se zaradi omenjenih dejstev politični projekt Evropske unije vse bolj deklarira tudi za socialnega.²⁰ Če evropskim državam na tem kriteriju spodrsne, bo združevanje neuspešno.²¹ Kajti v času, ko se v najbogatejših družbah na svetu dogaja civilizacijski preobrat, kjer kljub rastočemu bogastvu večina ljudi ne more več pričakovati, da se jim bo materialni položaj izboljšal, saj jim gre na slabše, v takšnih razmerah postaja življenje tvegano. Rastoče bogastvo v teh družbah se iz blaginje spreminja v motnjo, saj se vzporedno z njim zaostruje ekonomsko in statusno – torej varnostno – tveganje za vse večji del prebivalstva. Tolažba večine ljudi, zlasti politikov, da za posledicami neenakosti trpijo samo tisti na dnu, je napačna. Kajti posledice neenake porazdelitve dobrin, dohodkov in priložnosti imajo lastnost socialne stopnjevitosti (*gradienta*), kar pomeni, da učinkujejo na vse, ne zgolj na družbeno dno (Wilkinson in Pickett, 2012, str. 177–187; Dragoš, 2014). Skratka, »vse večja ekonomska neenakost škodi vsem nam – spodkopava rast in družbeno kohezijo. Posledice za najrevnejše prebivalce sveta pa so še posebno hude.« (Oxfam, 2016: 10). Vse to povečuje varnostna tveganja.

¹⁹ Statistični seznam korelacij med 31 indikatorji kakovosti življenja in neenakostjo v dohodkih glej v Wilkinson in Pickett, 2012, str. 322.

²⁰ Zato Evropska socialna listina vsem Evropejkam in Evropejcem izrecno priznava pravico »do primerne minimalnega dohodka, ki zagotavlja dostojno življenje v vseh obdobjih ter učinkovit dostop do potrebnega blaga in storitev« (ESSP, 2017: pogl. III, tč. 14).

²¹ Obstoj Evrope kot transnacionalne politične zveze je najbolj odvisen od socialne integracije zato, ker bo brez nje tudi monetarno, fiskalno, politično in varnostno poenotenje EU nezadostno. Kajti brez socialnega »lepila« – vsaj na minimalni, a obvezni ravni (predpisani, npr., v odstotku nacionalnega BDP, namenjenega za socialno zaščito) – članice EU ne bodo zmogle regulirati socialnega dampinga, ki ga bo potencirala tudi vsaka priključitev držav Zahodnega Balkana v EU. Deficit evropske periferije (v smislu odstopanja od razmer v EU članicah) je največji na socialnem področju, najmanjši pa na področju liberalne regulacije tržnih razmerij.

V tem kontekstu izstopa primer Slovenije kot ene od najmanjših, najrazvitejših in najbogatejših držav. Slovenija je vseskozi bila (in tudi ostaja) država z eno od najmanjših stopenj dohodkovne neenakosti v Evropi, torej je po tem kriteriju tudi v svetovnem vrhu najbolj egalitarnih držav. Zato imamo še vedno (za enkrat) tudi evropsko podpovprečno stopnjo revščine med prebivalstvom, smo med najboljšimi na svetu po stopnji splošne varnosti, po majhnem deležu kriminalitete in zapornikov, rapidnem zmanjševanju smrtnosti v prometu, po stopnji enakosti med spoloma, majhni smrtnosti dojenčkov in odlikujemo se še po vrsti drugih ključnih kazalcev v zvezi s kakovostjo življenja (Messner, 2014; Flere in Lavrič, 2005, str. 741; UNICEF, 2009; Porter et al., 2014). Pa vendar se tudi v Sloveniji javno mnenje zaostrojuje, in to najbolj v zvezi z neenakostjo.

Tabela 2: Neenakost (Gini koef.) in odnos do nje, merjen z deležem tistih, ki močno soglašajo s stališčem, da bi vlada »morala sprejeti ukrepe za zmanjšanje razlik v dohodkih med ljudmi«

Država	Leto	Odnos do neenakosti				Neenakost		
		Močno Soglašam		Povprečje (od 1 do 5)		Gini koeficient ²²		
		%	Razlika '02-'14 (%)	%	Razlika '02-'14 (%)	2009	2016	Razlika '09-'16 (%)
Slovenija	2002	34,4	+25,6	1,89	-3,7	22,7	24,4	+7,5
	2014	43,2		1,82				
Nekdanje socialistične države ²³	2002	29,7	+31,6	1,64	+18,3	32,2	31,7	-1,6
	2014	39,1		1,94				
Nordijske države ²⁴	2002	18,7	+7,0	2,46	-0,4	26,6	26,0	-2,3
	2014	20,0		2,45				
EU ²⁵	2002	25,5	+24,7	2,21	-4,1	30,6	30,8	+0,7
	2014	31,8		2,12				

Vir: Toš, 2017, str. 354–355

Iz desne polovice tabele 2 je razvidno, da Slovenija neenakost ohranja (skoraj v vseh letih merjenja) na zelo nizki stopnji, ki je izjemna v vsej EU. Najbližje ji niso niti nordijske države, ki so sicer med najboljšimi na svetu, a za Slovenijo po tem kriteriju zaostajajo, saj imajo v povprečju višji Gini koeficient; še nižjega od Slovenije imata v letu 2016 le Islandija in Slovaška (Eurostat, 2018). To je za Slovenijo kot nekdanjo socialistično državo odličen podatek, saj je za večino držav propadlega socializma značilna precej višja stopnja neenakosti, ki presega evropsko povprečje. Kljub temu pa je iz zadnjega stolpca tabele 2 razvidno, da se je neenakost v letih zadnje ekonomske krize najbolj povečala prav v Sloveniji, saj se je slovenski Gini koeficient v sedmih letih zvišal za 7,5 %, medtem ko se je

²² Višja kot je vrednost, večja je neenakost.

²³ Ex-socializmi (brez Slovenije): Češka, Estonija, Madžarska, Litva, Poljska. Gini koef. (na desni strani tabele) velja za povprečje 11 držav: Češka, Estonija, Madžarska, Litva, Poljska, Hrvaška, Latvija, Romunija, Slovaška, Makedonija in Srbija (pri zadnjih dveh državah je namesto podatka za leto 2009 uporabljen podatek za 2012 in 2013).

²⁴ Nordijske države: Danska, Finska, Norveška, Švedska. Gini koef. (na desni strani tabele) velja za povprečje vseh petih nordijskih držav, vključno z Islandijo.

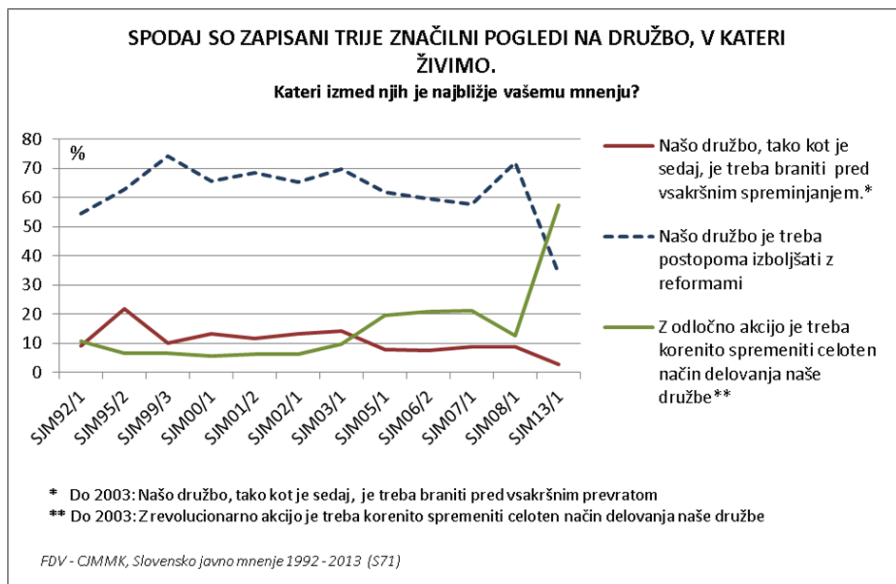
²⁵ Navedeno je povprečje držav EU 24 (vključno z Izraelom in Švico). Gini koef. se (na desni strani tabele) nanaša na EU 27.

v istem času v Evropi povprečno zvišal le za 0,7 %, v državah nekdanjega socializma in v nordijskih državah pa se je opazno znižal. Če ta znatni premik k večji neenakosti v Sloveniji primerjamo z levo polovico tabele, kjer je prikazan odnos javnega mnenja do tega vprašanja, postane jasno, od kod nezadovoljstvo. Delež tistih prebivalcev, ki močno soglašajo, da bi se morala neenakost zmanjšati in da je za to odgovorna vlada, je v Sloveniji večji od evropskega povprečja kot tudi od skandinavskih in nekdanjih socialističnih držav. Podobno velja za porast tega deleža med letoma 2002 in 2014 – ta sicer raste po vsej Evropi, a tudi tu je porast slovenskega deleža nad evropskim povprečjem.

Naslednja lastnost, po kateri Slovenija izstopa v vsej Evropi, je politična. Zanj je značilna kohibentencija²⁶ med izrazito levo usmeritvijo javnega mnenja in kontinuiteto neoliberalnih vlad. Slovenija ima eno od najbolj »vitkih«²⁷ držav in glede na velikost BDP je do državljanov precej skopa: slovenski odstotek BDP za socialno zaščito je globoko pod evropskim povprečjem in se v zadnjem desetletju še zmanjšuje, medtem ko v državah EU ta delež povečujejo, enako velja za pokojninske izdatke (kot % BDP), slovenski zdravstveni sektor je na robu razpada, ker je finančno in kadrovsko podhranjen in po tem kriteriju povsem neprimerljiv z evropskim povprečjem, enako je s sredstvi za znanost in za stanovanjski sektor, ki je eden najslabših v Evropi, imamo enega od najvišjih deležev prekarnih zaposlitev, najvišje nezaupanje ljudi v menedžment in direktorje, hkrati pa imamo v Sloveniji enega najvišjih deležev državnega financiranja ekonomskega sektorja²⁷ (OECD, 2017; Dragoš in Leskošek, 2016). Mnenje slovenske javnosti o svoji državi je, kot rečeno, zelo kritično.

²⁶ Izraz označuje slabo prevodnost, ki se krepi v smeri izolacije (iz lat. *Cohibere*: držati, zadrževati).

²⁷ Gre za izdatek države, ki se meri kot odstotek od skupnih izdatkov: povprečje OECD znaša 12 %, podatek za Slovenijo pa je 17 %; obratno je pri socialni zaščiti: Slovenija 25,4 %, povprečje OECD 26,4 % (OECD, 2017).

Graf 1: Odnos do družbenih sprememb v slovenskem javnem mnenju (Toš, 2014, str. 106)

Kot je razvidno iz grafa 1, se delež konservativcev, ki si ne želijo nikakršnih sprememb, približuje ničli; delež reformistov, ki se zavzemajo za postopne izboljšave in je bil večinski zadnjega četrta stoletja, strmo pada, medtem pa je postal večinski delež tistih, ki menijo, da je treba »z odločno akcijo korenito spremeniti celoten način delovanja naše družbe«. Skratka, kljub eni najmanjših stopenj neenakosti in kljub drugim zelo ugodnim rezultatom se je javnost v Sloveniji radikalizirala zato, ker nastaja čedalje večja distanca med državljani in političnimi elitami, ki vodijo državo v neoliberalno smer. Poglobila se je averzija do demokracije, saj večina prebivalstva smatra, da bi namesto demokracije bilo bolje, če bi imeli »močnega voditelja, ki bi uredil stvari«. Temu stališču je leta 2015 – torej že par let po koncu zadnje ekonomske krize – pritrdilo kar 62,4 % slovenskega javnega mnenja, kar je evropski rekord, medtem ko je še pred trinajstimi leti slovensko strinjanje z istim stališčem bilo krepko manjše od polovice prebivalstva (Dragoš, 2016, str. 45).²⁸ Med tistimi, ki bi namesto demokracije raje izbrali avtoritarnega voditelja, je največji delež volivcev z nižjo

²⁸ V tem smislu je tipična tudi izjava aktualnega predsednika Slovenije, Boruta Pahorja: »Upoštevati je treba tudi nek trend v svetu glede vodenja vlad. Priča smo naraščajočemu pojavu močnih političnih voditeljev, tudi v državah z dolgo demokratično tradicijo. Za mnoge ljudi je privlačno imeti voditelja, ki nadomesti pomanjkljivosti demokracije. Če že demokracija ne deluje, imejmo vsaj močnega voditelja, si rečejo. Za razliko od tistih, ki po navadi hitro sklepajo, da to vodi v avtoritarnost, nisem tako prepričan, da je to dvoje nujno povezano. Ljudje iščejo močne voditelje, za katere verjamejo, da bodo stvari lahko uredili /.../ sem zadržan do prikazov apokalipse v primeru, če močna politična osebnost prevzame vodenje vlade.« (Korljan, 2018)

izobrazbo, brezposelnih, vernih, starejših nad 60 let in takšnih, ki živijo v revščini ali na njeni meji (Toš in Vovk, 2014). Kljub relativno nizki stopnji neenakosti slovenske družbe je torej socialni dejavnik eden od ključnih za nastanek večinske averzije do demokratičnega sistema. To pa je zagotovo varnostno tveganje.

Med drugimi razlogi v zvezi z varnostnim tveganjem velja opozoriti še na tri kategorije: na socialni kapital, na neugodne psihične premike v zvezi s tistim, kar se običajno povsem nekritično idealizira kot slovenski »narodni značaj« in tretjič, na regionalno porazdelitev revščine. Pri indikatorjih kakovosti socialnih vezi ostajamo pod evropskim povprečjem.²⁹ Pri »narodnem značaju« izrazito presegamo evropsko povprečje ravno pri vrednotenju najbolj negativnih osebnostnih značilnosti, ki so v zvezi – če sovpadajo – s konceptom avtoritarne osebnosti. Te lastnosti so: submisivnost, modestolatrija,³⁰ konformizem in tradicionalizem. Kljub visokim izmerjenim vrednostim je pri teh vrednotnih orientacijah zelo visok tudi njihov porast pri nas v zadnjih štirinajstih letih (Toš, 2017, str. 376–380). Tretja značilnost slovenskega razvoja, ki je tako stara kot slovenska državnost, pa je regionalna neenakost.

²⁹ Čeprav nekoliko nad povprečjem nekdanjih socialističnih držav.

³⁰ Gre za strinjanje s trditvijo: »Pomembno je biti ponižen in skromen in ne vzbujati pozornosti.«

Tabela 3: Stopnja tveganja revščine po slovenskih statističnih regijah in primerjava z EU (% oseb)

POVPREČJE	2009	2017	RAZLIKA 2017/2009 (v %)		
<i>Slovenija</i>	11,3	13,9*	+23,0	POVEČANJE veliko	
<i>EU (euro 18)</i>	16,1	17,4*	+8,1		majhno
<i>Ex-socialistične drž. (9)</i>	17,7	18,6*	+5,3		
<i>Nordijske države</i>	12,6	12,1*	-4,0	ZMANJŠANJE majhno	
Primorsko-notranjska reg.	10,4	8,4	-19,2		veliko (-20,5)
Obalno-kraška reg.	13,4	10,7	-20,1		
Pomurska reg.	18,8	14,6	-22,3		
Podravska reg.	15,8	16,4	+3,8	POVEČANJE majhno (+6,2)	
Koroška reg.	12,8	13,5	+5,5		
Jugovzhodna reg.	11,7	12,4	+6,0		
Goriška reg.	9,1	9,8	+7,7		
Zasavska reg.	11,1	12,0	+8,1		
Savinjska reg.	11,9	15,4	+29,4		veliko (+48,0)
Osrednjeslovenska reg.	7,8	11,5	+47,4		
Posavska reg.	12,0	18,5	+54,2		
Gorenjska reg.	7,7	12,4	+61,0		

* Podatek je za leto 2016.

Vir: Eurostat 2018; SI-STAT 2018

Iz tabele 3 vidimo, da nam problematika regionalnih neenakosti uhaja iz rok. Kljub temu, da je v Sloveniji revščina evropsko nadpovprečna samo v eni od ducata statističnih regij (v Posavski), je s trendom revščine drugače. Tako kot Slovenija izstopa po porastu revščine (za 23 %) od povprečja EU kot tudi od povprečja nekdanjih socialističnih držav, enako velja tudi za večino slovenskih regij. Kljub dejstvu, da smo v letu 2017 že tretje leto beležili visoko gospodarsko konjunkturo, nam revščina narašča v kar devetih regijah, med njimi pa v štirih kar za 48 % glede na predkrizno leto 2009. To pomeni, da imamo povsem zgrešeno politiko regionalnega razvoja, ki je spregledana tema mnogih slovenskih vlad, tudi aktualne (ta tema sploh ni omenjena v njeni koalicijski pogodbi).

3 Dostopnost do socialnovarstvenih storitev in programov v lokalnem okolju

Regionalne neenakosti se pri najpomembnejšem kriteriju, v stopnji tveganja revščine, pokrivajo tudi z neenakostjo v zdravju, kar so ugotovili v istoimenski raziskavi Nacionalnega inštituta za javno zdravje (Buzeti et al., 2011). Pomen te raziskave je predvsem v tem, da pokaže povezavo med revščino in slabim fizičnim ter duševnim zdravjem, saj se regionalna razpršenost bolezni v Sloveniji skorajda pokriva s podatki o revščini v regijah. Kjer je več revščine, je tudi več bolezni. Zapisali smo že, da je pri občutku osebne varnosti pomembno, da zaupamo v dostopnost do storitev in programov, ki lahko naše stiske lajšajo, preprečijo ali odstranijo. Dostopnost je fizična, geografska in socialna (Farrington in Farrington, 2005). Storitve morajo biti blizu našega bivališča ali pa omogočene s kakovostnim in poceni javnim prevozom, dostop do stavb ne sme biti oviran in imeti moramo občutek, da smo dobrodošli, da naša integriteta ne bo ogrožena z uporabo določene storitve.

Občine so v Sloveniji odgovorne za financiranje, organizacijo in izvedbo kar nekaj socialnovarstvenih storitev in denarnih dajatev, ki bistveno vplivajo na varnost ljudi v različnih življenjskih obdobjih in situacijah. Denarna dajatev občin je enkratna denarna pomoč, ki jo dodeljujejo na podlagi pravilnikov ali občinskih odlokov. Ni mogoče ugotoviti, ali jo zagotavljajo vse slovenske občine, pod kakšnimi pogoji in v kakšni višini. Na spletni strani *Skupnosti občin Slovenije* najdemo podatek iz leta 2011, da enkratno pomoč ob rojstvu otroka nudi 115 občin v Sloveniji (SOS, 2011), ni pa podatka o drugih vrstah enkratne pomoči. Na spletni strani *Združenja občin Slovenije* o tem ni najti informacij. Pregled spletnih strani nekaterih občin pokaže, da ni enotne prakse v postopkih pridobivanja teh pomoči. Nekateri obrazci so dolgi do 7 strani, detajlni, nerazumljivi in zahtevni. Število dokazil o upravičenosti je pri teh veliko in podobno prilogam za državne denarne pomoči. Pri drugih občinah so postopki zelo enostavni, vloge obsegajo dve strani in število dokazil je majhno (npr. potrdilo, da so oddali tudi vlogo za denarno pomoč pri Centru za socialno delo). Eden od namenov birokratizacije postopkov je povečati nadzor tako nad uporabniki storitev kot tudi nad strokovnimi delavci (Sarangi in Slembrouck, 2014) in ovirati uveljavljanje dodatka. Birokratske ovire ljudi odvrtaajo od uveljavljanja storitev, vendar hkrati tudi povečujejo občutek nezaupanja (Uggerhøj, 2014), ki se ne ustvarja le do služb, ampak do skupnosti kot celote. Finančni viri občin so pri zmanjševanju revščine sicer omejeni, vendar lahko občine s hitrim in učinkovitim sistemom

dodeljevanja enkratne denarne pomoči bistveno pripomorejo k lažšanju kratkotrajnejših stisk ljudi.

Drug obsežen sklop socialnovarstvene dejavnosti občin je zagotavljanje storitev, ki jih za občino izvajajo bodisi centri za socialno delo ali nevladne organizacije, različne skupine ali zasebni izvajalci. Občina je po Zakonu o socialnem varstvu (Zakon o socialnem varstvu, 2007) obvezana zagotavljati pravice družinskega pomočnika, mrežo javne službe za pomoč družinam na domu, kriti stroške storitev v zavodih za odrasle, kadar je upravičenec oziroma drug zavezanec delno ali v celoti oproščen plačila. Iz proračuna občine se financirajo tudi javni socialnovarstveni programi, razvojni in dopolnilni socialnovarstveni programi, pomembni za občino in dejavnosti nevladnih organizacij. Tri od teh obveznosti se nanašajo na ljudi z dolgotrajnimi težavami. Družinski pomočnik je status, ki ga lahko izberejo družinski člani za nego svojca, ki potrebuje stalno skrb zaradi starosti, invalidnosti ali oviranosti. Kritje stroškov zavoda se nanaša na bivanje v socialnovarstvenem zavodu. Pomoč na domu pa je namenjena upravičencem, ki imajo zagotovljene bivalne in druge pogoje za življenje v svojem bivalnem okolju in se zaradi starosti ali hude invalidnosti ne morejo sami oskrbovati in negovati.

Pomoč na domu je v Sloveniji slabo razvita, saj je težko dostopna ljudem, ki ne živijo v večjih mestnih središčih. Inštitut RS za socialno varstvo (IRSSV) je izdelal zemljevid pomoči na domu po slovenskih občinah, ki pokaže, da je cena storitve različna celo pri istem izvajalcu in ne le med posameznimi izvajalci, kar je posledica razlik v subvenciji storitve. Tako, na primer, Dom na Fari iz Prevalj v svojem mestu zagotavlja storitev med tednom po ceni 7,99 EUR na uro, v Mežici po ceni 8,55 EUR in v Črni na Koroškem po ceni 4,06 EUR. Javni zavod Radlje ob Dravi zagotavlja storitev med tednom po ceni 2,50 EUR, kar je po razpoložljivih podatkih najnižja cena v Sloveniji. V Spodnjeposavski regiji (ki ima evropsko nadpovprečno stopnjo revščine) enako storitev zagotavljajo centri za socialno delo po različnih cenah v različnih občinah, od 4,80 EUR v Sevnici do 7,70 v Kostanjevici na Krki. Zanimivo je, da so v Prekmurju, ki je ena najrevnejših slovenskih regij, cene storitve dokaj visoke in se gibajo med 6 in 7 EUR na uro. Razlikujejo se le tri občine na jugu omenjene regije, ki imajo ceno okoli 4 EUR na uro. Večina občin v Osrednjeslovenski regiji, ki je najbogatejša, ima ceno okoli 4–5 EUR, Kamnik celo 3,50 EUR na uro. Podobno je z Obalno-kraško regijo, ki je prav tako med bogatejšimi regijami v Sloveniji, kjer je cena storitev med 4 in 5 EUR, z izjemo Sežane, kjer je 6,21 EUR (IRSSV, 2018). V mnogih občinah storitev ni na voljo v popoldanskem času ali med vikendi in

prazniki (IRSSV, 2016, str. 39). Okoli 60 % ljudi prejema manj kot 3,5 ure pomoči na teden, kar je med drugim tudi posledica finančne nezmožnosti plačevanja storitve. Četudi si ljudje želijo in potrebujejo več pomoči, si je ne morejo privoščiti (IRSSV, 2016, str. 69).

Pomoč na domu je priročen primer povezave med socialno državo in varnostjo. Namreč, skrb za odvisne svojce je zelo obremenjujoča, ko skrbniki ne prejemaajo podpore, ki bi jo potrebovali. Posledica je, da so vedno bolj izolirani, izčrpani in jezni na lokalne ali državne oblasti. Rezultati raziskave o skrbstvenem delu v Sloveniji (Hrženjak, 2018; Leskošek, 2016) so pokazali, da neformalni skrbniki in družinski pomočniki živijo na robu revščine, saj prihodki iz teh statusov ne omogočajo dostojnega preživetja; poleg tega ne prejemaajo potrebne podpore v svojem lokalnem okolju, so izolirani in pogosto tudi tarča stereotipov in predsodkov. Skrbstveno delo je tudi spolno specifično in izrinja ženske iz plačane zaposlitve, kar dodatno zaostre njihovo odvisnost od drugih družinskih članov in slabša njihov socialni položaj. Torej, manj pomoči kot ljudje prejmejo v svojem lokalnem okolju, bolj so izrinjeni iz skupnosti in manj so sposobni participirati v dejavnosti lokalne skupnosti (in države). Izoliranost, slab socialni položaj in zavedanje, da ne morejo pričakovati pomoči, ko jo potrebujejo, vpliva na njihovo izkušnjo varnosti, kar je povezano z nezaupanjem. Podatek o tem, da v najrevnejših občinah ljudje plačujejo eno višjih cen oskrbe na domu in v najbogatejših dosti nižje cene oskrbe, kaže na regijske neenakosti. Cene so namreč odvisne od sposobnosti občin subvencionirati pomoč na domu. V bogatejših občinah je to seveda veliko lažje kot v revnejših. Neenakosti se tako – kljub deklariranim prizadevanjem države o njihovem zmanjševanju – med regijami utrjujejo in ne manjšajo.

Podoben proces opazimo pri zagotavljanju različnih dejavnosti nevladnih organizacij in drugih akterjev s področja socialnega varstva. Največja koncentracija teh organizacij ni tam, kjer so največje potrebe, temveč na lokacijah, kjer izvedba najlažja, torej v večjih mestnih središčih. Center nevladnih organizacij Slovenije (CNVOS, 2017) zbira podatke o sredstvih, ki jih občine namenjajo nevladnim organizacijam (NVO). Najmanj sredstev namenjajo nevladnim organizacijam občine v revnejših regijah, npr. Razkrižje v letu 2017 le 9.473 EUR (7,8 EUR na prebivalca), Žetale 37.250 EUR (27,3 EUR/preb.), medtem ko so primerljive občine, na primer Vodice, namenile za delo NVO okoli 250.000 EUR (153,3 EUR/preb.), Ljubljana pa 19.141.254 EUR (68,6 EUR/preb.). Primerjava z manjšimi občinami je sicer nekorektna, vsote

navajamo zato, ker kažejo na nevaren trend geografsko neenakega financiranja in delovanja NVO. Ko se država³¹ umika iz regulacije omenjenega področja, krepí pravilo, da najrevnejši plačujejo več. S slabšo prisotnostjo storitev na revnejših lokacijah, kjer so potrebe večje, so prebivalci prisiljeni, da živijo brez storitev ali pa jih plačajo iz lastnega žepa. Pregled financiranih programov NVO s strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) pokaže, da se jih večina odvija v nekaj slovenskih mestih, in sicer v Ljubljani, Mariboru, Kranju, Celju, Novem mestu in Kopru. V nekaterih regijah ni sofinanciranih programov oz. sta le en ali dva, to so Prekmurje, Posočje in Zasavje, kjer je revščina višja od povprečja za Slovenijo (MDDSZ, 2018). Sicer nam podatki o sofinanciranju dejavnosti NVO ne omogočajo celovitega vpogleda v dejavnosti na ravni občin, povejo pa, ali so dejavnosti teh organizacij vsaj deloma stabilne in dolgoročneje. Na podlagi podatkov MDDSZ o sofinanciranih programih lahko sklepamo, da na navedenih področjih ni organizacij, ki bi se prijavile na razpis, čeprav je deklarativna usmeritev ministrstva spodbujati delovanje društev v manj razvitejših okoljih.

4 Sklepne misli

Osnovno izhodišče prispevka je, da socialna država povečuje občutek varnosti, saj povečuje družbeno kohezijo, zaupanje in zmanjšuje tveganja na življenjsko najpomembnejših področjih. Socialni programi občin so pri tem velikega pomena, vendar s tem ne zmanjšujemo odgovornosti države, sploh v centraliziranih blaginjskih sistemih. V Sloveniji je večina odgovornosti za zagotavljanje socialnovarstvenih storitev v domeni države, lokalne skupnosti so odgovorne za manjši del storitev, vendar imajo možnost organizirati lokalno pomembne programe in storitve po lastni presoji. Država oblikuje socialno politiko in posamezne programe, s katerimi naj bi se reševali družbeni problemi, kot so npr. revščina, nasilje, socialna izključenost in drugi patološki pojavi. Podatki, ki smo jih predstavili v prvem delu poglavja, kažejo, da država pri tem ni najbolj uspešna. Lokalne skupnosti imajo zato še dodatno odgovornost, da se spopadajo z učinki teh politik (ali pomanjkanjem le teh), saj se posledice kažejo na ravni vsakdanjega življenja. Dokazljivo je, da se neenakosti pri posamezniku lahko kopičijo skozi celoten življenjski potek in so odvisne tudi od socialnega kapitala, ki se generira s socialnimi interakcijami (Lin, 2001; McDonnald in Mair, 2010). Erozija socialnega kapitala pomembno vpliva na posameznikovo

³¹ Ne pozabimo, da so tudi lokalne oblasti del države.

umeščenost v mikroomrežjih, na stopnjo njegove izključenosti do življenjsko pomembnih dobrin (zaposlitvena, stanovanjska, izobraževalna, zdravstvena, finančna itd.) in na stopnjo splošne družbene neenakosti, ki se reproducira skozi te povezave (npr. s tranzicijo običajne materialne revščine v intergeneracijsko). Hkrati pa je koncept občutljiv tudi v obratni smeri, tj. v smislu odvisnosti mrežnih povezav ter njihovega socialnokapitalskega potenciala od procesov družbenih neenakosti (Lin, 2001). Zato Bourdieu in Wacquant (1992) razumeta socialni kapital kot agregat aktualnih ali potencialnih virov, s katerimi razpolagajo trajnejša omrežja. Vloga lokalnih skupnosti je pomembna pri vključevanju vseh ljudi v lokalno dogajanje na različnih ravneh, še zlasti pri dejavnostih, ki neposredno vplivajo na njihova življenja, kar se veže predvsem na moč in vpliv, ki ga imajo, da lahko odločajo v zadevah, pomembnih za njihova življenja. Pri tem gre tako za individualni vpliv posameznika kot za možnost povezovanja z drugimi, saj, kot rečeno, se socialni kapital generira skozi interakcijo. Podporne socialne vezi povečujejo zaupanje in posledično ljudje lažje prejemajo in dajejo oporo in pomoč. Paxton (2007) raziskuje zaupanje in delovanje v nevladnih organizacijah in ugotavlja, da se zaupanje povečuje, ko se organizacije na lokalnem nivoju povezujejo med sabo in sodelujejo pri oblikovanju skupnostnega življenja.

Skratka, medsebojno povezovanje povečuje zaupanje, ker vključuje raznolikost družbenih skupin (McDonnald in Mair, 2010). In obratno, z večanjem neenakosti se utrjuje socialna stratifikacija in z njo ovire pri izboljšanju lastnega položaja. Kajti med tistimi na vrhu socialne lestvice in onimi na dnu se krepi socialna distanca, ki se izraža v predsodkih do nižjih slojev in v ta proces so ujeti tudi vsi vmes. Večji, ko je stratifikacijski prepad med skupinami, več ljudi tekmuje za prevlado nad drugimi, konflikti so ostrejši, izrazitejši so mehanizmi statusnega zapiranja (od materialnih do geografskih in simbolnih) ter večji je občutek negotovosti, ki je psihični korelat varnosti. A to ni nujno pesimistični podatek, saj je v bolj egalitarnih družbah ravno obratno. Slovenija je bolj egalitarna in varna država od večine drugih, a kot rečeno, z zelo neugodnimi trendi. Eden od njih je tudi razumevanje varnostnih tveganj. Medtem ko vsi obsojamo rasne, etnične, verske, spolne in starostne predsodke (angl. *ageism*), postajamo vse manj občutljivi za razredne. Namesto razprav o neenakosti – ali je koristna ali škodljiva, kdaj je, zakaj in pod kakšnimi pogoji – se nenehno ukvarjamo z gospodarstvom in ekonomski politiki podreujemo vse druge politike. Ukvarjamo se s »socialno kapico«, z motiviranjem brezposelnih, da bi delali, z motiviranjem prejemnikov socialnih pomoči, da jih ne bi več prejemali, ukvarjamo se s protesti podjetnikov,

ki grozijo s prenosom dejavnosti v tujino, itd. Dejstvo, da je težko najti družbeni problem, ki bi v Sloveniji bil deležen še manjše pozornosti od razrednih vprašanj, je zelo verjetno povezano s tranzicijsko inverzijo razrednih predsodkov (predvsem pri političnih elitah).³² Ker je bil v prejšnjem sistemu razredni razcep kvalificiran kot nekaj negativnega, se predpostavlja, da mora danes biti obratno. Zato je neoliberalnim trendom v ekonomiji in socialni politiki najbolj podlegla vzhodnoevropska periferija nekdanjih socialističnih držav (Dragoš, 2015). Prav v tem je največja nevarnost za nadaljnjo erozijo socialne države, ki je predpogoj za uspešno zagotavljanje varne družbe.

Literatura

- Alcock, P. (2016). *Why we need welfare: Collective action for the common good*. Bristol: Policy Press.
- Artnik, B., et al. (2012). *Zdravje in vedenjski slog prebivalcev Slovenije: trendi v raziskavah CINDI 2001-2004-2008*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Bilandžić, M. (2017). Socijalna politika (sigurnost) kao područje nacionalne sigurnosti: prilog raspravi o kritičnim sigurnosnim strujama. *Revija za socijalnu politiku*, 24(3), 343–359.
- Börchsh, S., Axel, M. B., Hank, K. in Schroeder, M. (ur.) (2011). *The individual and the welfare state: Life histories in Europe*. Berlin: Springer.
- Bourdieu, P. in Wacquant, J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Buzeti, T., Djomba, J. K., Gabrijelčič, B. M., Ivanuša, M., Jeriček, K. H., Kelšin, N. et al. (2011). *Neenakosti v zdravju v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Caplovitz, D. (1979). *Making ends Meet: How families cope with inflation and recession*. London: Sage Publications.
- Center nevladnih organizacij Slovenije [CNVOS]. (2017). Obseg javnega financiranja nevladnih organizacij po občinah v letu 2009 in 2014–2017 v EUR. Pridobljeno na https://www.cnvos.si/media/filer_public/d2/b9/d2b970fd-147c-4a0b-a262-49426590ed93/javno-financiranje-obcine-2017.pdf
- Dragoš, S. (2014). Socialna razdalja. *Socialno delo*, 53(6), 233–244.
- Dragoš, S. (2015). Nova socialnost na Slovenskem. V S. Lessenich, (ur.), *Ponovno izumljanje socialnega* (str. 185–215). Ljubljana: Krtina.
- Dragoš, S. (2016). Begunci in Slovenci. *Socialno delo*, 55(3), 39–54.
- Dragoš, S. in Leskošek, V. (2016). Slovenska smer. V *Oxfamovo poročilo* (št. 210), *Gospodarstvo za 1 %* (str. 87–125). Ljubljana: Založba /*cf.
- ESSP (2017). *Evropski steber socialnih pravic*. Bruselj (26. 4. '17): Evropska komisija. Pridobljeno na <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2017:0251:FIN:SL:PDF>
- Eurostat (2018). *Gini coefficient of equivalised disposable income – EU-SILC survey*. Pridobljeno na

³² Za razliko od slovenskega javnega mnenja, ki je izrazilo egalitarno (gl. tabelo 2).

- <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tessi190>
- Farrington, J. in Farrington, C. (2005). Rural accessibility, social inclusion and social justice: towards conceptualisation. *Journal of Transport Geography*, 13(1), 1–12.
- Flere, S. in Lavrič, M. (2005). Družbene neenakosti in terciarno izobraževanje na Slovenskem. *Teorija in praksa*, 42(4–6), 730–744.
- Frazer, H. in Marlier, E. (2015), *Minimum income schemes in Europe: A study of national policies*. Brussels: European Commission.
- GPI (2016). *Global peace index 2016* (report 39). Sydney: Institute for Economics and Peace.
- Heap, J. in Fors, S. (2015). Duration and accumulation of disadvantages in old age. *Social indicators research*, 123(2), 411–429.
- Hrženjak, M., (2015). Pokojninski razkorak z vidika (ne)enakosti spolov. *Nova Delavska enotnost*, 74(33), 8–10.
- Hrženjak, M. (2018). Precarious situations of care workers in home-based elder care in Slovenia. *New solutions: a journal of environmental and occupational health policy*, 27(4), 483–500.
- Inštitut RS za socialno varstvo [IRSSV]. (2016). *Izvajanje pomoči na domu. Analiza stanja za leto 2016*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo. Pridobljeno na https://www.irssv.si/upload2/Izvajanje%20PND%20za%20leto%202016_3.pdf.
- Inštitut RS za socialno varstvo [IRSSV]. (2018). *Zemljevid*. Pridobljeno na <https://www.irssv.si/pomoc-na-domu>.
- Kanjuo Mrčela, A. in Černigoj Sadar, N. (2011). Social policies related to parenthood and capabilities of Slovenian parents. *Social Politics*, 18(2), 199–231.
- Korljan, A. (2018). Borut Pahor: Za vse bi bilo bolje, če bi vlado uspel sestaviti zmagovalec volitev (intervju s predsednikom republike). *Primorske novice*. Pridobljeno na <https://www.primorske.si/slovenija/za-vse-bi-bilo-bolje-ce-bi-vlado-uspel-sestaviti-z>
- Leskošek, V. (2016). Care between love and money: the case of the family assistant. *Teorija in praksa*, 53(6), 1356–1368.
- Lin, N. (2001). *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McDonnald, S. in Mair, A. C. (2010). Social capital across life course: age and gendered patterns of network resources. *Sociological forum*, 52(2), 335–359.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti [MDDSZ]. (2018). *Socialnovarstveni programi*. Pridobljeno na http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialnovarstveni_programi/
- Messner, J. J. (2014). *The fragile states index*. Washington, D.C.: The Fund for Peace.
- OECD. (2015). *Income inequality data update and policies impacting income distribution: United Kingdom*. Pridobljeno na <http://www.oecd.org/unitedkingdom/OECD-Income-Inequality-UK.pdf>
- OECD. (2017). *Government at a glance*. Pridobljeno na <https://data.oecd.org/gga/central-government-spending.htm#indicator-chart>
- Oxfam. (2016). *Gospodarjstvo za 1 %* (Poročilo št. 210). Ljubljana: Založba /*cf.
- Paxton, P. (2007). Association memberships and generalized trust: A multilevel model across 31 countries. *Social forces*, 86(1), 47–76.

- Penner, M. A., Kanjuo Mrčela, A., Bandelj, N. in Petersen, T. (2012). Neenakost po spolu v Sloveniji od 1993 do 2007: Razlike v plačah v perspektivi ekonomske sociologije. *Teorija in praksa*, 49(6), 854–877.
- Porter, M. E., Stern, S. in Green, M. (2014). *Social progress index 2014: Executive Summary*. Washington, DC: Socialprogressimperative.org.
- Rus, V. (1990). *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Domus.
- Sarangi, S. in Slembrouck, S. (2014). *Language, bureaucracy and social control*. London: Routledge.
- SOS. (2011). *Enkratne denarne pomoči ob rojstvu otroka*. Pridobljeno na <https://skupnostobcin.si/vprasanje/enkratna-denarna-pomoc-za-novorojence/>
- Toš, N. (2014). *Gradivo za pogovore na temo: vrednote Slovencev (SJM 2013)*. Pridobljeno na http://www.cjm.si/ul/GRAFOTEKA_SJM2013.pdf
- Toš, N. (ur.) (2017). *Vrednote v prebodu XI*. Ljubljana: FDV, IDV-CJMMK.
- Toš, N. in Vovk, T. (ur.) (2014). *Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta (National Identity III, ISSP 2013)*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Uggerhøj, L. (2014). The powerful meeting between social workers and service users: Needs, barriers and possibilities in participation processes in agency settings. V A. L. Matthies in L. Uggerhøj (ur.), *Participation, marginalization and welfare services* (str. 201–218). Farnham, Burlington: Ashgate.
- Umberson, D., Williams, K., Thomas, P. A., Liu Hui, T. in Mieke, B. (2014). Race, gender, and chains of disadvantage: childhood adversity, social relationships, and health. *Journal of Health and Social Behavior*, 55(1), 20–38.
- UNICEF. (2009). *Innocenti social monitor*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Zakon o socialnem varstvu [ZSV-UPB2]. (2007, 2010, 2012, 2016, 2017, 2018). *Uradni list RS*, (23/07, 41/07, 61/10, 62/10, 57/12, 52/16, 15/17, 29/17, 54/17, 21/18, 31(18).
- Wilkinson, R. in Pickett, K. (2012). *Velika ideja*. Novo mesto: Penca in drugi.

Situacijsko preprečevanje kriminalitete – med obeti in nezaželenimi učinki

GORAZD MEŠKO IN ROK HACIN

Povzetek V prispevku se osredotočamo na situacijsko preprečevanje kriminalitete kot najbolj razširjene oblike preventivne dejavnosti. V prvem delu prispevka predstavljamo teorije o običajni dejavnosti, razumske izbire in različnih življenjskih slogov, na katerih temelji situacijsko preprečevanje kriminalitete. Sledi predstavitev postopkov situacijskega preprečevanja kriminalitete in 25 situacijskih ukrepov, ki so usmerjeni v povečanje truda in tveganja za storilca, zmanjšanje koristi ter odpravo provokacij in izgovorov. V drugem delu prispevka se osredotočamo na učinke situacijskega preprečevanja kriminalitete (vrste premeščanja in razpršitev ugodnih učinkov). V zaključku razpravljamo o omejitvah in kritikah situacijskega preprečevanja kriminalitete in predstavljamo izzive za prihodnje raziskovanje.

Ključne besede: • preprečevanje kriminalitete • situacijski ukrepi • racionalna izbira • premeščanje kriminalitete • družba za obzidjem •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Gorazd Meško, redni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si. Dr. Rok Hacin, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.7>
Dostopno na: <http://press.um.si>

ISBN 978-961-286-220-6

Situational crime prevention – between prospects and unwanted effects

GORAZD MEŠKO & ROK HACIN

Abstract This paper focuses on situational crime prevention, as the most common form of crime prevention. In the first part of the paper, we highlighted theories of routine activity, rational choice and different lifestyles, on which situational crime prevention is based. Furthermore, the process of situational crime prevention and 25 techniques of situational prevention that focus on increasing the effort and risks, reduction of rewards and provocations, and removal of excuses are presented. In the second part of the paper, the effects of situational crime prevention (different forms of crime displacement and dispersion of positive effects) are exposed. In conclusion, limitations and critiques of situational crime prevention are discussed and challenges for future research are presented.

Keywords: • crime prevention • situational measures • rational choice • displacement of crime • fortress society •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Gorazd Meško, PhD, Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si. Rok Hacin, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Situacijsko preprečevanje kriminalitete je najbolj značilna oblika preventivne dejavnosti, ki se precej razlikuje od drugih kriminoloških pristopov k nadzoru kriminalitete. Ravno zaradi tega je bil ta pristop k preventivni dejavnosti deležen številnih kritik (Clarke in Felson, 2011; Hirsch, Garland in Wakefield, 2000), saj je pozornost usmerjena v specifične incidente in ne na vzroke za pojav kriminalitete (Wilcox in Gialopsos, 2015). Obenem pa se situacijsko preprečevanje kriminalitete ne osredotoča na »zapiranje storilcev«, temveč si prizadeva za manjšo »privlačnost« kriminalitete (Clarke, 2009). Situacijski pristop vsebuje opredelitev problema, načrtovanje in izvedbo ukrepov ter ocenjevanje učinkov preventivne dejavnosti. Situacijsko preprečevanje temelji na izhodiščih teorij o priložnosti in običajne dejavnosti, razumskega izbora in življenjskega sloga (Felson in Clarke, 1998; Gul, 2009; Walters, 2015). Po svetu se je intenzivno razširilo po letu 1980 in velikokrat pomeni osnovo za storitve zasebnovarnostne industrije in proizvodnje mehanske in elektronske varnostne opreme, strojev, vozil ter drugih naprav za širšo uporabo. Situacijskopreventivne ukrepe najdemo dandanes skoraj na vsakem koraku (npr. javna razsvetljava, nadzorovanje s kamerami ipd.).

V prispevku se osredotočamo na situacijsko preprečevanje kriminalitete kot eno izmed oblik preprečevanja kriminalitete. V prvem delu predstavljamo teoretična izhodišča, na podlagi katerih se je oblikovalo situacijsko preprečevanje kriminalitete. Nadalje se osredotočamo na razvoj situacijskega preprečevanja kriminalitete in ugotovitve številnih študij, ki so preučevale izogibanje plačevanja voznine, vandalizem, tatvine motornih vozil ipd. V drugem delu predstavljamo različne (pozitivne in negativne) učinke situacijskega preprečevanja kriminalitete (premeščanje, razpršitev pozitivnih učinkov ipd.). V zaključku razpravljamo o omejitvah in kritikah situacijskega preprečevanja kriminalitete ter predstavljamo izzive za nadaljnje raziskovanje.

2 Priložnost za storitev kaznivega dejanja, razumski izbor in mobilnost ljudi

Vsako kaznivo dejanje predstavlja rezultat dveh dejavnikov v času in prostoru: 1) storilčeve motivacije za storitev kaznivega dejanja in 2) priložnosti za izvršitev dejanja v specifični situaciji (Felson in Clarke, 1998). Teorija običajnih oziroma rutinskih dejavnosti (angl. Routine activities theory – RAT) predvideva, da je pojav kriminalitete odvisen od motiviranega storilca, primerne (privlačne) tarče in odsotnosti varuhov (Cohen in Felson, 1979; Felson, 2017; Wilcox in Cullen, 2018). Pogled na običajne dejavnosti posameznikov sta prva predstavila Cohen in Felson (1979), ki sta trdila, da je običajno gibanje in dejavnosti storilcev ter možnih oškodovancev ključnega pomena za napoved storitve kaznivega dejanja. Avtorja sta zapisala, da je večina kriminalitete priložnostne narave, kar pa ne pomeni, da storilci ne iščejo priložnosti. Običajne dejavnosti ljudi po drugi svetovni vojni so se v zahodnih družbah močno spremenile, njihovo razumevanje pa pripomore k razlagi porasta kriminalitete. Eden izmed pomembnih dejavnikov je čas, ki ga ljudje preživijo zdoma. To pomeni, da so stanovanja večino dneva prazna, saj sta (običajno) oba zakonca/partnerja v večini zahodnih družb prisiljena delati.

V istem obdobju, kot sta Felson in Clarke razvijala teorijo običajnih dejavnosti, so Hindelang, Gottfredson in Garofalo (1978) razvili teorijo življenjskih stilov, s katero so pojasnjevali viktimiziranost posameznikov. Avtorji so trdili, da je pri posameznikih, ki preživijo veliko časa v javnosti (predvsem ponoči), stran od družine in imajo dobre odnose s skupinami, katere posamezniki izvršujejo kazniva dejanja, večja verjetnost za viktimiziranost. Nizka samokontrola predstavlja glavni dejavnik, ki vpliva na »nevarni« življenjski stil posameznika (Gottfredson in Hirschi, 1990; Schreck, 1999). Cohen, Kluegel in Land (1981) so združili teorijo običajnih dejavnosti in življenjskih stilov v t. i. L-RAT teorijo, ki predvideva, da na tveganje za viktimiziranost vplivajo izpostavljenost posameznikov motiviranim storilcem, bližina bivališča motiviranim storilcem, primernost in izpostavljenost tarče in odsotnost ustreznih varuhov (Miethe in Meier, 1994; Outlaw, Ruback in Britt, 2002; Wilcox, Madensen in Tillyer, 2007; Wilcox Rountree, Land in Miethe, 1994). Predpostavke L-RAT teorije so potrdile številne študije, ki so se osredotočale na vlome, napade na posameznike, kibernetško kriminaliteto ipd. (Fisher in Stewart, 2007; Fisher, Sloan, Cullen in Lu, 1998; Messner, Lu, Zhang in Liu, 2007; Pratt, Holtfreter in Reisig, 2010; Reyns, 2011; Tseloni, Wittebrood, Farell in Pease, 2004). V nadaljevanju

natančneje predstavljamo storilčevo izbiro cilja, spoznavne zemljevide in pot storilca na kraj kaznivega dejanja.

2.1 Izbira cilja

Teorija običajne dejavnosti vsebuje domnevo, da se storilec odloča, kje in kdaj bo storil kaznivo dejanje. Da bi nanj delovali kriminalnopreventivni ukrepi, se mora storilec (do neke mere) odločati razumsko na podlagi svojih potreb, analize tveganja in pričakovanega izkupička. Čas, kraj, cilj, nadzorovanost okolja in drugi dejavniki so pomembni pri hitrem razumskem odločanju za storitev kaznivega dejanja (Brantingham in Brantingham, 1999). Kot sta zapisala Bernasco in Block (2009), morajo storilci najprej najti dobro lovišče, preden začnejo s preganjanjem plena. Teorija racionalne izbire oziroma razumskega odločanja temelji na sedmih načelih: 1) racionalnosti, 2) uporabnosti, 3) hedonizmu, 4) pričakovanjih, 5) socialni izmenjavi, 6) omejeni racionalnosti in 7) kaznovanju (Gul, 2009; Walters, 2015). Pomembni vprašanji sta, ali storilci res izbirajo tarče napada, in če da, kako to poteka. Odgovore na ti vprašanji so iskali številni kriminologi. Najprej srečamo razprave o intuitivni ravni človekove dejavnosti, ki vsebujejo sporočilo, da je svobodna volja temelj odločanja za različna ravnanja in je ljudem lastna. Hkrati se posamezniki velikokrat znajdejo v položajih, ki jih na različne načine omejujejo (čas, kraj, okoliščine). Vsak posameznik si prizadeva oziroma si želi čim boljšega življenja. Sredstva za doseg tega so različna, pa tudi različni ljudje si prizadevajo to doseči na različne načine (Clarke, 2014; Meško, 2002; Wortley, 2014).

Soočanje s težavami in odločanje za različne vrste dela nas navajajo k domnevi, da tudi storilci kaznivih dejanj izbirajo med številnimi možnostmi in priložnostmi. Prestopniško vedenje ni nekaj stalnega, običajno traja le krajši čas, saj storilci kaznivih dejanj večino časa preživijo na enak način kot vsi ostali ljudje in se ukvarjajo z družbeno sprejemljivimi dejavnostmi. Kriminaliteta je rezultat posameznikovih možnosti in njegovih dnevnih aktivnosti. Bennett in Wright (1984) ter Repetto (1976) so zapisali, da se vlomilci odločajo o tem, kdaj in kje bodo izvršili kaznivo dejanje. Izhajajoč iz razgovorov s storilci so ugotovili, da so pred izvedbo vlovov preverili, ali je »tarča« varovana (zaščita, alarmi, opaznost ipd.). Obstoj odvrčajočih oziroma zavirajočih dejavnikov pa vedno ne preprečuje kaznivega dejanja. Nekateri storilci se umaknejo, za druge pa so ovire poseben izziv in priložnost za dokazovanje (Bennet, 1986; Cromwell, Olson in Avary, 1991). Odsotnost neformalnega družbenega nadzora, odsotnost varuhov ipd. na določenem območju predstavljajo situacijske priložnosti storilcem za

izvršitev kaznivega dejanja (Bernasco, 2010; Wilcox in Tillyer, 2018; Wright in Decker, 1997).

Verjetnost za storitev kaznivega dejanja se poveča, ko se srečata storilec in tarča na istem mestu in času, kjer varuhi niso prisotni (Eck, 2003; Madensen in Eck, 2013). Ugotovitve številnih študij (Bernasco in Block, 2011; Brown in Bentley, 1993; Nee in Taylor, 1988; Shover, 1991; Wright in Decker, 1994) so pokazale, da vlomilci kot najprimernejše tarče napada izbirajo objekte: 1) kjer je mogoče vstopiti z zadnje strani, 2) ki nudijo skrivališče ali zaklon, 3) so na osamljenih krajih, 4) kjer je nadzor minimalen in 5) kjer so prisotni zunanji znaki bogastva (predmeti, ki jih je mogoče videti skozi okno, urejeni vrtovi, drago pohištvo ipd.) in ni varuhov, ki odvrtačajo potencialne storilce. Storilci večinoma izvršujejo kazniva dejanja v svojih soseskah ali v bližini. (Rengert in Wasilchick, 2000). Rengert in Wasilchick (1985) sta ugotovila, da storilci v večini primerov načrtujejo dejanja glede na zgoraj omenjene dejavnike, hkrati pa se ne obremenjujejo z načrtovanjem, ko naključno naletijo na primerno tarčo. Wright in Decker (1994) sta ugotovila, da storilci pravzaprav niso vedno popolnoma razumni in da pogosto tvegajo; Feeney (1986) je ugotovil, da več kot polovica vlomilcev ne načrtuje izvršitve kaznivega dejanja. Natančno in skrbno načrtovanje je bolj značilno za izkušenejše storilce kaznivih dejanj (Flemming, Brantingham in Brantingham, 1994; Tunnel, 1992).

Ena izmed najostrejših in tudi upravičenih kritik teorije razumskega izbora je ta, da je neuporabna za razlago medosebnega nasilja. Kljub temu pa sta Felson in Tedeschi (1993) z uporabo interakcionističnega pristopa k razumevanju nasilja poudarila, da je veliko nasilja razumskega in služi doseganju storilčevih ciljev, saj je mogoče govoriti o različnih motivih (maščevanje, poravnava krivice ipd.).

2.2 Spoznavni zemljevidi pri storilcih kaznivih dejanj

Odločanje za kaznivo dejanje je v veliki meri odvisno od t. i. spoznavnih zemljevidov. Spoznavni zemljevidi so posameznikove predstave in podobe o različnih okoljih in območjih (Smith in Patterson, 1980). Ti zemljevidi nastajajo med dnevno dejavnostjo posameznikov in so rezultat prepoznavanja, napovedovanja, ocenjevanja in akcije. Prepoznavanje se nanaša na sposobnost prepoznati okolje in se v njem znajti (Kitchin, 1994). Ko posameznik prepozna okolje, predvideva, kaj se v tem okolju lahko zgodi. Napovedovanje pomeni povezavo značilnosti okolja z vedenjem ljudi v tem okolju. Ocenjevanje pomeni

posameznikovo oceno okoliščin na podlagi zbranih podatkov o okolju, ljudeh in njihovem vedenju. Zadnji dejavnik je akcija. Več informacij ima posameznik o okolju, manj ga je strah, bolj samozavesten postaja in lažje se odloča za izvršitev kaznivega dejanja. Gre torej za povezovanje prostorske porazdeljenosti privlačnih predmetov, ocene tveganja in pomembnosti cilja – privlačujočih območij za izvrševanje kaznivih dejanj (Brantingham in Brantingham, 1991; Meško, 2002).

Logično vprašanje, povezano z napovedovanjem možnosti za storitev kaznivega dejanja, ki izvira iz predstavitve spoznavnih zemljevidov je: »Kako posameznik spozna določeno okolje, napoveduje vedenje, ocenjuje in se odloča za akcijo?« Možen odgovor je, da posameznik načrtno preučuje različne kraje. Druga možnost je, da si kraje ogleduje in jih preučuje v času, ko izvaja druge dejavnosti. Za sodobno družbo je značilno, da ljudje ne živijo več blizu delovnih mest. Razvoj javnega prevoza in prometne infrastrukture jim dopušča, da živijo, delajo, se rekreirajo in nakupujejo na različnih mestih. Ljudje se vozijo v službo v vse bolj oddaljene kraje. Felson (1987) govori o velemestnih območjih, za katera so značilni številni poslovni objekti, šole, domovi, kjer je pretok ljudi in dobrin izredno velik. Vsakodnevno prevažanje na delo in možnost doseganja oddaljenih ciljev v doglednem času sta spremenila nekoč socialno integrirane soseske v brezosebna velemesta. Storilci in žrtve potujejo skozi večja geografska območja, kar ponuja številne priložnosti za zakonite in tudi protizakonite dejavnosti, ki so bile v preteklosti omejene (Newman, 1972; Wortley in Townsley, 2017). Nekateri kraji delujejo kot spodbujevalci kriminalitete, drugi kriminaliteto privlačijo. Tovrstna območja predstavljajo kriminalna žarišča, ki privlačijo storilce (Brantingham in Brantingham, 1996). Sherman s sodelavci (1989) je ugotovil, da se večje število kršitev javnega reda, vlomov in telesnih poškodb zgodi v delih mesta, ki predstavljajo približno 10 % celotnega območja. Rengert (1990) je poudaril, da se kazniva dejanja (ropa, spolnih deliktov ali tatvin avtomobilov) pojavljajo v bližini območij, kjer poteka preprodaja drog, kar implicira ugotovitve, da se kriminaliteta pojavlja na krajih, kjer potekajo tudi druge dejavnosti storilcev. Študije o kartiranju kriminalitete potrjujejo ugotovitve glede pojavov kriminalnih žarišč v mestih (Hacin in Eman, 2014; Meško, Maver in Klinkon, 2010).

Tri mesta (služba, dom in nakupovalna območja), na katerih se ljudje zahodnih družb najpogosteje zadržujejo, imenujemo vozlišča njihove dejavnosti (Brantingham in Brantingham, 1996). Povezave med temi tremi vozlišči imenujemo poti. Razpršenost dnevnih aktivnosti kaže poti, po katerih se posameznik giblje. Frekvenca gibanja po določeni poti je odvisna od pogostosti dejavnosti na teh mestih. Uporaba poti in zadrževanje na teh treh vozliščih vplivata tudi na posameznikove spoznavne zemljevide območij, na katere zahaja. Bolj, ko se oddaljuje od teh krajev, slabše pozna okolje in možnost za storitev kaznivega dejanja je manjša. Potencialni storilec išče poti in mesta, ki jih pozna. Poleg vozlišč in poti so robovi območij najpogostejši kraji kaznivih dejanj. Robovi, tako dejanski kot zaznavni, so kraji večje različnosti ljudi in različnih dejavnosti. Ta različnost omejuje nadzorstveno moč in povzroča anonimnost.

Izbor ciljev na podlagi spoznavnih zemljevidov pomeni izbor okolij in objektov, ki jih posameznik najbolj pozna. Čeprav je razprava o kognitivnih zemljevidih običajno povezana s krajevnimi in okoljskimi določilnicami posameznikovega vedenja, je uporaba analogije možna za druge vrste premeščanja. Isti procesi, ki vodijo do predstave o varnih območjih, vplivajo tudi na izbiro časa, taktike in načina storitve kaznivega dejanja. Razprava o premeščanju kriminalitete lahko vodi v dve smeri. Prva smer vsebuje študije o poti storilca na kraj zločina. Te študije se ukvarjajo predvsem z ocenjevanjem razdalje od storilčevega bivališča do kraja, kjer izvrši kaznivo dejanje. Druga smer se ukvarja s premeščanjem kriminalitete in razpršitvijo ugodnih učinkov kriminalnoproventivnih prizadevanj (Brantingham in Brantingham, 1996).

2.3 Pot storilca na kraj dejanja

Razdalja med storilčevim bivališčem in krajem storitve kaznivega dejanja se razlikuje glede na vrsto kaznivega dejanja in demografske značilnosti storilcev. Na splošno velja načelo oziroma vzorec upadanja razdalje. To pomeni, da se raven kriminalne dejavnosti storilcev zmanjšuje z večanjem razdalje od bivališča (Meško, 2002; O'Leary, 2011; Rengert, 2004; Townsley in Sidebottom, 2010; Vilalta, 2010). Povprečna razdalja od bivališča do kraja storitve kaznivega dejanja se razlikuje od dejanja do dejanja. Premoženjske delikte, še posebej skrbno načrtovane, storilci izvedejo v krajih, ki niso blizu njihovih domov (Pyle, 1974). Rhodes in Conley (1981) sta ugotovila, da razdalja od bivališča do kraja storitve

ropa znaša okoli štiri kilometre ter da je za premoženjske delikte, kot so goljufije in tatvine vozil, značilno delovanje v krogu 3,5 kilometrov od bivališča storilca (urbana okolja).

Krvni delikti se zgodijo v domovih ali v bližini domov storilcev. Različne študije kažejo, da se umori, telesne poškodbe in posilstva zgodijo povprečno znotraj kroga enega kilometra od bivališča storilca (Wiles in Costello, 2000). To so tudi kazniva dejanja, katerih žrtve so največkrat družinski člani, prijatelji ali dobri znanci. Tudi starost storilcev vpliva na to, kako daleč od bivališča bo izvrševal kazniva dejanja. Mlajši kot so storilci, bližje doma izvršujejo kazniva dejanja. Starejši storilci so bolj mobilni in imajo bolj razvite spoznavne zemljevide (Andresen, Frank in Felson, 2013). Rand (1986) je preučeval gibanje storilcev in žrtev kaznivih dejanj proti mestu zločina, kar je imenoval mobilnostni trikotnik.

Ugotovitve o poti na kraj zločina narekujejo nadaljnjo analizo kriminalne dejavnosti za posamezne vrste kaznivih dejanj. Ugotovitve o daljših razdaljah od bivališča do kraja dejanja so zanimive za preprečevanje kriminalitete v soseski/skupnosti, ker so programi usmerjeni predvsem v preprečevanje premoženjskih kaznivih dejanj (Armitage in Monchuk, 2009; Teedon in Reid, 2009). Ugotovitve glede mlajših storilcev so enotne. Večina mladih stori kazniva dejanja v bližini doma. Je pa zaradi vse večje mobilnosti treba ponovno premisliti nekatere kriminalnoproventivne tehnike in ugotoviti, kako daleč premeščajo kriminaliteto na druga območja.

3 Razvoj situacijskega preprečevanja kriminalitete

Začetek situacijskega preprečevanja kriminalitete je mogoče najti v delih, ki so jih zasnovali na britanskem notranjem ministrstvu (angl. Home Office) (Clarke, 1983; Hough in Mayhew, 2011). Britansko notranje ministrstvo je poskušalo najti preproste in politično sprejemljive rešitve za znižanje kriminalitete. Začetne študije so bile usmerjene v preučevanje dejavnikov za specifična kazniva dejanja, krajev storitev kaznivih dejanj in situacij, ki pripeljejo do kaznivega dejanja. Clarke (1995) je zapisal, da je bila večina njegovega dela namenjena preučevanju tveganja, prizadevanj oziroma vlaganja truda in izkupičku kaznivega dejanja z vidika možnega storilca kaznivega dejanja, saj se le-ta v bistvu odloča na podlagi priložnosti za storitev dejanja in tveganja za prijetje. Situacijsko preprečevanje kriminalitete lahko opredelimo kot ukrepe usmerjene zoper specifične oblike kriminalitete, ki vsebujejo upravljanje, oblikovanje ali manipulacijo neposrednega

okolja na sistematičen in stalen način, s čimer se zmanjša priložnost za kriminaliteto in poveča zaznava tveganja pri večini storilcev kaznivih dejanj (Clarke, 1983, 2012).

3.1 Teoretična izhodišča situacijskega preprečevanja kriminalitete

Teorija razumskega izbora (Clarke in Cornish, 1985), teorija običajne dejavnosti (Cohen in Felson, 1979) in teorija načina življenja (Hindelang et al., 1978) so pomembna teoretična izhodišča za situacijsko preprečevanje kriminalitete. Vsaka od teh treh idej razlaga posameznikovo odzivanje ob priložnosti za kaznivo dejanje. V razpravi o situacijskem preprečevanju kriminalitete je treba upoštevati morebitnega storilca, morebitno žrtev in značilnosti kraja njunega srečanja – t. i. trikotnik za analizo problema (Clarke in Eck, 2008). Ključnega pomena za situacijsko preprečevanje kriminalitete je teorija razumskega izbora, ki temelji na domnevi, da se posameznik svobodno odloča za dejanje na podlagi številnih dejavnikov in ocene, ali se mu dejanje splača. Poleg tega vsebuje ocena še naslednje dejavnike: prizadevanje oziroma vlaganje truda, izkupiček, stopnjo podpore, tveganje za prijetje in kaznovanje ter zadovoljevanje posameznikovih potreb in želja (Bennett, 1986; Clarke in Cornish, 1985; Cornish in Clarke, 1986; Gul, 2009; Walters, 2015; Wright in Decker, 1994). To pomeni, da se vsak storilec svobodno odloča za storitev kaznivega dejanja in da posamezniki ne storijo kaznivega dejanja vedno, ko imajo za to priložnost, ampak šele po oceni omenjenih dejavnikov.

Teorija običajne dejavnosti (Cohen in Felson, 1979) temelji na domnevi, da je storitev kaznivega dejanja odvisna od srečanja storilca z žrtvijo in pomanjkanja sposobnih varuhov, ki bi odvrnili potencialne storilce. Storilec zavedno ali nezavedno črpa informacije, na podlagi katerih se odloči za storitev kaznivega dejanja iz analize dnevnih rutin možnih oškodovancev. Sodoben način življenja (večina stanovanj je v dopoldanskem času praznih, saj so ljudje v službah), večje število različnih (vrednih) predmetov v gospodinjstvih in večja mobilnost ljudi nudijo priložnost storilcem za storitev kaznivega dejanja, hkrati pa ti dejavniki vplivajo na priložnosti in možnosti, da pride do srečanja med storilcem in žrtvijo (Cohen in Felson, 1979; Felson, 2017; Wilcox in Cullen, 2018).

Teorija običajne dejavnosti se ukvarja s storilcem in z žrtvijo kaznivega dejanja. Teorija življenjskega sloga oziroma načina življenja pa je nastala kot posledica raziskav o žrtvah kriminalitete in njihovih značilnosti. Hindelang s sodelavci

(1978) je zapisal, da posameznikov način življenja in njegovo specifično vedenje vplivata na možnost viktimizacije (npr. zahajanje v gostinske lokale, za katere je značilno fizično obračunavanje, pomeni povečano tveganje za viktimizacijo). Idejo o življenjskem slogu je mogoče razširiti z razmišljanjem o viktimizacijskem tveganju in priložnostih. Način življenja posameznika tako vpliva na oboje, da nekdo postane storilec ali žrtev kaznivega dejanja. Teoriji običajne dejavnosti in življenjskega sloga se pravzaprav dopolnjujeta. Običajne dejavnosti ljudi z različnimi življenjskimi slogi se razlikujejo. Ljudje imajo različne socialne mreže, socialne položaje, prevladujoče dejavnosti ipd. (Meško, 2002).

3.2 Potek situacijskega preprečevanja kriminalitete

Situacijsko preprečevanje kriminalitete za razliko od zapletenih teoretičnih pristopov k preprečevanju kriminalitete temelji na preprostem in sistematičnem modelu reševanja problemov. Clarkova (2008) metodologija za preprečevanje kriminalitete obsega pet temeljev situacijske intervencije: (a) osredotočenost na specifične oblike kriminalitete in nereda, (b) osredotočenost na območja zgoščevanja kriminalitete, (c) razumevanje storitve kaznivega dejanja, (č) uporabo akcijsko-raziskovalnega modela in (d) uporabo različnih rešitev. Proces situacijskega preprečevanja kriminalitete (uporaba akcijsko-raziskovalnega modela) je sestavljen iz preučevanja problema, iskanja rešitev problema, izvajanja intervencije ter ocenjevanja učinkov intervencije in prilagajanje ukrepov (Clarke in Eck, 2008). Situacijsko preprečevanje kriminalitete se začne z opredelitvijo specifičnega problema v zvezi s kriminaliteto. Preučevanje problema temelji na zbiranju številnih informacij o problemu in njegovih učinkih, krajih in posameznikih. Druga stopnja je namenjena iskanju možnosti za odzivanje, ne samo institucij formalnega družbenega nadzorstva, ampak tudi drugih deležnikov, ki bi lahko pripomogli k zmanjšanju kriminalitete. Sledi izvajanje situacijskega preprečevanja kriminalitete, katere učinki se kasneje ocenijo in se ukrepi po možnosti prilagodijo, da se dosežejo zaželeni učinki. Situacijsko preprečevanje kriminalitete je dinamičen proces opredeljevanja problema, iskanja rešitev, izvajanja ukrepov in ocenjevanja učinkov ter prilagajanja preventivne dejavnosti (Clarke, 1983, 2009).

3.3 Skupine situacijskih ukrepov

Situacijsko preprečevanje kriminalitete vsebuje ukrepe, usmerjene na specifične pojavne oblike kriminalitete ter načrtovanje in manipulacije v okolju, kjer se

takšna kazniva dejanja pojavljajo (Brantingham in Brantingham, 1991, 1998; Clarke, 1983; Wortley, 1996). S sistematičnim in stalnim ukrepanjem se zmanjšuje možnost izvrševanja kaznivih dejanj. Situacijska teorija temelji na domnevi, da na odločitve za storitev kaznivega dejanja vplivajo situacijski dejavniki. Tako nasprotuje dispozicijski teoriji, ki poudarja pomen dejavnikov v preteklosti, zaradi katerih so nekateri ljudje bolj nagnjeni h kriminaliteti. Situacijska in dispozicijska teorija si nista nujno v nasprotju, saj ju lahko razlagamo kot različni fazi v razvoju kriminalnega vedenja. Situacijsko preprečevanje kriminalitete se od običajnega preprečevanja kriminalitete razlikuje v tem, da prva namenja več pozornosti kaznivim dejanjem, druga pa prestopnikom (Clarke, 2009; Meško, 2002; Wortley, 2001).

Situacijsko preprečevanje kriminalitete je usmerjeno k preprečevanju klasične kriminalitete, kot so npr. vlomi v hiše, tatvine v trgovinah in nasilniška kriminaliteta v posebnih okoliščinah, kot je npr. vandalizem. Privlačnost situacijskega pristopa je v tem, da omogoča uresničljive, pogosto preproste in poceni možnosti za preprečevanje kriminalitete. Uspešnost je seveda odvisna od tega, koliko možni storilec upošteva situacijske spremembe, tveganje in pričakovani dobiček. Nekateri situacijski dejavniki bolj in drugi manj vplivajo na odločanje potencialnega storilca, prav tako pa se tudi potencialni storilci razlikujejo po tem, koliko upoštevajo situacijske dejavnike (Clarke, 1992).

Strokovnjaki so si prizadevali za celovito opredelitev ustreznih situacijskih ukrepov za preprečevanje kriminalitete. Clarke (1983) je opredelil ukrepe, ki so se navezovali na povečanje truda, ki ga je moral storilec vložiti v storitev kaznivega dejanja, povečanje tveganje za prijetje storilca pred ali po storitvi kaznivega dejanja in zmanjševanje dobička za storilca. Clarke in Homel (1997) sta opravila temeljit pregled tipologije iz leta 1983 in ji dodala še nove razsežnosti, ki so posledica raziskovanja ukrepov situacijskega preprečevanja kriminalitete in ugotovitev, da so nekatere kategorije preširoke. Novejša delitev teh ukrepov vsebuje zgoraj navedene ukrepe ter ukrepe, ki so usmerjeni v odpravo izgovorov »nisem vedel-a« (Clarke, 2000). Z razvojem teorije in tehnike sta Cornish in Clarke (2003) opredelila 25 situacijskih ukrepov, ki sta jih razdelila v pet skupin (glej tabelo 1):

- ukrepi za povečanje truda pri izvrševanju kaznivih dejanj;
- ukrepi za povečanje tveganja za prijetje storilca;

- ukrepi za zmanjševanje koristi/stroškov;
- ukrepi za zmanjševanje provokacij in
- ukrepi za odpravo izgovorov.

Tabela 1: Tabela

<i>Ukrepi za povečanje truda pri izvrševanju kaznivih dejanj</i>	<i>Ukrepi za povečanje tveganja za prijetje storilca</i>	<i>Ukrepi za zmanjševanje koristi/ stroškov</i>	<i>Ukrepi za zmanjševanje provokacij</i>	<i>Ukrepi za odpravo izgovorov</i>
<p>1. Okrepitev tarče</p> <ul style="list-style-type: none"> - ključavnice za volan avtomobila in imobilizatorji - protitropna stekla - nezlomljiva embalaža (pakiranje) 	<p>6. Razširjeno nadzorstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - rutinski previdnostni ukrepi: gibanje v skupinah ponoči, znaki prisotnosti, mobilni telefon - samovarovanje v soseskah 	<p>11. Prikritje tarč</p> <ul style="list-style-type: none"> - posebej varovana parkirišča - telefonski imeniki brez imen lastnikov priključkov - neoznačeni tovornjaki, ki prevažajo dragocen tovor 	<p>16. Zmanjševanje frustracij in stresa</p> <ul style="list-style-type: none"> - učinkovite čakalne vrste in vljudnost pri storitvah - razširitev števila sedežev - pomirjujoča glasba in zatemnjene luči 	<p>21. Določitev pravil</p> <ul style="list-style-type: none"> - najemne pogodbe - jasne norme glede nadlegovanja - prijava v hotelih
<p>2. Nadzor dostopa</p> <ul style="list-style-type: none"> - domofoni - elektronske kartice - skeniranje prtljage 	<p>7. Pomoč neformalnemu (naravnemu) nadzorstvu</p> <ul style="list-style-type: none"> - izboljšana ulična razsvetljava - načrtovanje branjenega prostora - podpora »žvižgačem« 	<p>12. Odstranitev tarč</p> <ul style="list-style-type: none"> - odstranljiv avtomobilski radio - zatočišča za ženske - telefonske kartice 	<p>17. Izogibanje sporom</p> <ul style="list-style-type: none"> - ločene tribune za nogometne navijače - zmanjševanje gneče v gostinskih lokalih - fiksne tarife taksi storitev 	<p>22. Objava navodil</p> <ul style="list-style-type: none"> - »prepovedano parkiranje« - »zasebna lastnina« - »prepovedano kurjenje ognja«
<p>3. Nadzor izhodov</p> <ul style="list-style-type: none"> - izhodne kartice - izhodni dokumenti 	<p>8. Zmanjševanje anonimnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - identifikacijske kartice voznikov taksijev 	<p>13. Identifikacija premoženja</p> <ul style="list-style-type: none"> - označevanje premoženja - registracija vozil 	<p>18. Zmanjševanje čustvene vznemirljenosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - nadzorovanje nasilne pornografije 	<p>23. Vzbujanje vesti</p> <ul style="list-style-type: none"> - table o omejitvah hitrosti ob cesti

<ul style="list-style-type: none"> - oznake artiklov v trgovinah 	<ul style="list-style-type: none"> - nalepke na avtomobilih - šolske uniforme 	<ul style="list-style-type: none"> - označevanje premoženja 	<ul style="list-style-type: none"> - uveljavljanje primerne vedenja na nogometnem polju - prepoved rasističnih pripomb 	<ul style="list-style-type: none"> - podpisi carinskih deklaracij
<p><i>4. Odvratanje storilcev</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - zaprtje ulic - ločene kopalnice za ženske - razpršitev gostinskih lokalov 	<p><i>9. Implementacija upravljalcev prostora</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kamere na avtobusih - dva prodajalca v manjših trgovinah - nagrajevanje vigilantizma 	<p><i>14. Prekinitev trgov</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - nadzorovanje zastavljalnic - nadzor nad oglaševanjem - licenčni ulični prodajalci 	<p><i>19. Nevtraliziranje pritiska vrstnikov</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - »idioti pijejo in vozijo« - »dovoljeno je reči ne« - razpršitev težavnih otrok v šoli 	<p><i>24. Olajšanje upoštevanja pravil</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - izboljšave pri nadzoru v knjižnicah - javna stranišča - koši za odpadke
<p><i>5. Nadzor orodij/ orožja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - »pametne« pištole - izklop ukradenih mobilnih telefonov - omejevanje prodaje barvnih sprejev mladostnikom 	<p><i>10. Okrepitev formalnega nadzorstva</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kamere za nadzor hitrosti - alarmi proti vlomilcem - varnostniki 	<p><i>15. Onemogočanje koristi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - oznake na artiklih v trgovinah - čiščenje grafitov - hitrostne ovire 	<p><i>20. Odvratanje od posnemanja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - takojšnja odprava vandalizma - v-čipi v televizijskih sprejemnikih - cenzuriranje podrobnosti »modus operandi« storilcev 	<p><i>25. Nadzorovanje drog in alkohola</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - preizkus alkoholiziranosti v gostinskih lokalih - intervencija osebja - dogodki brez alkohola

4 Študije situacijskega preprečevanja kriminalitete

Teoretične predpostavke o situacijskem preprečevanju kriminalitete so bile uporabljene v številnih študijah, ki so se osredotočale na izogibanje plačevanje voznine, vandalizem na javnih prevoznih sredstvih, tatvine motornih vozil in druge oblike tatvin, prevare in kraje identitete, organizirano kriminaliteto in terorizem.

Skupni problem večine sistemov javnega prevoza je izogibanje plačilu vožnje, s čimer so povezane izgube zaslužka. Enovito in preprosto reševanje problematike ni mogoče zaradi različnih vrst prevoznih sistemov (vlak, avtobus, trolejbus, tramvaj) in zaradi številnih načinov izogibanja plačilu voznine. Raziskovalci in strokovnjaki so z uporabo pristopa situacijskega preprečevanja kriminalitete identificirali različne načine za izogibanje plačevanje voznine in točke, kjer je mogoče to dejavnost otežiti. Izvedeni ukrepi (sprememba oblike in kraja avtomatov za nakup vozovnic, prehodov do prevoznih sredstev, nižja cena vozovnic, namestitvev kamer ipd.) so pomembno vplivali na zmanjšanje izogibanja plačila prevoza (Clarke, 1992; DesChamps, Brantingham in Brantingham, 1991; Van Anel, 1989; Weidner, 1996).

Poleg izogibanja plačilu prevoza, vandalizem na javnih prevoznih sredstvih predstavlja skupen problem večine sistemov javnega prevoza. Študije so se osredotočile na risanje grafitov na vlake podzemne železnice (Sloan-Howitt in Kelling, 1990), povzročanje škode na avtobusih (Poyner, 1988; Van Anel, 1989) in zatekanje brezdomcev, klatežev, beračev, zasvojenecv in storilcev kaznivih dejanj na avtobusne postaje (Felson et al., 1996). Z analizo vzrokov za tovrstno početje so bili izvedeni naslednji ukrepi: (a) vagone s porisanimi grafiti so odstranili s prometa in jih očistili, s čimer so preprečili, da bi potniki videli delo »umetnikov«, (b) namestitvev kamer na avtobuse, s čimer se je zmanjšala škoda za več kot dve tretjini in (c) boljše vzdrževanje in čiščenje, odprava mrtvih kotov in prostorov, kjer se je mogoče skriti, izboljšanje razsvetljave in obnovljena stranišča, povečan nadzor, prisotnost policistov za reševanje problemov in povečana poslovna dejavnost na avtobusni postaji (bifeji, trgovine ipd.).

Tatvine motornih vozil predstavljajo problem, s katerim so se soočali številni raziskovalci s področja situacijskega preprečevanja kriminalitete. Osredotočili so se na preučevanje vpliva ključavnic za avtomobilski volan na zmanjšanje tatvin motornih vozil (Mayhew in Hough, 1976), preventivnih ukrepov na področju

tatvin motorjev (Webb, 1994), preventivnih ukrepov v obliki fizičnih sprememb na parkiriščih (Poyner, 1991; Welsh in Farrington, 2009) in policijskih kolesarskih patrolj na zmanjšanje tatvin motornih vozil (Barclay, Buckely, Brantingham, Brantingham in Whinn-Yates, 1996). Ugotovitve so pokazale, da serijska vgradnja ključavnic v kolesa z motorjem in motorna kolesa, omejitev dostopa do vozil, povečanje razsvetljave in uvedba videonadzora na parkiriščih ter patroljiranje policistov pozitivno vpliva na zmanjšanje tatvin motornih vozil. Hkrati pa je bilo opaženo premeščanje kriminalitete. Ugotovitve študij poudarjajo učinek krajevne premeščanja kriminalitete in pozitivne učinke preventivne dejavnosti.

Situacijskopreventivni ukrepi se uporabljajo tudi za preprečevanje drugih vrst tatvin, kot npr. tatvin v knjižnicah, v trgovinah, neupravičene uporabe telefona, ropov ipd. Preprečevanje specifičnih kaznivih dejanj zahteva prilagoditev situacijskopreventivnih ukrepov. Poyner in Webb (1991) sta raziskovala vlome in ugotovila, da so za preprečevanje vlomov v predmestjih, kjer storilci uporabljajo avtomobil in iščejo predvsem elektronske naprave, potrebni drugačni situacijski ukrepi, kot za tiste vlome, ki so storjeni v mestih, kjer storilci potujejo peš in iščejo predvsem gotovino in zlatnino. Scherdin (1986) je preučeval tatvine v univerzitetnih knjižnicah in ugotovil, da je označevanje knjig s posebnimi tehnikami pomembno vplivalo na zmanjšanje tatvin knjig. Nadalje je elektronsko označevanje prodajnih artiklov, ki se je razširilo na vse trgovske centre, pomembno vplivalo na zmanjšanje tatvin v trgovinah (Farrington, Bowen, Buckle, Burns-Howell in Speed, 1993). Poyner in Webb (1992) sta navedla ukrepe sprememb v okolju (razširitev hodnikov in prehodov), ki so pozitivno vplivali na zmanjšanje gneče in posledično tatvin iz nakupovalnih vrečk v prepolnih trgovskih centrih.

Kljub temu, da so bili situacijsko preventivni ukrepi primarno uporabljeni za preprečevanje premoženjskih kaznivih dejanj (tatvine, vlomi, tatvine vozil ipd.) v skupnostih, so jih številni raziskovalci uporabili za preprečevanje drugih oblik kriminalitete v kibernetnem prostoru, zasebnih organizacijah, zaporih, primerih nadlegovanja otrok ipd. (Blais in Bacher, 2007; Leclerc, Wortley in Smallbone, 2011; Newman in Clark, 2003; Wortley, 2002). Blais in Bacher (2007) sta ugotovila, da uporaba pisem, v katerih je zagrožena kazen za storitev zavarovalniške prevare, pozitivno vpliva na zmanjšanje tovrstnih oblik gospodarske kriminalitete. McNally in Newman (2008) sta analizirala dejavnike, ki vplivajo na viktimiziranost žrtev in motive storilcev kraje identitete, ter

predlagala varnostne ukrepe, ki so se navezovali na informacijske sisteme in zmanjševanje ranljivosti uporabnikov. Newman in Clarke (2003) sta z uporabo situacijskih ukrepov podala predloge za zmanjšanje ranljivosti uporabnikov elektronskega trgovanja. Van de Bunt in Van der Schoot (2003) sta identificirala ukrepe situacijskega preprečevanja organizirane kriminalitete, ki so se nanašali na povečanje občutka odgovornosti vlad, organizacij in posameznikov za preprečevanje tovrstnih oblik kriminalitete. Avtorja predvidevata, da povečana odgovornost zgoraj navedenih akterjev otežuje dostop kriminalnih združb do virov zaslužka. Clarke in Newman (2006) sta podala predloge situacijskih ukrepov za zmanjševanje možnosti terorističnih napadov, ki so se nanašali na zaščito ranljivih tarč, nadzor nad orodjem in orožjem, ki ga uporabljajo teroristi, in pogoje v vsakodnevem življenju, ki omogočajo izvedbo tovrstnih napadov.

Rezultati predstavljenih študij kažejo uporabo različnih situacijskih tehnik za zmanjšanje ali odpravo problemov. Največ situacijskopreventivnih tehnik je namenjenih preprečevanju premoženjskih kaznivih dejanj. Številni ukrepi kažejo, da jih ni mogoče posploševati in uporabljati povsod, ampak jih je treba prilagoditi situacijam. V nadaljevanju predstavljamo možne učinke situacijskega preprečevanja kriminalitete.

5 Učinki situacijskega preprečevanja kriminalitete

Ocene učinkovitosti situacijskega preprečevanja kriminalitete, ne glede na obliko (npr. načrtovanja in oblikovanje okolja), ne vsebujejo ocen učinkov na kriminaliteto zunaj območja, kjer se izvajajo kriminalnopreventivni programi. Druga okolja običajno predstavljajo kontrolna območja oziroma primerjalne skupine. Izvedene študije (npr. Barclay et al., 1996; Felson et al., 1996; Poyner in Webb, 1991) tudi ne vsebujejo podatkov o učinkih situacijskega preprečevanja kriminalitete na sosednje ali bližnje soseske, temveč navajajo le spremembe v kriminaliteti (običajno za celotno območje prostora, kjer poteka izvajanje preventivnega programa).

Programi za preprečevanje kriminalitete imajo tudi nekatere nezaželene učinke (Grabosky, 1996; Meško, 1996, 2001). Ti učinki se kažejo v stopnjevanju oziroma povečanju kriminalitete, nenamernem napeljevanju k storitvam kaznivih dejanj, obratnem učinku, etiketiranju, izkoriščanju informacij o preprečevalnih dejavnostih, nedoslednem izvajanju programov, ustvarjalnem prilagajanju storilcev kaznivih dejanj, v pretiranem zastraševanju in v spodbujanju novih

kaznivih dejanj. Razlog za te nezaželene in pogosto nepredvidene učinke na področju preprečevanju kriminalitete je mogoče pripisati nezadostnemu znanju, neustreznemu načrtovanju in napakam pri izvajanju preventivnih programov (Meško, 2002).

Situacijskopreventivni ukrepi na določenem območju imajo lahko nenamerne in nepredvidene posledice in učinke za druga območja, na katerih pride do povečanja kriminalitete in strahu pred kriminaliteto. Ta območja običajno mejijo na soseske, kjer se izvajajo preventivni programi. Tovrsten učinek imenujemo premeščanje kriminalitete – selitev kriminalitete na manj varovana območja (Braga, 2008; Gabor, 1990). Premeščanje kriminalitete je dejansko selitev kriminalitete na druga območja. Kriminalnoproventivna prizadevanja velikokrat ne vplivajo na zmanjšanje kriminalitete, ampak povzročijo, da storilci kaznivih dejanj spremenijo kraj storitve kaznivih dejanj ter izvršujejo kazniva dejanja drugje in ob drugem času ali spremenijo taktiko in način storitve kaznivega dejanja, zamenjajo objekte napada, začnejo izvrševati druga kazniva dejanja, pojavijo se novi storilci kaznivih dejanj v teh okoljih itd. (Barnes, 1995; Eck, 1993; Hill in Pease, 2001).¹ Hkrati pa imajo preventivni programi zaželen učinek, ki se kaže v razpršitvi ugodnih učinkov na sosednja območja, kjer ne izvajajo preventivnih ukrepov. Ocenjevanje premeščanja in razpršitve ugodnih učinkov je zelo problematično (Guerette in Bowers, 2009). V nadaljevanju predstavljamo različne vrste premeščanja in razpršitev ugodnih učinkov preprečevanja kriminalitete.

5.1 Vrste premeščanja

Obseg premeščanja kriminalitete so preučevali v več študijah kot osrednji problem ali pa so mu namenjali pozornost pri preučevanju dejavnikov in učinkov preprečevanja kriminalitete (Bowers in Johnson, 2003; Braga, Weisburd, Waring, Green Mazerolle, Spelman in Gajewski, 1999; Hesseling, 1994; Weisburd in Green, 1995; Weisburd et al., 2006). Guerette in Bowers (2009) sta z analizo 574 primerov situacijskega preprečevanja kriminalitete ugotovila, da je v 26 % prišlo do premeščanja kriminalitete na druga območja. Različne oblike premeščanja kriminalitete glede na učinek delimo v šest skupin: (a) spreminjanje kraja storitve

¹ Kot primer lahko navedemo navzočnost policije v soseski, ki vpliva na zmanjšanje kriminalitete v tej soseski; zgodi pa se, da v sosednji soseski, kjer je nadzora manj, kriminaliteta poraste. Gledano celostno, se število kaznivih dejanj v družbi bistveno ne spremeni (Meško, 2002).

kaznivega dejanja, (b) sprememba časa izvrševanja kaznivih dejanj, (c) spreminjanje taktike izvrševanja kaznivih dejanj, (č) izbira drugega cilja ali žrtve, (d) začetek izvrševanja drugih kaznivih dejanj in (e) zamenjava storilcev kaznivih dejanj (Clarke in Eck, 2008). Podrobnejša opredelitev posameznih učinkov premeščanja kriminalitete je predstavljena v tabeli 2.

Tabela 2: Vrste premeščanja kriminalitete (Meško, 2002).

<i>Učinek (premeščanje)</i>	<i>Opredelitev in primer</i>
Spreminjanje kraja storitve kaznivega dejanja	Selitev kriminalitete na drugo območje. Primer: samovarovanje v soseski ima za posledico, da vlomilci storijo več vlomov v sosednji soseski.
Sprememba časa izvrševanja kaznivih dejanj	Sprememba glede časa storitve kaznivih dejanj. Primer: nočno patroljiranje državljanov ima za posledico povečanje števila vlomov v dopoldanskem času.
Spreminjanje taktike izvrševanja kaznivih dejanj	Spremembe načina storitve kaznivih dejanj. Primer: vgradnja dodatnih ključavnic na vrata vpliva na povečanje vlomov skozi okna.
Izbira drugega cilja ali žrtve	Izbira druge žrtve ali objekta napada na istem območju. Primer: če se program državljskega samovarovanja izvaja samo v enem delu soseske, storilci izvršujejo kazniva dejanja v manj varovanem delu.
Začetek izvrševanja drugih kaznivih dejanj	Storilec preneha izvrševati določeno vrsto kaznivih dejanj in prične izvrševati druga kazniva dejanja. Primer: ko je vlom preveč otežen z različnimi situacijskopreventivnimi ukrepi, se storilec odloči za izvrševanje ropov.
Zamenjava storilcev kaznivih dejanj	En storilec preneha delovati na tem območju, pojavijo se novi storilci. Primer: situacijskopreventivni ukrepi odvrnejo od delovanja storilca, ki začne izvrševati kazniva dejanja na drugem območju, njegovo mesto zasede drug storilec, ki ugotovi, da je to okolje primerno za izvrševanje kaznivih dejanj.

Krajevno premeščanje lahko imenujemo tudi prostorsko ali teritorialno premeščanje kriminalitete. Mehey (1977) je ugotovil, da povečanje dejavnosti policije za 10 % premesti 33 % premoženjskih kaznivih dejanj z nadzorovanih območij. Nazoren primer je študija, ki so jo izvedli v Dallasu (Dallas Area Criminal Justice Council, 1975), v kateri so na podlagi preučevanja bivališč znanih storilcev kaznivih dejanj pridobili podatke o premeščanju kriminalitete iz središča mesta. Cirel, Evans, McGillis in Whitcomb (1977) so ocenjevali učinke situacijskega preprečevanja kriminalitete v Seattlu in ugotovili, da se je število vlomov na kontrolnem območju blizu soseske, kjer so izvajali situacijskopreventivni program, povečalo za 7 %. Gabor (1981) je zapisal, da je označevanje premoženja preusmerilo dejavnost vlomilcev iz stanovanjskih sosesk na poslovna okolja. Allatt (1984) je prišel do podobnih ugotovitev. Forrester, Chatterton in Pease (1988) so ugotovili, da je prišlo do 60 % zmanjšanja kriminalitete na območju, kjer so izvajali ukrepe za oteževanje dostopa in socialnega preprečevanja kriminalitete, na sosednjih območjih pa se je kriminaliteta povečala za 25 %. Hesselling (1994) in Eck (1993) v metaanalizi ugotavljata, da polovica študij preprečevanja kriminalitete kaže na krajevno premeščanje kriminalitete in spreminjanje objekta napada storilcev.

Druga oblika premeščanja je povezana s spremembo časa storitve kaznivega dejanja. Ugotovitve študij kažejo, da se je storitev kaznivih dejanj spremenila – storilci so po uvedbi razsvetljave storili večino kaznivih dejanj v dopoldanskem času in podnevi (Wright, Heilweil, Pelletier in Dickinson, 1974).

Kriminalnopreventivna prizadevanja, usmerjena v oteževanje storitev kaznivih dejanj, lahko posledično vplivajo na spremembo taktike storilcev kaznivih dejanj. Spreminjanje taktike izvrševanja kaznivega dejanja se kaže v novih načinih storitve kaznivega dejanja (npr. izvrševanjem vlomov skozi okna zaradi vgraditve močnih vrat in sodobnih ključavnic). Razgovori z vlomilci so pokazali, da v primeru, ko naletijo na različne preventivne ukrepe, iščejo nove načine za izvršitev kaznivega dejanja (Bennett in Wright, 1984).

Spreminjanje cilja napada je obravnavano v več študijah preprečevanja kriminalitete. Programi označevanja premoženja so vplivali na odločitev storilcev, da so izbrali za vlom tista gospodinjstva, ki se niso pridružila preventivnemu programu (Gabon, 1981). Allatt (1984) je ugotovil, da se je število vlomov v soseskah povečalo v tistih gospodinjstvih, kjer niso namestili alarmov in naprav za oteževanje dostopa. Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Miethe

(1991). Hesseling (1994) je ugotovil, da je v skoraj 50 % primerih spreminjanje tarče napada, posledica izvajanja situacijskopreventivnih ukrepov.

Izvrševanje drugih kaznivih dejanj in zamenjava storilca predstavljata zadnji obliki premeščanja. Letkemann (1973) je ugotovil, da so vlomilci v banke zaradi vgradnje bolj sodobnih sefov postali bančni roparji. Laycock (1984) je zapisal, da so z vgradnjo rešetk v izlozbe in sodobnih vrat v lekarne odpravili vlome, vendar se je povečalo število ropov in tatvin v lekarnah. Felson s sodelavci (1996) je pri preučevanju izboljšav na avtobusni postaji v New Yorku ugotovil, da je nova ureditev in nekaj arhitektonskih sprememb pomembno zmanjšalo kriminaliteto, vendar pa je prišlo do novih, manj nasilnih oblik kriminalitete, ki prej niso bile značilna za to okolje. Guerette in Bowers (2009) sta zapisala, da stare storilce, ki so jih umaknili (ulovili) in tiste, ki so prenehali z izvrševanjem kaznivih dejanj, nadomestijo novi storilci.

Barr in Pease (1990) sta premeščanje kriminalitete razdelila na koristno in škodljivo. H koristnemu premeščanju štejemo t. i. ugodno premeščanje (npr. načini storitve določenih kaznivih dejanj postanejo manj nasilni in povzročajo manj škode oškodovancem, ropi se spremenijo v vlome, napade z orožjem pa nadomestijo fizični obračuni). Za škodljivo premeščanje so značilne manj zaželene posledice situacijskega preprečevanja kriminalitete. Prizadevanja za zmanjšanje števila vlomov imajo lahko za posledico povečanje števila ropov in fizičnih napadov. Nadalje lahko preventivni ukrepi vplivajo na storilčevo potrebo po izvrševanju večjega števila kaznivih dejanj, saj se izkupiček s posameznim dejanjem zmanjša.

5.2 Domneve glede premeščanja

Premeščanje kriminalitete temelji na več domnevah o storilcih kaznivih dejanj, o krajih izvrševanja in o vlogi možnih žrtev kriminalitete. Domneve glede premeščanja kriminalitete so naslednje:

1. Premeščanje kriminalitete vsebuje domnevo, da storilci izvršijo več kaznivih dejanj v daljšem časovnem obdobju (Repetto, 1976), kar pomeni, da celoten obseg kriminalitete ostaja enak. Premeščanje kriminalitete vodi storilce na območja z manj tveganja, da bi se izognili učinkom situacijskopreventivnih prizadevanj. Ta domneva se ne nanaša na nenačrtovano in priložnostno kriminaliteto (Meško, 2002).

2. Premeščanje kriminalitete zahteva veliko mobilnost storilcev kaznivih dejanj (Repetto, 1976). Mobilnost je pogojena z dejavniki, kot so dostop do prevoznih sredstev, omejitev gibanja (otroci in mladostniki v nočnih urah) in opaznost (klateži in berači v soseskah družbene elite) (Meško, 2002).
3. Zelo pomembna domneva glede premeščanja kriminalitete izhaja iz teorije razumskega izbora (Clarke in Cornish, 1985). Izhajajoč iz te teorije, lahko sklepamo, da se možni storilci odločajo za storitev kaznivih dejanj na podlagi analize nekaterih dejavnikov v fizičnem in socialnem okolju. Možni storilci ocenjujejo izkupiček, prizadevanje, trud, podporo, tveganje in podobne dejavnike, ko se odločajo za storitev kaznivega dejanja (Cornish in Clarke, 1986; Gul, 2009; Walters, 2015; Wright in Decker, 1994).

Razprava o premeščanju kriminalitete temelji na razumnem storilcu, ki je dobro obveščen in se svobodno odloča o svojem ravnanju. To so pogoji, da pride do premeščanja kriminalitete. Pojmovanje storilcev kot oseb, ki se za storitev dejanj odločajo impulzivno in nenačrtovano, pomeni zanikanje premeščanja kriminalitete kot posledice kriminalnopreventivnih prizadevanj. Vsaka izmed zgoraj navedenih domnev pomeni spremembo usmerjanja na različne tarče in izbor, ki je na voljo storilcu.

5.3 Razpršitev ugodnih učinkov preprečevanja kriminalitete

Možni učinek kriminalnopreventivnih prizadevanj je tudi razpršitev ugodnih učinkov. Clarke in Weisburd (1994) sta opredelila razpršitev ugodnih učinkov preprečevanja kriminalitete kot razširjanje ugodnih učinkov zunaj ciljnih območij, posameznikov, kaznivih dejanj ali časa izvajanja intervencije. Med ugodne učinke preprečevanja kriminalitete prištevamo zastraševanje in jemanje poguma. Večina preventivnih prizadevanj je kratkotrajna, zaradi številnih vzrokov (npr. ukinitvev sredstev, upada pripravljenosti ljudi za prostovoljno sodelovanje ipd.). Učinek ukrepov pa se nekako ohrani in traja dalj časa kot preventivni programi (Sherman, Gartin in Buerger, 1989). Podoben učinek ima usmerjanje na določeno območje ali objekte, kar vpliva tudi na varnost bližnjih okolij ali objektov. V obeh primerih gre za domnevo, da je možnost prijettja storilca velika in tveganje za storitev kaznivega dejanja preveliko. Jemanje poguma (volje) za storitev kaznivih dejanj je ocena o premajhnem dobičku glede na vložen trud (Clarke in Weisburd, 1994; Gul, 2009; Walters, 2015; Wright in Decker, 1994).

6 Sklepne misli

Situacijsko preprečevanje kriminalitete ima številne pozitivne učinke na zmanjšanje in preprečevanje kriminalitete, vendar pa implementacija situacijskopreventivnih ukrepov vodi do pojava številnih problemov, ki se nanašajo predvsem na tipologijo in izvajanje teh ukrepov. Tovrstnemu pristopu preprečevanja kriminalitete številni raziskovalci in strokovnjaki očitajo preprostost in ateoretičnost, premeščanje kriminalitete, odvrčanje pozornosti od vzrokov kriminalitete, konzervativni pristop do obravnavanja kriminalitete, promoviranje sebične in izključujoče družbe, učinek pretiranega nadzora (t. i. Big brother) ter pripisovanje krivde žrtvam za lastno viktimizacijo (Clarke, 2005; Cornish in Clarke, 2003; Von Hirsh, Garland in Wakefield, 2004). Natančneje se kritike situacijskega preprečevanja kriminalitete nanašajo na (Wortley, 2010) vsa področja situacijske prevencije.

Tipologija situacijskega preprečevanja kriminalitete domneva, da navzočnost profesionalnih varuhov oz. varnostnikov ali videokamer za nadzor območja povečuje verjetnost za prijetje storilcev kaznivih dejanj. Specifične intervencije, ki so usmerjene v prizadevanje, tveganje in izkupiček (nagrade), zanemarijo dejstvo, da lahko en ukrep deluje v več smeri in da ukrepov ni mogoče razvrščati v kategorije z enoznačnimi lastnostmi in predvidenimi učinki na potencialne storilce kaznivih dejanj (npr. tehnika za povečanje tveganja lahko vpliva na oteževanje dostopa do oškodovanca ali pa deluje v smislu zmanjševanja izkupička) (Clarke, 1992; Clarke in Homel, 1997).

Sterilnost, splošnost in ateoretičnost situacijskega preprečevanja kriminalitete se nanaša na pomanjkanje rigidno pojmovanje storilcev kaznivih dejanj in pomanjkljivo razumevanje kompleksnosti kriminodinamike in viktimodinamike pri različnih kaznivih dejanjih, saj se tovrsten teoretični pristop osredotoča le na določitev kraja, časa kaznivega dejanja in prisotnost potencialnih varuhov, ne pa tudi na temeljne vzroke kriminalitete (Wortley, 2010). Clarke (2009) je pojasnil, da situacijsko preprečevanje kriminalitete izhaja iz moderne psihologije, ki predvideva, da je posameznikovo vedenje pogojeno z interakcijami z drugimi posamezniki v določenih situacijah.

Glavni očitke situacijskemu preprečevanju kriminalitete je, da zanemarija vzroke kriminalitete, kot so revščina, neenakost, diskriminacije ipd. (Wortley, 2010). Clarke (2009) je zapisal, da situacijskopreventivni ukrepi koristijo družbi, saj je

njihov učinek takojšen (zmanjšanje kriminalitete). Hkrati avtor poudari, da trenutno ni znano, kako preprečiti kriminaliteto z obravnavanjem zgoraj omenjenih vzrokov.

Premeščanje kriminalitete in razširjanje ugodnih učinkov preprečevanja kriminalitete sta posledica izvajanja situacijskopreventivnih dejavnosti. Načrtovalci, izvajalci in ocenjevalci programov morajo imeti v mislih oba učinka. Vsaka vrsta preprečevanja kriminalitete povzroča poleg zaželenih učinkov tudi nezaželene. Obseg premeščanja in razširjanja ugodnih učinkov preprečevanja kriminalitete je pravzaprav nemogoče zanesljivo in veljavno izmeriti. Pri razmišljanju o premeščanju kriminalitete in razširjanju ugodnih učinkov preprečevanja kriminalitete se moramo zavedati, da ob neupoštevanju učinkov premeščanja kriminalitete dobimo boljšo oceno preventivnega programa. Ob ugotavljanju učinka preventivnih ukrepov na lokalni ravni je treba spremljati tudi gibanje kriminalitete v širšem okolju in v družbi na sploh (Guerette in Bowers, 2009; Meško, 2002; Wortley, 2010).

Situacijsko preprečevanje kriminalitete je primarno usmerjeno v preprečevanje premoženjskih kaznivih dejanj. Posledično kritiki poudarjajo neprimernost pristopa pri kaznivih dejanjih, storjenih iz strasti (nasilna kazniva dejanja), in kaznivih dejanjih, ki so posledica deviantnih impulzov (spolni delikti). Tovrstna kazniva dejanja temeljijo na emocionalnih in psiholoških primanjkljajih storilca, ki so v nasprotju s teorijo razumske izbire (Wortley, 2010).

Kritiki očitajo situacijskemu preprečevanju kriminalitete, da služi za zaščito interesov premožnejših slojev, saj se osredotoča na premoženjsko kriminaliteto, katere večina storilcev prihaja iz revnejših in nepriviligiranih družbenih slojev in hkrati zanemarja kazniva dejanja zoper ženske in manjšine. Obstaja domneva, da bo privatizacija kriminalnopreventivnih ukrepov usmerjena v razlikovanje ljudi na tiste, ki so sposobni preživeti boj v potrošniški družbi in si bodo lahko privoščili tovrstne varnostne storitve, in na tiste, ki jih je treba nadzirati in odstraniti, da bi drugi lahko normalno živeli v skladu s potrošniško miselnostjo (Meško, 2002; Wortley, 2010). Zagovorniki situacijskega preprečevanja kriminalitete poudarjajo, da učinke situacijskopreventivnih ukrepov občutijo tudi revni (varnost javnega prometa, zmanjšanje ulične kriminalitete ipd.) (Clarke, 2009).

Na eni strani Wortley (2010) meni, da situacijsko preprečevanje kriminalitete poudarja odgovornost žrtev kriminalitete za lastno viktimizacijo, medtem ko Clarke (2009) verjame, da situacijskopreventivni ukrepi opolnomočijo žrtve kriminalitete, saj jim nudijo informacije o virih ogrožanja in načinih, kako se jim izogniti.

Napad na zasebnost in pojmovanje preprečevanja kriminalitete kot nadzora v smislu »velikega brata« predstavlja velik problem situacijskega preprečevanja kriminalitete. Ta problem se pojavlja na območjih, ki so nadzorovana s kamerami oziroma kjer je prisotna uporaba identifikacijskih kartic in drugih sodobnih elektronskih oblik nadzora in identifikacije. Za posameznike lahko ti ukrepi predstavljajo napad na zasebnost in kršitev njihovih državljskih pravic (Meško, 2002; Wortley, 2010). Zagovorniki situacijskega preprečevanja kriminalitete poudarjajo, da je družba tovrstne ukrepe že sprejela kot prevladujočo obliko preprečevanja kriminalitete (Clarke, 2009).

Ena izmed glavnih kritik situacijskega preprečevanja kriminalitete je, da ustvarja družbo za obzidjem, v kateri prevladuje strah pred kriminaliteto in ki vpliva na fragmentacijo temeljnih konceptov organiziranega življenja v skupnosti (Blakely in Snyder, 1997; Wortley, 2009). Clarke (2009) je poudaril, da je medijsko poročanje o kriminaliteti glavni vzrok strahu pred kriminaliteto ter da situacijskopreventivni ukrepi vplivajo na zmanjševanje strahu pred kriminaliteto. Hkrati nekateri izmed teh ukrepov (izboljšana razsvetljava, branjeni prostor ipd.) pozitivno vplivajo na družbeno kohezijo.

Situacijsko preprečevanje kriminalitete ponuja možnosti za reševanje posameznih problemov in individualiziranih intervencij. Von Hirsch, Garland in Wakefield (2000) so izpostavili moralne, etične in družbene razsežnosti tovrstnega preprečevanja kriminalitete. Clarke (2000) je zapisal, da ljudje različno razumejo situacijsko preprečevanje kriminalitete, in sicer v širšem in ožjem pomenu. V širšem pomenu predstavlja poskus obvladovanja okolja z namenom preprečiti probleme in zmanjšati priložnost za kriminaliteto (kamor spada tudi preprečevanje kriminalitete z oblikovanjem okolja). V ožjem smislu gre za reševanje specifičnega problema s predstavljenimi ukrepi v okviru bolj ali manj tehnične discipline situacijskega preprečevanja kriminalitete. Ožje pojmovanje situacijskega preprečevanja kriminalitete vsebuje številne tehnike za zmanjševanje priložnosti za storitev kaznivih dejanj, pri tem pa se pojavi možnost, da situacijskopreventivni ukrepi delujejo izključevalno (npr. izvajanje nadzora

določenemu delu prebivalstva onemogoči dostop do nekaterih javnih površin in prostorov ali pa je ta predmet povečanega nadzora zaradi svoje zunanosti in očitnih znakov revščine; samovarovanje v soseski je ukrep, ki ga podpira večina ljudi, vendar lahko spodbuja jemanje pravice v svoje roke ipd.). Pri situacijskem preprečevanju kriminalitete so dejavne tako državne kot zasebne agencije. Clarke (2000) je ugotovil, da situacijskopreventivni ukrepi, ki jih izvajajo zasebniki, pogosteje pomenijo kršitev človekovih pravic in jih ne izvajajo v interesu javnosti, ampak izključno v interesu naročnika storitve.

Zgoraj navedeni problemi oziroma kritike predstavljajo izhodišče za nadaljnjo razpravo o situacijskem preprečevanju kriminalitete in njeni vlogi v družbi, saj na prvi pogled enostavna implementacija situacijskopreventivnih ukrepov sproži plaz vprašanj, na katera je treba prej ko slej odgovoriti. Nadaljnje raziskovanje situacijskega preprečevanja kriminalitete bi se moralo osredotočiti na možnosti za implementacijo preventivnih programov v celotni skupnosti oziroma v več skupnostih, s čimer bi se zmanjšali nezaželeni učinki, kot so premeščanje kriminalitete, segregacija družbe ipd. Usklajeno izvajanje preventivne dejavnosti namreč povečuje njene učinke, predvsem pa širi ugodne učinke na druga območja.

Literatura

- Allatt, P. (1984). Residential security: Containment and displacement of burglary. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 23(2), 99–116.
- Andresen, M. A., Frank, R. in Felson, M. (2013). Age and the distance to crime. *Criminology & Criminal Justice*, 14(3), 314–333.
- Armitage, R. in Monchuk, L. (2009). *Re-evaluating secured by design in West Yorkshire: Ten years on*. Huddersfield: University of Huddersfield.
- Barclay, P., Buckely, J., Brantingham, P. J., Brantingham, P. L. in Whinn-Yates, T. (1996). Preventing auto theft in suburban Vancouver commuter lots: Effects of a bike patrol. V R. V. Clarke (ur.), *Preventing mass transit crime* (str. 133–161). Monsey: Criminal Justice Press.
- Barnes, G. (1995). Defining and optimizing displacement. V J. E. Eck in D. L. Weisburd (ur.), *Crime and place. Crime Prevention Studies, Vol. 4*. (str. 95–113). Monsey: Criminal Justice Press.
- Barr, R. in Pease, K. (1990). Crime placement, displacement, and deflection. V M. Tonry in N. Morris (ur.), *Crime and Justice, Vol. 12* (str. 277–318). Chicago: University of Chicago Press.
- Bennett, T. (1986). Situational crime prevention from offender's perspective. V K. Heal in G. Laycock (ur.), *Situational crime prevention: From theory into practice* (str. 41–53). London: Her Majesty's Stationery Office.
- Bennett, T. in Wright, R. (1984). *Burglars on burglary*. Brookfield: Gower.

- Bernasco, W. (2010). Modeling micro-level crime location choice: Application of the discrete choice framework to crime at places. *Journal of Quantitative Criminology*, 26(1), 113–138.
- Bernasco, W. in Block, R. (2009). Where offenders choose to attack: A discrete choice model of robberies in Chicago. *Criminology*, 47(1), 93–130.
- Bernasco, W. in Block, R. (2011). Robberies in Chicago: A block-level analysis of the influence of crime generators, crime attractors, and offender anchor points. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 48(1), 33–57.
- Blais, E. in Bacher, J. L. (2007). Situational deterrence and claim padding: Results from a randomized field experiment. *Journal of Experimental Criminology*, 3(4), 337–352.
- Blakely, E. J. in Snyder, M. G. (1997). *Fortress America: Gating communities in the United States*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press and Lincoln Institute of Land Policy.
- Bowers, K. in Johnson, S. D. (2003). Measuring the geographical displacement and diffusion of benefit effects of crime prevention activity. *Journal of Quantitative Criminology*, 19(3), 275–301.
- Braga, A. A. (2008). *Problem-oriented policing and crime prevention* (2. izd.). Monsey: Criminal Justice Press.
- Braga, A. A., Weisburd, D. L., Waring, E. J., Green Mazerolle, L., Spelman, W. in Gajewski, F. (1999). Problem-oriented policing in violent crime places: A randomized controlled experiment. *Criminology*, 37(3), 541–580.
- Brantingham, P. J. in Brantingham, P. L. (1998). Environmental criminology: From theory to urban planning practice. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7(1), 31–60.
- Brantingham, P. J. in Brantingham, P. L. (1991). *Environmental criminology*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Brantingham, P. L. in Brantingham, P. J. (1996). *Environmental criminology and violent choices*. Prispevek predstavljen na konferenci Ameriškega združenja za kriminologijo. Chicago.
- Brantingham, P. L. in Brantingham, P. J. (1999). A theoretical model of crime hot spot generation. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 8(1), 7–26.
- Brown, B. B. in Bentley, D. L. (1993). Residential burglars judge risk: The role of territoriality. *Journal of Environmental Psychology*, 13(1), 51–61.
- Center for Problem-Oriented Policing. (2018). 25 *Techniques of situational prevention*. Pridobljeno na <http://www.popcenter.org/25techniques/>
- Cirel, P., Evans, P., McGillis, D. in Whitcomb, D. (1977). *Community crime prevention program, Seattle, Washington: An exemplary project*. Washington: National Institute of Justice.
- Clarke, R. V. (1983). Situational crime prevention: Its theoretical basis and practical scope. V M. Tonry in N. Morris (ur.), *Crime and justice, Vol. 4* (str. 225–256). Chicago: Chicago University Press.
- Clarke, R. V. (1992). *Situational crime prevention: Successful case studies*. Albany: Harrow and Heston.
- Clarke, R. V. (1995). Situational crime prevention. V M. Tonry in M. Farrington (ur.), *Building safer societies: Strategic approaches to crime prevention, Vol. 19* (str. 91–150). Chicago: University of Chicago Press.
- Clarke, R. V. (2000). Situational crime prevention, criminology and social values. V A. Von Hirsch, D. Garland in A. Wakefield (ur.), *Ethical and social perspectives on situational crime prevention* (str. 97–112). Oxford: Hart Publishing.

- Clarke, R. V. (2005). Seven misconceptions of situational crime prevention. V N. Tilley (ur.), *Handbook of crime prevention and community safety* (str. 39–70). Cullompton, Willan.
- Clarke, R. V. (2008). Situational crime prevention. V R. Wortley in L. Mazerolle (ur.), *Environmental criminology and crime analysis* (str. 178–192). Cullompton: Willan Publishing.
- Clarke, R. V. (2009). Situational crime prevention: Theoretical background and current practice. V M. D. Krohn, A. J. Lizotte in G. P. Hall (ur.), *Handbook on crime and deviance* (str. 259–276). New York: Springer.
- Clarke, R. V. (2012). Opportunity makes the thief. Really? And so what? *Crime science*, 1(3), 1–9.
- Clarke, R. V. (2014). Affect and the reasoning criminal: Past and future. V J. L. Van Gelder, H. Effers, D. Reynald in D. Nagin (ur.), *Affect and cognition in criminal decision-making* (str. 20–41). London: Routledge.
- Clarke, R. V. in Cornish, D. (1985). Modeling offender's decisions: A framework for policy and research. V M. Tonry in N. Morris (ur.), *Crime and justice, Vol. 4* (str. 147–185). Chicago: University of Chicago Press.
- Clarke, R. V. in Eck, J. E. (2008). *Priručnik za policijske (kriminalistične) analitike – v 60 korakih do rešitve problema* [Crime analysis for problem solvers – in 60 small steps]. Ljubljana: Tipografija.
- Clarke, R. V. in Felson, M. (2011). The origins of the routine activity approach and situational crime prevention. V F. T. Cullen, C. L. Jonson, A. J. Myer in F. Adler (ur.), *The origins of American Criminology: Advances In criminological theory* (str. 245–260). New Brunswick: Transaction Publication.
- Clarke, R. V. in Homel, R. (1997). A revised classification of situational crime prevention techniques. V S. P. Lab (ur.), *Crime prevention at a crossroads* (str. 17–27). Cincinnati: Anderson Publishing.
- Clarke, R. V. in Newman, G. R. (2006). *Outsmarting the terrorists*. Westport: Praeger Security International.
- Clarke, R. V. in Weisburd, D. (1994). Diffusion of crime control benefits: Observations on the reverse of displacement. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies, Vol. 2* (str. 165–183). Monsey: Criminal Justice Press.
- Cohen, L. E. in Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activities approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.
- Cohen, L. E., Kljuegel, J. R. in Land, K. C. (1981). Social inequality and predatory victimization: An exposition and test of a formal theory. *American Sociological Review*, 46(5), 505–524.
- Cornish, D. B. in Clarke, R. V. (1986). *The reasoning criminal*. New York: Springer-Verlag.
- Cornish, D. B. in Clarke, R. V. (2003). Opportunities, precipitators and criminal decisions: A reply to Wortley's critiques of situational crime prevention. V M. Smith in D. Cornish (ur.), *Theory for practice in situational crime prevention. Crime Prevention Studies, Vol. 16* (str. 41–96). Monsey: Criminal Justice Press.
- Cromwell, P. F., Olson, J. N. in Avary, D. W. (1991). *Breaking and entering: An ethnographic analysis of burglary*. Newbury Park: Sage Publications.
- Dallas Area Criminal Justice Council. (1975). *Geographic crime displacement in the Dallas area*. Dallas: Dallas Area Criminal Justice Council.
- DesChamps, S., Brantingham, P. L. in Brantingham, P. J. (1991). The British Columbia transit fare evasion audit: A description of a situational prevention process. *Security Journal*, 2, 211–218.

- Eck, J. E. (1993). The threat of crime displacement. *Criminal Justice Abstracts*, 25(3), 527–546.
- Eck, J. E. (2003). Police problems: The complexity of problem theory, research and evaluation. V J. Knutsson (ur.), *Crime prevention studies*, Vol. 15 (str. 79–113). Monsey: Criminal Justice Press.
- Farrington, D. P., Bowen, S., Buckle, A., Burns-Howell, T. in Speed, M. (1993). An experiment of the prevention of shoplifting. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies*, Vol. 1 (str. 93–119). Monsey: Criminal Justice Press.
- Feeney, F. (1986). Robbers as decision makers. V D. B. Cornish in R. V. Clarke (ur.), *The reasoning criminal: Rational choice perspective on offending* (str. 53–71). New York: Springer-Verlag.
- Felson, F. (2017). The routine activity approach. V R. Wortley in M. Townsley (ur.), *Environment criminology and crime analysis* (2. izd.) (str. 87–97). New York: Routledge.
- Felson, M. (1987). Routine activities and crime prevention in the developing metropolis. *Criminology*, 25(4), 911–932.
- Felson, M. in Clarke, R. V. (1998). *Opportunity makes the thief: Practical theory for crime prevention*. Pridobljeno na <http://www.popcenter.org/library/reading/pdfs/thief.pdf>
- Felson, M., Belanger, M. E., Bichler, G. M., Bruzinske, C. D., Campbell, G. S., Fried, C. L., Williams, L. M. (1996). Redesigning hell: Preventing crime and disorder at the port authority bus terminal. V R. V. Clarke (ur.), *Preventing mass transit crime* (str. 5–92). Monsey: Criminal Justice Press.
- Felson, R. V. in Tedeschi, J. T. (ur.) (1993). *Aggression and violence: Social interactionist perspectives*. Washington: American Psychological Association.
- Fisher, B. S. in Stewart, M. (2007). Vulnerabilities and opportunities 101: The extent, nature, and impact of stalking among college students and implications for campus policy and programs. V B. S. Fisher in J. J. Sloan III. (ur.), *Campus crime: Legal, social, and policy perspectives* (2. izd.) (str. 210–230). Springfield: Charles C. Thomas.
- Fisher, B. S., Sloan, J. J., Cullen, F. T. in Lu, C. (1998). Crime in the ivory tower: The level and sources of student victimization. *Criminology*, 36(3), 671–710.
- Flemming, Z., Brantingham, P. in Brantingham, P. (1994). Exploring auto theft in British Columbia. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies*, Vol. 3 (str. 47–90). Monsey: Criminal Justice Press.
- Forrester, D. H., Chatterton, M. R. in Pease, K. (1988). *The Kirkholt burglary prevention demonstration project. Home Office crime prevention paper no. 13*. London: Her Majesty Stationery Office.
- Gabor, T. (1981). The crime displacement hypothesis: An empirical examination. *Crime and Delinquency*, 27(3), 390–404.
- Gabor, T. (1990). Crime displacement and situational prevention: Toward the development of some principles. *Canadian Journal of Criminology*, 32(1), 41–73.
- Gottfredson, M. R. in Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Grabosky, P. N. (1996). Unintended consequences of crime prevention. V R. Homel (ur.), *Politics and practice of situational crime prevention* (str. 25–56). Monsey: Criminal Justice Press.
- Guerette, R. T. in Bowers, K. J. (2009). Assessing the extent of crime displacement and diffusion of benefits: A review of situational crime prevention evaluations. *Criminology*, 47(4), 1331–1368.

- Gul, S. (2009). An evaluation of rational choice theory in criminology. *Girne American University Journal of Sociology and Applied Science*, 4(8), 36–44.
- Hacin, R. in Eman, K. (2014). Study of the fear of crime in the municipality of Trbovlje using crime mapping tools. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(4), 299–315.
- Hesseling, R. B. P. (1994). Displacement: A review of empirical literature. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies*, Vol. 3 (str. 197–230). Monsey: Criminal Justice Press.
- Hill, I. in Pease, K. (2001). The wicked issues: Displacement and sustainability. V S. Ballantyne, K. Pease in V. McLaren (ur.), *Secure foundations: Key issues in crime prevention, crime reduction and community safety* (str. 131–141). London: IPPR.
- Hindelang, M., Gottfredson, M. R. in Garofalo, J. (1978). *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge: Ballinger.
- Hirsch, A., Garland, D. in Wakefield, A. (2000). *Ethical and Social perspectives on situational crime prevention*. Oxford: Hart Publishing.
- Hough, M. in Mayhew, P. (2012). Situational crime prevention: The Home Office origins. V G. Farrell in N. Tilley (ur.), *The reasoning criminologist: Essays in honor of Ronald V. Clarke* (str. 30–55). New York: Routledge.
- Kitchin, R. M. (1994). Cognitive maps: What are they and why study them? *Journal of Environmental Psychology*, 14(1), 1–19.
- Laycock, G. (1984). Reducing burglary: A study of chemist's shops. London: Home Office.
- Leclerc, B., Wortley, R. in Smallbone, S. (2011). Getting into the script of adult child sex offenders and mapping out situational prevention measures. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 48(2), 209–237.
- Letkemann, P. (1973). Crime as work. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Madensen, T. D. in Eck, J. E. (2013). Crime places and place management. V F. T. Cullen in P. Wilcox (ur.), *The Oxford handbook of criminological theory* (str. 554–578). New York: Oxford University Press.
- Mayhew, P. in Hough J. M. (1976). *Crime as opportunity. Home Office research study no. 34*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- McNally, M. in Newman, G. R. (ur.). (2008). *Crime prevention studies, Vol. 23. Perspectives on identity theft*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Mehey, S. (1977). Interjurisdictional spillover of urban police services. *Southern Economic Journal*, 43(3), 352–359.
- Meško, G. (1996). Nekatere nezaželene posledice kriminalne prevencije. V *Zbornik strokovno znanstvenih razprav* (str. 264–275). Ljubljana: Višja šola notranje zadeve.
- Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana. Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G. in Houston, J. (2001). Razsežnosti in dileme situacijskega preprečevanja kriminalitete. *Varstvoslovje*, 3(1/2), 5–13.
- Meško, G., Maver, D. in Klinkon, I. (2010). Urban crime and criminal investigation in Slovenia. V G. W. Cordner, A. M. Cordner in D. K. Das (ur.), *Urbanization, policing, and security: Global perspectives* (str. 301–322). Boca Raton: CRC Press.
- Messner, S. F., Lu, Z., Zhang, L. in Liu, J. (2007). Risks of criminal victimization in contemporary urban China: An application of lifestyle/routine activities theory. *Justice Quarterly*, 24(3), 496–522.
- Miethe, T. D. (1991). Citizen-based crime control activity and victimization risk: An examination of displacement and free-rider effects. *Criminology*, 29(3), 419–439.
- Miethe, T. D. in Meier, R. F. (1994). *Crime and its social context: Toward and integrated theory of offenders, victims, and situations*. Albany: State University New York Press.

- Nee, C. in Taylor, M. (1988). Residential burglary in the Republic of Ireland: A situational perspective. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 27(2), 105–116.
- Newman, G. R. in Clarke, R. V. (2003). *Superhighway robbery: Preventing E-commerce crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- Newman, O. (1972). *Defensible space*. New York: Macmillan.
- O'Leary. (2011). Modelling criminal distance decay. *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, 13(3), 161–198.
- Outlaw, M., Ruback, B. in Britt, C. (2002). Repeat multiple victimizations: The role of individual and contextual factors. *Violence Victimization*, 17(2), 187–204.
- Poyner, B. (1988). Video cameras and bus vandalism. *Security Administration*, 11, 44–51.
- Poyner, B. (1991). Situational crime prevention in two parking facilities. *Security Journal*, 2, 96–101.
- Poyner, B. in Webb, B. (1991). *Crime free housing*. Oxford: Butterworth Architect.
- Poyner, B. in Webb, B. (1992). Reducing theft from shopping bags in city center markets. V R. V. Clarke (ur.), *Situational crime prevention: Successful case studies* (str. 83–89). Albany: Harrow and Heston.
- Pratt, T. C., Holtfreter, K. in Reisig, M. D. (2010). Routine online activity and internet fraud targeting: Extending the generality of routine activity theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47(3), 267–296.
- Pyle, G. F. (1974). *The spatial dynamics of crime*. Chicago: University of Chicago.
- Rand, A. (1986). Mobility triangles. V R. M. Figlio in G. F. Rengert (ur.), *Metropolitan crime patterns* (str. 117–126). Monsey: Criminal Justice Press.
- Rengert, G. F. (1990). *Drug purchasing as a routine activity of drug dependent property criminals and the spatial concentration of crime*. Prispevek predstavljen na konferenci Ameriškega združenja za kriminologijo. Baltimore.
- Rengert, G. F. (2004). The journey to crime: V G. Bruinsma, H. Effers in J. de Keijser (ur.), *Punishment, places and perpetrators: Developments in criminology and criminal justice research* (str. 169–181). Devon: Willan.
- Rengert, G. F. in Wasilchick, J. (1985). *Suburban burglary: A time and place for everything*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Rengert, G. F. in Wasilchick, J. (2000). *Suburban burglary* (2. izd.). Springfield: Charles C. Thomas.
- Repetto, T. A. (1976). Crime prevention and displacement phenomenon. *Crime and Delinquency*, 22(2), 166–177.
- Reyns, B. W. (2011). Online routines and identify theft victimization. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 50(2), 216–238.
- Rhodes, W. M. in Conley, C. (1981). Crime and mobility: An empirical study. V P. J. Brantingham in P. L. Brantingham (ur.), *Environmental criminology* (str. 167–181). Beverly Hills: Sage Publications.
- Scherdin, M. J. (1986). The Halo effect: Psychological deterrence of electronic security systems. *Information Technology and Libraries*, 5(3), 232–235.
- Schreck, C. J. (1999). Criminal victimization and low self-control: An extension and test of a general theory of crime. *Justice Quarterly*, 16(3), 633–654.
- Sherman, L. W., Gartin, P. R. in Buerger, M. E. (1989). Hot spots of predatory crime: Routine activities and the criminology of place. *Criminology*, 27(1), 27–56.
- Shover, N. (1991). Burglary. V M. Tonry (ur.), *Crime and justice: A review of research*, Vol. 14 (str. 73–113). Chicago: University of Chicago Press.
- Sloan-Howitt, M. in Kelling, G. (1990). Subway graffiti in New York City: 'Gettin up' vs. 'Meaning and Cleaning it'. *Security Journal*, 1, 131–136.

- Smith, C. J. in Patterson, G. E. (1980). Cognitive patterning and the subjective geography of crime. V D. E. Georges-Abeyie in K. D. Harries (ur.), *Crime: Spatial perspective* (str. 205–218). New York: Columbia University Press.
- Teedon, P. in Reid, T. (2009). *Evaluation of SBD – Glasgow housing association (Draft) – Architectural liaison officer's conference*. Nottingham.
- Townsley, M. in Sidebottom, A. (2010). All offenders are equal, but some are more equal than others: Variation in journeys to crime between offenders. *Criminology*, 48(3), 897–917.
- Tseloni, A. Wittebrood, K., Farrell, G. in Pease, K. (2004). Burglary victimization in England and Wales, the United States and the Netherlands: A cross-study comparative test of routine activities and lifestyle theories. *British Journal of Criminology*, 44(1), 66–91.
- Tunnell, K. D. (1992). *Choosing crime: The criminal calculus of property offenders*. Chicago: Nelson-Hall.
- Van Andel, H. (1989). Crime prevention that works: The care of public transport in the Netherlands. *British Journal of Criminology*, 29(1), 47–56.
- Van de Bunt, H. in van der Schoot, C. (2003). *Prevention of organised crime: A situational approach (WODC Report 215)*. The Hague: Dutch Ministry of Justice.
- Vilalta, C. J. (2010). Correlates of distance to crime in Mexico City. *Journal of Global Crime*, 11(3), 298–313.
- Von Hirsch, A., Garland, D. in Wakefields, A. (ur.) (2004). *Ethical and social issues in situational crime prevention*. Oxford: Hart Publishing.
- Walters, G. D. (2015). The decision to commit crime: Rational or nonrational. *Criminology, Criminal Justice Law, & Society*, 16(3), 1–18.
- Webb, B. (1994). Steering column locks and motor vehicle theft: Evaluations from three countries. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies, Vol. 3* (str. 71–89). Monsey: Criminal Justice Press.
- Weidner, R. R. (1996). Target hardening at a New York City subway station: Decreased fare evasion – at what price? V R. V. Clarke (ur.), *Preventing mass transit crime* (str. 117–132). Monsey: Criminal Justice Press.
- Weisburd, D. L. in Green, L. (1995). Measuring immediate spatial displacement: Methodological issues and problems. V J. E. Eck in D. L. Weisburd (ur.), *Crime and Place, Vol. 4*. (str. 349–361). Monsey: Criminal Justice Press.
- Weisburd, D. L., Wyckoff, L., Ready, J., Eck, J. E., Hinkle, J. C. in Gajewski, F. (2006). Does crime just move around the corner? A controlled study of spatial displacement and diffusion of crime control benefits. *Criminology*, 44(3), 549–591.
- Welsh, B. C. in Farrington, D. P. (2009). Public area CCTV and crime prevention: An updated systematic review and meta-analysis. *Justice Quarterly*, 26(4), 716–745.
- Wilcox Rountree, P., Land, K. C. in Miethe, T. D. (1994). Macro-micro integration in the study of victimization: A hierarchical logistic model analysis across Seattle neighbourhoods. *Criminology*, 32(3), 387–414.
- Wilcox, P. in Cullen, F. T. (2018). Situational opportunity theories of crime. *Annual Review of Criminology*, 1, 123–148.
- Wilcox, P. in Gialopsos, B. M. (2015). Crime-event criminology: An overview. *Journal of Contemporary Criminology*, 31(1), 4–11.
- Wilcox, P. in Tillyer, M. S. (2018). Place and neighbourhood context. V D. Weisburd in J. E. Eck (ur.), *Connecting crime to place: New directions in theory and policy – Advances in Criminological Theory, Vol. 22*. New York: Routledge.
- Wilcox, P., Madensen, T. D. in Tillyer, M. S. (2007). Guardianship in context: Implications for burglary risk and prevention. *Criminology*, 45(4), 771–804.

- Wiles, P. in Costello, A. (2000). *The 'Road to nowhere': The evidence for traveling criminals*. Home Office Research Study 207. London: Research, Development and Statistics Directorate.
- Wortley, R. (1996). Guilt, shame and situational crime prevention. V R. Homel (ur.), *Politics and practice of situational crime prevention* (str. 115–132). Monsey: Criminal Justice Press.
- Wortley, R. (2001). A classification of techniques for controlling situational precipitators of crime. *Security Journal*, 14(4), 63–82.
- Wortley, R. (2002). *Situational prison control: Crime prevention in correctional institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wortley, R. (2010). Critiques of situational crime prevention. V B. Fisher in S. Lab (ur.), *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. Thousand Oaks: Sage. Pridobljeno na http://discovery.ucl.ac.uk/1301877/1/Wortley_2010_SCP_criticisms.pdf
- Wortley, R. (2014). Rational choice and offender decision-making: Lessons from the cognitive sciences. V B. Leclerc in R. Wortley (ur.), *Cognition and crime: Offender decision-making and script analysis* (str. 237–252). London: Routledge.
- Wortley, R. in Townsley, M. (ur.). (2017). *Environmental criminology and crime analysis* (2. izd.). Abingdon: Routledge.
- Wright, R. T. in Decker, S. H. (1994). *Burglars on the job: Streetlife and residential break-ins*. Boston: Northeastern University Press.
- Wright, R. T. in Decker, S. H. (1997). *Armed robbers in action: Stickups and street culture*. Boston: Northeastern University Press.
- Wright, R., Heilweil, M., Pelletier, P. in Dickinson, K. (1974). *The impact of street lighting on street crime*. Ann Arbor: University of Michigan.

Pregled študij o načrtovanju in oblikovanju okolja kot obliki situacijskega preprečevanja kriminalitete

GORAZD MEŠKO IN ROK HACIN

Povzetek V prispevku se osredotočamo na oblike situacijske preprečitve kriminalitete, ki zajemajo načrtovanje in oblikovanje okolja. Opredelili smo različne oblike načrtovanja okolja (branjeni prostor, nadzor dostopa in nadzorovanje), ki vplivajo na preprečevanje kriminalitete v naseljih. Nadalje poudarjamo učinke razsvetljave, označevanja premoženja, videonadzora in alarmnih naprav, ključavnic, vrat in drugih varoval ter ureditev ulic in prometa na preprečevanje kriminalitete. V drugem delu prispevka se osredotočamo na preprečevanje kriminalitete v stanovanjskih in poslovnih naseljih ter na vpliv neurejenosti okolja in znamenja nereda na kriminaliteto. V zaključku razpravljamo o omejitvah načrtovanja in oblikovanja fizičnega okolja kot oblike situacijske preprečitve kriminalitete in predstavljamo izzive za raziskovanje v prihodnosti.

Ključne besede: • kriminaliteta • nadzor • naselje • preprečevanje kriminalitete • oblikovanje okolja •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Gorazd Meško, redni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si. Dr. Rok Hacin, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si.

Studies review on planning and environmental design as a form of situational crime prevention

GORAZD MEŠKO & ROK HACIN

Abstract This paper focuses on the forms of situational crime prevention, which include environmental design. Various forms of environmental design (defensible space, access control, and surveillance) that influence crime prevention are defined. Furthermore, the effects of lighting, asset marking, video surveillance and alarm devices, locks, doors and other security devices, and street and traffic regulation that affect crime prevention are highlighted. Crime prevention in residential and commercial settlements, as well as the impact of the disorder and signs of social disorganisation on crime, are the focus of the second part of the paper. In conclusion, limitations of environmental design, as the form of situational crime preventions are discussed, and challenges for future research are presented.

Keywords: • crime • surveillance • settlement • environmental design • situational crime prevention •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Gorazd Meško, PhD, Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si. Rok Hacin, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.8>
Available at: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-220-6

1 Uvod

Človek je skozi celotno zgodovino poskušal oblikovati svoje bivalno okolje na način, ki bi mu omogočal čim več varnosti oziroma zaščito pred nevarnostmi (naravni pojavi, živali, drugi ljudje ipd.). V preteklosti je to poskušal z gradnjo zidov, obrambnih jarkov ipd., ki naj bi zadržali zunanje napadalce. V drugi polovici 20. stoletja, ko je nevarnost pred zunanjimi napadalci večinoma izginila, se je pozornost raziskovanja usmerila v rešitve oz. zaščito ljudi pred tem, da bi postali žrtev kaznivih ravnanj. Od začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je Newman (1972) izvedel prvo znanstveno študijo o povezavi med fizičnim okoljem, kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto, se številni kriminologi, arhitekti, inženirji in drugi strokovnjaki osredotočajo na načrtovanje in (pre)oblikovanje okolja na način, ki bi odvrčalo storilce kaznivih dejanj oziroma vplivalo na zmanjševanje kriminalitete in povečanje občutka varnosti.

V prispevku se osredotočamo na predstavitev in analizo preprečevanja kriminalitete z načrtovanjem in oblikovanjem okolja kot oblike situacijskega preprečevanja kriminalitete. V prvem delu prispevka predstavljamo branjeni prostor, nadzor dostopa in nadzorovanje kot ukrepe načrtovanja fizičnega prostora ter podporo in krepitev motivacije za varovanje in samovarovanje. Hkrati poudarjamo različne učinke načrtovanja in oblikovanja fizičnega prostora (razsvetljava, označevanje premoženja, videonadzor in alarmne naprave, ključavnice, vrata in druga varovala ter ureditev ulic in promet). V drugem delu prispevka predstavljamo značilnosti preprečevanja kriminalitete v stanovanjskih in poslovnih naseljih. Hkrati predstavljamo ugotovitve študij o učinkih neurejenosti okolja in znamenja nereda v soseski na kriminaliteto. V zaključku razpravljamo o omejitvah načrtovanja in oblikovanja fizičnega okolja kot oblike situacijske prevencije kriminalitete in predstavljamo izzive za nadaljnje raziskovanje.

2 Načrtovanje okolja in preprečevanje kriminalitete

Preprečevanje kriminalitete z načrtovanjem in preprečevanjem kriminalitete sodi med oblike situacijskega preprečevanja kriminalitete, ki se bolj osredotoča na simptome (pojavnne oblike) kriminalitete kot na odpravo vzrokov za prestopniško vedenje. Učinek okolja na vedenje posameznikov izhaja iz ugotovitev ekološke kriminologije, ki temelji na ideji o vplivu okolja na prestopniško vedenje posameznika (Brantingham in Brantingham, 1981, 1998; Wortley in Townsley,

2017). Situacijsko preprečevanje kriminalitete z oblikovanjem okolja je opredeljeno kot pravilno oblikovanje in učinkovita raba okolja, ki potencialno vodita v zmanjševanje strahu pred kriminaliteto, zmanjševanje same kriminalitete in kakovostnejše življenje prebivalcev določenega območja (Crowe, 2000; Ekblom, Armitage, Monchuk in Castell, 2013). Tovrstno preprečevanje kriminalitete ima dvojno vlogo: (a) odvrčanje potencialnih storilcev kaznivih dejanj in (b) krepitev neformalnega družbenega nadzorstva (pozitiven vpliv na socialno povezanost ljudi v življenjskem in delovnem okolju).

Načrtovanje fizičnega okolja temelji na domnevi, da je sestavni del motivacije storilca kaznivega dejanja predhodna analiza koristi in stroškov – ocena cilja, tveganja, prizadevanja in pričakovanega izkupička (Kaplan, O'Kane, Lavrakas in Pecse, 1978). Okolja oziroma območja, v katerih je verjetnost prijete storilca kaznivega dejanja velika in je pridobitev dobička otežena, delujejo preventivno. Posledično zmanjševanje kriminalitete temelji na oteževanju storitve kaznivega dejanja, nadzora in povečanja tveganja za storilca (Moffat, 1983). Spremembe v fizičnem okolju, ki se odražajo v nadzoru dostopa, nadzorovanju objektov in okolice, v podpori pri samovarovanju in varovanju območja ter krepitvi motivacije za tovrstno vedenje, prispevajo k večji vidnosti, preglednosti območja in možnim preprečevalnim ukrepom (Heinonen in Eck, 2012; Kushmuk in Whittemore, 1981; Thorpe in Gamman, 2013). Preprečevalni ukrepi so najbolj učinkoviti v primerih, ko prebivalci vedo zanje (Schneider, 2001). Varne in trajnostne skupnosti tako temeljijo na uspešni izvedbi teh ukrepov, saj vplivajo na pojav kriminalitete v skupnosti (Cozens, 2002, 2011).

2.1 Branjeni prostor

Zamisel o preprečevanju kriminalitete z načrtovanjem in oblikovanjem okolja se je razvila iz ideje o branjenem prostoru. Newman (1972) je predpostavil, da ima pravilno organiziran prostor značilnosti, ko lahko od sebe in prebivalcev območja odvrča storilce kaznivih dejanj in povzročitelje nereda. Fizična struktura, razporeditev zgradb oz. izgled okolja naj bi odvrčala kriminaliteto. Zunanje značilnosti takšnega okolja sestavljajo elementi, ki nakazujejo lastništvo, kar pozitivno vpliva na nadzor območja. Z drugimi besedami, zunanje značilnosti okolja odražajo nadzor okolja, skrb ljudi za okolje in neugodno območje za izvajanje kaznivih dejanj (Angel, 1968; Eck, Madensen, Payne, Wilcox, Fisher in Scherer, 2010; Jacobs, 1961; Jeffrey, 1971; Perkins, Wandersman, Rich in Taylor, 1993; Wood, 1961). Branjeni prostor tvorijo štirje dejavniki, ki vplivajo na

kriminogeno naravo določenega območja (Brown, 2001; Cozens, Saville in Hillier, 2005; Ratcliffe, 2003):

- 1) *teritorialnost* (označitev prostora, simbolne in fizične ovire za storilce kaznivih dejanj, postavitve meja, zaznavanje tujcev) se navezuje na sposobnost in želje upravičenih uporabnikov določenega območja, ki menijo, da jim to območje pripada;
- 2) *naravno nadzorstvo* izhaja iz opazovanja dejavnosti sosedov, znancev, prijateljev in tujcev v soseski ter omogoča stanovalcem opaziti kriminalno dejavnost in ustrezno ukrepati;³⁴
- 3) *zunanja podoba* vsebuje elemente, ki vplivajo na zaznavo varnosti v okolju – poskus gradnje soseske na način, da ni videti kot območje, ki bi spodbujalo kriminaliteto in hkrati ne odstopa od okolja drugih sosesk; in
- 4) *okolje* naj bi bilo oblikovano na način, da bi kot območje pod močnim nadzorstvom in z malo kriminalitete zaviralo ali odvrčalo kriminalno dejavnost.

Opisani dejavniki branjenega prostora prikazujejo okolje kot območje velikega tveganja za tiste posameznike, ki nameravajo storiti nezaželeno dejanja (kazniva dejanja in prekrški) (Wellsmith in Burrell, 2005). Branjeni prostor je mogoče ustvariti na več načinov z različnimi pristopi, ki vključujejo urejenost okolij in zgradb. Vgradnja večjih oken za boljšo preglednost nad dogajanjem na ulici ali dvorišču, javna razsvetljava pred vhodnimi vrati in parkirišči, vgradnja sodobnih ključavnic in masivnih vrat so le nekateri dejavniki, ki vplivajo na vedenje prebivalcev tovrstnih območij (sosesk) in možnih storilcev kaznivih dejanj.³⁵ Na stanovalce naj bi takšno okolje (branjeni prostor) vplivalo na način, ki bi spodbujal večjo skrb za urejenost okolja, več stikov s sosedi in sostanovalci, večjo uporabo okolja v prosocialne namene, nadzor območja in odpravo kriminalitete. Hkrati naj bi za potencialne storilce kaznivih dejanj takšno okolje predstavljalo večje tveganje za izvrševanje dejanj, večjo možnost prijetja, povečan nadzor

³⁴ Študije o vlomih v bivališča so pokazale, da se vlomilci izogibajo območij, kjer obstaja možnost, da bi jih sosedje ali mimoidoči hitro opazili (Sorensen, 2003).

³⁵ Newman (1972) je analiziral dejavnike (teritorialnost, naravno nadzorstvo, zunanja podoba in okolje) v dveh soseskah, ki sta imeli popolnoma različno zunanjo podobo in stopnjo kriminalitete ter ugotovil, da so za območja z veliko kriminalitete značilne visoka gradnja, lahek nenadzorovan dostop do stavb, vhoda in stopnišča, ki jih uporabljajo vsi stanovalci, lahek dostop do stanovanjskih vrat, majhna okna, ki onemogočajo nadzor območja pred stavbo in oteženo razlikovanje med stanovalci in mimoidočimi. Nasprotno so za soseske, kjer je malo kriminalitete, značilne nizka gradnja, velika okna, omejena uporaba enega vhoda, povečana vidnost in možnost razlikovanja stanovalcev od drugih mimoidočih ali neznanih obiskovalcev.

območja pa naj bi dajal vtis, da si prebivalci prizadevajo za varno življenje brez kriminalitete (Pečar, 1992).

2.2 Nadzor dostopa

Nadzor dostopa dovoljuje vstop na določeno območje in v določene objekte samo tistim, ki so do tega opravičeni. Nadzor dostopa je metoda preprečevanja viktimizacije, ki otežuje dostop do tarče in zajema ukrepe za težji dostop do morebitnih žrtev kriminalitete. Tovrsten nadzor z uporabo ključavnic, mrež na oknih, neprebojnih stekel, alarmov, ograj, blagajn in drugih naprav vpliva na zmanjševanje priložnosti za storitev kaznivega dejanja, saj bi bila neznana oseba takoj opažena (npr. pri vstopu v zgradbo). Med ukrepe nadzora dostopa sodita tudi videonadzorne kamere in razsvetljava. Študije (Eck, 1997; Newman, 1996; Poyner in Webb, 1991) so potrdile povezavo med oblikovanjem okolja, ki omogoča nadzor dostopa in nižjo stopnjo kriminalitete. Prisotnost videonadzornih kamer ima pozitiven vpliv na zmanjšanje predvsem premoženjske kriminalitete (Brown, 1995; Poyner, 1991; Skinns, 1998; Tilley, 1993; Welsh in Farrington, 2002), obenem pa razsvetljava javnih in zasebnih območij pozitivno vpliva na zmanjšanje kriminalitete, predvsem v smislu odvracanja storilcev (Berla, 1995; Farrington in Welsh, 2002; Painter, 1991). Primarna naloga navedenih ukrepov je nadzorovanje določenega območja in s tem odvracanja storilcev kaznivih dejanj, imajo pa tovrstni ukrepi tudi psihološke posledice na potencialne storilce kaznivih dejanj, saj jim otežijo protizakonito dejavnost (npr. že nedelujoče kamere v trgovinah učinkovito odvracajo storilce od izvedbe kaznivih dejanj).

Nadzor dostopa in oteževanja dostopa do cilja napada je uporabno pri načrtovanju sosesk in objektov (npr. ureditev prometa, slepe ulice, razvejanost hodnikov v zgradbah itd.). Ta metoda se dopolnjuje z označevanjem premoženja, predmetov, avtomobilskih šip ipd., z namenom zmanjšati dobiček ob preprodaji ukradenih predmetov oziroma olajšati prepoznavo predmetov v primeru odkritja storilca in/ali ukradenih predmetov. Z ukrepi nadzora dostopa ne moremo popolnoma odpraviti kriminalitete, saj premeten in vztrajen storilec lahko obide vse »pasti« in izvrši kaznivo dejanje.

2.3 Nadzorovanje

Nadzorovanje zajema dejavnosti in ukrepe, ki pripomorejo k temu, da stanovalci določenega območja (soseske) opazijo storilce kaznivih dejanj. Newman (1972) pri načrtovanju in oblikovanju okolja predlaga naslednje:

- 1) vgradnjo velikih oken, ki omogočajo stanovalcem, da vidijo, kaj se dogaja v njihovi hiši in njeni okolici;
- 2) vrata morajo biti obrnjena proti cesti, kar omogoča stanovalcem, da vidijo, kdo se približuje hiši;
- 3) v primeru skupne gradnje naj bi več družin uporabljalo isti vhod, kar vpliva na učinkovitost nadzora; in
- 4) urejenost okolice hiš na način, da ne zakriva pogleda in omogoča nemoten pregled nad dogajanjem.

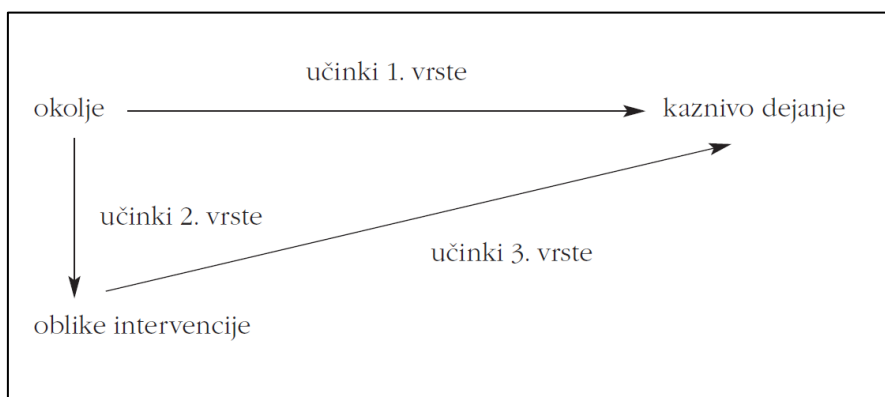
Nadzorovanje vključuje številne dejavnike, kot so javna in dodatna razsvetljava, urejene poti za pešce, povečana dejavnost stanovalcev zunaj hiš ipd., saj se možnost storitve kaznivega dejanja in pobega storilca poveča z zmanjšanjem števila stanovalcev na ulici ter pred in za hišami. Izhajajoč iz teh ugotovitev sklepamo, da je opaznost kriminalne dejavnosti večja v okoljih, ki so pod nadzorom, saj bodo v takšnih okoljih prebivalci hitreje obvestili policijo o kriminaliteti (Bellair, 2000).

2.4 Podpora in krepitev motivacije za varovanje in samovarovanje

Podpora in krepitev motivacije za varovanje in samovarovanje sta dejavnika, ki sta tesno povezana z ustvarjanjem ustreznega vzdušja v soseski (Kushmuk in Whittemore, 1981). Prepoznavanje in poznavanje sosedov vodi h krepitvi socialnih vezi v soseski in pozitivno vpliva na gradnjo ustreznega družbenega vzdušja, ki vpliva na odpravo kriminalitete in drugih problemov, povezanih s sosesko. Tesne socialne vezi in skrb za skupnost (skupnostna povezanost) sta posledici oblikovanja okolja na določenem območju. Interakcije med prebivalci skupnosti in poznavanje prebivalcev v soseski so povezani z nadzorom dostopa in ukrepanjem (npr. kadar se v soseski pojavijo sumljivi tujci, ki jih sicer ne bi opazili, če ne bi poznali prebivalcev soseske) (Taylor, Gottfredson in Brower, 1984; Warner in Rountree, 1997; Wilkström in Dolmén, 2001).

3 Učinki načrtovanja in oblikovanja fizičnega prostora

Newmanova (1972) ideja o načrtovanju in oblikovanju fizičnega prostora je vplivala na načrtovanje številnih sosesk. V teh soseskah so številni raziskovalci preučevali obseg kriminalitete in ugotovili, da obstajajo posredni in neposredni učinki branjenega prostora (Rubenstein, Murray, Motoyama in Rouse, 1980). Govorimo o treh vrstah učinkov kriminalne prevencije z načrtovanjem in oblikovanjem okolja (slika 1).

Slika 1: Učinki preprečevanja kriminalitete z načrtovanjem in oblikovanjem okolja (Meško, 2002, str. 73).

Učinki prve vrste se navezujejo na načrtno oblikovanje okolja za preprečevanje kriminalitete. Vključujejo fizične spremembe okolja, ki vsebujejo vse ukrepe glede nadzora dostopa, oteževanja dostopa in nadzorovanja območij. *Učinki druge vrste* nastanejo kot posledica vpliva okolja na odzivanje ljudi v okolju in njihovo dejavnost. Vključujejo občutek pripadnosti določenemu območju, število prijav policiji, prizadevanja za zmanjševanje kriminalitete in pozitivno družbeno vzdušje v skupnosti oziroma soseski. *Učinki tretje vrste* se kažejo kot neposredna posledica odzivanja oziroma intervencij ljudi na kriminaliteto in posredna posledica načrtovanja in oblikovanja okolja (Meško, 2002).

Večina programov preprečevanja kriminalitete temelji na kombinaciji različnih ukrepov (javna razsvetljava, namestitvev, ključavnic, uporaba neprebojnih stekel itd.). Večina analiz in ocen tovrstnih programov temelji na oceni učinkov prve vrste.

3.1 Učinki razsvetljave

Razsvetljava je primarno sredstvo, s katerim se dosega večja vidnost, preglednost in možnost nadziranja območja predvsem ponoči. Zagovorniki programov preprečevanja kriminalitete, ki temeljijo na razširjanju razsvetljave, poudarjajo zastraševalni učinek osvetljenih del sosesk, parkirišč, parkov ipd., saj si storilci za izvrševanje kaznivih dejanj izbirajo manj osvetljena območja. Hkrati stanovalci tovrstnih sosesk lažje opazujejo okolico, če so dobro pregledne in osvetljene.

Študije s tega področja so se večinoma osredotočale na primerjavo kriminalne dejavnosti na določenih območjih pred in po namestitvi javne razsvetljave (učinek prve vrste). Rezultati prvih študij so poudarili omejen vpliv razsvetljave na zmanjšanje kriminalitete na preučevanih območjih (Repetto, 1974). Ugotovitve nadaljnjih študij so bolj spodbudne, saj so opozorile na statistično pomembne razlike v kriminaliteti pred in po postavitvi javne razsvetljave (Painter, 1993). Kritiki so tem študijam očitali metodološke slabosti (merjene osvetljenosti ali neosvetljenosti območja, kontrolna območja ipd.) in nedoslednost pri opisovanju dejavnosti na preučevanem območju ter poenostavljeni razlagi rezultatov (Nair, Ditton in Philips, 1993). Raziskovalci so preučevali tudi vpliv nadziranja na zmanjšanje kriminalitete. Ugotovili so, da oblikovanje okolja vpliva na preglednost območja – možno pribežališče ali možnost pobega (Nasar in Fisher, 1993).

Rezultati meta analize izvedenih študij v zvezi z javno razsvetljavo so bili neenotni glede ocene učinkov razsvetljave na zmanjšanje kriminalitete. Kljub temu pa so študije potrdile pozitiven vpliv razsvetljave na zmanjšanje strahu pred kriminaliteto, saj območja, ki so preglednejša in bolje razsvetljena, zbudajo manj strahu pred kriminaliteto in ponujajo manj možnosti za viktimizacijo (Tien, O'Donnell, Arnett in Mirschondani, 1977).

3.2 Označevanje premoženja

V programe označevanja premoženja spadajo oznake, nalepke, gravure ipd. (primer takšnega pristopa je na primer komplet za označevanje lastnine SelectaDNA³⁶). Kljub številnim programom za označevanje premoženja so študije o učinkih tovrstnih programov redke. Laycockova (1985) je izvedla oceno

³⁶ Selecta DNA-Advanced Forensic Marking: <https://www.selectadna.si>

programa za označevanje premoženja v vaškem okolju na območju Južnega Walesa v Avstraliji, kjer je bilo povečano število vlomov. Vaščani so pričeli označevati svoje premoženje, hkrati pa je bil program podprt z objavami v časopisih, obiski na domu in posredovanjem navodil ter nudenjem pomoči za ustrezno označevanje predmetov (izdelovanje nalepk za vhodna vrata in okna). Število vlomov se je znižalo, obenem pa ni bilo zaznano premeščanje kriminalitete. Ugotovitve so pokazale, da se je število vlomov povečalo v obdobjih, ko je bilo medijsko poročanje manjše in obratno, kar poudarja večji vpliv medijev na zmanjšanje kriminalitete kot pa označevanje premoženja.

3.3 Videonadzor in alarmne naprave

Tehniki videonadzora in uporabe alarmnih naprav sta z razvojem tehnologije postali pomembna dejavnika v preprečevanju kriminalitete z načrtovanjem in oblikovanjem okolja. Študije o učinkovitosti obeh tehnik so redke. Musheno, Levine in Palumbo (1978) so ocenjevali vpliv videonadzora v treh zgradbah v New Yorku in ugotovili, da videonadzor ne vpliva na zmanjšanje kriminalitete in strahu pred kriminaliteto. Podobno je Surette (1985) ugotovil, da namestitve videokamer na poslovnih območjih ni imelo posebnega učinka na prijavljanje kriminalitete. Kljub temu pa ima videonadzor pozitivne učinke, saj je Whitcomb (1978) poudaril učinkovitost videonadzora pri odkrivanju in obsodbah storilcev kaznivih dejanj. Hkrati je bil na nadzorovanih območjih prisoten večji občutek varnosti med posamezniki. Sklepamo, da so nasprotujoče si ugotovitve med stanovanjskimi in poslovnimi okolji posledica večje zaskrbljenosti pred oškodovanostjo in skrbi za varno poslovanje pri lastnikih podjetij, ki se zavedajo, da je tak nadzor sestavni del dnevne delovne rutine.

Vpliv alarmnih naprav na preprečevanje kriminalitete je viden predvsem v učinkih prve vrste, saj so vlomi v objekte, ki niso varovani z alarmom pogostejši. Buck, Hakim in Rengert (1993) so ugotovili, da so alarmi pomembno sredstvo za odvratanje storilcev od izvrševanja kaznivih dejanj. Repetto (1974) je na podlagi razgovorov s storilci kaznivih dejanj ugotovil, da ena tretjina storilcev pri načrtovanju izvedbe kaznivega dejanja najprej preveri, ali je v zgradbi nameščen alarm. Bennet in Wright (1984) sta prišla do podobnih zaključkov, saj je bil prostor brez alarma predpogoj za nadaljevanje priprav za izvedbo vloma pri storilcih kaznivih dejanj. Ugotovitve obeh študij so potrdile »preventivno moč« alarmnih naprav.

3.4 Ključavnice, vrata in druga varovala

Nadzor dostopa je mogoče izboljšati z namestitvijo različnih fizičnih naprav, ki »nezaželenim« posameznikom otežujejo vstop v stavbo. Namestitev tovrstnih naprav ne odpravlja kriminalitete, temveč vpliva demotivacijsko na storilca, saj mu otežuje delo oziroma omeji dostop do tarče, kar ima preventivni učinek. Cirel, Evans, McGillis in Whitcomb (1977) so analizirali učinke različnih metod za oteževanje vstopa v stanovanja v štirih stanovanjskih naseljih v Seattlu. Ugotovili so, da vgradnja masivnih vrat, sodobnih ključavnic in zatičev otežuje potencialnim storilcem vstop v stanovanje. Bennet in Wright (1984) sta opravila razgovore z vlomilci in ugotovila, da se storilci odločajo za vlom v stanovanje po oceni trdnosti vrat in možnosti vstopa v stanovanje skozi okno. Storilci raje vlomijo v stanovanja in hiše, ki imajo manjša okna, hkrati pa jih močna vrata in sodobne ključavnice odvrčajo od storitve kaznivega dejanja.

3.5 Ureditev ulic in promet

Načrtovanje ulic in prometa sta dejavnika, ki vplivata na kriminaliteto v soseski. Slepe ulice, enosmerne ulice in dovozi vplivajo na dostop do območja, pretok ljudi, ki ne živijo na določenem območju, na ustrezno nadzorstveno vzdušje in odvrčajo potencialne storilce od kaznivih dejanj. Bevis in Nutter (1977) sta ugotovila, da obstaja povezava med določenim tipom ulice in vlomi. Najbolj dostopne ulice so bile za vlomilce najbolj zanimive. Vlomi so značilni za slepe ulice v mestni okolici, kjer živijo premožnejši posamezniki. Obenem so premoženjska kazniva dejanja pogostejša v ulicah, ki so lažje dostopne (Beavon, Brantingham in Brantingham, 1994; Duffala, 1976).

Dostopnost ulic in prehodnost vplivata na strah pred kriminaliteto. Baumer in Hunter (1978) sta ugotovila, da je strah pred kriminaliteto večji pri tistih posameznikih, ki zaznavajo veliko gnečo na ulici v bližini svojega bivališča. Hkrati se strah zmanjšuje z večanjem števila socialnih interakcij med prebivalci soseske.

Raziskovanje učinkov načrtovanja in oblikovanja fizičnega prostora je skopo. Obenem so številni raziskovalci izvedenim študijam očitali metodološko vprašljivost, saj je bilo pri izvajanju preventivnih programov pogosto uporabljenih več tehnik oziroma ukrepov. Analize projektov za preprečevanje kriminalitete so pokazale, da imajo kombinirani preventivni ukrepi pozitiven učinek na zmanjšanje kriminalitete, vendar je nemogoče ugotoviti, kateri ukrep

vpliva na določeno vrsto kriminalitete, saj se je istočasno uporabljalo več ukrepov (Poyner, 1993).

4 Preprečevanje kriminalitete v naseljih

Newmanova (1972) študija o načrtovanju in oblikovanju okolja je potrdila povezave med okoljem, kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto. Ugotovitve so pokazale, da velikost naselij in zgradb, skriti vhodi, pomanjkanje nadzora pri vходу v stavbo, lahka dostopnost stavbe oziroma naselja in slab nadzor nad okoljem okoli stavbe negativno vplivajo na pojav kriminalitete in strah pred kriminaliteto. Tovrstna okolja ne spodbujajo občutkov pripadnosti skupnosti, ne zagotavljajo teritorialne pripadnosti, ne dajejo videza varnega okolja in ne zagotavljajo nadzorstva. V nadaljevanju natančneje predstavljamo značilnosti in razlike med preprečevanjem kriminalitete v stanovanjskih in poslovnih naseljih.

4.1 Preprečevanje kriminalitete v stanovanjskih naseljih

Prva študija o povezavi okolja, kriminalitete in strahu pred kriminaliteto v stanovanjskih naseljih v New Yorku (Newman, 1972) je poudarila dostopnost in velikost stanovanjskega objekta kot dejavnika, ki vplivata na število vlomov in strah pred kriminaliteto (učinek prve vrste). Obenem velikost stanovanjske zgradbe vpliva na uporabo prostora okoli zgradbe in nadzor okolice (učinek druge vrste), poleg tega nadzor in uporaba prostora posredno vplivata na kriminaliteto in strah pred kriminaliteto (učinek tretje vrste) (Greenberg, Rohe in Williams, 1982). Booth (1981) je poudaril, da sta nadzor in preglednost okolice okrog stanovanjske zgradbe pomembna dejavnika, ki vplivata na strah pred kriminaliteto. Nadalje je ugotovil, da zunanja ureditev okolice ne vpliva na viktimizacijo posameznikov, hkrati pa so lahko dostopni in nezavarovani prostori znotraj objektov pogostejša tarča vlomilcev in roparjev. Newman in Franck (1980) sta ugotovila, da imajo družbene dejavnosti, ki se dogajajo v stanovanjskih objektih in okolici, večji vpliv na zmanjševanje strahu pred kriminaliteto, kot sama oblika in razporeditev zgradb. Merry (1981) je poudaril, da v preučevani soseski ukrepi stanovalcev niso imeli učinka na zmanjševanje kriminalitete in strahu pred kriminaliteto.

Študije o preprečevanju kriminalitete v stanovanjskih naseljih kažejo precej nasprotujoče si ugotovitve. Eden izmed programov preprečevanja kriminalitete v stanovanjskih soseskah je vseboval namestitve boljših ključavnic, domofonov,

videokamer, omejevanje dostopa v zgradbo, fizično varovanje zgradbe (varnostnik) in organizacijo izobraževanja o kriminaliteti in samovarovanju za prebivalce soseske (Arthur Young and Company, 1978). Uradne policijske statistike so potrdile uspešnost tovrstnih programov, saj se je število fizičnih napadov, ropov in tatvin v soseskah znižalo. Obenem ugotovitve viktimizacijskih študij kažejo, da se po uporabi programov za preprečevanje kriminalitete v stanovanjskih naseljih število vlomov, posilstev in tatvin (učinek prve vrste) zmanjša, vendar pa se poveča število kaznivih dejanj z elementi nasilja in ropov. Omejevanje dostopa v naselje vpliva na zmanjševanje števila ropov in roparskih napadov, nima pa posebnega vpliva na zmanjševanje števila vlomov v stanovanja in hiše (Poyner, 1994).

Načrtovanje in oblikovanje okolja v kriminalnoproventivne namene je bilo uporabljeno pri obnovi stanovanjskega naselja v kraju Hartford, ZDA. V program preprečevanja kriminalitete so vključili spremembe v okolju in prometnih ureditvah, policijsko patroljiranje in povečano organiziranost prebivalcev. Analiza kriminalitete po uresničitvi programa je pokazala, da se je po obnovi soseske število kaznivih dejanj zmanjšalo ter da so prebivalci začeli pogosteje uporabljati javne površine. Analiza, ki so jo opravili tri leta po obnovi stanovanjskega naselja, pa je pokazala, da se je kriminaliteta, predvsem vlomi in ropi, vrnila na raven pred izvedbo preventivnega programa, kar kaže na kratkotrajni učinek preventivnih programov preprečevanja kriminalitete v stanovanjskih naseljih (National Crime Prevention Institute, 1986).

Študije (Armitage, 2000; Armitage in Monchuk, 2009; Brown, 1999; Monchuk, 2011; Pascoe, 1999; Teedon in Reid, 2009) so potrdile vpliv načrtovanja in oblikovanja okolja v začetnih fazah gradnje sosesk, ki se osredotočajo na fizično varnost nepremičnine (vgradnja velikih oken, močnih ključavnic, protivlomnih vrat itd.), naravno nadzorstvo (angl. *natural surveillance*) s prisotnostjo prebivalcev in omejeno število dostopnih točk na zmanjšanje kriminalitete in strahu pred kriminaliteto. Samo fizično oblikovanje soseske za preprečevanje kriminalitete ni zadosten, je pa pomemben dejavnik. K temu je treba dodati še številne druge ukrepe, opisane v tem prispevku.

4.1.1 Soseske za obzidjem

Soseska za obzidjem (angl. *Gated community*) je specifična vrsta oblikovanja soseske za zagotavljanje varnosti in zasebnosti, kjer pred prednostmi javnega prostora prevladuje zasebni interes prebivalcev. Tovrstne soseske so odraz specifičnega življenjskega sloga prebivalstva v urbanih središčih. Delimo jih na urbane (mestne) in predmestne soseske (Coy in Pöhler, 2002). Soseska za obzidjem je oblika branjenega prostora, ki se je pričela razvijati v drugi polovici 20. stoletja (Judd, 1995; Morris, 1994). Opredelimo jo kot zaprto skupnost, ki jo povezujejo zasebne ceste, zaprte za splošen promet in vrata, ki služijo kot vhod v sosesko (Grant in Mittelsteadt, 2004). Za tovrstne soseske so značilne ograje, zidovi in druge naravne ovire, ki nudijo zasebnost in ekskluzivnost (Blakely, 1999; Dillon, 2004; Faiola, 2002; Hillier in McManus, 1994; Jurgens in Gnad, 2003; Leisch, 2002). Značilne so za predmestne soseske in starejše soseske v postmodernih mestih, ki so bila bolj varovana (Koskela, 2000). Hkrati pa predstavljajo alternativno obliko preprečitve kriminalitete, ki jo ponujajo zasebna podjetja (Atkinson in Flint, 2004; Landman in Schönsteich, 2002).

Obstajajo različne oblike sosesk za obzidjem: a) skupnosti, ki jih označuje določen življenjski slog, b) skupnosti, ki odražajo prestiž, in c) skupnosti, za katere je značilno intenzivnejše varovanje naselja (Blakely in Snyder, 1997). Tovrstna vrsta soseske se je prvotno razvila v ZDA, vendar se je najbolj uveljavila v državah, kjer prevladujejo velike razlike v kakovosti infrastrukture in socialnem položaju ljudi (npr. države Latinske Amerike) in v državah, kjer je prebivalstvo skoncentrirano v velikih urbanih centrih (npr. Indonezija) (Coy in Pöhler, 2002; Libertun de Duren, 2006; Webster, Glasze in Frantz, 2002). Širjenje sosesk za obzidjem vodi do t. i. družbe za obzidjem (angl. *fortress society*), za katero je značilno, da se vzpostavijo skupnosti, kjer prebivalci razvijejo svoj zasebni svet, v katerem so družbene storitve (policija, izobraževanje ipd.) v zasebni lasti. Hkrati tovrstne skupnosti vplivajo na fragmentacijo temeljnih konceptov organiziranega življenja v skupnosti, saj imajo zelo malo skupnega s sosednjimi skupnostmi in širšim političnim sistemom države (Blakely in Snyder, 1997).

Helsley in Strange (1999) sta z uporabo geografskega modeliranja kriminalitete ugotovila, da zapiranje sosesk vpliva na premeščanje kriminalitete v druge soseske, in da je širjenje zapiranja sosesk postala strateška komponenta v boju proti kriminaliteti. Obenem soseske za obzidjem predstavljajo vir segregacije,

neenakosti, dezintegracije, povečane polarizacije in fragmentacije družbe (Low, 2003).

4.2 Preprečevanje kriminalitete v poslovnih naseljih

Načrtovanje in oblikovanje okolja z namenom preprečevanja kriminalitete ni omejeno zgolj na stanovanjske soseske. Večina prizadevanj za ustvarjanje varnega (branjenega) prostora se nanaša na stanovanjske soseske, ki predstavljajo intimni bivalni prostor posameznikov, kljub temu pa so raziskovalci preučevali učinke različnih programov za ustvarjanje branjenega prostora v poslovnih okoljih in mešanih naseljih. Kusmuk in Whitemore (1981) sta izvedla študijo o učinkih preventivnega programa za izboljšanje zunanje podobe okolja, ki bi vplival na zmanjševanje strahu pred kriminaliteto, povečanje socialnih interakcij med posamezniki in dvig kakovosti življenja na območju trgovskega ter poslovnega središča v Portlandu, kjer so prevladovale trgovine s hrano, prodajalne avtomobilov, banke in drugi poslovni prostori. Preventivni program je vključeval izboljšanje javne razsvetljave, povečanje preglednosti na javnih površinah, spremenjen prometni režim, povečanje števila parkirnih mest in prepoved parkiranja na ulici. Hkrati je bilo prebivalcem oziroma posameznikom, ki so delali na preučevanem območju, razdeljeno promocijsko gradivo in organizirano izobraževanje o samovarovanju in varnem poslovanju. Uradna statistika o kriminaliteti je pokazala, da je število kaznivih dejanj po implementaciji varovalnih ukrepov upadlo (najbolj očiten padec je bil zabeležen pri vlomih in ropih v poslovnih prostorih). Nasprotno pa je viktimizacijska študija pokazala, da ni prišlo do sprememb v številu kaznivih dejanj, strah pred kriminaliteto pa se je še povečal (predvsem pri strankah in starejših ljudeh).

Razprave o učinkovitosti preprečitve kriminalitete z načrtovanjem in oblikovanjem okolja so podale različne ugotovitve glede učinka branjenega prostora na zmanjševanje kriminalitete. Poudariti moramo, da je število študij, ki dvomijo o učinku tovrstnih oblik situacijske preprečitve, večje od števila študij, ki potrjujejo domneve o pričakovanih učinkih branjenega prostora. Pomanjkljivost tovrstnega preprečevanja kriminalitete se odraža predvsem v nedoseganju učinkov druge vrste – spodbuditi prebivalcev sosesk za samovarovanje in obveščanje policije o sumljivih osebah v soseski.

5 Neurejenost okolja, znamenja nereda in kriminaliteta

Kelling in Wilson (1982) ugotavljata, da sta neurejenost in nered v okolju vir težav in konfliktov, obenem pa prebivalci v takšnih okoljih nočejo sodelovati v prizadevanjih za urejeno sosesko in red v skupnosti. Znamenja neurejenosti okolja so vidna v kršitvah javnega reda, razbitih oknih, zapuščenih in propadajočih zgradbah, smeteh na javnih površinah, vandalizmu in grafitih. Nadalje se znamenja nereda odražajo tudi v socialnih pokazateljih, med katere prištevamo pretepanje mladostnikov, pijane ljudi na javnih krajih, kriminalne združbe na uličnih vogalih, prodajo drog, nadlegovanje, beračenje in klateštvo, prostitucijo itd. Omenjeni fizični in socialni kazalniki nereda in neurejenosti soseske so posledice umika in nezanimanja prebivalcev glede dogajanja v soseski (Skogan, 1990). Hkrati zapuščena nevozna vozila, prazne in zapuščene zgradbe ter nered predstavljajo razloge za kriminaliteto in povečanje strahu pred kriminaliteto pri prebivalcih teh območij (Taylor, 1988).

Idejo o neurejenosti in neredu v soseski je mogoče razumeti kot podporo Newmanovi (1972) teoriji o branjenem prostoru, saj neurejena območja predstavljajo minimalno tveganje za storilce kaznivih dejanj (Bernasco in Block, 2011; Taylor in Gottfredson, 1986). Hkrati bi ureditev teh območij pozitivno vplivala na zmanjšanje kriminalitete in povečanje občutka varnosti pri prebivalcih. Nacionalna pregledna študija o kriminaliteti v ZDA je pokazala, da je število vlomov, grafitov in vandalizma večje v neurejenih in nenadzorovanih okoljih. Hkrati je bil strah pred kriminaliteto pri prebivalcih tovrstnih območij večji kot pri prebivalcih urejenih sosesk (Spelman, 1993). Olavarria-Gambi in Allende-González (2014) sta s preučevanjem vpliva nereda in neurejenosti okolja v soseskah v Santiagu (Čile), ugotovila, da visoka koncentracija fizičnega in družbenega nereda vpliva na kriminaliteto. Obenem pa več zaupanja med stanovalci sosesk vpliva na zmanjševanje kriminalitete.

Povezanost med strahom pred kriminaliteto in urejanjem »problematičnih« sosesk je odvisna od merjenja neurejenosti, saj je samo pojmovanje neurejenosti zelo subjektivno (Taylor, 1997) in ima posledično različne učinke. Meško, Šiferer in Vošnjak (2012) so izvedli študijo o strahu pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji in ugotovili, da spol (ženski), vpliv kriminalitete na življenje in način ter pogostost preventivnih ukrepov vplivajo na strah pred kriminaliteto pri prebivalcih. Nadalje so ugotovili, da na strah pred kriminaliteto v mestnih okoljih vplivata tudi starost (starejši ljudje) ter fizični in družbeni nered v soseski (v večini vaških okolij ni znamenj nereda). Grum (2017) je potrdil pozitiven vpliv dobro organiziranih sosesk, v smislu gradnje in fizičnih značilnosti, na zadovoljstvo posameznikov z bivališčem. Ugotovitve so pokazale, da se prebivalci v ograjenih območjih počutijo bolj varne in so hkrati izražali večjo pripadnost soseski. Študija o vplivu psiholoških značilnosti posameznika na odločitev za nakup nepremičnine kaže, da ni povezanosti med psihološkimi, motivacijskimi in emocionalnimi dejavniki ter fizičnimi in finančnimi dejavniki (Grum in Hrum, 2017).

Ugotovitve študije o strahu pred kriminaliteto v mestnih soseskah prestolnic nekdanjih zveznih republik in avtonomnih pokrajin Jugoslavije (Ljubljana, Zagreb, Beograd, Priština in Skopje) so pokazale, da na strah pred kriminaliteto pri prebivalcih v mestnih soseskah vplivajo: šibke socialne mreže v soseski, zaskrbljenost prebivalcev zaradi kriminalitete, verjetnost viktimizacije v naslednjih 12 mesecih, resnost posledic viktimizacije, nizka sposobnost samoobrambe pred napadalcem, vpliv viktimizacije na posameznikovo življenje, preventivni ukrepi, spol (ženski), izobrazba (nižja), nizek položaj na trgu dela, vpliv nedavne viktimizacije in prisotnost (fizičnega in družbenega) nereda v soseski (Meško, Vošnjak, Muratbegović, Budimlić, Bren in Kury, 2012).

Pregled študij kaže, da se mnenja in ugotovitve strokovnjakov o vplivu neurejenosti okolja in prisotnosti nereda v okolju na kriminaliteto in strah pred kriminaliteto razlikujejo (Blair, Wilcox in Eck, 2017; Curman, Andresen in Brantingham, 2015). Vsi strokovnjaki pa so si enotni v tem, da če imajo posamezniki možnost, čim hitreje zapustijo tovrstna območja in si poiščejo bivališče in/ali službo drugje. V tovrstnih »problematičnih« okoljih že majhno izboljšanje stanja predstavlja velik napredek. Hkrati pa najmanjše razlike v zmanjšanju kriminalitete in strahu pred kriminaliteto močno pripomorejo h kakovosti življenja prebivalcev.

6 Razprava in zaključek

V prispevku smo se osredotočili na analizo različnih pristopov preprečevanja kriminalitete, s posebnim poudarkom na načrtovanju in oblikovanju okolja kot oblike situacijskega preprečevanja kriminalitete. Na podlagi pregleda študij smo ugotovili, da obstaja neskladje med ugotovitvami različnih študij. Številne potrjujejo domnevo o pozitivnih učinkih branjenega prostora na zmanjševanje kriminalitete in strahu pred kriminaliteto, vendar so tudi na drugi strani raziskave, ki tovrstnih učinkov ne potrjujejo oziroma poudarjajo nasprotni učinek (branjeni prostor negativno vpliva na število kaznivih dejanj in strah pred kriminaliteto pri posameznikih) (Guerette in Bowers, 2009; Owusu, Wigley-Asante, Oteng-Ababio in Owusu, 2015; SooHyon in YongJei, 2016). Prav tako smo ugotovili, da čezmerna uporaba preventivnih ukrepov lahko vodi do pojava »družbe za obzidjem«, ki povzroča visoko stopnjo družbene osamitve, kljub koncentraciji velikega števila ljudi na majhnem območju.

Zakaj prihaja do tako velikih razlik med ugotovitvami študij? Del odgovora lahko najdemo v naravi raziskovanja, saj si raziskovalci prizadevajo odkriti le enega izmed dejavnikov, ki vplivajo na zmanjševanje kriminalitete oziroma strahu pred kriminaliteto. Ob tem zanemarjajo dejstvo, da tovrstnih pojavov ni mogoče preučevati neodvisno od drugih dejavnikov, ki se sočasno pojavljajo v okolju. Vzroke lahko iščemo tudi v uporabi (ne)ustrezne primerjalne oziroma kontrolne skupine oziroma neobstoju le-te. Nadalje vidimo razloge za tako velike razlike med ugotovitvami študij v medsebojni primerjavi študij brez predhodne seznanitve s podrobnim opisom poteka študije in značilnosti preučevanih vzorcev (razlike v obliki in načinu izvajanja študije lahko onemogočajo medsebojno primerjavo).

Ugotovitve nekaterih študij nam omogočajo, da govorimo o prostoru, ki brani pred kriminaliteto in odpravlja strah pred njo, vendar hkrati ni nujno, da nas bo ta prostor dokončno ubranil pred to nevarnostjo. V preteklosti sami zidovi gradu niso ubranili prebivalcev pred napadalci, saj so bili potrebni tudi vojščaki oziroma prebivalci gradu za izvajanje učinkovite obrambe. Kljub temu, da fizične lastnosti branjenega prostora pozitivno vplivajo na zmanjševanje kriminalitete in strahu pred kriminaliteto, glavni dejavnik preprečevanja kriminalitete ostajajo družbene vezi med prebivalci skupnosti (Taylor, Gottfredson in Brower, 1984).

Številne študije so poudarile negativne učinke branjenega prostora, ki so enaki nezaželenim učinkom preprečevanja kriminalitete (Clarke, 2000). Mednje prištevamo napad na zasebnost, družbeno izolacijo, učinek »velikega brata«, kršenje človekovih pravic, pojav družbe za obzidjem, izključevalna narava nekaterih ukrepov, segregacija družbe, vigilantizem (jemanje pravice v svoje roke), premeščanje kriminalitete, odstranjevanje »nezaželenih«, kritika žrtev kriminalitete, potrošništvo na področju preventivne dejavnosti in privatizacijo varnosti.

Prihodnje raziskovanje učinkov načrtovanja in oblikovanja okolja z namenom zmanjševanja kriminalitete in strahu pred kriminaliteto bi moralo potekati celostno, v smislu vključitve vseh potencialnih dejavnikov, ki vplivajo na omenjena pojava, ob hkratni določitvi primerne kontrolne oziroma primerjalne skupine, ki bi omogočila veljavnost rezultatov. Obenem bi si morali strokovnjaki prizadevati za oblikovanje (stanovanjskih in poslovnih) sosesk, na način, ki bi preprečeval nastanek družbe za obzidjem (Hesseling, 1994; Le Goix, 2005; Low, 2001; Marcuse, 1997; O'Malley, 1992; Salcedo in Torres, 2004; Weisburd, Wyckoff, Ready, Eck, Hinle in Gajewski, 2006; Wilson-Doenges, 2000).

Literatura

- Angel, S. (1968). *Discouraging crime through city planning, working paper No. 75*. Berkeley: University of California.
- Armitage, R. (2000). *An evaluation of secured by design within West Yorkshire*. London: Home Office Briefing Note 7/00, Crown Copyright.
- Armitage, R. in Monchuk, L. (2009). *Re-evaluating secured by design in West Yorkshire: Ten years on*. Huddersfield: University of Huddersfield.
- Arthur Young and Company. (1978). *Second-year report for the Cabrini-Green impact project*. Chicago: Chicago City Department of Development and Housing.
- Atkinson, R. in Flint, J. (2004). Fortress UK? Gated communities, the spatial revolt of the elites and time-space trajectories of segregation. *Housing Studies*, 19(6), 875–892.
- Baumer, T. L. in Hunter, A. (1978). *Street traffic, social integration and fear of crime*. Evanston: Northwestern University Center for Urban Affairs.
- Beavon, D. J., Brantingham, P. L. in Brantingham, P. J. (1994). The influence of street networks on the pattering of property offences. V R. V. Clarke (ur), *Crime prevention studies, Vol. 2* (str. 115–148). Monsey: Criminal Justice Press.
- Bellair, P. E. (2000). Informal surveillance and street crime: A complex relationship. *Criminology*, 38(1), 137–170.
- Bennett, T. in Wright, R. (1984). *Burglars on burglary*. Brooffield: Gower.
- Berla, N. (1995). *The impact of street lighting on crime and traffic accidents*. Washington, D.C.: Education and Public Welfare Division.

- Bernasco, W. in Block, R. (2011). Robberies in Chicago: A block-level analysis of the influence of crime generators, crime attractors, and offender anchor points. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 48(1), 33–57.
- Bevis, C. in Nutter, J. B. (1977). *Changing street layouts to reduce residential burglary*. St. Paul: Governor's Commission on Crime Prevention and Control.
- Blair, I., Wilcox, P. in Eck, J. (2017). Facilities, opportunity, and crime: An exploratory analysis of places in two urban neighborhoods. *Crime Prevention and Community Safety*, 19(1), 61–81.
- Blakely, E. J. (1999). The gated community debate. *Urban Land*, 58(6), 50–55.
- Blakely, E. J. in Snyder, M. G. (1997). *Fortress America: Gating communities in the United States*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press and Lincoln Institute of Land Policy.
- Booth, A. (1981). The built environment as a crime deterrent: A reexamination of defensible space. *Criminology*, 18(4), 557–570.
- Brantingham, P. J. in Brantingham, P. L. (ur.). (1981). *Environmental criminology*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Brantingham, P. J. in Brantingham, P. L. (1998). Environmental criminology: From theory to urban planning practice. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7(1), 31–60.
- Brown, B. (1995). *CCTV in town centres: Three case studies. Police research group crime detection and prevention series Paper 68*. London: HMSO.
- Brown, B. (2001). *New homes/old homes: Physical environment and residential psychology predicting crime. Proceedings of the International CPTED Conference* (str. 167–177). Brisbane.
- Brown, J. (1999). *An evaluation of the secured by design initiative in Gwent, South Wales* (Magistrsko delo). Leicester: University of Leicester.
- Buck, A. J., Hakim, S. in Rengert, G. F. (1993). Burglar alarms and the choice behavior of burglars: A suburban phenomenon. *Journal of Criminal Justice*, 21(5), 497–508.
- Cirel, P., Evans, P., McGillis, D. in Whitcomb, D. (1977). *Community crime prevention program – Seattle, Washington – Exemplary project*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing office.
- Clarke, R. V. (2000). Situational crime prevention, criminology and social values. V A. von Hirsch, D. Garland in A. Wakefield (ur.), *Ethical and social perspectives on situational crime prevention* (str. 97–112). Oxford: Hart Publishing.
- Coy, M. in Pöhler, M. (2002). Gated communities in Latin American megacities: Case studies in Brazil and Argentina. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 29(3), 355–370.
- Cozens, P. M. (2002). Sustainable urban development and crime prevention through environmental design for the British city. Towards an effective urban environmentalism for the 21st century. *Cities*, 19(2), 129–137.
- Cozens, P. M. (2011). Crime prevention through environmental design. V R. Wortley in Mazerolle, L. (ur.), *Environmental criminology and crime analysis* (str. 151–177). Abingdon: Routledge.
- Cozens, P. M., Saville, G. in Hillier, D. (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): A review and modern bibliography. *Property Management*, 23(5), 328–356.
- Crowe, T. (2000). *Crime prevention through environmental design: Applications of architectural design and space management concepts* (2. izd.). Butterworth-Heinemann: Oxford.
- Curman, A. S. N., Andresen, M. A. in Brantingham, P. J. (2015). Crime and place: A longitudinal examination of street segment patterns in Vancouver, BC. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(1), 127–147.
- Dillon, D. (1994). Fortress America. *Planning*, 60(6), 8–12.

- Duffala, D. C. (1976). Convenience stores, armed robberies and physical environment features. *American Behavioral Scientist*, 20(2), 227–246.
- Eck, J. (1997). Preventing crime at places: Why places are important. V L. W. Sherman, D. C. Gottfredson, D. C. Mackenzie, J. Eck, P. Reuter in S. D. Bushway (ur.), *Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising* (str. 7–62). Washington, D.C.: National Institute of Justice Research in Brief.
- Eck, J., Madensen, T., Payne, T., Wilcox, P., Fisher, B. S. in Scherer, H. (2010). *Situational crime prevention at specific locations in community context: Place and neighborhood effects*. Pridobljeno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/229364.pdf>
- Eklblom, P., Armitage, R., Monchuk, L. in Castell, B. (2013). Crime prevention through environmental design in the United Arab Emirates: a suitable case for reorientation? *Built Environment*, 39(1), 92–113.
- Faiola, A. (2002). *Brazil's elites fly above their fears: Rich try to wall off urban violence*. Washington, D.C.: The Washington Post.
- Farrington, D. P. in Welsh, C. (2002). *Effects of improved street lighting on crime: A systematic review. Home Office research study 251*. London: Development and Statistics Directorate.
- Grant, J. in Mittelsteadt, L. (2004). Types of gated communities. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31, 913–930.
- Greenberg, S. W., Rohe, W. M. in Williams, J. R. (1982). *Safe and secure neighborhoods: Physical characteristics and informal territorial control in high and low crime neighborhoods*. Washington D.C.: National Institute of Justice.
- Grum, B. (2017). The impact of physical, living environment and socio-economic environment factors on residential satisfaction. V B. Grum (ur.), *Interdisciplinary research on real estate: Selected scientific discussions* (str. 4–15). Ljubljana: Institute of Real Estate Studies.
- Grum, D. K. in Hrum, B. (2017). Are expectations of potential real estate buyers related to their psychological characteristics? V B. Grum (ur.), *Interdisciplinary research on real estate: Selected scientific discussions* (str. 16–30). Ljubljana: Institute of Real Estate Studies.
- Guerette, R. T. in Bowers, K. J. (2009). Assessing the extent of crime displacement and diffusion of benefits: A review of situational crime prevention evaluations. *Criminology*, 47(4), 1331–1368.
- Heinonen, J. A. in Eck, J. E. (2012). *Home invasion robbery*. Center for Problem-Oriented Policing. Pridobljeno na http://www.popcenter.org/problems/pdfs/home_invasion_robbery.pdf
- Helsley, R. W. in Strange, W. C. (1999). Gated communities and the economic geography of crime. *Journal of Urban Economics*, 46, 80–105.
- Hesseling, R. (1994). Displacement: A review of the empirical literature. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies, Vol. 3* (str. 197–230). Monsey: Criminal Justice Press.
- Hillier, J. in McManus, P. (1994). Pull up the drawbridge: Fortress mentality in the suburbs. V K. Gibson in S. Watson (ur.), *Metropolis now: Planning and the urban in contemporary Australia* (str. 91–107). Sydney: Pluto Press.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Vintage Books.
- Jeffrey, C. R. (1971). *Crime prevention through environmental design*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Judd, D. R. (1995). The rise of the new walled cities. V H. Liggett in D. C. Perry (ur.), *Spatial practices: Critical explorations in social/spatial theory* (str. 144–166). Thousand Oaks: Sage.

- Jurgens, U. in Gnad, M. (2003). *Gated communities in the Johannesburg area – experience from South Africa*. Pridobljeno na http://parole.aporee.org/work/hier.php3?spec_id=11953&words_id=356
- Kaplan, H. M., O'Kane, K. C., Lavrakas, P. J. in Pecse, E. J. (1978). *Crime prevention through environmental design: Final report on commercial demonstration*. Portland: Westinghouse Electric Corporation.
- Kelling, G. L. in Wilson, J. Q. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly*, 249(3), 29–38.
- Koskela, H. (2000). The gaze without eyes: video-surveillance and the changing nature of urban space. *Progress in Human Geography*, 24(2), 243–265.
- Kushmuk, J. in Whittemore, L. S. (1981). *A reevaluation of the crime prevention through environmental design program in Portland, Oregon*. Washington, D.C.: National Institute of Justice.
- Landman, K. in Schönteich, M. (2002). Urban fortresses: Gated communities as a reaction to crime. *African Security Review*, 11(4), 71–85.
- Laycock, G. (1985). *Property marking: A deterrent to domestic burglary? Crime Prevention Planning Unit: Paper 3*. London: Home Office.
- Le Goix, R. (2005). Gated communities: Sprawl and social segregation in Southern California. *Housing Studies*, 20(2), 323–343.
- Leisch, H. (2002). Gated communities in Indonesia. *Cities*, 19(5), 341–350.
- Libertun de Duren, N. (2006). Planning à la carte: The location patterns of gated communities around Buenos Aires in a decentralized planning context. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(2), 308–327.
- Low, S. M. (2001). The edge and the center: Gated communities and the disclosure of urban fear. *American Anthropologist*, 103(1), 45–58.
- Low, S. M. (2003). *Behind the gates: Life, security and the pursuit of happiness in fortress America*. New York: Routledge.
- Marcuse, P. (1997). The ghetto of exclusion and the fortified enclave. *American Behavioral Scientist*, 41(3), 311–336.
- Merry, S. E. (1981). Defensible space undefended: Social factors in crime control through environmental design. *Urban Affairs Quarterly*, 16(4), 397–422.
- Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G. Šifrer, J. in Vošnjak, L. (2012). Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 14(3), 259–276.
- Meško, G., Vošnjak, L., Muratbegović, E., Budimlić, M., Bren, M. in Kury, H. (2012). Fear of crime in urban neighbourhoods: A comparative analysis of six capitals. *Varstvoslovje*, 14(4), 397–421.
- Moffat, R. (1983). Crime prevention through environmental design a management perspective. *Canadian Journal of Criminology*, 33(4), 555–561.
- Monchuk, L. (2011). The way forward in designing out crime?: Greater Manchester police design for security consultancy. *Safer Communities: A Journal of Practice, Opinion, Policy and Research*, 10(3), 31–40.
- Morris, A. E. J. (1994). *History of urban form before the industrial revolutions*. Harlow: Longman Scientific and Technical.
- Musheno, M. C., Levine, J. P. in Palumbo, D. J. (1978). Television surveillance and crime prevention: Evaluation an attempt to create defensible space in public housing. *Social Science Quarterly*, 58(4), 647–656.
- Nair, G., Ditton, J. in Philips, S. (1993). Environmental improvements and the fear of crime. *British Journal of Criminology*, 33(4), 555–561.

- Nasar, J. L. in Fisher, B. S. (1993). Hot spots of fear and crime: A multi-method investigation. *Journal of Environmental Psychology*, 13(3), 187–206.
- National Crime prevention Institute. (1986). *Understanding crime prevention*. Boston: Butterworth.
- Newman, O. (1972). *Defensible space*. New York: Macmillan.
- Newman, O. (1996). *Creating defensible space*. Washington, D.C.: US Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research.
- Newman, O. in Franck, K. A. (1980). *Factors influencing crime and instability in urban housing developments*. Washington: National Institute of Justice.
- Olavarria-Gambi, M. in Allende-González, C. (2014). Crime in neighborhoods: Evidence from Santiago, Chile. *Crime Prevention and Community Safety*, 16(3), 205–226.
- O'Malley, P. (1992). Risk, power and crime prevention. *Economy and Society*, 21(3), 252–275.
- Owusu, G., Wrigley-Asante, C., Oteng-Ababio, M., Owusu, A. Y. (2015). Crime prevention through environmental design (CPTED) and built-environmental manifestations in Accra and Kumasi, Ghana. *Crime Prevention and Community Safety*, 17(4), 249–269.
- Painter, K. (1991). *An evaluation of public lighting as a crime prevention strategy with special focus on women and elderly people*. Manchester: Manchester University.
- Painter, K. (1993). Street lighting as an environmental crime prevention strategy. V D. Zahm in P. Cromwell (ur.), *Proceedings of the International seminar on environmental criminology and crime analysis* (str. 95–110). Coral Gables: Florida Criminal Justice Executive Institute.
- Pascoe, T. (1999). *Evaluation of secured by design in public sector housing. Final report*. Watfors: BRE.
- Pečar, J. (1992). *Institucionalizirano nedržavno nadzorstvo: kriminološki, kriminalnopolitični in sociološki pogledi*. Radovljica: Didakta.
- Perkins, D. D., Wandersman, A., Rich, R. C. in Taylor, R. B. (1993). The physical environment of street crime: Defensible space, territoriality and incivilities. *Journal of Environmental Psychology*, 13(1), 29–49.
- Poyner, B. (1991). Situational crime prevention in two parking facilities. *Security Journal*, 2(1), 96–101.
- Poyner, B. (1993). What works in crime prevention: An overview of evaluations. V R. V. Clarke (ur.), *Crime prevention studies, Vol. 1* (str. 7–34). Monsey: Criminal Justice Press.
- Poyner, B. (1994). Lessons from Lisson Green: An evaluation of walkway demolition on a British housing estate. V R. W. Clarke (ur.), *Crime prevention studies, Vol.4* (str. 127–150). Monsey: Criminal Justice Press.
- Poyner, B. in Webb, B. (1991). *Crime free housing*. London: Butterworths-Architecture.
- Ratcliffe, J. (2003). Intelligence-led policing. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*, 248. Pridobljeno na <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/241-260/tandi248.html>
- Repetto, T. A. (1974). *Residential crime*. Cambridge: Ballinger.
- Rubenstein, H., Murray, C., Motoyama, T. in Rouse, W. V. (1980). *The link between crime and the built environment: The current state of knowledge*. Washington D.C.: National Institute of Justice.
- Salcedo, R. in Torres, A. (2004). Gated communities in Santiago: Wall or frontier? *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(1), 27–44.

- Schneider, R. (2001). Best practices in crime prevention through environmental design: Canadian case studies. *Proceedings of the 6th Annual International Crime Prevention through Environmental Design (CPTED)*. Brisbane.
- Skinns, D. (1998). Crime reduction, diffusion and displacement: Evaluating the effectiveness of CCTV. V C. Norris, J. Moran in G. Armstrong (ur.), *Surveillance, closed circuit television and social control* (str. 175–188). Ashgate: Aldershot.
- Skogan, W. G. (1990). *Disorder and decline: Crime in decline: Crime and the spiral of decay in American neighborhoods*. New York: The Free Press.
- SooHyun, O. in Yongjei, L. (2016). Crime and land use in Pittsburgh: A micro-size grid-cell analysis of the influence of land-uses on area crime. *Crime Prevention & Community Safety*, 18(3), 204–227.
- Sorensen, D. (2003). *The nature and prevention of residential burglary: A review of the international literature with an eye towards prevention in Denmark*. Pridobljeno na www.jur.ku.dk/medarbejdere/davesorensen/Publikationer/Nature.pdf
- Spelman, W. (1993). Abandoned buildings: Magnets for crime? *Journal of Criminal Justice*, 21(5), 481–496.
- Surette, R. (1985). Video street patrol: Media technology and street crime. *Journal of Police Science and Administration*, 13(1), 78–85.
- Taylor, R. B. (1988). *Human territorial functioning*. New York: Cambridge University Press.
- Taylor, R. B. (1997). Crime, grime and responses to crime: Relative impacts of neighborhood structure, crime and physical deterioration on residents and business personnel in the Twin cities. V S. P. Lab (ur.), *Crime prevention at a crossroads* (str. 63–75). Cincinnati: Anderson Publishing.
- Taylor, R. B. in Gottfredson, S. (1986). Environmental design, crime and prevention: An examination of community dynamics. V A. J. Reiss in M. Tonry (ur.), *Communities and crime* (str. 387–416). Chicago: University of Chicago Press.
- Taylor, R. B., Gottfredson, S. D. in Brower, S. (1984). Block crime and fear: Defensible space, local social ties, and territorial functioning. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21(4), 303–331.
- Teedon, P. in Reid, T. (2009). *Evaluation of SBD – Glasgow housing association (Draft) – Architectural liaison officer's conference*. Nottingham.
- Thorpe, A. in Gamman, L. (2013). Walking with park: Exploring the 'reframing' and integration of CPTED principles in neighbourhood regeneration in Seoul, South Korea. *Crime Prevention and Community Safety*, 15(3), 207–222.
- Tien, J. M., O'Donnell, V. F., Arnett, A. I. in Mirchondani, P. B. (1977). *Street lighting projects: National Evaluation Program, Phase I Summary Report*. Washington D.C.: National Institute of Justice.
- Tilley, N. (1993). *Understanding car parks, crime and CCTV: Evaluation lessons from safer cities. Crime Prevention Unit Series Paper 42*. London: HMSO.
- Warner, B. D. in Rountree, P. W. (1997). Local social ties in a community and crime model: Questioning the systemic nature of informal social control. *Social Problems*, 44(4), 520–536.
- Webster, C., Glasze, G., in Frantz, K. (2002). The global spread of gated communities. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 9, 315–320.
- Weisburd, D. L., Wyckoff, L., Ready, J., Eck, J. E., Hinkle, J. C. in Gajewski, F. (2006). Does crime just move around the corner? A controlled study of spatial displacement and diffusion of crime control benefits. *Criminology*, 44(3), 549–591.
- Wellsmith, M. in Burrell, A. (2005). The influence of purchase price and ownership levels on theft targets: The example of domestic burglary. *British Journal of Criminology*, 45(5), 741–764.

- Welsh, B. in Farrington, D. (2002). *Crime prevention effects of closed circuit television: A systematic review. Home Office research study number 252*. London: Home Office.
- Whitcomb, D. (1978). *Focus on robbery: The hidden cameras project – Seattle*. Cambridge: Abt. Association.
- Wikström, P. H. in Dolmén, L. (2001). Urbanisation, neighbourhood social integration, informal social control, minor social disorder, victimisation and fear of crime. *International Review of Victimology*, 8(2), 121–140.
- Wilson-Doenges, G. (2000). An exploration of sense of community and fear of crime in gated communities. *Environment and Behavior*, 32(5), 597–611.
- Wood, E. (1961). *Housing design: A social theory*. New York: Citizens Housing and Planning Council.
- Wortley, R. in Townsley, M. (ur.). (2017). *Environmental criminology and crime analysis* (2. izd.). Abingdon: Routledge.

Kriminaliteta v mestnih občinah v Republiki Sloveniji

KATJA EMAN IN ROK HACIN

Povzetek V prispevku se osredotočamo na analizo kriminalitete v mestnih občinah v Sloveniji. V uvodnem delu predstavljamo značilnosti kriminalitete v urbanih okoljih in specifično poselitev v Republiki Sloveniji, kjer prevladujejo majhna mesta. V drugem delu prispevka smo analizirali statistične podatke o kriminaliteti, brezposelnosti in prebivalstvu v 11 mestnih občinah, z namenom identificirati gibanje kriminalitete in stopnje kriminalitete v obdobju 2010–2017 ter morebitne povezave med gibanjem brezposelnosti v mestnih občinah in kriminaliteto. Ugotovili smo, da je kriminaliteta na nacionalni ravni v obravnavanem obdobju upadla za 22,5 % ter da se v 11 mestnih občinah zgodi približno polovica vseh kaznivih dejanj. Nadalje smo potrdili povezavo med brezposelnostjo in kriminaliteto v največjih slovenskih urbanih okoljih.

Ključne besede: • kriminaliteta • stopnja kriminalitete • brezposelnost • mestna občina • Slovenija •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Katja Eman, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: katja.eman@fvv.uni-mb.si. Dr. Rok Hacin, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.9>
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-220-6

Crime in town municipalities in the Republic of Slovenia

KATJA EMAN & ROK HACIN

Abstract This paper focuses on the crime analysis in town municipalities in Slovenia. In the introductory section, characteristics of crime in an urban environment, and specific distribution of settlement in the Republic Slovenia, characterized by small towns are presented. In the second part of the paper, statistical data on crime, unemployment, and population in 11 town municipalities were analyzed, with an aim to identify crime trends and crime rates in the period 2010–2017, and possible correlations between the unemployment and crime in town municipalities. Findings show that crime at the national level decreased for 22.5% during the period considered and that approximately half of all criminal offenses occurred in 11 town municipalities. Furthermore, the correlation between unemployment and crime in the largest Slovenian urban areas was confirmed.

Keywords: • crime • crime rate • unemployment • town municipality • Slovenia •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Katja Eman, PhD, Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: katja.eman@fvv.uni-mb.si. Rok Hacin, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

V zadnjem desetletju vedno pogosteje poslušamo in beremo o konceptu človekove varnosti, ki povezuje različne humanitarne, ekonomske in družbene zadeve, prav tako pa poudarja prizadevanje za zmanjševanje trpljenja ljudi in zagotavljanje varnosti. 'Varnost' je postal vsestranski pojem, ki veliko pomeni in se dobro prodaja. Williams (2012) je o varnosti zapisal, da varnost ne pomeni nič več ali manj kot to, kar tisti, ki govori o varnosti, reče, da varnost predstavlja. Slednje pomeni, da je varnost izrazito subjektivna kategorija in je opredeljena z vidika vsakega posameznega subjekta, z vsemi njegovimi potrebami, vrednotami in posebnostmi (Sotlar in Tominc, 2017), zaradi tega pa pogosto tudi zlorabljena.

Zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih je koncept, ki poleg zagotavljanja varnosti temelji tudi na zmanjševanju občutkov ogroženosti med prebivalci. To je še posebej pomembno za urbana okolja, saj je stopnja kriminalitete v urbanih okoljih višja kot na drugih območjih (Adams in Serpe, 2000; Glaeser in Sacerdote, 1999; Meško in Pirnat, 2017). Različne študije in analize so pokazale, da se prebivalci urbanih področij z visoko stopnjo kriminalitete počutijo manj varne in izražajo večji strah pred kriminaliteto, so manj zaupljivi in na skupnost, v kateri živijo, gledajo bolj negativno (Conklin, 1971; Meško, Vošnjak, Muratbegović, Budimlić, Bren in Kury, 2012). Viri ogrožanja za prebivalce urbanih okolij predstavljajo fizični in socialni nered na ulicah ter zaznana kriminaliteta. Prebivalci okolij, ki zaznavajo več znakov nereda in kriminalitete, imajo bolj negativno mnenje o kakovosti življenja v skupnosti, izražajo večji občutek ranljivosti in strahu pred kriminaliteto. Ravno ti znaki prebivalce opozarjajo na zatajitev mehanizmov družbenega nadzorstva in družbene težave v soseski (Covington in Taylor, 1991; Skogan, 2011; Meško, Šifrer in Vošnjak, 2012). Piquero (1999) je ugotovil, Drakulich (2015) pa potrdil, da je zaznavanje znakov nereda in kriminalitete lahko drugačno od dejansko izmerjenega stanja v opazovanem okolju. Na zaznavo stvari pri posamezniku vsekakor vpliva več dejavnikov, kot so demografski dejavniki, stil življenja, ekonomski status, socialna kohezija v soseski itd. Stopnja kriminalitete in nereda v soseskah vpliva na zadovoljstvo prebivalcev s policijo, saj prebivalci območij z visoko stopnjo kriminalitete izražajo manjše zadovoljstvo in zaupanje v policijo na podlagi mnenja o neučinkovitosti policije (Sampson in Bartusch, 1998). Reisig in Parks (2003) pa sta ugotovila, da dejanska stopnja nereda v soseskah nima vpliva na mnenje o učinkovitosti policije, medtem ko zaznana stopnja nereda ima vpliv, saj prebivalci, ki zaznajo več nereda v soseskah, dojemajo policijo kot manj

učinkovito. Meško in Pirnat (2017) poudarjata pomen prisotnosti in vključenosti policije v dogajanje v lokalnih skupnostih. Menita, da na zaznavo policije vpliva tudi socialna kohezija v soseski, saj prebivalci v bolj kohezivnih skupnostih menijo, da je policija v svojih postopkih bolj pravična (Nix, Wolfe, Rojek in Kaminski, 2015).

Varnost je postala dobrina, od katere je odvisna marsikatera druga človekova dejavnost oziroma dogajanje v okolju, kjer živimo. Tako je ena od pomembnih oznak, s katero se hvalijo župani, postala varnost v mestih. Slednje vpliva tako na turizem kot tudi priseljevanje/odseljevanje občanov. Analize policijskih statistik in ugotovitve študij so pokazale, da urbana okolja predstavljajo območja zgoščevanja kriminalitete (Adams in Serpe, 2000; Glaeser in Sacerdote, 1999; Japelj, 2015, 2016, 2017; Pavlovič, 1998). Izhajajoč iz zapisanega nas je zanimalo stanje v Sloveniji, natančneje v največjih slovenskih mestih. V študiji se osredotočamo na analizo kriminalitete v mestnih občinah Republike Slovenije ter preverbo morebitne povezave med brezposelnostjo in kriminaliteto v obdobju 2010–2017. V prvem delu prispevka predstavljamo značilnosti kriminalitete v urbanih okoljih ter značilnosti slovenskega urbanega okolja, v katerem je bila izvedena študija. V drugem delu prispevka predstavljamo rezultate študije, kjer smo analizirali gibanje kriminalitete, prebivalstva in brezposelnosti v mestnih občinah in na nacionalni ravni v Republiki Sloveniji. V zaključku razpravljamo o rezultatih, predstavljamo omejitve študije ter podajamo predloge za nadaljnje raziskovanje.

2 Kriminaliteta v urbanih okoljih

Kriminaliteto – zločinstvenost ali hudodelstvo – Meško (2016) opredeli kot skupek ravnanj, ki napadajo ali ogrožajo tako temeljne človekove kot družbene vrednote in ki jih v danih razmerah štejejo v kaki državi za posameznika in za družbo najbolj škodljiva ter nevarna. Pomembne so misli Durkheima (v Meško, 2016), da je kriminaliteta integralni del vseh družb, ki ga ni mogoče popolnoma odpraviti, hkrati pa družba brez kriminalitete ne bi bila niti idealna niti zaželena.

Urbano okolje »je območje mesta ali mestnega naselja z bližnjo urbanizirano okolico, ki se od bolj oddaljenega zaledja razlikuje predvsem po večji gostoti prebivalcev, sklenjeni pozidavi in majhnemu deležu kmečkega prebivalstva«. Pojem urbano območje se je v 21. stoletju uveljavil kot osnovna enota urbanega

sistema in kot najbolj splošen izraz za območja mest z njihovimi neposrednimi zaledji (Inštitut za politike prostora, 2018).

Kriminologi so kmalu ugotovili, da je eden od dejavnikov, ki vpliva na kriminaliteto tudi okolje. Tako se je s časom pojavilo zanimanje za urbano kriminaliteto in razvila tudi znanost, ki jo proučuje. Imenuje se urbana kriminologija. Opredelimo jo lahko kot skupek urbane sociologije in kriminalne preprečitve. Ker je kriminologija v splošnem pomenu opredeljena kot znanost o kriminaliteti, lahko urbano kriminologijo opišemo kot znanost o kriminaliteti v urbanih okoljih (mestih).

Splošni namen urbane kriminologije je predstaviti vpogled v dinamiko mesta in pomen vede o kriminaliteti. Gre za preučevanje družbenih procesov in življenjskih vzorcev posameznikov, ki živijo v mestu, v njihovem odnosu s kriminaliteto, strahom, motnjami in konflikti. Na porajajoča se vprašanja urbana kriminologija poskuša odgovoriti ob upoštevanju širših procesov globalizacije, socialne polarizacije in kulturne fragmentacije. Pri tem so posebej pomembne naslednje teme: 1) konflikti na javnih prostorih in protesti; 2) okoljska kriminologija, kriminalna žarišča in pokazateljev kriminalitete; 3) segregacija in zaprtost lokalnih skupnosti; 4) »pametna mesta«, varnost in nadzor (Austrian centre for Urban Criminology, 2012).

V urbanih okoljih prihaja do večjih zgoštitev prebivalcev, večje fluktuacije ljudi (npr. turisti, dnevni migranti ipd.) in več priložnosti (npr. trgovski centri, večja podjetja ipd.), ki vplivajo na večji obseg kriminalitete v primerjavi z drugimi okolji (Adams in Serpe, 2000; Glaeser in Sacerdote, 1999; Japelj, 2015, 2016, 2017; Pavlović, 1998). Analize policijskih statistik in ugotovitve študij so pokazale, da se pojavljajo tudi določene posebnosti pri kriminaliteti v mestih ter razlike v pojavnih oblikah kriminalitete (Japelj, 2015, 2016, 2017) v primerjavi z ruralnim in drugim okoljem. Bunei, Rono in Chessa (2014), Harkness (2017), Sacco, Johnson in Arnold (1993) ter Zvonarević (1989) so ugotovili, da so poleg večje gostitve prebivalcev, razlogi za več kriminalitete v urbanih okoljih manj osebni družbeni odnosi z nižjo stopnjo socialne kohezije, neurejena okolica in nizka stopnja medsosedske pomoči ter šibko neformalno družbeno nadzorstvo.

V preteklosti so bile identificirane določene razlike med urbanim in ruralnim okoljem (Wirth, 1938; Rebernik, 2008), kot so: 1) medsebojni stiki (manj pogosti v urbanih okoljih, kjer je tudi zaupanje manjše), 2) pomanjkanje skupnih interesov in manj medsosedske pomoči v urbanih okoljih, 3) manjši občutek pripadnosti v urbanih okoljih, kar se kaže v manjšem obsegu sodelovanja prebivalcev v lokalnih aktivnostih in prostovoljnih društvih, 4) slabo poznavanje sosedov ter drugih stanovalcev blokovskih naselij in 5) več brezposelnosti ter kriminalitete v urbanih okoljih.

Uradne statistike policije (Policija, 2017) in Statističnega urada Republike Slovenije (SURS, 2018a) kažejo, da se v Sloveniji zgodi kar 90 % kriminalitete (Japelj (2018) navaja, da je policija v 2017 obravnavala 58.052 kaznivih dejanj) v urbanih okoljih. To dejstvo nedvomno zahteva posebno zanimanje, še posebej zato, ker Slovenija ni velika država in nima veliko velikih mest oziroma v naši študiji mestnih občin, kjer se zgodi kar 90 % vse kriminalitete v državi.

Kot že omenjeno, je zaradi izrednega pomena človekove varnosti glavna referenčna točka zagotavljanja sodobne varnosti posameznik. Tominc in Sotlar (2017) o zagotavljanju varnosti na lokalni ravni menita, da se ta navezuje na posameznikovo občutenje varnosti in posledično vpliva na kakovost njegovega življenja. Upoštevanje mnenj prebivalcev pri zagotavljanju varnosti je zato pravzaprav tudi vprašanje legitimnosti varnostne politike in varnostnega sistema družbe. Slovenski študiji o varnosti v lokalni skupnosti iz leta 2011 in 2017 sta pokazali, da so po mnenju prebivalcev in policistov ključni nevojaški viri ogrožanja, med njimi brezposelnost, revščina, kriminaliteta, prometne nesreče, gospodarsko nazadovanje, gospodarska kriminaliteta, alkoholizem, korupcija ter uničevanje okolja. Pri velikem deležu ocenjenih spremenljivk policisti statistično značilno ocenjujejo posamezni vir ogrožanja kot bolj ogrožajoč, kot ga ocenjujejo prebivalci. Zaznavanje in razvrščanje virov ogrožanja se v primerjavi z letom 2011 praktično nista spremenila, je pa v letu 2017 opaziti, da anketiranci večini groženj pripisujejo manjšo pomembnost (Tominc in Sotlar, 2017).

Policija je pravzaprav ključni in nezamenljivi člen v procesu zagotavljanja varnosti v lokalni skupnosti. Modic (2017) poudarja, da je prisotnost oziroma vidnost policije eden od dejavnikov, ki pomembno vplivajo na stališča prebivalcev do policijskega dela. Tako tudi slovenska policija v svojih strateških dokumentih poudarja pomembnost in izpostavlja aktivnosti za krepitev prisotnosti policistov v lokalnih skupnostih. Rezultati raziskave, ki je bila leta 2017 opravljena v okviru

Programske skupine Fakultete za varnostne vede na reprezentativnem vzorcu prebivalcev Slovenije, so pokazali, da več kot 60 odstotkov vprašanih meni, da je policija v njihovih soseskah dovolj prisotna. Slaba tretjina meni, da je prisotna premalo, okoli pet odstotkov pa celo, da je prisotna preveč. Prebivalci, ki menijo, da je policija dovolj prisotna v njihovi soseski, imajo bolj pozitivna stališča do različnih vidikov dela policije v primerjavi s prebivalci, ki menijo, da je policija prisotna premalo oziroma preveč (Modic, 2017).

Meško in Pirnat (2017) sta se v raziskavi o varnosti v urbanih lokalnih okoljih v Sloveniji osredotočila na kriminaliteto, družbene procese in zaznavanje varnosti v lokalnih skupnostih. Identificirala sta devet faktorjev (odklonskost mladih, socialna kohezija v soseski, odnos do migrantov, postopkovna pravičnost, nered v soseski, zaznavanje kriminalitete, sodelovanje s policijo, učinkovitost policije in pripravljenost podrežati se policiji), ki predstavljajo zaznavanje varnosti v lokalnih skupnostih. Analiza mnenj glede na manj in bolj problematična okolja je pokazala razlike med zaznavami varnosti v soseskah. Pri tem ugotavljata, da varnostne razmere v urbanih okoljih vplivajo na zaznavanje prebivalcev glede varnosti in imajo lahko vpliv na zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih:

- zaznava prebivalcev o varnosti in kriminaliteti se razlikuje glede na varnostne razmere v soseski, kjer prebivalci živijo; tisti z manj problematičnih območij zaznavajo manj varnostnih problemov (odklonskost mladih, odklonskost migrantov, nered v soseski, kriminaliteta) in imajo boljše mnenje o policiji (postopkovna pravičnost policistov, učinkovitost policistov, pripravljenost sodelovanja s policijo) kot prebivalci z bolj problematičnih območij;
- prebivalci z manj problematičnih območij so se manj pripravljene podrežati policiji kot tisti z bolj problematičnih, pri tem gre za minimalne razlike, vendar so te statistično značilne;
- na mnenje o postopkovni pravičnosti policije vpliva skupnostna povezanost v soseski, nered v soseski, elementi policijskega dela (pripravljenost podrežati se policiji, sodelovanje s policijo in učinkovitost policije) ter demografski dejavniki (starost, izobrazba in spol);
- na mnenje o učinkovitosti policije vpliva nered v soseski, postopkovna pravičnost policistov, izobrazba in predhodna viktimizacija.

3 Slovensko urbano okolje

Poselitev območja Republike Slovenije je specifično, saj je za razliko od večine držav sveta, za katere je značilna hitra urbanizacija, v Sloveniji prisotna suburbanizacija in nizka stopnja urbanizacije. Delež mestnega prebivalstva v Sloveniji že od osemdesetih let 20. stoletja ni presegel 50 % (Združeni narodi, 2014). Za urbani razvoj Slovenije sta značilna prostorska razpršenost in redka poseljenost. Več kot 80 % slovenskih občin (slovensko območje je razdeljeno med 212 občin) se uvršča med redko poseljena območja. Med gosto poseljena območja prištevamo le mestni občini Ljubljana in Maribor (Statistični urad Republike Slovenije [SURS], 2011).

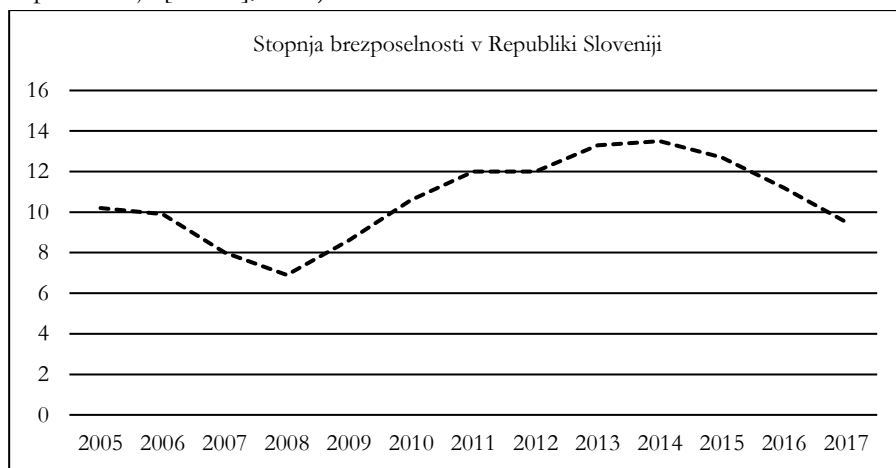
V Sloveniji (6.035 naselij) prevladujejo majhna mesta, saj število prebivalstva v 95 % naselij ne presega 1.000 prebivalcev, hkrati pa ima 47 % naselij manj kot 100 prebivalcev. V svetovnem merilu ima Slovenija eno srednje veliko mesto – Ljubljana in eno majhno mesto – Maribor, v katerih število prebivalcev presega 50.000 (Eurostat, 2011). Po opredelitvi Statističnega urada Republike Slovenije je v državi 156 mestnih naselij in naselij mestnih območij (SURS, 2011). Hkrati pa ima v skladu z določili Zakona o lokalni samoupravi (ZLS, 2007) 67 naselij status mesta.¹ V Sloveniji je opredeljenih 11 mestnih občin, v katerih administrativne meje ne sledijo urbanosti okolja, temveč poleg osrednjega mesta vključujejo tudi številna pogosto nemestna naselja in obširna območja podeželja (Šuklje Erjavec, Miklavčič, Rogelj in Jerman, 2016).

Po ključnih ekonomskih indikatorjih Slovenija spada v skupino razvitih držav. V letu 2008 se je v Sloveniji pričela gospodarska kriza, katere učinki so vidni še danes. Iz grafa 1 je razvidno, da je stopnja brezposelnosti² upadala od leta 2005 do leta 2008, ko je dosegla najnižjo raven (6,9 %) v obdobju 2005–2017. S pričetkom gospodarske krize v letu 2008 se je stopnja brezposelnosti začela zviševati in dosegla vrh v letu 2014, ko je bilo brezposelnih 120.109 ljudi oziroma 13,5 % aktivnega prebivalstva. Pozno okrevanje slovenskega gospodarstva po gospodarski krizi se odraža v zniževanju stopnje brezposelnosti po letu 2014. Stopnja brezposelnosti v 2017 je upadla na 9,5 %, kar predstavlja približno enako

¹ Mesto je večje urbano naselje, ki se po velikosti, ekonomski strukturi, gostoti naseljenosti in zgodovinskem razvoju razlikuje od drugih naselij in ima več kot 3.000 prebivalcev. Naselje dobi status mesta z odločitvijo vlade Republike Slovenije (Zakon o lokalni samoupravi [ZLS], 2007).

² Stopnja brezposelnosti predstavlja odstotni delež registriranih brezposelnih med aktivnim prebivalstvom (ZRSZ, 2018).

raven kot pred začetkom gospodarske krize (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje [ZRSZ], 2018).

Graf 1: Stopnja brezposelnosti v Republiki Sloveniji v obdobju 2005–2017 (ZRSZ, 2018).

4 Kriminaliteta in brezposelnost v mestnih občinah Republike Slovenije

V študiji smo analizirali statistične podatke o kriminaliteti, brezposelnosti in prebivalstvu v 11 mestnih občinah v Republiki Sloveniji, z namenom identificirati gibanje kriminalitete in stopnje kriminalitete v obdobju 2010–2017 ter morebitne povezave med gibanjem brezposelnosti v mestnih občinah in kriminaliteto. Podatke o kriminaliteti smo pridobili od Policije, podatke o brezposelnosti na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in podatke o prebivalstvu na spletni strani Statističnega urada Republike Slovenije. V nadaljevanju predstavljamo rezultate analiz.

4.1 Rezultati

V tabeli 1 predstavljamo gibanje kriminalitete v mestnih občinah v Republiki Sloveniji v obdobju 2010–2017. Delež kriminalitete v mestnih občinah je znašal od 56,5 % v letu 2010 do 44,1 % v letu 2017 vseh kaznivih dejanj v Sloveniji. Največ kriminalitete je bilo zaznane v Mestni občini Ljubljana (v obravnavanem obdobju je število kaznivih dejanj v Mestni občini Ljubljana predstavljalo približno eno tretjino vseh kaznivih dejanj v Sloveniji), ki ji sledijo mestne občine Maribor, Celje in Koper. Število kaznivih dejanj na nacionalni ravni je v obravnavanem obdobju upadlo za 20.151 kaznivih dejanj oziroma za 22,5 %.

Število kaznivih dejanj je upadlo tudi v vseh mestnih občinah: (a) Celje (32,1 %), (b) Koper (21,5 %), (c) Kranj (47,8 %), (č) Ljubljana (39,6 %), (d) Maribor (49,4 %), (e) Murska Sobota (7,9 %), (f) Nova Gorica (43,5 %), (g) Novo mesto (20,7 %), (h) Ptuj (58,7 %), (i) Slovenj Gradec (50,0 %) in (j) Velenje (27,2 %). Največji upad kriminalitete je bil zabeležen v Mestni občini Ptuj, najmanjši pa v Mestni občini Murska Sobota.

Tabela 1: Število kaznivih dejanj v mestnih občinah v obdobju 2010–2017

Občina	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Celje</i>	2.781	2.678	3.208	3.172	3.325	2.389	2.017	1.888
<i>Koper</i>	2.115	2.362	2.274	2.127	2.177	1.658	1.387	1.660
<i>Kranj</i>	2.761	2.455	2.367	3.245	2.545	1.896	1.645	1.441
<i>Ljubljana</i>	29.958	30.465	30.670	30.497	30.207	24.156	20.130	18.102
<i>Maribor</i>	6.515	6.317	6.406	6.569	6.088	4.666	3.415	3.295
<i>Murska Sobota</i>	654	849	848	858	890	827	520	602
<i>Nova Gorica</i>	1.305	1.111	1.037	1.118	1.424	944	905	737
<i>Novo mesto</i>	1.669	1.667	2.239	2.343	1.891	1.453	838	1.323
<i>Ptuj</i>	1.320	1.009	1.103	1.026	914	753	574	545
<i>Slovenj Gradec</i>	458	459	515	352	313	222	158	229
<i>Velenje</i>	1.104	1.176	1.112	1.009	1.001	801	786	804
SKUPAJ	50.640	50.548	51.779	52.316	50.775	39.765	32.375	30.626
<i>Slovenija</i>	89.489	88.722	89.236	93.833	87.474	68.810	61.574	69.338

Vir: Policija, 2018

Število prebivalcev v mestnih občinah je predstavljajo približno 35 % vsega prebivalstva v Republiki Sloveniji v obdobju 2010–2017. Največji delež prebivalstva v obravnavanem obdobju je živel v Mestni občini Ljubljana (približno 14 % slovenskega prebivalstva), Mariboru (približno 5 % slovenskega prebivalstva), Kranju (približno 2,5 % slovenskega prebivalstva) in Kopru (približno 2,5 slovenskega prebivalstva). Število prebivalcev v mestnih občinah se je v obdobju 2010–2017 povečalo za 16.900 oziroma za 0,8 %. Hkrati se je število prebivalcev v obdobju 2010–2017 povečalo tudi v mestnih občinah Celje (1,2 %), Kranj (2,1 %), Ljubljana (2,9 %) in Novo mesto (0,7 %) (SURS, 2018b).

V tabeli 2 predstavljamo stopnjo kriminalitete v Sloveniji in mestnih občinah, v obdobju 2010–2017. Stopnja kriminalitete na nacionalni ravni (33,6 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev) je bila v obdobju 2010–2017 višja kot povprečna stopnja kriminalitete v mestnih občinah (31,1 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev). Hkrati je bila stopnja kriminalitete v letu 2017 v mestnih občinah

Celje, Ljubljana in Novo mesto višja od nacionalnega povprečja. Najvišja stopnja kriminalitete je bila zaznana v Mestni občini Ljubljana (v obravnavanem obdobju je bila stopnja kriminalitete približno dvakrat višja od povprečne stopnje kriminalitete v mestnih občinah in nacionalnega povprečja). Stopnja kriminalitete na nacionalni ravni je v obravnavanem obdobju upadla za 23,1 %. Nadalje je stopnja kriminalitete upadla tudi v vseh mestnih občinah: (a) Celje (32,9 %), (b) Koper (20,1 %), (c) Kranj (48,9 %), (č) Ljubljana (41,3 %), (d) Maribor (48,9 %), (e) Murska Sobota (5,6 %), (f) Nova Gorica (42,9 %), (g) Novo mesto (21,3 %), (h) Ptuj (57,6 %), (i) Slovenj Gradec (49,3 %) in (j) Velenje (26,6 %). Največji upad stopnje kriminalitete je bil zabeležen v Mestni občini Ptuj, najmanjši pa v Mestni občini Murska Sobota.

Tabela 2: Stopnja kriminalitete v mestnih občinah v obdobju 2010–2017

Občina	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Celje</i>	57,0	55,2	65,9	65,0	68,0	48,9	40,9	38,2
<i>Koper</i>	40,2	44,7	42,8	40,0	40,1	32,5	27,1	32,1
<i>Kranj</i>	50,3	44,4	42,7	58,4	45,6	33,8	29,3	25,7
<i>Ljubljana</i>	106,9	108,8	109,4	107,9	105,5	84,1	69,9	62,8
<i>Maribor</i>	58,3	56,8	57,7	59,1	54,4	41,8	30,9	29,8
<i>Murska Sobota</i>	33,8	43,9	44,1	44,9	47,0	43,7	27,5	31,9
<i>Nova Gorica</i>	40,7	34,7	32,5	35,2	44,8	29,7	28,5	23,2
<i>Novo mesto</i>	46,1	46,0	61,5	64,5	52,2	40,0	23,0	36,3
<i>Ptuj</i>	55,6	42,6	46,9	44,0	39,4	32,5	24,8	23,6
<i>Slovenj Gradec</i>	27,2	27,2	30,6	20,8	18,6	13,3	9,5	13,8
<i>Velenje</i>	33,4	35,8	33,8	30,5	30,5	24,5	23,9	24,5
SKUPAJ	49,9	49,1	51,6	51,8	49,6	38,6	30,5	31,1
<i>Slovenija</i>	43,7	43,2	43,4	45,6	42,4	33,4	29,8	33,6

* Stopnja kriminalitete je izračunana po formuli: št. KD/št. preb. * 1.000

Vir: Policija, 2018; SURS, 2018a

V tabeli 3 predstavljamo gibanje brezposelnosti v Sloveniji in mestnih občinah. V obdobju 2010–2017 se je stopnja brezposelnosti v Sloveniji zmanjšala z 10,6 % na 9,5 %. Hkrati se je povprečna stopnja brezposelnosti v mestnih občinah zmanjšala z 11,8 % na 10,9 %. Povprečna stopnja brezposelnosti v mestnih občinah je bila v vseh letih v obravnavanem obdobju višja kot stopnja

brezposelnosti v Republiki Sloveniji. Stopnja brezposelnosti je v obdobju 2010–2017 upadla v naslednjih mestnih občinah: (a) Celje (0,2 %), (b) Maribor (1,0 %), (c) Murska Sobota (4,1 %), (č) Novo mesto (0,6 %), (d) Ptuj (3,0 %), (e) Slovenj Gradec (4,0 %) in (f) Velenje (2,0 %). Največji upad brezposelnosti je bil zabeležen v Mestni občini Murska Sobota. Hkrati se je stopnja brezposelnosti povečala v mestnih občinah Koper (0,8 %), Ljubljana (0,9 %) in največ v Mestni občini Kranj (4,3 %).

Tabela 3: Stopnja brezposelnosti v mestnih občinah v obdobju 2010–2017

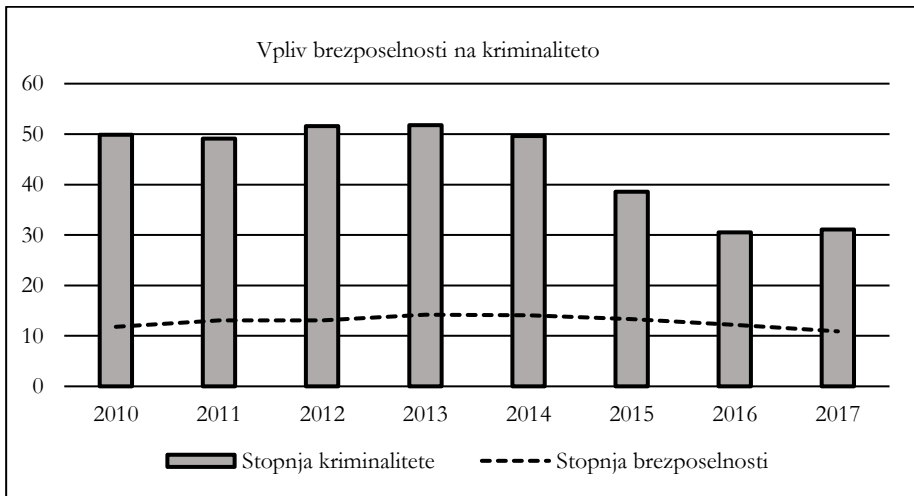
Občina	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Celje</i>	12,8	14,6	14,9	16,3	16,6	16,1	15,2	12,6
<i>Koper</i>	7,5	9,3	9,8	11,3	11,7	10,8	9,8	8,3
<i>Kranj</i>	9,9	10,3	10,3	11,4	10,8	9,9	9,1	14,2
<i>Ljubljana</i>	9,2	11,0	11,3	12,8	13,2	12,6	11,7	10,1
<i>Maribor</i>	15,4	17,4	17,2	18,3	18,1	17,3	15,9	14,4
<i>Murska Sobota</i>	20,6	19,6	18,6	19,3	20,5	20,7	19,2	16,5
<i>Nova Gorica</i>	8,5	10,4	11,3	12,8	12,2	11,2	9,6	8,1
<i>Novo mesto</i>	8,2	9,8	11,1	12,4	11,9	10,8	9,8	7,6
<i>Ptuj</i>	12,6	13,4	12,9	13,2	11,9	10,9	10,4	9,6
<i>Slovenj Gradec</i>	12,8	13,4	12,2	13,9	13,6	11,8	10,6	8,8
<i>Velenje</i>	12,4	14,9	14,4	14,8	14,5	14,5	12,4	10,4
SKUPAJ	11,8	13,1	13,1	14,2	14,1	13,3	12,2	10,9
<i>Slovenija</i>	10,6	12,0	12,0	13,3	13,5	12,7	11,2	9,5

* Stopnja brezposelnosti predstavlja odstotni delež registriranih brezposelnih med aktivnim prebivalstvom.

Vir: ZRSZ, 2018

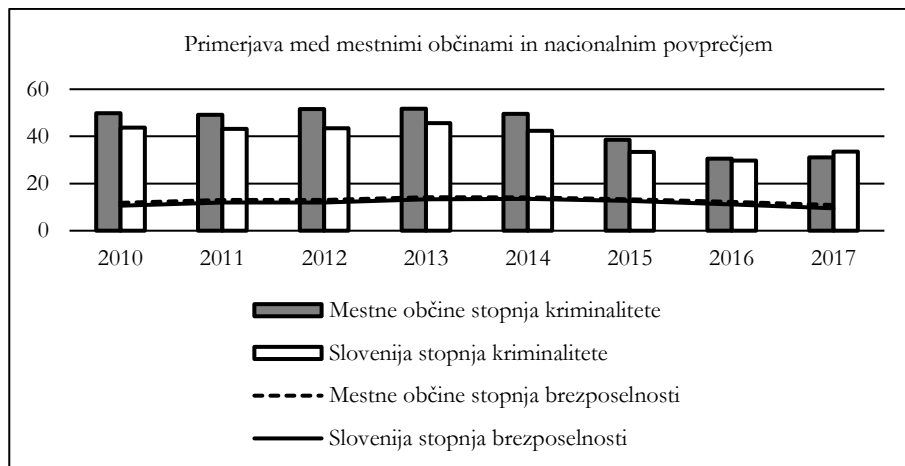
Graf 2 prikazuje razmerje med povprečno stopnjo brezposelnosti in povprečno stopnjo kriminalitete v mestnih občinah, v obdobju 2010–2017. Povprečna stopnja brezposelnosti je naraščala od 2010 do 2013 (vrh brezposelnosti je bil zabeležen v letu 2013 – 14,2 %). V istem obdobju je stopnja kriminalitete v mestnih občinah narasla z 49,9 na 51,8 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev; izjemo predstavlja leto 2011, ko se je stopnja kriminalitete znižala v primerjavi z letom 2010. Stopnja brezposelnosti je od leta 2013 v upadanju, najnižji nivo pa je dosegla v letu 2017, ko je znašala 10,9 %. Obenem je stopnja kriminalitete v obdobju od 2013 do 2017 upadla z 51,8 na 31,1 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev. Rezultati primerjave povprečnih stopenj brezposelnosti in

kriminalitete kažejo na povezavo med brezposelnostjo in kriminaliteto v mestnih občinah v Republiki Sloveniji. Natančnejša analiza je pokazala, da stopnja brezposelnosti vpliva na stopnjo kriminalitete v mestnih občinah Celje, Maribor in Novo mesto. Hkrati je bil delen vpliv stopnje brezposelnosti na stopnjo kriminalitete v smislu sovpadanja kriminalitete in brezposelnosti po letu 2013 oziroma 2014 opažen v mestnih občinah Kranj, Ljubljana, Murska Sobota, Nova Gorica, Ptuj, Slovenj Gradec in Velenje.

Graf 2: Razmerje med brezposelnostjo in kriminaliteto v mestnih občinah (Policija, 2018; SURS, 2018a; ZRSZ, 2018).

Graf 3 prikazuje primerjavo med stopnjo kriminalitete in stopnjo brezposelnosti v mestnih občinah in nacionalnim povprečjem v Republiki Sloveniji. V obdobju 2010–2017 je povprečna stopnja brezposelnosti v mestnih občinah naraščala in upadala v skladu s stopnjo brezposelnosti v Republiki Sloveniji. Od leta 2010 do 2013 oziroma 2014 je stopnja brezposelnosti naraščala, nato pa je sledil upad. Najvišja povprečna stopnja brezposelnosti v mestnih občinah je bila zabeležena v letu 2013, na nacionalni ravni pa leta 2014. Nato je stopnja brezposelnosti začela upadati in dosegla najnižjo raven v letu 2017. Stopnja kriminalitete je v istem obdobju naraščala do leta 2013, ko je bila zabeležena najvišja stopnja kriminalitete v mestnih občinah in na nacionalni ravni. Nato je sledil upad do leta 2017, ko je dosegla najnižjo raven v obravnavanem obdobju.

Graf 3: Primerjava med stopnjo kriminalitete in stopnjo brezposelnosti v mestnih občinah in nacionalnim povprečjem (Policija, 2018; SURS, 2018a; ZRSZ, 2018).

5 Razprava in zaključek

Po opredelitvi Statističnega urada Republike Slovenije (SURS, 2011) je v državi 156 mestnih naselij in naselij mestnih območij, kjer živi približno 80 % celotnega prebivalstva. V Sloveniji imamo 11 mestnih občin – urbana območja, kjer število prebivalcev predstavlja približno 35 % vsega prebivalstva v Republiki Sloveniji, kar pa pravzaprav ni tako malo. Največji delež prebivalstva v obravnavanem obdobju je živel v mestnih občinah Ljubljana (približno 14 % slovenskega prebivalstva), Maribor (približno 5 % slovenskega prebivalstva), Kranj (približno 2,5 % slovenskega prebivalstva) in Koper (približno 2,5 % slovenskega prebivalstva). Število prebivalstva slovenskih mestnih občin se je v obdobju 2010–2017 povečalo za 16.900 prebivalcev oziroma za 0,8 % (SURS, 2018b).

Analiza kriminalitete v slovenskih mestnih občinah je razkrila, da se je v 11 mestnih občinah oziroma v urbanem okolju v letu 2010 zgodilo 56,5 % vseh kaznivih dejanj v Sloveniji, v letu 2017 pa 44,1 % vseh kaznivih dejanj. Kot največja in najpogosteje naseljena je tudi s kriminaliteto v primerjavi z drugimi mestnimi občinami najbolj obremenjena Mestna občina Ljubljana (število kaznivih dejanj v Mestni občini Ljubljana predstavlja približno eno tretjino vseh kaznivih dejanj v Sloveniji). Sledijo ji še mestne občine Maribor, Celje in Koper. Pozitiven rezultat naše analize je, da je število kaznivih dejanj na nacionalni ravni v obravnavanem obdobju upadlo za 20.151 kaznivih dejanj oziroma za 22,5 % ter posledično tudi v vseh slovenskih mestnih občinah. Največji upad

kriminalitete je bil zabeležen v Mestni občini Ptuj (58,7 %), najmanjši pa v Mestni občini Murska Sobota (7,9 %), v Mestni občini Ljubljana pa je kriminaliteta upadla za 39,6 %.

Stopnja kriminalitete na nacionalni ravni (33,6 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev) je bila v obdobju 2010–2017 višja kot povprečna stopnja kriminalitete v mestnih občinah (31,1 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev). Hkrati je bila stopnja kriminalitete v letu 2017 v mestnih občinah Celje, Ljubljana in Novo mesto višja od nacionalnega povprečja. Tudi tukaj izstopa Mestna občina Ljubljana, kjer je bila stopnja kriminalitete približno dvakrat višja od povprečne stopnje kriminalitete v mestnih občinah in nacionalnega povprečja.

Analiza gibanja brezposelnosti v Sloveniji in mestnih občinah je razkrila, da se je v obdobju 2010–2017 stopnja brezposelnosti v Sloveniji zmanjšala za 10,6 % na 9,5 %. Hkrati se je povprečna stopnja brezposelnosti v mestnih občinah zmanjšala z 11,8 % na 10,9 %. Povprečna stopnja brezposelnosti v mestnih občinah je bila v vseh letih v obravnavanem obdobju višja kot stopnja brezposelnosti na nacionalni ravni. Stopnja brezposelnosti je v obdobju 2010–2017 upadla v mestnih občinah Celje (0,2 %), Maribor (1,0 %), Murska Sobota (4,1 %), Novo mesto (0,6 %), Ptuj (3,0 %), Slovenj Gradec (4,0 %) in Velenje (2,0 %). Na drugi strani pa se je stopnja brezposelnosti povečala v mestnih občinah Koper (0,8 %), Kranj (4,3 %) in Ljubljana (0,9 %).

V študiji smo analizirali statistične podatke o kriminaliteti, brezposelnosti in prebivalstvu v 11 mestnih občinah v Republiki Sloveniji, z namenom identificirati gibanje kriminalitete in stopnje kriminalitete v obdobju 2010–2017 ter morebitne povezave med gibanjem brezposelnosti v mestnih občinah in kriminaliteto. Možno je sklepati, da obstaja povezava med brezposelnostjo in kriminaliteto v največjih slovenskih urbanih okoljih.

Povprečna stopnja brezposelnosti je naraščala od 2010 do 2013. V istem obdobju je stopnja kriminalitete v mestnih občinah narasla za 49,9 na 51,8 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev. Stopnja brezposelnosti je bila od leta 2013 v upadanju in je dosegla najnižji nivo v leto 2017, ko je znašala 10,9 %. Obenem je stopnja kriminalitete v obdobju 2013–2017 upadla za 51,8 na 31,1 kaznivih dejanj na 1.000 prebivalcev. Rezultati primerjave povprečnih stopenj brezposelnosti in kriminalitete kažejo na povezavo med brezposelnostjo in kriminaliteto v mestnih občinah v Republiki Sloveniji. Natančnejša analiza je pokazala, da stopnja

brezposelnosti vpliva na stopnjo kriminalitete v naslednjih mestnih občinah Celje, Maribor in Novo mesto. Hkrati je bil delen vpliv stopnje brezposelnosti na stopnjo kriminalitete, v smislu upadanja kriminalitete v razmerju do upadanja brezposelnosti po letu 2013 oziroma 2014 opažen v mestnih občinah Kranj, Ljubljana, Murska Sobota, Nova Gorica, Ptuj, Slovenj Gradec in Velenje.

V slovenskem prostoru je (tako kot drugje po svetu) približno dve tretjini vseh zaznanih kaznivih dejanj premoženjske narave. Če odmislimo, da določen delež (pa vendar ne več kot 5 %) teh kaznivih dejanj zakrivijo tujci, lahko na podlagi kriminoloških teorij, ki zadevajo revščino (ekonomski položaj) in kriminaliteto, identificiramo obstoječi problem v slovenskih urbanih okoljih. Sociološke teorije poudarjajo, da povečanje brezposelnosti vodi v revščino, zato je do neke mere mogoče domnevati, da postanejo brezposelni bolj obupani in večkrat posežejo po nezakonitem ravnanju, še posebej, če se znajdejo na robu preživetja. Slednje potrjujejo tudi policijske evidence zabeleženih kaznivih dejanj v času, ko je bila brezposelnost v Sloveniji največja, saj so se povečala t. i. banalna premoženjska kazniva dejanja, kot so tatvine zelenjave z vrta, tatvine sadja in celo kmetijskih pridelkov z njiv, tatvine kokoši in drugih živali ter tudi tatvine že nažaganega ali nasekanega lesa/drv iz gozdov ali domačih dvorišč. Slednje potrjuje naše ugotovitve o povezanosti med brezposelnostjo in kriminaliteto, pri čemer se zavedamo, da je to zgolj prvi korak podrobnejše raziskave, ki bi jo bilo treba izvesti v vsaki mestni občini posebej, saj v tem trenutku ne vemo, koliko nereda in drugih dejavnikov, ki vplivajo na varnost v urbanih okoljih, je v tem trenutku v slovenskih mestnih občinah.

Ugotovitve Meška in Pirnatove (2017) so podobna drugim študijam (Adams in Serpe, 2000; Bunei, Rono in Chessa, 2014; Glaeser in Sacerdote, 1999; Harkness, 2017; Rebernik, 2008; Sacco, Johnson in Arnold, 1993; Wirth, 1938; Zvonarević, 1989) o varnosti v urbanih okoljih, zato lahko domnevamo, da bo podobna slika tudi v drugih slovenskih mestnih občinah. Zaznava prebivalcev o varnosti in kriminaliteti se razlikuje glede na varnostne razmere (tako število kaznivih dejanj kot prekrškov) v soseski, kjer prebivalci živijo. Boljše mnenje o policiji (postopkovna pravičnost policistov, učinkovitost policistov, pripravljenost sodelovanja s policijo) imajo prebivalci, ki prihajajo z manj problematičnih območij ter posledično zaznavajo manj varnostnih problemov. Meško in Pirnat (2017) sta ugotovila, da na mnenje o učinkovitosti policije vpliva nered v soseski, postopkovna pravičnost policistov, izobrazba in predhodna viktimizacija, pri čemer sta opozorila, da problematičnost območja ne vpliva ne na postopkovno

pravičnost in ne na učinkovitost policije, vpliva pa zaznan nered v soseski, neodvisno od dejanskega stanja nereda.

Če zadeve povežemo z rezultati svoje študije, bi bilo treba izvesti podrobnejšo analizo dejavnikov ogrožanja varnosti v urbanih okoljih v vsaki mestni občini posebej (Meško in Pirnat (2017) sta analizirala stanje v Ljubljani), saj ima vsaka slovenska mestna občina svoje značilnosti, zaradi katerih se razlikuje od drugih. Tukaj posebej izstopa Mestna občina Ljubljana, v kateri je največje slovensko mesto z največ prebivalcev in kriminalitete, prav tako pa ima izredno dobro urejeno redarsko službo ter veliko aktivnost in prisotnost policije na terenu, pa je z vidika varnosti še vedno problematična. In čeprav v Sloveniji velja za mesto zaposlitvenih priložnosti, je v analiziranem obdobju brezposelnost v Ljubljanski občini porasla, pa čeprav za manj kot odstotek.

Na podlagi svojih ugotovitev in vključujoč ugotovitve predhodnih študij menimo, da bi se k reševanju problematike kriminalitete in brezposelnosti v mestnih občinah morale poleg policije lotiti tudi službe mestnih občin in zavodi za zaposlovanje.

Literatura

- Adams, E. R. in Serpe, T. R. (2000). Social integration, fear of crime and life satisfaction. *Sociological Perspectives*, 43(4), 605–629.
- Austrian Centre for Urban Criminology (2012). *Urban criminology*. Pridobljeno na <https://www.urbancriminology.at/>
- Bunci, E. K., Rono, J. K. in Chessa, S. R. (2014). Crime prevention on farms: The opinion of farmers. *International Journal of Rural Criminology*, 2(2), 209–224.
- Eurostat. (2011). *Urban-rural typology*. Pridobljeno na <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural>
- Glaeser, L. E. in Sacerdote, B. (1999). Why is there more crime in cities? *Journal of Political Economy*, 107(6), 225–258.
- Harkness, A. (2017). Crime prevention on farms: Experiences from Victoria, Australia. *International Journal of Rural Criminology*, 3(2), 131–156.
- Inštitut za politike prostora (2018). *Urbano območje*. Pridobljeno na <http://ipop.si/urejanje-prostora/izrazje/urbano-obmocje/>
- Japelj, B. (2015). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2014. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(2), 130–152.
- Japelj, B. (2016). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2015. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 140–170.
- Japelj, B. (2017). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2016. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(2), 69–99.

- Japelj, B. (2018). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2017. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(2), 67–99.
- Meško, G. (2016). *Kriminologija*. Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G. in Pirnat, U. (2017). Kriminaliteta in zaznavanje varnosti v urbanih soseskah. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 35–44). Maribor: Univerzitetna založba Univerze
- Meško, G., Šiferer, J. in Vošnjak, L. (2012). Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 14,(3), 259–276.
- Meško, G., Vošnjak, L., Muratbegović, E., Budimlić, M., Bren, M. in Kury, H. (2012). Fear of crime in urban neighbourhoods: A comparative analysis of six capitals. *Varstvoslovje*, 14(4), 397–421.
- Modic, M. (2017). Vpliv zaznane prisotnosti policije v soseski na mnenje prebivalcev o policijskem delu. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 27–34). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Pavlovič, Z. (1998). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (1. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 257–265.
- Policija. (2017). *Poročilo o delu policije za leto 2016*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- Policija. (2018). *Statistični podatki za obdobje 2010–2017*. Ljubljana: Generalna policijska uprava.
- Rebernik, D. (2008). *Urbana geografija: Geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016. (2012). *Uradni list RS*, (83/12).
- Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete. (2006). *Uradni list RS*, (43/06).
- Sacco, F. V., Johnson, H. in Arnold, R. (1993). Urban-rural residence and criminal victimization. *The Canadian Journal of Sociology*, 18(4), 431–451.
- Statistični urad Republike Slovenije [SURs]. (2011). *Prostorske tipologije*. Pridobljeno na <http://www.stat.si/StatWeb/StaticPages/Index/rural-dev-statistics>
- Statistični urad Republike Slovenije [SURs]. (2018a). *Kriminaliteta*. Pridobljeno na <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/60>
- Statistični urad Republike Slovenije [SURs]. (2018b). *Prebivalstvo*. Pridobljeno na http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp
- Šuklje Erjavec, I., Miklavčič, T., Rogelj, A. in Jerman, Z. (ur). (2016). *Nacionalno poročilo o urbanem razvoju – Habitat III*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2017). Trendi percepcije javnosti do virov ogrožanja v lokalni skupnosti. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 17–25). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Williams, P. (2012). *Security studies: An introduction*. New York: Routledge.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of Life. *The American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.
- Zakon o lokalni samoupravi [ZLS]. (2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2015, 2018). *Uradni list RS*, (94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12, 14/15, 11/18).
- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje [ZRSZ]. (2018). *Registrirana brezposelnost po občinah*. Pridobljeno na

https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost#Ob%C4%8Dine

Združeni narodi. (2014). UN: *World urbanization prospects – Revision, 2014*. New York: UN – Department of Economic and Social Affairs. Pridobljeno na <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Highlights.pdf>

Zvonarević, M. (1989). Socijalna psihologija i kriminalitet. V M. Zvonarević (ur.), *Socijalna psihologija* (str. 633–677). Zagreb: Školska knjiga.

Pravodajna moč in zakonska pooblastila občin na področju lokalne varnosti in sankcioniranja prekrškov

BOJAN TIČAR

Povzetek Prispevek se osredotoča na dve vprašanji: vprašanje splošne ureditve lokalne varnosti in vprašanje, kako je s praktičnim udejanjanjem sankcij za prekrške v največjih mestnih občinah. Analizirali smo letna poročila občinskih in medobčinskih redarstev in inšpektoratov z vidika občinskih, proračunskih prihodkov, pridobljenih z naslova prekrškovnih sankcij za realizirane prekrške v občinah. Nadalje so občine pristojne tudi za sankcioniranje nekaterih prekrškov, ki so urejeni z državnimi zakoni. To so predvsem prekrški s področja prometa in javnega reda. Prispevek se primarno osredotoča na analizo sankcioniranih prekrškov s teh dveh področij. V razpravi smo poskusili odgovoriti na vprašanje, ali občine sankcionirajo prekrške z vidika varnosti – kar je ratio legis prekrškovne zakonodaje – ali s fiskalnih razlogov. Če imajo slednji prednost pred varnostjo, se vzpostavi vprašanje legitimnosti in legalnosti občinskega sankcioniranja prekrškov (primer poskusa postavitve radarjev v Mariboru, 2012).

Ključne besede: • pravna ureditev varnosti občin • pravodajna moč občin • prekrški v občinah • občinsko redarstvo • občinski inšpektorat •

Analysis of legislative power and legal authorities of local communities in the field of minor offences

BOJAN TIČAR

Abstract This contribution focuses two questions: first question is how is regulated general security in the local communities and second question is how is local security executed thru sanctions for minor offences. In order to ascertain actual revenue from fines imposed for minor offences at the local level, the annual reports on the operations of the municipal warden service and the inspection were analysed. In discussion of this contribution author try to answer the question of whether municipalities impose sanctions for minor offences for safety and security reasons, which is the ratio legis of minor offence regulations, or primarily for fiscal reasons in order to strengthen municipal budgets. In some cases, examples reviewed demonstrate that the latter reason is in the foreground. Therefore, the legitimacy and legality of the extent to which sanctions are imposed are questionable (case of imposed speed cameras in Maribor in 2012).

Keywords: • legal regulation of local security • legislative power of local communities • minor offences in local communities • urban wardens • local inspectorate •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Bojan Tičar, Ph.D., Full Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: bojan.ticar@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.10>
Available at: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-220-6

1 Uvod

Najširšo definicijo varnosti z vidika naše obravnave postavlja Grizold (1992; 63), ki navaja, da lahko: »... varnost opredelimo kot stanje, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni in duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbene skupnosti in narave«. Varnost na lokalni ravni je inkluzivna javna dobrina, ki mora biti dostopna vsem. V prispevku smo pregledali ustavno in zakonsko ureditev v Republiki Sloveniji na vseh področjih, kjer je opredeljena lokalna varnost.

Raziskovalni pristop prispevka oziroma metode v prispevku so kombinacija pravnih metod deskriptivne, jezikovne in teleološke razlage s študijami primerov ureditve v mestnih občinah Ljubljana in Maribor. S teleološko razlago je prikazan *ratio legis* zakonodajalca v zakonski ureditvi varnosti, še posebej na področju prekrškov.

Analizirali smo razmerje med zakonskimi pooblastili države in občin ter nakazali, katere normative dejavnosti lokalnih skupnosti so potrebne za zagotavljanje lokalnega pravnega reda na področju varnosti. Opredelili smo tudi pravodajno moč občin na področju reguliranja občinskih prekrškov z občinskimi odloki ter opredelili, kakšna so pravna pooblastila in praksa lokalnih prekrškovnih organov pri sankcioniranju prekrškov v občinah.

V Sloveniji je po veljavnih predpisih prekršek tisto dejanje, ki pomeni kršitev zakona, uredbe vlade ali odloka samoupravne lokalne skupnosti, ki je določeno kot prekršek ter je zanj predpisna sankcija za prekršek (Zakon o prekrških [ZP-1], 2013). Pravo o prekrških je v slovenskem pravnem redu sestavljeno iz splošnega in posebnega dela. Medtem ko so določbe posebnega dela razpršene po zakonskih in podzakonskih besedilih, v katerih so opisi posameznih prekrškov, je splošni del enotno zakonodajno urejen z enim zakonom o prekrških (ZP-1, 2013). Navedeni zakon je sistemski zakon, ki določa splošne pogoje za predpisovanje prekrškov in sankcij zanje, splošne pogoje za odgovornost za prekrške, za izrekanje in za izvršitev sankcij prekrške, postopek za prekrške ter organe in sodišča za odločanje o njih (Selinšek, 2003).

Poleg tega država z zakoni prenaša na občine vedno več pristojnosti in nalog. Na podlagi 3. člena Zakona o financiranju občin je določeno, da financiranje občin temelji na načelih lokalne samouprave, predvsem načelu sorazmernosti virov financiranja z nalogami občin in načelu samostojnosti občin pri financiranju občinskih nalog. Eden izmed pglavitnih virov financiranja občin je tako prihodek iz naslova glob, ki pripada občini v višini, ki je določena v aktu o njihovi uvedbi (Zakon o financiranju občin [ZFO-1], 2006).

Z namenom prikaza dejanskega stanja prihodkov iz naslova glob in sankcioniranja prekrškov na lokalni ravni smo v zadnjem delu poglavja analizirali legitimnost sankcioniranja prekrškov s strani občinskih organov (s podatki za največje mestne občine) v luči fiskalne učinkovitosti *versus* zagotavljanja varnosti.

2 Zakonska pooblastila občin na področju lokalne varnosti

Pregled ureditve lokalne varnosti v Sloveniji začenjamo pri najvišjem pravnem aktu, Ustavi Republike Slovenije (v nadaljevanju Ustava RS, 1991). Za pravno ureditev materije lokalne varnosti v Sloveniji je v Ustavi RS relevantno 4. poglavje o Državni ureditvi (URS: 120. in 121. člen). Poleg tega je treba pozornost nameniti 5. poglavju o Samoupravi, natančneje od 138. do 145. člena (Vlaj, 2010), kjer so posredno opisane organizacija in pristojnosti organov, ki zagotavljajo varnost.

Večina členov v ustavi, ki so v povezavi z varnostjo, urejajo le to posredno. Da bi dobili natančen vpogled v organizacijo varnosti v Sloveniji, je treba pogledati razmerje med lokalno skupnostjo in državno upravo. Tukaj pa se pojavljajo tri vrste »varnostno-izvršilnih« organov javne uprave na področju notranje (državne in lokalne) varnosti. To so najprej *policija* na državni in lokalni ravni ter nato *občinska redarstva* in *občinske inšpekcije* na lokalni ravni.

Policija je primarna organizacija za zagotavljanje varnosti na državni in lokalni ravni (Lobnikar, Sotlar in Meško, 2013). Ureditev policije je opredeljena v Zakonu o organiziranosti in delu v policiji [ZODP] (2013) in v Zakonu o nalogah in pooblastilih policije [ZNPP] (2013). Oba zakona sta leta 2013 nadomestila prej veljavni Zakon o policiji [ZPol] (1998). Po pregledu podzakonskih aktov o delu in organiziranju policije je treba pozornost nameniti lokalni samoupravi in zakonskim okvirom, ki urejajo zagotavljanje varnosti na lokalni ravni in razmerja

med ravnimi oblasti (državno-lokalno) ter med policijo in občinskimi redarstvi (Petančič, Žerjavič, Kramžar et al., 2011).

Na lokalni ravni se policijska dejavnost izvaja v okviru območnih policijskih postaj, policijskih okolišev in tudi policijskih pisarn kot metode dela policije v lokalnih skupnostih. Naloge območne policijske postaje so določene z letnim načrtom dela. Ta mora biti izdelan na podlagi ciljev generalne policijske uprave in policijske uprave, v katere območje sodi. Med območno policijsko postajo (kot predstavnico državne uprave) in občinami (kot entitetami lokalne samouprave) je v skladu z veljavno policijsko zakonodajo vzpostavljeno tesno sodelovanje. Pred pripravo letnega načrta dela pozove območna policijska postaja občine, na območju katerih izvaja naloge, da podajo predloge prioriternih nalog pri zagotavljanju varnosti. Predloge območna policijska postaja preuči in jih po oceni vključi v letni načrt. Komandir območne policijske postaje po potrebi občinski svet obvešča o varnostnih razmerah na območju občine, ne sme pa poročati o konkretnih zadevah, o katerih poteka predkazenski ali prekrškovni postopek (ZODP, 2013).

Vendar policijske postaje niso vezane na občine. Policijska postaja je območna organizacijska enota policije za neposredno opravljanje nalog policije na določenem območju ali za določeno področje dela. S tem je izenačen status policijskih postaj s splošnim in posebnim delovnim področjem. Policijske postaje so bile vzpostavljene tam, kjer so to zahtevali varnostni, geografski in drugi kriteriji.

Na področju izvršilno-varnostne zakonodaje poleg navedenih »policijskih zakonov« urejata vprašanja lokalne varnosti še Zakon o občinskem redarstvu [ZORed] (2006) in Zakon o lokalni samoupravi [ZLS] (2007), ki definira odgovornosti občin in župana za zagotavljanje varnosti. S področja lokalne varnosti je pomemben 21. člen (ZLS, 2007), ki opredeljuje izvirne naloge lokalnega javnega pomena, ki jih lahko določimo s splošnimi akti občine (občinskimi odloki). Splošne lokalne varnosti se tičejo predvsem naslednje izvirne lokalne naloge:

- občina izvirno skrbi za **varstvo** zraka, tal, vodnih virov, za varstvo pred hrupom, za zbiranje in odlaganje odpadkov ter opravlja druge dejavnosti varstva okolja;

- občina izvirno skrbi za osnovno **varstvo** otroka in družine, za socialno ogrožene, invalide in ostarele;
- občina izvirno skrbi za **varno** gradnjo, **varno** vzdrževanje, **varno** urejanje lokalnih javnih cest, javnih poti, rekreacijskih in drugih javnih površin v skladu z zakonom ureja promet v občini;
- občina izvirno opravlja naloge občinskega redarstva, organizira komunalno-redarstveno službo in skrbi za **varnost in red** v občini;
- občina izvirno opravlja **varnostno** nadzorstvo nad krajevnimi prireditvami;
- občina izvirno skrbi za požarno **varnost** in organizira reševalno pomoč;
- občina izvirno **varno** organizira pomoč in reševanje za primere elementarnih in drugih nesreč.

V zvezi s temi izvirnimi varnostnimi pristojnostmi občine mora občina izvirno tudi določiti prekrške in denarne kazni za prekrške, s katerimi se kršijo varnostni (in drugi) predpisi občine in opravljati inšpekcijsko nadzorstvo nad izvajanjem občinskih predpisov in drugih aktov, s katerimi ureja zadeve iz svoje pristojnosti (če ni z zakonom posebej in drugače določeno). To pravodajno moč občine analiziramo v naslednji točki.

V zadnjih letih smo priča decentralizaciji; prenosu pooblastil iz ravni državne uprave na lokalno skupnost. To je omogočila sprememba 121. člena Ustave, ko je naloge državne uprave prenesla tudi na druge upravne organe in organe lokalnih skupnosti (Vlaj, 2010).

Modic, Lobnikar in Dvojmoč (2014) navajajo, da so lokalne oblasti po začetku veljavnosti Zakona o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) v veliko večji meri postale aktiven partner državnim organom in institucijam civilne družbe, ki v lokalni skupnosti delujejo na področju javne varnosti, javnega reda in miru. ZODP (2013) poudarja pomen sodelovanja državne policije z lokalnimi skupnostmi. V zakonu je določeno, da policijske uprave in območne policijske postaje v okviru svojih pristojnosti sodelujejo z organi samoupravnih lokalnih skupnosti na področjih, ki se nanašajo na izboljšanje varnosti v samoupravni lokalni skupnosti. Pri tem sodelujejo tudi z drugimi organi in posamezniki, katerih dejavnost je usmerjena k zagotavljanju večje varnosti ter jim v okviru svojih pristojnosti in možnosti nudijo pomoč.

Omenimo še zakonsko možnost vzpostavitve formalnega partnerstva med policijo, lokalno skupnostjo in drugimi lokalnimi interesnimi skupinami v iskanju skupnih rešitev za izboljšanje varnosti na lokalni ravni. Na podlagi 29. člena ZLS (2007) in 35. člena ZODP (2013) lahko župani ustanovijo posvetovalna telesa za reševanje problemov v lokalni skupnosti. Za ta namen ustanovijo varnostne svete in varnostne sosvete (Lobnikar et al., 2014). Člani varnostnih sosvetov so predstavniki javnih in zasebnih služb: policisti, občinski redarji, župani, člani občinskih svetov, predstavniki šol, lokalnih podjetij, medijev, političnih strank in nevladnih organizacij (Lobnikar et al., 2014). Temeljna funkcija varnostnega sosveta je povezovanje, koordiniranje in usmerjanje organov, organizacij in drugih strokovnih dejavnikov, ki se ukvarjajo z varnostno problematiko, kot tudi drugih subjektov, ki lahko kakorkoli vplivajo na kakovost varnostne kulture v lokalni skupnosti. Člani varnostnega sosveta aktivno sodelujejo pri delu posvetovalnega telesa, dajejo pobude in predloge za reševanje varnostnih problemov, izvajajo naloge, ki so jih prostovoljno sprejeli, delajo v korist splošne varnosti in ne zlorablajo članstva v svojo lastno korist ali korist organa oziroma institucije, ki jo zastopajo. Namenjen je komunikaciji občanov z varnostnim sosvetom v smislu obojestranskega informiranja in s tem izboljševanja varnostne situacije v občini (Lobnikar et al., 2014).

Zaokrožen, zakonsko opredeljen pristop reševanja varnostnih problemov v občinah je udejanjen skozi tri dokumente (Meško in Lobnikar, 2005):

- načrt dela varnostnega sosveta v občini (ali drugi letni programski akt),
- letni načrt lokalne policijske postaje in
- občinski program varnosti (v nadaljevanju OPV).

Slednji je zakonsko določen v 6. členu Zakona o občinskem redarstvu (ZORed, 2006). OPV je v občinah temeljni strateški dokument, v katerem so opredeljena izhodišča za zagotavljanje varnega in kakovostnega življenja prebivalcev ter kakovost javnega prostora v občinah. OPV predstavlja izhodiščni dokument za področje delovanja občinskih in medobčinskih varnostnih organov (redarstva in inšpektorata). V OPV morajo biti opredeljena izhodišča za zagotavljanje varnosti v občini, cilji in ukrepi za zagotovitev teh ciljev, konkretni nosilci oziroma odgovorne službe za doseg želenih ciljev ter opredelitev finančnih posledic. Opredeljene morajo biti tudi zakonske osnove za vzpostavitev in delo občinskega

ali medobčinskega redarstva ter za sodelovanje s Policijo in drugimi subjekti varnosti pri zagotavljanju javne varnosti ter javnega reda in miru.

3 Pravodajna moč občin na področju sankcioniranja občinskih prekrškov

Kot smo povedali v uvodu, je sankcioniranje prekrškov pravzaprav osnovno orodje pravnega zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih. V Sloveniji je po veljavnem zakonu prekršek tisto dejanje, ki pomeni kršitev zakona, uredbe vlade ali odloka samoupravne lokalne skupnosti, ki je določeno kot prekršek ter je zanj predpisana sankcija za prekršek (6. člen ZP-1, 2013).

Pravo o prekrških, ki je del kaznovalnega pravnega sistema Republike Slovenije, daje tudi občinam pooblastilo za predpisovane prekrškov. Kakšne so pravne meje pooblastila občinam pri predpisovanju prekrškov, kakšna prekrškovna pooblastila imajo občinski organi in kako poteka sankcioniranje prekrškov na ravni občin v praksi, je prikazano v nadaljevanju.

Skladno s 140. členom Ustave RS spadajo v pristojnost občine lokalne zadeve, ki jih občina lahko ureja samostojno in ki zadevajo samo prebivalce občine. V 21. členu ZLS (2006) je določeno, da občina samostojno opravlja lokalne zadeve javnega pomena (izvirne naloge), ki jih določi s splošnim aktom občine (npr. odlokom) ali ki so določene z zakonom. Iz te zakonske določbe izhaja, da ima občina dve vrsti nalog (Cijan in Grafenauer, 2002):

- naloge, ki jih občina sama določi s splošnim aktom, pri čemer ne potrebuje izrecnega zakonskega pooblastila, saj ima za njihovo predpisovanje ustavno pooblastilo;
- naloge, ki jih kot takšne določijo posamezni zakoni in je njihovo nadaljnje urejanje v občini vezano na posebno zakonsko pooblastilo.

Z odloki občinski svet na splošen način ustanavlja organe občinske uprave ter določa njihovo notranjo organizacijo in delovno področje, ustanavlja organizacije na področju izvajanja javnih služb in na drug način ureja zadeve iz svoje pristojnosti. Na podlagi ZP-1 (2013) lahko torej občina z odlokom predpiše prekršek in globo zanj. Pri tem zakon določa tri omejitve (Selinšek, 2003):

- z odlokom lahko občina določi le prekrške za kršitve predpisov, ki jih sama izda v okviru svojih pristojnosti;
- če zakon ali uredba že sankcionirata ravnanje, ki predstavlja tudi kršitev občinskega odloka, občina takega ravnanja ne more ponovno opredeliti kot prekršek;
- občina sme kot sankcijo za kršitev svojih predpisov predpisati le globo v določenem znesku.

Prva omejitev temelji na lokalni (teritorialni) omejenosti veljave občinskih odlokov. Ta poleg iz že omenjenih določb Ustave RS in Zakona o lokalni samoupravi izhaja tudi iz ZP-1 (2013), ki za prekrške določa, da veljajo le na območju samoupravne lokalne skupnosti, ki jih je izdala.

Nadalje je nedopustno v občinskem odloku kot prekršek opredeliti ravnanje, ki je sankcionirano že z uredbo Vlade RS ali z zakonom. Uredba in zakon sta pravna akta s širšo (teritorialno) veljavo od občinskega odloka. Ponavljanje opisa prekrška iz zakona ali uredbe v občinskem odloku ni smiselno; kakršno koli spreminjanje hierarhično višjega pravnega akta z nižjim aktom, ki velja le v delu države, pa je pravno nedopustno (zlasti to velja za primere, ko bi npr. občinski odlok za isti prekršek določal višjo globo kot zakon). To izhaja tudi iz dejstva, da pravno osnovo za podzakonske splošne pravne akte (uredbe, odloke ...) nudi ustrezen člen zakona; včasih pa je tako pooblastilo tudi že v ustavi (Igličar, 1994).

Pri tem moramo opozoriti tudi na spoštovanje načela zakonitosti pri prekrških, ko le-te predpiše občina. Načelo zakonitosti glede prekrškov zavezuje tako zakonodajalca in uredbodajalca kakor tudi občino kot odlokodajalca. Občine morajo pri določanju prekrškov in predpisovanju sankcij zanje dosledno spoštovati standarde tega načela. Načelo zakonitosti pri predpisovanju prekrškov ima štiri razsežnosti, ki jih je treba absolutno spoštovati (Selinšek, 2003):

- *lex scripta* – prekrški so lahko določeni le z zakonom, uredbo Vlade Republike Slovenije ali odlokom samoupravne lokalne skupnosti;
- *lex stricta* – opisi prekrškov morajo biti jasni in nedvoumni;
- *lex certa* – zahteva po določenosti prekrška v predpisu. Odločba o prekršku mora biti naknadno preverljiva na podlagi in s pomočjo predpisa, s katerim je prekršek določen;
- *lex praveia* – prepoved retroaktivne veljavnosti predpisa, ki določa prekršek.

Občina ne more določiti prekrška z nobenim drugim pravnim aktom, razen z odlokom. Bistvenega pomena za uspešno in korektno uporabo občinskega odloka, ki določa prekršek, je jasen in nedvoumen opis (dejanski stan) prekrška. Iz opisa prekrška mora biti torej nedvoumno razvidno, kršitev katere določbe odloka je z njim inkriminirana in v kakem obsegu. Če je dejanski stan prekrška v odloku podan opisno in ne le s sklicevanjem na ustrezne določbe odloka, mora biti ta opis kratek, jedrnat in jasen. Občinski odlok mora biti dostopen na primeren način; občanu oziroma državljanu (dalje občanu) mora biti glede na okoliščine omogočeno razpolaganje z zadostnimi podatki o pravnih normah, ki pridejo v danem primeru v poštev.

Pravno pravilo se ne more šteti za »odlok«, če ni dovolj natančno, in sicer tako, da omogoča občanu usmerjati svoje ravnanje. Občanu mora biti omogočeno – če je treba s primernimi nasveti, da do določene mere, ki je v danem položaju razumna, predvidi posledice, ki bi jih njegovo ravnanje lahko povzročilo (Selinšek, 2003).

3.1 Zakonska pooblastila in pristojnosti varnostnih občinskih organov na področju sankcioniranja državnih in občinskih prekrškov

Občinski organi lahko kaznujejo kršitelje v občinah za občinske prekrške po občinskih odlokih in za prekrške, ki so predpisani z zakoni. O prekrških poleg upravnih in drugih državnih organov, ki so nosilci javnih pooblastil, odločajo tudi organi samoupravnih lokalnih skupnosti, ki so s posebnimi predpisi pooblašteni za odločanje o prekrških. Slednji lahko vodijo evidenco izrečenih opozoril, vendar pri tem ne smejo obdelovati osebnih podatkov (ZP-1, 2013). Občinska organa, ki sta pristojna, da sankcionirata prekrške, sta *občinski inšpektorat in občinsko ali medobčinsko redarstvo*.

Analizirajmo najprej delovanje občinskih inšpektoratov. Inšpekcijski nadzor je ena izmed izvirnih nalog samoupravnih lokalnih skupnosti, v okviru katere nadzirajo izvajanje in spoštovanje lokalnih odlokov in državnih predpisov, ko so za to zakonsko pooblašteni. Inšpekcijski nadzor je nadzorstvo izvajanja in spoštovanja državnih in lokalnih predpisov. Inšpekcijski postopek je upravni postopek, v katerem se ugotavlja, ali so bili predpisi kršeni in ali se v primeru ugotovljenih kršitev izdajajo odločbe in drugi akti, s katerimi se odreja odprava napak (Tičar, Doljak in Rakar, 2016).

Pooblastila, pravice in dolžnosti občinskih inšpektorjev pri opravljanju inšpekcijskega nadzora ureja Zakon o inšpekcijskem nadzoru [ZIN] (2007). Tudi občinska inšpekcija lahko deluje v sklopu medobčinskega inšpektorata in opravlja inšpekcijsko nadzorstvo za več občin.

Občinski inšpektor lahko pri opravljanju nalog inšpekcijskega nadzora zahteva pomoč policije, če naleti na fizični odpor ali če tak odpor pričakuje. Policisti nudijo pomoč (asistenco) skladno z določbami zakona, ki ureja delo policije.

Na področju lokalne varnosti pa je poleg lokalnih inšpekcij enako pomemben občinski organ občinsko redarstvo. Varnostna pooblastila in naloge občinskih redarstev so določeni v ZORed (2006) in občinskih odlokih o ustanovitvi občinskega redarstva, ki se ustanovi na podlagi tega zakona (glej: ZORed, 2006; 2. člen). Več občin lahko tudi ustanovi medobčinsko redarstvo kot organ skupne občinske uprave. Le tega z odlokom občinskih svetov ustanovita vsaj dve občini (Dvojmoč, 2017).

Če občina ne ustanovi občinskega redarstva ali ne sodeluje z drugimi občinami na način ustanovitve medobčinskega redarstva, mora kljub vsemu sama določiti prekrškovni organ, pooblaščen za odločanje o prekrških s področja pooblastil občinskega redarstva, kot določa zakon (tako: ZORed, 2006; 4. člen). Občinski redarji in vodje občinskih redarstev so skladno z ZORed (2006) in v kazenskopravnem pomenu po Kazenskem zakoniku (KZ-1, 2012) pooblaščene uradne osebe, občinsko redarstvo pa je občinski prekrškovni organ (ZORed, 2006).

Čeprav je veliko zakonov, ki urejajo prekrške, prav tako pa tudi uredb in občinskih odlokov, bomo v nadaljevanju poudarili predvsem dve področji, kjer se prekrški pretežno sankcionirajo. To sta področje javnega reda in miru ter področje cestnih pravil in prometa.

Posebnost izvajanja pooblastil občinskih redarjev je izvajanje merjenja največje dovoljene hitrosti. Te naloge občinski redarji opravljajo izključno s samodejnimi napravami in sredstvi za nadzor prometa (radarji), s katerimi prekrške slikovno dokumentirajo, nimajo pa pooblastila ustaviti voznika v prekršku (ZPCP, 2013; 46. in 47. člen). Dodatna posebnost teh prekrškov je tudi zastaralni rok po zakonodaji, ki ureja prekrške. To pomeni, da postopka o prekršku zoper varnost cestnega prometa, ki je bil ugotovljen s tehničnimi sredstvi in v katerem storilec ni bil seznanjen s kršitvijo, ni dopustno začeti po preteku 30 dni od dneva storitve prekrška (ZP-1, 2013; in ZPCP, 2013). Če redarstvo o storjenem prekršku voznika ne seznanj v tem roku, je zadeva zastarala.

Pri pregledu dejansko sankcioniranih prekrškov v največjih slovenskih mestnih občinah smo analizirali letna poročila o delu redarstva dveh največjih mestnih občin v Sloveniji. V nadaljevanju so prikazani statistični podatki o obsegu dela Mestnega redarstva Mestne občine Ljubljana (v nadaljevanju MOL) in Medobčinskega redarstva Mestne občine Maribor (v nadaljevanju MOM).

Tabela 1: Število obravnavanih prekrškov na posameznih področjih dela Mestnega redarstva MOL in Medobčinskega redarstva MOM (MR MOL, 2017; MIR MOM, 2017)

IZVEDENI UKREPI PO POSAMEZNIH PODROČJIH				
<i>Področje dela</i>	Mestno redarstvo Ljubljana		Medobčinsko redarstvo Maribor	
	2015	2016	2015	2016
Varnost cestnega prometa	59.024	51.408	20.263	13.550
Varstvo javnega reda in miru	187	127	25	24
Izrečena opozorila	5.834	5.307	3.265	1.779

Iz tabele 1 je razvidno, da je število ukrepov na področju varnosti cestnega prometa, ki jih je obravnavalo Mestno redarstvo MOL v letu 2016 v primerjavi z letom poprej nekoliko upadlo. Število izrečenih opozoril glede na obravnavane prekrške ostaja dokaj veliko. Število ukrepov na področju varstva javnega reda in miru v letu 2016 se je v primerjavi z letom 2015 prav tako zmanjšalo (MR MOL, 2017).

Prav tako je v letu 2016 upadlo število obravnavanih prekrškov na področju varnosti cestnega prometa, ki jih je obravnavalo Medobčinsko redarstvo MOM. V povezavi s tem je prav tako upadlo število izrečenih opozoril. Na podlagi števila izvedenih ukrepov s področja varstva javnega reda in miru v obdobju dveh let ni zaznati večjih sprememb (MIR MOM, 2017).

Mestni in medobčinski redarji pri izvajanju svojih nalog v veliki meri sodelujejo s policijo, kar se še posebej odraža na področju preventivne dejavnosti. Iz poročila o delu Mestnega redarstva MOL (MR MOL, 2017) je razvidno, da so le ti v letu 2016 okrepi sodelovanje s Policijsko upravo Ljubljana pri izmenjavi informacij in izvedenih skupnih preventivnih akcijah.

Glavno področje dela redarstva predstavlja varnost cestnega prometa, pri čemer mestni in medobčinski redarji največ pozornosti namenijo nadzoru mirujočega prometa.

Tabela 2: Primerjava števila kršitev na področju varstva javnega reda in miru ter varnosti cestnega prometa v letih 2015 in 2016, ki so jih obravnavali Policija, Mestno redarstvo MOL in Medobčinsko redarstvo MOM (MR MOL, 2017; MIR MOM, 2017; Policija, 2017)

PREKRŠKOVNI ORGAN	PODROČJE PREDPISA	ŠTEVILO OBRAVNAVANIH KRŠITEV	
		2015	2016
POLICIJA	<i>varstvo javnega reda in miru</i>	38.532	37.042
	<i>varnost cestnega prometa</i>	283.839	243.711
MESTNO REDARSTVO MOL	<i>varstvo javnega reda in miru</i>	187	127
	<i>varnost cestnega prometa</i>	59.024	51.408
MEDOBČINSKO REDARSTVO MOM	<i>varstvo javnega reda in miru</i>	25	24
	<i>varnost cestnega prometa</i>	20.263	13.550

Iz tabele 2 je razvidno, da dejansko za varnost na lokalni ravni na področju varovanja javnega reda in miru skrbi policija. To dejstvo je razvidno iz količine sankcioniranih prekrškov v letih 2015 in 2016. Čeprav policija ni organ lokalne skupnosti, dejansko deluje lokalno in zagotavlja varnost prebivalstva na lokalni ravni. Občinski organi – glede na dejanske podatke – se s tovrstno varnostjo manj ukvarjajo.

Občinska, medobčinska in mestna redarstva skrbijo predvsem za umirjen in mirujoč promet. Ker po veljavni zakonodaji lokalni redarji nimajo pooblastil zaustavljati vozil pri prehitri vožnji, so dejansko avtomatski merilniki hitrosti tisti, ki zagotavljajo v mestih in občinah spoštovanje hitrostnih omejitev. Dilema, ki se tukaj poraja, je, ali so radarji legitimno postavljeni iz varnostnih razlogov ali iz fiskalnih razlogov.

Vprašanje je tudi, ali morda prekrške sankcionirajo bolj iz razlogov polnjenja občinskega proračuna in manj zaradi zagotavljanja osnovnega namena. V tem kontekstu pogledimo, kakšen je fiskalni učinek pobranih glob za prekrške pri prometnih kršitvah v največjih dveh slovenskih mestnih občinah.

Tabela 3: Prihodki treh največjih mestnih občin iz naslova glob (MR MOL, 2017; MIR MOM, 2017)

PRIHODKI IZ NASLOVA GLOB V EUR		
<i>Leto</i>	2015	2016
<i>Mestna občina Ljubljana (Prihodek iz naslova glob, izrečenih s strani Mestnega redarstva Ljubljana.)</i>	3.588.550,85	3.406.979,61
<i>Mestna občina Maribor (Prihodek iz naslova glob, izrečenih s strani Medobčinskega redarstva Maribor.)</i>	586.659,10	470.635,82

Iz prej navedenih podatkov v tabeli 1 lahko sklepamo, da predvsem prometne globe, ki izvirajo pretežno iz radarskih meritev prevelike hitrosti v mestih, predstavljajo izdaten vir občinskih proračunov.

4 Razprava

Na podlagi pregleda zakonodaje smo ugotovili, da okoli štirideset različnih zakonov posega na področje varnosti. Poleg teh še cela vrsta podzakonskih aktov, kot so uredbe vlade in odloki občin.

Državni organi na lokalni ravni (npr. policija in državne inšpekcije) kakor tudi lokalni varnostni organi (npr. medobčinska in občinska redarstva) morajo biti za zagotavljanje varnosti na vseh teh področjih široko usposobljeni. Preglednost dejanj, ki ogrožajo varnost v lokalnih skupnostih, je vse manjša. To je posledica dejstva, da poleg državnih organov lahko tudi občinski predpisujejo prekrške in sankcije zanje. Laična ocena o številu prekrškov je bila že leta 2011 okoli 9.000 različnih vrst prekrškov (Mladina, 5. 8. 2011). Po naši oceni je ta številka danes prerastla število 10.000.

Iz prispevka je razvidna velika moč občin pri uveljavljanju prekrškov. S pooblastilom za predpisovanje prekrškov v svojih odlokih imajo občine možnost doseči visoko stopnjo spoštovanja svojega lokalnega pravnega reda. Ta pravni red mora biti seveda usklajen s predpisi na nacionalni ravni, kar velja tudi za predpisovanje prekrškov. Pri določanju prekrškov se morajo občine striktno držati materialnopravnih določb ZP-1 (2013), s čimer se dosega legalnost kazenskih določb v odlokih.

Poleg tega je treba paziti tudi na njihovo legitimnost in zagroziti z globo le za kršitve tistih določb v odlokih, ki ogrožajo sožitje med ljudmi v posamezni samoupravni lokalni skupnosti ali pa so naperjene zoper samo lokalno skupnost oziroma njeno pravno ureditev (Selinšek, 2003).

Glede na to, da ZP-1 (2013) omogoča plačilo polovice globe v času 8 dni po pravnomočnosti plačilnega naloga, zneski predstavljajo verjetno polovično vsoto dejansko predpisanih glob. To se tudi ujema s številčnim podatkom za leto 2016, kar je razvidno iz tabele 2 (prikazane v prejšnji točki tega prispevka), kjer so na primer mestni varnostni organi (redarstvo) v Ljubljani predpisali 51.408 sankcij za prekrške, medtem ko je policija v celotni državi v istem obdobju 2016 predpisala 243.711 istovrstnih sankcij.

Če se v posameznem primeru očitki fiskalno-prednostnega pomena sankcioniranja prekrškov v občini izkažejo za resnične, se postavita pod vprašaj legitimnost in legalnost (Meško et al., 2016) sankcioniranj prekrškov na lokalni ravni.

Primer, ki lahko kaže na takšno ravnanje, je poskus realizacije nezakonite pogodbe o javno-zasebnem partnerstvu za postavitve radarjev v Mariboru iz leta 2012. Tam bi se strošek instalacije radarjev plačal iz prihodnjih glob za prekrške, kar pa je primer kršitve načela legitimnosti (Mariborinfo, 9. 7. 2018).

Literatura

- Dvojmoč, M. (2017). Občinska redarstva v Sloveniji – analiza dosedanjega razvoja in pogled v prihodnost. *V arstvoslovje*, 19(1), 80–98.
- Gril, S. in Viltušnik, R. (2013). *Pravo o prekrških*. Ljubljana: Založba GV.
- Grizold, A. (1992). *Oblikovanje slovenske nacionalne varnosti. Razpoltja nacionalne varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Igličar, A. (1994). *Zakonodajno odločanje*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
- Jakulin, V. (2002). Kazniva dejanja in prekrški zoper javni red in mir, *Podjetje in delo*, 6–7.
- Jesenšek, M. (22. 1. 2016). Mestna oblast bi ustanovila svojo policijo. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/ljubljana/mestna-oblast-bi-ustanovila-svojo-policijo.html>
- Lex Localis. (2015). *Katalog pristojnosti občin*. Pridobljeno na <http://www.lex-localis.info/TabView/VsebinaTabs.aspx?SectionID=c6c26383-9df0-4f89-8f05-67d774f72bab>

- Mariborinfo. (9. 7. 2018). Kaj bo v Mariboru ostalo za zloglasnimi radarji? *Mariborinfo.com*. Pridobljeno na <https://mariborinfo.com/novica/lokalno/kaj-bo-v-mariboru-ostalo-za-zloglasnimi-radarji/173337>
- Kazenski zakonik (KZ-1). *Uradni list RS*, št. 55/2008.
- Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
- Medobčinski inšpektorat in redarstvo Mestne občine Maribor [MIR MOM]. (2017). *Poročilo o delu Medobčinskega inšpektorata in redarstva Mestne občine Maribor za leto 2016*. https://www.lenart.si/images/Seje-obcinski-svet/13_seja/15.1%20MIRM%20PORO%C4%8CILO%202016_koncna%20vezija.pdf
- Mestno redarstvo Mestne občine Ljubljana [MR MOL] (2017). *Poročilo o delu Mestnega redarstva Mestne občine Ljubljana za leto 2016*. Pridobljeno na <https://www.ljubljana.si/assets/Mestni-svet/Mandat-2014-2018/24.seja/10.-toka-poroilo-mr.pdf>
- Meško, G., Eman, K. in Flander, B. (ur.). (2016). *Oblast, legitimnost in družbeno nadzorstvo*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
- Meško G. in Lobnikar B. (2005). The contribution of local safety councils to local responsibility in crime prevention and provision of local safety. *Policing: An international journal of police strategies & management*, 28(2), 353–373.
- Modic, M., Lobnikar, B. in Dvojmoč, M. (2014). Policijska dejavnost v Sloveniji: analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije. *Varstvoslovje*, 16(3), 217–241.
- Petančič, S., Žerjavič, P. in Kramžar, B. (31. 3. 2011). Mestno redarstvo in policija: drobljenje varnostnih služb povzroča nepreglednost. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/politika/mestno-redarstvo-in-policija-drobljenje-varnostnih-sluzb-povzroca-nepreglednost.html>
- Petrovčič P. (5. 8. 2011). Poceni kazniva dejanja in dragi prekrški? O nenadzorovani inflaciji števila prekrškov in kazni zanje. *Mladina.si*. Pridobljeno na <https://www.mladina.si/86857/poceni-kazniva-dejanja-in-dragi-prekrski/>
- Policija, Ministrstvo za notranje zadeve [MNZ RS]. (2017). *Letno poročilo o delu policije za leto 2016*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2016.pdf> (12.7.2018)
- Selinšek, L. (2003). Predpisovanje prekrškov v odlokih samoupravnih lokalnih skupnosti skladno z ZP-1. *Lex localis*, 1(3), 103–119.
- Tičar, B., Doljak, E. in Rakar, I. (2016). Inšpekcijski nadzor na centralni in lokalni ravni ter njegov prispevek k varnosti v občinah. V B. Flander, I. Areh in T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik povzetkov: 17. Slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 31). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Tičar, B., Kandolf, S. in Dvojmoč, M. (2017). Pooblastila občin za pravno urejanje in dejansko sankcioniranje lokalnih prekrškov v teoriji in praksi. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: konferenčni zbornik* (str. 95–107). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Ustava Republike Slovenije. [URS]. (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91, 42/97, 66/00, 24/03,69/04 - UZ14, 69/04 - UZ43, 69/04 - UZ50, 68/06, 47/13 - UZ148, 47/13 - UZ90,97,99, 75/16).
- Vlaj, S. (2010). Samouprava. V L. Šturm (ur.), *Komentar ustave Republike Slovenije* (str. 951–974). Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije.

- Zakon o cestah [ZCes-1]. (2010, 2012, 2014, 2015). *Uradni list RS*, (109/10, 48/12, 36/14, 46/15).
- Zakon o financiranju občin [ZFO-1]. (2006, 2008, 2011, 2015). *Uradni list RS*, (123/06, 57/08, 36/11, 14/15).
- Zakon o inšpekcijskem nadzoru [ZIN]. (2007, 2014). *Uradni list RS*, (43/07, 40/14).
- Zakon o lokalni samoupravi [ZLS]. (2008, 2009, 2010, 2012, 2015, 2016). *Uradni list RS*, (76/08, 79/09, 51/10, 40/12, 14/15, 76/16).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije [ZNPPol]. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).
- Zakon o občinskem redarstvu [ZORed]. (2006, 2017). *Uradni list RS*, (139/06, 9/17).
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji [ZODPol]. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).
- Zakon o policiji [ZPol]. (1998). *Uradni list RS*, (49/98).
- Zakon o pravilih cestnega prometa [ZPrCP]. (2013, 2016). *Uradni list RS*, (82/13, 68/16).
- Zakon o prekrških [ZP-1]. (2013, 2014, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (21/13, 111/13, 74/14, 92/14, 32/16, 15/17).
- Zakon o varstvu javnega reda in miru [ZJRM-1]. (2006). *Uradni list RS*, (20/06).

Globalni izzivi begunstva v lokalni perspektivi: pravni položaj in integracija prosilcev za mednarodno zaščito v Sloveniji

ALEŠ BUČAR RUČMAN, MAJA MODIČ IN BENJAMIN FLANDER

Povzetek Po prihodu velikega števila beguncev v letih 2015 in 2016 smo bili v Sloveniji priča pojavu naraščajoče moralne panike, porastu nestrpnosti in utrjevanju predsodkov. V poglavju zato opozarjamo na proces pretvorbe običajnega družbenega pojava (migracij) v primarno varnostni izziv, tj. na proces, v katerem so imeli pri ustvarjanju vtisa o kulturnem konfliktu med »nami« in »njimi«, prihodu »kriminalnih prišlekov« in »izkoriščevalcih socialne države« ključno vlogo politični odločevalci in mediji. Države Evropske unije – pri tem Slovenija ni bila izjema – so postopoma zaostrovale migracijsko politiko in zakonodajo. Ta proces se je ponekod stopnjeval s krčenjem pravic prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca ter izogibanjem skupni odgovornosti pri reševanju migracijske in begunske problematike. Kljub temu primeri dobrih praks pri sprejemanju in integraciji beguncev, ki smo jim priča v Sloveniji, dokazujejo, da solidarnost in sobivanje nista nemogoča in da ne predstavljata grožnje ali nesorazmernega bremena za lokalno prebivalstvo.

Ključne besede: • begunci • mednarodna zaščita • azil • integracija • lokalna skupnost •

NASLOVI AVTORJEV: dr. Aleš Bučar Ručman, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: aleš.bučar@fvv.uni-mb.si. Dr. Maja Modič, docentka, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: maja.modic@fvv.uni-mb.si. Dr. Benjamin Flander, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: benjamin.flander@fvv.uni-mb.si.

The global challenges of refugee protection in a local perspective: legal status and integration of persons with refugee status in Slovenia

ALEŠ BUČAR RUČMAN, MAJA MODIC & BENJAMIN FLANDER

Abstract After the arrival of a large number of refugees in 2015 and 2016, Slovenia experienced the rise of moral panic, expansion of intolerance and affirmation of prejudices among local population. In this regard, the chapter explores the process of transformation of common social phenomena (migration) into primarily security challenge, i.e. the process, which created the impression of cultural conflict between “us” and “them”, the arrival of “criminal newcomers” and “exploitations of social welfare”. Countries of the European Union, including Slovenia, gradually tightened migration policy and legislation. In some member states, this process has been intensified by a shrinking of the rights of asylum applicants and persons with refugee status and the avoidance of joint responsibility in solving migration issues. Nevertheless, examples of good practice in accepting and integrating refugees in Slovenia demonstrate that solidarity and cohabitation are not impossible and do not represent a threat or uneven burden for local population.

Keywords: • refugees • international protection • asylum • integration • local community •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Aleš Bučar Ručman, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: aleš.bučar@fvv.uni-mb.si. Maja Modic, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: maja.modic@fvv.uni-mb.si. Benjamin Flander, PhD, Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: benjamin.flander@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Evropski prostor so po drugi svetovni vojni intenzivno zaznamovale mednarodne migracije beguncev. Te so bile najprej povezane z vračanjem ljudi na svoje domove, iskanjem novega življenjskega prostora, begom nekaterih pred roko pravice ali strahom pred maščevanjem zmagovalcev v vojni. Temu so sledile begunske migracije, povezane z razpadom kolonialnega sistema. Ljudje so odhajali iz kolonij, nekateri tudi zato, ker so se bali pregona vseh, ki so sodelovali s kolonialno oblastjo. V naslednjih desetletjih so v evropskem prostoru prevladovali ekonomske migracije, ki jih je poganjal povojni zagon gospodarstva. Delovne migracije so postale množične, zahodne države pa so delavce novačile v nekdanjih kolonijah in drugih državah na periferiji, s katerimi so podpisovale bilateralne sporazume. Priseljenci so prihajali iz južnoevropskih držav in tudi držav zunaj Evrope (Bade, 2005). Z recesijo na začetku 70. let so se potrebe po delavcih zmanjšale. Evropska vrata so se počasi začela zapirati. Odziv na zaostritev je bil pojav alternativnih oblik priseljevanja – povečano je bilo zlasti število prošelj za priznanje statusa begunca. Zahodne države so se znašle v nepričakovani situaciji. Do takrat so bile namreč begunske migracije značilne predvsem za prebežnike iz vzhodnoevropskih komunističnih držav in slednjih Zahod na vrhuncu hladne vojne in v globoki ideološki tekmi seveda ni oviral in zavračal. Ravno obratno te migracije so uporabili kot propagando zoper komunizem (Castles in Miller, 2009), ki so ga zapuščali in zavračali njegovi lastni ljudje, na zahodu »dobrodošli prebežniki« (Bade, 2005, str. 410) (npr. begunci ob madžarski revoluciji leta 1956 in praški pomladi leta 1968). Razmere so se nato spremenile v 80. letih. Večina beguncev je takrat prihajala iz industrijsko manj razvitih držav, po koncu hladne vojne pa so bili spet v ospredju prosilci iz vzhodne in južne Evrope, v 90. letih zlasti begunci iz nekdanje SFRJ.¹

¹ Vojne v letih 1991–1995 in 1999 so povzročile izselitev več kot 3,7 milijona ljudi, napetosti med narodi pa so se sprevrgle celo v etnično čiščenje in genocid. Posledica vojne na Hrvaškem je bilo 600.000 beguncev, vojna pa je še huje prizadela Bosno in Hercegovino, kjer je bilo 2.200.000 beguncev (Pirjevec, 2003). Zadnje prizorišče velikega bega iz nekdanje SFRJ je bilo Kosovo, od koder je leta 1999 v Makedonijo zbežalo 250.000, v Albanijo pa približno 300.000 kosovskih Albancev. Spregledati ne gre srbskih beguncev, ki so leta 1995 bežali iz Krajine (150.000 do 200.000 ljudi), in srbskih beguncev, ki so zbežali s Kosova po posegu zveze Nato in porazu srbske vojske (Pirjevec, 2003). Med begunci, ki so poiskali zatočišče v Sloveniji, jih je bilo največ iz Bosne in Hercegovine. Njihovo število je leta 1992 preseglo 72.000. Begunce iz BiH so sprejele tudi Nemčija (več kot 300.000), Švedska (več kot 50.000), Danska (več kot 27.000), Nizozemska (več kot 23.000), Turčija (približno 20.000) itn. (UNHCR, 2002).

Evropa se je s padcem železne zavese in širitvami EU notranje sicer povezala, vendar se je ob tem sočasno navzven zaprla in obdala s schengensko mejo ter kompleksnim panoptičnim sistemom nadzora mednarodnih migracij. Takšno ravnanje EU ni izjema. Ekonomsko razvite države želijo nadzorovati migracijska gibanja in maksimizirati koristi migracij, za to pa so oblikovale kompleksen nadzorstveni sistem, ki deluje izven ciljnih držav, v tranzicijskih državah in znotraj ciljnih držav – in tudi v kibernetnem prostoru (Bučar Ručman, 2016; Mitsilegas 2010, 2015b).² Njegov namen je »družbeno razvrščanje« (Weber in Bowling, 2008, str. 360). Skladno z duhom neoliberalnega kapitalizma je kriterij sprejemljivosti vezan primarno na ekonomske dejavnike – upošteva se ekonomski kapital priseljencev oziroma posest kapitala, ki ga je mogoče spremeniti v ekonomskega (npr. kulturni kapital v obliki znanja). Imigracijska politika ekonomsko razvitih držav migrante ločuje na zelene, visoko kvalificirane, ki so v industrijsko razvitih državah potrebni (npr. zdravniki, inženirji, znanstveniki), in zgolj pogojno zaželeno nizko kvalificirane migrante. Slednje se vključuje občasno in začasno, le dokler jih potrebujejo, potem pa se pričakuje, da se bodo vrnil domov – t. i. krožne migracije (Castles in Miller, 2009). Nizko kvalificiranim migrantom se omogoča bivanje v državi le toliko časa, da si ne morejo pridobiti dovoljenja za stalno bivanje. Poleg pogojno nezaželenih migrantov se je oblikovala tudi skupina nezaželenih migrantov. Med njih lahko vključimo nekvalificirane in revne, ki nimajo možnosti zaposlitve in jih države ne potrebujejo ter tudi prosilce za azil in druge begunce. »Obrambni zidovi« ekonomsko razvitih držav dejansko postajajo »socialni zidovi«, njihov primarni namen pa je na široko odpreti vrata bogatim in izobraženim, ob tem pa sočasno odvrniti in zaustaviti revne, preganjane ali drugače ogrožene.³ Posledica takšnega

² Nekdanji mejni nadzor je nadomestil nadzorstveni sistem, ki se osredotoča na celoten migracijski proces. Vzpostavljen je proaktivni, globalni, v velikem delu privatiziran nadzor, ki deluje v ozadju upravljanja mednarodnih migracij (Aas, 2011, 2013; Andersson, 2014; Mitsilegas, 2010, 2015a, 2015b; Pickering in Weber, 2013; Spijkerboer, 2013). Glavni cilj tega sistema ni več nadzor posameznika na meji, temveč nadzor in upravljanje celotne populacije (potencialnih) migrantov.

³ Opisane razmere nazorno prikazuje situacija na Madžarskem. Država članica EU, ki je sprejela radikalne ukrepe za ustavitev prehoda beguncev preko njenega ozemlja (glej Gyollai in Amatrudo, 2018) in katere politični odločevalci so begunce prikazovali kot grožnjo nacionalni varnosti in evropski kulturi, je istočasno vabila priseljence preko »The Hungarian Investment Immigration Program« (Madžarska vlada, 2017). Kot je bilo zapisano na spletnih straneh enega od podjetij, ki je oglaševalo ta program, je to »najhitrejši in najlažji način na svetu, da si lahko pridobiš doživljenjsko pravico za stalno bivanje«. Kot so navajali, to ni bilo omogočeno le za eno osebo, temveč vključuje »vzdrževane družinske člane«, vse kar pa posameznik potrebuje za to dovoljenje pa je 300.000 € za investicijo v posebne obveznice madžarske vlade in 60.000 € za administrativne stroške ali »lek« 185.000 € za nepovratno enkratno plačilo. Zaključni komentar na tej strani tudi nazorno povzame takšno komodifikacijo človeške varnosti in možnosti preživetja: »to je najcenejša ponudba v

zapiranja Evrope in drugih razvitih regij sveta je oblikovanje globalnih izključenih območij – »globalnih totalnih institucij«, v katere zapirajo zlasti revnejše prebivalstvo in celo tiste, katerih življenja so ogrožena. Tisti, ki jim uspe »beg« iz teh zaprtih območij, pa pogosto končajo v »lokalnih totalnih institucijah« (tj. fizičnih in družbenih prostorih marginalizacije in izključitve) (več glej v Bučar Ručman, 2016a).

Pojav notranjepolitičnih napetosti v zahodnih državah ob rasti števila prisilcev za azil je bil ob sočasni zaostritvi priseljevanja, že vzpostavljenem negativnem razpoloženju zoper tujce in vzponu neoliberalne ideologije in posledičnih pritiskov na lokalno delavstvo, samo vprašanje časa. Ob veliki medijski pozornosti in javnem neodobravanju je ta tema postala priročno orodje političnih elit za preusmerjanje pozornost od dejanskih tveganj in vzrokov za poslabšanje položaja lokalnega prebivalstva na priseljence in celo begunce. Ti so postali »grešni kozli« za številne težave, s katerimi se srečujejo Evropejci (Bauman, 2016). Namesto razprav o delovanju kapitalističnega sistema, zlasti njegove neoliberalne različice, v katerem globalni kapital in kapitalisti (t. i. investitorji) preskakujejo vse državne meje, selijo proizvodnjo v države z nizkimi mezdami, sedeže podjetij in dobičke v države z nizkimi davki, uspešno lobirajo za nizke delavske, okoljske in zdravstvene standarde, povečujejo prekarost lokalnega vedno bolj »fleksibilnega« delavstva itd. (več glej v Bauman, 2016; Beck, 2003; Stiglitz, 2006), so na tnalno družbenega obsojanja prikovani begunci. Begunce se je v javnem diskurzu, prežetem s hujskaškim populizmom, kmalu začelo enačiti z nezaželenimi ekonomskimi migranti, prikazovalo se jih je kot izkoriščevalce sistema in se dvomilo o njihovem motivu za beg. Še več, začeli so jih enačiti celo s teroristi (Bosworth in Guild, 2008) in tistimi, ki domnevno neposredno ogrožajo našo varnost – če ne s fizično silo in kaznivimi dejanji, pa z boleznimi in kulturno neprilagodljivostjo (glej Bučar Ručman, 2018). Pod notranjepolitičnimi pritiski javnosti in medijev so politične elite začele zaostrovati azilsko politiko. Znašli smo se v »tekmi do dna«, kjer leve in desne politične opcije zagovarjajo zaostritve, omejevanja in tudi ukrepe, ki posegajo v temeljne pravice beguncev (npr. enostransko razglašanje varnih izvornih držav oz. varnih regij, izvajanje pravila varne tretje države, postavljanje bodeče žice vzdolž celotne meje države, uvajanje novih kaznivih dejanj, povezanih z neregularnimi migracijami, in odvzem premoženja beguncem). Medijski in obči diskurz je prežet z

Evropi«, ki omogoča, da lahko »svobodno potuješ znotraj schengenskega prostora brez viz in mejnega nadzora« (Residency Bond program, n. d.).

ekstremnimi primeri sovražnega govora in hujška, ki je postalo stalnica in nova normalnost.⁴ Takšne drže ne zavzemajo samo marginalni politični akterji, ampak tudi osrednji in pomembni politični odločevalci in voditelji držav. Ob tej nestrpnosti in predsodkih, ki so legitimirani od zgoraj navzdol, ni presenetljivo, da se pojavljajo različna protipriseljenska gibanja, skupine in organizacije, ki se razglušajo za domoljubne in zaščitnike »svojega« naroda. Med njimi nekatere posegajo po skrajnih oblikah nasilja, ki je usmerjeno neposredno proti priseljencem in drugače mislečim. Begunci se srečujejo celo z neposrednim nasiljem (npr. v Nemčiji je v letih 2015–2016 prišlo do porasta napadov na begunce in požigov hiš, v katerih prebivajo) (Bundeskriminalamt, 2016; Kreuzer, 2016). V evropskih državah javnost in politiki, sicer z manjšim nelagodjem in grenkim priokusom gledajo in komentirajo smrtne primere ponesrečenih beguncev, vendar že naslednji trenutek – ko medije zanimajo samo še nesreče z večjim številom žrtev – nadaljujejo in podpirajo ustaljeno prakso, ki jo zaznamujejo omejevanje, nadzor, zavračanje, pridržanje in izgon.

Pri analizi družbenopolitičnih razmer, reakcijah javnosti in političnih odločevalcev pa moramo biti natančni. Kot opozori Bauman (2016), pri trenutni protipriseljenski nastrojenosti in občutku ogroženosti pri lokalnih prebivalcih ne gre le za zaostrovanje, ki je rezultat populističnega političnega nabiranja glasov in medijskega širjenja strahu, s ciljem zagotavljanja čim večjega deleža občinstva. Gre za več kot to. To je posledica osrednjega načina političnega delovanja oz. kot pravi Bauman (2016, str. 30), (naj)pomembnejša tehnika vladanja v današnjem času. Opisano zaostrovanje na področju migracij in imigracijskih politik namreč ni neodvisno od širšega družbenega dogajanja v zahodnih družbah. Države so postale »šibke države« (Bauman, 2005), v katerih je ekonomija ločena od političnega delovanja, državne institucije pa primarno skrbijo za ustvarjanje pogojev, v katerih lahko poteka globalno poslovanje. Paradoks, ki se ob tem pojavi, je v tem, da so države postale šibke, vladne regulacije se umikajo, sočasno pa se povečuje represivna moč držav. Navedeno nazorno potrjuje prav ukrepanje držav na področju regulacije, nadzora, selekcije in omejevanja migracij. Po letu 2015 so države Evropske unije – pri tem Slovenija ni bila izjema – postopoma zaostriale migracijsko politiko in zakonodajo. Ta

⁴ V predgovoru k zadnji izdaji knjige »*Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*« je Stanley Cohen (2002) opozoril na pojav nove skupine, ki je postala žrtev širjenja moralne panike. Diskurz, ki ga o beguncih, prosilcih za azil in »ilegalnih priseljencih« ustvarjajo mediji, politiki in javnost, ima preprost skupen imenovalec in ga zaznamujejo »dejansko neprekinjena sporočila sovraštva in zavračanja«.

proces se je ponekod nadalje stopnjeval s krčenjem pravic prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca ter izogibanjem skupni odgovornosti pri reševanju migracijske in begunske problematike.

2 Pravni položaj, pravice in obveznosti prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca v Republiki Sloveniji

2.1 Pravni položaj prosilcev za mednarodno zaščito in beguncev po ZMZ-1 in predpisih EU

Pravni položaj ter pravice in dolžnosti beguncev in drugih oseb z mednarodno zaščito v notranjem pravu Republike Slovenije (RS) ureja Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ-1, 2016). Ta zakon ureja tudi pravice prosilcev ter pogoje in postopek za priznanje statusa begunca. Status begunca se prizna državljanu ali državljanke (v nadaljevanju za oba spola uporabljamo moško obliko) tretje države (tj. države, ki ni članica EU), ki se zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem iz razloga pripadnosti določeni rasi ali etnični skupini, določeni veroizpovedi, narodni pripadnosti, pripadnosti posebni družbeni skupini ali političnemu prepričanju, nahaja zunaj države, katere državljan je, in ne more ali zaradi takega strahu noče uživati varstva te države. Državljanu tretje države, ki ne izpolnjuje pogojev za status begunca, se lahko v primerih, ko obstaja utemeljen razlog, da bi bil ob vrnitvi v izvorno državo soočen s tveganjem, da utрпи resno škodo, prizna status subsidiarne zaščite. Možnost priznanja statusa begunca in subsidiarne zaščite zakon predvideva tudi za osebe brez državljanstva (ZMZ-1, 2016).

Pravna in siceršnja pot do priznanja mednarodne zaščite in statusa begunca je v Sloveniji, podobno kot tudi v mnogih drugih državah, vse prej kot enostavna. Iz smiselne razlage ZMZ-1 (2016) izhaja, da mora državljan tretje države ali oseba brez državljanstva, ki je v RS vstopil(a) nezakonito in namerava zaprositi za mednarodno zaščito, v najkrajšem možnem času izraziti namen, da bi vložil(a) prošnjo za mednarodno zaščito. V tem primeru se vstop te osebe v RS ne obravnava kot nezakonit prehod državne meje in oseba ne sme biti odstranjena iz države. Namen, da bo vložil(a) prošnjo, lahko izrazi pri katerem koli državnem organu ali organu samoupravne lokalne skupnosti v RS, ki mora o tem obvestiti policijo. Prosilca najprej obravnava policija, ki ugotovi njegovo istovetnost in pot, po kateri je prišel v RS, ter ob tem izpolni registracijski list. Nato prosilca

pospremi v azilni dom, kjer vodenje postopka prevzame pristojni urad v okviru Sektorja za nastanitev, oskrbo in integracijo Ministrstva za notranje zadeve (v nadaljevanju SNOI MNZ). Uradna oseba prosilcu ob prihodu v azilni dom v predhodnem postopku v njemu razumljivem jeziku posreduje informacije o poteku postopka, njegovih pravicah in dolžnostih, možnih posledicah neupoštevanja obveznosti in nesodelovanja s pristojnim organom, rokih za uveljavljanje pravnih sredstev ter informacije o svetovalcih in nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju mednarodne zaščite. Uradna oseba še pred sprejemom prošnje prosilca fotografira in mu odvzame prstne odtise, prosilec pa je dolžan opraviti tudi sanitarno-dezinfekcijski in preventivni zdravstveni pregled (ZMZ-1, 2016).

Po izvedenem predhodnem postopku uradna oseba urada sprejme prošnjo⁵, s čimer se postopek za priznanje mednarodne zaščite v formalnem pomenu šele začne. Zakon posebej ureja način, na katerega prošnjo vložijo mladoletniki, mlajši od 15 let, mladoletniki, starejši od 15 let, in mladoletniki brez spremstva. V postopku sprejema in obravnave prošnje se prosilcu po potrebi zagotovi tolmač za jezik, ki ga razume (praviloma mora biti istega spola kot prosilec). Z vložitvijo oz. sprejemom prošnje prosilec po ZMZ-1 (2016) pridobi pravico do prebivanja v RS, do nastanitve (praviloma v azilnem domu ali njegovi izpostavi, prosilcu pa se lahko pod določenimi pogoji odobri tudi nastanitev na zasebnem naslovu), materialne oskrbe (z obleko, obutvijo, higienskimi potrebščinami in prehrano),⁶ finančne pomoči (če je nastanjen na zasebnem naslovu), nujnega zdravljenja, izobraževanja (po ZMZ-1 pristojni organ mladoletnemu prosilcu najkasneje v treh mesecih od dneva vložitve prošnje zagotovi možnost osnovnošolskega izobraževanja, polnoletnim prosilcem pa se omogoči tudi dostop do višješolskega, visokošolskega in izobraževanja odraslih pod pogoji, ki veljajo za državljane RS), dostopa na trg dela, humanitarne pomoči in žepnine. V postopku obravnave njegove prošnje se prosilcu ne sme odreči komunikacija z Visokim komisariatom ZN za begunce.

⁵ V postopkih na meji, letališčih in pristaniščih se prošnja vloži na meji ali v tranzitnem prostoru na letališču, pristanišču oziroma na ladji (ZMZ-1, 2016).

⁶ Stroške materialne oskrbe v primeru nastanitve v azilnem domu ali njegovi izpostavi krije RS, vendar prosilci, ki imajo lastna sredstva za preživljanje, sami krijejo stroške ali sorazmeren delež stroškov.

Pred odločitvijo o prošnji mora uradna oseba urada s prosilcem opraviti osebni razgovor, v katerem mora ugotoviti vsa dejstva in okoliščine, ki so lahko pomembne za odločitev. O prošnji mora odločiti v najkrajšem možnem času, razen če bi to vplivalo na ustreznost in celovitost obravnavanja, pri čemer v rednem postopku odloči najkasneje v šestih mesecih, v pospešenem postopku⁷ pa najkasneje v dveh mesecih od vložitve prošnje. V posebnih primerih, ki jih določa zakon, se lahko rok podaljša, vendar v rednem postopku ne dlje kot za dvanajst mesecev (ZMZ-1, 2016).

Urad lahko z odločbo prošnji ugotovi ali pa jo s sklepom zavrže kot nedopustno. Prošnjo zavrne, če je prosilcu zaščito že priznala druga država članica EU, če se država, iz katere prosilec prihaja, šteje za državo prvega azila, če se država, iz katere prosilec prihaja, šteje za varno tretjo državo ali če ugotovi, da je za obravnavo prošnje odgovorna druga država članica EU (ZMZ-1, 2016). Zoper odločbo lahko prosilec vloži tožbo na Upravno sodišče RS (le-to mora o tožbi zoper odločbo, ki je bila izdana v rednem postopku, odločiti v 30 dneh, v pospešenem postopku pa v sedmih dneh). Prosilec lahko zoper odločbo Upravnega sodišča vloži pritožbo na Vrhovno sodišče RS, zoper sodbo tega sodišča pa še ustavno pritožbo na Ustavno sodišče RS.

Oseba s priznanim statusom mednarodne zaščite (begunec) ima po ZMZ-1 (2016) pravico do stalnega prebivanja v RS, denarnega nadomestila za zasebno nastanitev, zdravstvenega in socialnega varstva (v enakem obsegu in pod enakimi pogoji kot otroci državljanov RS, ki so obvezno zdravstveno zavarovani kot družinski člani), izobraževanja (pod enakimi pogoji kot državljani RS, pri čemer osebam brez lastnih dohodkov oziroma drugače zagotovljenega preživljanja tri leta od priznanja statusa stroške izobraževanja krije RS), zaposlitve in dela (v skladu s predpisi, ki urejajo zaposlovanje in delo tujcev) ter do pridobitve informacij o statusu, pravicah in dolžnostih, ki jih ima kot oseba z mednarodno zaščito v RS. Begunec ima tudi pravico do pomoči pri vključevanju v okolje, ki temelji na osebnem integracijskem načrtu. V času izvajanja osebnega integracijskega načrta ima pravico do udeležbe na tečaju slovenskega jezika in spoznavanja slovenske družbe. V primeru redne udeležbe na tečaju, če ga napoti urad, je med tečajem upravičen tudi do mesečne vozovnice za mestni promet, in

⁷ Če oseba izrazi namen, da bo vložila prošnjo na meji ali v času zadrževanja v tranzitnem območju na letališču ali na ladji v pristanišču, pristojni organ o prošnji odloči v pospešenem postopku v najkrajšem možnem času, ki ne sme biti daljši od 14 dni (ZMZ-1, 2016).

sicer za čas trajanja tečaja. Za pripravo osebnega integracijskega načrta je pristojen urad, ki lahko pripravo in izvedbo načrta delno ali v celoti prenese tudi na druge organizacije (ZMZ-1, 2016).⁸

V postopkih za priznanje mednarodne zaščite mora RS upoštevati tudi ratificirane mednarodne pogodbe (poleg splošnih konvencij s področja človekovih pravic tudi Konvencijo o statusu beguncev, podpisano v Ženevi 28. julija 1951, in Protokol o statusu beguncev, podpisan v New Yorku 31. januarja 1967), kot članica EU pa je dolžna izvajati tudi skupno evropsko migracijsko in azilno politiko ter zakonodajo. Osrednji evropski predpis s tega področja je *Uredba (EU) št. 604/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. junija 2013 o vzpostavitvi meril in mehanizmov za določitev države članice, odgovorne za obravnavanje prošnje za mednarodno zaščito, ki jo v eni od držav članic vloži državljani tretje države ali oseba brez državljanstva* (v nadaljevanju Dublinska uredba). Na temelju te uredbe so bile sprejete direktive, ki so oblikovale enotne minimalne pogoje in standarde ter postopke za sprejem prosilcev za mednarodno zaščito in priznanje statusa begunca, vsebino mednarodne zaščite ter podrobnejša enotna merila in postopek za določitev države članice, ki je odgovorna za obravnavo prošnje za mednarodno zaščito. Področje mednarodne zaščite urejajo tudi nekatere druge uredbe (pomembna je denimo tudi *Uredba (EU) št. 603/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. junija 2013 o vzpostavitvi sistema EURODAC za primerjavo prstnih odtisov*) in dokumenti, ki po svoji naravi niso predpisi in spadajo v domeno t. i. »mehkega prava« (angl. »soft law«),

Pravilo iz uredbe, po katerem je za obravnavo prošnje za mednarodno zaščito pristojna država, kjer prosilec vstopi v EU (Dublinska uredba, 2013), se je v »azilni praksi« držav članic izkazalo za kontroveržno in neučinkovito. Evropska komisija je zato leta 2016 pristopila k prenovi obstoječe ureditve, ki do sedaj zaradi razhajanja med članicami ni bila realizirana. Za odpravo ali vsaj spremembo tega pravila si – razumljivo – prizadevajo predvsem države članice

⁸ Po ZMZ-1 (2016) se beguncu do zaposlitve razpoložljivih kapacitet omogoči nastanitev v integracijski hiši ali drugih nastanitvenih zmogljivostih, vendar najdlje za eno leto od dneva pridobitve statusa. To obdobje se lahko podaljša najdlje za šest mesecev, če so podani utemeljeni zdravstveni ali drugi razlogi. Če je begunec nastanjen na zasebnem naslovu in nima lastnih sredstev za preživljanje, je 18 mesecev od dneva pridobitve statusa upravičen do denarnega nadomestila za nastanitev na zasebnem naslovu.

na zunanji meji EU, ker naj bi nosile glavni del bremena reševanja migracijske in begunske problematike.⁹

2.2 Pomanjkljivosti in nepravilnosti pri implementaciji predpisov

V Sloveniji je v primerjavi z nekaterimi drugimi državami EU¹⁰ pravni položaj prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca zgledno urejen,¹¹ težave in pomanjkljivosti nastajajo pri implementaciji predpisov. Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (v nadaljevanju Varuh) je na podlagi medijskih objav in opozoril nevladnih organizacij preveril domnevno neustrezno ravnanje policistov, ki naj bi ob prijettu oz. zadržanju tujcev-prebežnikov na meji med Republiko Hrvaško in RS ter v notranjosti (večinoma pri Črnomlju) zavračali sprejem njihovih prošenj za mednarodno zaščito v obravnavo. Varuh je obravnaval tudi prejeto pobudo enega od tujcev.

⁹ Visoki predstavniki nekaterih članic, ki pripadajo politični desnici, menijo, da so potrebne tudi druge spremembe evropskega režima na področju mednarodne zaščite, še posebej na področju kvot oziroma obveznega prerazporejanja beguncev. Na dolgi rok naj bi EU, po njihovem prepričanju, potrebovala celovito preobrazbo in uveljavitev strožje migracijske politike in zakonodaje.

¹⁰ Po prihodu večjega števila ljudi v letih 2015/16 so nekatere – zlasti najbolj izpostavljene – države EU bistveno zaostrole migracijsko politiko ter skladno s tem tudi zakonske pogoje za pridobitev mednarodne zaščite. Ta proces se je nadalje stopnjeval s krčenjem pravic prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca. V Republiki Avstriji na primer, ki pri tem nikakor ni osamljena, naj bi po poročanju medijev vlada pripravila osnutek sprememb delovne zakonodaje, ki proslcem za mednarodno zaščito bistveno zmanjšujejo oz. onemogočajo možnosti za zaposlitev. Sprememba zakonodaje naj bi proslcem za azil do konca postopka, v katerem uveljavljajo pravico do mednarodne zaščite, onemogočila dostop do pripravništva in tečajev vajeništva (to možnost naj bi vlada ponudila drugim tujcem). Že pred tem je vlada te države zmanjšala obseg financiranja ukrepov, ki so namenjeni učinkovitejši integraciji prosilcev za mednarodno zaščito v avstrijsko družbo (npr. izvajanje tečajev nemščine), deportacija zavrženih proslcev pa naj bi postala prioriteta notranjega resorja vlade. Manever vlade je bil na udaru kritike tako s strani Visokega komisariata za begunce pri ZN (UNHCR) kot tudi avstrijske opozicije (J. R., 2018).

¹¹ Ob tem velja opozoriti, da je zakonodajalec z namenom preprečitve ponovitve razmer, ki so na slovenski južni meji nastale v času prihoda večjega števila beguncev v letih 2015/16, na začetku leta 2017 z Zakonom o spremembi in dopolnitvah Zakona o tujcih (ZTuj-2D, 2017) v 10.b členu predvidel možnost sprejetja posebnega ukrepa, ki bi ob spremenjenih migracijskih razmerah policiji omogočil vračanje tujcev, ki bi v RS vstopili nezakonito, brez upoštevanja njihove morebitne namere, da podajo prošnjo za mednarodno zaščito (ZTuj-2D, 2017). Zoper to določbo je Varuh človekovih pravic sprožil ustavni spor, v katerem je zatrjeval neskladja predvidenih ukrepov z določbami in načeli slovenske ustave o prepovedi diskriminacije, enakega varstva pravic, nevračanja ter jasnosti in določnosti predpisov (Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, 2017). Ustavno sodišče o zahtevi vsebinsko še ni odločilo, je pa zavrnilo predlog, da naj se do končne odločitve zadrži izvajanje omenjenih določb zakona.

Med obiskom policijskih postaj v Črnomlju in Metliki (brez predhodne najave) junija 2018 je iz dokumentacije in opravljenih razgovorov ugotovil, da policisti pri vračanju pridržanih tujcev Republiki Hrvaški na podlagi *Sporazuma med vlado Republike Slovenije in vlado Republike Hrvaške o izročitvi in prevzemu oseb, katerih vstop ali prebivanje je nezakonito* (BHRIPO, 2015) osebnih okoliščin tujcev ne obravnavajo na način, ki bi lahko odpravil dvom, ali je imela oseba, ki je bila pridržana na policijski postaji, namero podati prošnjo za mednarodno zaščito, oziroma ali jo je podala, pa je bila ta morda preslišana. V uradnih zaznamkih povzete izjave tujcev so bile po ugotovitvah Varuha praviloma izredno skope in so se v pretežni meri nanašale na potovanje ter prehod meje. Prav tako so bile skope tudi izjave o razlogih za zapustitev matične države, ki so lahko pomemben dejavnik pri morebitni nameri za mednarodno zaščito. Iz pregledane dokumentacije ni bilo razvidno, da bi tujci prejeli kakršnakoli ustna pojasnila o razlogih za njihovo vračanje. Prav tako jim ni bilo pojasnjeno, da jih morajo slovenski organi izročiti tujim varnostnim organom, ker v RS niso zaprosili za mednarodno zaščito (Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, 2018).

Varuhu se je, skratka, porodil dvom, ali so policisti vsakega posameznika v zadostni meri obravnavali na način, da bi ugotovili, ali potrebuje mednarodno zaščito, ali ima namen zanj morda zaprositi. Pri tem je posebej poudaril, da izvajanje sporazuma o vračanju ne sme spodbujati k sprejemanju vprašljivih odločitev glede vrnitve, ki ne bi bile sprejete, če takega sporazuma ne bi bilo. Tovrstne vrnitve so izpeljane brez pisne odločbe ob odsotnosti pravnih sredstev, s katerimi bi lahko posameznik učinkovito izpodbijal sprejeto odločitev. Ker gre za odločitve, ki so sprejete v zelo kratkem časovnem obdobju (nekaj dni), je pomembno, da se pristojni organ, ki opravi vrnitev, predhodno skrbno prepriča, ali ne gre za osebo, ki morda želi izraziti namen vložitve prošnje za mednarodno zaščito. Policisti morajo po mnenju Varuha zaradi omenjenih okoliščin prijetemu tujcu zagotoviti ustrezne informacije glede azilnih postopkov v jeziku, ki ga razume. Omogočiti mu morajo tudi dovolj časa, da se lahko izrazi, če bi želel podati prošnjo za azil (Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, 2018).

Na ta problem je v svojem *Poročilu o ugotovitvah in opažanjih o izvajanju postopkov vračanja in spoštovanju načela nevračanja* (Regvar, 2018) opozoril tudi Pravno-informacijski center nevladnih organizacij (v nadaljnjem besedilu PIC). Vračanje tujcev, ki so nezakonito prestopili mejo, v roku 72 ur zgolj na podlagi ustne najave ali najave po telefonu, brez odločbe in brez zagotovljenega dostopa do pravne pomoči – je po njihovem bistvena pomanjkljivost omenjenega sporazuma med

vlado RS in vlado Republike Hrvaške. Tujcem je sicer zagotovljen dostop do prevajalca, ne pa tudi pravica do dostopa do pravne pomoči (še zlasti ne brezplačne). Po mnenju predstavnikov PIC gre za pogovor med tujcem in policistom, v katerem je polje odločanja policista, ki vodi postopek, glede upoštevanja načela nevračanja, zelo široko. Prosilec za mednarodno zaščito po njihovem mnenju prošnje ne more vložiti ali pa je ne upoštevajo. Policija je vse očitke nevladnih organizacij zavrnila. Po njenem je sporazum glavni vzvod oz. temelj za preprečevanje nezakonitega prisiljevanja in kot takšen spada k evropskemu pravnemu redu. V procesu vstopanja RS v schengenski prostor je bil sporazum evalviran in s strani pristojnih institucij EU ni bilo pripomb. Na podlagi tega sporazuma RS v Republiko Hrvaško vrne tujce, ki jih Hrvaška nato v večini deportira v Bosno in Hercegovino. V zadnjih petih letih naj bi RS vrnila 5.199 tujcev, leta 2016 598, lani 766, letos pa samo v prvem polletju 1.316. Po mnenju Policije RS z izvajanjem sporazuma prebežnikom ne omejuje pravice do mednarodne zaščite (Regvar, 2018).

3 Sprejemanje in integracija beguncev v slovensko družbo: primeri dobrih in slabih praks

Na dan 12. septembra 2018 je bilo v Sloveniji 623 oseb s priznano mednarodno zaščito, prosilcev za mednarodno zaščito pa je bilo 270. Večina oseb s priznano mednarodno zaščito (446) prebiva v zasebni namestitvi, 34 oseb v Integracijski hiši Maribor, 17 jih prebiva v stanovanjih, ki jih je začasno določila Vlada RS, 12 jih biva v dijaških domovih, 11 v Integracijski hiši Ljubljana, 2 osebi prebivata v izpostavi Azilnega doma v Logatcu, ena oseba pa v izpostavi Azilnega doma na Kotnikovi ulici v Ljubljani. Avgusta 2018 se je Vlada seznanila z zaključnim poročilom medresorske delovne skupine o premestitvi in trajni preselitvi oseb. Iz poročila je razvidno, da je bilo v okviru premestitev iz Italije in Grčije od marca 2016 do konca julija 2018 v Slovenijo dejansko premeščenih 253 oseb, od katerih je bil 233 osebam priznan status begunca, 11 osebam subsidiarna zaščita, petim osebam so bile prošnje zavrnjene, v dveh primerih pa je bil izdan sklep o ustavitvi postopka zaradi samovoljne zapustitve azilnega doma. V okviru trajne preselitve iz Turčije je za enkrat v Slovenijo prispelo 21 beguncev, jeseni leta 2018 bo preseljenih še 19 (Ministrstvo za notranje zadeve, 2018a).

Pomembno vprašanje je, kako integracija beguncev v slovensko družbo dejansko poteka in kako se na procese integracije odzivata obe vpleteni strani – prišleki in

lokalno prebivalstvo. En vidik perspektive lokalnega prebivalstva lahko razberemo iz ugotovitev raziskave Programske skupine Fakultete za varnostne vede o varnosti v lokalnih skupnostih.¹² Eno od vprašanj, ki smo ga zastavili anketirancem, se je glasilo: *Spodaj je naštetih nekaj pojavov, s katerimi se lahko srečamo pri življenju v neki skupnosti, vas pa prosimo, da ocenite, koliko naslednje pojave občutite kot varnostni problem v vaši občini. Uporabite ocene od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni, da naveden pojav sploh ni problem, in 5, da je pojav zelo velik problem v vaši občini.*

V tabeli 1 so predstavljena povprečja ocen vprašanih glede problematičnosti navedenih skupin in odstotki odgovorov pri vsaki od ocen od 1 do 5. Ocene vprašanih glede problematičnosti beguncev,¹³ tujih delavcev, migrantov ter pripadnikov drugih narodnosti ali kultur so relativno nizke, v manjši meri presegajo oceno 2, ki pomeni, da »pojav« v njihovi občini ni problem. Še najvišjo med sicer nizkimi ocenami problematičnosti so anketiranci namenili pripadnikom drugih narodnosti ali kultur.

Begunci tako za slabih 70 % vprašanih ne predstavljajo problema (seštevek odgovorov 1 in 2), predstavljajo pa velik problem za 17 % vprašanih (seštevek odgovorov 4 in 5). Približno taka razporeditev odgovorov je značilna tudi za mnenje vprašanih o tujih delavcih, migrantih in pripadnikih drugih narodnosti ali kultur.

¹² Anketiranje je potekalo med aprilom in julijem 2017 v okviru Programske skupine Fakultete za varnostne vede. Vzorčni okvir predstavljajo prebivalci Republike Slovenije, stari 18 ali več let. Vzorec je stratificiran, sistematičen in slučajen. Stratumi so definirani z območjem policijskih uprav (PU) (8 enot) in s tipom občine znotraj PU (ena majhna, ena srednja in ena velika), kar pomeni, da so v vzorec vključeni prebivalci 24 slovenskih občin, ki spadajo pod pristojnost določene policijske postaje. V vsakem stratumu smo vzorčili neodvisno. V kvantitativno analizo je bilo vključenih 1.266 popolno izpolnjenih anketnih vprašalnikov prebivalcev.

¹³ Treba je upoštevati, da anketirani niso prihajali samo iz občin, ki so bile neposredno vključene v prehod beguncev, pač pa iz vzorca, opisanega v prejšnji sproti opombi.

Tabela 1: Mnenje prebivalcev o »pojavih« v njihovi občini – odstotki ocen od 1 do 5¹⁴, povprečja in standardni odkloni

%	Povprečje	S. o.	1	2	3	4	5
Begunci	2,07	1,32	49,6	19,2	13,9	8,7	8,6
Tuji delavci	2,08	1,20	43,7	24,1	18,1	8,7	5,5
Migranti	2,05	1,29	49,9	19,2	14,9	8,4	7,6
Pripadniki drugih narodnosti ali kultur	2,17	1,22	40,1	24,5	19,4	10,5	5,5

Glede na predstavljene podatke bi lahko sklepali, da slovensko prebivalstvo ne zaznava nobene od obravnavanih skupin kot problematične, vsaj ne v varnostnem smislu (tako se je namreč glasilo anketno vprašanje). Iz drugih virov pa je razvidno, da to očitno nima pozitivne zveze z dejanskim sprejemanjem in integracijo beguncev v slovensko družbo. Iz lokalnih okolij namreč prihajajo vesti o nasprotovanju namestitvi prosilcev za mednarodno zaščito in vzpostavitvi migrantskih centrov ter integracijskih hiš. V nadaljevanju predstavljamo nekaj primerov od začetka leta 2016 do septembra 2018.

Februarja 2016 so se krajanje Šenčurja in Kranja v nasprotovanju napovedani vzpostavitvi migrantskega centra v Šenčurju sprva povezali preko spleta (družbenega omrežja Facebook), nato pa tudi na protestnem shodu, kjer se je zbralo okoli 3.000 ljudi (G. C., 2016). Šlo je za enega prvih tovrstnih odzivov na prihod (oziroma prehod) prebežnikov v Slovenijo, v slabem tednu pa mu je sledil še shod v organizaciji skupine (organizirane preko družbenega omrežja Facebook) *Ljubljana je proti migrantskemu centru*, usmerjen proti prosilcem za azil, nedavno tega nastanjenim na Kotnikovi ulici (A. Č., T. H. in B. R., 2016; Smajila, 2016).

V istem tednu se je ob napovedani vzpostavitvi izpostave azilnega doma odvil še protestni shod v Logatcu, na katerem so krajanje sicer povedali, da niso absolutno proti prebežnikom iz ranljivih skupin, denimo družinam z otroki, pač pa v svoji bližini nočejo prebežnikov, ki so jih, zaradi nasilnih dejanj in drugih razlogov, zavrnilo druge države (G. K., 2016).

¹⁴ Ocena 1 pomeni, da naveden pojav sploh ni problem, ocena 5 pa pomeni, da je pojav zelo velik problem v občini.

Prav pripadniki ranljive skupine, natančneje otroci brez spremstva, mlajši od 15 let, pa so bili praktično istočasno na drugem koncu Slovenije, v Kranju, tarča burnega odziva na možnost njihove nastanitve. Šest otrok naj bi namestili v Dijaškem in študentskem domu Kranj, kar je botrovalo silovitemu odzivu staršev dijakov na sestanku, ki ga je sklicala ravnateljica doma in nanj povabila tudi predstavnike ministrstev za notranje zadeve, izobraževanje in delo ter vodjo ljubljanskega azilnega centra. Starši so zagrozili z izpisom otrok iz dijaškega doma. Svoje podpise pod nasprotovanje nastanitvi otrok brez spremstva je prispevalo tudi 24 profesorjev gimnazije Franceta Prešerna. Ravnateljica je povedala, da sta jo pred sestankom obiskala predstavnika občine, z namenom dogovora, kako preprečiti nastanitev, z občine pa so sporočili tudi, da nasprotovanje izražajo člani sveta krajevne skupnosti Zlato polje, kjer se nahaja dom (A. Č. in G. K., 2016; STA in Č. K., 2016). Varuhinja človekovih pravic je ob dogajanju zapisala, da »strah pred takšnimi otroki izkazuje pomanjkanje človečnosti« (Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, 2016).

Na začetku leta 2017 se je v Velenju aktivirala Civilna iniciativa Velenje, ki je nasprotovala sklepom mestnega sveta o vzpostavitvi azilnega doma. Doseči so želeli občinski referendum o tej temi, kar pa jim ni uspelo, niti po pritožbah na upravnem sodišču (L. L., 2017). Konec leta 2017 so mestne oblasti sklepe spremenile in namesto vzpostavitve azilnega doma, so se začele aktivnosti za vzpostavitev integracijske hiše za begunce, pri čemer naj bi šlo za največ 30 oseb – izključno družin z otroki (Petek, 2017). Na to številčno omejitev se je Mihael Letonje, član svetniške skupine SLS, cinično odzval z besedami: »Trideset jih bo letos, 30 jih bo naslednje leto in vsak bo koga še zraven privlekel, mladi pa nam odhajajo ven.« (Piano, 2017)

Marca 2017 je na zboru krajanov Škofij, ki se ga je udeležil tudi državni sekretar z Ministrstva za notranje zadeve Boštjan Šefić, večina navzočih z žvižgi in transparenti izrekla proti vzpostavitvi integracijske hiše v Škofijah. Koprski župan je sicer državi ponudil finančno in drugo pomoč, ob pogoju, da bi begunce namestili razpršeno po vseh 22 krajevnih skupnostih (G. K., 2017). Nekaj tednov kasneje se je okrog 50 domačinov zbralo še na protestnem shodu (STA, 2017).

V avgustu 2018 je občina Ankaran napovedala, da bo pred sodišči izpodbijala načrt za zagotovitev nastanitve in oskrbe v primeru povečanega števila prosilcev za mednarodno zaščito – ti naj bi bili namreč nastanjeni v počitniškem domu Debeli rtič. V občini trdijo, da bi bili z enim migrantom na 27 prebivalcev, kolikor

predvideva kontingentni načrt, nesorazmerno obremenjeni (STA, 2018). Poleg občine se je aktivirala tudi civilna iniciativa, ki naj bi preko spleta zbrala več kot 3.000 podpisov proti naselitvi prosilcev za azil na Debelem rtiču. Dodali so, da je slovenska obala tako majhna, da lahko »pravico do uporabe plaže in morja prvi zahtevajo državljani Slovenije« (STA, Prezelj, 2018). Na Uradu vlade za oskrbo in integracijo migrantov pojasnjujejo, da lokacija ni povezana z zdraviliščem na Debelem rtiču in je predvidena za družine in otroke (Radio Koper, 2018).

Zadnji od protestov se je odvil na začetku septembra 2018, in sicer v Metliki, kjer se je v organizaciji Civilne iniciative Bela krajina in Civilne iniciative Metlika okoli 200 ljudi zbralo proti postavitvi migrantskih centrov v Beli krajini. Županji in župan belokranjskih občin so sicer ocenili, da za protest ni potrebe (Al. Ma., 2018), na Uradu Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov pa so povedali, da se v javnosti pojavljajo napačne, deloma celo izmišljene navedbe o vzpostavljanju domnevnih posebnih »migrantskih centrov« ob meji Republike Slovenije oziroma ob posameznih mejnih prehodih (Uradu Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov, 2018b).

Poudariti želimo tudi drugo plat medalje, to so izrazi sprejemanja in solidarnosti ter primeri dobrih praks pri integraciji beguncev. Nekateri opisani primeri nasprotovanj in protestov proti namestitvi prebežnikov so dobili neposredno protitež v obliki shodov ali drugih oblik izražanja podpore. Tako je na primer uprava Osnovne šole Šenčur dan po omenjenem protestu zbrala učitelje in šolarje ter obsodila propagiranje sovraštva do tujcev, otroke pa pozvala, naj pozivom protestnikov ne sledijo ter naj še naprej pomagajo zbirati pomoč za begunce v stiski. Predstavniki župnijskega urada Šenčur je otroke pri verouku opozoril na neprimernost združevanja za sejanje nestrpnosti do tujcev in jih pozval, naj še naprej pomagajo zbirati prispevke za begunce (Križnar, 2016).

V Ljubljani je istočasno kot prej omenjeni shod proti prosilcem za azil, nastanjenim na Kotnikovi ulici, potekal tudi shod njim v podporo – *Begunci, dobrodošli*. Zbralo se je okoli 1.000 ljudi, med njimi tudi številni kulturniki in politiki. Poleg transparentov so bili opremljeni s čajem in piškoti, poskrbljeno je bilo tudi za kulturni program (A. Č., T. H. in B. R., 2016; Smajila, 2016).

Podobno se je tudi v Kranju odvil shod v podporo beguncem kot odziv na nasprotovanje sprejemu otrok brez spremstva v kranjski dijaški dom. Zbralo se

je okoli 400 ljudi, z namenom ostalim državljanom dokazati, da je Kranj v resnici strpno mesto (Šubic, 2016).

V velenjski Integracijski hiši so se v prvih dneh septembra 2018 intenzivno pripravljali na prihod treh družin. Ob tem je direktorica Urada Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov pohvalila njihov trud in se zahvalila predstavnikom mestnih oblasti, županu, ter predstavnikom krajevne skupnosti za njihovo izjemno solidarnost (Urad Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov, 2018c).

Mariborska Integracijska hiša je v letu 2017 praznovala 10. obletnico delovanja. V času bivanja so begunci vključeni v orientacijski program, ki ga izvaja Slovenska filantropija, kar jim pomaga seznaniti se z načinom življenja in delovanjem sistemov v Sloveniji ter pridobiti osnove slovenskega jezika. Razen redkih izjem je okolica hišo dobro sprejela, ljudje iz okoliških blokov prihajajo na druženje in pijejo kavo s stanovalci, otroci se skupaj igrajo na igrišču (Sagaj, 2017). Vodja integracijske hiše dodaja, da so se v enajstih letih sosedje le dvakrat pritožili, ker so bili stanovalci po 23. uri nekoliko preglasni. Sicer pa z lokalno skupnostjo priredijo kakšen športni turnir, kaj skuhamo, pri aktivnostih vključevanja pa jim pomagata dve nevladni organizaciji – Slovenska filantropija in društvo Odnos (Juvan, 2018).

Tudi v Logatcu, kjer so sprva krajanji protestirali proti namestitvi migrantov, se je sčasoma strah večinoma razblinil, prišleki pa se mirno vključujejo v življenje kraja. Novembra 2016 se je v tamkajšnji knjižnici odprla razstava risb in slik prosilcev za azil iz Azilnega doma Logatec. Direktor knjižnice poudarja, da so prav knjižnice prostor, odprt za vse in tako pravo mesto za srečevanje beguncev in krajanov (Košir, 2016).

V Ljubljani lahko kot primer dobre prakse izpostavimo *Skubno* – socialno podjetniško idejo, ki je zaživela v obliki restavracije, z glavnim ciljem večati možnosti zaposlitve migrantov in zblíževati ljudi različnih kultur. Restavracija ponuja avtentično kulinariko Afrike, Azije in Južne Amerike, jedi pa pripravljajo in predstavljajo migranti iz posameznih držav, odvija pa se tudi pester kulturni program (npr. pogovorni večeri skozi perspektivo migrantov) (Skuhna, n. d.).

Ministrstvo za javno upravo med navdihujočimi projekti poudarja projekt OrientAkcija, ki je namenjen opolnomočenju žensk iz albanske skupnosti v

gostiteljski družbi ter njihovem aktivnemu vključevanju v vsa področja družbenega življenja. Rezultati projekta po šestih mesecih se kažejo v povezanih deležnikih v lokalnem okolju, zaznanih izzivih sprejemanja in nakazanih rešitvah na področju medkulturne skupnosti. Ena od udeleženk projekta se je že zaposlila, obetajo pa se tudi nove zaposlitve (Človekoljubno dobrodelno društvo UP, 2017; Ministrstvo za javno upravo, n. d.).

Za konec omenimo še v letu 2018 zagnan projekt za zaposljivost in socialno integracijo beguncev in prosilcev za azil, ki ga izvaja Rdeči križ Slovenije, financira (v 90 %) pa ga program EU za zaposlovanje in socialne inovacije. V praksi se bodo upravičenci lahko udeleževali organiziranih delavnic in drugih aktivnosti, z namenom izboljšanja njihovih možnosti za pridobitev zaposlitve in uspešne socialne integracije (G. K., 2018).

4 Sklep

V letih 2015/16 so begunske migracije postale osrednja tema v evropskem prostoru, predstavljale pa so tudi lakmusov test solidarnosti in strpnosti v EU. Kmalu je namreč postalo očitno, da pomoč beguncem ni samoumevna in da številne članice in njihovi prebivalci niso pripravljeni na solidarnost z ljudmi, ki so zaradi vojne ali pa iz strahu pred preganjanjem zaradi svojega političnega prepričanja ali pripadnosti določeni rasi, etnični skupini, veroizpovedi ali družbeni skupini, zapustili svoj dom in domovino. Tovrstne reakcije dela javnosti niso bile presenetljive, saj so izhajale iz več desetletij trajajoče ideološke preparacije evropskih prebivalcev, ki jih mediji in oblastniki prepričujejo, da priseljenci, zlasti tisti najrevnejši, predstavljajo grožnjo njim in njihovi kakovosti življenja. Medijsko poročanje in delovanje nekaterih političnih odločevalcev je ustvarilo razmere, v katerih so bili strahovi lokalnega prebivalstva mnogo večji kot realne grožnje, ki jih migracije predstavljajo. V teh okoliščinah so nekatere – zlasti najbolj poudarjene – države EU zaostrole migracijsko politiko ter skladno s tem tudi zakonske pogoje za pridobitev mednarodne zaščite. Ta proces se je nadalje stopnjeval s krčenjem pravic prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca.

Slovenijo je med septembrom 2015 in marcem 2016 prečkalo približno 470.000 ljudi, kar je bilo v političnem in medijskem diskurzu označeno kot »begunska kriza«. Prehod tolikšnega števila ljudi je nedvomno terjal nekatere pomembne

institucionalne prilagoditve in intenzivno medinstitucionalno usklajevanje (Garb, 2018). Na terenu je vsak dan aktivno delovalo okrog tisoč policistov, ki so se jim pridružili še pomožni policisti in manjše število policistov iz drugih držav članic EU. Uprava RS za zaščito in reševanje je na teren dnevno razporejala od 300 do 600 ljudi, Finančna uprava pa 120 uniformiranih preiskovalcev (Ministrstvo za notranje zadeve, 2015; Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2016). Ne nazadnje je bilo aktiviranih tudi 477 pripadnikov Slovenske vojske. V aktivnosti na terenu je bilo vključenih tudi 160 zaposlenih preko javnih del, ki so bili zadolženi predvsem za vzdrževanje in čiščenje objektov, in večje število prostovoljcev, ki so delovali pod okriljem različnih nacionalnih in tujih nevladnih organizacij (Ministrstvo za notranje zadeve, 2015). Kljub prisotnosti predstavnikov civilnih oblasti in nevladnih organizacij se zdi, da so bile begunske migracije prepoznane primarno kot varnostni izziv. Odzvale so se namreč v prvi vrsti varnostne strukture. Nekatere so bile sicer takšne, ki se morajo odzvati zaradi svojih zakonsko določenih nalog (npr. naloge in pooblastila policije na področju mejnih zadev), druge zato, ker so bile razmere prepoznane in uokvirjene kot varnostni izziv. Ob tem pa se je pojavil tudi nov varnostni vidik oz. problem, ki je bil posledica tega, da je preobremenitev varnostnega sistema v določenem segmentu vodila v pomanjkanje resursov v drugih segmentih tega sistema.

Kljub temu, da je Slovenijo prečkalo skoraj pol milijona prebežnikov, le-ti skorajda niso zagrešili kaznivih dejanj. Podobno velja tudi za Nemčijo, kjer je delež zastopanosti beguncev med storilci kaznivih dejanj nižji kot pri lokalnem prebivalstvu. Kljub temu, da so v veliki večini zgolj prehajali skozi Slovenijo, da so spoštovali pravni red RS in da so državni organi nadzirali razmere, so se vseeno pojavili protesti proti prebežnikom, družbena omrežja in javni prostor pa je prežl odkrit in ne več anonimen sovražni govor. V nasprotju s tem je raziskava Programske skupine Fakultete za varnostne vede o varnosti v lokalnih skupnostih pokazala, da na splošno ljudje pojava beguncev in njihovega prehoda skozi državo ne razumejo kot varnostni izziv. Iz navedenega izhaja, da so bili glasovi tistih, ki so v migrantih prepoznali grožnjo, radikalnejši in medijsko bolj poudarjeni.

Kljub opisanemu »pretežno-proti-begunskemu« razpoloženju se po letu 2015 v Sloveniji, v nasprotju z nekaterimi drugimi državami EU, pravni položaj prosilcev za mednarodno zaščito in oseb s priznanim statusom begunca ni bistveno poslabšal. Nabor pravic, ki jih prebežnik pridobi z vložitvijo prošnje za

mednarodno zaščito (pravica do prebivanja, nastanitve v azilnem domu ali na zasebnem naslovu, materialne oskrbe, finančne pomoči, nujnega zdravljenja, izobraževanja, dostopa na trg dela, humanitarne pomoči in žepnine), je ostal bolj ali manj enak. To velja za pravice, ki jih zakonodaja priznava osebam s priznanim statusom begunca. Ne glede na navedeno pa se tudi v Sloveniji »proti-migracijskim« manevrom zakonodajalca nismo izognili. Zoper novelo Zakona o tujcih, ki je v izrednih okoliščinah policiji omogočila vračanje prebežnikov brez upoštevanja namere, da podajo prošnjo za mednarodno zaščito, je Varuh človekovih pravic sprožil ustavni spor, o katerem Ustavno sodišče še ni razsodilo. Glede na opozorila Varuha in nekaterih nevladnih organizacij so izziv, s katerim je soočena Slovenija, težave, pomanjkljivosti in nepravilnosti pri implementaciji zakonodaje.

V prispevku smo opozorili na pomanjkljivo informiranje prosilcev za mednarodno zaščito, nepravilnosti pri obravnavi njihovih prošenj in sporne okoliščine njihovega vračanja Hrvaški. Težave so prisotne tudi pri sprejemanju in integraciji beguncev v slovensko družbo. Lokalno prebivalstvo se ne strinja z vzpostavitvijo migrantskih centrov in integracijskih hiš ter namestitvijo prosilcev za mednarodno zaščito v njihovi lokalni skupnosti. Javna nasprotovanja, protestni shodi, blokade cest, civilne iniciative in spletne akcije so postale stalnica. Nekateri primeri protestov in nasprotovanj namestitvi prebežnikov so, po drugi strani, dobili neposredno protiutež v obsodbi sovražne propagande do prebežnikov ter shodih ali drugih oblikah izražanja podpore. V lokalnih skupnostih smo opazili tudi primere dobrih praks pri integraciji beguncev. Delovanje obstoječih integracijskih hiš se je pokazalo kot dobro organizirano, še posebej hvalevredno je njihovo prizadevanje, da bi bivanje beguncev in njihovo vključitev v okolje izboljšali z različnimi projekti.

Ne glede na navedeno je v prizadevanjih pristojnih na državni in lokalni ravni še veliko neizkoriščenega potenciala iz izzivov. Pomembni izzivi za oblikovalce nacionalnih in lokalnih politik na področju migracij v Sloveniji (in evropski regiji) so, kot se zdi, podajanje kredibilnih informacij in ocen o tveganjih in grožnjah, spodbujanje solidarnosti in izogibanje populističnemu razpihovanju sovraštva in nestrpnosti. Primeri dobrih praks, ki smo jim priča v Sloveniji, dokazujejo, da solidarnost in sobivanje z ljudmi, ki potrebujejo pomoč in zatočišče, nista nemogoča in da ne predstavljata grožnje ali nesorazmernega bremena za lokalno prebivalstvo.

Literatura

- Aas, K. F. (2011). 'Crimmigrant' bodies and bona fide travelers: Surveillance, citizenship and global governance. *Theoretical Criminology*, 15(3), 331–346.
- Aas, K. F. (2013). The ordered and the bordered society: Migration control, citizenship, and the Northern Penal State. V K. F. Aas in M. Bosworth (ur.), *The Borders of Punishment: Migration, Citizenship, and Social Exclusion* (str. 21–39). Oxford: Oxford University press.
- A. Č. in G. K. (23. 2. 2016). Zaradi šestih prebežnikov, mlajših od 15 let, »obsedno stanje« v dijaškem domu Kranj. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvsl.si/begunska-kriza/zaradi-sestih-prebeznikov-mlajsih-od-15-let-obsedno-stanje-v-dijaskem-domu-kranj/386511>
- A. Č., T. H. in B. R. (27. 2. 2016). Shoda na Kotnikovi ulici v Ljubljani potekala v napetem vzdušju, a brez izgredov. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvsl.si/slovenija/foto-shoda-na-kotnikovi-ulici-v-ljubljani-potekala-v-napetem-vzdusju-a-brez-izgredov/386873>
- Al. Ma. (5. 9. 2018). V Metliki 200 ljudi protestiralo proti postavitvi migrantskih centrov v Beli krajini. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvsl.si/lokalne-novice/foto-v-metliki-200-ljudi-protestiralo-proti-postavitvi-migrantskih-centrov-v-beli-krajini/465111>
- Bade, K. (2005). *Evropa v gibanju: migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba *Cf.
- Bauman, Z. (2005). *Work, consumerism and the new poor* (2nd ed.). Maidenhead: Open University Press.
- Bauman, Z. (2016). *Strangers at our door*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (2003). *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- B. E. in S. A. (16. 8. 2018). Peticija proti azilnemu domu: So zlorabili ime prvega koprškega kriminalista? *Regional Obala*. Pridobljeno na <http://www.regionalobala.si/novica/peticija-proti-azilnemu-domu-so-zlorabili-ime-prvega-koprškega-kriminalista>
- Bosworth, M. in Guild, M. (2008). Governing through migration control: Security and citizenship in Britain. *British Journal of Criminology*, 48(6), 703–719.
- Bučar Ručman, A. (2016a). Družbeno nadzorstvo in mednarodne migracije: analiza nadzorstva od globalne do lokalne ravni. *Dve domovini/Two homelands*, 43, 11–22.
- Bučar Ručman, A. (2016b). Strukturno nasilje kot mehanizem zapiranja migrantov v globalne in lokalne totalne institucije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(1), 16–25.
- Bučar Ručman, A. (2018). Securitization and militarization of migration management in Europe: The case of refugee migration through Slovenia in 2015/2016. V D. Siegel in V. Nagy (ur.), *The migration crisis?: Criminalization, security and survival* (str. 293–319). The Hague: Eleven International Publishing.
- Bundeskriminalamt. (2016). *Kriminalität im Kontext von Zuwanderung: Bundeslagebild 2016, 2017*. Pridobljeno na https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/KriminalitaetImKontextVonZuwanderung/KriminalitaetImKontextVonZuwanderung_2016.pdf?__blob=publicationFile&v=6; A
- Castles, S. in Miller, M. J. (2009). *The age of migration: International population movements in the modern world – 4th edition*. New York: Palgrave Macmillan.

- Cohen, S. (2002/2011). *Folk devils and moral panic: The creation of the Mods and Rockers*. London: Routledge.
- Človekoljubno dobrodelno društvo UP. (2017). *OrientAkcija – socialna aktivacija albanskih žensk na Gorenjskem*. Pridobljeno na <http://www.up-jesenice.org/novice/orientacija--socialna-aktivacija-albanskih-zensk-na-gorenjs>
- Garb, M. (2018). Coping with the refugee and migrant crisis in Slovenia: the role of the military. *Defense & Security Analysis*, 34(1) 1–13.
- G. C. (20. 2. 2016). Protestniki v Šenčurju proti migrantskemu centru. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvlo.si/begunska-kriza/foto-protestniki-v-sencurju-proti-migrantskemu-centru/386318>
- G. K. (14. 3. 2017). Krajani Škofij proti integracijski hiši, z žvižgi utišali zagovornike beguncev. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <http://www.rtvlo.si/begunska-kriza/krajani-skofij-proti-integracijski-hisi-z-zvizgi-utisali-zagovornike-beguncev/417334>
- G. K. (23. 2. 2016). V Ljubljano prispeli prvi prosilci za azil; v Logatcu protestni shod. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvlo.si/slovenija/v-ljubljano-prispeli-prvi-prosilci-za-azil-v-logatcu-protestni-shod/386543>
- G. K. (25. 2. 2018). »Manjka aktivnih prizadevanj za vključevanje beguncev v družbo«. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvlo.si/slovenija/manjka-aktivnih-prizadevanj-za-vkljucivanje-beguncev-v-druzbo/447061>
- Gyollai, D. in Amatrudo, A. (2018). Controlling irregular migration: International human rights standards and the Hungarian legal framework. *European Journal of Criminology*, doi: <https://doi.org/10.1177/1477370818772776>
- J. R. (28. 8. 2018). Avstrija bo prosilcem za azil onemogočila vajeništvo. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvlo.si/svet/avstrija-bo-prosilcem-za-azil-onemogocila-vajenistvo/464331>
- Jurekovič, I. (17. 8. 2018). Civilna pobuda SDS. S Škofij je val lažnih civilnih pobud pljusnil na Debeli rtič. *Mladina*. Pridobljeno na <https://www.mladina.si/186919/civilna-pobuda-sds/>
- Košir, I. (25. 11. 2016). Priseljenci proti priseljencem? *Mladina*. Pridobljeno na <https://www.mladina.si/177499/priseljenci-proti-priseljencem/>
- Križnar, N. (24. 2. 2016). Protest proti migrantskemu centru v Šenčurju. *Dnevnik*. Pridobljeno na <https://www.dnevnik.si/1042730565>
- Kreuzer, A. (2016). Flüchtlinge und Kriminalität: angst – Vorurteile – Fakten. *Kriminalistik*, 7, 445–450.
- L. L. (24. 2. 2017). Civilna iniciativa Velenje z novo tožbo vztraja pri referendumu zaradi azilnega doma. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvlo.si/lokalne-novice/civilna-iniciativa-velenje-z-novo-tozbo-vztraja-pri-referendumu-zaradi-azilnega-doma/415852>
- Madžarska vlada. (2017). *The Hungarian investment immigration program*. Pridobljeno na www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/1A5BB49E-75C4-429D-A6E0-0D3E753838BC/0/program_overview_EN.pdf
- Ministrstvo za javno upravo. (n. d.). *OrientAkcija – socialna aktivacija žensk z migrantskim ozadjem*. Pridobljeno na http://www.mju.gov.si/si/delovna_podrocja/nevladne_organizacije/navdihujoci_projekti/
- Ministrstvo za notranje zadeve. (13. 11. 2015). *V Slovenijo do danes 200.000 migrantov*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/novinarsko_sredisce/novica/9493/

- Ministrstvo za notranje zadeve. (2018). *Vlada se je seznanila z zaključnim poročilom o premestitvi in trajni preselitvi oseb*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/novinarsko_sredisce/novica/10375/
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (11. 4. 2016). *Police work during migrant crisis*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/eng/index.php/component/content/article/13-news/1857-police-work-during-migrant-crisis&num=1&hl=sl&gl=si&strip=0&vwsr=0>
- Mitsilegas, V. (2010). Extraterritorial immigration control in the 21st century: The individual and the state transformed. V B. Ryan in V. Mitsilegas (ur.), *Extraterritorial immigration control: Legal challenges* (str. 39–65). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Mitsilegas, V. (2015a). The law of the border and the borders of law: rethinking border control from the perspective of the individual. V L. Weber (ur.), *Rethinking Border Control for a Globalizing World: A preferred future* (str. 15–32). New York: Routledge.
- Mitsilegas, V. (2015b). *The Criminalisation of Migration in Europe: Challenges for Human Rights and the Rule of Law*. Cham: Springer.
- Petek, R. (27. 11. 2017). V Velenju namesto azilnega doma integracijska hiša. *Večer*. Pridobljeno na <https://www.vecer.com/v-velenju-namesto-azilnega-doma-integracijska-hisa-6356524>
- Piano, B. (27. 11. 2017). Integracijska hiša, ne azilni dom. *Delo*. Pridobljeno na <https://www.delo.si/novice/slovenija/integracijska-hisa-ne-azilni-dom.html>
- Pickering, S. in Weber, L. (2013). Policing Transversal Borders. V M. Bosworth in K. F. Aas (ur.), *The borders of punishment: Migration, citizenship, and social exclusion* (str. 93–110). Oxford: Oxford University Press.
- Pirjevec, J. (2003). *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Radio Koper. (14. 8. 2018). Begunske družine bi namestili na Debeli rtič ob zapolnitvi drugih prenočišč. *MMC RTV Slovenija*. Pridobljeno na <https://www.rtvsl.si/radiokoper/novice/begunske-druzine-bi-namestili-na-debeli-rtic-ob-zapolnitvi-drugih-prenocisc/463228>
- Regvar, U. (2018). *Poročilu o ugotovitvah in opažanjih o izvajanju postopkov vračanja in spoštovanju načela nevravanja*. Ljubljana: Pravno-informacijski center nevladnih organizacij-PIC. Pridobljeno na <http://pic.si/wp-content/uploads/2018/07/Poroc%CC%8Cilo-o-izvajanju-postopkov-vrac%CC%8Canja-PIC.pdf>
- Residency Bond program. (n. d.). *Residency Bond EU*. Pridobljeno na www.residency-bond.eu/residency-bond-program.html
- Sagaj, M. (28. 8. 2017). Na kavo? Ja, v Makedonsko, k sosedom iz Sirije. *Večer*. Pridobljeno na <https://www.vecer.com/na-kavi-s-sosedom-iz-sirije-6299272?mView=1&tmpl=component>
- Skuhna. (n. d.). *O Skuhni*. Pridobljeno na <http://www.skuhna.si/skuhna-svetovna-kuhinja-po-slovensko-2>
- Smajila, B. (28. 2. 2016). Shod na Kotnikovi: »Bi se me bali, če bi prišel kot turist?«. *Dnevnik*. Pridobljeno na <https://www.dnevnik.si/1042730806>
- Spijkerboer, T. (2013). Moving Migrants, States and Rights: Human Rights and Border Deaths. *Law and Ethics of Human Rights*, 7(2), str. 213–242.
- STA in Č. K. (23. 2. 2016). »Strah pred otroki brez spremstva izkazuje pomanjkanje človečnosti«. *Siol.net*. Pridobljeno na <https://siol.net/novice/slovenija/strah-pred-otroki-brez-spremvta-izkazuje-pomanjkanje-clovecnosti-405583>

- STA in Prezelj, M. (13. 8. 2018). S peticijo proti nastanitvi migrantov na Debeli rtič. *Siol.net*. Pridobljeno na <https://siol.net/novice/slovenija/s-peticijo-proti-nastanitvi-migrantov-na-debeli-rtic-475163>
- STA. (23. 8. 2018). Občina Ankaran napoveduje sodno izpodbijanje načrtovane nastanitve migrantov v domu Debeli rtič. *Dnevnik*. Pridobljeno na <https://www.dnevnik.si/1042837180>
- STA. (8. 4. 2017). Krajani Škofij ponovili nasprotovanje ureditvi integracijske hiše. *Siol.net*. Pridobljeno na <https://siol.net/novice/slovenija/krajani-skofij-ponovili-nasprotovanje-ureditvi-integracijske-hise-439090>
- Stiglitz, E. J. (2006). *Making globalization work: The next step to global justice*. London: Penguin Books.
- Šubic, M. (13. 3. 2016). Kranjski shod v podporo beguncem kot sporočilo strpnosti. *Dnevnik*. Pridobljeno na <https://www.dnevnik.si/1042731754/lokalno/gorenjska/kranjski-shod-v-podporo-beguncem-kot-sporocilo-strpnosti>
- UNHCR. (2002). *Statistical Yearbook 2001*. Pridobljeno na http://www.unhcr.org/static/statistical_yearbook/2001/pdfall.zip
- Urad Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov. (2018a). *Aktualni podatki. Pregled stanja nastanitve na dan 12.9.2018*. Pridobljeno na http://www.uoim.gov.si/si/statistika/aktualni_podatki/
- Urad Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov. (2018b). *UOIM ne gradi nikakršnih domnevnih »migrantskih centrov«*. Pridobljeno na http://www.uoim.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/5707/
- Urad Vlade RS za oskrbo in integracijo migrantov. (2018c). *V Velenju še zadnje priprave na prihod in nastanitev treh družin iz Sirije*. Pridobljeno na http://www.uoim.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/5709/
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. (2016). *Za otroke brez spremstva poskerbeti v sredinah, ki jih bodo pripravljene sprejeti z razumevanjem*. Pridobljeno na <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/za-otroke-brez-spremvta-poskerbeti-v-srednah-ki-jih-bodo-pripravljene-sprejeti-z-razumevanjem/?cHash=1339c0c238e58524169f48784d546072>
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. (2017). *Zahteva za oceno ustavnosti 10.b člena, št. 53-13/2017 – 1- HD, z dne 19. 04. 2017*. Pridobljeno na http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/word/Zahteve_za_oceno_ustavnosti/2017-ZTUj-2.pdf
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. (2018). *Vmesno (s)poročilo o aktivnostih in ugotovitvah Varuha o očitkih policistom, da zavračajo možnosti podajanja prošenj za mednarodno zaščito*. Pridobljeno na <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/vmesno-sporocilo-o-aktivnostih-in-ugotovitvah-varuha-glede-ocitkov-zavracanja-moznosti-podajan/>
- Vlada RS. (2015). *Kontingentni načrt za zagotovitev nastanitve in oskrbe v primeru povečanja števila prisilcev za mednarodno zaščito*. Pridobljeno na https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=23&ved=2ahUKEwys8C-qLfdAhVQN0wKHUvRAvU4ChAWMAx6BAGCEAI&url=https%3A%2F%2Fskupnostobcin.si%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F08%2Fkontingentni-nacrt.doc&usg=AOvVaw2ldPmshPkdnUPAyudFmpS_

Zakon o mednarodni zaščiti [ZMZ-1]. (2016). *Uradni list RS*, (12/16).

Zakon o spremembi in dopolnitvah Zakona o tujcih [ZTuj-2D]. (2017). *Uradni list RS*, (5/17).

V iskanju verodostojne varnostne funkcije sodobnih oboroženih sil – med teoretičnimi koncepti, kompleksnim varnostnim okoljem, normativnimi okviri in javnim mnenjem

ANDREJ SOTLAR IN BERNARDA TOMINC

Povzetek Ob klasični, a redko udejanjani obrambni funkciji, sta v zadnjih letih v ospredje stopili zaščitno-reševalna in notranjevarnostna funkcija oboroženih sil, ki slednje tudi najbolj približajo lokalni skupnosti. Če je zaščitno-reševalna funkcija v prvi vrsti humanitarnega značaja in kot takšna visoko sprejemljiva, je policijsko-varnostna funkcija precej bolj problematična. Z ustanovitvijo sodobnih policijskih organizacij so bile namreč oborožene sile umaknjene iz področja notranje varnosti. Skozi procese diferenciacije, profesionalizacije in specializacije na varnostnem področju, teoretične koncepte in normativne okvire so bile oborožene sile dolga desetletja oddvojene od nalog v lokalni skupnosti. Sodobno varnostno okolje in omejenost virov države sili, da ponovno določijo in razmejijo naloge, pristojnosti in pooblastila varnostnih subjektov, ob tem pa se morajo ozirati tudi na pričakovanja javnosti, ki zahteva predvsem učinkovito reševanje varnostnih problemov, tudi z uporabo oboroženih sil. Ker se s slednjim strokovna javnost nujno ne strinja, odločevalcem ni enostavno oblikovati kredibilne varnostne politike.

Ključne besede: • nacionalnovarnostni sistem • oborožene sile • varnostne funkcije • teoretični koncepti •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Andrej Sotlar, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, e-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si. Bernarda Tominc, predavateljica, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, e-pošta: bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si.

In the search for reliable security function of contemporary armed forces – between theoretical concepts, complex security environment, normative frameworks and the public opinion

ANDREJ SOTLAR & BERNARDA TOMINC

Abstract Beside the traditional, but rarely realized defence function, the rescue and protection function and the internal security function of armed forces have been coming foreground in recent years. Both functions bring the armed forces closer to the local community. The protection, rescue and relief function is primarily a humanitarian in character and as such highly acceptable by civil society, while the police/security function is far more challenging. With the establishment of modern police organizations, the armed forces were withdrawn from the field of internal security. Through the processes of differentiation, professionalization and specialisation in the field of security, as well as theoretical concepts and normative frameworks, armed forces were detached from the local community for decades. Due to contemporary security environment and the limited resources, states are forced to redefine and to redraw the line between the tasks, competences and powers of the security entities. States must also pay attention to the expectations of the public, who mostly claims effective solutions to security problems, using armed forces, if necessary. Since the professional public does not necessarily agree with the public opinion, it is not easy for decision makers to make credible security policy.

Keywords: • Community policing • performance criteria • legitimacy • police • Slovenia •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Andrej Sotlar, Ph.D., Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenia, e-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si. Bernarda Tominc, Lecturer, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Spreminjajoče se politično-varnostno okolje prinaša nove izzive varnosti sodobne družbe. Primarna skrb vsake družbe mora biti tudi vzpostavljanje in zagotavljanje vseh prvin varnosti, pri čemer so ključne razpoložljive sile in sredstva (materialni in nematerialni viri) in permanentno spoštovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ob opazki, da se tudi pravica biti varen vse bolj uvršča med primarne človekove pravice. Zapisanega ni vedno enostavno doseči, saj so varnostni izzivi v obliki problemov, tveganj in groženj po vsebini in medsebojnem učinkovanju danes kompleksnejši kot kadarkoli prej, zato zahtevajo organiziran in usklajen odziv vrste državnih in nedržavnih subjektov na globalni, nadvladavni, nacionalni in subnacionalni ravni ter seveda tudi na ravni posameznika. Sodobno družbeno realnost namreč poleg konfliktov zaznamujejo tudi številni dejavniki socialne negotovosti in različnih tveganj, skratka ranljivosti vseh vrst. Sodobna družba je družba različnih tveganj (Beck, 1995, 2009a, 2009b, 2012), ki jih generirajo okolje, podnebne spremembe, gospodarska nihanja, družbena nestabilnost, tehnološki razvoj itd., na koncu pa se materializirajo v obliki različnih varnostnih pojavov. Družbeni izzivi, do katerih prihaja zaradi globalne povezanosti in soodvisnosti, zahtevajo ponovni premislek o varnostnih politikah, z drugimi besedami o načinih in virih za zagotavljanje varnosti sodobne družbe. In zakaj »stare« paradigme zagotavljanja niso več dovolj dobre? Zato, ker očitno niso bile narejene z mislijo na kompleksne krize, s katerimi se po svetu soočamo danes, pa naj gre za terorizem, množične migracije ali velike naravne katastrofe. Sektorski pristop očitno ne zadošča več, celostni, multiagencijski pristop pa s seboj prinaša tudi dileme, za katere smo mislili, da so jih demokratične družbe razrešile že pred desetletji. V praksi se najpogosteje kažejo skozi vprašanja nalog, pristojnosti, pooblastil in ne nazadnje virov, s katerimi razpolagajo posamezne organizacije za zagotavljanje varnosti, obrambe in zaščite prebivalstva.

Še posebej, ko gre za vlogo oboroženih sil v družbi, dilema nikoli ne more biti lažna in nanjo slej ko prej naleti vlada vsake demokratične države, ko se sooči s kompleksno krizo in se mora odločiti, ali bo za njeno učinkovito obvladovanje uporabila vse razpoložljive vire, tudi tiste, ki prvenstveno niso bili namenjeni za njeno reševanje, ne v funkcionalnem, ne v normativno-pravnem smislu. Ko v to dilemo vključimo represivne organe države, kot so oborožene sile, policija ali obveščevalne službe, se nam prikaže povsem nova dimenzija, saj za te

organizacije družbenega nadzora velja, da smejo opravljati samo tiste funkcije in na takšen način, kot določa zakonodaja.

Prispevek se ukvarja z iskanjem (nove) verodostojne funkcije oboroženih sil, saj te še nikoli niso bile v tolikšni meri uporabljene za tako različne naloge kot v zadnjem času. Celo več – zdi se, da je bojna narava oboroženih sil velikokrat v drugem planu, da so oborožene sile vse bolj nekakšna »pomožna policija ali pomožna civilna zaščita« (N. Š. K., 2016).¹ To jih oddaljuje od njihovega osnovnega poslanstva, kar nas pripelje do vprašanja legitimnosti njihovega delovanja. V zvezi s tem se lahko pojavijo tudi problemi presejanja ali preveč ohlapnega razumevanja normativno-pravnega okvira delovanja oboroženih sil, da soočenja z ustaljenimi teoretični koncepti zagotavljanja varnosti in vloge vojske pri tem sploh ne omenjamo. Ne nazadnje pa so tu tudi pričakovanja strokovne in laične javnosti, ki se, še posebej, ko gre za slednjo, nujno (ali sploh ne) ne ujemajo ne z zakoreninjenimi teoretičnimi koncepti, ne z zakonsko določenimi nalogami, ampak jih v prvi vrsti zanima učinkovitost celotnega varnostnega sistema države pri odzivanju na varnostne grožnje, pa naj se z njimi spopade kdorkoli že. V takšnih razmerah je treba poiskati oziroma na novo definirati varnostno funkcijo oboroženim silam, ki bo tako učinkovita kot legitimna, s tem pa tudi kredibilna, še posebej, če bo imela na voljo tudi ustrezne kadrovske, finančne in materialne vire.

2 Zagotavljanje sodobne varnosti – kaj nas učijo teoretični koncepti?

Dejstvo je, da vsaka od tradicionalnih varnostnih paradigem, kot so realizem, liberalizem in kopenhagenska šola, kritične varnostne študije, konstruktivizem, neomarksizem in v sodobnem času koncept človekove varnosti, pojasni samo del problema varnosti, skupno vsem pa je, da poskušajo pojasniti, kako se človeštvo spopada s paleto sodobnih varnostnih izzivov. Pri teoretskih šolah preučevanja varnosti opazimo premik od t. i. tradicionalnih opredelitev, ki temeljijo na idejah političnega realizma in jih posebej državocentrične paradigme, osredotočene na konflikte med državami, moč, zastraševanje, tekmovanje, mednarodne odnose itd., k netradicionalnim opredelitvam, ki zajemajo individualno in skupinsko

¹ Zanimivo, da je eden od častnikov – razpravljavcev na okrogli mizi o prihodnosti Slovenske vojske, ki je potekala v okviru 3. Dneva nacionalne varnosti (organizatorji IVK, FVV UM in FDV UL) 17. 10. 2018 v Državnem svetu RS, dejal, da pripadniki Slovenske vojske radi priskočijo na pomoč tudi v drugih podsistemih nacionalne varnosti, da pa si želijo, da bi bile njihove enote tudi v teh primerih uporabljene na način, ki bi izražal njihov vojaški (bojni) karakter.

varnost ter upoštevajo ekonomske, okoljske in druge vidike varnosti. Konec hladne vojne je namreč zahteval presojo ortodoksne realistične paradigme, saj se je obseg vojaških groženj močno zmanjšal, prav tako pa je bilo pod vprašaj postavljeno razmerje moči kot nujnega pogoja za mir. Nekateri predstavniki neorealizma so se sicer nekoliko odmaknili od klasične realistične šole in priznali obstoj tudi drugih groženj, vendar država in vojaške grožnje ostajajo osrednji element realističnega proučevanja varnosti (Hough, 2004).

V zadnjih tridesetih letih (po padcu Berlinskega zidu) proučevanje varnosti v večji meri vključuje bolj sociološki pristop (Huysmans, 2002), pripisuje pomen družbenim razmerjem (Agius, 2013) in daje večji pomen kulturnim dimenzijam oblikovanja politik (Hough, 2004). Konstruktivizem, ki se je pojavil v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, lahko označimo kot širšo družbeno in kritično teorijo, ki se osredotoča na idealne faktorje in družbeno konstrukcijo svetovne politike (McDonald, 2008). Pri konstruktivizmu najdemo zametke sekuritizacije, ki se je razvila v okviru Københavenske šole, saj konstruktivizem zastavlja vprašanje (Agius, 2013), kako sta varnost in grožnje varnosti »družbeno konstruirana« pojma. Sekuritizacija je proces, v katerem politični voditelji, vlade, skupine pritiska in ostali zainteresirani določeno zadevo vzamejo iz vsakdanje politike in le to definirajo kot varnostni problem oziroma razglasijo dejansko ogroženost in tako legalizirajo ukrepe. Sekuritizacija groženj je odvisna od pripravljenosti ciljnih subjektov za sprejemanje tovrstnih opredelitev političnih in drugih elit, saj se grožnja ne šteje kot direktna posledica grožnje same, ampak kot rezultat politične interpretacije te grožnje. Tako se varnost analizira kot reakcija politične akcije glede določene grožnje ali zaznanega problema in ne kot vprašanje dejanske grožnje ali subjektivne zaznave le-te (Buzan, Wæver in Wilde, 1998). Københavenska šola z varnostnimi študijami torej prispeva k bolj natančnemu razumevanju tega, kdo zagotavlja varnost, pred čim (grožnje) in za koga (referenčni objekt), zakaj in kakšni so rezultati ter pod kakšnimi pogoji (Smith, 2002).

Kritična teoretika Krause in Williams sta poudarila potrebo po premiku osredotočenosti iz vojaških razsežnosti obnašanja države na posameznike, skupnosti in identitete (Smith, 2002). Na temelju kritičnih teorij se je oblikovala politika varnosti in emancipacije (Malešič, 2012), ki opozarja na neustreznost tradicionalnih teorij in izpostavlja posameznika kot ključni referenčni objekt varnosti, hkrati pa varnost povezuje z emancipacijo človeka na različnih

področjih njegovega bivanja (Malešič, 2012). Center pozornosti varnostnih študij se je torej iz državocentričnega pristopa postopoma preoblikoval v antropocentričnega, kjer je v središču pozornosti človek in ne več država. Tudi sicer sama dinamika globalizacije škodi perspektivi človekovega razvoja in zagotavljanju osnovnih človekovih potreb (Hampson, 2008). Zato na pomenu pridobiva tudi individualizacija, v okviru katere se poudarja pomen posameznika, saj ima človekova varnost neposredne učinke na mir in stabilnost, zato je izražen močan interes po celostnem zagotavljanju varnosti (Grizold in Bučar, 2011). Ne glede na to pa občutek ogrožanja, (ne)varnosti oziroma negotovosti izhaja bolj iz skrbi glede vsakdanjega življenja kot iz strahu pred kataklizmičnim svetovnim dogodkom (United Nations Development Program (UNDP), 1994; Smith, 2002; Grizold in Bučar, 2011). Temu pritrjuje koncept človekove varnosti, ki izhaja iz Razvojnega programa Združenih narodov (UNDP). Leta 1990 je bil opredeljen Indeks človekovih svoboščin, leta 1991 je UNDP opredelil človekovo varnost kot osvobojenost od strahu in pomanjkanja, leta 1994 je predvidel prenos fokusa varnosti iz jedrske varnosti na človekovo varnost, leta 1999 pa opozoril na številne žrtve in kršitve človekovih pravic v znotrajdržavnih oboroženih spopadih (Grizold in Bučar, 2011). Večina pristopov k človekovi varnosti izpostavlja državo kot njenega ključnega garanta, saj ima legitimno pravico uporabe fizičnega nasilja za zagotavljanje človekove in državne varnosti. Potrebe posameznika pa so postale pomembna vhodna determinanta v oblikovanju nacionalne in mednarodne varnostne politike (Prezelj, 2008). Koncept človekove varnosti ne nadomešča ali izpodriva tradicionalnih konceptov nacionalne in mednarodne varnosti, ampak ga dopolnjuje tako, da ga usmerja na človeške vidike varnosti, kot so grožnje lakote, bolezni in naravnih nesreč, ki ubijejo več ljudi kot vojna, genocid in terorizem in so tudi temelji človekove ogroženosti. Vsekakor so bolj kot nasilje poudarjeni razvojni problemi (Hampson, 2008). V konceptu človekove varnosti je najbolj eksplicitno vsebovano prizadevanje za celostni pristop razumevanja sodobne varnosti (Grizold in Bučar, 2011), kar zahteva celostni pristop in angažiranje vseh razpoložljivih sil in sredstev (multiagencijski pristop), to pa zahteva preučitev načinov in sredstev (s katerimi strukturnimi elementi) odziva na to kompleksno varnostno okolje.

Kaže, da sta prav ta fokus na posameznika in spremenjeno varnostno okolje začela krhati tudi tradicionalne teoretične paradigme, še posebej realizem, ki je zagovarjal ostro delitev na zunanji in notranji vidik varnosti, s tem pa tudi definiral ključne naloge oboroženim silam (in drugim organizacijam za zagotavljanje varnosti) v družbi (Sotlar in Tominc, 2016). Realizem je ne nazadnje

prav razlikovanje med notranjo in zunanjo varnostjo ter med policijo in vojsko postavljaj kot enega ključnih načel sodobne države (Lutterbeck, 2004). A sčasoma so te meje med pristojnostmi različnih organizacij postajale vse bolj zamegljene. Bi morali biti zaradi tega vznemirjeni? Skladno s tradicionalnimi pojmovanji prav gotovo, saj naj bi se v sodobnih državah že vsaj zadnjih 200 let vedelo, kdo sme opravljati katero od varnostnih funkcij. To je bil tudi predpogoj demokratičnega razvoja sodobnih družb. A politična kultura (vključno s pojmovanjem demokracije) se tudi spreminja, ključen za njeno razumevanje (in ocenjevanje) pa je koncept legitimnosti. Z drugimi besedami, oborožene sile za svoj obstoj in delovanje nujno potrebujejo podporo javnosti. Ta jih bo sprejemala in podpirala toliko časa, kolikor bo ocenjevala, da izpolnjujejo funkcionalni in socialni imperativ. Slednji pomeni, da morajo oborožene sile z družbo deliti podobne vrednote, kulturne norme, poglede itd. Funkcionalni imperativ pa pomeni, da javnost legitimira oborožene sile glede na to, ali in kako uspešno in učinkovito opravljajo naloge, ki se od njih pričakujejo (Jelušič, 1997).

Prav v zvezi s pričakovanji javnosti pa se zaplete. Tradicionalistično gledanje bi namreč »pričakovanja« omejilo na izpolnjevanje ustavnih in zakonskih obveznosti oboroženih sil. Toda, ali gredo lahko današnja pričakovanja državljanov, ko se vse vrti okrog zahtev po učinkovitosti države, tudi preko meja legalnosti? Ali lahko torej državljani oboroženim silam, ki se striktno držijo svojih zakonsko predpisanih nalog, celo odrekajo legitimnost delovanja? In jim po drugi strani legitimnost podelijo za opravljanje netipičnih in nevojaških nalog, ki lahko celo ogrozijo bistvo demokratične družbe? Na tej točki teoretični koncepti izgubijo pravo vrednost, soočijo pa se pogledi strokovne in laične javnosti glede ocene »kaj je prav in kaj se spodobi«. Prevladujoče mnenje (tisto torej, ki definira legitimnost) politični odločevalci (politična elita) slej ko prej materializirajo v zakonskih spremembah, ki dajo novim nalogam oboroženih sil legalnost, s čimer sta zagotovljena prepotrebna pogoja za njihovo delovanje. Kredibilnost oboroženih sil pa bo na koncu ocenjevana skozi učinkovitost in uspešnost izvajanja pričakovanih in zakonsko določenih nalog.

3 Vpliv sodobnega varnostnega okolja na funkcijo in strukturo nacionalnovarnostnega sistema in oboroženih sil

Zagotavljanje varnosti je proces, ki se ga je treba lotevati strukturirano, saj pomembno vpliva na nacionalno in posameznikovo blagostanje. Cilj vsake države in lokalne skupnosti je izgradnja mehanizmov za zagotavljanje splošne varnosti in delovanje družbe. V ta namen so oblikovane politike, ki jih države implementirajo skozi nacionalnovarnostni sistem. Pri tem se upoštevajo ocene ogroženosti, ranljivosti in tveganja, ki jih prinašajo različni dejavniki (okolje, kultura, ekonomski status, politični vpliv ...). Nacionalnovarnostni sistem je konkreten (institucionalni) model zagotavljanja nacionalne varnosti, oblikovan glede na varnostne zasnove posamezne države ter naravo organizacije te iste družbe v odvisnosti od razmerja med politično državo in civilno družbo. Politična država mora biti servis civilni družbi in mora s svojim varnostnim sistemom zagotavljati različne vidike nacionalne varnosti. Pri tem mora upoštevati realne razmere v tej državi, razmere v ožjem in širšem mednarodnem okolju ter tudi izkušnje različnih nacionalnovarnostnih sistemov sodobnih držav. Upoštevati pa mora tudi kulturno-civilizacijske zahteve sodobnega časa, ne le trenutne specifične varnostno obrambne potrebe svoje države (Grizold, 1992). Glede na cilje in vsebino v okviru varnostnega sistema sodobne družbe razlikujemo dva dela: funkcionalni (vrste in oblike aktivnosti) in institucionalni oziroma strukturalni del (organiziranost, nosilci aktivnosti) (Grizold, Tatalović in Cvrtić, 1999).

Če je bilo še takoj po osamosvojitvi Slovenije oblikovanje nacionalnovarnostne politike usmerjeno v zagotavljanje varnosti pred zunanji vojaškimi grožnjami (vojne na območju nekdanje Jugoslavije so namreč še vedno potekale, njihov izhod pa ni bil jasen), je že v nekaj letih spreminjanje varnostnega okolja povzročilo preusmeritev zagotavljanja varnosti tudi in predvsem na nevojaške virov ogrožanja. Na podlagi spremenjenega pojmovanja varnosti in virov ogrožanja je prišlo tudi do sprememb pri definiranju zagotavljanja varnosti, nalog, prioritet na tem področju in posledično tudi glede pričakovanja do posameznih subjektov.² Danes opažamo poskuse držav, da bi obstoječe prvine sistema nacionalne varnosti povezale v funkcionalen model kriznega upravljanja

² Tudi mednarodne organizacije, kot je NATO, so bile ob spremembah v mednarodnem varnostnem okolju konec 80-ih in na začetku 90-ih postavljene pred izziv iskanja novih ciljev in opravičevanja obstoja. Prav tako so bile slovenske oborožene sile postavljene pred ta izziv ob razpravi o demilitarizaciji Slovenije in to še preden so praktično zares nastale.

in vodenja (Malešič, 2009). Tudi v Sloveniji je opaziti prizadevanja za oblikovanje partnerstva med različnimi institucijami (npr. pri preprečevanju kriminalitete, nadzoru meje, odzivanju na naravne nesreče in drugje). Prezelj (2005) ugotavlja, da so se kljub nekaterim medorganizacijskim težavam na področju kriznega upravljanja, na katere je naletela Slovenija ob osamosvajanju, horizontalne povezave med temeljnimi elementi sistema nacionalne varnosti intenzivirale. Kljub temu Malešič (2009) ob primerjavi različnih politik in sistemov nacionalne varnosti ugotavlja potrebo po večji integriranosti, kooperativnosti, koordiniranosti, racionalnosti in učinkovitosti prvin sistema nacionalne varnosti in sistema kot celote. Primerjava nacionalnovarnostnih sistemov z viri ogrožanja sodobnih družb pokaže, da so ti sistemi po svoji strukturi in organiziranosti še vedno dokaj klasični, po vsebini priprav in logiki delovanja pa konvencionalni. Spremembe se sicer dogajajo, vendar so omejene predvsem na posamezne mehanizme in instrumente nacionalnovarnostnega sistema ter le v zelo omejeni meri tudi na sistem kot celoto. Prevladujoči viri ogrožanja torej še niso pričakali ne zadostnih teoretičnih elaboracij in ne sistemskih aplikacij, ki bi omogočili intenzivno prilagajanje delov sistema spremenjenim varnostnim razmeram, v katerih iščejo novo vlogo in naloge tako vojska kot nevojaške prvine (nacionalne varnosti (Malešič, 2009).

Vrednotne spremembe (porast individualizma, potrošništva in hedonizma) ter realni procesi, ki smo jim priča v zadnjih letih v postmoderne družbi, za katero so med drugim značilni pluralizacija in individualizacija, profesionalizacija in specializacija družbenih vlog ter neugodni demografski trendi, zahtevajo ustrezno prilagajanje sistema nacionalne varnosti (Malešič et al., 2003). Odzivnost na izzive iz okolja je eno izmed izhodišč preživetja samega sistema (Grizold, 1999), zato je pomembno, da se deli sistema in sistem sam prilagajajo temu in da prerastejo meje tradicionalne opredelitve nacionalnovarnostnega sistema. Za spoprijemanje s temi izzivi so znotraj sistema potrebne skupna vizija in organizacijska kultura ter boljša integriranost strokovnosti in zmogljivosti (Locher v Malešič, 2009).

Kje so v tej zgodbi oborožene sile? Tradicionalno jih najdemo v okviru obrambnega sistema države. Med (teoretične) naloge obrambnega sistema sodijo odvrčanje morebitnega napadalca, obramba državnega ozemlja, neoboroženo upiranje agresiji in zagotovitev delovanja političnega, gospodarskega in drugih družbenih podsistemov v vojni (Grizold, 1999). Glavna elementa obrambnega

sistema sta po navadi oborožene sile in civilna obramba. Značilnost oboroženih sil v Evropi je, da se krčijo in vedno bolj sodelujejo v sistemih, ki so namenjeni pomoči ob naravnih in drugih nesrečah (European Defence Agency, 2012). Nove vloge oboroženih sil se pojavljajo kot posledica domačih in mednarodnih družbenopolitičnih vplivov, ki oblikujejo politike o tem, kako naj bi njihove oborožene sile izgledale in za katere namene naj bi jih uporabili. Tukaj seveda govorimo tako o klasičnih vlogah vojska, ko opravljajo t. i. bojne dolžnosti (oborožen boj, vojaška obramba), kot tudi o novih, neklasičnih vlogah (kot so mirovne operacije, humanitarne operacije, krizni menedžment, policijske naloge itd.). Oborožene sile namreč opravljajo vse več nalog na državnih mejah, kar lahko štejemo kot notranjevarnostno funkcijo, opravljajo naloge varovanja javnih prireditev (npr. Olimpijskih iger), vzdrževanje javnega reda (pogosto v okviru mednarodnih operacij in misij) ter protiteroristične akcije (Sotlar in Tominc, 2016).

Tudi Slovenija je na tem področju čedalje manjša izjema. Poleg tradicionalnih nalog Zakon o obrambi (2004, 2015) nalaga Slovenski vojski kot eno izmed temeljnih nalog, da ob naravnih in drugih nesrečah v skladu s svojo organizacijo in opremljenostjo sodeluje pri zaščiti in reševanju. Poleg tega lahko Slovenska vojska od leta 2004 dalje sodeluje s policijo pri širšem varovanju državne meje v notranjosti državnega ozemlja v skladu z načrti in po predhodni odločitvi vlade. Sicer pripadniki Slovenske vojske pri opravljanju teh nalog nimajo policijskih pooblastil, vendar lahko, če to zahtevajo varnostne razmere, od leta 2015 dalje, izvajajo izjemna pooblastila (opozarjajo, napotujejo, začasno omejujejo gibanje oseb in sodelujejo pri obvladovanju skupin in množic), o čemer odloča Državni zbor na predlog vlade z dvotretjinsko večino glasov (Zakon o obrambi, 2004, 2015). To *de facto* pomeni, da Slovenska vojska deluje v vseh treh podsistemih nacionalnovarnostnega sistema.

4 Kaj o vlogi in nalogah oboroženih sil meni javnost?

Države, še posebej majhne države, kot je Slovenija, v izrednih varnostnih razmerah uporabijo vse zmogljivosti in sredstva za reševanje varnostnih problemov, kar privede tudi do nekonvencionalnih nalog in pristojnosti oboroženih sil ter drugih varnostnih organizacij (Sotlar in Tominc, 2016). Vendar je pri oblikovanju varnostne politike treba upoštevati tudi mnenja, stališča in prepričanja državljanek in državljanov o poslanstvu politične države in nacionalnovarnostnega sistema, kar je zelo pomembno tudi z vidika legitimnosti

(Malešič et al., 2003). V demokratični družbi vojska ne more preživeti brez podpore splošne javnosti, brez zaupanja družbe. Pri tem je raziskovanje zaupanja v institucije v zadnjih desetletjih navrglo celo vrsto pomembnih vidikov, med drugim o reverzibilnem razmerju med zaupanjem v ljudi in zaupanjem v institucije, o vplivu konfliktnih struktur na izražanje zaupanja, o vplivu preferenčne vezanosti na koalicijske oz. opozicijske stranke na izražanje zaupanja, o vplivu kopičenja izkušenj na izražanje zaupanja oz. o vplivu kopičenja izkušenj na povečano zaupanje pri starejših – ali zgolj o njihovi povečani konformnosti itd. (Toš, 2007). Toš (2007) navaja ugotovitve Eastna, ki označuje politično zaupanje kot občutje, da so v političnem procesu upoštevani lastni interesi. Kdor zaupa neki osebi ali instituciji, do nje izraža pozitivno občutje (čustvena sestavina), ji pripisuje pozitivno vrednost (evalvacijska sestavina), vrednotenje praviloma sledi iz moralnih norm in vrednotnih meril. Poleg čustvenih, afektivnih in evalvacijskih sestavin vsebuje zaupanje tudi kognitivne elemente, ki pa so težje določljivi. Zaupanje je vselej povezano z nekim »objektom«, neko osebo (prijateljem, neko skupino, npr. kolegi), neko institucijo (npr. parlamentom, katoliško cerkvijo ipd.) ali pa nekim sistemom (npr. socialno državo, tržnim gospodarstvom) kot kolektivnim subjektom. Temelji zaupanja so pozitivno vrednoteni znaki ali lastnosti, ki jih pripisujemo osebkju zaupanja, in ni nujno, da se jih tisti, ki zaupanje izraža, vedno zaveda. Minimalni pogoj za nastanek zaupanja v institucije je, da oseba zaznava institucijo. Pri tem niso nujni neposredni odnosi, ki temeljijo na osebnih stikih, zadoščajo zaupanja vredni posredovalci (Toš, 2007). Vsekakor ne moremo izključiti možnosti, da lahko na rezultate javnomnenjskih raziskav vpliva kognitivna komponenta anketiranih, ker nimajo izkušenj oziroma neposrednega stika z navedenimi subjekti oziroma je za njih abstraktno.

Na splošno velja, da je v Sloveniji zaupanje javnosti v vojsko kljub nihanjem sorazmerno visoko, spremljata pa ga majhen interes za vojaške zadeve in brezbriznost, kot je to značilno tudi za druge demokratične države (Malešič, 2011). Čeprav je v javnosti Slovenska vojska dokaj dobro sprejeta, težko govorimo o izjemno visoki stopnji zaupanja, toda zaradi nizkega zaupanja javnosti v mnoge druge institucije (politične in oblastne, v sodstvo, sindikate ...) (Malešič in Vegič, 2007) se zaupanje v vojsko kaže kot dokaj visoko. Relativno visoka stopnja zaupanja pa kljub temu ne pomeni, da so se ljudje pripravljene množično ukvarjati z vprašanji vojske, obrambe in varnosti ali se celo vključiti v kakšno od oblik vojaške službe (Garb, 2015; Garb in Malešič, 2016; Malešič,

2011; Malešič in Vegič, 2007, 2009). Če so v preteklosti oborožene sile kovale legitimnost na račun mednarodnih operacij in misij, lahko rečemo, da danes to slavo kujejo na podlagi sodelovanja v sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ter pri opravljanju drugih netradicionalnih nalog, celo takšnih, kot sta boj proti terorizmu ter zagotavljanje javne varnosti in miru (Sotlar in Tominc, 2017). Malešič (2011) ugotavlja, da se je v prvem desetletju 21. stoletja prepričanje javnosti, da oborožene sile delujejo »dobro« ali »zelo dobro«, povečalo in ustalilo pri 55 %, v letu 2012 pa doseglo celo 60,6 %, vendar je tistih prebivalcev, ki menijo, da SV deluje »zelo dobro« zgolj 4 % (Hafner-Fink et al., 2012). Ocena delovanja vojske je seveda v tesni povezavi z vsebino opravljenega dela, zato je za našo razpravo še pomembnejša vsebina delovanja vojske, ki je predstavljena v nadaljevanju.

4.1 Ugotovitve raziskav Slovensko javno mnenje

Tabela 1 prikazuje, kaj prebivalci Slovenije menijo o tem, kakšne naj bi bile primerne naloge Slovenske vojske v prihodnosti. Rezultati so relevantni in zanimivi, saj gre za longitudinalno merjenje stališč prebivalcev, ki obsega obdobje kar dveh desetletij.

Tabela 1: Javno mnenje o nalogah oboroženih sil (Toš et al., 2001; Toš et al., 2003; Malnar et al., 2005; Malešič et al., 2007; Malešič et al., 2009; Hafner-Fink et al., 2012; Hafner Fink in Malešič, 2015)

	1994	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2012	2015
	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}
Vojska naj varuje državo pred morebitnim zunanjim napadalcem.	4,60	4,76	4,48	4,23	4,39	4,33	4,33	4,16	4,35
Vojska naj sodeluje pri gradnji cest, spravilu pridelkov in drugih javnih delih.	3,55	3,35	3,18	3,12	3,04	3,11	3,06	3,09	2,82
Vojska naj vzgaja mladino v domoljubnem duhu.	3,75	3,91	3,54	3,42	3,33	3,26	3,06	3,42	3,26
Vojska naj pomaga v primeru naravnih, ekoloških in drugih nesreč.	4,59	4,67	4,56	4,46	4,51	4,59	4,49	4,53	4,50
Če se zdi to potrebno, naj vojska prevzame državno oblast v svoje roke?	1,90	2,03	1,94	2,03	2,02	1,89	1,89	1,87	2,05
Vojska naj skrbi za vojaško usposobljenost.	4,48	4,42	4,33	4,15	4,41	4,37	4,39	4,29	4,44
Vojska naj sodeluje v mednarodnih mirovni in humanitarnih operacijah.	*	4,20	4,09	3,90	3,96	3,75	3,92	3,46	3,96
Vojska naj v času večjih stavk nadomešča stavkajoče delavce.	*	1,85	1,81	1,97	1,86	1,86	1,88	1,77	1,81
Vojska naj pomaga policiji pri zagotavljanju reda in varnosti.	*	3,34	3,50	3,22	3,38	3,29	3,38	3,35	3,85
Vojska naj pomaga policiji pri varovanju meje pred ilegalnimi prehodi migrantov.	*	*	3,93	3,67	3,73	3,67	3,72	3,54	4,38
Vojska naj se bori proti terorizmu.	*	*	4,07	3,88	4,04	4,04	4,06	3,98	4,31

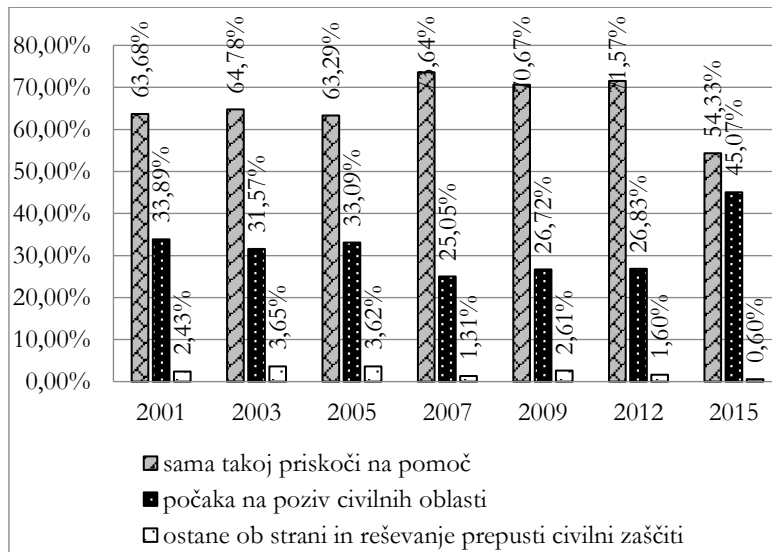
Lestvica: 1 – sploh se ne strinjam; 2 – ne strinjam se; 3 – niti – niti; 4 – strinjam se; 5 – v celoti se strinjam.

*raziskava tega vprašanja ni zajela.

Tabela 1 pokaže, da sta sodelovanje oboroženih sil v humanitarnih in mirovni operacijah in boj proti terorizmu pri prebivalcih Slovenije zaznana kot zelo pomembni nalogi, saj ju podpira okrog tri četrtine vprašanih. »Boj proti terorizmu« konstantno dosega preko 70 % strinjanj, še posebej pa to velja za zadnji dve merjenji, ko je leta 2015 tovrstno nalogo podpiralo 88,6 % vprašanih

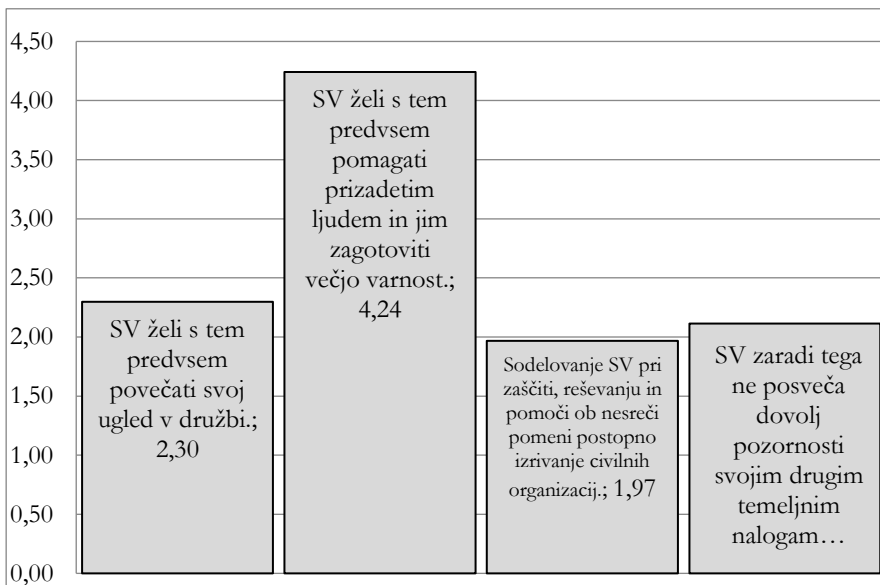
(Hafner Fink in Malešič, 2015), leta 2012 pa 81,6 % (Hafner-Fink et al., 2012). Velja opozoriti, da je bilo takšno javno mnenje izmerjeno še pred nastankom islamske države, pred migracijsko krizo in pred terorističnimi napadi v Parizu (2015) in Bruslju (2016)! Prebivalci Slovenije podpirajo tudi trditev, da naj oborožene sile pomagajo policiji pri zagotavljanju reda in varnosti. V letu 2012 je bil delež tistih, ki podpirajo takšno vlogo 58,5 % (Hafner-Fink et al., 2012), leta 2015 pa celo 74,1 % (Hafner Fink in Malešič, 2015). Podpora tej vlogi od leta 2001 do danes pri javnosti ni nikoli padla pod 50 %, najnižja je bila leta 2003, in sicer 51,8 % (Toš et al., 2003). V povezavi s tem (in ob upoštevanju migrantskega vala) tudi ne preseneča, da je leta 2015 velika večina respondentov menila, da naj vojska pomaga policiji pri varovanju meje pred ilegalnimi prehodi migrantov.

Prav posebno poglavje pa je sodelovanje Slovenske vojske na področju zaščite in reševanja, saj je longitudinalno gledano pomoč vojske v primeru naravnih in drugih nesreč zaznana celo kot pomembnejša naloga od nacionalne obrambe (varovanje države pred morebitnim zunanjim napadalcem), ki je *raison d'être* vsakih oboroženih sil. In ne samo to – prebivalci imajo tudi »svoj« pogled na vprašanje mobilizacije Slovenske vojske ob naravnih in drugih nesrečah (graf 1).

Graf 1: Sodelovanje Slovenske vojske ob naravnih in drugih nesrečah (SJM 2001–2015)
(Toš et al., 2001; Toš et al., 2003; Malnar et al., 2005; Malešič et al., 2007; Malešič et al., 2009; Hafner-Fink et al., 2012; Hafner Fink in Malešič, 2015)

Iz grafa 1 izhaja, da je pomoč SV pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah za prebivalce tako pomembna, da jih je v letih 2001 in 2012 dve tretjini do tri četrtine menilo, da naj v primeru večje naravne nesreče sama takoj priskoči na pomoč in naj ne čaka poziva civilnih oblasti (kot sicer določa zakonodaja).³ Šele v letu 2015 je delež tistih, ki so menili, da naj SV počaka na poziv civilnih oblasti, dosegel 45 %!. Graf 2 prikazuje tudi oceno prebivalcev, kje leži motiv za sodelovanje SV pri zaščiti in reševanju.

Legenda: 1 – sploh se ne strinjam; 2 – ne strinjam se; 3 – niti se ne strinjam, niti se strinjam; 4 – strinjam se; 5 – v celoti se strinjam.

Graf 2: Motivi za sodelovanje SV pri zaščiti in reševanju po mnenju prebivalcev (Hafner Fink in Malešič, 2015)

Glavni motiv za sodelovanje SV pri zaščiti in reševanju javnost vidi v želji SV pomagati prizadetim ljudem in jim zagotoviti večjo varnost (strinja ali v celoti se strinja 94,22 %). Pri tem komaj četrtina anketiranih meni, da zaradi takšne pomoči SV ne posveča dovolj pozornosti drugim temeljnim nalogam, kot so bojna pripravljenost, mirovne operacije, ali pomoč policiji pri zaščiti meja. Večina

³ O sodelovanju vojske pri zaščiti in reševanju odloča Vlada, v nujnih primerih pa minister za obrambo na predlog poveljnika Civilne zaščite Republike Slovenije oziroma načelnik Generalštaba po pooblastilu ministra za obrambo – torej Zakon o obrambi (2004, 2015) Slovenski vojski ne daje samoiniciativnosti, kakršno si očitno želijo prebivalci.

jih tudi meni, da sodelovanje SV pri zaščiti in reševanju ne pomeni postopnega izrivanja civilnih organizacij iz sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami (81,4 %).

4.2 Ugotovitve raziskave programske skupine FVV UM7 – prisotnost vojske v lokalnih skupnostih (2017)

V raziskavi, ki jo je leta 2017 opravila Programska skupina »Varnost v lokalnih skupnostih«, smo ugotavljali tudi, kako so nekatere tradicionalne državne varnostne organizacije, kot je npr. vojska, ki je tipični atribut nacionalne varnosti, prisotne in se znajdejo v lokalnih skupnostih. Sodelovanje Slovenske vojske pri zaščiti in reševanju ter pomoč policiji pri širšem varovanju državne meje sta sicer zakonski naloge in do zdaj že večkrat preizkušeni. A to niso vse naloge, ki jih v nekaterih državah oborožene sile opravljajo tudi v lokalnem okolju, pri čemer ni nujno, da gre pri tem vedno za izredna ali vojna stanja. Zato smo empirično raziskavo izkoristili tudi za to, da smo izmerili mnenje javnosti glede možnih nalog Slovenske vojske v prihodnosti. Ker so v raziskavi sodelovali tako prebivalci kot policisti, ki jih lahko štejemo med strokovno javnost, so rezultati, prikazani v tabeli 2, še toliko bolj relevantni.

Tabela 2: Odobravanje posameznih nalog Slovenske vojske

	Vsi		Prebivalci		Policisti		t test
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	
Slovenska vojska naj varuje državo pred morebitnim zunanjim napadalcem.	4,17	1,08	4,30	1,00	3,87	1,21	7,16*
Slovenska vojska naj sodeluje v mednarodnih mirovni in humanitarnih operacijah.	4,02	1,07	4,05	1,06	3,94	1,09	1,96
Slovenska vojska naj pomaga policiji pri zagotavljanju reda in varnosti.	3,79	1,22	4,01	1,12	3,25	1,27	11,82*
Slovenska vojska naj pomaga policiji pri varovanju meje pred prehodi ilegalnih migrantov.	4,07	1,08	4,22	0,98	3,69	1,22	8,90*
Slovenska vojska naj se bori proti terorizmu.	3,93	1,19	4,09	1,09	3,56	1,33	8,01*
Slovenska vojska naj pomaga ob naravnih in drugih nesrečah.	4,46	0,85	4,49	0,79	4,36	0,98	2,71*
Slovenska vojska naj sodeluje pri gradnji cest in drugih javnih delih.	3,05	1,45	3,01	1,46	3,14	1,43	-1,75

Lestvica: 1 – se sploh strinjam, 5 – se popolnoma strinjam

* Sig (2-stranski) – $p < 0,05$

Tabela 2 kaže, da je najbolj želeno poslanstvo SV, da pomaga pri naravnih in drugih nesrečah ($\bar{x} = 4,46$) kar lahko poimenujemo tudi lokalnovarnostna naloga, šele na drugo mesto pa se uvrsti tipična nacionalnovarnostna naloga – varovanje države pred morebitnim zunanjim napadalcem ($\bar{x} = 4,17$). V tem smislu so rezultati skoraj identični rezultatom SJM. Tudi trditev, da naj Slovenska vojska pomaga policiji pri varovanju meje pred prehodi ilegalnih migrantov (naslednja lokalnovarnostna naloga), dosega visoko stopnjo soglasja ($\bar{x} = 4,07$), podobno pa velja tudi za nalogo sodelovanja SV v mednarodnih mirovni in humanitarnih operacijah ($\bar{x} = 4,02$). Boj SV proti terorizmu je nekoliko nižje ocenjena naloga ($\bar{x} = 3,93$), a še vedno močno izražena v stališčih respondentov. Je pa tu treba opozoriti, da je relativno visoka srednja vrednost posledica stališč prebivalcev, medtem ko policisti niso toliko navdušeni nad takšno nalogo SV ($\bar{x} = 3,56$). Do še večje razlike med prebivalci in policisti pa prihaja glede ocene pri trditvi »Slovenska vojska naj pomaga policiji pri zagotavljanju reda in varnosti«. Policisti

($\bar{x}= 3,25$) za razliko od prebivalcev ($\bar{x}= 3,79$) niso navdušeni nad takšno potencialno nalogo SV v lokalni skupnosti. Njihovo stališče se zdi logično in razumljivo, saj gre za tradicionalno nalogo policije in policijski respondenti se kot strokovnjaki zelo dobro zavedajo specifičnosti teh nalog, pa naj gre za vprašanje pristojnosti, pooblastil, usposabljanja ali poklicne socializacije policije na eni in vojske na drugi strani. Pri dveh postavkah se stališča policistov in prebivalcev med seboj statistično ne razlikujejo, in sicer, da naj Slovenska vojska sodeluje v mednarodnih mirovnih in humanitarnih operacijah in da naj Slovenska vojska sodeluje pri gradnji cest in drugih javnih delih. Pri ostalih petih postavkah prihaja do statistično značilnih razlik med policisti in prebivalci, pri čemer je strinjanje s trditvami v vseh primerih višje pri prebivalcih, kar z drugimi besedami pomeni, da bi prebivalci Slovenije Slovensko vojsko radi videli opravljati široko paleto nacionalno- in lokalnovarnostnih nalog. Pravzaprav samo sodelovanje SV pri gradnji cest in drugih javnih delih ni dobilo trdnejše podpore.

5 Zaključek

Tako kot ne moremo zanikati sprememb varnostnega okolja, ne moremo zanikati tudi procesov spreminjanja organizacij in organiziranosti z namenom učinkovitega zoperstavljanja sodobnim virom ogrožanja. Zanimariti ne moremo niti dejstev, da skorajda ni več mogoče govoriti o klasičnih oziroma tradicionalnih nalogah posameznih subjektov. Ob predstavitvi letnega poročila o pripravljenosti Slovenske vojske leta 2016 je predsednik RS dejal, da: »Slovenska vojska ni pomožna policija, niti ni pomožna civilna zaščita. Njena ključna naloga je obramba domovine in sodelovanje z zavezniki. Zato je nujno ohranjati njen bojni značaj, za kar pa potrebuje višjo raven popolnjevanja, sodobnejšo opremo, boljše usposabljanje in vso opremo za posameznika ter zaloge za enote.« Ta izjava zajema tako sistemska kot strateška vprašanja, ki se nanašajo na strukturo in delitev pristojnosti ter nalog v okviru nacionalnovarnostnega sistema. SV namreč opravlja naloge tako v okviru obrambnega sistema, ki je njen temeljni, kot tudi v drugih dveh, in sicer v podsistemu notranje varnosti in v podsistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Situacijo, ko vsi delajo vse, v teoriji kriznega menedžmenta imenujemo organizacijski napad (Prezelj, 2005), po drugi strani pa nam to postavlja vprašanje, ali lahko govorimo o koncu profesionalnosti in/ali specializiranosti varnostnih organizacij. Konec koncev je pri vsem tem pomembna tudi sprejemljivost nalog pri državljanih in v primeru izmerjenega slovenskega javnega mnenja vidimo, da je javnost močno naklonjena netradicionalnim nalogam oboroženih sil, ki daleč presegajo obrambno področje

in se ravno ne skladajo s pogledi trenutnega vrhovnega poveljnika oboroženih sil. To so dejstva, ki jih politični odločevalci ne morejo kar tako spregledati, če želijo, da bo varnostna politika legitimna, vloga posameznih subjektov nacionalnovarnostnega sistema pa kredibilna (seveda ne samo na papirju, ampak tudi v praksi). Ali bo mnenje javnosti odločilno oziroma vsaj kolikor toliko vplivno pri prihodnjem definiranju nalog varnostnih organizacij, za sedaj še ni mogoče povedati. Trenutno tudi še ni konkretnjših napovedi, kaj bo v tem smislu storila Vlada RS. Če izhajamo iz Koalicijskega sporazuma o sodelovanju v Vladi RS za mandatno obdobje 2018–2022 (2018) bo med drugim izveden »skupni strateški pregled sistema nacionalne varnosti, ki bo zajemal vse podsisteme in bo podlaga za pripravo ter sprejem nove Resolucije nacionalne varnosti Republike Slovenije«. Prav tako bo izvedena »nadgradnja koncepta hitrega, odločnega in usklajenega odziva (povezovanje kadrov in sredstev) na vse varnostne grožnje«. Morda se v teh napovedih skriva tudi razprava o morebitnih spremenjenih pristojnostih, odgovornostih, pooblastilih in nalogah oboroženih sil, ki že sedaj, kot smo videli, sodeluje s številnimi drugimi organizacijami. Ne nazadnje se multiagencijski pristopi za reševanje problemov in zadovoljevanje potreb prebivalcev v zadnjih dveh ali treh desetletjih uveljavljajo tako v anglosaških kot v kontinentalnih družbah (Dupont, 2004) in to na sila različnih področjih (npr. kmetijstvo, sociala, zdravstvo, vzgoja in izobraževanje, kriminaliteta) ter na različnih ravneh (lokalni, nacionalni in mednarodni). V bistvu gre za napore sodobnih družb v smeri lokalizacije javnega blagostanja oziroma dobrobiti prebivalcev in varnost je predpogoj vsakršnega blagostanja.

Politični odločevalci vsekakor ne bodo pred lahko nalogo, saj bodo v iskanju verodostojne funkcije oboroženih sil (in širše pri oblikovanju varnostne politike) tudi sami morali poskrbeti za svojo verodostojnost. Verodostojni bodo morali biti v odnosu do varnostnih izzivov, ki jim bodo morali zoperstaviti robustne, a hkrati fleksibilne in ne predrage varnostne mehanizme. Verodostojni bodo morali biti v odnosu do prebivalcev, ki bodo pričakovali predvsem učinkovitost teh mehanizmov, in hkrati ne bodo želeli, da jih s svojimi pristojnostmi in pooblastili preveč omejujejo, sicer jim ne bodo podelili prepotrebne legitimnosti. In ne nazadnje bodo morali biti politični odločevalci verodostojni do strokovne javnosti (strokovnih nosilcev varnostnih funkcij, raziskovalcev in neodvisnih strokovnjakov), ki se še kako zavedajo tako realnih problemov v praksi, ki jih pogujejo varnostni izzivi, kot zapletenih teoretičnih in ustavno-pravnih

vprašanj in zagat, ko gre za dodeljevanje nalog in pooblastil tako specifičnim varnostnim organizacijam, kot so oborožene sile.

Literatura

- Agius, C. (2013). Social constructivism. V A. Collins (ur.), *Contemporary security studies* (str. 87–103). Oxford: Oxford University Press.
- Beck, U. (1995). *Ecological politics in an age of risk*. Cambridge in Malden, Oxford: Polity Press.
- Beck, U. (2009a). *World at risk*. Cambridge in Malden: Polity Press.
- Beck, U. (2009b). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Beck, U. (2012). *Twenty observations on a world in turmoil*. Cambridge in Malden: Polity Press.
- Buzan, B., Weaver, O. in Wilde, J. D. (1998). *Security. A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Dupont, B. (2004). Security in the age of networks. *Policing & Society*, 14(1), 76–91.
- European Defence Agency. (2012). *EDA 2012 annual conference report "Refocusing defence"*. Pridobljeno na <https://www.eda.europa.eu/info-hub/publications/publication-details/pub/eda-2012-annual-conference-report-refocusing-defence>
- Garb, M. (2015). Public trust in the military: The Slovenian Armed Forces in a comparative analysis. *Current sociology*, 63(3), 450–469.
- Garb, M. in Malešič, M. (2016). The causes of trust and distrust in the military. *Defense and Security Analysis*, 32(1), 64–78.
- Grizold, A. (1992). Oblikovanje slovenske nacionalne varnosti. V A. Grizold (ur.), *Razpoljta nacionalne varnosti* (str. 59–93). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, A. (1999). *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Grizold, A. in Bučar, B. (2011). Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 48(4), 827–851.
- Grizold, A., Tatalović, S. in Cvrtila, V. (1999). *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Hafner Fink, M. in Malešič, M. (2015). *Slovensko javno mnenje 2015: Mednarodna raziskava Stališča o delu (ISSP 2015), Mednarodna raziskava Stališča o vlogi države (ISSP 2016), Ogledalo javnega mnenja in raziskava Stališča o varnosti [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Hafner Fink, M., Malnar, B., Kurdija, S., Uhan, S. in Štebe, J. (2013). *Slovensko javno mnenje 2013: Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta, mednarodna raziskava Razumevanje vloge državljana in Ogledalo javnega mnenja*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Hafner-Fink, M., Štebe, J., Malnar, B., Uhan, S., Kurdija, S. in Malešič, M. (2012). *Slovensko javno mnenje 2012/1: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti, Mednarodna raziskava o družini in spreminjanju spolnih vlog IV., Primerjalna raziskava volilnih sistemov CSES V. in Longitudinalni program SJM 2012 [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.

- Hampson, F. O. (2008). Human security. V P. D. Williams (ur.), *Security studies: An introduction* (str. 229–243). London in New York: Routledge.
- Hough, P. (2004). *Understanding global security*. London in New York: Routledge.
- Huysmans, J. (2002). Defining social constructivism in security studies: the normative dilemma of writing security. *Alternatives: Global, Local, Political*, 27(1), 41–62.
- Jelušič, L. (1997). *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Koalicijski sporazum o sodelovanju v Vladi RS za mandatno obdobje 2018-2022. (2018). Pridobljeno na <http://www.strankalms.si/wp-content/uploads/2018/08/Koalicijski-sporazum-o-sodelovanju-v-Vladi-Republike-Slovenije-za-mandatno-obdobje-2018%E2%80%93932022.pdf>
- Lutterbeck, D. (2004). Between police and military – The new security agenda and the rise of gendarmeries. *Cooperation and Conflict*, 39(1), 45–68.
- Malešič, M. (2009). Prenova nacionalnovarnostnih politik in sistemov. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 46(1/2), 85–104.
- Malešič, M. (2011). Javno mnenje in vojska: med zaupanjem in brezbriznostjo. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 48(4), 915–935, 1073–1074.
- Malešič, M. (2012). Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 49(2), 264–282, 437–438.
- Malešič, M. et al. (2007). *Slovensko javno mnenje 2007: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti; vojaški poklici [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Obramboslovni raziskovalni center, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2007). Javno mnenje o varnostnih temah: Splet naključij ali dosleden vzorec? *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 44(1/2), 49–66.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2009). Slovene public opinion about security issues: A coincidence or a consistent pattern? V G. Caforio (ur.), *Advances in military sociology: Essays in honor of Charles C. Moskos*. (str. 99–119). Bingley: Emerald.
- Malešič, M., Bebler, A., Jelušič, L., Vegič, V., Garb, M., Trifunović, J. in Grošelj, K. (2003). *Javnomenjska raziskava: nacionalna in mednarodna varnost 2003*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede - Inštitut za družbene vede, Obramboslovni raziskovalni center.
- Malešič, M., Malnar, B., Jelušič, L., Grizold, A., Vegič, V., Hafner Fink, M., Uhan, S. in Kurdija, S. (2009). *Slovensko javno mnenje 2009/2: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Malnar, B. et al. (2005). *Slovensko javno mnenje 2005/1 Mednarodna raziskava Stališča o delu [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- McDonald, M. (2008). Constructivism. V P. D. Williams (ur.), *Security studies: An introduction* (str. 59–72). London in New York: Routledge.
- N. Š. K. (30. 3. 2016). Pahor pripravljenosti slovenske vojske podal nezadostno oceno. *24ur.com* Pridobljeno na <http://www.24ur.com/novice/slovenija/pahor-slovenski-vojski-podal-nezadostno-oceno.html>
- Prezelj, I. (2005). *Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Prezelj, I. (2008). Človekova varnost v teoriji in praksi. *Delo in varnost*, 53(6), 17–26.

- Smith, S. (2002). *The contested concept of security*. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies Singapore. Pridobljeno na http://dr.ntu.edu.sg/bitstream/handle/10220/4423/RSIS-WORKPAPER_31.pdf?sequence=1
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2016). The changing functions of the police and armed forces (in extraordinary situations) in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 326–338.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2017). Slovenska vojska kot pomožna policijska in zaščitno-reševalna služba? Pričakovanja javnosti glede nalog oboroženih sil. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: Konferenčni zbornik* (str. 67–75). Maribor: Univerzitetna založba.
- Toš, N. (2007). (Ne)zaupanje v institucije: potek demokratične institucionalizacije v Sloveniji (1991–2006). *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 44(3/4), 367–385.
- Toš, N. et al. (2001). *Slovensko javno mnenje 2001/3: Raziskava o zdravlju in zdravstvu IV. in Raziskava o obrambi in varnosti [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Toš, N. et al. (2003). *Slovensko javno mnenje 2003/3: Nacionalna in mednarodna varnost; vojaški poklic [datoteka kodirne knjige]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Arhiv družboslovnih podatkov.
- United Nations Development Program [UNDP]. (1994). *Human development report 1994: New dimensions of human security*. New York: Oxford University Press.
- Zakon o obrambi [UPB-1]. (2004, 2015). *Uradni list RS*, (103/04, 95/15).

Mobilne naprave: način za izboljšanje učinkovitosti lokalne samouprave

BLAŽ MARKELJ IN SABINA ZGAGA MARKELJ

Povzetek Uporaba informacijsko-telekomunikacijske tehnologije poveča učinkovitost delovanja posameznika, se pa ob stremljenju k učinkovitosti premalo pozornosti namenja zagotavljanju informacijski varnosti. Eden izmed možnih ukrepov za povečanje učinkovitosti delovanja občin in njihovih občanov je uvedba mobilnih naprav v poslovne procese samoupravnih lokalnih skupnosti. Prispevek prikazuje potrebo po sistematični vpeljavi mobilnih naprav v poslovne procese lokalnih skupnosti. Argumenti potrjujejo tezo prispevka, da vpeljava mobilnih naprav v poslovne procese lokalnih skupnosti poveča učinkovitost njihovega delovanja, a zgolj, če je skladna s pravili informacijske varnosti ter pravnim redom.

Ključne besede: • mobilne naprave • informacijska varnost • ekonomska učinkovitost • pravilnik • varnostni incidenti •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Blaž Markelj, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: blaz.markelj@fvv.uni-mb.si. Dr. Sabina Zgaga Markelj, docentka, Svetovalka Ustavnega sodišča Republike Slovenije, Beethovnova ulica 10, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: sabinazgaga@gmail.si

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.13>
Dostopno na: <http://press.um.si>

ISBN 978-961-286-220-6

Mobile devices: a way to increase the efficacy of the local self-government

BLAŽ MARKELJ & SABINA ZGAGA MARKELJ

Abstract The use of information-telecommunicational technology increases the efficacy of individual's activity, however the focus on efficacy neglects the information security. One of the potential measures to increase the efficacy of local self-government and their members in the introduction of mobile devices into business processes of local self-government. The paper presents the need to implement mobile devices into business processes of local self-government in a systematic manner. Its arguments confirm the thesis of the paper that the implementation of mobile devices into business processes of local self-government increases their efficacy, but only, if implemented in accordance with the rules of information security and legal order.

Keywords: • mobile devices • information security • economic efficacy • regulation • security incidents •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Blaž Markelj, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: blaz.markelj@fvv.uni-mb.si. Sabina Zgaga Markelj, PhD, Assistant Professor, Adviser to the Constitutional Court of the Republic of Slovenia, Beethovnova ulica 10, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: sabinazgaga@gmail.si.

1 Uvod¹

Glavni namen tehnologije je pomoč ljudem pri različnih dejavnostih in opravilih. Hkrati pa je potreba po boljšem, hitrejšem in učinkovitejšem delovanju človeka v nekem procesu razlog za potrebo in težnjo po neprestanem razvoju tehnologije skozi vsa časovna obdobja. Znan dokaz za to je vpeljava tekočega traka v proces izdelave avtomobilov. Henry Ford je tako leta 1913 zaradi potrebe po hitrejši in učinkovitejši izdelavi avtomobila v proizvodnjo uvedel tekoči trak (Ford Motor Company, 2013). Nič drugače ni v informacijski tehnologiji. Računalniki so v preteklosti opravljali preproste naloge, ki so ljudem olajšale delo. Skozi razvoj pa so postali nenadomestljiv partner človeka v raznovrstnih (poslovnih) procesih. Informacijska tehnologija je postala hitrejša, manjša in učinkovitejša ter, kar je najpomembnejše, dostopnejša uporabnikom.

Z razvojem telekomunikacijske tehnologije se je razvila tudi informacijsko-telekomunikacijska tehnologija (IKT) (kamor uvrščamo mobilno tehnologijo). Trende rasti mobilnih naprav opazujemo predvsem v tem desetletju. Poročilo IDC (2011) ugotavlja, da se je prodaja mobilnih telefonov v svetu v zadnjem četrletju leta 2010 v primerjavi z zadnjim četrletjem leta 2009 povečala za 17 %. Iz poročila razberemo, da je v prihodnosti pričakovati še 8,4-odstotno rast prodaje mobilnih telefonov na leto (IDC, 2011). Samo v prvem četrletju leta 2012 so v zahodni Evropi prodali 28,2 milijona pametnih mobilnih telefonov (IDC, 2012). V poročilu za prvo četrletje leta 2013 IDC (2013) omenja, da se je trg pametnih mobilnih telefonov povečal za 4 %. Trend se nadaljuje in v letu 2017 ima večina državljanov razvitega sveta mobilno napravo ali vsaj neko obliko telefona (IDC, 2017; Pew Research Center, 2017; Smart Insights, 2017), ki je sposoben komunikacije preko različnih podatkovnih povezav. Rast prodaje mobilnih naprav se je začela ravno v času finančne krize, ko so posamezne organizacije iskale rešitve na področju ekonomske učinkovitosti tudi na področju IKT. Ob poplavi rabe raznovrstne IKT tehnologije pa se premalo pozornosti namenja informacijski varnosti. Tako v preteklosti kot tudi danes se ljudje sicer zavedajo, da vsakemu varnostnemu incidentu lahko sledijo tudi ekonomske in pravne posledice, vendar še vedno zanemarijajo varnostna priporočila in ne delujejo v skladu z informacijskovarnostnimi priporočili (Markelj in Bernik, 2014).

¹ Stališča, izražena v tem članku, so stališča avtorjev in jih ni mogoče pripisati Ustavnemu sodišču Republike Slovenije.

To velja tudi za lokalne samoupravne skupnosti, ki se trenutno spopadajo z zmanjšanim obsegom sredstev, ki jih imajo na voljo za izpolnjevanje nalog v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi (2015). Enega izmed možnih ukrepov za povečanje učinkovitosti poslovnih procesov v okviru odzivov na finančno in ekonomsko krizo v dejavnostih v pristojnosti lokalnih samoupravnih skupnosti ter za učinkovitejšo porabo sredstev je mogoče videti tudi v uvedbi mobilnih naprav v poslovne procese samoupravnih lokalnih skupnosti. Za povečano učinkovitost delovanja ni odločilna zgolj gola vpeljava mobilnih naprav, ampak predvsem pravilna vpeljava in raba mobilnih naprav. Nepravilna vpeljava in raba mobilnih naprav prinašata namreč tako ekonomske kot tudi pravne posledice za samoupravno lokalno skupnost in sta tako neučinkoviti.

Prispevek najprej opredeljuje pojem mobilne naprave in predstavi pomen rabe mobilnih naprav v poslovnih procesih ter primere rabe mobilnih naprav iz tujine v dejavnostih, ki so po Zakonu o lokalni samoupravi (2015) v pristojnosti samoupravnih lokalnih skupnosti in bi jih bilo zato mogoče prenesti tudi v slovensko lokalno okolje. Drugo poglavje prispevka obravnava informacijska tveganja ob vpeljavi in rabi mobilnih naprav v lokalno skupnost, tretje pa rešitev, ki jo ponuja informacijska varnost; možne zaščite ter model za varno vpeljavo mobilnih naprav v lokalno skupnost za preprečitev varnostnih incidentov in njihovih neželenih ekonomskih ter pravnih posledic. V prispevku opisujemo način za formalno zagotavljanje preprečevanja neželenih posledic vpeljave in rabe mobilnih naprav znotraj lokalne skupnosti; tj. pravilnik o vpeljavi in rabi mobilnih naprav, ki naj bi urejal vsa relevantna pravna vprašanja z namenom zagotoviti učinkovito, a varno rabo mobilnih naprav ter učinkovito preiskavo varnostnih incidentov, ki ne bi vodila do nedovoljenih posegov v zasebnost in s tem posledično do pravne odgovornosti odgovornih oseb samoupravne lokalne skupnosti ali same samoupravne lokalne skupnosti.

Argumenti informacijske varnosti in prava bodo tako v prispevku preverjali glavno tezo prispevka, da vpeljava mobilnih naprav v poslovne procese samoupravnih lokalnih skupnosti poveča učinkovitost delovanja samoupravnih lokalnih skupnosti, da pa morata biti vpeljava in raba skladni s pravili informacijske varnosti ter pravnim redom, saj samoupravno lokalno skupnost v nasprotnem primeru doletijo ekonomske ter pravne posledice, s tem pa sta vpeljava in raba mobilnih naprav neučinkoviti.

2 Raba mobilnih naprav v delovnih okoljih samoupravne lokalne skupnosti

Mobilne naprave² so v zadnjih letih postale nepogrešljiv pripomoček, tako v poslovnem kot zasebnem svetu posameznika. Organizacije podpirajo rabo mobilnih naprav v delovnih procesih, saj vedo, da se z njihovo rabo povečuje učinkovitost zaposlenih in s tem ekonomičnost organizacije. Meeker (2012) je že v poročilu, ki govori o rabi mobilnih naprav, predvidela, da bodo do drugega četrtletja 2013 naprave, ki temeljijo na tabličnem sistemu (pametni telefoni, tablične naprave), prehiteli število naprav, ki temeljijo na PC sistemu. Poročila številnih organizacij (Gartner, 2013; IDC, 2017) potrjujejo številčnost rabe mobilnih naprav. Na drugi strani pa organizacije, ki raziskujejo raznovrstne nevarnosti pri rabi mobilnih naprav, poročajo o številnih grožnjah, ki uporabnikom tovrstne tehnologije pretijo (McAfee, 2012; 2013; 2014a; 2014b; 2015; 2016a; 2016b, 2017). Japelj (2016) pravi, da se z razvojem tehnologije in porastom uporabnikov le-te lahko pričakuje več zlorab kibernetnega prostora in k temu pritegne tudi storilce kaznivih dejanj.

Poleg že omenjenih poročil naraščanje rabe mobilnih naprav potrjujejo tudi številni primeri rabe mobilnih naprav v poslovnih procesih iz tujine (Samuely, 2018), kjer so mobilne naprave postale pomemben člen izvajanja nalog zaposlenih v dejavnostih, ki so po slovenski zakonodaji v pristojnosti občine. Pri

² Med mobilne naprave uvrščamo predvsem naprave, ki imajo prilagojene operacijske sisteme, kot so iOS, Android, BlackBerry OS ali Windows mobile, in so prenosljive (mobilni telefoni, tablični računalniki itd.). V to kategorijo lahko uvrstimo vse naprave, ki se lahko prenašajo in pri katerih je dostop v internet mogoč brez fizične povezave (tudi prenosniki, prenosne igralne konzole, industrijski čitalci itd.), medtem ko v skupino mobilnih telefonov spadajo tako mobilni telefoni, ki so namenjeni zgolj klicanju in pisanju kratkih sporočil, kot tudi pametni mobilni telefoni, ki predstavljajo sodobno komunikacijsko napravo, saj poleg klicanja prek mobilnih omrežij omogočajo še kopicico dodatnih funkcij, ki so podobne funkcijam osebnega računalnika.

izvajanju teh nalog lahko torej slovenskim občinam pri vpeljavi mobilnih naprav pomagajo izkušnje iz tujine. To velja tudi za mestne občine, ki poleg lokalnih zadev javnega pomena na podlagi in v skladu z zakoni, ki urejajo posamezna področja, kot svoje naloge opravlja še z zakonom določene naloge iz državne pristojnosti, ki se nanašajo na razvoj mest (Zakon o lokalni samoupravi, 2007; Grad, Kaučič, Ribičič in Kristan, 1999, str. 413; Kaučič in Grad, 2007, str. 334; Vlaj, 2001, str. 160).³

Eno izmed področij v pristojnosti samoupravnih lokalnih skupnosti je zdravstvo. Občina oziroma mestna občina določa in zagotavlja mrežo javne zdravstvene službe na primarni ravni, tj. osnovno zdravstveno dejavnost in lekarniško dejavnost. Poleg tega je mreža javne zdravstvene službe na sekundarni ravni (specialistična ambulantna in bolnišnična dejavnost) določena na državni ravni, a po predhodnem mnenju zainteresiranih občin oziroma mesta (Zakon o zdravstveni dejavnosti, 2005, 2008, 2013, 2017). V okviru zdravstva je v tujini že mogoče zaslediti uporabo mobilnih naprav, tako v bolnišnicah kot v zdravstvenih domovih. V zvezi s tem Larkin (2011) navaja podatek, da bo do leta 2015 od 500 milijonov do 1,4 milijarde uporabnikov pametnih mobilnih telefonov uporabljalo mHealth aplikacijo. To je aplikacija, ki je bila razvita z namenom »nadzora« bolnikov, ali in v kolikšni meri le-ti sledijo navodilom zdravnika. Dober primer aplikacije na mobilnih napravah je tudi nadzor pitja tekočine, ki je izredno pomembna pri bolnikih z ledvičnimi kamni. Aplikacija, ki omogoča sledenje uporabnikovega pitja tekočine, je razvil zdravnik William Johnston III. Aplikacija je bila od leta 2010, ko je prvič ugledala luč sveta, prenesena že več kot 2.500-krat. Omenjeni zdravnik dela tudi na področju hitrejšega in dostopnejšega načina dostopa do podatkov pacientov. Larkin (2011) navaja podatke, da je bilo že novembra 2010 dostopnih že več kot 17.000 različnih aplikacij s področja zdravstva. V to so vštete aplikacije za vse različne operacijske sisteme mobilnih naprav. Aplikacije bodo s pomočjo povezave preko brezžičnih adapterjev lahko prenašale različne relevantne podatke o pacientih (slike rentgenskega posnetka, višino pritiska itd.).

Področje zdravstva pa še zdaleč ni edino področje rabe mobilnih naprav znotraj posameznih občin. Tako v ZDA spodbujajo rabo mobilnih naprav, natančneje tabličnih računalnikov, v nekaterih šolah. Za varnost pri rabi mobilnih naprav v

³ Glej 22. člen Zakona o lokalni samoupravi (2017). Izvirno je zakon primeroma našteval te dejavnosti (Vlaj, 2001, str. 160–165).

ameriških šolah skrbijo s pomočjo orodja MDM (angl. *Mobile Device Management*). Omenjeno orodje omogoča uporabo mobilnih naprav na način »prinesi svojo napravo« – BYOD (angl. *bring-your-own-device*). To pomeni, da učenci in študenti uporabljajo svoje lastne naprave, ki jih priključijo v šolska omrežja. Tudi v Sloveniji številne šole uporabljajo mobilne naprave znotraj učnega procesa (še vedno predvsem učitelji), medtem ko sta uporaba pametnih telefonov in ostalih mobilnih naprav, ki so v lasti učencev, v večini primerov nezaželeni (prepovedani) (Čotar, Novak, Isakovič, Kosič in Harej, b. d.).⁴

Uvedba mobilnih naprav v proces učenja namreč spremeni vlogo učitelja in podajanje snovi. Učenec lahko snov, ki jo predela, prilagaja svojim zmožnostim. Tehnična ovira bi lahko bila omrežje, ki mora omogočati priklop za vse naprave. Poleg tega je treba priskrbeti nekaj dodatnih naprav, ker si vsi učenci ne morejo privoščiti svojih. Ullman (2011) navaja, da se je v šolah, v tujini, v katerih v učnem sistemu uporabljajo tudi mobilne naprave, uspeh učencev povečal za do 30 % v primerjavi z uspehom učencev, ki so delali po identičnem učnem načrtu, a po starem. Učence namreč zanima interaktivnost. Tudi gradnja brezžičnih okolij znotraj izobraževalnih ustanov se povečuje, z namenom, da bodo učenci lahko v ta sistem prinesli svoje mobilne naprave in jih uporabljali pri učenju (Ullman, 2011). Alzaza in Yaakub (2011) opisujeta primer razvoja internetnih omrežij, mobilnih naprav in druge potrebne tehnologije za delovanje in uporabo e-učenja v Maleziji. Z uporabo mobilnih naprav se bo tudi razvoj e-učenja tam povečal in napredoval. *Students Mobile Information Prototype – SMIP* sistem na primer omogoča študentom ostati v medsebojnem stiku kjer koli.

Poleg šol mobilne naprave vse bolj uporabljajo tudi v splošnih knjižnicah. V skladu z Zakonom o lokalni samoupravi (2012) občina zagotavlja splošnoizobraževalno knjižnično dejavnost. Mobilne knjižnice so v svetu v porastu. Njihov razvoj je pogojen z dodajanjem vsebin in povezav, ki uporabnikom omogočajo pregled vsebin z mobilnimi napravami in seveda njihovo aktivno vključevanje v obliki dodajanja mnenj in predlogov (Cutshall, Blake in Bandy, 2011). Razvoj mobilnih knjižnic vpliva tudi na razvoj internetnih strani in aplikacij, ki morajo biti prilagojene mobilnim napravam. Cutshall in sodelavci (2011) opozarjajo, da vzpostavitev internetne strani za mobilno

⁴ Pri tem je seveda treba upoštevati razmejitve med pristojnostmi samoupravnih lokalnih skupnosti in države glede šolstva v Sloveniji; predšolska vzgoja in osnovna šola sta v pristojnosti samoupravnih lokalnih skupnosti, medtem ko to ne velja za študij.

napravo ne pomeni le zmanjšanja obstoječe strani v manjši format. Obremenitev mobilne naprave je večja ob zahtevani grafiki internetne strani, zato je pri postavljanju internetne strani za mobilne naprave smiselna izjemna pazljivost ob dodajanju grafike strani. Z dodajanjem te je treba ravnati smotno in uporabiti res samo ključne dele (meniji, naslovi itn.). Pred objavo spletne strani je treba opraviti testiranje, hkrati pa je uporabnikom treba dati izbiro; ali želijo stran, posebej oblikovano za mobilne naprave, ali običajno stran. To je še posebej pomembno pri uporabnikih, kot so knjižnični.

Tudi pri opravljanju policijskih nalog po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (2013, 2015 in 2017) je raba mobilnih naprav vse bolj pogosta. To sicer ni v lokalni pristojnosti v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi (2007), kljub temu pa zakon določa pristojnost za podobne dejavnosti (občina na primer opravlja naloge občinskega redarstva, nadzorstvo nad krajevnimi prireditvami ter organizira komunalno-redarstveno službo in skrbi za red v občini), katerih izvajalci imajo podobna pooblastila kot policisti (Zakon o lokalni samoupravi, 2017; Zakon o občinskem redarstvu, 2006), zato je tudi ta primer lahko relevanten z vidika lokalne samouprave v Sloveniji. Tako imajo patroljni policisti v 24 okrajih okrožja Montgomery v Ameriki možnost prek mobilnih naprav pridobiti informacije v realnem času. Sistem jim omogoča tudi preverjanje ljudi, pridobivanje drugih informacij in v splošnem pomoč pri delu. S tem lahko bolje in hitreje opravljajo svoje delo in s tem varujejo prebivalce okrožja. Sistem zdaj deluje v 240 lokalnih in zveznih agencijah v zveznih državah Ohio in Indiana, kjer jim je v enem letu s tem sistemom uspelo zmanjšati število zaposlenih policistov s 380 na 330 (Ritchey, 2012). Tang in Xu (2012) celo opisujeta delovanje posebnega brezžičnega omrežja zgolj za potrebe policije in uporabo mobilnih naprav ter posebej prilagojenih aplikacij za obveščanje o incidentih, prometu idr.

Zulficar, Kamran, Iqra in Shahzad (2015) navajajo uporabo mobilnih naprav z namenom snemanja kriminalitete na ulicah. S pomočjo zajema video posnetkov kriminalitete in prenosa le-teh na strežnik, do katerega imajo dostop policisti, naj bi prišlo do učinkovitejšega reševanja kriminalitete in njegovega zmanjšanja. Mobilne naprave v tem primeru omogočajo zajem, nalaganje in gledanje video posnetkov v resničnem času. Da so mobilne naprave pripomoček, ki policistom pomaga pri vsakodnevnem delu, govori tudi podatek avtorice Maghanoy (2017), da želi nacionalna policija v mestu Manila na Filipinih veliko število neprijavljenih kriminalnih dejanj reševati s pomočjo mobilne tehnologije in aplikacij GIS

(Geografski informacijski sistemi). Ta tehnologija omogoča kartiranje kriminalitete, s čimer se želi ostalim uporabnikom kibernetnega sveta sporočiti, kje v omenjenem področju se je določeno kaznivo dejanje zgodilo.

V Sloveniji se mobilne naprave uporabljajo tudi v okviru iObčine (Kaliopa, b. d.), z namenom lociranja posameznih delov občinske infrastrukture in ne nazadnje lociranja tudi imetnika mobilne naprave znotraj občine. Uporabe mobilnih aplikacij se poslužujejo občine tudi z namenom plačevanja nekaterih občinskih storitev, dober primer je plačevanje parkirnine (Mestna občina Novo Mesto, 2017).

Iz zgoraj navedenih primerov lahko sklepamo, da je raba mobilnih naprav v omenjenih sektorjih pogosta in se bodo trendi vpeljave mobilnih naprav v posamezne procese organizacij še nadaljevali. Za to je mogoče najti še drugi argument; raba mobilnih naprav namreč pomeni tudi konkurenčno prednost. To potrjuje tudi raziskava med 34 slovenskimi organizacijami (Markelj, 2014), ki je potekala v obdobju od maja 2012 do februarja 2013. V raziskavi je sodelovalo več kot 600 uporabnikov mobilnih naprav iz 34 različnih organizacij v Sloveniji. Namen raziskave je bil ugotoviti realno celovito stanje rabe mobilnih naprav med zaposlenimi v posameznih organizacijah, glavne ugotovitve pa so prikazane v tabeli 1 v nadaljevanju.

Tabela 1: Dodana vrednost mobilne naprave v vsakdanjem življenju

	N (293)	%
Večja mobilnost in dostopnost	284	97
Večja storilnost/produktivnost	189	65
Pomoč pri odločanju	108	37
Konkurenčna prednost	78	27
Dodatno delo in obremenitev	30	10

Pri tem vprašanju Markelj (2014) sprašuje po pomenu oziroma dodani vrednosti mobilne naprave v vsakdanjem življenju. Anketiranci so lahko hkrati izbrali več ponujenih odgovorov. Največ jih je navedlo, da jim mobilna naprava pomeni večjo mobilnost in dostopnost (97 % od 293 anketirancev), sledi večja storilnost/produktivnost s 65 % in pomoč pri odločanju s 37 %. Za 27 % vprašanih uporaba mobilnih naprav pomeni konkurenčno prednost, vendar

dejansko vse možnosti, razen tiste, kjer mobilna naprava pomeni dodatno delo in breme (10 %), nekako pomenijo konkurenčno prednost v poslovnem svetu, iz katerega izhajajo ljudje, ki so sodelovali v raziskavi. Večja mobilnost in dostopnost namreč pomenita večjo dosegljivost informacij, to pa posledično hitrejšo in bolj učinkovito sprejemanje odločitev (pomoč pri odločanju), kar predstavlja konkurenčno prednost. Podobno velja za večjo storilnost oziroma produktivnost procesov ob rabi mobilnih naprav.

3 Grožnje informacijski varnosti mobilnih naprav v samoupravni lokalni skupnosti

Kljub pomembnim prednostim rabe mobilnih naprav v samoupravni lokalni skupnosti je treba opozoriti tudi na številne grožnje informacijski varnosti, ki so upoštevane tudi pri rabi mobilnih naprav v samoupravni lokalni skupnosti. Organizaciji Deloitte (Norton, 2012) in OWASP (2013)⁵ sta namreč na podlagi analiz razmer na področju groženj mobilnim napravam in ob sodelovanju strokovnjakov s področja kibernetске varnosti izdelali seznam, ki prikazuje povečanje tveganj uresničitve groženj. Izhaja tako iz domneve o uporabi organizacijskega kot tehničnega vidika rešitev in ukrepov pri rabi mobilnih naprav. Tveganje za uresničitev grožnje izhaja tudi iz:

- pomanjkanja uradne strategije pri uvajanju in uporabi mobilnih naprav,
- premajhnega varnostnega nadzora mobilnih naprav s strani strokovnjakov za IT,
- slabo opredeljenega lastništva mobilne naprave in podatkov,
- strožjega nadzora nad uporabo mobilne naprave ter
- uporabe nezadostnih varnostnih rešitev (npr.: slaba avtorizacija in avtentikacija, slab nadzor nad strežniško infrastrukturo, slaba programska oprema za kriptiranje, slab nadzor nad potmi prenašanja podatkov, slabo varovanje arhiviranih podatkov itn.).

Število groženj, ki pretijo uporabnikom mobilnih naprav, se dnevno povečuje, o čemer pišejo tudi številne tuje raziskave (Juniper Networks, 2013, McAfee, 2014a, 2014b, 2015, 2016a, 2016b, 2017). S tem se povečuje tudi tveganje rabe mobilnih naprav znotraj delovnih procesov organizacije. Že samo odtujitev podatkov, ki

⁵ The Open Web Application Security Project (OWASP Mobile Security Project, 2013).

so za organizacijo ključnega pomena, predstavlja veliko ekonomsko škodo in nepopravljivo izgubo ugleda. To dejstvo potrjujejo tudi rezultati že predhodno omenjene raziskave (Markelj, 2014).

Tabela 2: Mnenje uporabnikov o pravilih in politiki rabe mobilnih naprav

	N	
	(292)	%
Naj ima organizacija zapisana pravila (standarde) o varni rabi mobilnih naprav	217	74
Izguba informacij/podatkov za organizacijo pomeni izgubo ugleda oz. integritete	214	73
Informacija je ključni element delovanja organizacije	179	61
Naj mi organizacija omogoči, da se pogosto udeležujem izobraževanj o varni (s stališča informacijske varnosti) rabi mobilnih naprav	148	51
Lahko sem kazensko odgovoren/na ob morebitni kraji podatkov oz. zlorabi moje mobilne naprave	104	36

Tabela 2 prikazuje mnenje uporabnikov o pravilih in politiki rabe mobilnih naprav. Pri tem vprašanju so anketiranci lahko hkrati izbrali več možnih odgovorov. Avtor raziskave Markelj (2014) je anketirance spraševal za mnenja o uporabi pravilnikov in politik o rabi mobilnih naprav. Na vprašanje je odgovorilo 292 vprašanih. Skoraj dve tretjini vprašanih (74 %) meni, da bi organizacija morala imeti zapisana pravila (standarde) o varni rabi mobilnih naprav, 73 % vprašanih pa meni, da izguba informacij oz. podatkov za organizacijo pomeni izgubo njenega ugleda oziroma integritete. Na podlagi odgovorov lahko ugotovimo, da se vprašani zavedajo vrednosti in pomena informacij, saj jih 61 % meni, da so ključne za delovanje organizacije, 73 % pa jih meni, kot že rečeno, da izguba informacij za organizacijo pomeni izguba ugleda. Vprašani se zavedajo tudi pomena posedovanja pravil in standardov, ki v organizaciji določajo rabo mobilnih naprav in posledično tudi povečajo varnost informacij. To dokazuje podatek, da 74 % vprašanih meni, da bi organizacije morale imeti zapisana pravila in da si želijo, da bi organizacija svojim zaposlenim omogočila izobraževanja o varni rabi mobilnih naprav s stališča informacijske varnosti (51 %).

Predstavljeni podatki o povečanju števila groženj ter posledicah varnostnega incidenta torej jasno kažejo na to, da morata biti vpeljava in raba mobilnih naprav

izvedeni v skladu s pravili informacijske varnosti. V nasprotnem primeru namreč lahko pride do varnostnega incidenta in do različnih negativnih posledic, tudi finančnih za samoupravno lokalno skupnost. V naslednjem poglavju zato predstavljamo zaščite, ki jih je mogoče uporabiti pri rabi mobilnih naprav, in model varne vpeljave mobilnih naprav v samoupravno lokalno skupnost.

4 Zaščite za varno vpeljavo in rabo mobilnih naprav

Od posameznika in organizacije je odvisno, kako poskrbita za varno delo z mobilnimi napravami in dostop v informacijske sisteme ter kako varujeta zasebne in/ali delodajalčeve poslovne podatke. V preteklosti je bilo predvsem čutiti veliko potrebo po visoki stopnji informacijske varnosti centralnega informacijskega okolja organizacije, danes pa se – zaradi hitrega razvoja in vse pogostejše rabe mobilnih naprav – povečuje tudi potreba po učinkoviti informacijski varnosti teh (Boudriga, 2010). Informacijski sistem je celota, sestavljena iz določene strojne in programske opreme ter standardov in pravilnikov za njihovo varno rabo. Informacijski sistem je ranljiv toliko, kot je ranljiv njegov najšibkejši člen. Zato bi se morali osredotočiti na tiste dele sistema, ki so manj obvladljivi, to je na mobilne naprave, in poskrbeti za ustrezno zaščito pred različnimi grožnjami (grožnje uporabniku, organizaciji ali kombinirane grožnje) (International Data Group Company, 2011). Za varnost mobilnih naprav in podatkov na njih lahko poskrbimo tudi z zavedanjem o informacijski nevarnosti in njenih možnih posledicah (European Union Agency for Network and Information Security [ENISA], 2010). Hkrati pa je zagotavljanje informacijske varnosti pri rabi mobilnih naprav eden od ključnih dejavnikov pri zaupanju ljudi v delo z mobilnimi napravami (zasebnost, varnost podatkov itn.) (Borleteau et al., 2012).

Za varno rabo mobilnih naprav je treba poskrbeti tako na tehnični kot tudi organizacijski ravni. Z drugimi besedami: poznati in uporabljati je treba tehnične rešitve in izvajati organizacijske ukrepe. S tem namenom zaščite in ukrepe za varovanje mobilne naprave, podatkov in informacijskega sistema organizacije delimo na dva dela; tehnični in organizacijski (netehnični). V tehnični del uvrstimo vse programske in strojne rešitve, ki kakor koli zavarujejo mobilno napravo in podatke. Med organizacijske rešitve pa umestimo vse tiste, ki pripomorejo k varnosti mobilne naprave in podatkov z navodili za uporabo mobilnih naprav in pripadajoče programske opreme (npr.: navodila za internetno povezovanje v informacijski sistem organizacije). V organizacijski del rešitev uvrstimo vse politike in standarde, ki kakor koli pripomorejo k vzpostavitvi večje

ravni informacijske varnosti in k zavarovanju mobilne naprave in podatkov. Organizacijski del rešitev lahko imenujemo tudi »ukrepi«, ki jih organizacije sprejmejo in usvojijo za zagotovitev višje stopnje informacijske varnosti pri rabi mobilnih naprav. Rešitve za vzpostavitev informacijske varnosti pri rabi mobilnih naprav delimo na:

- tehnične rešitve;
- organizacijske rešitve in ukrepe: izobraževanja in ozaveščanja, pravilniki, standardi;
- kombinacijo tehničnih in organizacijskih rešitev ter ukrepov.

Vpeljava mobilnih naprav v organizacijsko okolje je kompleksna zadeva, če hkrati želimo poskrbeti tudi za zadostno stopnjo informacijske varnosti. Hkrati pa je pomembno, da z vsemi varnostnimi rešitvami in ukrepi ne izničimo vseh pozitivnih (tudi ekonomskih) učinkov, ki jih mobilne naprave prinesejo v delovno okolje. Zato je bil razvit model, ki ponazarja vpeljavo mobilnih naprav v organizacijsko okolje upoštevajoč elemente informacijske varnosti in raznolikosti ter potreb delovnih procesov. Model (Markelj, 2014) omogoča varno uvedbo rabe mobilnih naprav v katero koli organizacijo, tudi v organizacijo lokalne samouprave. Pomembno vodilo pri oblikovanju modela je bilo vključevanje vseh deležnikov; uporabnike, ki se jih raba mobilnih naprav v organizaciji kakor koli dotika, je treba vključiti v uvajanje mobilnih naprav v organizacijsko okolje. Uporabnike je treba skozi ta proces tudi seznanjati s posledičnimi spremembami dela in jih hkrati izobraževati o njih. Model pri uvajanju mobilnih naprav v organizacijo predvideva predhodno poskusno okolje, v katerem organizacija na poskusni skupini uporabnikov preizkusi uvedbo mobilnih naprav. Organizacija tako lahko predhodno ugotovi morebitne vrzeli in jih odpravi še pred uvedbo mobilnih naprav v celotno organizacijo. Model predvideva tudi posamične korake uvedbe, da bi se lahko hkrati upoštevali tako načini zagotavljanja informacijske varnosti, neovirano delovanje procesov organizacije kot tudi obveščanje in izobraževanje uporabnikov o novostih. S tako potjo uvedbe mobilnih naprav v organizacijsko okolje, kot jo predvideva predstavljeni model, je zmanjšana verjetnost uresničitve katere od groženj informacijski varnosti organizacije in posledično uresničitve katere od posledic (npr. prekinitev poslovanja) zaradi sprotnega poskusnega izobraževanja uporabnikov in sodelovanja predstavnikov različnih procesov v organizaciji pri uvajanju mobilnih naprav v njeno delo.

Prvi korak uvedbe mobilnih naprav v organizacijo je prepoznavanje potreb po rabi mobilnih naprav v delovnih procesih organizacije. Organizacija mora narediti temeljito analizo, ali njeni zaposleni pri delu res potrebujejo mobilne naprave in ali je nujno, da z njimi dostopajo do poslovnih podatkov.

Drugi korak je opredelitev organizacijske strukture, podatkov in poslovnih procesov, ki se jih bo dotaknila uvedba mobilnih naprav v poslovni sistem organizacije. Uvedba mobilnih naprav v poslovne procese organizacije, v njeno strukturo in v informacijski sistem ne sme biti stvar posameznika ali določenega oddelka, ampak celotne organizacije in njenih procesov. Zato je treba glede na ugotovitev potreb rabe mobilnih naprav v organizaciji zagotoviti procese, storitve, ljudi in vso infrastrukturo organizacije, ki se jih bo uvedba mobilnih naprav tako ali drugače dotaknila, in njihove predstavnike povabiti v delovno skupino za uvedbo mobilnih naprav v organizacijo.

Tretji korak je oblikovanje delovne skupine, ki bo poskrbela za celovito vključitev mobilnih naprav v celoten organizacijski model organizacije in bo pri tem upoštevala informacijskovarnostne standarde. Delovno skupino morajo sestavljati ustrezno strokovno usposobljeni ljudje, ki dobro poznajo delovanje organizacije, celovito delovanje mobilnih naprav in informacijskovarnostno področje.

Četrty korak je preračunavanje stroškov uvedbe mobilnih naprav v organizacijo, tudi z upoštevanjem različnih možnosti njene izvedbe. Organizacija mora sprejeti odločitev, ali bo sama kupila mobilne naprave ali bodo zaposleni uporabljali svoje lastne mobilne naprave (»Prinesi svojo napravo.«), pri čemer mora samoupravna lokalna skupnost upoštevati tudi zakonske omejitve svojega poslovanja, zlasti z vidika sistema javnega naročanja.

Peti korak je oblikovanje standardov, pravilnikov in navodil, ki so pravno zavezujoči in opredeljujejo tudi kazni za kršitve. Sledi izobraževanje in ozaveščanje uporabnikov o sprejetih standardih, pravilnikih in navodilih. Uporabniki mobilnih naprav morajo biti namreč seznanjeni z vsemi smernicami rabe mobilnih naprav v njihovi organizaciji, saj lahko le tako delujejo v skladu s pravilniki in standardi na tem področju.

Šesti korak je pilotna uvedba mobilnih naprav v organizacijo. Glede na njene rezultate se naredi revizija vseh predhodnih korakov. Pilotna uvedba mobilnih naprav v organizacijo prikaže realno sliko rabe mobilnih naprav v neki organizaciji v določenem času. Na podlagi pridobljenih rezultatov se izvede revizija vseh predhodnih korakov in se ugotovi njihova uspešnost oziroma kje so še pomanjkljivosti.

Sedmi korak je dejanska uvedba, ki se začne z izobraževanjem in ozaveščanjem zaposlenih.

Hkrati pa je, kot smo že velikokrat omenili, največ odvisno od vsakega uporabnika mobilne naprave, zato je pomembno, da ta, poleg že omenjenih korakov, ki so naloga organizacije, naredi vse za varno rabo mobilne naprave ter podatkov, do katerih dostopa prek nje. Če z mobilno napravo deluje v okviru informacijskega sistema organizacije samoupravne lokalne skupnosti, s tem informacijsko varnostno zaščiti tudi organizacijo in njene podatke.

Zato je pomembno, da se uporabniki (tudi tisti, ki uporabljajo mobilno napravo zgolj zasebno) zavedajo odgovornosti, ki jo prevzemajo, ko uporabljajo mobilne naprave in podatke, shranjene na njih. Uporabnikom in seveda tudi organizacijam bi bilo treba nazorno predstaviti grožnje mobilnim napravam in njihove posledice ter jih opozoriti predvsem na tiste, zaradi katerih lahko uporabnik in/ali organizacija odgovarjata kazensko, disciplinsko ali odškodninsko.

Uvajanje standardov in pravilnikov o rabi mobilnih naprav in dostopu do poslovnega informacijskega sistema bi tako moralo postati stalna praksa vseh organizacij.

Take posledice je mogoče preprečiti ali odpraviti z različnimi tehničnimi rešitvami ter z uveljavitvijo pravilnikov in standardov. Najboljša varnostno-informacijska rešitev bi bila kombinacija obojega, torej tehničnih oz. programskih rešitev internih pravilnikov in standardov, ki jasno opredeljujejo načela varne rabe mobilnih naprav, programske opreme zanje in podatkov, s katerimi delujejo posamezniki in organizacija.

5 Pravne omejitve za varno vpeljavo in rabo mobilnih naprav

Že iz opisanega modela je razvidno, da je eden izmed njegovih pomembnih korakov tudi vpeljava pravilnikov, standardov, politike oziroma kakršnega koli pravnega akta (v nadaljevanju pravilnik), ki ureja pravne vidike vpeljave in rabe mobilnih naprav v proces samoupravne lokalne skupnosti.

Pri tem je treba omeniti, da samo poimenovanje tega pravnega akta ni relevantno, pomembnejše je, da gre za pravni akt, ki vsebuje zavezujoča pravna pravila s predpisano pravno sankcijo v primeru kršitve (Pavčnik, 2011). V skladu z Zakonom o delovnih razmerjih-1 (2017) gre za splošni akt delodajalca, s katerim delodajalec določa organizacijo dela ali določa obveznosti, ki jih morajo delavci poznati zaradi izpolnjevanja pogodbenih in drugih obveznosti. Delodajalec mora omogočiti delavcem, da se z njim seznanijo – v ta namen morajo biti splošni akti delodajalca vedno na razpolago na dostopnem mestu, na katerem se lahko delavci brez nadzora seznanijo z njihovo vsebino (Zakon o delovnih razmerjih-1, 2017).

Ker gre v okviru dejavnosti, ki so v pristojnosti samoupravnih lokalnih skupnosti, za javni sektor, je s tega vidika relevanten tudi Zakon o javnih uslužbencih (2012). Tudi v skladu s tem zakonom pa lahko samoupravne lokalne skupnosti vprašanja podrobneje uredijo s svojimi splošnimi akti.

Pravilnik naj bi veljal ne samo za zaposlene, ampak tudi za vse druge uporabnike mobilnih naprav v službene namene, ki so povezani s samoupravno lokalno skupnostjo na drugi podlagi, na primer na podlagi podjemne ali avtorske pogodbe, če v namene poslovnega procesa samoupravne lokalne skupnosti uporabljajo službeno ali svojo mobilno napravo.

Ni nujno, da samoupravna lokalna skupnost sprejme ločen pravni akt za mobilne naprave, to lahko pokriva tudi splošna politika informacijske varnosti ali drug akt. Pomembno pa je, da tak akt ureja informacijsko varnost na tak način, da pokriva tudi mobilne naprave in da pokriva tudi posebnosti, značilne za dinamičnost rabe mobilnih naprav.

Tako mora pravilnik najprej vsebovati natančen potek vpeljave mobilne naprave v določeno organizacijo v skladu s pravili informacijske varnosti in s pravnimi pravili, ki je bil predstavljen v prejšnjem poglavju.

Pravilnik mora tudi natančno določati rabo mobilne naprave znotraj in/ali zunaj informacijskega sistema organizacije. Tudi tukaj gre za določitev načina rabe mobilne naprave, ki sledi pravilom informacijske varnosti in pravnim omejitvam, predvsem glede dostopa do določenih (tajnih ali poslovnih) podatkov itd. V tem delu je pomembno, da delodajalec uporabi jasne dikcije (*lex certa*) in tako natančno določi, katera ravnanja z mobilno napravo so dovoljena, katera niso oziroma katera so zahtevana, ter ne pušča nejasnosti. Taka jasna opredelitev omogoči, da se delavec oziroma uporabnik mobilne naprave lahko enostavno seznaní s pravilnim načinom rabe mobilne naprave, kar ima preventivni učinek, hkrati pa omogoča lažje obravnavanje morebitnih kršitev in uveljavljanje (kazenske, civilne, disciplinske) odgovornosti uporabnika mobilne naprave v primeru varnostnega incidenta in kršitve, saj se uporabnik ne more uspešno sklicevati, da ni poznal svojih obveznosti.

Pravilnik mora urejati tudi sankcije za kršitve pravil za pravilno rabo mobilnih naprav, ki pa ne smejo pomeniti trajne spremembe delovnega položaja. V pristojnosti delodajalca je disciplinsko kaznovanje,⁶ v skladu z Zakonom o delovnih razmerjih (2013) ter kolektivno pogodbo na ravni dejavnosti (Zakon o delovnih razmerjih, 2013).

Natančneje je mogoče določiti tudi odškodninsko odgovornost za povzročeno škodo delodajalcu na podlagi kršitve pravil o rabi mobilnih naprav v skladu z Zakonom o javnih uslužbencih (2007). Javni uslužbenec je namreč odškodninsko odgovoren za škodo, ki jo protipravno povzroči delodajalcu pri delu ali v zvezi z delom naklepno ali iz hude malomarnosti (Zakon o javnih uslužbencih, 2007).

Druge oblike kaznovanja niso v rokah delodajalca, temveč državnih organov. Varnostni incident znotraj samoupravne lokalne skupnosti, ki ga lahko povzroči kršitev pravil o rabi mobilnih naprav (na primer nepooblaščen dostop do osebnih podatkov, poslovne skrivnosti itd.), tako lahko predstavlja tudi ravnanje, ki izpolnjuje vse znake kaznivega dejanja, na primer kaznivega dejanja zlorabe osebnih podatkov, izdaje in neupravičene pridobitve poslovne skrivnosti, izdaje tajnih podatkov, napada na informacijski sistem, zlorabe informacijskega sistema itd. (Kazenski zakonik, 2012).

⁶ Disciplinski postopek ureja Zakon o delovnih razmerjih (2013), ne pa tudi Zakon o javnih uslužbencih (2007), zato se prva ureditev uporablja tudi za javni sektor.

Kazenska odgovornost kot najhujša oblika pravne odgovornosti se uveljavlja v kazenskem postopku. Pomembno vprašanje, ki ga samoupravna lokalna skupnost ali pravna oseba znotraj nje lahko uredi in s tem pomembno vpliva na učinkovitost kazenskega postopka, pa je dolžnost in postopek prijave varnostnega incidenta oziroma kršitve pravil rabe mobilnih naprav s strani uporabnika oziroma same samoupravne lokalne skupnosti. Pri tem je seveda treba upoštevati omejitve kazenske zakonodaje. Tako že Zakon o kazenskem postopku (2012) določa, da lahko vsakdo naznani kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti.

To pomeni, da imajo samoupravna lokalna skupnost in drugi organi ter organizacije z javnimi pooblastili dolžnost podati kazensko ovadbo v primeru vsakega kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, kamor lahko sodijo tudi kazniva dejanja, izvedena zoper informacijsko varnost mobilnih naprav.

Kazenski zakonik-1 (2012) določa, kdaj je opustitev kazenske ovadbe kaznivo dejanje, in sicer kadar je za to kaznivo dejanje z zakonom predpisana kazen najmanj petnajstih let zapora ali dosmrtnega zapora. Glede na to, da je taka kazen predpisana praviloma za naklepna usmrtna kazniva dejanja s kvalifikatornimi okoliščinami in kazniva dejanja zoper človečnost (Kazenski zakonik, 2012), opustitev prijave varnostnega incidenta, ki je posledica kršitve pravil o rabi mobilnih naprav s strani »običajnega« uporabnika mobilne naprave praviloma ni kaznivo dejanje.

Strožja obveznost pa je določena za uradne osebe. To kaznivo dejanje namreč izvede tudi vsaka uradna oseba, ki zavestno opusti ovadbo kaznivega dejanja, za katero zve pri opravljanju svoje službe, če je zanj z zakonom predpisana kazen treh ali več let zapora, storilec pa se preganja po uradni dolžnosti. Ta določba velja tudi za uradne osebe samoupravne lokalne skupnosti oziroma organov, ki delujejo v njenem okviru. V okvir teh kaznivih dejanj pa lahko padejo tudi kazniva dejanja, izvedena v okviru varnostnih incidentov, ki so posledica kršitve pravil o rabi mobilnih naprav. V takem primeru so torej uradne osebe dolžne podati kazensko ovadbo v skladu z Zakonom o kazenskem postopku (2012) in morebitni pravilnik ne more določati ožje dolžnosti podajanja kazenske ovadbe. Lahko pa določi strožjo dolžnost; torej dolžnost podati kazensko ovadbo tudi v primeru milejših kaznivih dejanj in v primeru kršitve te dolžnosti predpiše disciplinsko odgovornost.

Druga in ravno tako učinkovita možnost je dolžnost uporabnika mobilne naprave prijaviti varnostni incident zgolj pristojni varnostni ali informacijski službi organa oziroma pravne osebe (tj. na primer vodja informacijske službe), da ima le-ta možnost preprečiti uresničevanje nadaljnjih groženj, zmanjšati obseg škode ter prijaviti domnevno kaznivo dejanje v primerih, določenih z Zakonom o kazenskem postopku (2012), Kazenskim zakonikom (2012) ter pravilnikom, sprejetim znotraj organizacije. Tudi v tem primeru velja, da lahko pravilnik določi, da je uporabnik (pod siceršnje grožnje disciplinske odgovornosti) dolžan prijaviti tudi tiste incidente, ki jih sicer po Kazenskem zakoniku oziroma Zakonu o kazenskem postopku ne bi bil dolžan prijaviti. Določi lahko torej strožjo dolžnost prijavljanja varnostnih incidentov, ne pa milejše, kot jo določa kazenska zakonodaja.

Pravilnik naj bi urejal tudi postopek obravnave varnostnega incidenta s strani varnostne ali informacijske službe. Predvsem je treba primerno urediti zaseg in pregled relevantnih elektronskih naprav ter zavarovanje podatkov, vključno z mobilno napravo. Pregled elektronskih naprav⁷ za namene kazenskega postopka ureja Zakon o kazenskem postopku (2012) na podlagi odločbe Ustavnega sodišča Up-106/05 (2008). Pregled elektronskih naprav predstavlja vedno bolj aktualen pravni in dejanski problem znotraj delovnih organizacij, saj je treba pri tem upoštevati omejitve Zakona o varstvu osebnih podatkov (2007), ker v Sloveniji ne poznamo *lex specialis* ureditve varstva zasebnosti na delovnem mestu.⁸ Posledično so v zvezi s tem relevantna tudi mnenja in odločbe Informacijskega pooblaščenca ter praksa Evropskega sodišča za človekove pravice. V nasprotju z ameriško ureditvijo je namreč Evropsko sodišče za človekove pravice na podlagi 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (1994) v primerih Halford proti Združenemu kraljestvu (1997) in Copland proti Združenemu kraljestvu (2007) oblikovalo standard pričakovane zasebnosti delavcev na delovnem mestu.⁹ To pomeni, da delavec (tudi uporabnik mobilne

⁷ Gre za terminologijo, ki jo uporablja Zakon o kazenskem postopku: »vsak nosilec elektronskih podatkov«.

⁸ Informacijski pooblaščenec je že v letu 2010 pripravil osnutek Zakona o zasebnosti na delovnem mestu, vendar osnutek ni bil nikoli vložen v zakonodajni postopek. Glej <https://www.ip-rs.si/novice/detajl/dolocena-mera-zasebnosti-tudi-na-delovnem-mestu-je-nujen-odraz-clovekove-pravice-in-ne-absurd-va/?cHash=22e75314d991b1e841e440db9807056f>.

⁹ Glej <https://www.ip-rs.si/novice/detajl/dolocena-mera-zasebnosti-tudi-na-delovnem-mestu-je-nujen-odraz-clovekove-pravice-in-ne-absurd-va/?cHash=22e75314d991b1e841e440db9807056f>.

naprave na svoji mobilni napravi) na podlagi splošnih ustavnih določb o zasebnosti utemeljeno pričakuje zasebnost na delovnem mestu.

Tako je s strani slovenskega Informacijskega pooblaščenca že mogoče zaslediti podatke, da se v pravnem postopku lahko opravi zavarovanje podatkov na službenih računalnikih in službenih telefonih določenih zaposlenih in nekdanjih zaposlenih, in sicer na podlagi sklepa sodišča, s tem da je le-to v sklepu natančno predpisalo postopek zavarovanja dokazov, kopiranja podatkov z računalnikov in telefonov, forenzične analize in vpogleda v zavarovane dokaze. Hkrati pooblaščenec omenja primer, ko je kazensko sodišče zaradi kaznivega dejanja neupravičene osebne preiskave (136. člen Kazenskega zakonika, 2012) že obsodilo vodjo, ki je podrejeni delavki odvzel mobilni telefon in pregledal njegovo vsebino. Na podlagi slovenske in evropske sodne prakse tako Informacijski pooblaščenec meni, da »delodajalec ne sme samovoljno (neomejeno) opravljati forenzičnih preiskav in pregledovati računalnikov ter mobilnih telefonov zaposlenih in nekdanjih zaposlenih ter da je določeno mero zasebnosti na delovnem mestu treba priznati in določila v internih aktih ali pogodbah o zaposlitvi o tem, da zasebnosti na delovnem mestu ni, ne ustrezajo praksi Evropskega sodišča za človekove pravice« (Informacijski pooblaščenec, 2014).

To seveda ne pomeni, da sta pregled elektronskih naprav in s tem poseg v osebne podatke vedno prepovedana. Upoštevati je treba omejitve Zakona o varstvu osebnih podatkov (2007), ki zahteva sorazmerne posege v varstvo osebnih podatkov. Namen obdelave osebnih podatkov mora biti določen v zakonu, v primeru obdelave na podlagi osebne privolitve posameznika pa mora biti posameznik predhodno pisno ali na drug ustrezen način seznanjen z namenom obdelave osebnih podatkov (Zakon o varstvu osebnih podatkov, 2007). To pomeni, da osebna privolitev uporabnika mobilne naprave zadošča (na primer, ko delavec podpiše pogodbo o zaposlitvi s klavzulo, ki ureja možnost pregleda elektronskih naprav, vključno z mobilnimi napravami), a ta privolitev ne sme biti izsiljena.¹⁰ Mora pa biti tak poseg predviden v internem aktu delodajalca. Ureditvev v javnem sektorju je strožja; osebni podatki v javnem sektorju se lahko obdelujejo le, če obdelavo osebnih podatkov in osebne podatke, ki se obdelujejo, določa zakon. Z zakonom se lahko določi, da se določeni osebni podatki obdelujejo le

¹⁰ Glej na <https://www.ip-rs.si/novice/dolocena-mera-zasebnosti-tudi-na-delovnem-mestu-je-nujen-odraz-clovekove-pravice-in-ne-a-922/>.

na podlagi osebne privolitve posameznika (Zakon o varstvu osebnih podatkov, 2007).

Vsi argumenti torej kažejo v smer, da mora biti poseg v osebne podatke na mobilni napravi predviden v pravilniku organizacije, s katerim so opredeljeni pogoji, kdaj pride do takega posega v mobilno napravo in kako se le-ta izvede. Pri tem mora biti spoštovano načelo sorazmernosti v skladu, s katerim mora biti poseg primeren, legitimen ter sorazmeren glede na cilj posega (na primer varstvo poklicne skrivnosti, tajnih podatkov itd.) (Zakon o varstvu osebnih podatkov, 2007; Ustava Republike Slovenije, 2013). Informacijski pooblaščenec (2011) pa izpostavlja tudi pomen sodelovanja sindikata ali predstavnika delavcev z namenom nadzora nad delodajalcem in zagotavljanja integritete podatkov, pridobljenih pri pregledu. V nasprotnem primeru se delodajalec ter njegova odgovorna oseba lahko izpostavita odškodninski ter kazenski odgovornosti.

5 Zaključek

Raba mobilnih naprav na raznovrstnih področjih se bo, tudi glede na v članku predstavljena dejstva, nadaljevala tudi v prihodnosti. Njihova raba in zloraba bosta še bolj posegali tako v zasebnost posameznika kot posledično celotne družbe. Poleg hitre rasti rabe in razvoja mobilnih naprav pa se bodo, glede na trenutne tendence, razvijale tudi grožnje. Če se jim bo želel uporabnik mobilne naprave ali organizacija, ki dovoljuje rabo mobilnih naprav med njihovimi zaposlenimi, zoperstaviti, se bo moral o samih grožnjah izobraziti (si dvigniti zavedanja in znanje o njih) in začeti uporabljati tako tehnične kot organizacijske rešitve, ki že obstajajo. Predvsem pa, kot prikazuje model vpeljave mobilnih naprav v organizacijo, se zadeve lotiti sistematično in premišljeno. To velja tudi za samoupravne lokalne skupnosti.

Namen vpeljave mobilnih naprav v poslovne procese samoupravne lokalne skupnosti v najširšem možnem pomenu besede je povečana učinkovitost njenega delovanja. Toda; vpeljava mobilnih naprav ter njihova raba morata potekati v skladu s pravnimi omejitvami javnega in zasebnega prava. Le tako bo raba mobilnih naprav učinkovita. Treba je namreč upoštevati, da varnostni incident lahko povzroči ogromno premoženjsko ter nepremoženjsko škodo samoupravni lokalni skupnosti. Poudariti velja predvsem izgubo podatkov, škodo na poslovnih procesih, izgubo ugleda itd. Raba mobilnih naprav mora zato potekati v skladu s

pravili informacijske varnosti ter prava, ki naj preprečijo varnostne incidente ali posege v zasebnost uporabnikov mobilne naprave, ki bi samoupravno lokalno skupnost izpostavili pravni¹¹ odgovornosti, na primer v primeru nezakonitega nadzora komunikacij preko mobilne naprave. Poleg tega je kakršna koli udeležba samoupravne lokalne skupnosti v morebitnih kazenskih ali odškodninskih postopkih zoper delavca, ki je preko mobilne naprave kršil interese samoupravne lokalne skupnosti, draga.

Pravne omejitve je treba upoštevati tudi v primeru preiskave varnostnega incidenta. Predvsem je to relevantno v primeru zasega mobilne naprave, zavarovanja podatkov ter pregleda mobilne naprave, ki mora potekati v skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov (2007). V nasprotnem primeru je možna civilna, torej odškodninska odgovornost samoupravne lokalne skupnosti oziroma druge pravne osebe za posege v osebne pravice uporabnika mobilne naprave. Možna pa je tudi kazenska odgovornost osebe, ki je ta poseg izvršila, in vseh drugih udeležencev¹² pri tem posegu v smislu pravil o udeležbi pri kaznivem dejanju po Kazenskem zakoniku (2012) pri kaznivem dejanju neupravičene osebne preiskave ali kršitev tajnosti občil.

Ker podatki, pridobljeni pri takem pregledu mobilne naprave, ki so obremenilni za delavca, pogosto predstavljajo razlog za (izredno) odpoved delovnega razmerja, lahko pride tudi do kasnejših delovnopравnih sporov o prenehanju delovnega razmerja kot individualnem delovnem sporu (Zakon o delovnih in socialnih sodiščih, 2004). V primeru nezakonitega posega v osebne podatke in s tem zasebnost uporabnika mobilne naprave pa utegne priti do odločitve, da je bila odpoved delovnega razmerja nezakonita, in do vrnitve na delovno mesto ter do odškodninske odgovornosti delodajalca. V vsakem primeru morebitne posledice varnostnega incidenta in nezakonitega preiskovanja tega varnostnega incidenta pretehtajo vložek samoupravne lokalne skupnosti, ki ga mora le-ta narediti s pravno in informacijsko pravilno vpeljavo ter rabo mobilnih naprav.

¹¹ Treba je sicer upoštevati zakonsko omejitev, da sama samoupravna lokalna skupnost ne more kazensko odgovarjati.

¹² Relevantni so predvsem nadrejeni, ki lahko odgovarjajo za napeljevanje h kaznivem dejanju (Kazenski zakonik, 2012).

Literatura

- Alzaza, N. S. in Yaakub, A. R. (2011). Students' awareness and requirements of mobile learning services in the higher education environment. *American Journal of Economics and Business Administration*, 3(1), 95–100.
- Borleteau, D., Bousquet, N., Crespo, T., Dubarry, X., Eichholz, J. in Galindo, V. (2012). Security of mobile devices, applications and transactions. V H. Reimer, N. Pohlmann in W. Schneider (ur.) *ISSE 2012 securing electronic business processes* (str. 149–160). Vieweg: Springer.
- Boudriga, N. (2010). *Security of mobile communications*. New York: Auerbach.
- Cutshall, T. C., Blake L. in Bandy, S. L. (2011). Creating a mobile library website. *Computers in Libraries*, 31(7), 23–48.
- Čotar, D., Novak, M., Isakovič, A., Kosič, H. in Harej, J. (b. d.). E-šolstvo: mobilni telefoni v šoli. *Safe.si*. Pridobljeno na https://safe.si/sites/default/files/mobilnitemfonivšoli_e_solstvo.pdf
- European Union Agency for Network and Information Security [ENISA]. (2010). *The new user's guide: How to rise informations security awareness*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Ford Motor Company. (2013). *Game changer: Ford celebrates 100 years of the moving assembly line*. Pridobljeno na <https://corporate.ford.com/innovation/100-years-moving-assembly-line.html>
- Gartner. (2013). Gartner Says Worldwide PC, Tablet and Mobile Phone Shipments to Grow 5.9 Percent in 2013 as Anytime-Anywhere-Computing Drives Buyer Behavior. *Gartner.com*. Pridobljeno na <http://www.gartner.com/newsroom/id/2525515>
- Grad, F., Kaučič, I., Ribičič, C. in Kristan, I. (1999). *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list.
- Informacijski pooblaščenec. (2011). *Pričakovana zasebnost na službenih računalnikih*. Pridobljeno na https://www.ip-rs.si/varstvo-osebnih-podatkov/iskalnik-podlocbah-in-mnenjih/odlocbe-in-mnenja-varstvo-osebnih-podatkov/?tx_jzvopdecisions_pi1%5BshowUid%5D=2046&cHash=484a541185a0b9224a452abf883028b9
- Informacijski pooblaščenec. (2014). *Določena mera zasebnosti (tudi) na delovnem mestu je nujen odraz človekove pravice in ne absurd varstva osebnih podatkov*. Pridobljeno na <https://www.ip-rs.si/novice/detajl/dolocena-mera-zasebnosti-tudi-na-delovnem-mestu-je-nujen-odraz-clovekove-pravice-in-ne-absurd-va/?cHash=22e75314d991b1e841e440db9807056f>
- International Data Corporation [IDC]. (2011). *IDC – press release*. Pridobljeno na <http://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS22871611>
- International Data Corporation [IDC]. (2012). *Annual report to members*. Pridobljeno na http://www.idc.org/pdf/12_ici_annual.pdf
- International Data Corporation [IDC]. (2013). *Annual report to members*. Pridobljeno na http://www.idc.org/pdf/13_ici_annual.pdf
- International Data Corporation [IDC]. (2017). *IDC - Press release*. Pridobljeno na <https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS42628117>
- International Data Group Company. (2011). *Security for mobile devices on the corporate network*. Pridobljeno na <http://www.networkworld.com/newsletters/2010/032210wan1.html>

- Japelj, B. (2016). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2015. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 140–170.
- Juniper Networks. (2013) *Juniper Networks third annual mobile threats report: March 2012 through March 2013*. Pridobljeno na <http://www.juniper.net/us/en/local/pdf/additional-resources/jnpr-2012-mobile-threats-report.pdf>
- Kaliopa. (b. d.). *Mobilna iObčina?*. Pridobljeno na <http://info.iobcina.si/iobcina3/index.php/sl/iobina-mobilna>
- Kaučič, I. in Grad, F. (2007). *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: GV.
- Kazenski zakonik. (2012, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, št. 50/12, 6/16, 54/15, 38/16 in 27/17.
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (1994). *Uradni list RS*, (33/94, 7/94).
- Larkin, H. (2011). *Patients and doctors are jumping on the mobile app bandwagon, changing health care as we know it*. Pridobljeno na http://www.hhnmag.com/display/HHN-news-article.dhtml?dcrPath=/templatedata/HF_Common/NewsArticle/data/HHN/Magazine/2011/Apr/0411HHN_Coverstory&domain=HHNMAG
- Maghanoy, J. A. W. (2017). Crime mapping report mobile application using GIS. *IEEE Journal*, 247–251 Pridobljeno na <https://ieeexplore-ieee-org.ezproxy.lib.ukm.si/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=8124542>
- Markelj, B. (2014). *Grožnje informacijski varnosti pri rabi mobilnih naprav* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.
- Markelj, B. in Bernik, I. (2014). Information security related to the use of mobile devices in slovene enterprises. *Varstvoslovje* 16(2), 117–127.
- McAfee. (2012). *McAfee threats report: first quarter 2012*. Pridobljeno na <http://www.McAfee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threat-q1-2012.pdf>
- McAfee. (2013). *Threats predictions*. Pridobljeno na http://www.f-secure.com/static/doc/labs_global/Research/Mobile_Threat_Report_Q3_2013.pdf
- McAfee. (2014a). *McAfee labs 2014 threats predictions*. Pridobljeno na <http://www.mcafee.com/uk/resources/reports/rp-threats-predictions-2014.pdf>
- McAfee. (2014b). *McAfee labs threats report*. Pridobljeno na <https://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threat-q1-2014.pdf>
- McAfee. (2015a). *McAfee labs threats report: February 2015*. Pridobljeno na <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threat-q4-2014.pdf>
- McAfee. (2015b). *McAfee labs 2015 threats predictions*. Pridobljeno na <http://www.mcafee.com/ca/resources/misc/infographic-threats-predictions-2015.pdf>
- McAfee. (2016a). *McAfee labs threats report: March 2016*. Pridobljeno na <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threats-mar-2016.pdf>
- McAfee. (2016b). *McAfee labs Threats Report: December 2016*. Pridobljeno na <https://www.mcafee.com/bk/resources/reports/rp-quarterly-threats-dec-2016.pdf>
- McAfee. (2017a). *McAfee labs threats report*. Pridobljeno na <https://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threats-mar-2017.pdf>

- McAfee. (2017b). *McAfee labs threats report: June 2017*. Pridobljeno na <https://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threats-jun-2017.pdf>
- Meeker, M. (2012). *2012 KPCB internet trends year-end update*. Pridobljeno na <http://www.slideshare.net/kleinerperkins/2012-kpcb-internet-trends-year-end-update?ref=http://techcrunch.com/2012/12/03/mary-meekers-year-end-trends-report-mobile-tablets-24-of-online-shopping-on-black-friday-up-22-from-2012/>
- Mestna občina Novo mesto. (2017). Plačevanje parkirnine tudi z SMS sporočili in mobilno aplikacijo. *Novomesto.si*. Pridobljeno na <https://www.novomesto.si/dogajanje/novice/20170908133784>
- Norton, K. (24. 10. 2012). Mobile security: 6 reasons devices remain vulnerable. *Deloitte.wsj.com*. Pridobljeno na <http://deloitte.wsj.com/cio/2012/10/24/mobile-security-6-reasons-devices-remain-vulnerable/>
- Odločba Ustavnega sodišča št. Up-106/05 z dne 2. 10. 2008, *Uradni list RS*, št. 100/2008.
- Open Web Application Security Project [OWASP]. (2013). *OWASP mobile security project*. Pridobljeno na https://www.owasp.org/index.php/OWASP_Mobile_Security_Project
- Pavčnik, M. (2011). *Teorija prava*. Ljubljana: GV Založba.
- Pew Research Center. (2017). *Mobile fact sheet*. Pridobljeno na <http://www.pewinternet.org/fact-sheet/mobile/>
- Ritchey, D. (2012). Mobility madness: security and the smartphone, *SecurityMagazine*. Pridobljeno na <http://www.securitymagazine.com/articles/82809-mobility-madness-security-and-the-smartphone>
- Samuely, A. (2018). Mobile ticketing transaction volume to double by 2019: report. *RetailDive.com*. Pridobljeno na <https://www.retaildive.com/ex/mobilecommercedaily/mobile-ticketing-to-dominate-digital-transactions-by-more-than-50pc-report>
- Smart Insights. (2017). *Mobile marketing statistics compilation*. Pridobljeno na <http://www.smartinsights.com/mobile-marketing/mobile-marketing-analytics/mobile-marketing-statistics/>
- Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Copland proti Veliki Britaniji z dne 25. 9. 2007.
- Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Halford proti Veliki Britaniji z dne 25. 9. 2009.
- Tang, Q. in Xu, X. (2012). Wireless multimedia communication requirements for police and PDT+LTE+3G solution. V W. Zhang, X. Yang, Z. Xu, P. An, Q. Liu in Y. Lu (ur.), *Advances on digital television and wireless multimedia communications* (str. 341–346). Berlin: Springer.
- Ustava Republike Slovenije (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2013, 2016). *Uradni list RS* (33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 75/16).
- Ullman, E. (2011). The new one-to-one. *Schoolcio.com*. Pridobljeno na <http://www.schoolcio.com/cio-editors-picks/0115/the-new-one-to-one/51408>
- Vlaj, S. (2001). *Lokalna samouprava s poudarkom na načelu subsidiarnosti*. Ljubljana: Visoka upravna šola.
- Zakon o delovnih in socialnih sodiščih. (2004, 2008, 2010, 2012, 2017). *Uradni list RS*, (2/04, 10/04, 45/08, 45/08, 47/10, 43/12, 10/17).

- Zakon o delovnih razmerjih. (2013, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (21/13, 78/13, 47/15, 33/16, 52/16, 15/17).
- Zakon o javnih uslužbencih. (2007, 2008, 2012). *Uradni list RS*, (63/07, 65/08, 69/08, 69/08, 40/12).
- Zakon o kazenskem postopku. (2012, 2013, 2014, 2017). *Uradni list RS* (32/12, 47/13, 87/14, 66/17).
- Zakon o lokalni samoupravi. (2007, 2008, 2009, 2010, 2018). *Uradni list RS* (94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 30/18).
- Zakon o občinskem redarstvu. (2006, 2017). *Uradni list RS*, (139/06, 9/17).
- Zakon o zdravstveni dejavnosti. (2005, 2008, 2013, 2017) *Uradni list RS*, (23/05, 23/08, 14/13, 64/17).
- Zulfiqar, B., Kamran, D., Iqra, L. in Shazad, M. (2015). *Social video streaming (SVS): A prototype application for street crime reporting*. Pridobljeno na: <https://icceexplore-icce-org.ezproxy.lib.ukm.si/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=7166131>

Uporabniki kibernetskega prostora med lokalnim realnim in globalnim kibernetskim prostorom

IGOR BERNIK

Povzetek Za medsebojno povezovanje uporabnikov, ki živijo v lokalnem okolju se vse pogosteje uporablja kibernetski prostor, ki predstavlja tudi možnost za globalni pogled v dogajanje celotnega sveta. Kibernetski prostor predstavlja odlično mesto za izmenjevanje najrazličnejših podatkov, opravljanje storitev in povezovanje. Tako kot lokalno okolje je tudi okolje kibernetskega prostora lahko neprijazno za njegove »prebivalce« oziroma uporabnike. Z metodo deskripcije in predhodnih raziskav predstavljamo predloge uporabnikom kibernetskega prostora za varno delo in izogibanje na prežeče nevarnosti. Podani predlogi predstavljajo smernice uporabnikom za izogibanje grožnjam in smernice za zmanjšanje uresničenja tveganj, kar dolgoročno vodi v izogibanje elementom kibernetske kriminalitete in zagotavljanje ustrezne stopnje kibernetske varnosti. Prispevek zbrano predstavlja osnovne ukrepe, ki predstavljajo večinoma procesnih in na uporabniškem delovanju izvedenih zaščit za delovanje uporabnikov v kibernetskem prostoru. Z upoštevanjem predlogov lahko tudi posamezni uporabnik sam poskrbi za zagotavljanje lastne kibernetske varnosti.

Ključne besede: • uporabniki • kibernetski prostor • lokalno delovanje • globalno povezovanje • kibernetska varnost •

NASLOV AVTORJA: dr. Igor Bernik, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: igor.bernik@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.14>
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-220-6

Cyberspace users between the local real space and global cyberspace

IGOR BERNIK

Abstract The interconnection possibilities of the cyberspace is increasingly being used by users living in the local environment. Cyberspace offers users generous options for a global view of the whole world. It is a great place for exchanging a variety of data, providing services and interconnecting. But like the local environment, the cyberspace environment can be hostile to its "inhabitants" or users. By the method of description and previous research, we present proposals for safe work of users in cyberspace and avoiding the perilous risks. The proposals represent guidelines for cyberspace users to avoid threats and reduce risk which in the long run leads to the avoidance of elements of cybercrime and ensure an adequate level of cybersecurity. The paper summarizes basic measures which mainly represent the process and the user operation of implemented protection for the operation of users in the cyberspace. By taking the proposals into account the individual user provides the necessary elements for their own implementation of cybersecurity.

Keywords: • users • cyberspace • local work • global connection • cybersecurity •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Igor Bernik, Ph.D., Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: igor.bernik@fvv.uni-mb.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-220-6.14>
Available at: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-220-6

1 Uvod

Ob koncu drugega desetletja 21. stoletja uporabljamo najrazličnejše elektronske naprave, s katerimi komuniciramo, se povezujemo, dostopamo do podatkov in opravljamo različne storitve, kot sta nakupovanje in izvedba bančnih poslov. Poleg tega pa vsakodnevno uporabljamo tudi najširši preplet različnih storitev, ki so odvisne od posameznika, njegovega dela, načina življenja, starosti, socialnega statusa in podobno. Za smiselno uporabo različnih elektronskih naprav, ki jih uporabniki delijo na mobilne (mobilni telefoni, tablični računalniki), prenosne (predvsem prenosni računalniki, tablični računalniki z dodatno opremo, kot so tipkovnice, shranjevalne enote ipd.), stacionarne (klasični računalniki, strežniki), in vgrajene (v gospodinjstve naprave vgrajeni povezovalni elementi, sodobni elektronski elementi, ki ne spadajo v področje računalnikov – televizorji, zvočniki; elektronska povezava s funkcijami v sodobnih avtomobilih, elementi funkcionalnosti IoT ipd.), pa potrebujemo medsebojno povezovanje. Povezovanje večinoma poteka preko interneta, ki je v četrto stoletja iz omrežja, ki je povezovalo maloštevilne navdušence, prerasel v bistveni element modernega življenja milijard ljudi (UNODC, 2010). Svet je postal povsem odvisen od dostopa in izmenjevanja informacij prek interneta, v zadnjih letih pa so se temu pridružile še druge oblike komuniciranja, ki združujejo in povezujejo prebivalstvo v globalnem kibernetiskem prostoru. Pri tem seveda ne smemo pozabiti različnih metod in tehničnih možnosti povezovanja elektronskih naprav, kot so fiksna omrežja, brezžična WiFi, mobilna, Bluetooth, NFC in podobna omrežja.

Razvoj informatike in informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki ga nekateri popularno imenujejo digitalna transformacija, je pripeljal do vsakodnevnega dela uporabnikov v kibernetiskem prostoru in kritične⁶⁸ odvisnosti sodobnega človeka od informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Najrazličnejše vsebine so uporabnikom v kibernetiskem prostoru dostopne stalno, obenem pa imajo novo dimenzijo – dinamičnost. Dinamičnost omogoča različne interakcije, kot na primer: povezovanje zemljevidov in trenutne lokacije, turističnih in gostinskih storitev, lokalno vodenega nakupovanja, kulturnih in zabavnih dogodkov. Obenem so mogoči preskoki med omenjenimi primeri storitev in povezovanja posameznikovih želja. Želje uporabnik izraža npr. z iskanjem v iskalnikih;

⁶⁸ Uporaba kibernetiskega prostora je za organizacije praktično nujna. Brez dostopa v kibernetiski prostor večinoma ni več mogoče opravljati poslovnih procesov. Podobno se prenaša tudi na delovanje posameznika v njegovi zasebnosti, kot npr. opravljanje bančnih storitev, dostop in izmenjevanje informacij, medsebojna komunikacija ipd.

vsebinami, ki jih izmenjuje preko elektronske pošte; sporočilnih sistemih in spletnih socialnih omrežjih, če naštejemo le najpogosteje uporabljane in med večino uporabnikov tudi popularnejše storitve.

Z novimi možnostmi povezovanja in spremenjenim načinom dela so se pojavile nove oblike groženj, ki vplivajo na zasebnost in varnost uporabnikov pri uporabi omenjenega prostora. O nevarnostih pri uporabi kibernetskega prostora se je začelo govoriti hkrati z novimi tehnologijami, ki so omogočile ne le medsebojno komuniciranje, temveč tudi opravljanje vsakodnevnih nalog. To je omogočilo razrast uporabe interneta in storitve, kot so nakupovanje, plačevanje blaga in storitev, elektronsko bančništvo, pošiljanje datotek, prenos podatkov in druge oblike dela s pomočjo interneta, povezovanje z mobilnimi napravami ter stalen dostop in povezanost v globalnem kibernetskem prostoru. Vse naštetu je danes samoumevno. Osební in poslovni podatki so s prenosom v globalni kibernetski prostor postali magnet za napadalce. V primeru, da postanemo žrtev kibernetskih kriminalcev, posledice niso zabavne, posredno ali neposredno pa lahko izgubimo tudi precej denarja. Še nevarnejši so napadi, ki jih kot uporabniki niti ne zaznamo in sploh ne vemo, da se nekdo »sprehaja« po našem informacijskem sistemu (Neuman, 2006). Zaradi omenjenega smo začeli vzpostavljati sisteme kibernetske varnosti, saj je uporaba računalnikov in mobilnih naprav – njihovo povezovanje v internet in s preostalimi deli kibernetskega prostora ter stalno izmenjevanje podatkov – postala stalnica našega vsakdana.

Skozi osnovne pojme in priporočila za varne aktivnosti v kibernetskem prostoru prispevek zbrano predstavlja osnovne ukrepe, ki večinoma predstavljajo način varnega delovanja uporabnikov v kibernetskem prostoru. Z upoštevanjem predlogov in previdnostjo posamezni uporabnik sam poskrbi za osnovne elemente zagotavljanja lastne kibernetske varnosti, predvsem na nivojih, kjer tehnološki mehanizmi varovanja ne pridejo do izraza ali pa se jih z malo znanja enostavno zaobide.

2 Kibernetški prostor in (kibernetška) varnost

Dostop do informacij in povezovanje med uporabniki sta se s pojavom kibernetškega prostora povsem spremenila, kar pomembno vpliva na delo, komunikacije in obnašanje v družbi. S spreminjanjem načina dela, uporabo kibernetškega prostora za opravljanje dejavnosti in s prenosom podatkov v kibernetški prostor se vanj prenašajo tudi različne oblike kriminalitete. Hkrati s prenašanjem poznanih oblik kriminalitete pa se v povezavi s kibernetiskim prostorom pojavljajo tudi nove oblike kriminalitete. Z razvojem informacijske tehnologije in širjenjem interneta, ki ju mnogi imenujejo digitalna transformacija, kibernetška kriminaliteta postaja vse bolj tehnološko napredna in agresivna, nasploh pa sodi med najhitreje rastoče oblike kriminalitete (Saunders, 2017). Zaradi tega predstavlja resno grožnjo uporabnikom kibernetškega prostora, gospodarstvu in nacionalni varnosti.

Študije, ki raziskujejo ogroženost uporabnikov, se osredotočajo na manjše, ločene segmente (npr. ozaveščenost uporabnikov), posamične primere (npr. izpostavljenost spletnemu nadlegovanju) ali pa splošne kategorije kibernetške kriminalitete (npr. spletne prevare), vendar to onemogoča primerjalne analize in pridobitev celostnega vpogleda v stanje kibernetške kriminalitete. Neraziskanost področja je velik problem tudi v Sloveniji, kjer so bili sicer že izvedeni osnovni raziskovalni koraki in pregledi stanja (npr. Meško in Bernik, 2011; Mihelič in Vrhovec, 2017 ter nekaj drugih), vendar celovite študije, ki bi sistematično ocenile ogroženost uporabnikov, še niso bile opravljene. Najaktualnejše, čeprav že praktično celo desetletje prisotne grožnje so npr. povezane s spletnimi socialnimi omrežji, saj »količina osebnih podatkov, ki jih posamezniki izmenjujejo in objavljajo na internetu, hitro narašča, zlasti z vse večjo priljubljenostjo spletnih socialnih omrežij« (Dimc in Dobovšek, 2010: 395) in oblike kriminalitete, ki so povezane s finančnimi prevarami (iOCTA, 2011; Dion, 2011) tako v kibernetškem kot realnem prostoru. Tako se je iz resničnega v kibernetški prostor prenesla tudi kriminaliteta. Prvi začetki so bili poizkusi posameznikov, popularno imenovanih hekerjev, dokazati, da je vdor v informacijske sisteme mogoč. Z razvojem sistemov in tehnologij ter omenjeno selitvijo dejavnosti pa so kibernetški prostor odkrile tudi »prave« kriminalne skupine. Ponujene možnosti so najprej uporabljale zgolj za medsebojno komunikacijo, kasneje pa so začele izvajati kazniva dejanja v kibernetškem prostoru. Nadaljnji razvoj tehnologij in ponujenih storitev je pokazal, da je kibernetški prostor odlično mesto za prenos drugih dejavnosti iz resničnega sveta (npr. poslovanja) in da je tu izvrševanje

določenih vrst kaznivih dejanj celo preprostejše. Zagotovljena je večja anonimnost, kazniva dejanja se težje odkrivajo in preganjajo. Vzrok za to so globalna naravnost kibernetnega prostora, nedorečenost pravnih norm in možnost prenosa nelegalnih dejavnosti v dele sveta, kjer so te dovoljene ali pa se storilci tam preprosto ne preganjajo. Obenem je kibernetni prostor globalen po definiciji, zakonodaja pa je praktično vedno vezana na bolj ali manj široko lokalno okolje.

Varnost posameznika, njegovo dojetje kibernetne kriminalitete, odziv nanjo in zaupanje v varnostne rešitve so elementi, ki od posamezne naprave in posameznega uporabnika, gradijo sistem tako imenovanega »lokalno povezanega«, globalnega kibernetnega prostora. Ker se za kriminalna dejanja v kibernetnem prostoru v primeru, da pride do pregona, uporablja iste pravne akte in se kibernetno bojevanje večinoma obravnava kot primere organizirane kriminalitete, sta omenjeni področji združeni v enotno delo s poudarkom na potrebi po njihovem medsebojnem razločevanju, tako na ravni mednarodne javnosti kot na mednarodni zakonodajni ravni. Ta predstavlja osnovo nadaljnjega ravnanja in reševanja problematike. Nujni sta uskladitev normativnih aktov in njihova prilagoditev resnosti in nevarnosti različnih pojavnih oblik kibernetne kriminalitete. Brez tega je vsakršno ukrepanje že vnaprej obsojeno na propad. Trenutno stanje zakonodaje v globalnem svetu, ne glede na državo ali posamezen del sveta je takšno, da je kibernetno kriminaliteto lahko izvajati brez resnih pričakovanih posledic. To je posledica lokalno omejene zakonodaje (na državo, na skupino držav kot npr. EU), kibernetni prostor pa je po definiciji globalen. Zato je preiskanosť kaznivih dejanj v kibernetnem prostoru majhna, še manj je predlogov za sodbe na sodišču, po kriteriju števila sodno zaključenih primerov bi naivno lahko ocenili, da kibernetna kriminaliteta sploh ni resen problem.

Kibernetna varnost in boj proti kibernetni kriminaliteti nista pomembna zgolj na organizacijski in morda še na državni ravni, saj postaja nacionalna informacijska infrastruktura čedalje večji dejavnik tveganja oz. je stalno ogrožena, pač pa izhajata iz potreb varnosti vsakega posameznika v mikro lokalnem okolju.

Kibernetna kriminaliteta je za posameznika eden izmed glavnih stranskih učinkov informatizacije in sodobnega načina življenja. S svojim vplivom na osebno, socialno, ekonomsko, nacionalno, informacijsko in kibernetno varnost je postala pomembna varnostna problematika 21. stoletja (Comprehensive study on cybercrime, 2013) in ena izmed družbi najnevarnejših oblik kriminalitete. Če

ne zaradi že dejansko povzročene škode pa vsaj zaradi širokega obsega, stalne prisotnosti, razvoja groženj in visokih stroškov za obrambo. S povečevanjem globalnega števila uporabnikov kibernetiskega prostora, razširjenosti IKT, uporabe spleta in njegovih storitev, medsebojnega povezovanja elektronskih elementov, ki jih uporablja uporabnik – informatizacija vozil, domov, medsebojno povezovanje domačih aparatov, nosljive naprave, IoT in podobno, se posledično večja tudi pogostost zlorab in njihov vpliv v prvi vrsti na posameznike, preko njih pa na organizacijske sisteme in družbo kot celoto.

Obramba pogosto vsebuje večinoma drage preventivne dejavnosti (strojna in programska oprema na nivoju najdražje tehnologije, spreminjanje procesov in izobraževanja ter opismenjevanje uporabnikov), v primeru uspešnih napadov pa tudi »boleče« kurativne ukrepe okrevanja po katastrofi. Za posameznega uporabnika je to večinoma konservativen pristop k uporabi kibernetiskega prostora (začasno zmanjšanje dejavnosti in večja previdnost pri uporabi kibernetiskega prostora) in manjše finančne izgube. Organizacije pa mnogokrat po informacijskem incidentu potrebujejo daljši čas okrevanja, nekatere to lahko vodi celo v morebitni propad. To pa vpliva tako na posameznike kot družbo. Posameznik in družba (sestavljena iz posameznikov) pa so uspešni ob predpostavki varnega in učinkovitega izvajanja procesov proizvodnje ali izvajanja storitev, ki so iz vidika kibernetiske varnosti varne, ustvarjajo delovna mesta in plačujejo davke.

Problem predstavlja omejena ozaveščenost in tehnično znanje uporabnikov: večina uporabnikov sledi tehnološkemu razvoju, razvoju kibernetiskih groženj pa ne. Po ocenah kibernetiska kriminaliteta po številu primerov presega klasično nasilniško in finančno kriminaliteto, po finančnih posledicah pa organizirano trgovino z drogo in ljudmi (Peršak, 2009; Kshetri, 2013; Comprehensive study on cybercrime, 2013; UNDOC, 2017). Priča smo vse pogostejšim napadom, ki ciljajo nacionalne kritične infrastrukture ali pa se izvajajo za potrebe ekonomskega vohunjenja držav. Velesile se potencialov za razvoj moči ter nevarnosti, ki izhajajo iz sodobne tehnologije, vse bolj zavedajo in jih tudi izkoriščajo, pogosto v škodo pravic državljanov, drugih držav in širše skupnosti. Dovršena programska oprema in metode za vdore v informacijske sisteme lahko tako pride v roke tudi kriminalnim skupinam.

3 Uporaba kibernetkega prostora in zaščite

Povprečen čas rabe kibernetkega prostora med večino uporabniki je približno 2 uri dnevno, kar je poleg uporabe elektronskih naprav in omrežij za delo/študij/šolo kar ena četrtina posameznikovega prostega časa. Zaradi tega dejstva je jasno, da je način delovanja posameznega uporabnika in upoštevanje varnostnih načel izjemnega pomena. Pomembno je tudi dojemanje varnosti v kibernetkem prostoru, kjer opažamo relativno majhno razumevanje kibernetkih groženj s strani uporabnikov. Le-ti pri interakciji s kibernetkim prostorom zelo pogosto ne upoštevajo osnovnih varnostnih načel, saj za to ne čutijo potrebe. To se npr. kaže pri rabi varnostnih rešitev. Kot kažejo raziskave (npr. Bernik, 2016; Bernik, 2017) uporabniki za zasebno delo večinoma uporabljajo le osnovne zaščite, ki pa v današnji kompleksnosti kibernetkega prostora zagotavljajo le delno in najosnovnejšo zaščito, ne varujejo pa pred najpogosteje uresničeni grožnjami.

V organizacijskih okoljih zaščite pred grožnjami iz kibernetkega prostora predstavljajo pomemben element celovitega informacijskega sistema in varnosti. Vendar je poleg tehničnih zaščit treba uporabljati tudi druge elemente zaščite, ki izhajajo iz poznavanja poslovnih procesov in ravnanja uporabnikov.

4 Predlogi uporabnikom za varno rabo kibernetkega prostora

Da bi zmanjšali ogroženost uporabnikov in preprečevali pojav kibernetke kriminalitete, s tem pa zmanjšali ogroženost uporabnikov, v nadaljevanju predlagamo preproste in učinkovite ukrepe.

Priporočamo previdnost pri odpiranju spletnih povezav in priponk z neznanih naslovov, da se prepreči nameščanje škodljive kode.

Zavedati se moramo, da z objavo zasebnih podatkov uporabniki omogočajo njihovo zlorabo.

Priporočamo povratno odgovarjanje na sporočila, ki od uporabnika zahtevajo vnos uporabniških imen in gesel za dostop do različnih storitev.

Priporočamo previdnost pri nameščanju dodatkov in aplikacij na računalnik in mobilne naprave – manj nameščenih programov, manj možnosti zlorab.

Zagotovimo, da se izvaja redno posodabljanje programske opreme z varnostnimi nadgradnjami.

Zavedati se moramo 3x N za gesla in PIN-kode: Nikoli jih Ne zaupajmo Nikomur.

Ne smemo dopuščati dostopa do katere koli elektronske naprave brez izrecnega privoljenja in prisotnosti lastnika naprave ter podatkov, ki naj pri uporabi sodeluje oziroma nadzira interakcijo.

Uporabimo dvostopenjsko avtentikacijo za dostop do vseh, najmanj pa do kritičnih in pogosto uporabljenih storitev – tudi za Google, Instagram, Facebook in podobno.

Uporabite zdrav razum pri dostopu do kibernetkega prostora in povezovanju v njem. Če je nekaj predobro, da bi bilo lahko resnično, najverjetneje tako tudi je. V primeru, da vas želja ali radovednost vodi v preverjanje ponujenega, vsaj z osnovnim iskanjem preverite mnenje drugih uporabnikov. Če ne najdete uporabniških komentarjev, se storitvi izognite.

Z upoštevanjem podanih smernic se v veliki meri zmanjša ogroženost posameznega uporabnika. Koristno je, da izobraževanje in usposabljanje o nevarnosti kibernetke kriminalitete pri interakciji s kibernetiskim prostorom na vseh ravneh družbenega življenja postane del vsakdana. Tako bi zagotovili, da v družbi dobimo usposobljenega in ozaveščenega posameznika, ki varno uporablja kibernetki prostor.

Kot že zapisano, so se skladno s prenosom dela in podatkov v kibernetki prostor prenesle tudi različne oblike kriminalitete, zato je potrebna posebna previdnost pri odstopanju podatkov in delovanja storitev od običajnih načinov delovanja sistema, predstavitev podatkov in podobno. Poleg očitnih kibernetkih groženj smo omenili tudi obstoj nekaj klasične kriminalitete, ki se je prenesla (tudi) v kibernetki prostor. Henson, Reyns in Fisher (2013) so npr. raziskovali spletno šikaniranje in ugotovili, da je strah pred klasično kriminaliteto v kibernetkem prostoru večji od strahu pred isto kriminaliteto v fizičnem prostoru. Ta ugotovitev razkriva, da je strah v kibernetkem prostoru drugačen od strahu v fizičnem prostoru. Ljudje dojemajo kibernetki prostor kot drugačen, vzporedni svet, kjer tudi kriminaliteto dojemajo na drugačen način, saj drugače dojemajo tudi prostor. V raziskavi se pojavljata dve ugotovitvi: (1) ljudi je manj strah, če poznajo nekoga, ki je pred tem že bil viktimiziran, in (2) imajo nizko stopnjo strahu kljub predhodni viktimizaciji. Tako Sen (2013) kot tudi Henson, Reyns in Fisher (2013) ugotavljajo, da je v kibernetkem prostoru stopnja strahu pred kriminaliteto večja kot v fizičnem okolju. Zato je treba, kot navajata Prisljan in Bernik (2014), pri proučevanju kibernetke varnosti proučiti tudi psihološke

odzive posameznika. Uporabniki morajo biti ustrezno informirani in izobraženi, da razumejo problematiko zagotavljanja lastne varnosti v kibernetnem prostoru in sledijo zgoraj predstavljenim smernicam pri uporabi ukrepov kibernetne varnosti. Uporabniki se pri neuporabi varnostnih ukrepov pogosto ne zavedajo, kako zelo jih to lahko ovira pri delu oziroma njihovem vsakdanjem življenju in s tem tudi razvoju. Izvedeni raziskavi; Bernik (2014) ter pred tem Bernik in Meško (2011) poudarjata potrebo po ozaveščanju ljudi na področju kibernetne varnosti. Rezultati omenjenih in drugih raziskav kažejo na skupno značilnost: boljša ozaveščenost pomeni višjo stopnjo varnosti.

Kibernetni prostor je odličen vir informacij za delo, zabavo, interakcijo med uporabniki in izmenjevanje podatkov, čemur se za normalno življenje ne moremo več odreči. Da bi se izognili ogroženosti uporabnika tako v poslovni kot zasebni vlogi, je treba upoštevati in izvesti vsaj osnovne postopke za zaščito elektronskih naprav in upoštevati priporočila varne rabe kibernetnega prostora. S tem se pomembno zmanjša ogroženost in zagreni življenje kibernetnim kriminalcem. Da bi se izognili negativnemu učinku razumevanja uporabnikovega odziva (Riek, Böhme in Moore, 2014; Virtanen, 2017), da stopnja zaznanega tveganja pri uporabnikih in predhodna viktimizacija negativno vplivata na uporabo kibernetnega prostora.

Da bi se dodatno zmanjšala ogroženost uporabnika in njegov vpliv na varnost delovanja poslovnih informacijskih sistemov in ogroženosti shranjenih poslovnih informacij dodatno predlagamo stalno upoštevanje priporočil na naslednjih področjih:

- Uporabljajmo kakovostna gesla
 - Kreirajmo kompleksna – kakovostna gesla (uporaba velikih in malih črk, števil in znakov, tudi presledka), s predpostavko, da si ga je možno zapomniti.
 - Za različne storitve (račune) uporabljajmo različna gesla.
 - Ne uporabljajmo osebnih informacij za besede v geslu.
 - Nikoli ne zapisujemo gesel. Tudi za gesla uporabljamo 3x N: nikoli si jih nikamor ne zapisujemo. Predlagamo uporabo t. i. urejevalnikov gesel (angl. *password manager*).
- Poskrbimo za varnost mobilnih naprav

- Zaščititi je treba mobilne naprave pred izgubo in krajo (uporaba zaščite dostopa do naprave – biometrične metode, pin, geslo).
- Uporabljajmo funkcijo sledenja, ki je vgrajena v napravo.
- Poskrbimo za stalno, najboljše samodejno, varnostno kopiranje podatkov mobilne naprave.
- Kriptirati je treba vse naprave – vsi sodobni operacijski sistemi imajo vgrajeno ustrezno podporo, ki je transparentna za uporabnike.
- Sproti nadgrajujemo operacijski sistem in programe na napravi.
- Bodimo previdni pri uporabi brezplačnih WiFi dostopnih točk.
- Zavedajmo se uporabe različnih metod prevar in ribarjenja podatkov.
- Po uporabi storitev v kibernetiskem prostoru se je iz varnostnega vidika od njih treba odjaviti.
- Pri prodaji ali oddaji mobilne naprave je nujno povrniti tovarniške nastavitve in odstraniti SD kartico, ki jo je najbolje fizično uničiti.
- Poskrbimo za kibernetisko varnost pri uporabi socialnih omrežij
 - Pazimo na geslo in podrobnosti o prijavi.
 - Preglejmo in podrobno proučimo nastavitve zasebnosti – pri tem velja pravilo: manj – več. Manj »prijatelj« vidi objave, manj je možnosti za zlorabe.
 - Pazimo na možne, že znane prevare; npr. preusmeritev s prave na lažno storitev, zajem gesel, prevarantske spletne trgovine ipd. Za njihovo razpoznavanje moramo biti ustrezno opismenjeni in izobraženi, da se jim skladno z možnostmi lahko izognemo.
 - Zapomniti si je treba: kar gre v kibernetiski prostor, tam ostane. Razmislimo, ali bi enake podatke delili v realnem svetu.
 - Zaprimo račune, ki jih ne uporabljamo (več).
- Poskrbimo za varnostno kopiranje lastniških, naših podatkov. Različne storitve v oblaku so pri tem v veliko pomoč (Dropbox, iCloud, Google Drive ...). Lastnih podatkov v primeru izgube ali okvare (naprave, medija) ni več mogoče vrniti.
- Uporabljajmo dvo- ali večfaktorsko avtentikacijo pri storitvah v kibernetiskem prostoru, kjer hranimo pomembne zasebne ali poslovne podatke.

- Uporabljajmo kakovosten program proti škodljivi programski opremi in nastavimo periodično pregledovanje naprave. Ob tem pa se ne smemo zanašati le na delujoč, kakovosten program.
- Ne pošiljamo osebnih podatkov preko spleta. Če to moramo storiti, to storimo le s sporočili osebam, ki jim popolnoma zaupamo in poznamo namen uporabe posredovanih podatkov.

Z uporabo predstavljenih priporočil v veliki meri odpravimo ogroženost in pomembno zmanjšamo tveganja. Z dvigom zavedanja o možnih grožnjah, postopkih zaščite pred njimi in varnostno podkrepljenim obnašanjem, uporabniki zmanjšamo tveganja in viktimizacijo ter s tem verjamemo v kakovostno in varno delo v kibernetnem prostoru.

Tako kot je treba biti za lastno varnost v fizičnem »lokalnem realnem« prostoru proaktiven, je treba tudi k varnosti v navideznem »globalnem kibernetnem prostoru« aktivno pristopiti. Za razliko od fizičnega prostora pa v navideznem prostoru potrebujemo več kompetenc, ki so zelo raznolike (razumevanje tehnologije, načina napadov, procese zlorabe in biti pozoren na lastne, uporabniške odzive), predvsem pa se je treba zavedati možnih nevarnosti kibernetnega prostora.

5 Zaključek

Uporaba elektronskih naprav, povezovanje v kibernetni prostor in stalno izmenjevanje podatkov so stalnice našega vsakdana. Dostop do informacij in povezovanje med uporabniki sta se s pojavom kibernetnega prostora popolnoma spremenila, to pa pomembno vpliva na delo, komunikacije in obnašanje v družbi.

Uporabniki, ki se zavedajo groženj in tveganj kibernetne kriminalitete ter imajo potrebno znanje za samozaščito pred njimi, se pogosto ne zaščitijo pred njimi. Z obstoječimi raziskavami ni celovito pojasnjeno, kateri so ali niso dejavniki motivacije za uporabo ukrepov za samovarovanje pred kibernetno kriminaliteto. Obstoječe študije se sicer osredotočajo na to, zakaj se uporabniki ne zaščitijo pred splošnimi in tehnološkimi grožnjami (npr. varnostno-motivacijska teorija (Rogers, 1975; 1983), teorija izogibanja tehnološkim grožnjam (Liang in Xue, 2009)), a le-te ne pojasnjujejo dovolj dobro sociopsiholoških dejavnikov (Mihelič in Vrhovec, 2017a). V kibernetnem prostoru izstopa tudi optimistična

pristranskost oziroma pretirana samozavest uporabnikov kibernetiskega prostora. Uporabniki, ki so izpostavljeni tveganjem v kibernetiskem prostoru in se tega sicer zavedajo, kljub temu menijo, da je verjetnost, da se to zgodi njim, manjša od verjetnosti, da se zgodi njim primerljivim posameznikom (Bracha in Brown, 2010). Ne glede na študije pa menimo, da so predlagani ukrepi smiselni in je koristno, če jih uporabniki uporabijo.

Uporabniki, izkoristimo ponujene, vsakomur dostopne, možnosti kibernetiskega prostora. Z upoštevanjem podanih priporočil in ob uporabi »zdrave« pameti poskrbimo za visoko varnost pri delu in izmenjevanju podatkov v kibernetiskem prostoru. Le-tako bo naše delo uspešno in nas bo zadovoljevalo ter nam omogočalo sproščeno delo brez skrbi.

Literatura

- Bernik, I. (2014). Cybercrime: The cost of investments into protection. *Varstvoslovje*, 16(2), 105–116.
- Bernik, I. (2016). Delovanje občanov v kibernetiskem prostoru. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), 2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih (str. 99–108). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Bernik, I. (2017). Uporabniki kibernetiskega prostora: izvajanje varnosti in občutek ogroženosti. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), 3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji (str. 85–93). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Bernik, I., Meško, G. (2011). Internetna študija poznavanja kibernetiskih groženj in strahu pred kibernetiko kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(3), 242–252.
- Bracha, A. in Brown, D. J. (2010). Affective decision-making: A theory of optimism-bias. *Games and Economic Behavior*, 75(1), 67–80.
- Dimc, M. in Dobovšek, B. (2010). Perception of cyber crime in Slovenia. *Varstvoslovje*, 12(4), 378–396.
- Dion, M. (2011). Corruption, fraud and cybercrime as dehumanizing phenomena. *International Journal of Social Economics*, 38(5), 466–476.
- Henson, B., Reyns, B. W., Fisher, B. S. (2013). Fear of crime online? Examining the effect of risk, previous victimization, and exposure on fear of online interpersonal victimization. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(4), 475–497.
- iOCTA. (2011). *EUROPOL Public Information. Internet Facilitated Organised Crime*. Pridobljeno 3. 4. 2011 na <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/iocta.pdf>
- Kshetri, N. (2013). Global cybersecurity: Issues and concerns. *Journal of Global Information Technology Management*, 14(4), 1.

- Liang, H. in Xue, Y. (2009). Avoidance of information technology threats: A theoretical perspective. *MIS Quarterly*, 33(1), 71–90.
- Mihelič, A. in Vrhovec, S. (2017a). Explaining the employment of information security measures by individuals in organizations: The self-protection model. V I. Bernik, B. Markelj in S. Vrhovec (ur.), *Advances in cybersecurity 2017* (str. 23–34). Maribor: University of Maribor Press.
- Neumann, P. G. (2006). Risk of Computer-related technology. V E. Halpin, P. Trevorrow, D. Webb in S. Wright (ur.), *Cyberwar, netwar and the revolution in military affairs* (str. 72–81). New York: Palgrave Macmillan.
- Peršak, N. (2009). Virtualnost, (ne)moralnost in škodljivost: Normativna vprašanja nekaterih oblik kibernetične kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(3), 191–198.
- Prislan, K. in Bernik, I. (2014). Dejavniki sprejemanja odločitev pri urejanju učinkovite informacijske varnosti v organizacijah. *Varstvoslovje*, 16(1), 50–67.
- Rogers, R. W. (1975). A protection motivation theory of fear appeals and attitude change. *Journal of Psychology*, 91, 93–114.
- Rogers, R. W. (1983). Cognitive and physiological process in fear appeals and attitude change: a revised theory of protection motivation. V J. Cacioppo in R. Petty (ur.), *Social psychophysiology: a source book* (str. 153–176). New York, NY: Guilford Press.
- Saunders, J. (2016). Tackling cybercrime – the UK response. *Journal of Cyber Policy*, 2(1), 4–15.
- Sen, A. (2013). Linking cyber crime to the social media: A Case study of victims in kolkata. V J. Jaishankar (ur.), *SASCV 2013 Proceedings*, (str. 378–382). India: Second International Conference of the South Asian Society of Criminology and Victimology (SASCV).
- Riek, M., Böhme, R. in Moore, T. (2014). *Understanding the influence of cybercrime risk on the e-service adoption of European Internet users*. Working Paper. 13th Workshop on the Economics of Information Security (WEIS). Pridobljeno na <http://www.econinfosec.org/archive/weis2014/papers/RiekBoehmeMoore-WEIS2014.pdf>
- United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. (2017). *The drug problem and organized crime, illicit financial flows, corruption and terrorism*. New York, NY: United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. Pridobljeno na https://www.unodc.org/wdr2017/field/Booklet_5_NEXUS.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. (2013). *Comprehensive study on cybercrime*. New York, NY: United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. Pridobljeno na http://www.unodc.org/documents/organized-crime/UNODC_CCPCJ_EG.4_2013/CYBERCRIME_STUDY_210213.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. (2010). *Cybercrime*. Pridobljeno 3. 12. 2011 na <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/10.Cybercrime.pdf>
- Virtanen, S. M. (2017). Fear of cybercrime in Europe: Examining the effects of victimization and vulnerabilities. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(3), 323–338.

Varovanje gospodarskih subjektov: od preprečevanja kaznivih dejanj do zagotavljanja reda in varnosti – študija primera trgovsko-zabavišnega kompleksa

ANDREJ SOTLAR IN MIHA DVOJMOČ

Povzetek Študija predstavlja primer varovanja trgovsko-zabavišnega kompleksa, znotraj katerega poteka več deset gospodarskih dejavnosti. Gre za zasebni prostor, ki pa na zunaj deluje kot javni prostor, saj gospodarski subjekti intenzivno vabijo prebivalce, naj obiščejo dejavnosti in dogodke, ki tam potekajo. Lastnik prostora postavlja določena (tudi varnostna) pravila, ki veljajo tako za obiskovalce kot gospodarske subjekte, ki so najemniki prostorov znotraj kompleksa. Na tako zgoščenem prostoru, ob tolikšnem številu ponudnikov gospodarskih storitev in ob tolikšni frekvenci obiskovalcev mora biti vzpostavljena varnostna funkcija, ki je po eni strani nevsiljiva in ustrezljiva do obiskovalcev, po drugi strani pa učinkovita v smislu zagotavljanja reda in varnosti ter preprečevanja kaznivih dejanj zoper gospodarske subjekte in obiskovalce. Študija se je usmerila v organizacijski in vsebinski vidik izvajanja zasebnovarnostne funkcije. V ta namen je bilo izvedeno tudi terensko raziskovanje-opazovanje, ki je pokazalo, da varnostno osebje redko uporablja najstrožje ukrepe, saj varnostne razmere tega ne zahtevajo.

Ključne besede: • gospodarski subjekti • nakupovalno središče • zasebno varovanje • varnostnik • ukrepi • študija primera •

NASLOVA AVTORJEV: dr. Andrej Sotlar, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si. Dr. Miha Dvojmoč, docent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: miha.dvojmoc@fvv.uni-mb.si.

Security of economic entities: from crime prevention to ensuring order and security – a case study of the shopping and entertainment complex

ANDREJ SOTLAR & MIHA DVOJMOČ

Abstract The study presents an example of the provision of security to the shopping and entertainment complex within which dozens of economic activities take place. It is a private space, but it acts outwardly as a public space, as economic entities intensely invite residents to visit activities and events that take place on the premises. The owner of the space places certain (also safety) rules that apply to both visitors and economic entities that are tenants of the premises within the complex. In such a concentrated space, with so many providers of economic services and at such frequency of visitors, a security function has to be established. It has to be, on the one hand, unobtrusive and helpful to visitors, and on the other hand effective in terms of ensuring order and security and preventing criminal offenses against economic entities and visitors. The study focused on the organizational and substantive aspect of the implementation of the private security function. For this purpose, a field research-observation has also been carried out, which has shown that security personnel rarely use the most stringent measures since the security situation does not require them.

Keywords: • economic entities • shopping mall • private security • security officer • measures • case study •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Andrej Sotlar, PhD, Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, Ljubljana, Slovenia, e-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si. Miha Dvojmoč, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: miha.dvojmoc@fvv.uni-mb.si.

1 Uvod

Država in lokalna samouprava s svojimi policijsko/varnostno/nadzorstvenimi organizacijami zagotavljata splošni varnostni okvir, s katerim za vse prebivalce tako na javnih kot zasebnih prostorih zagotavljajo enako stopnjo varnostnih storitev. Vsi tisti, ki jim ta okvir ne zadošča ali pa opravljajo dejavnost, pri kateri se pojavi povečano tveganje za varnost, si dodatno varnost zagotavljajo sami, lahko pa proti plačilu najamejo tudi zasebnovarnostno podjetje. Posebej zanimiv je primer gospodarskih subjektov, ki sami ali v povezavi z drugimi opravljajo dejavnost na območju/prostoru, kot je nakupovalno ali zabaviščno središče, kjer prebivalci redno preživlja prosti čas na kvazijavnem prostoru, saj je ta po navadi v zasebni lasti. Sodobna nakupovalno-zabaviščna središča so zaščitni znak današnje potrošniške družbe. V njih in njihovi okolici se vsak dan zadržuje ogromna množica ljudi, tam pa po navadi srečamo tudi obsežno javno prometno infrastrukturo. Koncentracija trgovin, lokalov, široka ponudba različnega blaga in storitev ter velika koncentracija ljudi, ki stopajo v številne medsebojne stike z večinoma nepoznanimi osebami (sem štejemo tako obiskovalce kot zaposlene) na relativno majhnem prostoru, zelo spominja na prava mala mesta, vsekakor pa na urbano okolje, ki zahteva ustrezne varnostne pristope (Tominc, Dvojmoč in Sotlar, 2016).

Ker takšna središča upravlja (zasebni) gospodarski interes, je tudi odgovornost za zagotavljanje varnosti v rokah lastnikov oziroma upravljavcev prostora, država pa tam deluje po uradni dolžnosti. V takšnih »privatiziranih urbanih prostorih« varovanje in nadzor praviloma izvajajo zasebnovarnostna podjetja (Wakefield in Button, 2014), vendar pa prav zaradi odgovornosti države na varnostnem področju nakupovalna središča predstavljajo stičišče sodelovanja zasebnih in državnih institucij za zagotavljanje varnosti. Za vsak prostor/okolje so tudi določena specifična pravila obnašanja, kar zahteva premišljen pristop, ko gre za zagotavljanje/upravljanje reda in varnosti (Tominc et al., 2016), kar se odraža tudi v vlogi zasebnih varnostnikov, ki postaja čedalje bolj raznolika. Ti opravljajo različne vloge, kot so informiranje in pomoč obiskovalcem, preprečevanje kriminalitete, obravnavanje protisocialnih vedenj, zagotavljanje reda in varnosti idr. (Button, 2007; Nalla in Wakefield, 2014; Wakefield in Button, 2014; Kim, Lee in Sotlar, 2017). Zagotavljanje varnega in prijetnega okolja je v interesu tako lastnikov in ponudnikov storitev kot nakupovalcev in naključnih obiskovalcev ter ne nazadnje države, ki se zaveda, kako ranljivi so danes javno dostopni

prostori, ne glede na to, da so za nakupovalna središča značilna tudi zaprtost, nadzor nad vstopanjem na območje, strukturiranost in fokusiranost na izpolnjevanje in zadovoljevanje interesa ali potrebe (Beck in Willis, 2006).

Prispevek obravnava zagotavljanje varovanja na prostoru/območju, kjer država in lokalna skupnost nimata vloge glavnega (varnostnega) akterja, ampak so to zasebni gospodarski subjekti, ki so v ta namen najeli uslugo varovanja od prav tako zasebnega ponudnika varnostnih storitev. Zasebni ponudniki varnostnih storitev so tudi sicer najpogostejši nadzorovalci nakupovalnih središč. Predstavljeni so rezultati študije primera nakupovalnega središča Planet Tuš Celje, kjer smo s sistematičnim in kontinuiranim opazovanjem ugotavljali in analizirali izvajanje varnostne funkcije v praksi. Pri tem smo se posvetili predvsem vsakodnevni opravi z zasebnih varnostnikov in ugotavljali, v kolikšni meri gre pri varovanju nakupovalnega središča za tipična varnostna opravila, za izvedbo le-teh država varnostniku dovoljuje tudi uporabo različnih ukrepov in sredstev, in koliko za druga opravila, ki predvsem prispevajo k ustvarjanju prijetnega in sproščenega vzdušja na varovanem območju, kar je še posebej v interesu gospodarskim subjektom, ki prodajajo blago in storitve (Kim et al., 2017). Rezultate smo primerjali s podobnimi študijami.

2 Razumevanje vloge zasebnega varovanja in varnostnikov

Zaradi spremenjenih družbenih, ekonomskih in političnih razmer smo danes priča vključevanju številnih gospodarskih, zasebnih in civilnopравниh subjektov in posameznikov na malodane vseh področjih, tudi varnostnem. Prav pri slednjem velja, da »višje, kot je zavedanje (so)odgovornosti za zagotavljanje varnosti, boljše je sodelovanje in ne nazadnje tudi samo zagotavljanje varnosti kot skupne dobrine« (Tominc et al., 2016, str. 53). V sodobni družbi namreč ni več organizacije, ki bi bila sposobna povsem sama, brez sodelovanja drugih deležnikov, zagotavljati varnost v najširšem pomenu besede. Tudi policija ne, celo več – večina sodobnih policijskih sistemov je namreč pluralizirana (Sarre in Prenzler, 2011; Button, 2007). S sintagmo »pluralizacija policijske dejavnosti« lahko razumemo, da lahko policijsko dejavnost, ki jo je nekoč izvajala samo javna policija, danes izvajajo različne mreže vladnih organov, gospodarskih subjektov in organov lokalnih skupnosti pa tudi posameznih državljanov (Button, 2007; Devroe in Terpstra, 2015). S tem v zvezi Jones in Newburn (2006) opozarjata na dva vzporedna procesa: prvič, mnoge države beležijo ogromno rast obsega zasebnega varovanja (ne samo v smislu števila zasebnovarnostnega osebja,

ampak tudi v smislu razvoja in uporabe nadzorstvene tehnologije), in drugič, tudi javna policijska dejavnost se vedno bolj komercializira v smislu, da se njen produkt razume kot (plačljiva) storitev.

Slovenija tem sodobnim trendom ni ubežala, saj policijsko in varnostno dejavnost ob državni policiji opravljajo tudi občinsko redarstvo, zasebnovarnostne družbe in drugi deležniki. Pri zasebnih ponudnikih varnostnih storitev gre sicer res za zagotavljanje varnosti, vendar ta izhaja iz bistva narave komercialne oziroma gospodarske dejavnosti, to je opravljanje dejavnosti zaradi ustvarjanja dobička. Država mora že po ustavi zagotoviti svobodno gospodarsko pobudo, a z regulacijo dejavnosti zasebnega varovanja ohranja vsaj nadzor nad zakonitostjo izvajanja zasebnovarnostnih storitev. Torej se odgovornosti za stanje varnosti na območjih, kjer deluje zasebno varovanje, ne more odpovedati (Tominc et al., 2016). Ob vse kompleksnejših virih ogrožanja in množici javnih, lokalnih in zasebnih organizacij, ki opravljajo policijske/varnostne/nadzorstvene dejavnosti, brez multiagencijskega pristopa pri reševanju varnostnih problemov ne gre več. Tega se zaveda tudi policija, ki se trudi za doseganje soglasja glede težav v skupnosti in sodelovanje z drugimi subjekti (Meško et al., 2013; Tominc, 2013). Poleg policije se za zagotavljanje varnosti v večini držav v zadnjih desetletjih najpogosteje uporablja zasebno varovanje. Zasebno varovanje ima v Sloveniji relativno kratko zgodovino razvoja, ki se je začela pred tremi desetletji, potem ko je država začela opuščati dotedanji socialistični politični in gospodarski sistem. Vendar pa je v desetletjih, ki so sledila, to postala zelo regulirana gospodarska dejavnost. Licenciranje je bilo uvedeno leta 1994, pomembnejše spremembe pa so bile še v letih 2003, 2007 in 2011 (Sotlar in Čas, 2011). Pri zasebnem varovanju gre za varovanje ljudi in premoženja na varovanem območju, določenem objektu ali prostoru pred nezakonitimi dejanji, poškodovanjem ali uničenjem z varnostnim osebjem ter sistemi tehničnega varovanja, ki se opravlja v oblikah, določenih z Zakonom o zasebnem varovanju. Gre za gospodarsko dejavnost, ki jo Republika Slovenija ureja v javnem interesu z namenom varovanja javnega reda, javne varnosti, varstva naročnikov, tretjih oseb in varnostnega osebja, ki neposredno opravlja dejavnost (Zakon o zasebnem varovanju [ZZasV-1], 2011). Zasebnovarnostne družbe lahko začnejo z dejavnostjo šele potem, ko jim Ministrstvo za notranje zadeve izda katero (ali več njih) izmed naslednjih osmih licenc za: varovanje ljudi in premoženja, varovanje oseb, prevoz in varovanje gotovine ter drugih vrednostnih pošiljk, varovanje javnih zbiranj, varovanje prireditvev v gostinskih lokalih, upravljanje

varnostno-nadzornega centra, načrtovanje sistemov tehničnega varovanja in izvajanje sistemov tehničnega varovanja (Nalla in Meško, 2015).

V praksi sta ključni »orodji« zasebnovarnostnega podjetja torej tehnična sredstva in varnostniki. Slednji skladno z zakonodajo v posameznih državah opravljajo različne naloge. Poleg čisto varnostnih, med nje sodijo tudi zaščita strank pred antisocialnim vedenjem (Wakefield, 2003), kot je na primer pijančevanje, prosjačenje, nezakonito trgovanje, uriniranje na javnih površinah in podobno (Button, 2007). Pri tem varnostniki delujejo na različne načine od statičnega opazovanja do patroljiranja in nadzora CCTV. Po mnenju Buttona (2007) sta se v praksi razvila dva tipa varnostnika: »čuvaj« in »parapolicist«. Za prvi tip naj bi bilo značilno izogibanje konfliktom, pasivnost in neučinkovitost v nevarnih situacijah. Drugi tip varnostnika pa naj bi označeval tiste, ki so proaktivni pri obravnavanju nevarnih incidentov in se imajo za branik, ki varuje potencialne žrtve pred kriminalci (angl. »thin blue line«). Takšen pristop lahko imenujemo tudi izvajanje »varnostne funkcije«, ki predpostavlja preprečevanje kriminalitete, vzdrževanje reda, preprečevanje izgube in zaščito (Button, 2007). Vendar pa imajo varnostniki pogosto tudi »storitveno usmerjeno funkcijo«, ki predpostavlja, da je zadovoljstvo strank eden ključnih dejavnikov, ki vplivajo na poslovni uspeh najemnika varnostnih storitev, zato naj bodo varnostniki uslužni do strank in jim naj pomagajo, kolikor se le da (Wakefield, 2003; Vercellis, 2011; Kim et., al, 2017).

3 Značilnosti varovanja nakupovalnih središč – ugotovitve nekaterih raziskav

Začetki nakupovalnih središč sodijo v 60. leta prejšnjega stoletja, ko so po vzoru prvih britanskih nakupovalnih središč ta začela nastajati povsod po svetu (Wakefield, 2005), v Sloveniji pa je prvi nakupovalni center – ki se je razvil v središče – nastal na zunanjem robu Ljubljane, na območju BTC, leta 1993 (Spar, n. d.). Intenziven razvoj nakupovalnih središč se je pri nas začel na prelomu tisočletja. Nakupovalna središča so tudi sicer po navadi umaknjena na obrobje mest v bližino glavnih cestnoprometnih žil, manjši centri (hipermarketi, specializirane trgovine, blagovnice) pa so bolj ali manj enakomerno porazdeljeni po celotnem mestu. Največja nakupovalna središča predstavljajo zaključene celote nakupovalno-zabaviških kompleksov skupaj s pripadajočo infrastrukturo (prometnice, parkirišča in parkirne hiše). Osrednji del nakupovalnih središč zavzemajo megamarket, trgovine z oblačili in obutvijo ter lokali z različnimi

storitvenimi dejavnostmi, vključno z gostinskimi lokali. Zabavišnih oddelkov je po navadi malo in so praviloma namenjeni najmlajšim. Kinodvorane so le v nekaterih središčih. Tudi sicer so zabavišne komponente značilne predvsem za velika nakupovalna središča, največkrat kot samostojne enote in redkeje kot sestavni del enega objekta (Tominc et al., 2016).

Takšen obseg in raznolikost gospodarskih dejavnosti, ki poteka na relativno majhnem prostoru, ob prisotnosti velikega števila ljudi in ob upoštevanju njihovih interakcij, predstavlja svojevrsten upravljavski, logistični, a tudi varnostni izziv. Za njegovo obvladovanje se na veliko uporabljajo zasebni varnostniki, ki morajo s svojim delovanjem prispevati k ustvarjanju dobička (ali ga vsaj ne ogroziti), saj lastniki oziroma najemniki nakupovalnega središča želijo, da vsi zaposleni zagotavljajo najboljšo storitev njihovim strankam, in tudi varnostniki, ki so sicer najeti, niso nobena izjema (Fischer, Halibozek, Walters, 2012). Vercellis (2011) meni, da je promocija pozitivne podobe ena izmed najučinkovitejših marketinških strategij za podjetja, saj lahko vpliva na način, kako kupci dojemajo podjetje. Zato marsikje varnostniki ne opravijo samo usposabljanja iz varnostnih vsebin/veščin, ampak jih podjetje usposobi tudi v smislu nudenja uslug in pomoči strankam, saj običajno predstavljajo prvi stik za obiskovalce, ki potrebujejo pomoč, jim nudijo informacije ali se ukvarjajo s pritožbami obiskovalcev (Wakefield, 2003). To samo dokazuje, da zagotavljanje varnosti niti ni ključni, še manj pa edini cilj nakupovalnega središča, ki naroča storitve zasebnovarnostnih podjetij. Gre predvsem za zagotavljanje dobrega počutja obiskovalcev, ki vodi v spodbujanje potrošnje, kar je glavni cilj vsakega gospodarskega subjekta, ki tam deluje (Tominc et al., 2016).

In kako »varovanje« poteka v praksi? Wakefield (2004) je ob proučevanju nalog zasebnih varnostnikov pri varovanju in nadzorovanju nakupovalnih središč v Veliki Britaniji ugotovila izredno raznolike vloge varnostnega osebja. Identificirala je naslednje funkcije oziroma opravila varnostnika:

- »gospodinjska funkcija« (ustvarjanje prijetnega in urejenega okolja, ki spodbuja k obisku nakupovalnih središč),
- »skrb za stranke« (informiranje strank v nakupovalnem središču),
- »preprečevalna funkcija« (preprečevanje kaznivih dejanj, patroljiranje, videonadzor, prenos gotovine, ukrepanje ob zapuščenih paketih in torbah ter »profiliranje« obiskovalcev),
- »uveljavljanje pravil in upravljanje sankcij« (izvajanje politike lastnikov nakupovalnih središč, ki oblikujejo lastna pravila oziroma red v nakupovalnem središču, ki so lahko strožja od pravil na javnih prostorih),
- »reagirane na izredne dogodke« (upravljanje kaznivih dejanj, prekrškov zoper javni red in mir, ukrepanje v primeru požara, poplave ter nudenje prve pomoči obiskovalcem) in
- »naloge zbiranja in izmenjave informacij« (video nadzorovanje, izpolnjevanje poročil, neformalno druženje s policisti in izmenjava informacij med različnimi službami).

Iz zapisanega izhaja, da so preventivne in proaktivne dejavnosti ključne za ohranjanje podobe varnega središča, saj stranke nakupovalnih centrov, kjer se dogajajo zlorabe in so deležne antisocialnega vedenja, ne bodo želele obiskati (Wakefield, 2003). Naloga varnostnika je tako zagotoviti pričakovano raven varnosti kot tudi drugih storitev za stranke v skladu s predpisi gospodarskih subjektov, ki so varnostnika angažirale (Fennelly, 2016). Na splošno rečeno varnostniki v nakupovalnih središčih s svojo fizično prisotnostjo ali s pomočjo tehničnih naprav nadzorujejo različne vitalne točke varovanega objekta, kot so na primer blagajne, prodajne in skladiščne površine, hodniki, vhodi v objekt, gostinski lokali, parkirišča oziroma garažne hiše in podobno. Pomembno nalogo imajo tudi ob koncu obratovalnega časa nakupovalnega središča, ko poteka prenos/oddaja dnevnega zaslužka. Ključno je, da pred začetkom varovanja, naročniki zasebnovarnostna podjetja seznanijo z morebitnimi pojavljajočimi se tatvinami v posameznih prodajnih delih, z organizacijo poslovanja, s tehnologijo prodaje, z obliko nadzora nad delom zaposlenih, s fizično razporeditvijo

prodajnega blaga in z organizacijo morebitnega varovanja v različnih lokalih (Čas in Juršnik, 2008).

Tominc in sodelavci (2016) so v prvi tovrstni raziskavi v Sloveniji proučevali vlogo zasebnega varovanja kot neformalnega družbenega nadzorovalca v nakupovalnih središčih kot privatiziranih urbanih prostorih. Ugotovili so, da varnostniki opravljajo tako imenovane »gospodinjske« naloge (Wakefield, 2005), saj s svojim delom prispevajo k urejenemu okolju, v katerem se obiskovalci dobro počutijo. V tem primeru so prav gotovo podaljšana roka uprave nakupovalnega središča, še posebej ko gre za uveljavljanje pravil, ki veljajo na nekem območju, glede (ne)želenega obnašanja, seveda v okviru zakonskih pristojnosti. Varnostniki so v neposredno opazovanem obdobju uporabili samo najmilejše ukrepe, kot sta opozorilo in ustna odredba, saj »zasebnovarnostno podjetje, ki varuje Citycenter Celje kot celoto, drugih ukrepov skorajda ne izvaja, kajti v primeru tatvin ali drugih odklonskih pojavov v posameznih lokalih za to skrbijo zasebnovarnostne družbe, ki imajo sklenjene individualne pogodbe za varovanje posameznega lokala« (Tominc et al., 2016: 62). So pa zato varnostniki vsakodnevno opravili veliko nalog zbiranja in izmenjave informacij. Raziskava je pokazala, da je proučevano nakupovalno središče dokaj varno in do obiskovalcev prijazno okolje, kjer lahko uresničujejo svoje potrošniške interese, brez večjih skrbi glede varnosti. Razmere so do varnostnikov zahtevale predvsem ukrepa opozarjanja in izrekanja ustnih navodil (odredb) obiskovalcem. Naloge, ki jih je v Citycentru Celje izvajalo varnostno osebje zasebnovarnostnega podjetja Prosignal d.o.o., so bile skladne s pričakovanji upravljavca nakupovalnega središča, ki je poudaril pomen prisotnosti varnostnikov za »preventivno« delo tako v primeru kaznivih dejanj in drugih odklonskih pojavov kot za »reševalno« delo ob morebitnih izrednih dogodkih (poplavalah, požarih, nesrečah, boleznih itd.). Skrb za stranke pa je bila bolj usmerjena v zagotavljanje »dobrega počutja« in manj v »nudenje informacij«, saj ima proučevani nakupovalni center močno info točko (Tominc et al., 2016).

Kim, Lee in Sotlar (2017) so proučevali, kakšna je vloga varnostnikov pri varovanju nakupovalnih središč v Angliji in Walesu, Južni Koreji in Sloveniji. Ugotovili so, da čeprav so bili v vsaki državi zaposleni za opravljanje podobnih vlog, so varnostniki drugače razumeli/videli svojo vlogo. Večina varnostnikov je na splošno izvajala številne vsakodnevne naloge na področju preprečevanja kriminalitete in antisocialnega vedenja ter opravljala storitve za

stranke/obiskovalce, vendar pa med njimi obstajajo razlike glede tega, kakšne so bile njihove prednostne naloge. Študija je pokazala, da so imeli varnostniki dve zelo različni usmeritvi. V Angliji in Walesu ter v Sloveniji je večina varnostnikov ocenila, da prvenstveno opravljajo varnostno funkcijo, kjer je poudarek na obravnavi antisocialnega vedenja in zagotavljanju varnosti, prej kot pa opravljanju storitev za obiskovalce. K takšni usmeritvi so prispevale tudi različne zahteve (npr. delo z alkoholiziranimi osebami, še posebej v nočnem času v Angliji in Walesu). Po drugi strani so se varnostniki, ki so varovali nakupovalna središča v Južni Koreji, predstavili bolj kot storitveno usmerjeni. K temu so prispevale njihove naloge, ki so izhajale iz pričakovanj naročnikov, ter usposabljanje na delovnem mestu, ki je bilo usmerjeno ravno v zadovoljevanje potreb obiskovalcev. To dokazuje tudi podatek, da varnostniki v južnokorejskem nakupovalnem središču v povprečju dajejo navodila več kot 20-krat na uro, medtem ko je obiskovalcem celo relativno težko najti varnostnika v Angliji in Walesu. Slovenija je tu v specifičnem položaju, saj se obiskovalci glede informacij večinoma opirajo na informacijske točke v nakupovalnem središču, vsekakor bolj kot pa na varnostnike. Nudenje informacij se precej razlikuje od vloge »čuvaja« (Button, 2007), ki bi bil bolj osredotočen na varnostne vloge, vendar na tiste z nizkim tveganjem, ki zahtevajo malo napora in strokovnosti. Razlog, zakaj imajo varnostniki v proučevanih državah različne usmeritve, je lahko v različnih kulturah preživljanja prostega časa, usposabljanju, razumevanju vloge varnostnikov in delovnih strategijah. Vendar pa sta obe funkciji varnostnikov pomembni, zato ju je treba kombinirati, saj morajo biti varnostniki večfunkcionalni, sposobni zagotavljanja varnosti, skrbi za stranke in posredovanja v izrednih razmerah (Kim et al., 2018).

4 Študija primera varovanja trgovsko-zabavišnega središča v okviru programske skupine FVV UM (2018)

4.1 Nakupovalno središče Planet Tuš Celje – gospodarske in varnostne značilnosti

Planet Tuš Celje je nakupovalno središče, ki so ga odprli leta 2002 in danes obsega 30.000 kvadratnih metrov. Poleg Tuševega supermarketa vsebuje še številne modne in športne trgovine, drogerijo in različne lokale, v katerih potekajo storitvene dejavnosti. Kompleks vključuje tudi osem kinodvoran, Planet bar z biljardnimi mizami ter kotiček za najmlajše, kjer so na voljo igrala in kjer organizirajo ustvarjalne delavnice in bralne urice. Lokali s storitvenimi delavnicami vključujejo restavracijo, picerijo, slaščičarno in več barov. Na voljo je 1.000 parkirnih mest, v notranjosti nakupovalnega središča pa organizirajo številne dogodke (Engrotuš d.o.o., 2002; Planet Tuš, 2011). Nakupovalno središče Planet Tuš Celje upravlja podjetje Engrotuš d.o.o., vendar v zadnjem letu potekajo prodaje terjatev skupine Tuš, tako da se lahko lastništvo nakupovalnih centrov in ostalih oblik lastnine pod okriljem Tuša vsak čas spremeni. Razvoj nakupovalnih središč, kot sta Planet Tuš in Citycenter, je povezan s hitrim razvojem mesta Celje, ki je glavno upravno, gospodarsko, izobraževalno, kulturno, družabno, športno, storitveno, trgovsko in drugo središče savinjske regije in je s 37.959 prebivalci (Statistični urad RS, 2018a) tretje največje mesto v Sloveniji. Bruto domači proizvod na prebivalca v savinjski statistični regiji za leto 2016 znaša 18.006 EUR, kar jo postavlja na četrto mesto med slovenskimi regijami (povprečje za Slovenijo znaša 19.576 EUR) (Statistični urad RS, 2018b). Prebivalci Celja so v okviru empirične raziskave Programske skupine FVV UM »Varnost v lokalnih skupnostih« (2015–2018), ki je potekala leta 2017, ocenili, da Občina Celje dobro skrbi za gospodarski razvoj občine (povprečna ocena = 3,49),¹ kar je bolje od slovenskega povprečja (3,14), enako dobro pa ocenjujejo tudi, kako občina opravlja naloge na področju prostorskega urejanja in gradnje objektov (povprečna ocena = 3,49). Še malo bolje ocenjujejo izvajanje občinskih zakonskih nalog (povprečna ocena = 3,61). Sicer pa se prebivalci Občine Celje tudi na splošno počutijo varne ($\bar{X} = 4,07$), kar je celo nekoliko nad slovenskim povprečjem ($\bar{X} = 3,99$). Nekoliko nižja je družbena

¹ Prebivalci so uspešnost občine ocenjevali s šolskimi ocenami od 1 do 5.

povezanost ($\bar{X} = 3,49$),² kar je sicer značilno za urbana okolja in način življenja sodobne družbe. Med viri, ki najbolj ogrožajo razvoj in obstoj družbe sta v Občini Celje najvišje ocenjena brezposelnost (= 3,85)³ in revščina ($\bar{X} = 3,82$), kar je primerljivo z rezultati na ravni celotne Slovenije, od premoženjske kriminalitete pa Celjani kot najbolj ogrožajočo uvrščajo tatvine (8. mesto med 39 varnostnimi pojavi, $\bar{X} = 3,43$). V letu 2017 so policisti in kriminalisti na območju PU Celje obravnavali 6.179 kaznivih dejanj, kar je 8,7 % manj kot v letu pred tem. Že drugo leto zapored so zaznali trend upadanja na področju gospodarskih kaznivih dejanj, pa tudi trend padca števila kaznivih dejanj na splošno, kar je značilno tudi za celotno območje Republike Slovenije (Polijska uprava Celje, 2018). Revščina in brezposelnost sta tista dejavnika negotovosti, ki lahko predstavljata realne izzive pri upravljanju varnosti (Sotlar in Tominc, 2012), predvsem brezposelnost med mladimi prebivalci mest lahko vodi v porast kriminalitete (Meško et al., 2013). Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (n. d.) je bila stopnja registrirane brezposelnosti v savinjski statistični regiji v mesecu juniju 2018 malo nad slovenskim povprečjem in je znašala 8,8 % (RS – 7,9 %).

4.2 Značilnosti podjetja Sintal Celje d.o.o., izvajalca zasebnovarnostnih storitev v nakupovalnem središču Planet Tuš Celje

Za varovanje in nemoteno delovanje nakupovalnega središča Planet Tuš Celje skrbi zasebnovarnostno podjetje Sintal Celje d.o.o., ki je del Sintal Koncerna. Koncern zaposluje 1.860 redno zaposlenih delavcev in je v letu 2017 ustvaril 52,71 milijonov evrov prihodkov iz poslovanja. Tehnično varuje 17.510 objektov, fizično 538, uporablja pa 390 vozil. Koncern deluje od leta 1991, v štajerski oz. savinjski regiji je pričel delovati v obdobju med 1991 in 1995 po nakupu delnic podjetja Varnost Celje (Sintal d.o.o., n. d.).

Sintal d.o.o. ima vseh osmih licenc za zasebno varovanje in Pooblastilo za izvajanje požarnega varovanja. Podjetje izvaja fizično varovanje (varovanje z varnostniki) pri varovanju finančnih ustanov, blaga v trgovinah, proizvodnih in

² Prebivalci so družbeno povezanost ocenjevali na petstopenjski lestvici, kjer je 1 pomenilo, da se s trditvijo sploh ne strinjajo, 5 pa, da se s trditvijo popolnoma strinjajo.

³ Prebivalci so viro ogrožanja ocenjevali na petstopenjski lestvici, kjer je 1 pomenilo, da neki pojav sploh ni problem, 5 pa, da je zelo velik problem v lokalni skupnosti.

skladiščnih objektov, pri opravljanju varnostno-receptorske službe v poslovnih objektih in varovanju oseb. V sklopu tehničnega varovanja pa podjetje nudi protivlomne, protipožarne in video sisteme, sisteme pristopne kontrole, mehanske zaščite in protiropne sisteme (Sintal d.o.o., n. d.).

Varnostno osebje na svojem delovnem mestu (varovanem območju) izvaja vse ukrepe v skladu z ZZasV-1 (2011), in sicer: (a) opozorilo, (b) ustno odredbo, (c) ugotavljanje istovetnosti, (d) površinski pregled, (e) preprečitev vstopa oziroma izstopa z varovanega območja, (f) zadržanje osebe, (g) uporabo fizične sile, (h) uporabo sredstev za vklepanje in vezanje ter (i) druga sredstva, kot sta npr. uporaba plinskega razpršilca in nošenje ter uporaba orožja. Na območju nakupovalnega središča Planet Tuš Celje sicer velja Red na varovanem območju, ki ga je sprejel Engrotuš d.o.o. (n. d.) in katerega upoštevanje nadzorujejo, spoštovanje pa uveljavljajo varnostniki podjetja Sintal. Interni varnostni akt vključuje splošna določila in prepovedi. Splošna določila denimo določajo, da so varovano območje objekti, prodajni prostori ter vsi pripadajoči deli, parkirišča ter njihova bližnja okolica; in da se z redom na varovanem območju urejajo način uporabe prostorov, režim vstopa, gibanja, ravnanja ter prepovedi na območju in v času obratovalnih ur. Prepovedi pa vključujejo:

- izražanje kakršne koli oblike rasne, verske, nacionalne, spolne ter politične nestrpnosti,
- vnašanje orožja in drugih nevarnih snovi,
- uživanje alkoholnih pijač v objektu, pred in v garažni hiši ter predvajanje glasne glasbe s pomočjo avdio naprav v vozilih,
- nadlegovanje strank ter obiskovalcev z namenom pridobivanja sredstev (beračenje),
- avdio in video dokumentiranje brez dovoljenja družbe,
- uporabo pirotehnike,
- odlaganje kosovnih odpadkov v okolici centra ter v garažni hiši in v zabojnike,
- lepljenje plakatov ter deljenje letakov in izvajanje anket brez predhodnega dovoljenja,
- čiščenje vozil pred in v garažni hiši,
- rolanje po objektu in v garažni hiši,
- uporabo nakupovalnih in drugih vozičkov v kakršnekoli druge namene,

- parkiranje vozil v garažni hiši izven obratovalnega časa centra,
- parkiranje za vse, ki niso obiskovalci centra,
- vstop z živalmi le v primeru, da lastnik prenaša žival ves čas v naročju ter psom vodnikom, in
- hojo brez obuval (Engrotuš d.o.o., n. d.).

Sintal d.o.o. (n. d.) sicer na svojih spletnih straneh v zvezi s fizičnim varovanjem trgovin navaja, da naloge varnostnika v trgovini vključujejo naslednja opravila:

- upravljanje sistema tehničnega varovanja proti kraji,
- po predpisanih postopkih preprečevanje iznosa neplačanega blaga iz trgovine,
- informiranje in usmerjanje kupcev,
- nadzorovanje dela zaposlenih in s tem preprečevanje kraje, goljufije in poškodbe prodajnih izdelkov,
- nadzorovanje prevzema in odpreme blaga v skladišču,
- nadzorovanje gibanja zaposlenih med delovnim časom (po potrebi) in
- upravljanje tudi drugih sistemov tehničnega varovanja (na željo naročnika).

4.3 Opis uporabljene metode

Z namenom ugotavljanja vloge zasebnih varnostnikov pri varovanju nakupovalnih središč je bila izvedena terenska raziskava z metodo opazovanja. V nakupovalnem središču Planet Tuš Celje je bilo izvedeno 21-dnevno kontinuirano opazovanje, med katerim se je spremljalo rutinsko delo varnostnega osebja, ki se je odzivalo na različne dogodke in dogajanja. Opazovanje je potekalo med 15. 5. 2018 in 10. 6. 2018, v enakomernih časovnih intervalih, od tega 17 dni po tri ure in štiri dneve po štiri ure na dan, v vseh dnevih tedna in delih delovnega/obratovalnega časa.

V 16 terminih se je opazovanje izvedlo po enkrat, in sicer: 4.30–8.30, 7.00–10.00, 7.45–11.00, 10.00–13.00, 11.00–14.00, 13.00–16.00, 15.00–18.00, 15.00–19.00, 18.00–21.00, 18.00–22.00, 21.00–1.00. V 5 terminih pa se je opazovanje izvedlo po dvakrat: 8.00–11.00, 12.00–15.00, 14.00–17.00, 16.00–19.00 in 19.00–22.00. Za namen opazovanja in enakega obravnavanja posameznih dogodkov je bil na podlagi predhodnega pregleda literature in zakonodaje pripravljen strukturiran

obrazec, v katerega je raziskovalka-opazovalka sproti beležila celotno dogajanje na varovanem območju. Obrazec za beleženje ukrepov je vseboval naslednje rubrike:

- dan v tednu,
- opazovano obdobje,
- datum, začetek in konec ter trajanje opravila,
- ukrep po ZZasV-1,
- sprožilec ukrepanja (samoiniciativno ukrepanje ali je bil varnostnik poklican),
- makro- in mikrolokacija,
- število varnostnikov, ki so posredovali,
- uporabniki storitev varnostnega osebja,
- udeleženci dogodka (vpleteni v dogodek),
- prostor za opombe in število uporabljenih ukrepov.

4.4 Rezultati

Tabela 1 prikazuje število ukrepov, ki so jih skladno z ZZasV-1 v opazovanem obdobju po posameznih dneh uporabili varnostniki in jih je evidentirala naša raziskovalka-opazovalka.

Tabela 1: Število in vrsta ukrepov varnostnikov po ZZasV-1 po dnevih v tednu

Dan Ukrep po ZZasV-1	Ponedeljek (1 x)	Torek (4 x)	Sreda (4 x)	Četrtek (4 x)	Petek (4 x)	Sobota (3 x)	Nedelja (1 x)	Skupaj
Opozorilo (46. člen)	1	2	2	1	8	3	1	18
Ustna odredba (47. člen)	1	1	0	1	2	1	0	6
Površinski pregled (49. člen)	0	0	1	0	0	0	0	1
Skupaj	2	3	3	2	10	4	1	25

V analizo smo uvrstili 20 dogodkov, ki smo jih razvrstili glede na ukrepe, opredeljene v ZZasV-1 (2011), njihovo trajanje, glede na lokacijo, udeležence in sprožilce ukrepanja.

Od 21 opazovanih dni jih je kar 7 (33,3 %) minila brez ukrepa varnostnika. Izmed možnih ukrepov po ZZasV-1 (2011) v času opazovanja nikoli niso bili uporabljeni naslednji ukrepi: ugotavljanje istovetnosti (48. člen), preprečitev vstopa oziroma izstopa z varovanega območja (50. člen), zadržanje osebe (51. člen), uporaba fizične sile (52. člen) ali uporaba sredstev za vklepanje in vezanje (53. člen). Skupno so varnostniki ukrepali petindvajsetkrat, od tega je bilo največ ukrepov uporabljenih v petek (10 oz. 40 % vseh ukrepov), in sicer:

- osemnajstkrat je bilo uporabljeno opozorilo (46. člen⁴),
- šestkrat je bila uporabljena ustna odredba (47. člen⁵),
- enkrat je bil uporabljen površinski pregled (49. člen⁶).

V vseh primerih je ukrepal zgolj po en varnostnik. Ukrep opozorila je v povprečju trajal 4 minute in 40 sekund, ukrep ustne odredbe 10 minut, ukrep površinskega pregleda pa 20 minut. Analiza uporabljenih ukrepov glede na uro oziroma dele dneva (skladno z začetkom opravila oz. izvajanja ukrepa) ni pokazala na bistvena razhajanja (tabela 2). Razporeditev ne kaže čezmernih obremenitev, še najbolj izstopa obdobje okrog poldneva oz. v času malice in kosila (med 10.00 in 13.00). V tem obdobju so varnostniki izvedli 20 % vseh ukrepov, sledi pa ukrepanje v poznem popoldanskem času med 16.00 in 19.00.

⁴ Varnostnik sme opozoriti osebo na okoliščine in ravnanje, ki pomeni ali bi pomenilo kršitev reda ali javnega reda na varovanem območju (ZZasV-1, 2011).

⁵ Varnostnik sme osebi, ki s svojim ravnanjem krši red ali javni red na varovanem območju, ogroža premoženje, osebno varnost ali življenje ljudi, izreči ustno navodilo ali zahtevo, da s kršitvijo ali ogrožanjem takoj preneha ali da zapusti varovano območje (ZZasV-1, 2011).

⁶ Varnostnik sme površinsko pregledati vrhnja oblačila, notranjost vozila, tovor in prtljago osebe na varovanem območju, če je to potrebno za varnost ljudi in premoženja ali za varnost osebe, ki jo varuje, ali če tako določa red na varovanem območju in če oseba s tem soglašala (ZZasV-1, 2011).

Tabela 2: Dnevni čas začetka izvajanja ukrepa in pogostost izvajanja ukrepa

Časovno obdobje	Do 7.00	7.01–10.00	10.01–13.00	13.01–16.00	16.01–19.00	19.01–22.00	22.01–01.00
Število izvedenih ukrepov	2	2	5	2	4	3	2

V vseh primerih opozoril so varnostniki ukrepali samoiniciativno. 6 (33,3 %) opozoril so izdali na hodniku, 3 na parkirišču, po 1 pa v toaletnih prostorih, gostinskem lokalu, na hitri blagajni v supermarketu in v hipermarketu TUŠ. Opozorila so se v glavnem nanašala na kršenje reda (npr. zadrževanje na varovanem območju izven obratovalnega časa, prehajanje na zaprtem oz. varovanem delu objekta, glasna glasba ipd.). 13 opozoril je bilo samostojnih, v petih primerih pa je opozorilo sledila ustna odredba, in sicer, ko je šlo za naslednje kršitve:

- zadrževanje in popivanje delavcev v skladiščnih prostorih,
- nepooblaščen prodajo srečk na hodniku nakupovalnega centra,
- nepooblaščen vstop v toaletne oziroma garderobne prostore zaposlenih,
- napačno parkiranje ob vhodnih vratih, ki vodijo iz garaže v nakupovalni center,
- napačno parkiranje pred vhodom požarnih stopnic na terasi.

Samostojni ukrep ustne odredbe je bil izveden v trgovini drogerije, kjer je varnostnik na pobudo poslovodkinje ukrepal v primeru izginulih proizvodov s polic prodajalne. Škatle naj ne bi imele varnostne zaščite, dogodek pa so preiskali s pregledovanjem varnostnih kamer in posnetkov prejšnjega dne. Primer je bil tudi edini, do katerega je prišlo na pobudo zunanjega akterja. Varnostniki so tako v opaženih dogodkih v kar 96 % primerov ukrepali na lastno pobudo. Samostojni ukrep površinskega pregleda je bil izveden samoiniciativno, na hodniku pri prostoru za informacije, in sicer je varnostnica odredila pregled vsebine torbe z izdelki in osebne prtljage izvajalca degustacij. V večini primerov so bili poleg varnostnika oz. varnostnice udeleženi še posamezni obiskovalci, dostavljavec, prevoznik, dobavitelj, izvajalec degustacij, manjše skupine (od dva do treh) obiskovalcev, skupina šestih obiskovalcev in skupina šestih zaposlenih ter ena večja skupina obiskovalcev.

Med drugimi dejavnostmi, ki so jih varnostniki še izvajali, so bila zabeležena naslednja dogajanja: vrnitev izgubljene denarnice, urgiranje ob okvarjenih alarmih za polnjenje bazenov in ob poplavah, dokumentiranje poškodbe zaposlene, upravljanje alarmnega sistema in zaklepanje/odklepanje izhodov oz. vhodov, zavarovanje območij z varnostnim trakom, pospravljanje najdenih nakupovalnih vozičkov v garažni hiši, pregledovanje alarmov in klimatizacije, izklapljanje poteka stopnic ob padcu igrač iz otrokovih rok, obveščanje čistilk in vzdrževalcev o potrebnih čiščenjih na varovanem območju, zagotavljanje seznama za podpisovanje, odpiranje sefov, stranskih zunanjih ramp, sodelovanje s policijo v primeru ukradene denarnice (zagotavljanje video posnetkov), usposabljanje nove varnostnice ipd.

5 Razprava in zaključek

Če ugotovitve naše raziskave primerjamo z ugotovitvami preteklih študij, lahko pritrdimo Tominčevi in sodelavcem (2016), da tudi v Sloveniji varnostniki opravljajo predvsem tako imenovane 'gospodinjske' naloge, kar pomeni, da skrbijo za urejeno okolje, v katerem se obiskovalci počutijo prijetno in sproščeno, na kar so opozarjali tudi drugi avtorji (Wakefield, 2005; Button, 2007; Kim et al., 2017), ki so proučevali delovanje zasebnih varnostnikov v nakupovalnih središčih. Prav tako so podaljšana roka uprave nakupovalnega središča, saj predstavljajo orodje uprave pri uveljavljanju pravil glede zelenega obnašanja, ki veljajo na varovanem območju. Varnostno osebje je uporabilo tri od možnih osmih vrst ukrepov po ZZasV-1. Držali so se načela uporabe najmilejšega sredstva in stopnjevanja ukrepa, največkrat pa so zalegla že opozorila ali ukrep ustne odredbe. V primernih okoliščinah so uporabili tudi površinski pregled, skladno z 49. členom ZZasV-1. Ugotavljanja istovetnosti, preprečitve vstopa oziroma izstopa z varovanega območja, zadržanja osebe, uporabe fizične sile ter uporabe sredstev za vklepanje in vezanje se niso poslužili.

Raziskava je pokazala relativno varnost in prijaznost nakupovalnega okolja za obiskovalce, ki lahko uresničujejo svoje potrošniške interese brez večjih pomislekov glede varnosti. To potrjuje tudi analiza opravljenega dela zasebnih varnostnikov v opazovanem obdobju, saj je delo obsegalo in zahtevalo predvsem ukrepe opozarjanja in izrekanja ustnih odredb obiskovalcem, medtem ko dogodkov, ki bi zahtevali druge, ostrejšje ukrepe varnostnikov, ni bilo. Poleg omenjenega so imeli varnostniki največ interakcije z zaposlenimi v nakupovalnem centru (npr. čistilnim osebjem in zaposlenimi v prodajalnah), s

čimer so skrbeli za nemoteno poslovanje in za primerno urejenost varovanega območja. S policisti so v opazovanih dneh sodelovali zgolj enkrat, ob predaji informacij in gradiva (video posnetkov) v primeru škodnega dejanja – kraje denarnice. Naloge, ki jih opravlja varnostno osebje, so skladne s pričakovanji upravljavca nakupovalnega središča. S svojo prisotnostjo in izvajanjem preprečevalnih nalog delujejo »preventivno«, »reševalno« pa ob morebitnih izrednih dogodkih (poplavalah, požarih, nesrečah, boleznih itd.), kjer so se ponekod tudi v našem primeru vključevali. Skrb za stranke je torej bolj usmerjena v zagotavljanje »dobrega počutja«, manj pa v »nudenje informacij«, česar v opazovanem obdobju sploh nismo zasledili.

Čeprav so Tominc in sodelavci (2016) zapisali, da se naslednji raziskovalni izziv nanaša na proučitev odnosa oziroma intenzivnosti sodelovanja med policijo, občinskim/mestnim redarstvom in izvajalci zasebnovarnostnih storitev, pa nas dogajanje v obdobju, ko je potekalo terensko raziskovanje, navaja k misli, da je teh odnosov, ko gre za varovanje nakupovalnega središča, v resnici manj, kot bi bilo mogoče pričakovati.

Literatura

- Beck, A. in Willis, A. (2006). *Crime and security: Managing the risk to safe shopping*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Button, M. (2007). *Security officers and policing*. Aldershot: Ashgate.
- Čas, T. in Juršnik, A. (2008). Vloga varnostnikov pri preprečevanju tatvin v samopostrežnih in drugih trgovinah. V J. Šifrer (ur.), *Zbornik prispevkov: 9. Slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/dv2008/zbornik/clanki/Cas-Jursnik.pdf>
- Devroe, E. in Terpstra, J. (2015). Plural policing in western Europe: A comparison. *European Journal on Policing Studies*, 2(3), 235–244.
- Engrotuš d.o.o. (n. d.). *Red na varovanem območju*.
- Engrotuš d.o.o. (27. 11. 2002). Planet TUŠ v Celju odprl svoja vrata. *Finance.si*. Pridobljeno na <https://www.finance.si/36179?cctest&>
- Fennelly, L. (2016). *Effective physical security*. Cambridge: Elsevier.
- Fischer, R., Halibožek, E. P. in Walters, D. (2012). *Introduction to security*. Cambridge: Elsevier.
- Jones, T. in Newburn, T. (2006). *Plural policing: A comparative perspective*. London: Routledge.
- Kim, H., Lee, J. in Sotlar, A. (2017). A comparative study of the role of private security officers at multipurpose facilities in England and Wales, South Korea and Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(4), 437–454.

- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Tominc, B. in Jere, M. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.
- Meško, G., Sotlar, A. in Tominc, B. (2013). Urban security management in the capitals of the former Yugoslav republics. *European journal of criminology: journal of the European Society of Criminology*, 10(3), 284–296.
- Nalla M. K. in Wakefield A. (2014). The security officer. V M. Gill (ur.), *The Handbook of Security* (str. 727–746). London: Palgrave Macmillan.
- Nalla, M. K. in Meško, G. (2015). What shapes security guards' trust in police? The role of perceived obligation to obey, procedural fairness, distributive justice, and legal cynicism. *Revija za kriminologijo in kriminalistiko*, 66(4), 307–319.
- Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja za varnostnika. (2017). *Uradni list RS*, (59/17).
- Planet Tuš. (2011). *O planetu*. Pridobljeno na http://celje.planet-tus.si/sl/o_planetu
- Policijska uprava Celje. (2018). Letno poročilo o delu policijske uprave Celje za 2017. *Policija.si*. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/PUCE/PDF/Statistika/PUCE_Letno_porocilo_2017.pdf
- Sarre, R. in Prenzler, T. (2011). *Private security and public interest: Exploring private security trends and directions for reform in the new era of plural policing. Final Report*. Sydney: Australian Research Council.
- Sintal d.o.o. (n. d.). O nas. *Sintal.si*. Pridobljeno na <http://www.sintal.si/o-nas>
- Sintal d.o.o. (n. d.). Storitve varovanja. *Sintal.si*. Pridobljeno na <http://www.sintal.si/storitve-varovanja>
- Sotlar, A. in Čas, T. (2011). Analiza dosedanjega razvoja zasebnega varovanja v Sloveniji: med prakso, teorijo in empirijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(3), 227–241.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2012). Zaznava deklarativnih virov ogrožanja nacionalne varnosti v slovenski družbi. *Varstvoslovje*, 14(3), 231–258.
- SPAR. (n. d.). *Spar Slovenija od 1991 do danes*. Pridobljeno na https://www.spar.si/sl_SI/o-podjetju/osebna-izkaznica/zgodovina/spar-slovenija-od-1991-do-danes.html
- Statistični urad RS. (2018a). Prebivalstvo po naseljih, podrobni podatki, Slovenija, 1. januar 2018. *Stat.si*. Pridobljeno na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7442>
- Statistični urad RS. (2018b). Regije v številkah – Statistični portret slovenskih regij 2018. *Stat.si*. Pridobljeno na https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/9959/regije_v_stevilkah_2018.pdf
- Tominc, B. (2013). Perspektive zagotavljanja varnosti v urbanih okoljih na Zahodnem Balkanu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 19–32.
- Tominc, B., Dvojmoč, M. in Sotlar, A. (2016). Zasebno varovanje kot nadzorovalec privatiziranih urbanih prostorov – študija primera nakupovalnega središča v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 18(1), 49–64.
- Vercellis, C. (2011). *Business intelligence: data mining and optimization for decision making*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Wakefield, A. (2003). *Selling security: The private policing of public space*. Cullompton: Willan.
- Wakefield, A. (2005). The public surveillance functions of private security. *Surveillance & Society*, 2(4), 529–545.

Wakefield, A. in Button, M. (2014). Private policing in public spaces. V M. D. Reisig in R. J. Kane (ur.), *The Oxford handbook of police and policing* (str. 571–588). Oxford: Oxford University Press.

Zakon o zasebnem varovanju. (2011). *Uradni list RS*, (17/11).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (n. d.). Trg dela – Stopnja registrirane brezposelnosti. *Ess.gov.si*. Pridobljeno na https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/stopnja_registrirane_brezposelnosti

Zbornik je brez senčice dvoma pomembno, dragoceno, pohvale in občudovanja vredno znanstveno delo, namenjeno širokemu in raznovrstnemu krogu bralcev, in sicer ne le maloštevilni akademski srenji ter precej obsežnejši študentski populaciji na do- in podiplomski ravni, marveč tudi (ali nemara celo predvsem) vsem, ki se poklicno ali vsaj »ljubitelsko« – tj. po sili jezo, ogorčenje, zaskrbljenost, tesnoba ali strah zbujujočih razmer – ukvarjajo s preprečevanjem, zmanjševanjem ali obravnavanjem vsakovrstnih groženj, nevarnosti in škodljivih pojavov, ki bolj ali manj redno ali pa vsaj sporadično spremljajo vsakdanje življenjske (delovne, potrošniške in pristočasne) aktivnosti ljudi v kronično negotovih in vrtoglavo pospešenih postmodernih časih. Teksti, ki z različnih zornih kotov obravnavajo kompleksno problematiko (dojemanja, ocenjevanja in zagotavljanja) varnosti v lokalnih skupnostih, so kakovostno in slogovno dokaj izenačeni, jasno in razločno (jezikovno in miselno) artikulirani, smiselno strukturirani ter utemeljeni na obsežnem empiričnem gradivu in zavidljivem poznavanju (in kritični refleksiji) relevantnih tujih in domačih teoretskih spoznanj, raziskav in praktičnih (ali strokovnih) izkušenj.

izr. prof. dr. Zoran Kanduc

Zbornik na več kot 400 straneh združuje 15 prispevkov avtorjev, ki so pod vodstvom prof. dr. Gorazda Meška sodelovali pri delu programske skupine vse od leta 2015 dalje. Gre za odličen prikaz končnih rezultatov raziskave (pa tudi ugotovitev iz predhodnih raziskav) iz različnih zornih kotov ter njihov pomen in vpliv na varnost v lokalnih skupnostih. Ugotovitve niso pomembne le za Slovenijo in razmere pri nas, ampak tudi za druge države, saj se povsod pojavljajo podobne situacije in je izmenjava ugotovitev, mnenj in predlogov zelo koristna tako za teorijo kot prakso. To se odraža tudi s sodelovanjem na raznih mednarodnih konferencah, predavanjih na številnih univerzah in institucijah ter pri bilateralnih projektih.

zasl. prof. dr. Darjo Maver

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

